УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Бојана (Обрад) Арсенијевић

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЖИВОТИЊА У ОДШТЕТНОМ ПРАВУ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ниш, 2026.

UNIVERSITY OF NIŠ
FACULTY OF LAW

Bojana (Obrad) Arsenijević

LEGAL STATUS OF ANIMALS IN TORT LAW

DOCTORAL DISSERTATION

Niš, 2026.

Подаци о Комисији за оцену и јавну одбрану докторске дисертације

Председник Комисије:	Др Наташа Стојановић, редовна професорка Правни факултет Универзитета у Нишу
Члан Комисије:	Др Марија Караникић Мирић, редовна професорка Правни факултет Универзитета у Београду
Ментор и члан Комисије:	Др Михајло Цветковић, редовни професор Правни факултет Универзитета у Нишу
Датум одбране:	18. мај 2026. године

Подаци о докторској дисертацији

Ментор:	Др Михајло Цветковић, редовни професор Правни факултет Универзитета у Нишу
Наслов:	Правни положај животиња у одштетном праву
Резиме:	Животиње учествују у штетном догађају на два начина: као део каузалног ланца (проузроковање штете од стране животиње) и као повређено добро (проузроковање штете на животињи). Сагледавањем ова два вида учешћа заједно упознајемо све битне одлике правног положаја животиња у одштетном праву. Правни прописи појам животиња одређују у складу са сврхом регулисања одређених друштвених односа. То нужно изоставља значајан део врста из царства *Animalia* ван тог појма. Стога појам животиња у праву не одговара биолошком, већ има правни карактер. Савремени захтеви заштите добробити животиња и уважавање емотивног односа човека и животиње утичу на промене у различитим областима грађанског права. Облигационо право, и нарочито одштетно право као његов део, нису остали непромењени. Анализа правила одговорности за штету од животиња, с једне стране, и материјалне и нематеријалне штете коју човек трпи у случају повреде или усмрћења животиње, с друге стране, посебно је обухватила и наведени утицај савремених промена у праву. Предмет истраживања јесу два случаја проузроковања штете и правила грађанскоправне одговорности која их обликују: одговорност за штету коју проузрокује животиња и одговорност за штету која је проузрокована на животињи. Циљ истраживања јесте обрада и критичка оцена правних решења за наведена два случаја проузроковања штете. Истраживање обухвата седам правних система: поред домаћег права, анализирана су решења аустријског, немачког, швајцарског, француског, енглеског и америчког права. Избор правних система обезбеђује квалитативну анализу правних система који имају различиту правну културу и традицију, у оквиру исте или различитих правних породица. Истраживање је спроведено употребом правнодогматског, нормативноправног, упоредноправног и историјскоправног метода сазнања права, као и систематског метода, мултидисциплинарног метода и метода анализе садржаја. Рад се састоји из три дела. У првом делу истраживање обухвата питања правног положаја животиња као објеката права и нарочито теоријске расправе о оправданости признања животињама

ограниченог правног субјективитета. Таква полазна тачка омогућава сагледавање преламања утицаја савремених промена у вези заштите животиња на одштетно право. Корисност животиња човеку изнедрила је различите правне класификације животиња, чији значај биће видљив у другом и трећем делу.

У другом делу истраживање се тиче основа и услова одговорности за штету коју причине животиње, у старим правима и анализом обухваћеним савременим правним системима. Правна култура и традиција обухваћених правних система непосредно је утицала и на начин уређења овог случаја одговорности за штету. Поједини правни системи избор основа одговорности директно условљавају одговарајућим правним класификацијама животиња. Посебна пажња дата је Принципима европског одштетног права (PETL) и Нацрту заједничког референтног оквира европског приватног права (DCFR), као наднационалним упоредницима. Након анализе основа и услова одговорности за штету коју причине животиње следи истраживање права оштећеног. Поред права на накнаду штете, у овом случају проузроковања штете оштећени ужива и једно карактеристично право: право задржавања животиње и успостављење права залоге. Поједини правни системи регулишу и право на усмрћење животиње ухваћене у штети.

У трећем делу истраживање се своди на правни појам штете у случају повреде или усмрћења животиње, утврђивањем одговора на питање који материјални и нематеријални интереси власника животиње су заштићени. Разлике између анализираних правних система у овој области су значајне, показујући дијаметралну супротност у регулисању одређених облика штете.

Закључци истраживања указују да у кругу посматраних правних система, домаће право једино не уређује одговорност за штету од животиња као посебан случај одговорности. Домаћи судови морају претходно да квалификују власничку животињу као опасну ствар да би применили режим објективне одговорности. Преовлађујуће присуство објективне одговорности говори у прилог адекватности заснивања одговорности за штету од животиња на принципу каузалитета. Регулисање нематеријалне штете у случају повреде или усмрћења животиње у савременом праву резултат је управо утицаја заштите добробити животиња и уважавања емотивне везе човека и животиње у одштетном праву. Додатно, и облици материјалне штете трпе промене, на првом месту трошкови лечења животиње. Наведене промене у савременим токовима одштетног права треба да буду адекватно сагледане и у поступку кодификације домаћег грађанског права.

Научна област:	Правне науке
Научна дисциплина:	Грађанско право, Облигационо право
Кључне речи:	Објективна одговорност, Опасна ствар, Субјективна одговорност, Животиње као објекти права, Правни субјективитет животиња, Правни појам штете, Правне класификације животиња.
УДК:	347.51:349.6(043.3)
CERIF класификација:	**S 000** : Друштвене науке **S 130** : Грађанско право: особе, породица, брачни уговори, наследства, поклони, имовина, облигације, гаранције.
Тип лиценце Креативне заједнице:	**CC BY-NC-ND**

Data on Doctoral Dissertation

Doctoral Supervisor:	Prof. Mihajlo Cvetković, PhD Full Professor of the Faculty of Law, University of Niš
Title:	Legal Status of Animals in Tort Law
Abstract:	Animals may be involved in a harmful event in two ways: as part of a causative chain link (where damage is caused by the animal) or as injured property (where damage is caused to the animal). Close consideration of these two forms of animal participation provides a comprehensive understanding of the key aspects of animal status in tort law. In legal provisions the concept of animals is defined in line with the purpose of regulating certain aspects of social relations. This necessarily leaves a significant part of the species from the kingdom *Animalia* outside that concept. Therefore, the legal conception of animals does not align with the biological concept of animals. Modern requirements for the protection of animal welfare and consideration for the human-animal bond impact changes in various areas of civil law. Modern requirements for the protection of animal welfare and consideration for the human-animal bond impact changes in various areas of civil law. Thus, the law of obligations, including tort law in particular, have not remained unchanged. The provided analysis of the liability rules for damage caused by animals, as well as the pecuniary and non-pecuniary damage sustained by the injured party in the event of injury or death of an animal, has particularly included the impact of contemporary changes on law. The subject matter of research focuses on these two damage-causing cases and the respective civil liability rules: liability for damage caused by the animal, and liability for damage caused to the animal. The research objective is to analyze and assess the legal solutions pertaining to these two damage-causing cases. The research encompasses seven legal systems: relevant legal solutions envisaged in Austrian, German, Swiss, French, English, American, and Serbian legislation. The selection of these legal systems provides for a qualitative examination of legal systems with varying legal cultures and traditions, within the same or different legal families. The research methodology incorporates several research methods: the dogmatic legal science method, normative legal research method, comparative law method, and legal history method, as well as the systematic method, the multidisciplinary method and the content analysis method. The doctoral thesis is structured in three parts. In the first part of thesis, the research covers the issues pertaining to the legal position of animals as objects of law and, in particular, theoretical discussions on the justification of recognizing limited legal personhood to animals. enables to consider the multifaceted impact of contemporary changes in the field of animal protection on tort law. As a result of different perceptions on animal utility to humans, there are various legal

classifications of animals, whose significance will be observed in the second and the third part of the thesis.

In the second part of thesis, the research focuses on the legal grounds and requirements for establishing (tort) liability for damage caused by the animals, starting from the ancient legal systems to the contemporary ones. The legal culture and tradition of the analyzed legal systems have directly influenced the regulation of liability for damage caused by animals. In some legal systems, the designation of legal grounds on liability for damage caused by animals directly depends on the respective legal classifications of animals. Special attention is given to the Principles of European Tort Law (PETL) and the Draft Common Framework of Reference for European Private Law (DCFR), as supranational comparators. After analyzing the legal grounds and requirements for establishing liability for damage caused by animals, research focuses on the rights of the injured party. In addition to the right to compensation for damage caused by animals, the injured party also enjoys one distinctive right: the right to retain the animal and to establish a lien. Some legal systems also regulate the right to kill an animal caught in the act of causing damage.

In the third part of thesis, the research focuses on the legal concept of damage in the event of injury or death of an animal. The recoverable damage is determined by the scope of protected interests of the animal owner, encompassing both pecuniary and non-pecuniary interests. There are considerable differences among the observed legal systems in the regulation of specific types of damage, which are in some cases reflected in completely opposite legal solutions.

Based on the comparative analysis of the observed legal systems, the research conclusions indicate that Serbian tort law is the only one that does not regulate liability for damage caused by animals as a special case of liability. In order to apply the strict liability regime, domestic courts must first qualify an animal as a dangerous thing. The prevalence of strict liability in these cases of liability in the comparative legal systems speaks in favor of the adequacy of basing liability for damage caused by animals on the principle of causality. The regulation of non-pecuniary damage in the event of injury or death of an animal in contemporary tort law is actually the result of the impact of the animal welfare protection and respect for the emotional bond between man and animal. In addition, types of pecunary damage are also subject to change, primarily in terms of animal treatment costs. The aforementioned changes in contemporary tort law should be adequately considered in the process of codifying domestic civil law.

Scientific Field:	Legal Sciences
Scientific Discipline:	Civil Law, Law of Torts and Contracts
Key Words:	Strict Liability, Dangerous Thing, Fault Liability, Animals as Legal Objects, Animals as Legal Subjects, Recoverable Damage, Legal Classifications of Animals.
UDC:	347.51:349.6(043.3)
CERIF Classification:	**S 000** : Social Sciences **S 130** : Civil law: persons, family, marriage contract, successions, gifts, property, obligations, guarantees
Creative Commons License Type:	**CC BY-NC-ND**

СКРАЋЕНИЦЕ

ЕУ : Европска унија

Закон о неважности прописа: Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. и за време непријатељске окупације, 1946.

ЗДЖ : Закон о добробити животиња Републике Србије.

ЗДЛ : Закон о дивљачи и ловству Републике Србије.

ЗОО : Закон о облигационим односима Републике Србије.

КЗ : Кривични законик Републике Србије.

Нацрт : Нацрт Грађанског законика Републике Србије, 2015.

ОИЗ ЦГ : Општи имовински законик за Књажевину Црну Гору, 1888.

Преднацрт : Преднацрт Грађанског законика Републике Србије, 2019.

РС : Република Србија.

СГЗ : Грађански законик Кнежевине Србије, 1844.

Скица : Скица за законик о облигацијама и уговорима проф. др Михаила Константиновића.

ABGB : Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch.

AWA UK : Animal Welfare Act, United Kingdom.

AWA USA : Animal Welfare Act, United States of America.

BGB : Bürgerliches Gesetzbuch.

CC : Code civil.

DCFR : Draft Common Frame of Reference.

PETL : Principles of European Tort Law.

TSchG CHE : Tierschutzgesetz, Schweizerische Eidgenossenschaft.

TSchG AUT : Tierschutzgesetz, Österreich.

TierSchG DEU: Tierschutzgesetz, Deutschland.

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.

WTO : World Trade Organization.

ZGB : Schweizerisches Zivilgesetzbuch.

OR : Obligationenrecht, Schweizerische Eidgenossenschaft.

С А Д Р Ж А Ј

У В О Д 1
1. Научна оправданост истраживања 5
2. Предмет и циљеви научног истраживања 8
3. Хипотезе научног истраживања 11
4. Методи научног истраживања 11

Д Е О П Р В И
ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЖИВОТИЊА – ОПШТИ ПОГЛЕД – 14
1. Животиње као објекти или као субјекти у праву 19
   1.1. Животиње као објекти права 24
   1.2. Правне класификације животиња 33
      1.2.1. Домаће и дивље животиње 34
      1.2.2. Корисне животиње и кућни љубимци 38
      1.2.3. Животиње за посебне намене 42
      1.2.4. Напуштене и изгубљене животиње 43
   1.3. Отворено питање „правног субјективитета" животиња 44
      1.3.1. „Добробит животиња" и „права животиња" 56
      1.3.2. Корпус права животиња 62
2. Правноисторијски преглед правног третмана животиња 67
   2.1. Робовласничка права 67
   2.2. Феудална права 69
3. Правни третман животиња у савременим правним системима 72
   3.1. Српско право 74
   3.2. Упоредно право 75
      3.2.1. Немачко право 77
      3.2.2. Швајцарско право 79
      3.2.3. Аустријско право 82
      3.2.4. Француско право 84
      3.2.5. Енглеско право 87
      3.2.6. Америчко право 90

Д Е О Д Р У Г И
ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ КОЈУ ПРОУЗРОКУЈЕ ЖИВОТИЊА 94
1. Историјски развој правне одговорности за штету коју проузрокује животиња 98
1.1. Хамурабијев законик 100
1.2. Римско право 102
1.3. Салијски закон 108
1.4. Византијско и словенска феудална права 110
1.5. Француско и немачко феудално право 113
1.6. Кривичноправна и прекршајноправна одговорност за деловање животиња у савременом праву 114
2. Грађанскоправна одговорност за штету коју причини животиња 117
2.1. Штета коју причини животиња 118
2.1.1. Материјална и нематеријална штета 123
2.1.2. Стварна штета и измакла добит 125
2.2. Уговорна одговорност за штету 128
2.3. Вануговорна одговорност за штету и основи одговорности 132
2.3.1. Одговорност по основу кривице 135
2.3.2. Одговорност по основу створеног, одржаваног или контролисаног повећаног ризика наступања штете 136
2.3.3. Одговорност по основу правичности 137
2.3.4. Множина основа одговорности 140
2.3.5. Системи одштетног права 143
3. Објективна одговорност за штету од животиња 147
3.1. Вануговорна одговорност за штету коју проузрокује животиња у савременом српском праву 147
3.1.1. Услови одговорности за штету од животиња 153
3.1.2. Узрочна веза 156
3.1.2.1. Утврђивање узрочне везе 157
3.1.2.2. Деловање животиње као узрок штете 161
3.1.2.3. Пасивно држање животиње као узрок штете 163
3.1.2.4. Доказивање узрочне везе 164
3.1.3. Поимање животиња као опасних ствари 166
3.1.3.1. Појам опасне ствари 167
3.1.3.2. Оправданост квалификовања животиња као опасних ствари 172

3.1.4. Одговорно лице 179
3.1.4.1. Појам имаоца животиње 180
3.1.4.2. Противправни држалац животиње 184
3.1.4.3. Овлашћени држалац животиње 187
3.1.5. Околности које искључују или ограничавају одговорност 190
3.1.5.1. Виша сила 191
3.1.5.2. Радња оштећеног и радња трећег лица 194
3.1.5.3. Уговорне клаузуле о искључењу или ограничењу одговорности 197
3.1.6. Рад на припреми Грађанског законика Републике Србије 199
3.2. Француско право 202
3.2.1. Одговорност за штету од власничких животиња 204
3.2.2. Одговорност за штету од дивљих животиња 209
3.2.3. Реформа француског одштетног права 210
4. Субјективна одговорност за штету од животиња 213
4.1. Аустријско право 213
4.1.1. Општа правила о одговорности за штету од животиња 215
4.1.2. Одговорност за стоку на испаши 222
4.1.3. Одговорност за штету од дивљих животиња 223
4.2. Швајцарско право 225
4.2.1. Одговорност за штету од власничких животиња 226
4.2.2. Одговорност за штету од дивљачи 231
5. Мешовити системи правила одговорности за штету од животиња 233
5.1. Немачко право 233
5.1.1. Одговорност за штету коју причини луксузна животиња 234
5.1.2. Одговорност за штету коју причини корисна животиња 240
5.1.3. Одговорност за штету од дивљачи 242
5.2. Енглеско право 244
5.2.1. Одговорност за опасне животиње 247
5.2.2. Одговорност за штету од залутале стоке 253
5.2.3. Одговорност за штету од паса 255
5.2.4. Одговорност за деликт *negligence* 257
5.2.5. Одговорност за деликт *nuisance* 259
5.2.6. Одговорност за штету према *Rylands v. Fletcher* 260
5.2.7. Одговорност овлашћеног држаоца објекта 262
5.2.8. Одговорност за животиње на јавном путу 263

5.3. Америчко право 264
5.3.1. Објективна одговорност за штету 265
5.3.2. Субјективна одговорност за штету 268
5.3.3. Одговорност за штету коју стока проузрокује на туђем земљишту 272
5.3.4. Одговорност за штету од дивљих животиња 273
6. Наднационални упоредници 276
6.1. Принципи европског одштетног права 276
6.2. Нацрт заједничког референтног оквира европског приватног права 279
7. Поједини случајеви одговорности у домаћем праву 283
7.1. Одговорност за штету коју проузрокује власничка животиња 283
7.2. Одговорност за штету коју проузрокује дивља животиња 287
7.2.1. Режими заштите дивљих животиња 289
7.2.2. Штета од строго заштићених дивљих врста 291
7.2.3. Штета од дивљачи 293
7.2.3.1. Одговорно лице за накнаду штете 293
7.2.3.2. Мере за спречавање штете од дивљачи 295
7.2.3.3. Захтев за остваривање права на накнаду штете од дивљачи 298
7.3. Одговорност за штету од напуштених животиња 298
7.4. Спорни случајеви одговорности за штету од животиња 302
8. Права оштећеног лица 306
8.1. Право на накнаду штете 306
8.2. Право задржавања животиње штетника; Право залоге; Право продаје 308
8.3. Право убијања животиње штетника 313

Д Е О Т Р Е Ћ И
ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ ПРОУЗРОКОВАНУ НА ЖИВОТИЊИ 319
1. Историјски приказ правне заштите животиња као дела имовине људи 321
1.1. Хамурабијев законик 321
1.2. Римско право 323
1.3. Салијски закон 326
1.4. Византијско и словенска феудална права 327
1.5. Кривичноправна и прекршајноправна одговорност за повреде животиња у савременом праву 332
2. Грађанскоправна одговорност за штету проузроковану на животињи 336
2.1. Уговорна одговорност 336

2.2. Вануговорна одговорност 339
3. Животиње као објекти права 341
3.1. Материјална штета 343
3.1.1. Стварна штета 346
3.1.1.1. Тржишна вредност животиње 349
3.1.1.2. Вредност коју је животиња имала за оштећеног 351
3.1.1.3. Прописана вредност животиње 354
3.1.1.4. Трошкови лечења животиње 357
3.1.2. Измакла добит 364
3.1.3. Материјална штета у случају повреде специфичних категорија животиња 366
3.2. Нематеријална штета 371
3.2.1. Традиционални приступ – непризнавање нематеријалне штете у случају повреде или смрти животиње 374
3.2.2. Савремени приступ – признање нематеријалне штете у случају повреде или смрти животиње 379
3.2.3. Афекциона вредност животиње 385
3.3. Казнена одштета 393
3.4. Оштећена лица 396
4. Животиње као носиоци субјективних овлашћења 402
4.1. Остваривање правне заштите субјективних овлашћења животиње у судској пракси 405
4.2. Признање правне заштите животиње у одштетном праву 409
4.3. Нематеријална и материјална штета коју претрпи животиња 413
4.4. Одговорност животиње за проузроковану штету 417
5. Одговорност за штету на животињи проузроковану понашањем друге животиње 419
5.1. Системи објективне одговорности 419
5.2. Системи субјективне одговорности 422
5.3. Системи мешовите одговорности 424

З А К Љ У Ч А К 428

Л И Т Е Р А Т У Р А 442

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ 482

У В О Д

Одговорност је суштинско питање права јер представља примену права као таквог у условима сукобљених интереса. То је тренутак када правна норма почиње да живи, ослобађајући се колевке пенкала и борећи се против патологије друштвене реалности. Истовремено, тако држава потврђује своју праву моћ (или немоћ), кроз испитивање да ли правила понашања, која она устројава, може и да оствари. Институт грађанскоправне одговорности распрострањен је у правним системима широм света. Основна идеја овог института јединствена је свуда и може се сажети у следећем: ко другоме проузрокује штету, дужан ју је накнадити. Питања: шта је штета, шта је накнада, ко је дужан да надокнади штету и под којим условима – уређују се складно правној традицији и правно-политичкој култури одређене друштвене заједнице. Регулисани случајеви проузроковања штете израз су реаговања друштвене заједнице на препознате проблеме у друштвеним односима. Ови случајеви, као и проблеми, разликују се у времену и простору (на пример, нематеријална штета). Истовремено, неки од ових случајева заједнички су правним системима, у свим временима (на пример, уништење туђе ствари).

Случајеви проузроковања штете од стране животиње или на животињи, стари су колико и развој специфичног односа сарадње човека и животиња. Још одредбама Хамурабијевог законика (*circa* 1700. године пре нове ере) било је регулисано питање одговорности за штету коју проузрокују домаћа и дивља животиња.[1] Није тешко разумети да је и повреда туђе животиње носила са собом одговорност штетника јер је повређен интерес власника.

Третирање животиње као ствари у праву утицало је на дозвољени круг овлашћења власника (стварно право), на развој уговора којим се располаже или користи животиња, на постојање права на накнаду штете у случају њене повреде или усмрћења, на постојање права на накнаду штете у случају када туђа животиња причини штету (облигационо право), на њихово обухватање у заоставштини, на развој легата за старање о животињама (наследно право), на расправу о старању над заједничком животињом у бракоразводним

[1] Видети: чл. 57 Хамурабијевог законика, у: Д. Николић, А. Ђорђевић, *Законски текстови старог и средњег века*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2013, стр. 9.

парницама (породично право), на инкриминацију њиховог убијања или злостављања (кривично право), на регулисање убијања дивљих животиња, на очување и располагање природном популацијом дивљачи на државним територијама (управно право), на извоз живих и неживих домаћих животиња на страно тржиште (царинско право), итд. Начин на који посматрамо животиње одражава се на све гране права и одређује њихов правни положај. Дискусија о моралном, политичком и правном статусу животиња будила је интересовање филозофа, правника, политичара, научника и еколога кроз векове. Савремени моменат ове дискусије не нуди нове одговоре, али њен интензитет крајем XX и почетком XXI века захтева од нас да одговорно приступимо дилеми, етичкој и правној, какав јесте и какав треба да буде положај животиња у праву.

Идеја да животиње не треба третирати као ствари веома је стара, али у последњим деценијама њена актуелизација присутна је у свим савременим друштвима, посебно исказана кроз бригу о добробити животиња.[2] Текуће промене њиховог положаја имају одјека у облигационоправној сфери, у случају проузроковања штете животињи, због чега улазе у домен нашег интересовања. Заштита добробити животиња актуелно је питање које утиче на савремене облигационе односе, нарочито када је извршење дуговане чинидбе супротно остваривању њихове добробити. У том смислу, различити уговори постају недозвољени,[3] а примена појединих института облигационог права постаје ограничена.[4] Заштита добробити животиња утиче на ограничења слобода међународног

[2] Примера ради, само током 2013–2014. године грађани ЕУ поднели су преко 30 петиција чији је циљ био већа заштита животиња, а које су све наведене у референцама студије Одељења за права грађана и уставна питања Европског парламента, Animal Welfare in the European Union, од којих наводимо: петиција Европском парламенту 0103/2013 од стране Joron Dominique (Француска) о забрани употребе животиња у циркусима у ЕУ; петиција Европском парламенту 0214/2013 од стране Ronald Schirmer и Annekatrin Pötschulat (Немачка) о фармама крзна у Немачкој; петиција Европском парламенту 0337/2013 од стране Lorenzo Croce (Италија) о онлине продаји кућних љубимаца; петиција Европском парламенту 1158/2013 од стране T. Ch. (Белгија) о правима животиња; петиција Европском парламенту 1553/2013 од стране Diana Patricia Giraldo Tejada (Шпанија) о заштити права животиња у Шпанији; петиција Европском парламенту 0251/2014 од стране Pia Berrend (Луксембург) о злостављању напуштених паса у Румунији; петиција Европском парламенту 1141/2014 од стране Fredrick Federley (Шведска) о исецању репова свињама; и бројне друге. Студија доступна на https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU(2017)583114_EN.pdf (последњи приступ 8.8.2022. године).

[3] I ACa 528/14, SA Krakow, 17.6.2014. Пољски суд је утврдио да су недозвољени уговори о продаји приватним субјектима напуштених животиња о којима се, на основу законске одредбе, стара јединица локалне самоуправе. Став суда био је да, како Закон о добробити животиња прописује да животиње нису ствари, то значи да се одредбе Грађанског законика о продаји ствари не могу сходно применити. Наведено према, Małgorzata Lubelska-Sazanów, *Animals as specific objects of obligations under Polish and German law*, Universitätsverlag Osnabrück, Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, Göttingen, 2020, p. 38.

[4] BGH, Urteil vom 9. Januar 2008 - VIII ZR 210/06 - OLG Hamm, LG Münster. Купац је тужио продавца по основу одговорности за материјалне недостатке јер продати коњ није био кастриран, тражећи снижење цене за 50%. Тужени је истакао да је „поправка" ствари могућа путем нове операције. Немачки суд заузео је став да није могућа „поправка" у случају када се недостатак огледа у последицама манљиво обављене

промета робе. Тако, Сједињене Америчке Државе и Аустрија забраниле су увоз крзна паса и мачака јер је то супротно њиховом јавном поретку услед узнемирења моралних схватања јавности; Европска унија је истим разлогом оправдала доношење Уредбе о забрани трговине производима од фока;[5] у Калифорнији је забрањено присилно храњење животиња и промет тако добијених производа, чиме је забрањен промет гушчије џигерице. Наведени примери показују утицај добробити животиња на одвијање промета у националним и међународним оквирима, те последично и на облигационо право.

Две ситуације имамо у виду када говоримо о повезаности правног положаја животиња и проузроковања штете. Прва ситуација односи се на посматрање животиња као ствари. Уколико власник повреди или убије животињу, штете нема јер је власник користио своје овлашћење располагања, које проистиче из права својине над ствари, тј. животињом. Уколико друго лице повреди или убије животињу, власник има право да тражи накнаду материјалне штете, у висини тржишне вредности животиње. Друга ситуација утицана је стандардима заштите добробити животиња. Власник је дужан да води рачуна о добробити животиње за коју одговора, те уколико је повреди или убије, може бити прекршајно или кривично одговоран, може му бити забрањено да се бави одређеном делатношћу или да држи животиње. Грађанскоправна санкција власника изостаје. Уколико друго лице повреди или убије животињу, власник има право на накнаду материјалне и (условно) нематеријалне штете. Упоређивање наведене две ситуације показује потенцијални утицај промене правног положаја животиња – од обичних ствари до ствари са обавезом заштите њихове добробити – на одштетно право.

Следећи степен потенцијалног утицаја развија се услед деловања покрета за признање права животиња. Њихова залагања теже ка признању животињама одређених нематеријалних интереса, у случају чије повреде је отворено питање права потраживања накнаде штете настале повредом тих интереса. Захтев за признање имовинских права животињи (да буде носилац права својине) у одштетном праву ствара услове да животиња буде и носилац имовинске одговорности. Разлог томе лежи у балансу признатих права и прописаних обавеза. Тиме се директно мењају основни појмови у

кастрације продатог коња, јер би поновна операција проузроковала веће болове животињи. Наведено према, Małgorzata Lubelska-Sazanów, *op. cit.*, p. 119.

[5] Против обе мере биле су поднете тужбе због кршења споразума Светске трговинске организације (World Trade Organization, WTO). Тело за решавање спорова у оквиру WTO утврдило је да постављена ограничења трговине не крше стандард неопходности, те да су дозвољена и у складу са WTO споразумима. Све информације о решавању спора пред WTO поводом ограничења трговине која се тичу животиња и производа од животиња доступне су на https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_status_e.htm (приступ на дан 25.6.2024. године).

одштетном праву – штетник и оштећени. Ове расправе развијају се у теорији грађанског права, у вези са правним субјективитетом животиња. У савременом одштетном праву животиње немају деликтну способност, те не могу бити штетник. Истовремено, како нису субјекти права, оне не могу бити ни оштећени. Домаћи Закон о облигационим односима прописује да стране у облигационом односу могу бити само физичка и правна лица.[6] Једнако важи и за облигациони однос који настаје проузроковањем штете.

Право намеће терет одговорности лицу које је својим присуством у друштвеним односима, својим деловањем или пропуштањем, утицало на ток догађаја, чији је резултат штетна последица по друго лице.[7] Ово наметање одговорности претпоставља штету која са аспекта права представља надокнадиви губитак за другога, али и одређену повезаност између деловања (или пропуштања) лица са настанком штете.[8] Ова повезаност изражава узрочну везу као услов одговорности. Правни писци истичу да је захтев здраворазумског просуђивања да се одговорност заснива управо на овој узрочној вези (каузалитету): онај ко је штету проузроковао треба за њу и да одговара.[9] Чини се да је такав здраворазумски захтев нарушен на терену одговорности за другог и, што је за нас од значаја, на терену одговорности за штету која настаје услед неутицаног дејства животиња и ствари уопште. Међутим, погрешан закључак произилази из погрешне премисе. Одговорност у праву не изражава једначину између фактичког деловања и штетног догађаја. Одговорност у праву пре је разлика између штетног догађаја и разлога који искључују одговорност. Узрочност се у таквој једначини јавља као променљива која делује на оба чиниоца. Караникић Мирић (Марија Караникић Мирић) указује да је „узрочност у праву сврховита; она служи као средство за алокацију правне одговорности".[10] У раду се бавимо питањем алокације одговорности за штету проузроковану од стране животиње и питањем у чему се огледа штета када је повређена или усмрћена животиња.

[6] Видети: чл. 2 Закона о облигационим односима, „Сл. лист СФРЈ", бр. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – одлука УСЈ и 57/1989, „Сл. лист СРЈ", бр. 31/1993, „Сл. лист СЦГ", бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Сл. гласник РС", бр. 18/2020. У наставку за овај законски пропис биће коришћена и скраћеница ЗОО.

[7] М. Караникић, Нормативно у поимању узрочности као услова грађанскоправне одговорности, *Правни живот*, бр. 10, 2005, стр. 991.

[8] У различитим режимима одговорности, додатни услови се претпостављају – противправност деловања и кривица лица.

[9] М. Караникић, Нормативно у поимању узрочности као услова грађанскоправне одговорности, стр. 1008.

[10] *Ibidem*.

1. Научна оправданост истраживања

У домаћем праву тема одговорности за штету од животиња бележи значајне промене. За време важења Грађанског законика из 1844. године, овај случај проузроковања штете био је регулисан у оквирима субјективне одговорности. Након Другог светског рата, у условима проглашене неважности ранијих правних прописа, судови су се нашли пред питањем одговорности за штету од животиња. Насупрот примени правила ранијег законика, у литератури и у законским предлозима пажња је усмеравана ка објективној одговорности. У таквој атмосфери, судска пракса је заузела став поводом појединих врста животиња да оне представљају опасне ствари (пас, свиња, јелен), те да важи режим објективне одговорности за проузроковану штету. У литератури такав приступ је водио уопштавању да су све животиње опасне ствари.[11]

Закон о облигационим односима не уређује одговорност за штету од животиња као посебан случај одговорности. У дугогодишњем процесу грађанске кодификације и даље траје дилема избора између објективне и субјективне одговорности за штету од животиња. Нацрт Грађанског законика Републике Србије из 2015. године садржао је два, алтернативно постављена решења: прво је прописивало објективну одговорност, потврђујући постојеће стање; друго је прописивало субјективну одговорност, настављајући правни континуитет решења из ранијег Грађанског законика.[12] Преднацрт Грађанског законика Републике Србије из 2019. године напустио је такав пут и предложио уређење објективне одговорности.[13] Управо ова несталност садржине предлога указује да је уређење одговорности за штету од животиња у домаћем праву тема отворена за разматрање.

С обзиром на изостанак домаћег законског уређења, размотрићемо решења у упоредном праву и анализирати из савременог угла предности и недостатке избора између субјективне и објективне одговорности за овај случај проузроковања штете. Избором упоредног права настојимо да обезбедимо темељну грађанскоправну расправу

[11] Примера ради, Радишић (Јаков Радишић) наводи да су *животиње* (заједничка именица, обухватајући све животиње) опасне ствари самим тим што постоје, разрађујући Константиновићеву (Михаило Константиновић) дефиницију да су опасне све покретне и непокретне ствари које својим положајем, својствима или самим постојањем представљају повећану опасност за околину. Ј. Радишић, Члан 173, у: С. Перовић, Д. Стојановић (редак.), *Коментар Закона о облигационим односима*, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Културни центар, Крагујевац, Горњи Милановац, 1980, стр. 523, 524.

[12] Влада Републике Србије, Комисија за израду грађанског законика, Нацрт Грађанског законика, 2015, чл. 323.

[13] Влада Републике Србије, Комисија за израду грађанског законика, Преднацрт Грађанског законика, 2019, чл. 314.

ове теме. Обухватићемо решења садржана у немачком, аустријском, швајцарском, француском, енглеском и америчком праву. Тиме ће бити спроведена разграната анализа правила садржаних у европскоконтиненталним и англоамеричким правима. Треба имати у виду и да су обухваћени правни системи имали утицај на развој осталих европских правних система, укључујући и домаће право.

Литература која сагледава проблем одговорности за штету коју причини животиња није оскудна. Током XX века неколико докторских дисертација је имало за предмет анализе овај случај проузроковања штете.[14] Бројни чланци домаћих и страних аутора анализирали су поједине аспекте овог случаја проузроковања штете, разликујући штете од домаћих и дивљих животиња. Далеко обимнија литература јесте она која питање одговорности за штету од животиња сагледава као случај објективне одговорности или у оквиру одговорности за штету од ствари. Тако чине уџбеници облигационог права, монографије и докторске дисертације које имају такав предмет истраживања у домаћем и упоредном праву, као и научни чланци.

Питање одговорности за штету проузроковану на животињи своди се на питање правног појма штете: у чему се огледа штета услед повреде или усмрћења туђе животиње као објекта права својине. Тржишна цена животиње у појединим ситуацијама није довољно мерило настале штете. Различити видови употребе животиње утичу на постојање различитих аспеката повреде имовинских интереса власника. Додатно, у савременом односу човек–животиња наступиле су значајне промене. Кућни љубимци посматрају се као чланови породице човека. С обзиром на чврсту повезаност између човека и његовог љубимца, штета у случају повреде или губитка животиње не може бити адекватно изражена кроз њену тржишну вредност.

Литература посвећена проблему одговорности за штету коју претрпи животиња је, углавном, посвећена теми облика штете, схватајући животињу као ствар. У том

[14] Примера ради издвајамо докторске дисертације одбрањене на француским универзитететима: Michel Anty, Les dommages causés par le gibier et la responsabilité civile, одбрањена на Универзитету у Паризу, 1900. године, Maurice Sauvageot, Responsabilité civile du fait des Animaux, одбрањена на Универзитету у Дижону, 1903. године; Maurice Lucas, De la Responsabilité civile des Dommages causés par les Animaux, одбрањена на Универзитету у Кану, 1909. године. На швајцарском Универзитету у Женеви 1940. године одбрањена је дисертација Mohsen Rahnema, La responsabilité civile pour les dommages causés par les animaux, en droit français et en droit anglais : avec une introduction sur la théorie de la responsabilité civile objective. Подаци су наведени према резултатима претрага докторских дисертација на електронским претраживачима универзитетских библиотека у Француској и Швајцарској https://sorbonne-universite.primo.exlibrisgroup.com/discovery/search?vid=33BSU_INST:33BSU&lang=fr https://labibliothequemondialeducheval.org/bmdc/bmdc/rechercher.html , https://www.unige.ch/biblio/fr/infos/sites/mail/ (приступ на дан 25.6.2024. године). У домаћем кругу вреди истаћи докторске дисертације аутора Миливоја Андрејевића из 1964. године и Милене Полојац из 1997. године, при чему потоња докторска дисертација предмет анализе везује за решења римског права.

погледу реч је о класичним питањима одговорности. Међутим, новеле уносе две промене у друштвеним односима. Прва новела односи се на признање у праву интереса човека у вези са емотивном заједницом коју заснива са својим кућним љубимцем или животињом која служи одређеној сврси. Повреда таквог интереса отвара врата разматрању накнаде према афекционој вредности или признања нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова због повреде или усмрћења животиње. Друга новела повезана је са идејама признања правног субјективитета животињама, која са собом носи и питање статуса животиња као оштећеног у случају повреде њиховог физичког интегритета, и још даље – психичког интегритета. У домаћем праву Закон о добробити животиња прописује дужност заштите добробити животиња, али поједине државе чине корак напред, прописујући да животиње нису ствари. Таква промена нужно захтева испитивање положаја животиња у бипартитном систему правних статуса (правни субјект или правни објект).

На међународном нивоу у области одговорности за штету у којој учествују животиње не постоји консензус свих облика штете, основа одговорности за поједине облике штете и врста накнаде штете. Посматрано с аспекта важећих законских прописа, не постоји јединствени став законодаваца, нити заједнички оквир постављен у виду конвенција. У прилог наведеном истичемо примере резултата рада академских група на европском правном простору. Принципе европског одштетног права не чине правила заједничка европским правним системима јер такав најмањи заједнички садржалац није могао бити установљен.[15] У PETL није посебно истакнута одговорност за штету проузроковану од стране животиње. С друге стране, према ставу чланова Студијске групе за Европски грађански законик и Истраживачке групе европског приватног права, у Нацрту заједничког референтног оквира за европско приватно право одговорност за штету коју проузрокује животиња обухваћена је у оквиру одговорности без кривице (енг. accountability without intention or negligence).[16]

Уважавањем да се животиње у штетном догађају могу јавити на било којој од две стране – наношење штете или трпљење штете – разматрање оба случаја проузроковања штете омогућава потпуно сагледавање положаја животиња у одштетном праву. Оправдање актуелности ове теме проистиче из променљиве динамике односа између

[15] European Group for Tort Law, The Principles of European Tort Law. У даљем тексту, PETL. Доступно на: http://www.egtl.org/materials.html (приступ на дан 21.7.2022. године).
[16] Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law, Principles, Definition and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference, Munich, 2009, p. 402. У даљем тексту, DCFR.

човека и животиња, уз константу њихове међусобне упућености. Резултат промена ове динамике право прати и регулише.

Одлучујуће чињенице које опредељују значај овог истраживања јесу: законска неуређеност одговорности за штету од животиња у домаћем праву, нарочито у светлу припрема грађанске кодификације; различитост правних решења у упоредном праву, на линији разграничења субјективне и објективне одговорности; различитост приступа у предлозима међународних правних докумената чији је циљ хармонизација приватног права у европским правним системима; заштита нематеријалног интереса добробити животиња и нерегулисана грађанскоправна заштита овог интереса; негативно правно одређење положаја животиња у упоредном праву, изричитим прописивање да животиње нису ствари. Високи степен присуства животиња у друштвеним односима (употреба животиња у прехрамбеној, пољопривредној, текстилној, филмској индустрији и другим секторима привреде, сервисне животиње, кућни љубимци), који добијају свој одштетноправни садржај између субјеката права, јасно упућује на значај овог истраживања. Планирана научна обрада биће утолико кориснија уколико сублимирањем резултата добијених нормативноправном, историјскоправном и упоредноправном анализом изведемо закључак да ли постојећа или предложена решења у домаћем праву обезбеђују потпуну заштиту свих интереса, релевантних по природи ствари и по објективним мерилима.

2. Предмет и циљеви научног истраживања

Предмет научног истраживања јесу два случаја одговорности за проузроковану штету: одговорност за штету проузроковану од стране животиње и одговорност за штету проузроковану на животињи, у домаћем праву и у аустријском, немачком, швајцарском, француском, енглеском и америчком праву. У првом случају, предмет обраде је непосредно усмерен ка основу и условима одговорности. Услед различитости правних решења, предмет обраде обухвата субјективну и објективну одговорност. У другом случају, предмет обраде је посебно усмерен ка правном појму штете. Ово из разлога јер одговорност за штету проузроковану на животињи ни у једном правном систему није издвојен као посебан случај одговорности. Примењују се општа правила субјективне или објективне одговорности, у зависности од карактеристика узрочне везе и осталих услова одговорности. Међутим, одговорност за штету проузроковану на животињи издваја се

као посебан предмет обраде због специфичности штете, која је одређена начинима употребе животиње од стране власника и посебној везаности власника за њу.

Заједнички чинилац ова два случаја одговорности за проузроковану штету јесте чињеница да у штетном догађају учествује животиња; различити су облици учешћа, положај власника, основ и услови одговорности, врсте и видови штете. Међутим, тек заједно сагледана, ова два случаја одговорности за штету објашњавају положај животиња у одштетном праву. Структуру рада чине три дела, поред увода и закључка.

У првом делу биће дат општи приказ положаја животиња у праву, кроз историјскоправну и упоредноправну анализу. Посебна пажња биће посвећена питањима заштите добробити животиња и признања права животиња, имајући у виду да ова два покрета, свака на свој начин, утичу на промену положаја животиња у праву: од објеката права, ствари над којима вршење својинских овлашћења не показује специфичности у односу на друге ствари, до објеката права са посебним степеном заштите, и даље, ка амбициозном признању субјективних овлашћења животињама. Уважавајући одлучну карактеристику опредељеног предмета истраживања – одговорност за накнаду штете у којој учествују животиње, било да је она фактички узрочник штете било да је она повређена или усмрћена – нужно је ближе се упознати са историјским и савременим трендовима правног погледа на животиње, у домаћем и упоредном праву. Анализа која ће бити представљена у првом делу рада гради својеврстан интердисциплинарни мост између права животиња и облигационог права. У три главе биће обрађен положај животиња као објеката или субјеката у праву (глава 1), правноисторијски преглед правног третмана животиња (глава 2) и правни третман животиња у савременим правним системима (глава 3).

У другом делу предмет обраде јесте одговорност за штету коју проузрокује животиња. Пажња је усмерена ка идентификацији штете која је надокнадива и под којим условима. Примера ради, уколико животиња проузрокује штету свом власнику, иако штета постоји, не постоји правни пут преваљивања одговорности за њену накнаду; даље, уколико животиња која нема власника проузрокује штету лицу, правни системи на различите начине регулишу могућност накнаде штете, одређујући или не одговорно лице за насталу штету. Прва глава пружиће преглед историјског развоја правне одговорности за штету коју проузрокује животиња, док ће друга глава бити посвећена општим темама грађанскоправне одговорности. У трећој, четвртој и петој глави биће анализирана правна решења у домаћем праву и изабраним страним правним системима, према прихваћеном режиму одговорности (објективна одговорност, субјективна одговорност и правни

системи који комбинују оба режима за поједине случајеве проузроковања штете од животиња). У шестој глави биће представљени наднационални упоредници, сагледавањем предлога решења садржаних у PETL и DCFR. У седмој глави ћемо разрадити поједине случајеве одговорности у домаћем праву, указујући на сложеност одређивања одговорног лица и основа одговорности у анализираним примерима. На крају, у осмој глави представићемо права оштећеног (право на накнаду штете, право задржавања животиње, право залоге, право продаје, право убијања).

У трећем делу предмет обраде јесте одговорност за штету проузроковану на животињи. У случају повреде или губитка животиње, посматране као објекат права, човек трпи одређену материјалну штету. Емотивна веза која се развија између човека и његовог кућног љубимца упућује ка разматрању постојања и оправданости нематеријалне штете у случају повреде или губитка животиње. Истраживање из првог дела дисертације, да ли је животиња само објекат права или и *sui generis* субјект права, у овом делу добија своју облигационоправну димензију. Признавањем животињама статуса *sui generis* субјекта права, отворено је питање да ли у случајевима повреде и животиња трпи одређену материјалну и нематеријалну штету. Наведени аспекти ове теме биће разрађени у пет глава. У првој глави биће дат приказ историјског развоја правне заштите животиња као дела имовине људи, а у другој глави бавићемо се општим темама грађанскоправне одговорности за штету проузроковану на животињи. Трећа глава биће посвећена обради питања штете коју лице претрпи повредом или усмрћењем његове животиње, посматране као објекат права. У четвртој глави сагледаћемо правне могућности и облигационоправне последице посматрања животиња као носилаца субјективних овлашћења. У петој глави представићемо правила одговорности за штету на животињи проузроковану понашањем друге животиње.

У закључку ће бити представљена оцена провереності постављених хипотеза и сажети закључци спроведеног научног истраживања.

Основни циљ представљеног истраживања јесте обрада, систематизација и оцена адекватности правних решења одговорности за штету коју проузрокује животиња, и одговорности за штету која је проузрокована на животињи. Сагледаћемо најзначајније теорије у домаћој и упоредној правној литератури, правна правила важећих закона и судску праксу. Додатно, испратићемо и еволутивни пут доктрине, законских решења и судске праксе у области одговорности за штету у којој учествују животиње, у домаћем и упоредном праву. Такав преглед и сучељеност правних прописа обезбеђује уочавање добрих страна постојећих решења у домаћем праву и њихових недостатака, као и

откривање другачијих приступа овој правној проблематици у савременим правним системима. На крају тог пута, биће јасније да ли су домаћем законодавству потребне измене и да ли страни „калеми" могу успети на домаћем правном дрвету. Другим речима, биће јасније сагледане последице предложених решења у текућем поступку грађанске кодификације српског права.

3. Хипотезе научног истраживања

Основне хипотезе од којих полазимо у овом истраживању су:

Хипотеза бр. 1: Савремени принципи заштите добробити и права животиња траже признање у облигационом праву.

Хипотеза бр. 2: У облигационом праву треба правити разлику између опасних животиња и животиња које нису опасне.

Хипотеза бр. 3: За штету од животиње која није опасна најприкладнији је режим субјективне одговорности имаоца животиње.

Хипотеза бр. 4: Објективна одговорност имаоца опасне животиње за штету коју она проузрокује другом лицу на најадекватнији начин успоставља равнотежу између интереса оштећеног и одговорног лица.

Хипотеза бр. 5: Блиска емотивна веза човека и кућног љубимца оправдава остваривање накнаде нематеријалне штете у случају повреде или губитка кућног љубимца.

Хипотеза бр. 6: Признавање права на накнаду нематеријалне штете због повреде или губитка животиње треба да зависи од биолошких критеријума.

4. Методи научног истраживања

Циљ сазнања права, који је пред нама, можемо остварити једино применом адекватних метода.

Догматички метод неопходан је први корак у сазнању права,[17] ради утврђивања значења правних норми које уређују кључна питања домаћег и страног права. Закључци тумачења биће поткрепљени расправом посленика правне мисли. Циљ такве анализе јесте оцена адекватности постојећих и предложених решења у домаћем праву.

[17] Р. Лукић, *Методологија права*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1977, стр. 142.

Остваривање циља омогућиће допунски социолошки метод, кроз сагледавање друштвене суштине права као друштвене појаве.[18]

Имајући у виду циљ грађанскоправне заштите, која се настоји остварити кроз норме одштетног права, употребом нормативноправног метода настојаћемо да утврдимо да ли је и на који начин такав циљ остварен. С једне стране, предмет утврђивања биће правна снага и хијерархија правних норми чије значење утврђујемо, као и утицај времена на важење правних норми, што чини задатак формалнонормативног правног метода. С друге стране, предмет утврђивања биће правни појмови и везе међу њима које условљавају ефикасност права у друштвеној функцији, што чини задатак материјалнонормативног правног метода.[19] Истражићемо да ли правне норме које дотичу предмет истраживања, а које се могу наћи у различитим правним изворима, представљају складну и непротивуречну целину.

Упоредноправни метод имаће важну улогу јер ће омогућити сагледавање специфичности страних права, уочавање добрих примера и њихово упоређивање са домаћим решењима. Такође, у упоредноправном огледалу биће сагледан и правни положај животиња и утицај промена у овој области на облигационо право. Приликом разматрања решења из упоредног права, употреба правнодогматског и нормативноправног метода биће од подједнаког значаја као и у анализи домаћег права. Решења из страних права биће сагледана и у контексту функционалног метода, откривајући њихову компатибилност са домаћим нормама. Пратећи генезу развоја ових облика одговорности за проузроковану штету, историјскоправним методом остваритићемо широки увид у претходно већ откривене недостатке правних правила и начине њихове модификације, како би одговарали потребама савременог друштва. Истовремено, употребом историјскоправног и упоредноправног метода искристалисаћемо значај ових облика одговорности за проузроковану штету, видљиву кроз свевременску и свепросторну присутност потребе за њиховим регулисањем.

Не заборављајући да су правила одговорности за штету проузроковану од стране животиње и штету проузроковану животињи део ширих целина одштетног права – облигационог права и грађанског права – а напослетку део јединственог поретка Републике Србије,[20] употреба систематског метода је логична. Специфичност теме, која захтева сагледавање утицаја правног положаја животиња на норме облигационог права,

[18] Р. Лукић, *op. cit.* стр. 130.
[19] *Ibidem*, стр. 146–149.
[20] Видети: чл. 194 Устава Републике Србије, „Сл. гласник РС”, бр. 98/06.

повећава значај употребе систематског метода, као и мултидисциплинарног метода, услед потребе повезивања облигационог права и права животиња.

Метод анализе садржаја омогућиће упознавање релевантне судске праксе, домаће и стране, те њихово тумачење и разумевање. На том путу биће откривени проблеми који настају приликом тражења судске грађанскоправне заштите, поводом штета у којима учествују животиње. Идентификовање проблема водиће ка предлозима за њихово решавање, као ултимативном циљу сваке правне анализе. Јер правна норма није себи сврха, но служи регулисању друштвених односа.

Д Е О П Р В И

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЖИВОТИЊА – ОПШТИ ПОГЛЕД –

Садржина правне норме, посматрана са аспекта обухваћеног субјекта, одређује његов правни положај, односно упућује на „својство које је субјекту приписано нормом".[21] Појам субјекта у овом смислу није омеђен границама правног субјективитета, но се односи на ентитет на кога је правна норма функционално упућена.[22] Правни положај опредељује статус или третман који одређени ентитет ужива у праву.[23] С обзиром на садржину правног положаја, ентитет у праву може имати статус субјекта права или објекта права. Оба појма су по својој природи правни појмови, творевине права, које и одређује њихову садржину. Келзен (Hans Kelsen) субјекта права или лице одређује као „јединство једног мноштва обавеза и права, а то значи јединство једног мноштва норми које статутирају та права и обавезе".[24] Из реченог Келзен изводи да су у праву човек и субјект два различита појма. У праву, животињама је дат положај објеката права, односно ствари поводом којих настају субјективна права лица. Правна заштита која се пружа животињама у савременом праву отворила је питање њиховог ограниченог правног субјективитета. Кроз ову призму сагледавамо правни положај животиња, које имају статус објеката права, уз примесе историјских и савремених покрета усмерених ка обогаћивању сфере заштите животиња и уређивању њиховог правног статуса.

Развој односа човека и животиња одвија се у три правца: употреба животиња, заштита од животиња и заштита животиња. Правна димензија опсега овог развоја

---

[21] R. Guastini, *Sintaksa prava*, s talijanskog preveo L. Burazin, Naklada Breza, Zagreb, 2019, str. 85. Својства која се субјектима признају нормом чине њихов основни (аутомарни) или сложени (молекуларни) правни положај. Основни правни положај може имати одређење као захтев, обавеза, слобода, не-захтев, власт, подложност, безвласт и отпорност, док сложени правни положај настаје као комбинација основних. *Ibidem*, str. 85–89.

[22] У том смислу говоримо о правном положају држава нечланица Европске уније, правном положају верских заједница, правном положају робова у робовласничким друштвима, правном положају малолетне деце у патријахату, правном положају запослених у предузећу, правном положају медија, правном положају лгбт особа, правном положају вештачке интелигенције и слично. У сваком од наведених случајева реч је о ентитетима, категоријама којима се придаје одређени значај у праву.

[23] Отуда као синониме користимо појмове правни положај, правни статус и правни третман. Наведени појмови објашњавају позицију посматраних ентитета у правном саобраћају, као и ширину овлашћења која одређени ентитети уживају. Из наведеног разлога, правни положај представља резултат правне политике, вођене друштвеним схватањима о томе какав је правни саобраћај дозвољен и поводом којих вредности.

[24] Х. Келзен, *Чиста теорија права*, превод Д. Баста, Правни факултет Универзитета у Београду, 2007, стр. 41–42.

одређује правни положај животиња. Посматрајући животињу као ресурс, човек јој је нашао вишезначну употребу: у исхрани, одевању, привређивању, економској размени, транспорту, уметности, спорту, медицини, научним истраживањима и другим видовима човековог ангажовања. Значај овог ресурса определио је и његово правно устројство као објекта права, обезбеђујући на тај начин границе и заштиту употребе животиња у међуљудским односима. Иако под правном влашћу, животиње као жива бића која имају способност да самодејствују, могу да угрозе поље заштићених интереса човека. Одговарајући на ту реалност, право настоји да уреди ситуације када је оправдано усмртити животиње од којих прети опасност (заражене животиње, појава вука или лисице у сеоским срединама, запрашивање градских површина). Заштита од животиња обухвата и уређење одговорности људи који поседују животиње, за евентуалне повреде заштићених интереса других, услед присуства или понашања животиње. Напослетку, постављајући границе људској самовољи, регулисана је и заштита животиња од човековог деловања. Свест о изумирању животињских врста услед човеког деспотског сензибилитета и свест о неоправданим или неприхватљивим видовима употребе животиња актуелизовале су давнашњу потребу њихове заштите.[25]

Различита пажња посвећује се животињама у јавном и приватном праву. У јавном праву, животиње су од значаја као привредни ресурс који утиче на бруто друштвени производ државе (увоз и извоз живих животиња и животињских производа). Речено изискује посебну бригу јавних власти за здравље животиња и исправност животињских производа. Резултат те бриге су посебни закони, одлуке и конвенције (на националном, билатералном, регионалном и међународном нивоу) усмерене ка обезбеђивању високог

[25] Са једне стране, уочена је потреба заштите животиња које су најближе човеку и које он користи за задовољење својих потреба. Исправа је сврха заштите била очување карактера човека, који се у условима испољавања суровости према било коме, укључујући животиње, неосетно али незаустављиво квари. Тек потом је сврха заштите постало очување самих животиња, чији живот има вредност сам по себи. Са друге стране, уочена је потреба заштите флоре и фауне од човековог уништилачког и самоуништилачког дејства. Према Извештају међународне платформе о биодиверзитету и екосистему, непоправљива штета која се чини животној средини резултираће изумирањем 25% врста у наредној деценији. Видети: Report of the Plenary of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES), on the work of its seventh session, https://www.ipbes.net/resource-file/32463 (приступ на дан 21. 4. 2023. године). Истиче се да је годинама уназад човек актер најгнуснијег злочина према животу, екоцида. Термин екоцид (неологизам скован од грчке речи *oikos*, што значи кућа, и латинске речи *cedere* – што значи сасећи, посећи) означава промену природне средине, изумирање или миграцију флоре и фауне одређеног природног подручја, узроковано људским деловањем, услед загађења или неконтролисаног коришћења природних ресурса. Термин екоцид је изведен из концепта геноцида и настоји се остварити његова инкриминација као новог међународног кривичног дела. О томе: А. Шкундрић, Екоцид у међународном кривичном праву, *Зборник радова са међународне научне конференције Раскршћа међународног кривичног и кривичног права – реформа правосудних закона Републике Србије*, Удружење за међународно кривично право, Палић, стр. 445.

квалитета животињског меса и производа.[26] Животиње су значајне и као објекти права над којима власт припада држави (дивље животиње, животиње које припадају државним установама), од чијег експлоатисања држава убира приходе (ловни туризам, зоолошки вртови, експерименталне животиње). Потреба за њиховом заштитом чини животиње и посебним заштитним објектом правне инкриминације. Разлози јавног здравља усмеравају пажњу државе или јединица локалних самоуправа ка напуштеним животињама или животињама које могу бити преносиоци заразних болести (запрашивање јавних површина, дератизација). Пажња која се посвећује животињама у јавном праву, инспирисана је разлозима јавног здравља, јавног морала и економским принципима (економичности и рентабилности).

У приватном праву животиње имају статус објеката права. Право својине на животињама стиче се куповином, поклоном, прираштајем, удомљавањем животиња из склоништа, присвајањем напуштених животиња и дивљих животиња. Иако посматране као ствари, својинска овлашћења власника ограничена су јавноправним захтевима о начину њиховог држања и старања о њима.[27] Непобитна чињеница да су животиње жива бића утиче на начин посматрања ових „живих ствари". Особе са одређеним видовима инвалидитета уживају помоћ животиња као водича или емотивне подршке. Између човека и животиње развија се посебна емотивна веза коју човек настоји да сачува као своју нематеријалну вредност. На пољопривредним газдинствима животиња представља „живу машину" за производњу прехрамбених производа и као таква има посебне потребе, за чије задовољавање у име вишег квалитета производа и јавног здравља је заинтересована и јавна власт.

[26] По правилу, државе су заинтересоване да самостално уређују питања сигурносних стандарда животињских производа. Европска унија поставља сопствене критеријуме, које државе чланице морају да поштују. Примери су бројни, те ћемо навођење ограничити на пар њих: о закону о храни – Regulation EC No 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety, OJ L 31, 1.2.2002, p. 1–24; о непожељним супстанцама у храни за животиње – Directive 2002/32/EC of the European Parliament and of the Council of 7 May 2002 on undesirable substances in animal feed, OJ L 285, 1.11.2003, p. 33–37; о додацима у храни за животиње – Regulation EC No 1831/2003 of the European Parliament and of the Council of 22 September 2003 on additives for use in animal nutrition, OJ L 268, 18.10.2003, p. 29–43; о хигијенским правилима за храну животињског порекла – Regulation EC No 853/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 laying down specific hygiene rules for food of animal origin, OJ L 139, 30.4.2004, p. 55–205; о нуспроизводима животињског порекла – Regulation EC No 1069/2009 of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 laying down health rules as regards animal by-products and derived products not intended for human consumption and repealing Regulation (EC) No 1774/2002 (Animal by-products Regulation), OJ L 300, 14.11.2009, p. 1–33, итд.

[27] На пример, обавеза вакцинације животиња, обавеза обезбеђивања могућности за испољавање природног понашања, забрана мучења, забрана напуштања и др.

У породичном праву бележи се процват спорова о старатељству над заједничким кућним љубимцем између супружника или партнера, приликом престанка брака или заједнице живота.[28] Томе треба додати и поделу заједничке имовине, када је брачни пар развијао посао са пољопривредним газдинствима или производњом животињских производа. Приметан је друштвени тренд уважавања кућних љубимаца или радних животиња као чланова породице. Такав однос бележи своје последице и у наследном праву, имајући у виду да се животиње све чешће јављају као корисници легата или фондова.[29] У облигационом праву животиње су предмет чинидбе у различитим уговорима: о преносу права својине, о преносу права коришћења и о пружању различитих услуга (транспорта, чувања, одржавања). Животиње су и чиниоци који учествују у случајевима проузроковања штете, било покоравајући се вољи својих власника било самодејствујући. Потоње окупира нашу пажњу, а испреплетаност правних норми које регулишу јединствене друштвене односе захтевају од нас да посматрамо „целу слику".

Сажети приказ о третману животиња у појединим гранама права објашњава видове употребе животиње од стране човека и начине на које животиња служи интересима човека. Ради заштите тих интереса, посвећује се пажња и заштити од животиња. Регулишу се начини држања и старања о животињама, захтеви здравствене заштите животиња, обавеза регистрације и пријаве животиња, као превентивне активности. Регулишу се допуштени случајеви за одузимање, затварање или усмрћење животиња и одговорност за проузроковану штету, као реактивне активности.

Уређујући заштиту од животиња, човек посредно штити и животињу, првенствено њено здравље, али као вредност коју она има за свог власника, односно за човека као

[28] D. Belkin, Animal Rights Gains Foothold as Law Career: Harvard Hosts Court Competition for 50 Students, Boston Globe, 6.3.2005. Доступно на: http://archive.boston.com/news/local/articles/2005/03/06/animal_rights_gains_foothold_as_law_career?pg=full (приступ на дан 24.8.2022. године). Колоквијално се називају парнице о кућним љубимцима (енг. pet litigations).

[29] Велики филозоф Шопенхауер (Arthur Schopenhauer) своју имовину био је завештао војницима и свом псу. Последња у низу „велика" вест о наследноправним импликацијама које укључују кућног љубимца тицала се завештања модног креатора Карла Легерфелда (Carl Legerfeld). Модни креатор је преминуо 2019. године и завештањем је део своје заоставштине оставио у корист своје мачке Чопет (не као наследника, већ корисника легата или фонда). Наведени случај није усамљен. Други модни креатор Александар Мек Квин (Alexander McQuin) у свом завештању побринуо се, такође, за будућност својих паса (преминуо је 2010. године). Доступно на: https://www.thecut.com/2019/02/what-will-happen-to-choupette-lagerfelds-inheritance.html (приступ на дан 20.8.2022. године). У пракси су забележени примери формирања фондова (енг. trust) за старање о псима, при чему је избор правног система где се фонд оснива вођен пореским погодностима. Доступно на: https://www.ft.com/content/b9b78aae-1f32-11e9-a46f-08f9738d6b2b (приступ на дан 20.8.2022. године). Приметно је да су предочене одлуке карактеристичне за појединце високих платежних способности, или макар њихове одлуке привлаче пажњу медија.

корисника животиње и животињских производа.[30] Најилустративнији су примери прописа о заштити животиња намењених клању или ксенотрансплатацији, који прокламују старање о животињама и свођење болова и страха на минимум.[31] Не само као вредност значајна за човека, животиње се штите и у оквиру заштите животне средине, чији су неизоставни чинилац. Императив савременог човека је здравље – здрав ваздух, здрава вода, здрава околина, здрава храна. Из наведеног разлога, као део људских права треће генерације развија се право на здраву животну средину. Последње деценије карактеришу политички покрети за заштиту животиња као вредности самих по себи, који су у појединим државама довели до усвајања значајних закона, о чему више речи следи у наставку. Међутим, не уживају све животиње, које према биолошким класификацијама припадају царству *Animalia*, једнаку правну заштиту. Стога говоримо о подели на „морално и правно незаштићене и заштићене животиње".[32] Критеријум одређивања потребе заштите животиња, на крају, своди се на човекову перцепцију значаја врста животињског света и њихове корисности.

[30] Н. Стојановић, Правни статус животиња – од објеката до субјеката у праву, *Правни живот*, бр. 10, 2016, стр. 414, 416.
[31] Видети, European Convention for the rotection of animals for slaughter, OJ L 137, 2.6.1988, p. 27–38; Recommendation Rec(2003)10 of the Committee of Ministers to Council of Europe member states on xenotransplantation, adopted on 19 June 2003.
[32] N. Visković, *Životinja i čovek, Prilog kulturnoj zoologiji*, Književni krug, Split, 1996, str. 28.

1. Животиње као објекти или као субјекти у праву

Свевременска упућеност и зависност човека од животиње окупирала је мислиоце, који су тражили одговор на питање односа човека и животиње. С обзиром на то да право прати друштвене односе и уређује их, начин на који људи посматрају животиње нужно је предмет законодавног уређења.

Ноторна је чињеница да су животиње у објективном праву виђене као ствари. Међутим, појам права превазилази законске норме. Најјаснији пример јесу људска права, као што је право на живот и поштовање достојанства, која ужива сваки човек. Стога „револуционарна" идеја права која припадају животињама није немогућа само зато што недостаје законска норма која таква права признаје. Евентуално уважавање одређених права животиња или признање посебног правног субјективитета животињама имало би одговарајуће облигационоправне последице у домену проузроковања штете. То је разлог зашто се пре упуштања у токове одштетног права посвећујемо, у краћим цртама, питањима филозофског, етичког и правног односа човека према животињама.

Идеја права животиња није плод XXI века. Бројни филозофи „од Платона па надаље" разматрали су да ли су разлике између човека и животиња „морално релевантне и да ли такве разлике оправдавају човекову доминацију над животињама и искључење животиња из оквира правде".[33] Бројне религије тражиле су исте одговоре, на различитим местима:

> „Таоистичко поштовање према природи, будистичко саосећање са свим живим облицима који пате, позивање светог Фрање Асишког на сестринство и братство са биљкама и животињама, и филозофија Алберта Швајцера о поштовању свих облика живота током његове медицинске мисије у Африци врхунски су примери дубоког човековог саосећања са нељудским животом и врхунски примери човекове посвећености поштовања других облика живота."[34]

Развој односа човека и животиња може се сагледати кроз три фазе, као изостанак моралног уважавања животиња, заштита животиња и морално уважавање животиња. Висковић (Nikola Visković) описује ова три основна типа односа човека према

[33] E. Vinnari, W. Fong Chua, J. Baxter, Accounting, accountability and animals, *Critical Perspectives on Accounting*, no. 84, 2022, p. 1. Online edition. Доступно на: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1045235421001313 (приступ на дан 24.8.2022. године).
[34] H. M. Sass, European Roots of Bioethics: Fritz Jahr's 1927 Definition and Vision of Bioethics, u: A. Čović, N. Gosić, L. Tomašević (ured.), *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike*, Zagreb, Pergamena, 2009, str. 20.

животињама као радикални специзам,[35] који представља однос искоришћавања животиња, као умерени специзам, који подразумева заштиту животиња у човековом интересу, и као антиспецистички однос, који подразумева заштиту животиња у њиховом сопственом интересу.[36]

Сагледавајући развој грађанскоправног третмана животиња, Водинелић (Владимир Водинелић) раздваја, такође, три фазе. У првој фази животиње су третиране само као ствари, ни по чему другачије од осталих. У другој, антропоцентричној фази, инсистира се на заштити животиња, што води ограничењима власниковог права својине. У трећој, етичкој или алтруистичкој фази, животиње се посматрају као вредност саме по себи, а не само вредност за човека, што у правној сфери води стварању низа обавеза ради заштите добробити животиња. Водинелић закључује да се у трећој фази, на први поглед, правни третман животиња толико изменио да оне постају субјекти права.[37] Међутим, такво закључивање не одговара нормативној стварности, чак ни у оним државама које прокламују статус животиња друкчији од ствари. Животиње немају статус субјеката права, нити се могу у потпуности изједначити са стварима као објектима права. Управо због ове правне вратоломије, питање правног положаја животиња окупира мисли правних теоретичара.

Велики филозоф Аристотел сматрао је да у савршенству природног устројства ништа није сувишно, те да је све створено ради човека, следствено хијерархији природе. „Биљке постоје ради животиња, а животиње ради људи"[38] и то право људи, да владају животињама и природом, толико је очигледно да се не мора посебно образлагати и доказивати.[39] Вековима касније, чувени математичар и филозоф Декарт (René Descartes) појмовно је свео животиње на машине, не друкчије од часовника, али утолико сложеније јер им је стваралац Бог.[40]

---

[35] Специзам, енг. species, или (носећи ризик превода) врсизам, надовезује се на расизам, сексизам, и слично. Термин објашњава да, као што расизам и сексизам подразумевају неједнакост људи на основу расе или пола, тако специзам подразумева неједнакост врста, према којој људска врста поседује највишу вредност и има моралну и правну премоћ над осталим врстама. Правна премоћ подразумева да су права резервисана само за припаднике људске врсте и да животиња, само из разлога јер је животиња, не може да их ужива. Како то формулише Пауновић, „специзам је предрасуда, или став, или пристрасност, у корист интереса чланова нечије врсте, а против интереса чланова других врста". М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, Београд, 2004, стр. 51.

[36] N. Visković, Stradanja, zaštita i prava životinja (Prilog raspravi o „trećoj generaciji prava"), *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 39, br. 5–6, 1989, str. 816.

[37] В. Водинелић, *Грађанско право, Увод у грађанско право и општи део грађанског права*, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2014, стр. 421–423.

[38] Аристотел, *Политика*, Култура, Београд, 1970, стр. 16 (I 3, 1256b7).

[39] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 18.

[40] R. Descartes, *A Discourse on the Method of Correctly Conducting One's Reason and Seeking Truth in the Science*, Oxford University Press, 2006, p. 46.

Упоредо са схватањем да су човеку животиње „дате" на коришћење, развијале су се и мисли о нужности бриге о животињама. Римски филозоф Плутарх заступао је став да окрутност према животињама које служе као храна „чини бруталним човеков карактер и чини га неосетним према патњама човека и животиња".[41] Вековима касније, енглески филозоф и лекар Џон Лок (John Locke) у својим радовима истицао је да „децу која показују суровост према животињама, које су им поверене, треба учити супротној пракси; јер онај ко је у детињству суров према нижим бићима, биће суров и према људима".[42] Слично је и немачки филозоф Кант (Immanuel Kant) у својим моралним учењима истицао да човек не сме бити суров према животињама, из једноставног разлога – они који су сурови према животињама постају сурови према људима. Према Канту, животиње заслужују уважавање као бића, односно делови природе који имају своју сврху, али да је постојање човека, не сврсисходно, но сврха природе. Другим речима, све што постоји, постоји ради остварења одређеног циља у природи, сходно опредељењу свог живота. Само је човек изузетак од тога јер једино он може садржати (представљати) крајњи циљ постојања природе у времену и простору.[43] Брига о животињама се сводила на бригу о човеку.

Насупрот идеји подређености животиња човеку, велики математичар и филозоф Питагора учио је веровању у „сродство свих живих бића" и бесмртност душе која се после смрти „пресељава у другу врсту животиње".[44] Питагорино учење о сеоби душа, палингенесији, наставили су његови следбеници и оснивачи нових школа филозофског учења на арапском тлу. Сличну реинкарнацијску повезаност душа истицао је и Платон, али верујући да животиња носи у себи душу без врлина, као казну.[45]

Етичка схватања о односу човека и животиња нарочито су се развијала пред спознајама о биолошкој сличности и заједничком пореклу врста. Дарвинова теорија еволуције избрисала је онтолошку разлику човека од животиње.[46] Човек је једна од животињских врста, али последња карика у развоју, врх развојне пирамиде животињског света. Разлике које неминовно постоје више се не сагледавају као разлози искључења.

[41] K. Walters, L. Portmess, *Ethical Vegetarianism, From Pythagoras to Peter Singer*, State University of New York Press, 1999, p. 27.
[42] J. Locke, Some Thoughts Concerning Education, vol. 8, in: John Locke, *The Works of John Locke in Nine Volumes*, 12th edition, Rivington, London, 1824, p. 112.
[43] И. Кант, *Критика чистога ума*, треће издање, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1976, стр. 257.
[44] K. Walters, L. Portmess, *op. cit.*, p. 13.
[45] N. Visković, *Životinja i čovek, Prilog kulturnoj zoologiji*, str. 409.
[46] C. Darwin, *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*, Princeton University Press, New Jersey, 1981, pp. 32–33.

Тврдње да животиње не осећају, да немају свест о садашњости, да немају антиципацију будућности – свака поступно бива оповргнута. У другој половини XIX века Вилхем Вундт (Wilhelm Wundt) основао је први истраживачки институт за експерименталну психологију у Лајпцигу. У тротомном делу представио је сличне неуро- и психологичне реакције код људи, животиња и биљака, укључујући и циљно и преживљавајуће оријентисане активности.[47]

Хјум (David Hume), представник енглеског емпиризма, пружио је анализу осетљивости која је исте природе код човека и животиња,[48] те на тим премисама утицао на идеје заштите животиња. Надовезујући се на Хјумове анализе, амерички филозоф Бентам (Jeremy Bentam), у оквирима утилитаризма развио је став да и животиње заслужују једнако уважавање као и човек.[49] На идеји једнаког уважавања свих живих бића, развијено је учење о специзму као дискриминацији на основу припадности врсти.

Шопенхауер (Arthur Schopenhauer) је, разматрајући судбину воље у човеком животу, истакао да се у животињама може наћи исти осећај као у човека, „само слабији и у различитим степенима изражен", те да сагледавањем само патње животиња свако може да се „довољно увери како је, у ствари, сав живот – патња".[50] Швајцерово (Albert Schweitzer) учење о поштовању животу тражи од човека да поштује свако живо биће, које има једнак интерес као и он – да настави да живи.[51] Сингер (Peter Singer) је предложио нову димензију правне заштите животиње, формулисавши захтев за престанком употребе животиња.[52] На овој основи даље се развио захтев за признавањем права животињама.[53]

---

[47] H. M. Sass, *op. cit.*, str. 21.

[48] D. Hume, A *Treatise of Human Nature, A critical edition*, Volume 1: Texts, Clarendon Press, Oxford, 2007, pp. 213, 256, 286.

[49] „Може доћи дан када ће остатак живих створења можда стећи она права која им никада и нису могла бити ускраћена осим уз помоћ тираније. Французи су већ открили да црна боја коже није разлог зашто би људско биће требало без помоћи бити препуштено капацитетима мучитеља. Једног дана ће се, можда, схватити да су број ногу, длакавост коже или завршетак тртичне кости једнако недопустиви разлози за то да се биће способно за осетљивост препусти истој судбини. Постоји ли која друга 'непремостива линија'? Да ли је то поседовање разума или, можда, способност комуницирања? Али одрасли коњ или пас, без сумње, су рационалнији и способнији за комуникацију од детета које је старо један дан, недељу или чак месец дана. Међутим, ако и претпоставимо да је ситуација обрнута, шта би то помогло? Питање није: Могу ли они расуђивати? Могу ли они говорити? Него: Могу ли они патити?" J. Bentham, *An Introduction to the Principles of Moral and Legislation*, A New Edition, corrected by the Author, Clarendon Press, Oxford, 1823, ch. 17, pp. 143, 144, f. 122.

[50] А. Шопенхауер, *Свет као воља и представа*, Први том, Други део, превод Божидар Зец, Графос, Београд, 1984, стр. 60.

[51] A. Schweitzer, *Civilization and Ethics*, Adam & Charles Black, London, 1949, pp. 252–254.

[52] P. Singer, *Oslobođenje životinja, prevod Neven Petrović*, Ibis, Zagreb, 1998.

[53] T. Regan, A Case for Animal Rights, in: M.W. Fox & L.D. Mickley (Eds.), *Advances in animal welfare science*, The Humane Society of the United States, Washington DC, 1986/87, pp. 179–189. G. Franccione, *Animals as Persons, Essays on the Abolition of Animal Exploitation*, Columbia University Press, New York, 2008.

Сводећи наведене идеје, Франционе (Gary Franccione) описује тренутно стање етике и законодавства у друштвеној заједници као „моралну шизофренију човека".[54] С једне стране, људи тврде да уважавају животиње као бића која имају значајне моралне интересе. С друге стране, према њима се понашају на супротан начин: као према сировинама, односно средствима за задовољење потреба.[55] Он истиче да са правне стране животиње имају само ону вредност коју им као стварима човек приписује.[56]

Супротно гласним позивима за промене у правном третману животиња, Санстејн (Cass Sunstein) тврди да постојећи правни поредак одговара напретку човековог односа према животињама. Према њему, однос власништва заправо штити животиње. С једне стране, власници су морално и законски дужни да чувају своје животиње. С друге стране, сва трећа лица су дужна да се суздрже од аката којим повређују животињу другог лица као његову имовину.[57]

Када разматрамо питања вредности живота, нужно се налазимо у подручју биоетике. Биоетика у праву је нужна јер она „живи" кроз право, а истовремено одређује „пут" права. У литератури је истакнуто да биоетика данас одређује правна питања, а право решава биоетичке изазове.[58] С једне стране, сва биоетичка расправа остаје пуко академско расправљање које без права није спроводљиво у пракси. С друге стране, правна решења треба да пружају одговор на биоетичка питања. Уважавање живота, као неповредиве вредности која припада човеку, животињама и животној средини, данас се назива биоетичким сензибилитетом.[59] Питање начина и обима заштите животиња, кроз еколошко право или права животиња, једна је од биоетичких тема. Одговоре треба тражити на биоетичком нивоу јер нас управо биоетика учи да „голо постојање чињеничног плурализма још не значи да су све моралне позиције у друштву једнако добре и исправне".[60] Решавање питања у условима чињеничног плурализма нужно

[54] G. Franccione, Animals – Property or Persons?, in: G. Franccione, *Animals as Persons, Essays on the Abolition of Animal Exploitation*, Columbia University Press, New York, 2008, pp. 25–26.
[55] *Ibidem*, p. 28.
[56] *Ibidem*, p. 104.
[57] C. Sunstein, Slaugherhouse Jive, Introduction to Animal Rights Your Child or the Dog? by Gary L. Francione, *New Republic*, 29.1.2001. Доступно на: https://newrepublic.com/article/63234/slaughterhouse-jive (приступ на дан 24.8.2023. године).
[58] В. Ђурђић, М. Трајковић, Право пред биоетичким изазовима, *Тематски зборник радова Правног факултета у Нишу „Заштита људских и мањинских права у Европском правном простору*", књига трећа, Ниш, 2013, стр. 3.
[59] Ž. Kaluđerović, O. Jašić, Pitagorejska i arapska recepcija ne-ljudskih živih bića, *Nova prisutnost*, br. 13–1, 2015, str. 26.
[60] T. Matulić, *Metamorfoze kulture*, Glas Kocila, Zagreb, 2009, str. 397. Наведено према, М. Трајковић, В. Ђурђић, Шта јесте, а шта није биоетика, *Тематски зборник радова Правног факултета у Нишу „Заштита људских и мањинских права у Европском правном простору"*, књига пета, Ниш, 2015, стр. 11.

захтева аксиолошки приступ – кроз утврђивање вредносног система „са основним етичким категоријама, као што су правичност, правда, корисност и једнакост".[61] Различите ставове треба испитати са ових аксиолошких становишта.

Плурализам мишљења и ставова поводом односа човека и животиње протеже се кроз различите епохе и дуж различитих меридијана. Од Питагоре и Аристотела преко Канта и Ничеа до Сингера и Регана, од Античког Пелопонеза преко Немачке у XIX веку до савремене Аустралије и САД, плурализам идеја развија се поводом, чини се, ванвременског питања односа човека и животиња, у јединственој заједници званој природа. Циљ овог рада није утврђивање исправности тих идеја, но да представи утицај вишемишља о правном положају животиња на питања грађанскоправне одговорности у случајевима у којима се животиње јављају као чиниоци. Стога на овом месту указујемо на премисе правног третмана животиња као објеката права, њихову класификацију и отворено питање њиховог правног третмана као субјеката права.

1.1. Животиње као објекти права

Чини се да тврдњи да животиње представљају објекте права не треба додатно објашњење, те да је довољно јасна. Животиња је објект поводом којег настају субјективна права човека, у првом реду право власништва. Међутим, ова тврдња отвара, већ на почетку, два питања. Једно се тиче дефинисања животиња, друго се тиче дефинисања објекта права.

Истраживања у природним наукама довела су нас до разликовања живих бића на биљке и животиње,[62] те да у оквиру потоње групе посебну категорију представља човек. Биологија нас учи да се код свих живих бића одвијају исти основни животни процеси,[63]

---

[61] Д. Ђорић, Еколошка етика – појам, историјат и правци развоја, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1, 2012, стр. 464. Ауторка у раду објашњава различите појмове еколошке етике и правце њеног развоја. У основи ове филозофије налазе се следећа питања: Да ли људско понашање и радње према природним екосистемима могу бити предмет моралних разматрања и којим принципима се човек мора водити у третирању животне средине? Да ли човек има обавезе и одговорности у односу на природни свет који нас окружује, независно од односа према људима? На који начин човекове обавезе и одговорности према природном свету (ако их има) могу да се носе са оним што човек има против људских интереса и вредности? Субјекти заштите који се налазе у одговорима на ова питања разликују еколошку етику од опште етике. Опширније, *Ibidem*, стр. 466.

[62] Сав живи свет се може, условно, категорисати у пет царстава – *Monera, Protista, Animalia, Fungi* и *Plantae*. Због ограничености човекових сазнања о природи, издвајања *Monera, Protista* и *Fungi*, као посебних царстава у односу на царства *Plantae* и *Animalia*, није опште прихваћено. Богатство природе се и даље опире човековом класификовању. Детаљније, Н. Ђукић *et al.*, *Пољопривредна зоологија*, Пољопривредни факултет, Нови Сад, 2017, стр. 262.

[63] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, Институт за упоредно право, Београд, 1969, стр. 9.

те је због тога и подела живих бића на биљке и животиње релативна. Зоолози указују да „код организама на нижем степену развоја веома је тешко дефинисати разлику између биљака и животиња чије је филогенетско порекло заједничко".[64]

Досадашњи напори биолога и зоолога нису произвели потпуно задовољавајућу дефиницију животиња јер ниједна дефиниција „не може да повуче од почетка до краја јасну границу и дâ оквире који ће бити довољни да обухвате све облике животињског света и истовремено искључи све облике биљног света".[65] Управо је та складна целовитост живе природе „основни разлог који не дозвољава једно такво догматско дефинисање".[66] Притом, човек још увек није проникао у све истине света, те знања која поседује о животињама „још увек су недовољна и због тога постоји довољно простора за различита мишљења".[67]

Разграничење између биљака и животиња постаје од интереса у праву јер се делови материјалне природе третирају као ствари у правнотехничком смислу, које могу причинити штету човеку и поводом којих човеку може бити проузрокована штета. Ипак, право се не бави посебно појмом животиња. То је тема биолошких наука. У оним сферама друштвених односа који су од интереса за право, појам животиња се узима као опште позната категорија или се уподобљава конкретним интересима права. Правни прописи не одређују шта је животиња, већ које животињске врсте спадају под овај појам за потребе уређења свог предмета.

Водећи се практичним потребама, правна теорија уподобљава појам животиња појму ствари. У домаћем грађанском праву појам ствари није дефинисан. У Грађанском законику Кнежевине Србије из 1844. године, ствар је била одређена као „све оно што није човек, или није лице, а на потребу човеку служи".[68] С друге стране, Кривични законик узима појам покретних ствари као сам по себи довољно јасан и допуњује његов оквир тако да обухвати и енергију, телефонски импулс и рачунарски податак.[69] Правна

[64] Н. Ђукић *et al*., *op. cit*., стр. 47.
[65] М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, *Анали Правног факултета у Београду*, год. 14, св. 1, 1966, стр. 94.
[66] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 9.
[67] Н. Ђукић *et al*., *op. cit*., стр. 261.
[68] Видети: § 182 Грађанског законика за Књажевство Србију, обнародован на Благовести 25. марта 1844. године, Државна књигопечатња, Београд, 1873. У даљем тексту, СГЗ. Иако је СГЗ престао да важи 1946. године, његова правила условно могу бити примењена од стране судова за решавање нерегулисаног спорног правног односа, у складу са Законом о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. и за време непријатељске окупације. Видети: чл. 4 Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. и за време непријатељске окупације, „Сл. лист ФНРЈ", бр. 86/1946. У даљем тексту, Закон о неважности прописа.
[69] Видети: чл. 112 ст. 16 Кривичног законика, „Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019. У даљем тексту, КЗ.

теорија релативно усаглашено одређује ствари као делове материјалне природе над којима се може успоставити власт човека.[70] Једнако тако, и животиња се одређује као део материјалне природе над којом се може успоставити власт човека. Додатна карактеристика животиње јесте да је то „жива ствар", односно „ствар која живи (*chose anime*)", насупрот које су све остале ствари „мртве (*chose inanimee*)".[71]

Према Суважуу (Maurice Sauvageot), у праву се под животињама подразумевају сва жива бића сем човека.[72] Примећујући да тако долази до разилажења правног појма животиње од њеног биолошког појма, Андрејевић (Миливоје Андрејевић) предлаже да се животиња правно одреди као „жива ствар која је способна да осећа и да се креће, али без разума".[73] Савремена истраживања о интелигенцији животиња, пак, побијају овај последњи услов.[74] Није довољно рећи да су животиње живе ствари са чулима и да су

---

[70] „Ствар (res) је део материјалне природе која служи задовољавању потреба појединаца поводом којих могу постојати грађанска субјективна права." Р. Ковачевић Куштримовић, М. Лазић, *Стварно право*, Пунта, Ниш, 2009, стр. 9.

„Ствар је појава која има материјалну егзистенцију, која постоји у садашњости и којом човек путем својих техничких и привредних уређаја може располагати." M. Vuković, *Opći dio građanskog prava,* knjiga II, Školska knjiga, Zagreb, 1960, str. 4–10.

„Стварима у правном смислу могу се сматрати сви делови природе, који могу бити потчињени човечијој власти, а служе каквој људској потреби." Л. Марковић, *Грађанско право, Прва књига, Општи део и Стварно право*, Народна самоуправа, Београд, 1927, стр. 165.

Иако наведени пресек одређења појма ствари у правној науци показује одговарајући степен усаглашености, за нас је од значаја историјско-правни пресек. У римском праву испрва је важило да је ствар само оно што се може додирнути, осетити чулом додира: *res sunt eae quae tangi possunt*. Потом је појам проширен на могућност осетљивости свим чулима. Прво је било спорно да ли је енергија (топлотна и електрична) ствар. Правни прописи данас изричито прописује да електрична енергија јесте ствар (производ). На пример: чл. 5 домаћег Закона о заштити потрошача („Сл. гласник РС", бр. 88/2021), а све у складу са чл. 4 Европске директиве о одговорности за производе са недостатком (Directive (EU) 2024/2853 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on liability for defective products and repealing Council Directive 85/374/EEC, OJ L 2024/2853, 18.11.2024). Значај обухвата информација појмом ствари нужно је одређено потребом њихове заштите као предмета права својине и у промету. Човек није ствар, али некада роб јесте био ствар. Делови човека нису ствари јер не могу бити у промету, али јесте дозвољено добровољно давање крви и коштане сржи. Читаве „банке" матичних станица и „банке" сперме, у свету и код нас, представљају уносну привредну делатност у чијем средишту је чинидба поводом делова човека.

[71] M. Planiol, G. Ripert, *Traité pratique de droit civil français, Obligations,* Tome VI, Paris, 1952, p. 841.

[72] M. Sauvageot, *Responsabilité civile du fait des animaux,* these, Université de Dijon, 1903, p. 88. Наведено према, М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 11.

[73] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 11. Андрејевић у фусноти 28 на наведеној страници признаје да ни ова правна дефиниција животиња не одговара у потпуности њиховом биолошком појму, јер ван сфере дефиниције остају животиње које се не крећу, нпр. корали. Ипак, додаје, „ове животиње су изузетак, а уз то су неке од незнатног интереса за право".

[74] Лабораторијска истраживања показала су да су неке врсте животиња способне за когнитивне операције и да су способне да науче одређене моделе понашања. Мајмуни могу да врше просте рачунске операције или да повезују речи са предметима у својој околини. Папагаји могу да савладају одређени фонд речи и да своје потребе вербализују користећи тај фонд. Пси могу да разумеју неколико десетина команди, изричитих или знаковних. Мишеви могу да науче најбрже путеве изласка из лавиринта, итд. Опсервације понашања животиња у природној средини воде истим закључцима. Нашавши рупу у брани, кроз коју пролази вода, дабар је у стању да огули парче дрвета до дебљине која одговара пречнику рупе и да њоме затвори рупу. Лавице у координисаном нападу настоје да ловину окруже или да је „усмере" ка другој групи лавица, које чекају у заседи. Када човек планира напад, то називамо „уметношћу ратовања". Не можемо слично планирање животиња назвати обичним инстиктом. Потребан је интелект који ће

способне да се крећу, јер нема раздвајајућег услова од човека. Свесни и даље да таква дефиниција није савршена, животиње одређујемо као жива бића, различита од човека, која су способна да чулима доживе утицаје из спољашњег света и да се крећу.

Понуђено одређење настоји да обухвати све животиње и стога је прешироко. Као такво, његова корисност у праву постоји само када говоримо о заштити животиња, јер живот у сваком облику заслужује уважавање. С друге стране, када је реч о појму животиња у правним прописима, он нужно бива сведен на мањи круг врста, од значаја за друштвене односе који су предмет регулисања. Исто чине и прописи који уређују заштиту животиња, када ту заштиту своде на одређени круг животињских врста и одређујући изузетке од пружања заштите.

Актуелизоване расправе о заштити животиња водиле су усвајању специјалних закона о заштити животиња и добробити животиња у правним системима широм света. У већини случајева, ови закони приликом опредељења поља своје примене појмом животиња обухватају само кичмењаке. Тако у смислу домаћег Закона о добробити животиња, животињом се сматра сваки кичмењак који је у стању да осети бол, патњу, страх и стрес.[75] Домаћи Закон о ветеринарству појам животиње одређује набрајајући категорије и врсте животиња, и потом негативно одређујући поједине категорије. Примера ради, наведени закон прво одређује да су животиње папкари и копитари, па потом одређује врсте папкара и копитара, при чему листа није затворена.[76] Након набрајања одређених категорија и врста, закон додаје „друге животиње и птице које нису живина", уз покушај њиховог обухвата кроз употребу којој служе (животиње и птице у

„предвидети" очекиване последице предузетих акција. Дугогодишњи „табу против уважавања субјективних менталних доживљаја нељудских животиња" незнатно губи у свом интензитету, услед незанемарљивих истраживања понашања животиња с краја XX века. D. Griffin, *Animal Minds*, The University of Chicago Press, Chicago, 1992, pp. 2–3, 6–7.

[75] Видети: чл. 5 тач. 13 Закона о добробити животиња, „Сл. гласник РС", бр. 41/2009. У даљем тексту, ЗДЖ.

[76] Видети: чл. 3 тач. 22 Закона о ветеринарству, „Сл. гласник РС", бр. 91/2005, 30/2010, 93/2012 и 17/2019 – др. закон. Животиње су домаћи папкари и копитари (домаћа говеда, укључујући врсте родова *Bubalus* и *Bison*, свиње, овце, козе и домаћи копитари укључујући коње, магарце, мазге и муле), живина (гајене птице укључујући кокошке, ћурке, гуске, патке, морке, птице које се не сматрају домаћим, али се узгајају као домаће животиње, осим ратита), ратите (ној, ему, реа, моа и киви); лагоморфи (зечеви, кунићи, и други глодари), дивљач (дивљи папкари, копитари или лагоморфи, други копнени сисари који се лове за исхрану људи и који се сматрају слободном дивљачи по важећим прописима, укључујући сисаре који живе на ограђеној територији у слободним условима сличним онима у којима живи слободна дивљач и дивље птице које се лове за исхрану људи), друге животиње и птице које нису живина (животиње и птице у зоолошком врту, пси, мачке, пчеле, свилена буба, дивље животиње, гмизавци, лабораторијске и експерименталне животиње), рибе и друге водене животиње (морске или слатководне животиње, осим живих шкољки и осталих мекушаца, живих бодљокожаца, живих плашташа и живих морских пужева и свих сисара, рептила и жаба без обзира да ли су дивље или узгајане), шкољке и остали мекушци (*Lamellibranchiata* који се хране филтрирањем), пужеви (копнене гастроподе *Helix pomatia Linne, Helix aspersa Muller, Helix lucorum* и врсте из породице *Achatinidae*).

зоолошком врту, лабораторијске и експерименталне животиње, итд.). Поједине категорије су интересно одређене, као што су „други копнени сисари који се лове за исхрану људи и који се сматрају слободном дивљачи по важећим прописима".[77] Законски појам животиња не одговара биолошком појму животиња јер није обухваћен значајан број врста царства *Animalia*.[78] Такав приступ одговара антропоцентричној сврси закона, који у епицентру свог устројства има корисност за човека, чак и када прокламује „заштиту и унапређење здравља и добробити животиња".[79]

Исте принципе нумерације и негативне дефиниције у одређивању појма животиња налазимо и у законима других земаља. Закон о добробити животиња Сједињених Америчких Држава појам животиње одређује као „било који живи или мртви пас, мачка, мајмун (нељудски примат сисар), заморац, хрчак, зец или нека друга топлокрвна животиња, за коју Секретаријат утврди да се користи, или је намењена, за истраживање, тестирање, експериментисање, или изложбене сврхе, или као кућни љубимац".[80] Истовремено, закон из подручја свог обухвата искључује одређене врсте животиња с обзиром на њихову сврху.[81]

Закон о добробити животиња Уједињеног Краљевства појам животиња ограничава на кичмењаке, различите од човека, које припадају колу (разделу) хордата.[82] Појам животиња не обухвата *in vitro* фазе развоја (фетус и ембрион). Истовремено, остављена је могућност да надлежна тела, за потребе остваривања неке или свих сврха

[77] Видети претходну фусноту.

[78] Најуочљивији је пример инсеката, од којих су само пчеле и свилене бубе обухваћене појмом животиња према Закону о ветеринарству. Разлог издвајања ових врста јесте њихова корисност човеку. Са друге стране, изостављене су остале врсте инсеката, који представљају најбројније животињске врсте на Земљи (мрави, буве, муве, итд.). Многе од њих човек доживљава као штеточине (некорисне) животиње, које слободно уништава (кромпирова златица, биљне ваши, бубашвабе, мрави, мољци, итд.). Упоредити, Н. Ђукић *et al*., *op. cit*., стр. 418, 428–460.

[79] Видети: чл. 1 Закона о ветеринарству.

[80] Видети: sec. 2132(g) of the Animal Welfare Act 1985: U.S.C. Title 7 – Agriculture, Chapter 54 – Transportation, Sale and Handling of Certain Animals. Имајући у виду да је енглески службени језик Сједињених Америчких Држава и Уједињеног Краљевства, те да су у појединим случајевима називи закона исти, то ћемо ради њиховог раздвајања поред акронима закона наводити и ознаку државе према шифрарнику земаља Народне банке Србије (који одговара опште прихваћеним ознакама држава у међународном промету). Према задатим параметрима, за овај законски пропис користићемо скраћеницу AWA USA.

[81] Видети: sec. 2132(g) AWA USA. Појам животиња не обухвата: (1) птице, пацове из рода *Rattus* и мишеве из рода *Mus*, узгајане за употребу у истраживању, (2) коње који се не користе у истраживачке сврхе и (3) друге фармске животиње, као што су, али није ограничено, стока или живина која се користи или је намењена за употребу као храна или влакна, или стока или живина која се користи или је намењена за побољшање исхране животиња, узгоја, управљања или ефикасности производње, или за побољшање квалитета хране или влакана. Посебно је истакнуто да појам животиња, а тима и примена закона, у односу на псе обухвата све псе укључујући и оне који се користе у лов, обезбеђење или узгој.

[82] Видети: Sec. 1 of the Animal Welfare Act 2006. У даљем тексту, AWA UK.

овог закона, усвоји прописе и правила којима се појам животиња проширује на бескичмењаке или фазе развоја фетуса и ембриона.

Швајцарски Закон о добробити животиња, такође, односи се само на кичмењаке. Остављено је у надлежности Савезног већа да прошири примену закона и на бескичмењаке.[83] Аустријски Закон о добробити животиња прокламује да се његова примена односи на све животиње, али одмах потом ограничава примену одређених чланова само на животиње које припадају кичмењацима и главоношцима (класе *Cephalopoda* и *Decapoda*).[84] Изричито је наведено да се закон не примењује у односу на активности лова и риболова. Немачки Закон о добробити животиња не дефинише појам животиња. Међутим, поједине законске одредбе тичу се конкретних животињских врста (нпр. кичмењака, риба, рептила или зглавкара).

Државе чланице Европске уније (у наставку, ЕУ) уредиле су законодавство о заштити животиња и старања о њиховој добробити, пратећи наратив и обавезе прописане у чл. 13 Уговора о функционисању ЕУ (Лисабонски уговор из 2007. године). Према унијском праву, свака држава чланица дужна је да обрати пуну пажњу на захтеве остварења и заштите добробити животиња у креирању и спровођењу политике ЕУ у домену пољопривреде, рибарства, транспорта, истраживања и технолошког развоја, који укључују животиње.

На међународном плану можемо наћи сличне примере. Према слову Универзалне декларације о добробити животиња, животињом се сматра сваки сисар, осим човека, птица, гмизавац, водоземац, риба и бескичмењак способан да осети бол.[85] Светска организација за здравље животиња у свом кодексу, обрађујући питања превенције болести и заштите добробити, користи веома сужену дефиницију појма животиња: животиња је сисар, гмизавац, птица или пчела.[86] Са друге стране, Универзална

[83] Видети: Art. 2 der Tierschutzgesetz (TSchG) SR 455 vom 16. Dezember 2005 (Stand am 1. September 2023). Имајући у виду да је немачки службени језик Швајцарске, Аустрије и Немачке, те да су називи закона у великом броју случајева исти, ради њиховог међусобног разликовања користићемо званичне скраћенице закона (на немачком језику) и ознаку државе према шифрарнику земаља Народне банке Србије (који одговара опште прихваћеним ознакама држава у међународном промету). Према задатим параметрима, за овај законски пропис користићемо скраћеницу TSchG CHE.

[84] Видети: Art. 3 der Bundesgesetz über den Schutz der Tiere (Tierschutzgesetz - TSchG) vom 28. September 2004 (Stand am 28. Juli 2024). У даљем тексту, TSchG AUT.

[85] Видети: чл. 1 ст. 2 Универзалне декларације о добробити животиња (Universal Declaration on Animal Welfare), усвојене 2000. године од стране Светског друштва за заштиту животиња (данас, Светска заштита животиња; World Society for the Protection of Animals, односно World Animal Protection), под окриљем Уједињених нација. Више о томе, Н. Стојановић, Основни принципи Универзалне декларације о правима животиња, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, вол. XLV, 2004, стр. 143.

[86] World Organization for Animal Health (OIE), Terrestrial Animal Health Code, vol. I, 2019, p. XIII. Недостатак наведене дефиниције огледа се у недоследности избора биолошких класификација (класе, врсте); притом, од свих инсеката, издвојене су само пчеле.

декларација о правима животиња уопште не нуди одређење појма животиње,[87] обезбеђујући тиме најшире поље своје примене. Исто тако, Конвенција о међународном промету угроженим врстама дивље фауне и флоре појмом врста обухвата све животиње и биљке.[88] Међутим, тако широка дефиниција не пружа стандард заштите свих врста животиња у међународној трговини, имајући у виду таксативно навођење, у одговарајућим анексима, угрожених врста чија је трговина забрањена или контролисана.

Из наведеног закључујемо да је појам животиње у праву релативног карактера и да не обухвата све врсте. Закони који уређују одређене друштвене односе појам животиња прилагођавају пољу своје примене. Кроз поље примене ових закона уочавамо врсте животиња које су од највећег интереса за човека, из којих разлога се и јављају као чиниоци друштвених односа релевантних за право. Појам животиње у одштетном праву обухвата живе организме који се крећу и могу чулима да доживе утицаје из спољашњег света, и који могу да буду под контролом човека.

У односима који настају поводом проузроковања штете, битна карактеристика животиња постаје њихова припадност човеку, односно могућност контроле животињског понашања од стране човека. Када те припадности или контроле нема, оштећени не може претрпљену штету да превали на друго лице. Тако, не постоји право потраживања према држави због убода стршљена, комарца или крпеља. Иако држава преко својих органа делује на сузбијању ових животиња (уништавањем гнезда стршљена у шумама, запрашивањем водених површина у лето, запрашивањем травнатих површина у пролеће), услед њихове величине најчешће не постоје сазнања о њиховом постојању, броју и кретању. Исто тако, не може се тужити држава јер су термити уништили дрвену грађу или јер су мрави уништили залихе хране у кући. Другачија је ситуација када нека компанија, институт или појединац гаји стршљене, комарце, крпеље, термите или мраве. Уколико штета настане услед необезбеђеног приступа подручју где се ове животиње гаје, или необезбеђеног транспорта ових животиња, тада ће постојати обавеза накнаде штете.

У области одштетног права, правна теорија под појмом животиња убраја и оне организме који представљају прелазну границу између биљног и животињског света, те

[87] Упоредити, Универзална декларација о правима животиња (Universal Declaration of Animal Rights), усвојена од стране Међународног савеза за права животиња, под окриљем УНЕСКО (UNESCO, International League for Animal Rights), 1978. године и промењена 1989. године. Више о томе, Н. Стојановић, Основни принципи Универзалне декларације о правима животиња, стр. 143.

[88] Видети: чл. 2 Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре, Закон о потврђивању „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори", бр. 11/2001 (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora, CITES). Конвенција представља међународни споразум између влада земаља чланица, сачињен 1973. године на иницијативу Међународне уније за очување природе (International Union for Conservation of Nature, IUCN). Србија је ратификовала конвенцију 2001. године.

су као такви предмет сврставања у различита царства од стране биолога и зоолога. Реч је о вирусима и бактеријама.[89] Међутим, и овде је опредељујући услов питање својине, употребе или контроле ових организама од стране субјеката права. Различите лабораторије, институти и научници развијају колоније ових организама и врше одговарајућа научна испитивања. Штета проузрокована преносом болести од стране таквих организама јесте предмет расправљања у одштетном праву. Међутим, развој бактерија и вируса у природи не води грађанскоправној одговорности. Пример јесте пренос заразних болести у вртићима, школама и на радном месту.

Појам објекта права једна је од главних тема у правној литератури грађанског права.[90] Водинелић истиче да до данас није општеусвојено једно значење израза објекат права.[91] Он упућује да се објекат права у литератури различито посматра као оно чиме се влада, оно чиме се располаже, оно што се дугује или оно на шта је усмерено субјективно право, саглашавајући се са потоњом одредницом.[92]

Користећи се дихотомијом статуса у праву (субјекти и објекти права), објекат права одређујемо као сва „добра, тј. вредности које се према владајућем схватању правде расподељују између субјеката права".[93] Кључна идеја, која обезбеђује универзалност овако одређеног појма објекта ствари, огледа се у „валутној клаузули": владајуће

[89] Д. Костић, *Појам опасне ствари*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 92.

[90] Марковић (Лазар Марковић) упоређује два најпретежнија мишљења о појму објекта права. Према првом, објект права су она животна добра, на чије је уживање управљена воља, садржана у појму субјективних права (ствари и људске радње). На основу оваквог, најраспрострањенијег, одређења појма ствари, стварно право је однос лица према ствари, а не однос лица и лица; а облигационо право је право на људске радње (чињење и нечињење). Према другом мишљењу, које полази од премисе да право регулише искључиво односе између људи, објект права је једна индивидуална воља која је потчињена вољи садржаној у појму субјективног права (обавезано лице), односно објект права су иста бића која могу бити и субјекти права, али које је објект правног овлашћења из појма субјективног права. Како се субјективно право састоји од овлашћења и обавезе, то је објект овлашћења, воља која трпи, заправо објекат права. Стварна права су односи између људи поводом ствари, а објект права је оно лице које повреди туђе субјективно право својине или из ње изведено овлашћење. Марковић не говори против другог мишљења, но истиче да оба изражавају „једно исто, само на различите начине". Прво мишљење у први план истиче животно добро као непосредни објект испред обавезаног субјекта. Друго мишљење то животно добро као посредни објект поставља иза обавезаног субјекта. Разлог најширег прихватања првог мишљења Марковић налази у практици, „јер људски ум обично ће пре усвојити ону форму мишљења која је сликовнија и која боља одговара лаичком нестручном мишљењу". Л. Марковић, *op. cit.*, стр. 162–164. Према поставци другог мишљења, нема потребе да се разматра да ли је животиња субјекат или објекат права, но се у први план стављају интереси које право штити: интерес неповређивања човека који животињу чува или употребљава, његову материјалну позицију и емотивну сферу, и интерес неповређивања животиње, њен физички интегритет и осетљивост. Субјекат права је онај који ужива овлашћења заштите својих интереса и интереса животиње. Објекат права је онај који је повредио наведене интересе и стога трпи овлашћења субјекта, односно настаје његова обавеза.

[91] В. Водинелић, *op. cit.*, стр. 224.

[92] *Ibidem*, стр. 224, 225.

[93] Г. Вукадиновић, Д. Митровић, М. Трајковић, *Увод у право*, Досије студио, Београд, 2012, стр. 220.

схватање правде. Некада је објект права био човек, у ланцима робовског статуса.[94] Прихватањем идеје универзалног права на слободу и достојанство свих људи, данас човек није и не може бити објект права.[95] Управо је ово доказ да добра обухваћена појмом објекта права нису непроменљива, „у камену записана" категорија у праву. Оно што је у једном тренутку развоја цивилизације прихватано као објекат права, у наредном тренутку не мора бити. Стога онтолошки приступ постојећем обухвату појма објекта права није оправдан. Животиње данас јесу посматране као објекти права. Претходно изложеним указујемо да, у праву, није дефинитивно одређено шта се све сматра животињом, и да се њихово садашње посматрање као објеката права може променити.

Појам ствари као објекта права обухвата мноштво различитих категорија, чије се карактеристике разликују. У праву, ствари се квалификују као обичне и опасне, према степену могућности проузроковања штете. Опасне ствари су оне које својим постојањем, положајем, употребом или природом представљају извор повећане опасности за средину у којој се налазе или се употребљавају.[96] Њихово одређење је казуистичног карактера, те „са промењеним приликама могу добити другу садржину".[97] Значајна одлика животиње, када је одређујемо као ствар у номотехничком смислу, јесте њена способност „да се супротстави вољи човека и да дела независно од његове воље".[98] Ова особина утиче на правну квалификацију појединих животиња као опасних ствари у конкретним случајевима, што делује одређујуће на режим одговорности за проузроковану штету. Пре но што се упустимо у разматрање правног третмана животиња као (опасних) ствари, прво се упознајемо са правним класификацијама животиња, од којих свака има одређени значај у одштетном праву.

---

[94] Не треба заборавити да робовски статус човека није карактеристичан за „неразвијена" друштва или за давна времена. О подели друштва на слободне људе и робове учили смо у историјским списима о античкој Атини, колевци демократије и филозофије, и у изворима римског права, одакле корене развоја вуку савремена европска законодавства. Усвајањем Тринаестог уставног амандмана, ропство је укинуто у Сједињеним Америчким Државама 1863. године (1865. године у Тексасу, ступањем на снагу Тринаестог амандмана), само да би уступило место сегрегацији, која је трајала до последњих деценија XX века. У „слободној" Европи до 1958. године постојао је зоолошки врт, чији су експонати били људи црне расе пореклом из Конга (бриселски Музеј Конга, касније преименован у Краљевски музеј централне Африке). Иако је данас робовласништво формалноправно забрањено, робовски статус и даље фактички постоји у случајевима трговине људима, принудног рада и принудне удаје/женидбе (иако су инкриминисане радње).

[95] Спорно је, пак, да ли делови човека могу бити објект права – располагање органима, деловима тела или косом. Пресађивање органа је допуштено на основу доброчиног правног посла или *post mortem*, уколико то преминуло лице није забранило за живота, односно ако је донор. Леш или делови тела, такође, могу бити завештани институтима и тада јесу објект права. Коса одређене дужине је предмет чинидбе у уговорима о продаји са власуљарима у улози купаца.

[96] М. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, средио В. Капор, Научна књига, Београд, 1952, стр. 133–135. М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 95.

[97] М. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, стр. 138.

[98] М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 94.

1.2. Правне класификације животиња

Правне класификације животиња „нису правне конструкције, већ су производ друштвене праксе".[99] Као што ни појам животиња у праву не одговара њиховом биолошком појму, тако ни правне класификације не одговарају оним својственим биолошким наукама.[100] Посвећујемо пажњу правним класификацијама животиња јер у домену проузроковања штете, у појединим правним системима од правне класификације зависи одређивање основа и услова одговорности за штету коју причини животиња. Такође, посматрајући животињу као објекат нечијег права својине, од правне класификације зависи одређивање права на накнаду штету оштећеног лица у случају штете причињене животињи. Још у римском праву животиње су разврставане према мешовитом критеријуму природе и намене, тако што су разликоване дивље животиње (*ferae bestiae*), домаће животиње које су служиле у привредне сврхе, за вучу и тегљење (*quadrupedes pecudes*) и све остале домаће животиње (*quadrupedes quae pecudum numero non sunt*). Правна класификација животиња утицала је на начин њиховог промета услед сврставања у *res mancipi* или *res nec mancipi*,[101] и на примену различитих тужби за штету од ових животиња. О томе више речи биће у другом делу.

Основно разликовање животиња јесте на домаће и дивље животиње, које је од значаја због правне власти лица над животињама. Следе потподеле животиња на животиње за привредно искоришћавање и разне службе, животиње за друштво, животиње у зоолошким вртовима, и животиње намењене експериментима.[102] Одсуство човековог власништва упућује нас на категорију напуштених и изгубљених животиња. Границе ових подела су флуидне и иста врста животиња у различитим контекстима може бити домаћа или дивља (зависно од географског и културног подручја), радна или животиња за друштво, власничка или напуштена.

Поједини аутори истичу другачију основну категоризацију животиња, с обзиром на начин њихов правног третирања.[103] Прву категорију чине корисне животиње, које право више или мање штити, и која се даље рашчлањује на дивље неловне животиње

[99] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 13.
[100] У биолошким наукама класификација живог света, како биљака, тако и животиња, врши се, уз мање-више одступања код појединих аутора, по сажимајућој линији врста-род-породица-ред-класа-колосистем, односно царство. Видети и, Н. Ђукић *et al*., *op. cit*., стр. 259–261.
[101] М. Полојац, *Actio de pauperiae и одговорност за штету коју причини животиња у римском праву*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 1997, стр. 19–22.
[102] N. Visković, *Životinja i čovek, Prilog kulturnoj zoologiji*, str. 28.
[103] N. Visković, Stradanja, zaštita i prava životinja (Prilog raspravi o „trećoj generaciji prava"), str. 821.

(слободне и неслободне), дивље ловне животиње, домаће економске животиње и домаће кућне животиње. Другу категорију чине штетне животиње, чије се сузбијање законом регулише (нпр. инсекти и глодари). Трећу категорију чине правно индиферентне животиње, чију употребу закон не уређује јер нису од већег значаја. Наведена категоризација као свој разделни критеријум узима усмерење правног регулисања животиња: њихову употребу или сузбијање, односно одсуство правног регулисања. И ова подела зависи од контекста: иако уређивање поступака дезинфекције и дератизације инсекте и глодаре чини штетним животињама, те исте животиње се користе у лабораторијама, што закон регулише, чиме оне постају корисне животиње.

Имајући у виду да је у области одговорности за штету правна власт одлучујућа и правно релевантна чињеница, у раду усвајамо првообјашњену категоризацију, засновану на критеријумима корисности животиња и правне власти правних субјеката над животињама. Додатно, сам законодавац за потребе појединих правних прописа појам животиње опредељује кроз правну категоризацију (на пример, Европска конвенција о заштити кућних љубимаца или домаћи Закон о дивљачи и ловству), уређујући начин њихове употребе, сузбијања или заштите.

1.2.1. Домаће и дивље животиње

Разликовање животиња на домаће и дивље представља најзначајнију поделу. Ноторни су појмови домаћих и дивљих животиња, иако оба „беже" прецизном дефинисању. Одлучна карактеристика домаћих животиња јесте постојање односа зависности или корисности између животиње и човека, развијеног кроз векове живота једних у близини других, а који је условио промену њихове морфологије или понашања. Дивље животиње постоје као антипод домаћим.

Поменути однос зависности или корисности сагледава се из угла човека. Правне дефиниције домаћих и дивљих животиња зависе од сврхе конкретног правног прописа, односно правила. Тако, у СГЗ некада је било регулисано право власника поводом одбеглог роја пчела. Пчеле су сматране домаћим животињама ако живе у кошницама, а дивљим ако живе ван кошница.[104] Чак и пчеле из кошница које проведу ван кошнице дуже од 24 часа сматране су дивљим животињама.[105] Ранији француски закони третирали

[104] Видети: §§ 239 и 241 СГЗ.
[105] Видети: § 240 СГЗ.

су голубове као домаће и као дивље, у зависности од годишњег доба.[106] Ови примери показују колико су све поделе условне у праву и вођене искључиво интересом корисности. Овоме треба додати да се исте врсте животиња у појединим деловима света сматрају домаћим, док се у другим деловима света сматрају дивљим.

Закон о добробити животиња одређује домаће животиње као животиње које је човек одомаћио и чији опстанак зависи од непосредне бриге човека.[107] Оваква дефиниција одговара наративу Конвенције о биолошкој разноврсности, која појмом припитомљене или гајене врсте обухвата све врсте код којих је човек утицао на еволутивне процесе ради задовољења својих потреба.[108] Насупрот томе, у смислу поменутог закона, дивље животиње су оне животиње чија врста, односно раса није настала под утицајем човека као последица укрштања, односно селекције или узгојних активности.[109] Сагледавајући заједно ове дефиниције, уочавамо да се „одомаћивање" животиња схвата као утицај на настанак врсте или расе животиња, кроз активности укрштања, селекције или узгоја. Закон даје и значење одређења „животиње чији опстанак зависи непосредно од човека" као животиње које се држе и репродукују у производне сврхе, огледне животиње, кућни љубимци и дивље животиње које се држе у заточеништву.[110] То значи да, за сврхе овог закона, појам домаћих животиња обухвата и дивље животиње које се држе у заточеништву. Магловиту границу ових појмова одржава интерес законодавца, вођен корисношћу ових животиња за човека. То истовремено значи да, гледано спрам законодавне праксе, а супротно биолошким карактеристикама, домаће и дивље животиње као појмови нису антоними.

Закон о сточарству подручје своје примене ограничава на круг домаћих животиња, у које убраја говеда, биволе, овце, козе, коње, магарце, свиње, живину, крзнашице, куниће, пчеле, гајену дивљач, рибе и друге водене организме, као и друге животиње које могу да се гаје.[111] Номотехнички појам домаћих животиња има изразито утилитаристички карактер, одређен сврхом сточарске делатности. Појам домаће животиње под своје окриље обухвата и гајену дивљач. Ако је гајена – није дивљач, ако је дивљач – није домаћа животиња. Пажња се придаје формалној страни питања, да ли

[106] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 17.
[107] Видети: чл. 5 тач. 9 ЗДЖ.
[108] Видети: чл. 2 Конвенције о биолошкој разноврсности, Закон о потврђивању „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори", бр. 11/2001 (енг. Convention on Biological Diversity). Конвенција Уједињених нација је усвојена у Рио де Жанеиру, на конференцији одржаној 5.6.1992. године. Република Србија ратификовала је конвенцију 2001. године.
[109] Видети: чл. 5 тач. 8 ЗДЖ.
[110] Видети: чл. 5 тач. 14 ЗДЖ.
[111] Видети: чл. 1 Закона о сточарству, „Сл. гласник РС", бр. 41/2009, 93/2012 и 14/2016.

човек гаји одређене животиње за задовољење својих потреба, а не суштинској страни. Овај закључак потврђује и отворена категорија „друге животиње које могу да се гаје".

На нивоу локалних самоуправа, доносе се одлуке о држању домаћих животиња. Појам домаћих животиња у овим одлукама углавном прати дефинисање Закона о добробити животиња уз набрајање врста,[112] или је појам животиња одређен путем набрајања врста.[113] Другачији приступи су ретки.[114] Одлукама се разграничава које врсте животиња се могу држати у подручју градског насеља и приградским насељима, а које у сеоским насељима.[115]

Заједнички садржалац појма домаћих животиња у законима и одлукама Републике Србији су пси, мачке, копитари, папкари, живина и голубови. Разлог томе лежи у

[112] Према чл. 2 Одлуке о држању домаћих животиња и кућних љубимаца на територији града Београда, „Сл. лист града Београда", бр. 37/2011 и 55/2011, домаћим животињама се сматрају животиње које је човек одомаћио и чији опстанак зависи од непосредне бриге човека, и то: копитари и папкари, живина, куниће и голубови. Према чл. 3 наведене одлуке, кућни љубимци су пси и мачке, док се држање осталих животиња као кућних љубимаца уређује Законом о добробити животиња.
Према чл. 2 Одлуке о држању домаћих животиња, „Сл. лист града Новог Сада", бр. 60/2010, 12/2011 – испр., 1/2012, 65/2013 – др. одлука и 13/2014, домаћим животињама се сматрају животиње које је човек одомаћио и чији опстанак зависи од непосредне бриге човека, и то: кућни љубимци, копитари (коњи, магарци, мазге и муле), папкари (говеда, овце, козе и свиње), живина (кокошке, ћурке, гуске, патке и друге пернате животиње), куниће и пчеле. Кућни љубимци су: пси, мачке, украсне птице, голубови, мали глодари, тераријумске и акваријумске животиње, а које се држе ради дружења.
[113] Према чл. 2 Одлуке о држању домаћих животиња, „Сл. лист града Шапца", бр. 24/2016, домаћим животињама сматрају се: копитари, папкари, пернате животиње, голубови, украсне и егзотичне птице, пси, мачке, куниће и нутрија.
Одлуком о условима држања, поступања и заштите домаћих животиња на територији града Смедерева, „Сл. лист града Смедерева", бр. 2/2015 – пречишћен текст, 8/2015 и 9/2015, прописано је у чл. 2 да су домаће животиње пси и мачке, украсне и егзотичне животиње разних врста, копитари, папкари, нојеви, куниће, перната живина, голубови и пчеле.
[114] Град Панчево је пример таквог раритета. Према чл. 1 Одлуке о држању домаћих животиња на територији града Панчева, „Сл. лист града Панчева", бр. 34/2019, домаћим животињама се сматрају животиње за друштво, крупна и ситна стока, живина, голубови и пчеле. Према чл. 2 наведене одлуке, кућни љубимац је свака животиња која се држи ради дружења.
[115] Према чл. 7 Одлуке о држању домаћих животиња и кућних љубимаца на територији града Београда, само кућни љубимци се могу држати на подручју градских општина Врачар, Савски венац и Стари град, док је осталим градским општинама остављено да својим одлука уреде држање домаћих животиња на њиховим подручјима.
Одлука о држању домаћих животиња града Новог Сада забрањује, у чл. 12, да се копитари, папкари, живина и пчеле држе на подручјима таксативно набројаних месних заједница, које представљају градско и приградско подручје.
Према чл. 3 Одлуке о држању домаћих животиња града Шапца, у градском насељу и приградским насељима могу се држати пси, мачке, голубови, украсне и егзотичне птице.
На основу чл. 7 Одлуке о условима држања, поступања и заштите домаћих животиња на територији града Смедерева у градским месним заједницама не могу се држати копитари и папкари, куниће и перната живина, док се пчеле и голубови могу држати под условима прописаним овом Одлуком. То даље значи да се у градским месним заједницама могу држати пси и мачке, украсне и егзотичне животиње разних врста. С обзиром на то да се јединственим нормама уређује држање копитара, папкара и нојева, то закључујемо да се ни нојеви не могу држати у градским месним заједницама, иако нису набројани.
Према чл. 13 и 18 Одлуке о држању домаћих животиња на територији града Панчева, није дозвољено држање стоке, живине и пчела у зони ширег центра насељеног места Панчево.

чињеници да су ове врсте животиња најчешћи пратиоци човекових активности у домаћим условима. Листи треба додати и пчеле.

Закон о дивљачи и ловству одређује дивљач као законом заштићене врсте сисара и птица.[116] Номотехнички појам дивљачи, такође, има изразито утилитаристички карактер, одређен потребом регулисања ловних активности. Стога је појам дивљих животиња шири од појма дивљачи, у смислу наведеног закона. Разликујемо незаштићене и заштићене дивље животиње. Незаштићене су оне које се могу ловити или уништавати без временских, просторних или административних ограничења. Закон о дивљачи и ловству уређује организацију ловне активности у погледу заштићених дивљих животиња. Прави се разлика између трајно заштићене дивљачи (не могу се ловити, трајна забрана лова) и ловостајем заштићене дивљачи (могу се ловити, забрана лова само у одређеним временским периодима).[117]

У аустријском Закону о добробити животиња, домаћим животињама сматрају се одомаћена говеда, свиње, овце, козе и коњи, али са изузетком егзотичних врста, затим камиле, водени биволи, зечеви, пси, мачке, живина и риба.[118] Дивље животиње одређене су негативно: оне које нису домаће животиње или кућни љубимци. Исти принцип енумерације при дефинисању домаћих животиња приметан је и у швајцарској Уредби о добробити животиња.[119] Колекција правних правила као покушај њихове кодификације у Сједињеним Америчким Државама, тзв. Restatement, одређују да је домаћа животиња она која је уобичајено посвећена служењу људима у времену и на месту где се држи. Супротно, дивља животиња је она која није уобичајено посвећена служењу људима у времену и на месту где се држи.[120] Појам домаће и дивље животиње тиме је учињен релативан у времену и простору у којем се посматра, те дефиниција тежи универзалности примене у шаренилу култура на тлу Сједињених Америчких Држава. Немачки и француски прописи не нуде законску дефиницију домаћих и дивљих животиња. Исто важи и за права Уједињеног Краљевства.

---

[116] Видети: чл. 4 тач. 8 Закона о дивљачи и ловству, „Сл. гласник РС”, бр. 18/2010 и 95/2018 – др. закон. У даљем тексту, ЗДЛ.

[117] Видети: чл. 20 ЗДЛ. Посебно је истакнуто да се ловостај не односи на ситну дивљач из вештачке производње на полигонима за лов дивљачи. И овде морамо приметити – ако је реч о вештачкој производњи, другим речима о узгоју, онда суштински се не говори о дивљим животињама.

[118] Видети: Abs. 4 TSchG AUT.

[119] Видети: Art. 2 des Tierschutzverordnung (TSchV) vom 23. April 2008 (Stand am 1. Juni 2022). Домаће животиње обухватају припитомљене врсте коња, говеда, свиња, оваца и коза (искључујући егзотичне врсте); припитомљене врсте јака, воденог бивола, ламе и алпаке; домаће зечеви, псе и мачке; домаће голубове и живину и то кокошке, ћурке, бисерке, гуске и патке. Дивље животиње су остале врсте кичмењака, као и мекушци.

[120] The Restatement (Second) of Torts § 506 (1977).

Граничне категорије представљају припитомљене и подивљале животиње. Припитомљене су оне дивље животиње које су се током свог животног века привикле животу са човеком (нпр. младунче мајмуна које одраста са чуварима резервата). Супротно њима, подивљале су оне домаће животиње које су током свог животног века изгубиле карактеристике одомаћености, односно питомости (нпр. коњи који су остали на планини). Приметно је да се ове две категорије односе на појединачне животиње, а не на групе, односно врсте. Међутим, има и другачијих ставова у литератури, где се обе категорије односе на врсте које су се временом привикле на живот са човеком, односно изгубиле карактеристике питомости.[121]

У литератури се истиче предлог разликовања домаћих и одомаћених животиња (енг. domestic and domesticated), али ово разликовање није од значаја за нашу расправу. Према Декори (Margot Simone Marcelle Décory), домаће животиње (енг. domestic animals) су само оне животиње, појединачне или у групи, које припадају домаћинству, дакле које су под човечијом директном контролом, без обзира на то да ли конкретна животиња припада врсти дивљих, припитомљених, одомаћених или подивљалих. Одомаћене животиње (енг. domesticated animals), пак, су припадници врсте која је подвргнута одомаћивању (енг. domestication) као сложеном и вишефакторалном феномену који утиче на биолошке, бихејвиоралне и генетичке процесе у свакој индивидуи одређене групе и у више генерација.[122] Наведени логизам класификације не оспоравамо, али га не користимо у овом раду.

1.2.2. Корисне животиње и кућни љубимци

Појмом животиња у праву човек се бави управо због њихове корисности, било да је реч о њиховом узгајању и искоришћавању или лову. Стога појам корисних животиња заправо обухвата све животиње којима човек остварује неку корист за себе, односно задовољава неку своју потребу. Притом, појам потребе се узима у најширем смислу, „те се корисним животињама сматрају све домаће животиње и знатан део дивљих животиња.”[123] Претходно анализирани појмови домаће и дивље животиње према Закону о сточарству и Закону о дивљачи и ловству потврђују речено. Појам корисности надилази

[121] M. S. M. Décory, A Universal Definition of ‘Domestication’ to Unleash Global Animal Welfare Progress, *Derecho Animal (Forum of Animal Law Studies)*, vol. 10/2, 2019, pp. 44, 48–49.
[122] *Ibidem*, pp. 47–48.
[123] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 19.

оквире ових закона и обухвата све животиње које човек користи на било који начин и у било коју сврху. Номотехнички појам животиња увек је вођен идејом корисности, посматрано кроз објектив одређене сврхе. Стога и када говоримо о правним класификацијама животиња, оне су увек засноване на одређеном критеријуму корисности (или некорисности) животиња човеку.

Посебну пажњу заслужују тзв. животиње које се користе у производне сврхе, животиње за рад и службене животиње.[124] Животиње које се користе у производне сврхе су оне које човек користи као средство обављања привредне делатности, чијим узгојем, приплодом и продајом обезбеђује своје приходе. Оне представљају „живе машине" које стварају производе и саме представљају производ за задовољење потреба човека. Стога је право посебно заинтересовано за уређење начина држања, исхране и (крајње) употребе ових животиња. Отуда бројни прописи који уређују простор у којима се животиње могу држати и начине њиховог транспорта; контролишу се сировине које служе за исхрану и прихрану; регулише се начин прикупљања и чувања производа од животиње, као и начин убијања животиње која сама представља производ, итд. Животиње за рад и службене животиње су оне које служе за обављање одређене делатности или вршење одређеног позива. Најпознатији су примери полицијских и ватрогасних паса, који помажу у обављању послова полиције и ватрогасаца. Историјски су значајни примери коња или волова коју вуку запрежна кола, рало и плуг, као и голубови писмоноше.

За особе са инвалидитетом од посебног значаја су животиње које служе као подршка. Реч је о тренираним животињама које помажу особама са инвалидитетом да се лакше сналазе у спољном свету. Животиње које служе као подршка употребљавају се у радним колективима и имају идејну корисност да својим присуством смањују ниво тензије (стреса, нервозе) у радној атмосфери. У исте сврхе отварају се кафићи широм света где људи могу, поред наручене кафе или колача, да се опусте у друштву животиња (паса, мачака, прасића). Иако изостаје непосредни контакт човека и животиње, иста сврха очитава се и у изградњи акваријума у пословним просторијама и у кафићима.

[124] Према чл. 5 тач. 45 ЗДЖ, радна животиња (животиња за рад) је животиња која се користи као помоћ човеку у чувању лица или имовине, одбрани, спасавању, трагању, пољопривредним радовима, у терапеутске сврхе, као подршка особама са инвалидитетом, и у друге сличне сврхе. Према тач. 48 истог члана, службена животиња је животиња која је обучена и користи се за обављање послова појединих државних органа (службени коњи и пси). Таква дефиниција ограничава коришћење службених животиња само за послове (појединих) државних органа.

Из наведеног уочавамо да појам корисности обухвата материјалну и нематеријалну сферу потреба.[125] Значајан пример учешћа животиња у задовољењу нематеријалне сфере потреба човека јесу кућни љубимци. То су животиње које праве друштво човеку и са којима он развија посебну емотивну везу. Због различите природе њихове „корисности", кућне љубимце истичемо као посебну категорију.

Правни значај ове класификације лежи у следећем. Виђене као ствари, повреда или усмрћење животиња које се користе у производне сврхе, животиња за рад, службених животиња и животиња за подршку представља уштрб у имовинској позицији њихових власника. Емотивна веза коју човек развије са својим кућним љубимцем представља његово нематеријално добро. Правни системи широм света следе различите приступе у погледу правног уважавања овог нематеријалног добра човека. Од заузетог става зависи могућност накнаде штете у случају повреде или усмрћења кућног љубимца.

Насупрот појма корисних животиња стоји појам животиња штеточина. И овај појам је чисто утилитаристичког карактера, каузалистички одређен. Штеточинама се сматрају оне животиње које „својим постојањем и активношћу наносе штету било људима било природи".[126] Разликовање животиња на корисне и штетне подела је у очима човека. Природа је савршено устројена, те ниједна животиња није вишак у тефтеру живих бића. Колико је подела животиња на корисне и штеточине релативна, видљиво је из Висковићевог коментара:

> „Увек је било тако да су неким људима, из одређених крајева Земље, из одређеног времена и због ових или оних разлога, неке животиње биле 'зле, шкодљиве и штетне', а да су другим људима, у другим крајевима и временима, због других разлога, исте животиње биле 'добре, нешкодљиве или чак корисне' ".[127]

Номотехнички појам корисних животиња познаје немачко право. Само домаће животиње се сматрају корисним животињама и то не све, но само оне домаће животиње које служе позиву (нпр. полицијски коњи), које се користе у циљу обављања привредне делатности (нпр. узгој бикова) или издржавању њиховог држаоца (тј. чији су производи,

[125] Речено је у сагласју са основним појмовима облигационог права. Чинидба као предмет тражбине нужно мора да задовољава неки интерес повериочев, материјални или нематеријални. Уколико изостаје корист повериочева од чинидбе, тражбина не настаје. Стога следи да појам корисности у облигационом праву уважава материјалне и нематеријалне интересе. Ј. Радишић, *Облигационо право, општи део*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2019, стр. 25–27.
[126] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 19.
[127] N. Visković, *Životinja i čovek, Prilog kulturnoj zoologiji*, str. 217.

као и оне саме, намењене задовољавању животних потреба држаоца).[128] Остале домаће животиње у немачком праву сматрају се луксузним, укључујући и кућне љубимце.

Појам кућних љубимаца присутан је у законодавној пракси. Приступ одређењу њиховог појма је различит, на општи начин или набрајањем врста. Када се то чини на општи начин, тада корисност животиње за задовољење потребе за друштвом одређује конкретну животињу као кућног љубимца, а не њена врста.

Европска конвенција о заштити кућних љубимаца користи општи принцип када кућног љубимца одређује као сваку животињу коју човек држи или намерава да држи нарочито у свом домаћинству ради властитог уживања и дружења.[129] Исти принцип прати и домаћи Закон о добробити животиња, када кућне љубимаце одређује као сваку животињу која се држи ради дружења.[130] Швајцарска Уредба о добробити животиња одређује појам кућних љубимаца као животиња (кичмењака) које се држе због интересовања за њу или као друштво у кући или које су намењене таквом држању.[131]

Други приступ одређења појма кућних љубимаца усвојила је Уредба бр. 576/2013 о некомерцијалном кретању кућних љубимаца. Врсте животиња које се сматрају кућним љубимцима су набројане у Анексу I: пси, мачке и феретке.[132] Идентичан појам кућног љубимца садржи и Уредба бр. 2016/429 о преносивим животињским болестима.[133]

Француски Законик о селу и поморском риболову усваја општи принцип и кућним љубимцем сматра сваку животињу коју човек држи, или намерава да држи, ради сопственог задовољства.[134] У аустријском праву приметно је ограничење појма кућних љубимаца на домаће животиње. Тако, у аустријском праву кућним љубимцима сматрају се животиње које се држе у домаћинству као друштво или због интересовања за њих, уколико је реч о домаћим или припитомљеним животињама из реда месоједа, глодара, лагоморфа, папагаја, зеба и голуболиких птица, као и риба.[135]

Немачки прописи не дефинишу појам кућних љубимаца. Међутим, прописи који уређују обавезе власника кућних љубимаца приликом уласка у Немачку обухватају псе,

[128] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 19.
[129] Видети: чл. 1 Европске конвенције о заштити кућних љубимаца, Закон о потврђивању „Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 1/2010 (European Convention on Protection of Pet Animals). Конвенција је усвојена у Савету Европе 1987. године, а Република Србија ју је ратификовала 2010. године.
[130] Видети: чл. 5 тач. 28 ЗДЖ.
[131] Видети: Art. 2 des Tierschutzverordnung (TSchV).
[132] Видети: Annex I, Part A of the Regulation (EU) No 576/2013. Део Б анекса наводи још пар врста животиња, али је њихов обухват у Уредби ограничен на одређене одредбе.
[133] Видети: Annex I, Part A of the Regulation (EU) 2016/429.
[134] Видети: Art. L214-6 du Code rural et de la pêche maritime de 1979, dernière mise du 1 mars 2025.
[135] Видети: Art. 4 TSchG AUT.

мачке, феретке, зечеве, хрчке, заморце и птице.[136] Немачко право уважава поменуту Уредбу бр. 576/2013. Међутим, забрањено је држање и увоз неких пасмина на тлу немачке државе, те по правилу не могу бити кућни љубимци пит бул теријер, амерички стафордски теријер, стафордски бул теријер и бул теријер.[137] Свака савезна држава својим актима прописује које опасне врсте паса нису дозвољене да се држе или за чије држање је потребна посебна дозвола надлежних органа.

Закони о опасним пасминама постоје и у енглеском и у америчком праву. У правним системима Уједињеног Краљевства забрањено је, по правилу, држање пасмина пит бул теријера и јапанске тосе,[138] с тим да поједине државе могу прописати и друге забрањене опасне пасмине, као и услове за њихово држање. У Сједињеним Америчким Државама, свака савезна држава (а овлашћење имају и градови) одређује опасне пасмине паса чије се држање забрањује или ограничава. Као и у немачком примеру, ни енглеско ни америчко право не дефинишу номотехнички појам кућног љубимца, већ је овај статус условљен њиховим суживотом са власником. Додатно, прописи који уређују улазак и излазак из земље са животињама прописују шта се сматра кућним љубимцем, те у том смислу ограничавају иначе широки појам животиња које се држе ради дружења.

1.2.3. Животиње за посебне намене

Генерички назив ове категорије настоји да обухвати све животиње чија је одлучујућа карактеристика у праву постојање посебне намене за њих. То су животиње које се користе у научноистраживачке сврхе, у изложбено-такмичарске сврхе, у производњи филмова, реклама и сличних дела, итд. Када је реч о штети коју ове животиње проузрокују, терет одговорности пада на лица која их употребљавају и уживају користи од тога. Повреде ових животиња представљају штету за њихове власнике.

Као и свака подела, и ова има недостатака. Све ове посебне намене за употребу животиња можемо једноставно обухватити појмом корисних животиња. Разлог њиховог издвајања лежи у посебном интересу законодавца да издвоји животиње које се користе у одређене сврхе и да уреди ограничења такве употребе, у сврху заштите животиња. Додатно, њихова употреба у посебне намене утиче на одмеравање накнаде штете.

[136] Наведено према https://www.bmel.de/EN/topics/animals/pets-and-zoo-animals/pets-and-zoo-animals_node.html (приступ на дан 10.8.2023. године).
[137] Видети: Art. 1 des Gesetz zur Bekämpfung gefährlicher Hunde vom 12. April 2001.
[138] Видети: Art. 1 of the Dangerous Dogs Act 1991 c. 65, last amended 23.02.2024.

Кратно ћемо се осврнути на животиње које се користи у научноистраживачке сврхе. Домаћи Закон о добробити животиња одређује да су огледне животиње сваки живи кичмењак и бескичмењак, као и њихови развојни облици који су намењени за спровођење огледа.[139] Приметно је да је појам огледних животиња шири од појма животиња у смислу овог закона, који обухвата само кичмењаке способне да осете бол, патњу, страх и стрес.[140] С обзиром на то да закон уређује заштиту добробити животиња, обухватајући тиме и заштиту огледних животиња, однос дефиниција животиње и огледне животиње у смислу овог закона заправо чини да је изузетак (појам огледне животиње) ширег опсега од правила (појам животиње). Појам огледних (експерименталних) животиња у швајцарском Закону о добробити животиња одређен је кругом дозвољене употребне сврхе, односно појмом дозвољених видова експеримената.[141] За употребу живих животиња (кичмењака) ради експеримената или у рекламне сврхе, неопходно је постојање дозволе надлежних органа.[142] Примена ових ограничења треба да обезбеди заштиту добробити животиња.

1.2.4. Напуштене и изгубљене животиње

Појам напуштених и изгубљених животиња одређен је специфичном ситуацијом у којој се ове животиње налазе. У оба случаја реч је о животињама које су биле у власти одређеног човека. Излазак из власти човека догодио се било његовом вољом (напуштене животиње) било противно његовој вољи (изгубљене животиње).[143]

Међу правним системима постоји разлика поводом питања да ли регулишу одговорност за штету од ових категорија животиња. У домаћем праву, за штету коју ове животиње причине одговорност преузимају лица која имају нормативну могућност њихове контроле. Над напуштеним животињама нормативну могућност контроле имају

[139] Видети: чл. 5 тач. 30 ЗДЖ.
[140] Видети: чл. 5 тач. 13 ЗДЖ.
[141] Видети: Art. 3 TSchG CHE. Експерименти у којима учествују животиње су свака мера у којој се користи жива животиња (кичмењак) у циљу: 1) тестирања научне претпоставке, 2) посматрања дејства одређене мере на животињу, 3) испитивања супстанце, 4) добијања или тестирања ћелија, органа или телесних течности, осим када је то у контексту пољопривредне производње, дијагностичких или куративних операција на животињама или за утврђивање здравственог статуса животињских популација, 5) добијање или умножавање организама страних за дату врсту, и 6) подучавање или обука.
[142] Видети: Art.13 und 18 des TSchG CHE.
[143] Према чл. 5 тач. 19 ЗДЖ, изгубљена животиња је животиња која је напустила власника, односно држаоца, без његове воље и коју он тражи. Према тач. 22 истог члана, напуштена животиња је животиња која нема дом или која се налази изван њега и лишена је бриге и неге власника, односно држаоца, и коју је он свесно напустио.

надлежни органи или службе јединица локалне самоуправе, у чију надлежност спада старање о зоохигијени.[144] Из наведеног разлога, на јединици локалне самоуправе је одговорност за штету коју проузрокују напуштене животиње. Уколико не буде утврђен власник изгубљене животиње пре окончања парничног поступка за накнаду штету, одговорност за последице њиховог делања пада на јединицу локалне самоуправе. Поред јединица локалне самоуправе, одговорност може теретити и власнике прихватилишта за напуштене и изгубљене животиње.

1.3. Отворено питање „правног субјективитета" животиња

Промена биоетичких становишта поводом положаја животиња у друштвеним односима родила је идеју признања ограниченог правног субјективитета животиња. Од борбе за заштиту добробити животиња, преко захтева за признање корпуса права, правници, политичари, зоолози и филозофи отворили су расправу поводом признања ограниченог субјективитета животиња. Полазећи од премисе да се штити њихова вредност као бића, заступници ове идеје закључују да та вредност рађа право животиње на заштиту. Као што правно лице или дете има заступника пред судом, тако и животиња може имати заступника пред судом, или другим надлежним органом, за заштиту њених права. Иако се уху ова идеја може учинити чудном када је први пут чује, треба се упознати са њом, те утврдити свој став.

Правни субјективитет је правна категорија чије се супстанционо одређење развија заједно са еволутивним током цивилизације. Круг појма субјективитета ширио се кроз епохе, и вертикално и хоризонтално. Вертикално у погледу носилаца субјективитета, хоризонтално у погледу своје садржине. Историјски посматрано, мењале су се категорије лица и ентитета који су уживали својство правног субјекта. Притом, признаван им је различит круг права, због чега разликујемо потпуни и ограничени правни субјективитет.

У приватном праву, субјективитет се испрва схватао као право на тужбу јер ко може да тужи има право које може да брани. У римском праву субјективитет је уживао само пунолетан слободан мушкарац. Развијајући посредну заштиту интереса чланова породице *pater familiasa*, који нису могли самостално да подигну тужбу пред судом, субјективитет се трансформисао из процесноправног у материјалноправни.

[144] Видети: чл. 20 ст. 1 тач. 15 Закона о локалној самоуправи, „Сл. гласник РС", бр. 29/2007, 83/2014 – др. закон, 101/2016 – др. закон, 47/2018 и 111/2021 – др. закон.

Субјективитет постаје скуп права која лица уживају и која им припадају, а њихову заштиту обезбеђује онај ко је имао овлашћење подизања тужбе. Тиме је субјективитет признат слободним женама и деци. Са развојем робне размене и друштвених односа, економски апетити постали су превелики за скучени појам субјективитета, те је он признат удружењима и установама. Развијена је и правна фикција о насцитурусу. Тиме су ови ентитети постали субјекти права, а субјективитет се схвата као способност да се буде носилац права и обавеза. Субјективитет удружења и установа тицао се само права која произилазе из њихове делатности или циља удруживања имовине. Субјективитет насцитуруса био је условни (ако се дете живо роди) и ограничен на право наслеђивања.

До краха римске државе, робовима није био признат субјективитет, већ су били посматрани као објекти над којима права има господар. Персонални принцип важења права искључивао је странце из признања правног субјективитета. Тако, пунолетни слободан мушкарац странац, када се нађе на територији римске државе, сматран је „за објекат права, *res nullius*, па је сваки римски грађанин био овлашћен да га претвори у роба."[145] Речено показује да чак ни признање субјективитета пунолетним слободним мушкарцима није било апсолутно у римском праву, већ је зависило од њиховог статуса римског грађанина, *Civitas Romanus*. Спознајемо да је признање субјективитета било вођено политичким интересима.

Током претходног века ширио се концепт субјективитета кроз развој теорије о људским правима. Истински тест праведности и зрелости човечанства представљало је признање једнаког субјективитета свим људима широм света, без обзира на пол, расу или године. Сви људи су једнаки у својој способности да буду носиоци права и обавеза. Која ће права и обавезе имати, то зависи од друштвених односа у које ступају. Кроз правне фикције субјективитет је признат и правним лицима и насцитурусу (ентитетима у праву).

Човек стиче правни субјективитет самим рођењем и служи као „хеуристички основ од кога право аналогно проширује правни субјективитет ка нељудским феноменима",[146] односно ка правним лицима. С правом се примећује да „признање статуса *juridical persons* представља последицу избора права да прошири ка ентитетима у питању слична права која уживају *natural persons*".[147] Правна лица нису носиоци оних

[145] М. Игњатовић, Правни положај перегрина као мањине у римском праву, Тематски зборник Правног факултета Универзитета у Нишу „*Заштита људских и мањинских права у европском правном простору*", вол. LXII, Ниш, 2012, стр. 337.
[146] A. Best, S. Riley, Property or "Penumbral" Persons? An Examination of Two Jurisprudential Approaches to the Nonhuman Rights Project Litigation, *Journal of Animal & Natural Resource Law*, Vol. XIV, 2018, pp. 67–68.
[147] *Ibidem.*

права личности која припадају искључиво човеку и део су његове инхерентне вредности (на пример, људско достојанство). Права која се признају насцитурусу су, по правилу, материјалне или имовинске природе. Поред права наслеђивања, признато је и право на накнаду нематеријалне штете због смрти блиског лица, која се одиграла пре њиховог рођења (право деце на накнаду штете због смрти родитеља, будућа штета) и право на накнаду штете настале повредом телесног интегритета, претрпљене пре рођења (пренатална штета). Следи да је насцитурус титулар одговарајућих права личности (живот, телесни интегритет, право на поштовање породичног живота), али не свих права личности (на пример, углед и част).

Чини се да само правни субјект ужива правну заштиту јер тужбу пред судом, као основни вид (иако не први и једини) правне заштите признатих интереса у правном систему, може да подигне само правни субјект. Ентитет којем правни поредак (објективно право) признаје могућност да буде носилац права и дужности (правна способност) истовремено има и могућност њихове заштите (страначка способност). Међутим, остваривање правне заштите није ограничено појмом правног субјекта. Домаћи Закон о парничном поступку јасно истиче да странка у поступку може да буде само физичко или правно лице, али да парнични суд може решењем да призна својство странке и оним облицима удруживања и организовања који немају страначку способност.[148] Дакле, правну заштиту, у виду могућности подношења тужбе суду, може да ужива и ентитет који нема својство правног субјекта.

У наведеном смислу се и на међународном нивоу дефинишу субјекти који могу да уживају дипломатску заштиту. Међународна комисија за право је 2006. године усвојила Нацрт правила о дипломатској заштити са коментарима, одређујући појам особе у правном смислу на следећи начин:

> „У обичном језичком значењу, особа (енг. person) значи човек (енг. human being). Међутим, у правном смислу особа је свако биће, објекат, организација или установа (енг. any being, object, association or institution) којој право признаје способност да ужива права и обавезе. Правни систем може признати правну

[148] Парнични суд то може да учини уколико утврди да, с обзиром на предмет спора, ентитет у питању испуњава битне услове за стицање страначке способности, а нарочито ако располаже имовином на којој се може спровести извршење. Оваква одлука парничног суда има правно дејство само у одговарајућој парници, у којој се страначка способност признаје ентитету у питању. Вид. чл. 74 Закона о парничном поступку, „Сл. гласник РС”, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018, 18/2020 и 10/2023 – др. закон.

способност било ком објекту или организацији којем жели. Не постоји устаљен или јединствен оквир правне способности међу правним системима."[149]

Данас је питање ширине круга субјективитета отворено у погледу вештачке интелигенције, животиња и неживе природе. Разматрајући језик правних фикција у вези са појмом особе (лица) у праву, Фагундс (Fagundes) указује да ће задатак дефинисања појма особе у праву постати акутни проблем у даљим годинама технолошког и економског напретка, укључујући и утицај теорија о правима животиња.[150]

Вештачка интелигенција може да има хардверско-софтверски појавни облик (нпр. роботи), који је уочљивији, или чисто софтерски (нпр. ChatGPT). Њихов савремени развој заснива се на машинском учењу и генетичком и еволутивном програмирању. Деловање вештачке интелигенције није ограничено на коначни низ команди „ако...онда", већ се користе алгоритми који омогућавају да се на основу искуства обраде података мењају основне инструкције за деловање, односно да се „самостално" развијају.[151] Недостатак видљивости деловања вештачке интелигенције проистиче из сложености структуре алгоритама, у виду вештачких неуронских мрежа, и ослањања на геометријске односе у појавама, које људи некада не могу опазити.[152] Из наведених разлога, њено деловање може бити необјашњиво и непредвидљиво чак и за инжењере електротехнике који су њени ствараоци, чиме се постиже утисак „самосталности" одлучивања вештачке интелигенције. Проблем „црне кутије" деловања вештачке интелигенције негативно се одражава на доказивање узрочне везе у случају проузроковања штете.

У наведеним условима, јавиле су се идеје о признању ограниченог субјективитета вештачкој интелигенцији, аналогно субјективитету правних лица, и стварању нове категорије субјеката у праву – електронског лица (e-Person).[153] Хуманоидни робот Софија добила је држављанство Саудијске Арабије, а софтверски систем који подражава персону седмогодишњег дечака Шибуја пребивалиште у Токију, Јапан.[154] Признавање правних карактеристика лица (држављанство и пребивалиште) вештачкој интелигенцији говори

[149] International Law Commission, Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries, *Yearbook of the International Law Commission*, Vol. II, Part Two, 2006, p. 43.
[150] D. Fagundes, Notes: What We Talk About When We Talk About Persons: The Language of a Legal Fiction, *Harvard Law Review*, vol. 114, iss. 6, 2001, p. 1768.
[151] Б. Арсенијевић, Одговорност за штету од вештачке интелигенције, *Зборник радова са XXVI међународне научне конференције „Проузроковање штете, накнада штете и осигурање"*, Институт за упоредно право, Удружење за одштетно право, Правосудна академија, Београд, Ваљево, 2023, стр. 140.
[152] Y. Bathaee, The Artificial Intelligence Black Box and the Failure of Intent and Causation, *Harvard Journal of Law and Technology*, vol. 31, iss. 2, 2018, p. 901.
[153] Б. Арсенијевић, *op. cit.*, стр. 141–142.
[154] S. Chesterman, Artificial intelligence and the Limits of Legal Personality, *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 69, iss. 4, 2020, p. 821.

о њеном прелазном стадијуму од ствари ка лицу у праву, у позитивноправном смислу, у појединим правним системима. Према Резолуцији Европског парламента о грађанској одговорности за вештачку интелигенцију, сви физички или дигитални уређаји или процеси које покреће вештачка интелигенција технички могу директно или индиректно проузроковати штету, али штета скоро увек настаје као последица активности лица које је направило, покренуло или изменило системе вештачке интелигенције.[155] Став Европске комисије био је идентичан: непотребно је разматрати признање правног субјективитета вештачке интелигенције, с обзиром на то да одговорност за њене активности увек треба да сноси човек.[156]

Проблеми очувања природних екосистема и заштите аутохтоних, урођеничких заједница захтевали су нова решења у еколошком праву и људским правима. Указујући на значај ових питања, у уставима појединих држава прокламована су права природе (Еквадор,[157] Боливија[158]). Предлози уставних реформи или нових закона у другима усмерени су ка признању правног субјективитета природе (Ел Салвадор, Перу).[159] Судска пракса држава широм света показује да је питање правног субјективитета природе географски неспутано.[160] Да није реч о изолованим случајевима, говори постојање

---

[155] Видети: § 7 of the European Parliament Resolution of 20 October 2020 with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence, 2020/2014(INL), OJ C 404, 6.10.2021, p. 107–128.

[156] European Commission, *Liability for artificial intelligence and other emerging digital technologies*, Publications Office of the European Union, 2019, 4.

[157] Устав прокламује права Мајке Природе (Pacha Mama) и овлашћује све појединце и заједнице да позивају надлежне органе на заштиту и остварење тих права. Видети: Art. 71–73 de la Constitucion de la Republica del Ecuador, Registro Oficial 449 de 20.10.2008, con la ultima modificación de 13.7.2011.

[158] Закон о правима Мајке Природе прописује обавезе државе и дужности друштва ради заштите природе и остваривања прокламованих права. Мајка Природа (Madre Tierra) је динамичан живи систем састављена од недељиве заједнице свих животних система и живих бића, међусобно повезаних, међузависних и комплементарних, који деле заједничку судбину. Видети: Art. 3 de Ley No. 071 Derechos de la Madre Tierra, de 21.12.2010. Доступно на: https://www.planificacion.gob.bo/ (приступ на дан 15.12.2022. године).

[159] Предлог Уставних реформи у Ел Салвадору из 2021. године подразумева признање да је природа субјект права јер она ствара, репродукује и остварује живот. Предлог посебног закона у Перуу из 2021. године садржи признање субјективитета природи као живом бићу. На регионалном нивоу у Перуу, уредбом из 2019. године уређено је да је река Љаљимајо (Llallimayo) у провинцији Мелгар субјект права. Љ. Тинтор, Субјективитет природе у међународном праву – између фикције и реалности, *Страни правни живот*, год. LXVI, бр. 2, 2022, стр. 312, 313. Аутор погрешно наводи да је Устав Ел Салвадора измењен и да је посебни закон у Перуу усвојен, речено и даље постоји у облику предлога.

[160] Врховни суд Сједињених Америчких Држава 1972. године потврдио је одбијање тужбеног захтева да се заустави изградња скијалишта у Минерал Кинг долини (Mineral King Valley), које би изменило потпуни изглед животне средине у овој области, а из разлога недостатка активне легитимације на страни тужиоца Сијера клуба (Sierra Club). У издвојеном мишљењу, судија Даглас (Douglas) истакао је неслагање са одлуком и изразио став да, уколико нема другог начина да се заштити природа, онда јој треба признати правни субјективитет, како би се пред судом могло расправљати о сличним питањима. Sierra Club v. Morton, 405 U.S. 727 (1972); Dissenting opinion of Mr. Justic Douglas, Sierra Club v. Morton, 405 U.S. 742–743 (1972). Доступно на: https://supreme.justia.com/ (приступ на дан 15.12.2022. године).
Врховни суд у Колумбији први је на свету заузео став да је река Атрато (Atrato) аутономни ентитет, живи ентитет, у тужби поводом повреде људских права услед загађења реке илегалним активностима. Sentencia

предлога Универзалне декларације о правима природе.[161] Досадашња искуства показују проблеме у извршењу судских одлука којима је утврђена повреда права природе.[162]

Растући притисак у борби за изворе пијаће воде и заштиту водених екосистема довели су до развоја идеје о примени правног субјективитета као начина заштите река од загађивања и експлоатације пред судом. Тако, законом је уређен правни статус реке Вонгунуи (Whanganui) на Новом Зеланду и реке Јаре државе Викторија у Аустралији, док је судским путем покушано ново регулисање статуса река Ганг и Јамуна у Индији.

Заједнички елементи заштите река кроз признање субјективитета у сва три примера обухватају процесну легитимацију, право закључивања уговора и право својине. У аустралијском примеру реке чине организацију са мешовитим концептом корпорације и јавне установе,[163] у новозеландском примеру река је правно лице,[164] док је у индијском примеру покушано признање реци правног статуса малолетника.[165] Неортодоксни

T-622/2016 Corte Constitucional de Columbia. Доступно на: https://www.corteconstitucional.gov.co/ (приступ на дан 15.12.2022. године).

Виши суд у Бангладешу је 2016. године, одлучујући о захтеву да се уклоне илегалне конструкције на реци Тураг (Turag) и да се заустави било каква изградња у сливу ове реке, прогласио да река Тураг има статус правног лица, односно правног и живог ентитета. Истакнуто је да свим рекама у Бангладешу треба признати статус правних лица и истовремено је уређено формирање комисије која ће деловати као старатељ о свакој појединачној реци. Human Rights and Peace for Bangladesh v. Government of Bangladesh and Others, High Court of Bangladesh in Writ Petition No. 13989/2016. Доступно на: https://ecojurisprudence.org/ (приступ на дан 15.12.2022. године).

Врховни суд Пакистана у образложењу своје одлуке из 2021. године, којом је забрањена изградња нових и ширење постојећих цементара у окрузима Чаквал (Chakwal) и Кушаб (Khushab), указао је на међународни приступ признавања субјективитета животној средини, као начина очувања њеног здравља. D.G. Khan Cement Company Ltd. v. Government of Punjab, 2021 SCMR 834. Доступно на: https://climatecasechart.com/ (приступ на дан 15.12.2022. године).

[161] Љ. Тинтор, *op. cit*., стр. 313, 314. Више информација о нацрту декларације, https://pwccc.wordpress.com/programa/ (приступ на дан 20.12.2023. године).

[162] E. Daly, The Ecuadorian exemplar: the first ever vindications of constitutional rights of nature, *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, vol. 21, iss. 1, 2012, pp. 63–66.

[163] Без признања права река, 2013. године установљена је посебна организација (Victorian Environmental Water Holder) са статусом правног лица које располаже воденим капацитетима реке и стара се о њиховој заштити. E. O'Donnell, J. Talbot-Jones, Creating legal rights for rivers: lessons from Australia, New Zealand, and India, *Ecology and Society*, vol. 23, iss. 1, 2018, art. 7. Online content https://www.ecologyandsociety.org/vol23/iss1/art7/ (приступ 20.10.2023. године).

[164] Као резултат вишегодишњег преговарања између племена Вонгонуи Иви (Wanganui Iwi) и Круне поводом власништва на реком Вонгунуи, 2017. године законом је реци признат статус правног лица (Te Awa Tupua), са свим правима, овлашћењима, обавезама и одговорностима која припадају правним лицима. О остваривању и заштити права реке стара се њен заступник (Te Pou Tupua), као људско лице реке. Видети: Art. 14, 18 and 20 of the Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017. Доступно на: https://www.legislation.govt.nz/ (приступ на дан 20.12.2023. године).

На Светском привредном форуму 2020. године у Дубаију, Саудијска Арабија, Нови Зеланд је имао павиљон у оквиру поставке Одрживост (енг. Sustainability). Тема новозеландског павиљона била је: Река је наша суштина; када њу залечимо, ми ћемо бити залечени (енг. The river is our essence. When it is healed, we are healed). Доступно на: https://www.expo2020dubai.com/en/understanding-expo/participants/country-pavilions/new-zealand (приступ на дан 20.12.2023. године).

[165] Индијски судови у држави Утаракханд (Uttarakhand) 2017. године у пресудама су изразили став да су реке Ганг и Јамуна лица у праву, и то са статусом малолетника. Њени заступници су директор организације NAMAMI Gange, секретар државе Утаракханд и јавни тужилац државе Утаракханд. Salim v. State of

приступи у еколошком праву мењају правни статус неживе природе, као што су реке, али кроз додељивање им статуса живих ентитета, живе силе природе, а потом у следећем кораку и статус правних ентитета.

У грађанском праву правни субјективитет физичког лица није споран. Међутим, једно од суштинских питања око којег се врти однос међународног јавног права и права ЕУ тиче се управо субјективитета појединца. Следи да категорија субјеката права није јединствено решена у свим гранама права, чак ни када је реч о човеку.

Субјективитет у међународном јавном праву није нормиран и није подударан субјективитету у унутрашњем праву.[166] Уз уважавање одговарајућих критичких ставова, доминантни субјекти међународног јавног права јесу државе. Питање могућности истицања захтева за накнаду штете пред Међународним судом правде водило је уважавању Организације Уједињених нација као субјекта међународног јавног права. Том приликом Међународни суд правде је у свом саветодавном мишљењу истакао да „[с]убјекти права у било ком правном систему нису нужно идентични по својој природи или опсегу права, и [да] њихова природа зависи од потреба заједнице".[167] Овим путем кренуло је признање субјективитета одређеним међународним организацијама у међународном јавном праву. Још једном, питање субјективитета је решено на терену политике корисности. Притом, треба имати у виду да је субјективитет међународних организација вишезначан у погледу обима субјективитета (нпр. различитости између међународног субјективитета Савета Европе и ЕУ).

С једне стране, у међународном јавном праву субјективитет појединца је споран. Доктринарна расправа која и даље траје, практично се заобилази на терену појединачних међународних уговора, који додељују одређена права и дужности појединцима у одређеним областима међународног јавног права (људска права и индивидуална кривична одговорност). Тако, у европском, америчком и афричком систему регионалне заштите људских права, појединац може тражити заштиту од противправних деловања државе. На овој позитивистичкој основи изграђује се ограничени субјективитет појединца у међународном јавном праву.

Uttarakhand, Writ Petition (PIL) No.126 of 2014 (December 5, 2016 and March 20, 2017) High Court of Uttarakhand. Доступно на: https://ecojurisprudence.org/ (приступ на дан 15.12.2022. године). Врховни суд Индије укинуо је ове одлуке јер нису јасно дефинисане дужности заступника и права река.

[166] С. Ђорђевић Алексовски, *Однос између међународног јавног права и права Европске уније*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2021, стр. 47.

[167] International Court of Justice, Reparations for Injuries Suffered in the Services of the United Nations, Advisory Opinion, ICJ Reports 1949, p. 178.

С друге стране, у праву ЕУ субјективитет појединца није споран. У својој чувеној пресуди Van Gend & Loos из 1963. године, Суд правде ЕУ истакао је став да субјекти унијског правног поретка нису само државе чланице и институције Уније, већ и њихови држављани.[168] Накнадно, Уговор о функционисању ЕУ уредио је питање грађанства ЕУ и списак права грађана ЕУ, чиме је њихов субјективитет и нормативно потврђен.[169]

Сви ови примери показују да се у праву и даље разматра шта чини субјективитет, ко га ужива и где су његове границе. Рос (Alf Ross) одбацује „метафизичку концепцију" човека као јединог субјекта права и објашњава да субјект правно заштићених интереса може бити било које биће, па и животиња или споменик културе.[170] Човек јесте у средишту сваког правног односа јер он једини може бити носилац правне обавезе и правне одговорности, која претпоставља урачунљивост. Постоје субјекти без правних обавеза или без правне одговорности, којима недостаје урачунљивост, али им то не одузима субјективитет. Резултат такве правно-функционалне поставке јесте и ширење круга субјективитета које смо представили, у корист неживе природе, вештачке интелигенције и животиња.

Суштински истоветни коментари усмерени против признања субјективитета животињама раније су били истицани против признања субјективитета припадницима црне расе и женама. Аргумент „животиње су неразумне" суштински одговара аргументима „црнци су мање интелигентни" или „жене су осећајне и не могу рационално делати". Ако нам је данас свима најприродније (а мора свима бити) да људи без обзира на расу и пол уживају једнак субјективитет, научени ранијим искуством расизма и шовинизма, не смемо се зауставити на таквом ненаучном аргументу. Дужни смо, на основу познавања правне историје признања субјективитета, да дозволимо идеју признања субјективитета животињама, а онда ту идеју правно оправдамо или оповргнемо аргументима ослобођеним сваке примесе специзма. Схватање да су животиње објекти права својине међу већином аутора не представља тему којој треба даља расправа јер „[г]ледано са становишта правне науке, оваква власт човека над животињом уобличена је правним нормама које су је апсолутно садржински оправдавале, као њиховог приватног и апсолутног власника".[171] Заступници идеје

[168] C-26/62, Van Gend en Loos v Administratie der Belastingen, p. 1. Доступно на: https://eur-lex.europa.eu/ (приступ на дан 15.12.2022. године).
[169] Видети: Art. 20–24 of the Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, OJ C 306, 17.12.2007.
[170] A. Ross, *On Law and Justice*, Stevens & Sons, London, 1958, pp. 182–183.
[171] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 13.

признања субјективитета животиња, користећи историјске примере, истичу да овакав однос према животињама није био необичан имајући у виду неједнакост која је вековима сматрана природном и друштвено и правно утемељеном, између робова и слободних људи, жена и мушкараца, различитих раса у људској врсти.[172]

Питање признања субјективитета животињама сукобљено је са проблемом идејног неприхватања изједначавања човека и животиње у категорији субјеката права. Ако су и човек и животиња субјекти права, у условима сукобљености њихових интереса нужно је утврдити чији интереси треба да однесу превагу.[173] Није могуће чисто упоређивање интереса, као што се то чини у кривичном праву (примера ради, живот и здравље човека су претежнији интереси над материјалним). Хипотетички, интерес заштите живота и слободе животиње односи превагу над интересима човека за исхраном (јер се може прехрањивати и другим намирницама), за одевањем и потрошњом (јер може користити друге материјале), за употребом у производне и истраживачке сврхе, итд. Стога овакав приступ размишљања има (животињско-) утопијски карактер.

Поједини аутори против идеје субјективитета животиња истичу да животиње могу бити објекти имовинских односа, али да не могу бити и нису субјекти у праву.[174] Истиче се да правне везе постоје само између људи, те да правних веза нема између људи и ствари или између ствари.[175] Посебно се указује да животиње нису морални субјекти јер немају осећај за исправно и неисправно, односно да животиње немају когнитивне способности да разумеју суштину права која би им била призната у оквиру субјективитета (ко има право, према коме право дејствује, шта је садржина права), нити да препознају могући сукоб између сопственог интереса и праведности.[176]

Наведеним аргументима супротстављени су следећи:[177] Као што је човек, стваралац правне норме, појмовно свео животиње на ствари, објекте права, човек исто тако може дати друго појмовно одређење животиња, па чак и одређени вид субјективитета. Неразвијени осећај за исправно и морално имају и деца у одређеном узрасном периоду, као и лица лишена пословне способности, али то не утиче на постојање њиховог субјективитета. Франционе указује да животиње имају интерес да не

[172] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 13.
[173] Н. Стојановић, Правни положај животиња – од објеката до субјеката у праву, стр. 427–429.
[174] Д. Стојановић, *Увод у грађанско право*, Савремена администрација, Београд, 1984, стр. 103. И. Бабић, *Основи имовинског права*, Службени гласник, Београд, 2003, стр. 65.
[175] R. Noyes, *The Institution of Private Property*, Longmans, New York, 1936, p. 290.
[176] C. Cohen, The Case for the Use of Animals in Biomedical Research, *The New England Journal of Medicine*, vol. 315, no. 14, 1986, p. 866.
[177] Н. Стојановић, Правни положај животиња – од објеката до субјеката у праву, стр. 422.

буду повређене, те да уколико би животињама било признато право да не буду имовина, оне би постале моралне особе, односно бића која имају значајне моралне интересе.[178] Међутим, он опрезно истиче:

> „Ако су животиње особе (енг. persons), то и даље не значи да су оне људи (енг. human persons); не значи да морамо да третирамо животиње на исти начин као што третирамо људе или да морамо да проширимо ка животињама сва права која су резервисана за компетентне људе. Нити значи да животиње имају било какву гаранцију за живот ослобођен патње, нити да ми морамо да заштитимо животиње од повреда од других животиња у дивљини или случајних повреда од људи. (...) Али захтева да ми прихватимо да имамо моралну обавезу да престанемо да употребљавамо животиње за храну, биомедицинска истраживања, забаву, или одећу, или било коју другу употребу која претпоставља животињу као ресурс, и да забранимо власништво над животињама."[179]

Bajc (Steven Wise) опомиње да велики правни зид који одржава „правни апартхејд између људи и сваке друге животиње", иако у почетку задивљује својом дебљином, висином и историјом успешног одбијања свих захтева за права животиња, није несавладив. Напротив, „његови темељи су трули јер су непринципијелни и произвољни, неправични и неправедни".[180] Заступајући став *in favore* признања права шимпанзама и бонобо мајмунима, он истиче неодрживост њиховог правног статуса ствари у правним системима који се позивају на слободу, једнакост и праведност као своје основне принципе изградње. Супротно је овим принципима употреба шимпанзи за научна истраживања. Наиме, ако је научно оправдање за употребу шимпанзи и бонобо мајмуна у научним истраживањима лекова против АИДС њихова 99,5% генетска сличност са људима, Bajc указује на лицемерство што та иста сличност није довољна да *не* буду коришћени као ствари.[181]

Сепс (Christopher Seps) заузима другачији приступ. Вреднујући заједницу коју кућни љубимци, а не све животиње, остварују са својим власницима, налази да је таква заједница најприближнија породичној – људи посматрају своје кућне љубимце као чланове породице, као људе. Уважавајући само тај и такав однос, Сепс се залаже да се кућни љубимци са антропогеничким карактеристикама (као што су осетљивост или

[178] G. Franccione, Animals – Property or Persons?, p. 61.
[179] *Ibidem*, p. 62.
[180] S. Wise, Dismantling the Barriers to Legal Rights for Nonhuman Animals, *Animal Law*, vol. 7, 2001, p. 13.
[181] *Ibidem*, pp. 15, 16.

когнитивне способности), према којима се њихов власник понаша као према људима, посматрају као људи у парницама за накнаду штете и за развод брака.[182] Другим речима, Сепс се не залаже за признање правног субјективитета животињама, ни ограниченог ни неограниченог, но радије за третирање кућних љубимаца као особа,[183] пред судом, и то само у два случаја. Први је парница за накнаду штете, када је кућни љубимац повређен или усмрћен. Други је бракоразводна парница, када је кућни љубимац један од спорних предмета расподеле између бивших супружника. У оба случаја, животиња је и даље ствар, али са посебним уважавањем интереса које ствар иначе нема: када се одлучује о праву на накнаду нематеријалне штете власнику повређене или усмрћене животиње (аналогија са душевним боловима због смрти блиске особе) или када се одлучује коме треба поверити кућног љубимца на старање (аналогија са најбољим интересом детета).

Став наведеног аутора трпи следећу критику: његов закључак је да кућне љубимце, иако су ствари, у парницама за накнаду штете треба уважити као особе. Међутим, он пре заступа став да у парницама за накнаду штете услед повреде или губитка кућног љубимца, власницима треба признати право на накнаду нематеријалне штете због душевних болова услед изгубљеног блиског *бића*, слично праву на накнаду због душевних болова услед смрти блиског *лица*. Уважавање интереса животиње у бракоразводним парницама заправо представља израз заштите добробити животиња.

Висковић предлаже признање ограниченог или пасивног правног субјективитета животињама. Такав субјективитет би подразумевао да животиње имају одређена овлашћења према људима, те функционално следе и корелативне обавезе људи према животињама.[184] Утврђивање одговорности у случају кршења тих обавеза би захтевали заступници животиња. Пауновић говори о животињама као рефлексним субјектима савремених правних поредака. Оне су само носиоци правних овлашћења, али не и правних обавеза. Притом, своја права не могу самостално да остварују, но путем овлашћених правних заступника.[185] Према Пауновићу, животиње треба посматрати као правна „субића" и кроз признање ограниченог субјективитета учинити их специфичним субјектима права.[186] Водинелић наставља ову идеју и говори о животињама као, у исто

[182] C. Seps, Animal Law Evolution: Treating Pets as Persons in Tort and Custody Disputes, *University of Illinois Law Review*, no. 4, 2010, p. 1369.
[183] *Ibidem*, p. 1372.
[184] N. Visković, *Država i pravo*, Studentska štamparija, Sarajevo, 1996, str. 442.
[185] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 171. Пауновић се овде ослања на Бартошеву (Милан Бартош) терминологију поводом субјективитета човека у међународном јавном праву. М. Бартош, *Међународно јавно право, I књига,* Београд, 1954, стр. 372–375.
[186] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 169–178.

време, *sui generis* објектима права и *sui generis* субјектима права.[187] С једне стране животиње су објекат имовинских права власника и држаоца, који у вршењу својих права не смеју да угрожавају добробит животиња. С друге стране, животиње су субјекат личних права, као што су право на живот, здравље, физички и психички интегритет.[188]

Стуцки (Saskia Stucki) је предложила три могућа решења правног статуса животиња. Према првом предлогу, није потребно стварати нову правну категорију за животиње јер се оне већ посматрају као прелазна категорија између субјеката права и објеката права (ствари). Међутим, ради веће заштите животиња, потребно је законодавно обухватити животиње међу субјектима права, поред физичких и правних лица. Према другом предлогу, животиње треба квалификовати као једну од већ постојећих правних категорија, и то као физичка лица. Према трећем предлогу, треба створити нову терминологију и животиње квалификовати као „животиње лица (енг. animal persons)".[189]

Супротно од датих предлога, поједини аутори истичу да признање субјективитета животиња није резултат који би њима био користан, но да је само потребно потпуније регулисати обавезе човека према животињама и обезбедити њихово испуњавање.[190] Лубелска Сезанов (Małgorzata Lubelska Sezanów) заступа став да је промена правног положаја животиња у праву нужна и да може бити остварена на два начина.[191] Први начин јесте побољшање степена поштовања норми о заштити добробити животиња и усвајање грађанскоправних норми о њиховој заштити, што одговара претходно наведеном ставу. Други начин јесте признање ограниченог субјективитета животињама, што одговара ставу ауторке Стуцки, без обзира на начин како се то признање остварује.

Водинелић сажима и супротставља аргументе за и против признања права животињама, као услова њиховог субјективитета.[192] Прво, једино човек као разумно биће може бити ималац права; са друге стране, имаоци права су и људи чије су когнитивне способности умањене или непостојеће (лица са сметњама у развоју, деца, зачет а нерођен човек). Друго, једино онај који може да буде ималац обавеза може да буде и ималац права; међутим, довољно је да насупрот права животиња стоје обавезе које трећа лица имају поводом њих. Треће, циљеви заштите животиња могу се остварити и без признавања субјективних права животињама; иако тврдња јесте у принципу тачна, признавање права

[187] В. Водинелић, *op. cit.*, стр. 425–426.
[188] *Ibidem.*
[189] M. Lubelska Sezanów, *op. cit.*, pp. 32–33.
[190] С. Мартиновић, Проблем правног субјективитета животиња, *Правни живот, тематски број „Право и аутономија личности"*, том II, бр. 10, Удружење правника Србије, Београд, 2015, стр. 381.
[191] M. Lubelska Sezanów, *op. cit.*, p. 41.
[192] В. Водинелић, *op. cit.*, стр. 424, 425.

истовремено подразумева да мора да постоји правни основ за задирање у такво право, који вид заштите се не може поредити са другима. Четврто, признавање субјективних права животиња компликује њихов појам, ограничава права и слободе људи и неизводиво је са аспекта пружања судске заштите. Са друге стране, теорија нема општеприхваћене и јасно одређене појмове ни објекта права ни правних лица, али они ипак постоје; права и слободе лица су ограничена правима и слободама других лица; и на крају, правни поредак има формативну улогу.

Док доктринарне расправе и даље трају, на нормативном плану поједине државе већ су нашле своја решења, о чему ће бити речи у глави 3. *Правни третман животиња у савременим правним системима*. Основни пресек показује да савремено право и даље задржава *summa division* на субјекте права, која категорија обухвата људе и њихове организације, и објекте права, обухватајући ствари. Не успевајући да се уздигну у ранг људи, животиње налазе своје место међу стварима.[193] Међутим, идеја заштите добробити животиња и признавања одређених права животињама довела је до нормативног признања да је животиња „више од ствари", иако се у недостатку посебних прописа примењује режим ствари и на њих. У наставку представљамо основне идеје и разлике између добробити животиња и права животиња, као и о ком корпусу права је реч. Промена у правном статусу животиња може да оствари одштетноправни одјек, којем се посвећујемо у другом и трећем делу рада.

1.3.1. „Добробит животиња" и „права животиња"

Промена етичке перспективе о односу човека и животиња, тражила је свој одговарајући правни израз. Резултат су бројне правне норме, различите природе и садржине, усмерене ка заштити животиња. Разлике између њих упућују нас на разликовање појмова добробити животиња и права животиња.

Добробит животиња обухвата стандарде заштите животиња приликом њихове употребе од стране човека. Пауновићевим речима, захтеви заштите добробити животиња односе се на „хумани третман свих животиња без обзира на њихову коначну употребу, односно при свим видовима њихове експлоатације".[194] Употреба животиња је допуштена и правно регулисана на начин који осигурава смањење или потпуно искључење патњи

[193] E. Montero, Q. van Enis, *Responsabilités, Traité théorique et pratique, Titre III, Livre 35, La responsabilité du fait des animaux*, Wolters Kluwer, Bruxelles, 2008, p. 8.
[194] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 158.

животиња приликом различитих видова употребе (нпр. репродукција, убијање ради исхране људи или других животиња, научни експерименти, дресуре).

Ради униформности минимума нужне заштите, Светско друштво за заштиту животиња (енг. World Society for the Protection of Animals) руководило је 2003. године припремом нацрта међувладиног споразума који прокламује елементарне постулате добробити животиња. Овај споразум, под називом Универзална декларација о добробити животиња (енг. Universal Declaration on Animal Welfare) садржи необавезујуће норме о заштити добробити животиња, које државе потписнице треба да оснаже кроз припрему и спровођење њихових политика.[195] У свету је приметан тренд усвајања одговарајућих закона или измена постојећих закона, услед чега заштита добробити животиња добија свој нормативни израз на светском плану.

Идеја заштите добробити животиња израста из шест основних начела, према систематизацији коју нам представља Стојановић (Наташа Стојановић). Начело универзалности бола објашњава да су животиње способне да осете бол, стрес, страх, патњу и панику. Начело бриге о животињама обухвата моралне и законске дужности старања о њима. Начело интегралности се односи на целовитост заштите животиње путем утврђивања планова и програма и обезбеђивања њиховог спровођења на државном и локалном нивоу. Начело посвећивања пажње добробити животиња подразумева да се привредне и друштвене делатности које укључују животиње (земљорадња, сточарство, ветерина, промет и истраживања) обављају уз обезбеђивање њихове заштите. Начело превенције се огледа у свођењу на минимум ризика повреде добробити животиње приликом било ког вида њене употребе. Начело предострожности поставља захтев за предузимање мера за спречавање или контролу потенцијалних штетних последица одређених активности животиња. И на крају, начело одговорности упућује на одговорност власника или држаоца животиње да брине о њеној добробити.[196]

У великом броју држава, добробит животиња се штити кривичноправним или прекршајноправним одредбама. Интересантно је забележити да је свирепост према животињама под претњом кривичног гоњења забрањивао још Законик о слободама колоније Залив Масачусетс (Massachusetts Bay) на северноамеричком континенту из 1641. године.[197] Енглески парламент усвојио је 1822. године Закон о спречавању суровог

[195] Више о Универзалној декларацији о добробити животиња видети, А. Батрићевић, *Заштита животиња у међународном праву*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2013, стр. 62–78.
[196] Н. Стојановић, *Право животиња*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2017, стр. 10–11.
[197] Законик или Целина слобода, како се још преводи, у оригиналу је носио назив The Body of Liberties.

и неправилног третирања стоке, познат и као Закон Ричарда Мартина, парламентарца који га је предложио. Под претњом новчане казне и казне затвора, закон је забрањивао безобзирно и окрутно повређивање или малтретирање коња, кобиле, мазге, магарца, вола, краве, овце или друге стоке.[198] Закон Ричарда Мартина најавио је нову еру закона, чији је предмет уређивање поступања са животињама. Њујоршки закон из 1829. године посебном одредбом прописао је прекршајно кажњавање за злонамерно убијање, сакаћење и рањавање туђег коња или друге стоке, као и злонамерно и сурово пребијање и мучење било које такве животиње, своје или туђе.[199] Француска је међу првим државама нормирала заштиту животиња, доношењем Закона о злоупотреби животиња 1850. године, који је инкриминисао злостављање домаћих животиња у јавности.[200]

Анализирање врста кривичних дела у законима различитих држава показује које вредности, добра и интересе конкретно друштво штити. Чињеница да се кривичноправним нормама штити добробит животиња упућује „да ми озбиљно уважавамо интересе животиња довољно да казнимо повреде принципа људског третирања са друштвеном стигмом кривичне осуде."[201] Међутим, када је реч о повреди животиња, релевантне казненоправне одредбе углавном су део прописа посвећених заштити животне средине уопште, те се и заштита пружа животињама као интегралном делу животне средине, а не као јединкама за себе.[202]

Добробит животиња штити се одредбама кривичних законика или посебних закона, у зависности од номотехничке културе конретних правних система. Посебна правила заштите установљавају се према правним категоријама животиња, према начинима њихове употребе и потреби заштите. На пример, у америчком праву разликујемо забрану свирепости и заштиту пољопривредних животиња, оних које пружају подршку људима и других (домаће животиње и ухваћене дивље животиње).[203]

Већина европских земаља данас има усвојене посебне законе чији је предмет регулисања заштита добробити животиња. Ови закони уређују следећа питања:

[198] S. Coleman, *Humane Society Leaders in America*, The American Humane Assocication, Albany New York, 1924, pp. 26–29. Закон у оригиналу носио је назив Act to Prevent the Cruel and Improper Treatment of Cattle.
[199] Видети: Sec. 26 of the New York Revised Statutes 1829, Title 6. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 11.20.2023 године).
[200] Loi du 2.7.1850 dite Grammont sur les mauvais traitements envers les animaux domestiques. Наведено према, E. Rude-Antoine, Le chien, animal domestique, animal de compagnie, animal dangereux – Statut juridique, protection, infraction, responsabilité, *Archives de philosophie du droit*, vol. 58, 2015, p. 438.
[201] G. Franccione, Animals – Property or Persons?, p. 35.
[202] А. Батрићевић, В. Станковић, *Заштита животиња у упоредном праву – закони, праксе и еколошке политике*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015, стр. 16.
[203] *Ibidem*, стр. 39–40.

дефинисање основних појмова у вези са заштитом добробити животиња, права и обавезе власника, права и обавезе лица којима је животиња поверена на чување или дата на употребу, минимални стандарди пажње приликом поступања са изгубљеним или напуштеним животињама, заштита од злостављања, као и заштита добробити животиња при њиховом узгоју, држању, промету, лечењу, лишавању живота и употреби у посебне сврхе. Посебне законе о добробити (или заштити) животиња од посматраних правних система имају Сједињене Америчке Државе (1985), Аустрија (2004), Швајцарска (2005), Уједињено Краљевство (2006),[204] Немачка (2006) и Србија (2009).

Права животиња представљају корак даље у развоју односа човека и животиња. Поборници ове филозофије заступају став да су животиње бића која имају осећања и способност да доживљавају бол и задовољство. Следствено томе, животиње имају одређена неотуђива „морална права" која људи не би смели да крше.[205] Последица признања таквих права јесте престанак употребе животиње у било које сврхе. Стога ова идеја у себи садржи својеврсни захтев за ослобођење животиња од човекове власти.

Основно начело у изградњи ове идеје јесте да су животиње бића различита од човека и да „заслужују да живе у складу с њиховом сопственом природом, слободне од повређивања, злоупотребе и искоришћавања".[206] Негирање вредности животиња самих по себи и њиховог права на живот у складу са природом њихове врсте води нас ка специзму, као дискриминацији по основу врсте. Супротно од специзма и пандан антропоцентризму јесте биоцентризам, који у средишту свог нормативног и социјалног уређења има живот као вредност саму по себи. Резултат такве биоцентричне етике у праву захтева признање права животиња.

Универзална декларација о правима животиња[207] и Декларација о правима животиња[208] су правни акти необавезујуће снаге, усвојени су у оквирима одговарајућих међународних организација. Европска декларација о правима животиња резултат је рада

[204] У енглеском праву први акт ове природе био је Закон о заштити животиња (Protection of Animals Act), усвојен 1911. године. Закон о добробити животиња (Animal Welfare Act) усвојен је 2006. године.
[205] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 159.
[206] *Ibidem*, стр. 162.
[207] Универзална декларација о правима животиња (Universal Declaration of Animal Rights) усвојена је 1978. године од стране Међународног савеза за права животиња (International League for Animal Rights), а под окриљем Организације Уједињених нација за просвету, науку и културу (UNESCO). Понуђена је на потписивање државама света и међународним организацијама.
[208] Декларација о правима животиња (The Declaration of Animal Rights) усвојена је 2011. године од стране међународне организације за права животиња и очување природе Наша планета, њихова такође (Our Planet. Theirs Too). Понуђена је на потписивање грађанима света.

француских професора и истраживача.[209] Ови правни акти нуде предлоге правних решења која права треба признати животињама и како обезбедити њихову заштиту.

Међу најзначајнијим и контроверзним правима, о чијем се признању расправља, јесте право животиња на живот. Признање овог права је уједно и кључна тачка размимоилажења идеја добробити животиња и права животиња. Заговорници добробити животиња, велфаристи,[210] сматрају да је убијање животиња морално дозвољено за задовољење оправданих потреба човека све док се то чини на „хумани" начин, без непотребних болова и патњи за животињу. Најпознатији представници ове филозофије су Бентам и Сингер. Акценат је на питањима оправдане употребе животиња и начину убијања. Велфаристи истичу да животиња није свесна свог постојања и да не може да поима своју будућност, како то људи чине. Она живи у садашњости и смрт не представља губитак за њу, јер није свесна будућности коју би смрт спречила.[211]

Бентам се сматра зачетником покрета за заштиту животиња, иако су ове идеје у траговима постојале и пре њега. У оквирима своје реформистичке школе о утилитаристичкој етици, он је разматрао питање моралне једнакости и извео формулу да свако вреди као један и нико више од једног.[212] Из ове формуле су изведене идеје вредности животиња као бића, чији живот и интерес да не буду злоупотребљаване нису мање важни од истоврсних интереса других бића. Бентам је своју утилитаристичку етику засновао на способности бића да осећа ужитак и бол, и тиме обухватио животиње.

Сингер је наставио овим путем, али је истакао да основни принцип једнакости не захтева једнак или истоветан третман, него једнако уважавање.[213] Он се залаже на једнако уважавање интереса свих бића, човека и животиња, али такво уважавање не значи да су људи и животиње једнаки. Његовим речима:

> „Једнакост је морална идеја, а не тврдња о чињеницама. Не постоји ниједан логички ваљан разлог за претпоставку да чињенична разлика у способностима између двоје људи оправдава било какву разлику у количини уважавања које придајемо њиховим потребама и интересима. Принцип једнакости међу људским

[209] Европска декларација о правима животиња (La Déclaration Européenne des Droits de l'animal) усвојена је фебруара 2025. године. Отворена је за потписивање правним лицима (градови, организације) и грађанима света.
[210] Од енглеске речи welfare, у значењу добробити. Англицизам велфаристи означава приклонике идеје заштите добробити животиња.
[211] Н. Стојановић, *Право животиња*, стр. 62–63.
[212] P. Singer, *op. cit.*, str. 4.
[213] *Ibidem*, str. 2.

бићима није опис наводне стварне једнакости међу људима: он представља пропис о томе како с њима треба поступати."[214]

На другој страни су аболиционисти,[215] заговорници идеје права животиња, и у оквиру овог покрета посебно признања права на живот. Један од најгласнијих представника ове струје је поменути аутор Франционе. Он издваја да постоје два различита аспекта односа човека према животињама: наша употреба животиња и наш третман животиња, те да је значајна разлика између питања да ли употребљавамо животиње и питања како третирамо животиње приликом те употребе.[216] На основу ове разлике, Франционе указује да идеја права животиња захтева потпуни престанак употребе животиња у производне и потрошачке сврхе.[217]

Проблем ове идеологије, како ми то схватамо, огледа се у последицама које она доноси. Животиње се више неће користити у производне и потрошачке сврхе, те се поставља питање судбине домаћих животиња – нпр. уколико пољопривредна газдинства не доносе профит, пољопривредници се неће бринути о својим животињама. Франционе нуди следећи одговор: треба се бринути о постојећим животињама до природног престанка њиховог живота и истовремено онемогућити њихову репродукцију, тако да се више на Земљи не рађају животиње које човек само користи за задовољење својих потреба, „укључујући и псе и мачке и друге љубимце".[218] На тај начин, спречава се стварање сукоба између човекових и животињских интереса јер животиња неће бити (односи се на животиње које се користе у производне и потрошачке сврхе, не на животиње у дивљини).[219] Таква поставка нама се чини непримерено. У доба када човечанство сведочи изумирању последњих представника појединих животињских врста (нпр. северноафрички носорог, бели тигар)[220] и страхује од последица своје непажње

[214] P. Singer, *op. cit.*, str. 4.
[215] Од енглеске речи abolition, у значењу укидање. Англицизам аболиционисти означава заговорнике идеје укидања употребе животиње у било које сврхе.
[216] G. Franccione, Introduction: The Abolition of Animal Use versus the Regulation of Animal Treatmant, in: G. Franccione, *Animals as Persons, Essays on the Abolition of Animal Exploitation*, Columbia University Press, New York, 2008, p. 1.
[217] *Ibidem*, pp. 12–13.
[218] G. Franccione, Equal Consideration and the Interes of Nonhuman Animals in Continued Existance: A response to Professor Sunstein, in: G. Franccione, *Animals as Persons, Essays on the Abolition of Animal Exploitation*, Columbia University Press, New York, 2008, p. 164.
[219] *Ibidem*.
[220] Међувладина научно-политичка платформа о биодиверзитету и екосистему (енг. Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, IPBES) припремила је 2019. године извештај о степену пропадања природних екосистема и угрожености биљних и животињских врста, у последњих 50 година. Извештај сумира да су у посматраном периоду три четвртине копнених екосистема и више од две трећине водених екосистема измењени услед активности човека, да се број светског становништва дуплирао, да се површина урбаних простора дуплирала, да је загађење пластиком десетоструко порасло, да су отпадне воде, тешки метали и ђубрива који се годишње испуштају у светске воде створили преко

према животној средини, сусрећемо се са предлогом да треба дозволити изумирање на хиљаде врста домаћих животиња: паса, мачака, свиња, коза, оваца, крава, коња, кокошака, гусака, ћурака и других. Такав „екоцид" човечанство не сме себи да допусти. И још важније, чак и када би се вратили на почетак историје човековог развоја, када се он прехрањивао сакупљањем плодова у шуми, питање је тренутка, због различите теренске доступности извора биљне хране, када ће се поново покренути ланац ловац-припитомљавање-узгој-размена.

Средишњи пут између велфариста и аболициониста прате поједини аутори који се залажу за право животиња на живот, али истовремено одређују дозвољене случајеве њиховог убијања,[221] односно дозвољене начине њихове употребе до природне смрти.[222] Пауновић истиче да разлика између добробити животиња и права животиња није довољно утемељена јер „добробит животиња се не може успоставити без утемељења каталога њихових права, примерених савременом тренутку човечанства".[223] Он наставља да и расправа између заговорника идеје заштите добробити животиња и признања права животиња није разграничена јер „обе ове групе, и она која се залаже за благе реформе система третмана животиња и оне које се залажу за радикалне промене односа према животињама, у суштини боре се ужу или ширу скалу права животиња".[224] Пауновић налази најмањи заједнички садржалац обе ове идеје у двојном захтеву: право на живот животиња у складу са њиховом врстом и свођење на најмању могућу меру патње, боли, стреса и повређивања животиња приликом њиховог третмана.

1.3.2. Корпус права животиња

Поред расправе да ли треба признати права животињама, посебна тема је питање која права треба признати. Релевантни (правно необавезујући) акти и аутори имају различите предлоге која појединачна права треба признати, односно различите предлоге шта треба да чини корпус права животиња. Осим значајних терминолошких разлика,

400 мртвих области у океанима, које у укупној површини, сликовито представљено, премашују територију Уједињеног Краљевства. Последица свих ових промена јесте угроженост до степена истребљења која прети преко милион различитих биљних и животињских врста, као и недостатак природног станишта за више од петсто хиљада врста копнених животиња. Доступно на: https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

[221] Н. Стојановић, *Право животиња*, стр. 63.

[222] A. Cochrane, Ownership and Justice for Animals, *Utilitas*, vol. 21, no. 4, 2009, p. 438.

[223] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 160.

[224] *Ibidem*, стр. 160.

може се уочити генерално признање права на живот у складу са природним понашањем врсте и право да не буду злостављане – физички или изгладњивањем.

Права или слободе које човек треба да гарантује животињама први пут су нормативно утврђена 1965. године, у Извештају Комисије која је испитивала добробит животиња у условима интензивне сточарске производње.[225] Овај Извештај указао је на одсуство основних телесних покрета за домаће животиње у сточарској производњи: да устану, легну, окрену се, тимаре и протегну своје ноге неспутано. Такво понашање уједно је истакнуто као неопходних пет слобода за животиње. У наредним годинама образован је Савет за добробит животиња на фармама (енг. Farm Animal Welfare Council), који је наведени концепт пет слобода (права) животиња преформулисао и унапредио. Предложен је следећи корпус права: право на храну и воду; право на живот без бола, повреда и болести; право на одговарајући смештај; право на изражавање природног понашања; право на живот без страха и патњи.[226]

Универзална декларација о правима животиња и Декларација о правима животиња, иако усвојене у оквирима различитих међународних организација, нуде веома сличне предлоге нормативног уређења корпуса права животиња. Обе декларације прокламују признање тзв. природних права животиња. Европска декларација о правима животиња утврђује нужност признања правног субјективитета животиња.

Универзална декларација о правима животиња указује да живот, као добро од непроценљиве вредности, припада свима подједнако – људима, животињама и биљкама – и истиче да је опстанак људске врсте условљен постојањем других живих бића.[227] Универзална декларација о правима животиња прокламује право животиња на поштовање, чије остварење зависи од следећих права: права животиња да не буду злостављане, неоправдано напуштене или неоправдано убијене; права дивљих животиња на слободан живот и размножавање у природној средини; права домаћих животиња на одговарајућу исхрану и бригу; права животиња на одгајање у складу са понашањем њихове врсте.[228] Појам животиња декларација не одређује, али у својој преамбули истиче да права припадају животињама са нервним системом.

---

[225] Влада Уједињеног Краљевства именовала је Комисију, којом је председавао Роџер Брамбел (Roger Brambell), са задатком да се утврде реални услови у којима живе домаће животиње на производним фармама. Извештај који је тада поднет Влади од стране Комисије (Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals kept under Intrusive Livestock Husbandry Systems) покренуо је читав низ корака за заштиту добробити животиња.

[226] Н. Стојановић, *Право животиња*, стр. 53.

[227] Н. Стојановић, Основни принципи Универзалне декларације о правима животиња, стр. 143.

[228] J. M. Neumann, The Universal Declaration of Animal Rights – or the Creation of a New Equilibrium between Species, *Animal Law*, no. 91, 2012, p. 100. Вид. Art. 2–6 of the Universal Declaration of Animal Rights

Декларација о правима животиња прокламује да су сва бића створена једнака и да имају право на живот, слободу и потрагу за срећом. Из тога се изводи право животиња да буду слободне и да живе у складу са навикама своје врсте; право да једу, спавају, крећу се, да буду здраве; као и право да се размножавају и живе са својим потомством.[229]

Европска декларација о правима животиња прописује забрану мучења, забрану злоупотребе, забрану наношења трајне неосетљивости и забрану померања из природних станишта. Тиме се признање посебних права животиња чини посредним путем. Мучење обухвата задовољство у патњи животиње, односно равнодушност према високом интензитету патње, болова или мука које се наносе. Главни циљеви декларације јесу признање посебног правног статуса животиња и подстицање развоја институције Заштитника животиња (франц. Défenseur des Animaux). Животињама се признају права ради остваривања заштите прокламоване декларацијом, при чему правни субјективитет животиња не обухвата њихове обавезе ни дужности. Посебно је истакнута нужност грађанскоправне заштите животиња и њихово правно заступање пред судом.[230]

Пауновић чини предлог корпуса права животиња, ослањајући се на упоредноправна разматрања, међународне уговоре у овој области, теоријске основе расправа о правима животиња, као и еколошкоправни аспект ове теме.[231] Он се залаже да права треба да јемче животињама „биолошки опстанак и миран живот у заједници са људском врстом".[232] Такав корпус права чине: право на поштовање живота у складу са њиховом врстом (право на живот); право да буду слободне у складу са својом врстом; право на станиште које је примерено врсти животиња; право да им човек не наноси непотребну патњу, бол и штету (право да их човек не повређује); и право свих животиња на бригу људи о животињама (право на старање од стране човека).[233]

Висковић истиче да је право једнакости у одржању живота, слободе и благостања према законима егзистенције сваке врсте уистину примарно природно право свих живих бића.[234] Из овог права, а сажимајући предлоге релевантних нормативних аката, он изводи

(UNESCO), наведено према Н. Стојановић, Основни принципи Универзалне декларације о правима животиња, стр. 147. Текст декларације доступан на: https://ecojurisprudence.org/ (приступ на дан 20.2.2023. године).

[229] Видети: Art. 1–5 of the Declaration of Animal Rights (Our Planet, Theirs Too). Доступно на: https://declarationofar.org/ (приступ на дан 20.2.2023. године).

[230] Видети: Art. 1–14 du Déclaration européenne des droits de l'animal. Доступно на: https://www.univ-tln.fr/Proclamation-La-declaration-europeenne-des-droits-de-l-animal.html (приступ 20.7.2025. године).

[231] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 193.

[232] *Ibidem*, стр. 206.

[233] *Ibidem*, стр. 206–212.

[234] N. Visković, *Životinja i čovek, Prilog kulturnoj zoologiji*, str. 451.

шест посебних права: право свих животиња на одржавање врсте; право на неповредивост живота непривредних животиња; право на неповредивост слободе која одговара свакој категорији животиња; право на станиште примерено свакој врсти; право свих животиња да им човек не наноси непотребну бол, патњу и повреде; право свих животиња на људско старање у поремећеним еколошким условима.[235] Он указује на нужност разликовања општих и посебних права. Општа права припадају свим животињским врстама (на пример, право да им се не наноси бол, патња и повреде, односно да не буду злостављане). Посебна права својствена су одређеним категоријама животиња, а условљена су конкретним видовима њихове употребе. Тако, право на живот уживају оне животиње које према ширем друштвеном консензусу нису намењене за исхрану или лов.[236]

Фавре (David Favre) предлаже признање права животиња која треба да обезбеде побољшање њихових животних услова, али и да одреде садржину њихових овлашћења у правном промету. Ова листа, која је по њему недовршена, обухвата право животиња да не буду коришћене у недозвољене сврхе, да не буду повређене, да имају животни простор, да се човек стара о њима, да буду предмет „подесног" власништва, да буду правно заштићене, да стичу имовину и да буду „укључене у уговоре".[237]

Стојановић пружа преглед наведених корпуса права и потом детаљно анализира поједина права животиња. У том смислу, Стојановић говори о следећим правима животиња: право на живот; право на слободу, према категорији којој животиња припада; право да им се не наноси бол, патња и стрес; право да се људи брину о њима; право да стичу имовинска права; право на правну заштиту.[238]

Највише пажње нама привлачи право животиња да стичу имовину, односно имовинска права. У наведеним примерима корпуса права животиња, само Фавре и Стојановић истичу ово право. Аутори истичу да праведност налаже да животињама буде призната могућност стицања имовинских добара. Основ стицања је завештање или правни посао, а на основу физичког или интелектуалног рада животиња. Положај наследника потпуније штити животињу но положај легатара. Уколико животиња остварује средства својим физичким напором (на пример, освоји новчану награду на такмичењу) или на други начин (на пример, продаја слика осликаних од стране слонова),

[235] N. Visković, *Životinja i čovek, Prilog kulturnoj zoologiji*, str. 450.
[236] N. Visković, Stradanja, zaštita i prava životinja (Prilog raspravi o „trećoj generaciji prava"), str. 820.
[237] D. Favre, Living Property: A New Status for Animals within the Legal System, *Marquette Law Review*, Vol. 93, No. 3, 2010, pp. 1062–1070.
[238] Н. Стојановић, *Право животиња*, стр. 61–69.

праведно је да тако стечена средства заступници користе искључиво за задовољење потреба самих животиња.[239]

Правним регулисањем права животиња, а не само обавезе човека да се стара о њиховој добробити, стварају се правни захтеви чији су титулари животиње. Оне не би могле да остваре заштиту својих права без одговарајућег учешћа човека, у виду њиховог заступника. Таква идеја није страна правној науци ако имамо у виду заступника и органе правног лица који изражавају правну вољу ове фиктивне личности. Швајцарски кантон Цирих имао је развијену јединствену професију адвоката за животиње, који су се старали о заштити добробити животиња пред надлежним органима.

Из представљених корпуса права животиње јасно је видљиво да признавање права животиња не подразумева да животиње поседују сва права која поседује човек и на исти начин на који их поседује човек. Права која се признају животињама ограничена су природом њихове врсте (понашање и потребе). Могуће је тражити њихов пандан у људским правима, али такво поређење је непотребно. Човек и животиња нису једнаки, ни у природи ни у праву. Једнакости у смислу поистовећивања не треба тежити. Оно чему треба посветити пажњу јесте једнакост уважавања основних вредности које свако живо биће носи у себи, и човек и животиња. Уважавање таквих вредности треба да исказују и права животиња.

[239] Н. Стојановић, *Право животиња*, стр. 67–68.

2. Правноисторијски преглед правног третмана животиња

Однос човека према животињама развијао се са развојем цивилизације, не нужно у једнаком кораку. Стога управо правноисторијски преглед тог развоја може учинити видљивијим одакле потичу идеје којих се држимо и данас, или које смо напустили и развили нове. Путем правноисторијског прегледа сагледаћемо које инструменталне, производне и економске вредности су животињама признаване у појединим историјским епохама, као и одлике сваке епохе. Развој односа према животињама сагледавамо у различитим друштвеним уређењима: робовласничко, феудално и савремено друштво.[240]

Покретачка снага човечанства лежи у економији; она је механизам који покреће цивилизацију, а право уобличава и усмерава деловање тог механизма. Стога, развој друштва зависио је од развоја економије, а однос човека према животињама један је од описа степена развоја на ком се друштво налазило, односно налази. Ово из разлога што су животиње биле значајна производна снага у робовласничким и феудалним друштвима. Тешко је занемарити брзину којом су се смењивале промене у привреди и у друштву у последњим вековима. Периоди развоја капитализма, у свим његовим облицима, и његова преклапања и супротстављеност социјализму, у свим његовим облицима, као и мешовити примери усвајања капитализма и социјализма у периодима транзиције, обухваћени су здружено у трећем интервалу друштвеног уређења – савременом добу.

2.1. Робовласничка права

Ратарска или сточарска привредна основа робовласничких држава, њихова освајачка моћ у рату и мера њиховог богатства, директно су повезани са поседовањем и употребом животиња. Снажна митолошка повезаност културе и религије у овим друштвима животињама је додељивала улоге оснивача градова или иследника богова.

У египатској култури поједине врсте животиња посматране су као еманација самог божанства, као што су мачке, пси, соколи, шакали и крокодили. Култ ових животиња подразумевао је посвећивање одговарајућих парцела земље, чији приходи су

[240] Сингер овај преглед чини на други начин, разликујући предхришћански период, хришћански и просветитељство. Он бележи да корени западњачких ставова (европских и америчких) према животињама леже у јудаизму и филозофији античке Грчке, који корени се „уједињују у хришћанству и управо су кроз њега преовладали у Европи". P. Singer, *op. cit.*, str. 156.

обезбеђивали издржавање и негу животиња. Родитељи чија деца су излечена од већих болести, давали су прилоге култовима у злату или сребру, као захвалност.[241] Животиње су биле изнад људи, обожаване и чуване, заштићене веровањем да животиње-богови заузврат чувају људе.[242] Правно гледано, то је значило њихову недодирљивост. Није био дозвољен лов, убијање, нити коришћење у друге сврхе, а њихово размножавање је било слободно. Казна за смрт мачке била је смрт за виновника дела, изречена након спроведеног судског поступка или мимо њега.[243] Остављајући по страни култ обожаваних животиња, остале врсте животиња коришћене су у исхрани и привреди.

У вавилонском царству лав, бик и змај били су вишеслојни симболи божанске снаге и апотропеји. Представљени самостално или као пратиоци персонификованог облика одређеног бога, ови симболи су изражавали одговарајуће божанство.[244] Присуство змаја у овом низу најјасније истиче мистични и религијски карактер наведених симбола, као и у осталим азијским културама. Остављајући по страни змаја (митско биће), лав и бик као симболи божанстава били су заштићени култом. Остале животиње служиле су различитим наменама.

Легенда о настанку Рима заснива се на вучици која је подигла недоношчад Ромула и Рема. Логична последица било је установљење култа вука, свете животиње бога Марса.[245] Током векова постојања римске државе, животиње су сматране покретним стварима (*res se moventes*) и имале су бројне употребне сврхе. Значај појединих животиња за живот римске породице (домаћа радна стока за вучу и ношење терета: говеда, коњ, магарац, мазга) определио је њихово сврставање у *res mancipi*, које су

[241] Diodorus of Sicily, The Library of History, Book I, in: *Diodorus of Sicily in Twelve Volumes*, English translation by Charles Henry Oldfather, Harvard University Press, Loeb Classical Library, Cambridge, Massachusetts, London, 1933, pp. 283–285.

[242] У египатској митологији сликовите интерпретације богова најчешће су садржале животињске телесне облике (глава, ноге, крила). У складу са веровањем да богови могу да се инкарнишу у одређене животиње, те врсте су постајале заштићене и имале су значај тотема. На пример, богиња рата Баст приказивана је као мачка или као жена са главом мачке. Величина култа ове богиње учинила је мачке обожаваним бићима старог Египта. A. S. Jensen, *The Sacred Animal of the God Set*, Levin & Munksgaard, København, 1934, p. 1.

[243] Diodorus of Sicily, *op. cit.*, pp. 285–287. Диодорус описује догађај којем је присуствовао. Римска делегација пристигла је била у Египат ради преговарања о војно-политичкој алијанси између Рима и Египта, када је један од Римљана случајно прегазио (убио) мачку. Ни страх од наредбе египатског краља Птолемеја да предају Римљана ни страх од рата са Римским царством нису могли да одврате Египћане који су упали у стан и отели Римљана, убицу мачке, те га лишили живота као казну за његов чин, иако свесни да је била реч о несрећи.

[244] C. Watanabe, The Symbolic role of Animals in Babylon: A Contextual Approach to the Lion, the Bull and the Mušḫuššu, *Iraq*, vol. 77, Decembar 2015, British Institute for the Study of Iraq, pp. 215–218. Published online by Cambrige University Press: https://www.cambridge.org/core/journals/iraq/article/abs/symbolic-role-of-animals-in-babylon-a-contextual-approach-to-the-lion-the-bull-and-the-mushussu/9558F8B902767FD6373FECFDD23F8062 (приступ на дан 21.12.2022. године).

[245] C. Mazzoni, *She-wolf, The story of a Roman icon*, Cambridge University Press, 2010, p. 3.

преношене у правном промету путем *mancipatio*. Реч је строго формалном правном акту, резервисан за пренос квиритске својине. Једна од запаженијих употреба животиња биле су игре у Колосеуму, које у својој суштини значе убијање људи и животиња. Овидије, Сенека, Порфирије и Плутарх критиковали су устаљену праксу игара у Риму, позивајући се на нељудско одсуство саосећања за патњу, без обзира на то које је бића патило.[246]

Из приказаних примера робовласничких друштава, јасно се уочава да су животиње имале инструментални значај, као употребљиви ресурси. Изузетак су представљале поједине животињске врсте које су биле заштићене религијским култом. У случају њихове повреде следила је казна, након спроведеног одговарајућег судског поступка (правна заштита) или мимо њега (друштвена заштита).

У античкој Грчкој животиње нису имале такав статус јер су сва божанства имала преовлађујући човечији лик са божанским моћима. Све животиње имале су правни положај ствари. Ипак, овакав њихов положај био је тема расправа истакнутих грчких филозофа. Питагора је подстицао „своје следбенике да са животињама поступају са поштовањем, највероватније јер је веровао да су се душе мртвих преселиле у животиње".[247] С друге стране, Аристотел је сматрао природним да животиње служе човеку, као што је природно да жена служи мушкарцу, и робови слободнима.[248] Животиње живе под правилима полиса које установљава човек, што је подразумевало и одвијање кривичних поступака против животиња, када проузрокују смрт лица.[249] Исто правило је важило и у случају смрти лица од неживих ствари, те овакво устројство не указује на признавање субјективитета животињама, но на идеју правне државе: сва убиства морају бити процесуирана пред државним апаратом, по законима државе.

2.2. Феудална права

Период привредног развоја друштва који именујемо феудалним добом у Европи, поред економских карактеристика, носи и значајну подложност утицају хришћанске цркве. У робовласничким правима, религија је била политеистична и дубоко се ослањала на божанску моћ тотема и животиња као представника божанстава (са изузетком античке Грчке). У феудалним правима Европе, хришћанска црква је централно место доделила

[246] P. Singer, *op. cit.*, str. 159–161.
[247] *Ibidem*, str. 157.
[248] *Ibidem*, str. 158.
[249] Aristotel, *Ustav Atenski*, prevod Niko Majnarić, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1948, str. 67.

човеку, створеном према лику Божијем. Животиње у таквом поретку нису близу Бога, што се одразило и на губитак њиховог пређашњег статуса. Животиње имају правни положај ствари и служе задовољењу интереса човека.

Карактеристика већине феудалних права била су суђења животињама. У периоду од XIV до краја XVII века, суђења животињама забележена су као устаљена пракса у већини европских држава. Најбројнији извори сведоче о суђењима животињама у Француској, Италији, Швајцарској и Немачкој. Поред њих, постоје забележбе о суђењима животиња и у Енглеској, Шкотској, Данској, Португалу, Шпанији, Русији, Бразилу и Славонији.[250] Прва позната пресуда животињама донета је 1266. године против једне свиње, а последња забележена била је пресуда кобили из 1692. године.[251] Неки извори бележе суђења животињама и у каснијим годинама, све до почетка XX века.[252]

Животиње су биле подвргнуте кривичним суђењима, у случају убиства или повреде човека, и грађанским суђењима, у случају оштећења плодова на пољима.[253] У потоњем случају није досуђивана накнада штете, већ је пресудом животињи забрањивано поновно вршење сличних повреда.[254] Суђења су вођена пред световним и црквеним судовима. Надлежност суда зависила је од тога да ли је због свог понашања животиња сматрана као емисар зла или гневног божанства. Уколико је постојала сумња да су животињу запоселе нечисте силе, само црквени службеници су могли да је ослободе проклетства.[255] У осталим случајевима, надлежност су имали световни судови.

Аргумент тадашњих правника био је да богиња правде има везане очи и не може да види да ли приликом извршења смртне казне кажњава човека или животињу.[256] Швајцарски правник Осенбруген (Eduard Osenbrüggen) објашњавао је судске поступке против животиња теоријом персонификације. Само човек може да изврши кривично дело и само човеку може бити изречена кривична санкција, те је нужно персонификовати животињу и сматрати је субјектом истих аката и санкција као човек.[257] Стога су

[250] E. P. Evans, *The Criminal Persecution and Capital Punishement of Animals*, E. P. Dutton and Company, New York, 1906, pp. 313–334. У прилогу Ф књиге представљена је табела свих познатих (световних и црквених) суђења животињама, од VIII до XX века.
[251] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 31.
[252] E. P. Evans, *op. cit.*, pp. 313–334. Последња забележена је пресуда из 1906. године, у Делемонту, у Швајцарској, против пса који је помогао двојици човека да изврше кривично дело крађе. Оценивши да без учешћа пса злочин не би могао бити извршен, суд је двојицу окривљених осудио на доживотни затвор, а пса на смрт.
[253] Н. Стојановић, Правни положај животиња – од објеката до субјеката у праву, стр. 418.
[254] E. P. Evans, *op. cit.*, p. 4.
[255] *Ibidem*, pp. 5, 12.
[256] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр. 31.
[257] E. Osenbrüggen, *Studien sur deutschen und schweizerischen Rechtsgeschichte*, Schaffhausen, 1868, p. 139–149. Наведено према, E. P. Evans, *op. cit.*, p. 10.

животиње у приликама суђења облачене као људи.[258] Такође, путем персонификације и симболизма, животиње су учествовале као сведоци у кривичним поступцима. Према старом немачком праву, уколико је крађа извршена ноћу и нико од укућана није био присутан, домаћин је могао да се појави пред судом носећи у једној руци три сламке са крова куће и у другој руци свог пса, мачку или петла, чија је сазнања преносио.[259]

С почетка XX века енглески правник Еванс (Edward Evans) бавио се анализом кривичног гоњења и кажњавања животиња у Европи, и поређењем такве законодавне и судске праксе са тада развијајућим теоријама о човековом кривичноправном понашању, из области криминологије и пенологије. У синтези учињених поређења, истакао је:

> „До пре неколико генерација, законодавци и судови још су увек третирали животиње као људе одговорне за њихова недела и кажњавали их смртном казном за њихове злочине, док је тенденција данас да се човек третира као звер, који делује аутоматски или вођен лудим и неизбежним импулсом да чини зло, и да се позива на ову урођењу склоност као на олакшавајућу или чак ослобађајућу околност у кривичном поступку због учињеног убиства."[260]

Еванс је овде подвукао поредбену линију између донедавног кажњавања животиња када чине дела забрањена човеку и нововременог извињавања човека животињским склоностима када чини забрањена дела. Осврнуо се и ка Ломброзовој (Cesare Lombroso) теорији о урођеној карактеристици која човека, па и животињу, опредељује да чини лоша дела. У том смислу, истакао је да најновије теорије о правном кажњавању, које су засноване на антрополошким, социолошким и психијатријским истраживањима, бришу линију разликовања између човека и животиња, у погледу способности за извршење злочина и моралне одговорности за то дело.[261]

Изводимо следећи закључак: у феудалним правима на тлу Европе животиње су сматране стварима, али им се истовремено приписивала способност да изврше исте повреде закона као и људи, те им је било суђено као људима и изрицана им је казна као људима. Додатно, животиње су биле и сведоци у судским поступцима. Иако ствари, животиње су имале одговарајућу процесноправну способност, која је омогућавала њихово иступање пред судом.

---

[258] Н. Стојановић, Правни положај животиња – од објеката до субјеката у праву, стр. 418.
[259] E. P. Evans, *op. cit.*, p. 11.
[260] *Ibidem*, p. 193.
[261] *Ibidem*, p. 14.

3. Правни третман животиња у савременим правним системима

Полазећи од законских и обичајних правила старог, средњег и раног новог века, закључујемо да су различити аспекти односа човека и животиње увек били предмет правног регулисања. Животиње у праву данас, као и раније, одређују се као ствари и објекат права човека. Савремени тренутак уређивања правног положаја животиња одликује усмерење ка заштити њихове добробити. Ова одлика приметна је на међународном и на националном плану. Заштита добробити животиња настоји се обезбедити приликом њихове употребе и посредством забране злоупотребе.

Конвенција Савета Европе о заштити кућних љубимаца из 1987. године потпуно је посвећена заштити животиња које човек користи као своје друштво.[262] Конвенција полази од моралне одговорности човека да поштује сва жива бића и истиче постојање специјалне везе која се развија између човека и кућног љубимца. Заштита коју Конвенција пружа кућним љубимцима тиче се занемаривања и напуштања. Није регулисан правни пут заштите кућног љубимца од туђих напада нити заштите власника чији је кућни љубимац нападнут. Међутим, с обзиром на предмет свог регулисања, она утиче на правила грађанскоправне одговорности за штету, о чему ће бити речи.

Главни подстрек овом путу нормативног развоја дала су научна истраживања о осетљивости животиња. Бројни правни пореци у својим уставима или законима изричито исказују ову осетљивост животиња као вредност која се мора штитити. Једнако чине и поједини међународни уговори. На овом основу можемо извршити класификацију појединих права. Прву групу чине права која изричито уважавају добробит животиња и издвајају их као посебну категорију у праву, између субјеката права и објеката права. То су права Немачке, Аустрије и Швајцарске. Другу групу чине права која изричито уважавају осетљивост животиња, али их сматрају стварима, тј. објектима права. То су права Србије, Француске, Уједињеног Краљевства и Сједињених Америчких Држава.

Правни третман животиња као ствари, односно примена правних правила о стварима на њих, има најјачи израз у институту права својине. Три својинска овлашћења – право држања, право употребе и право располагања – ограничена су захтевима заштите добробити животиње. Начин држања животиња мора обезбедити задовољење потреба њене врсте. Начин употребе животиње не сме јој наносити неоправдани бол, патње или

[262] European Convention for the Protection of Pet Animals, Council of Europe Treaty Series (CETS) No. 125. Доступно на: https://www.coe.int/en/web/conventions/ (приступ на дан 20.12.2023. године).

страх. Располагање животињом је ограничено на правна располагања животињом. Повређивање животиње је забрањено. Убијање животиња је изузетно дозвољено, у регулисаним ситуацијама и уз испуњење прописаних услова.

Услед ових ограничења, Лубеска Сезанов оправдано поставља питање да ли је својина над животињом једнака својини над стварима или само сличи том праву.[263] Њен закључак је да право својине над животињама представља вид својине над стварима, али да оправдано трпи ограничења узрокована стандардима бриге о њиховој добробити. Наведени закључак последица је грађанскоправних норми које изричито издвајају животиње из круга ствари као објеката права, али прописују сходну примену правила која се тичу ствари. Као корак даље, она предлаже утврђивање немогућности власника да животињу напусти,[264] што је супротно праву власника да напусти своју ствар.

Сагледавајући ограничења права својине над животињама, заправо разматрамо еволутивну промену права својине, које све више трпи јавноправна и приватноправна ограничења.[265] Држање, употреба и располагање појединим стварима какве су стамбени објекти, аутомобили, оружје, лекови и накит, подлежу различитим ограничењима (регистрације, одобрења, дозволе). Обрађивање земљишта подлеже контроли квалитета пољопривредних производа или забранама ради одржавања природних екосистема. Другим речима, ограничења својинских овлашћења нису својствена једино у односу на животиње. Међутим, док су ограничења у односу на (остале) ствари учињена из разлога контроле правног промета, урбанистичке контроле, заштите јавног реда и здравља или заштите животне средине, ограничења у односу на животиње условљена су и њиховим биолошким одређењем као живих бића која имају чула (осетљивост). Човек и даље користи животиње у исхрани, производњи и потрошњи, али се његово право својине ограничава (и) ради избегавања непотребних болова, патњи и страхова животиње. Граница непотребности одређена је видом корисности животиње, те ова ограничена јесу, у свом крајњем циљу, у интересу човека и сведена су на меру која не угрожава задовољење његових интереса. Ипак, она су условљена карактеристикама животиња, што их чини другачијим од ограничења права својине над (осталим) стварима.

[263] M. Lubelska Sezanów, *op. cit.*, pp. 38–40.
[264] *Ibidem*, p. 40.
[265] Јавноправна ограничења права својине установљена су у општем или јавном интересу. Ограничење се може односити на обим права својине (нпр. максимум пољопривредног земљишта, шума и стамбених објеката који могу бити у приватној својини) и на садржину права својине (нпр. ограничења произишла из урбанистичких и еколошких прописа). Приватноправна ограничења руковођена су циљем заштите приватних интереса свих титулара грађанских субјективних права (нпр. суседско право, забрана злоупотребе грађанских субјективних права). М. Вучковић, *Право својине – од апсолутне слободе ка ропству социјализације*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2024, стр. 143, 162.

Поједини правни системи уважавају правне класификације животиња и на том основу праве разлику у режимима одговорности за штету од животиња. Упркос општем настојању интензивнијег превазилажења регионалних и националних разлика, ка све широј унификацији нормативних решења, израженој првенствено кроз међународне правне акте, правни положај животиња ипак је условљен социјалним и културним утицајима појединих правних система. Њихове националне и регионалне особености доводе до тога да у неким правима појединим врстама животиња се придаје правни значај који немају остале ствари, чиме су издвојене из ове категорије.

3.1. Српско право

Закон о добробити животиња истиче осетљивост животиња као вредност коју човек мора да уважава и штити. То чини прописујући низ обавеза за власнике и држаоце животиња које могу да осете бол, патњу, страх и стрес. Кршење ових обавеза води прекршајноправној и кривичноправној одговорности. Закон о основама својинско-правних односа и ЗОО не регулишу правни статус животиња. Међутим, у друштвеној и судској пракси, животиње се поимају стварима. Предмет су права својине, као и остале покретне ствари.

Власник животиње је правно или физичко лице, односно предузетник, које има право чувања, држања, узгоја, репродукције, превоза, коришћења и продаје животиње и које је одговорно за живот, заштиту здравља и добробити животиња.[266] Такво дефинисање одступа од класичног појма садржине права својине: право држања (*ius possedendi*), право коришћења (*ius utendi, ius fruendi*) и право располагања (*ius disponendi*). Постојање права држања и коришћења није спорно, али је ограничено интересима заштите здравља и добробити животиња. Право располагања је суштински сведено на правно располагање, отуђивањем животиње.

Тумачећи *a maius ad minore*, јасно је да су дозвољени сви правни послови којима се правно располаже животињом (нпр. продаја, поклон, закуп, зајам, послуга, остава), али све у границама и на начин који осигурава заштиту њене добробити. Успостављањем одговорности власника за живот животиње искључена је могућност физичког уништења, за разлику од власника других ствари, који не одговара за одржавање супстанце своје

[266] Видети: чл. 5 ЗДЖ.

ствари.[267] Закон регулише случајеве и услове под којима је дозвољено лишење живота животиње. Власник не сме да напусти животињу, чији опстанак зависи од њега, јер у супротном чини прекршај.[268] Вршење сва три права која чине садржину права својине ограничена су захтевима заштите добробити животиње и спречавања наношења јој патњи, стреса и болова. Тиме су животиње, иако ствари, издвојене као посебна правна категорија ствари.

Уколико је штета проузрокована на животињи, реч је о материјалној штети за коју власник животиње може да тражи одштету. За штету коју причине животиње примењују се правила о одговорности за опасне ствари. Када је реч о штети коју причини дивља животиња у ловишту или ван ловишта, оштећено лице има право на надокнаду само ако је предузело прописане мере за спречавање штете. Одговорно лице за надокнаду је корисник ловишта или надлежно министарство, у зависности од околности проузроковања штете. Уколико дивља животиња буде повређена супротно правилима лова, штетник је дужан да надокнади штету Републици Србији.

Закон о добробити животиња све животиње (кичмењаке способне да осете бол, патњу, страх и стрес) разврстава у неколико категорија, према њиховој употреби.[269] Закон о дивљачи и ловству разликује дивље животиње према статусу заштите на трајно заштићене врсте дивљачи, чији је лов забрањен, и ловостајем заштићене врсте дивљачи, чији је лов календарски ограничен у току године.[270] Ова разликовања утичу на питање одређивања одговорног лица за надокнаду штете, али не и на режим одговорности. У домену грађанскоправне одговорности преовлађује схватање да у случају штете од животиња треба применити правила о одговорности за штету од опасне ствари.

3.2. Упоредно право

У упоредном праву наилазимо на специфичности положаја животиња у појединим правним системима, које су узроковане одговарајућим степеном посвећености заштите добробити животиња. Ни у једном правном систему животиња

[267] М. Ђурђевић, Један пример уговора о остави, у: М. Караникић Мирић, М. Давинић, И. Вуковић (уред.), *Животиње и право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2016, стр. 150.
[268] Видети: чл. 82 у вези чл. 7 ЗДЖ.
[269] Према чл. 2 у вези чл. 5 ЗДЖ разликују се: 1) животиње које се користе у производне сврхе; 2) животиње које се користе у научноистраживачке, биомедицинске и образовне сврхе; 3) животиње које се користе за изложбе, такмичења, приредбе и друге облике јавног приказивања; 4) животиње за рад и службене животиње; 5) кућне љубимце; 6) напуштене и изгубљене животиње; и 7) дивље животиње у заточеништву.
[270] Видети: чл. 20 ЗДЛ.

нема статус субјекта права. Међутим, поједини правни системи изричито уређују да је положај животиња у праву различит од положаја ствари. Такво издвајање говори о значајној промени дискурса о животињама. Пауновић је раније истицао да се та „прогресивна кретања" не могу приписати само националним напорима, већ да представљају и резултат усвајања релевантних докумената под окриљем Савета Европе и ЕУ.[271] Треба подвући да на скали између субјеката права и објеката права, животиње остају ближе објектима права јер се на њих примењују правна правила која се односе на ствари, осим ако је посебним прописима другачије уређено.

Француско право је значајан упоредник с обзиром на упориште објективне одговорности за штету од животиња, којим примером се водио и Константиновић у својој Скици за закон о облигацијама и уговорима. Аустријско, немачко и швајцарско право су значајни упоредници јер, иако припадници истог германског круга, одликују се посебностима у регулисању положаја животиња у одштетном праву. Највећи нормативни напредак у заштити добробити животиња примећује се управо у овим правним системима. Како анализа не би остала затворена границама европскоконтиненталног права, обухваћена су и права Уједињеног Краљевства и Сједињених Америчких Држава. Додатни разлог избора оба представника англоамеричког права лежи у њиховим међусобним разликама у регулисању случајева одговорности за штету од животиња, али и случајева одговорности за штету учињену на животињи.

Као чланице ЕУ, права Француске, Немачке и Аустрије су уподобљена европским уредбама и директивама у области заштите животиње. Члан 13 Лисабонског уговора изричито прописује да животиње поседују чула осетљивости и да се о добробити животиња мора водити рачуна приликом изградње и примене европских политика у области агрокултуре, риболова, транспорта, на унутрашњем тржишту, у истраживањима, технолошком развоју и истраживањима свемира. Ограничења се признају ради поштовања религиозних и културних традиција и регионалног наслеђа.[272] Управо под окриљем овог изузетка у Француској и Шпанији задржали су се видови употребе животиња (производња гушчије џигерице и корида) које се у другим државама сматрају повредом добробити животиња.

[271] М. Пауновић, Упоредноправни преглед заштите права и добробити животиња, *Страни правни живот*, бр. 1, 2004, стр. 43.
[272] Видети: Art. 13 of the Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, OJ C 306, 17.12.2007, p. 1–271.

Вођени потребом заштите добробити животиња, на европском нивоу низ уредби и директива уређује начине поступања са животињама за различите потребе. Њихов највећи број тиче се производње хране и употребе у научноистраживачке сврхе.[273] Додатно, штите се дивље животиње у оквиру напора за очување биодиверзитета.[274] [275] Уредбе ЕУ директно се примењују у посматраним правима држава чланица ЕУ, а њихова национална законодавста усклађена су са директивама. Из овога разлога, а нарочито имајући у виду да ови прописи не уређују одштетноправну одговорност, то им неће бити посвећена већа пажња.

3.2.1. Немачко право

У већини европских права приметно је усмерење ка већој заштити животиња. Немачка се сматра зачетником тог покрета у европским државама XX века. Амандманом из 2002. године немачки устав је међу обавезе државе укључио и заштиту постојања животиња.[276] Тиме је држава обезбедила највише стандарде правне заштите животиња на савезном нивоу,[277] чиме је „практично постала прва европска земља која је на уставном нивоу зајемчила заштиту и, условно говорећи, права животиња".[278] Уставно опредељење Немачке да се стара о заштити животиња конкретизовано је општим

[273] Примера ради: Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes, OJ L 221, 8.8.1998, p. 23–27; Council Directive 1999/74/EC of 19 July 1999 laying down minimum standards for the protection of laying hens, OJ L 203, 3.8.1999, p. 53–57; Council Directive 2007/43/EC of 28 June 2007 laying down minimum rules for the protection of chickens kept for meat production, OJ L 182, 12.7.2007, p. 19–28; Council Directive 2008/120/EC of 18 December 2008 laying down minimum standards for the protection of pigs, OJ L 47, 18.2.2009, p. 5–13; Council Directive 2008/119/EC of 18 December 2008 laying down minimum standards for the protection of calves, OJ L 10, 15.1.2009, p. 7–15; Council Regulation (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009 on the protection of animals at the time of killing, OJ L 303, 18.11.2009, p. 1–30; Directive 2010/63/EU of the European Parliament and of the Council of 22 September 2010 on the protection of animals used for scientific purposes, OJ L 276, 20.10.2010, p. 33–79; Regulation EU 2017/625 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on official controls and other official activities performed to ensure the application of food and feed law, rules on animal health and welfare, plant health and plant protection products, OJ L 95, 7.4.2017, p. 1–142.

[274] Council Regulation (EC) No 338/97 of 9 December 1996 on the protection of species of wild fauna and flora by regulating trade therein, OJ L 61, 3.3.1997, p. 1–69; Council Directive 1999/22/EC of 29 March 1999 relating to the keeping of wild animals in zoos, OJ L 94, 9.4.1999, p. 24–26; Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora; Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds.

[275] Детаљна анализа издвојених уредби и директива, са аспекта заштите добробити животиња, представљена је у: Н. Стојановић, *Право животиња*, стр. 137–192.

[276] Видети: Art. 20a des Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949, BGBL S. 1 (Stand vom 20. Dezember 2024), који гласи (незван. превод): *Имајући у виду своју одговорност према будућим генерацијама, држава ће заштитити природне основе живота и животиња законима и, у складу са законом и правдом, извршним и судским мерама, а све у границама оквира уставног поретка.*

[277] K. Nattrass, „…Und die Tiere" Constitutional Protection for Germany's Animals, *Animal Law*, vol. 10, 2004, str. 283.

[278] М. Пауновић, *Права животиња, Савремени међународни стандарди*, стр.96.

прописима из области заштите животне околине којима се штите угрожене врсте дивљих животиња и општим прописима који се тичу забране окрутности према домаћим животињама, односно заштите свих кичмењака.[279] Национални прописи усклађени су са европским директивама.

Закон о добробити животиња прокламује заштиту живота и добробити животиња, која се заснива на одговорности човека за животиње као својих „субића" или „сустворења" (нем. Mitgeschöpf).[280] Закон забрањује проузроковање бола и патњи и наношење повреда без оправданог разлога. Постојање оправданог разлога предмет је оцене суда у конкретним случајевима. Појам животиње није дефинисан у закону, мада се његове поједине одредбе тичу тачно одређених врста животиња. Механизми за спровођење закона обезбеђени су у домену кривичноправне и прекршајноправне одговорности: новчана казна, казна затвора до три године,[281] одузимање животиње од власника (конфискација) и забрана лицу да држи, негује, тргује или да се на други начин професионално бави животињама, одређене или свих врста.[282]

Иако закон „подиже" статус животиња на сустворења и прокламује принципе њихове заштите, оне немају права која могу да се штите пред судом. Управни суд у Хамбургу разматрао је тужбу коју су друштва за заштиту животне околине подигла ради заустављања бацања отпадних материја у Северно море, због проузроковања масовног помора фока. Тужба је подигнута пред управним судом јер су надлежне власти дале одобрење за бацање отпадних материја. Тужбени захтев је истакнут од стране друштва за заштиту животне средине, али „у име морских паса Северног мора". Суд је констатовао да су подносиоци захтева заправо животиње, при чему оне не могу да учествују у судском поступку јер само људи имају права која могу бити повређена.[283]

У домену облигационог права најзначајније су нам одредбе немачког Грађанског законика, које изричито наводе да животиње нису ствари.[284] Међутим, иако нису ствари,

---

[279] А. Батрићевић, В. Станковић, *op. cit*., стр. 101. Пример ових прописа јесу Закон о добробити животиња, као најзначајнији пропис, затим Уредба о заштити животиња на пољопривредним газдинствима, Уредба о заштити животиња током транспорта, Уредба о заштити животиња приликом клања или убијања и Уредба о добробити животиња у лабораторијама.

[280] Видети: Art. 1 des Tierschutzgesetz (TierSchG), 1972, vom 18. Mai 2006, BGBl. I S. 1206, 1313 (Stand vom 20. Dezember 2022). У даљем тексту, TierSchG DEU. Опширније: А. Батрићевић, В. Станковић, *op. cit*., стр. 105–106.

[281] Видети: Art. 17 und 18 TierSchG DEU.

[282] Видети: Art. 19 und 20 TierSchG DEU.

[283] A. Jurić, M. Mijatović, Pravni status životinja u građanskopravnom smislu s posebnim osvrtom na uništavanje ekosustava i pandemiju virusa COVID-19, *Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse*, br. 18, Mostar, 2021, str. 163.

[284] Видети: § 90a des Bürgerliches Gesetzbuch (у даљем тексту, BGB), 1896, vom 2. Januar 2002 (Stand vom 23. Oktober 2024), који у незваничном преводу гласи: *Животиње нису ствари (предмети). Оне су*

уколико за решавање конкретног питања нешто друго није прописано у односу на њих се примењују правила која важе за ствари. То значи да, иако нису ствари, животиње јесу објект права својине, могућ је промет животиња и пренос права својине остварује се као и на другим покретним стварима. Штета на животињи правно се третира као штета на имовини лица. Посебни закони могу другачије да уреде, али до сада се то није догодило. Међутим, за разлику од ствари које власник може да напусти, напуштање животиње је у супротности са заштитом њене добробити.[285]

Одговорност за штету од животиња зависна је од њихове правне квалификације. У старом немачком праву основна подела била је на домаће и дивље животиње. Подела је важећа и данас, али уз битне допуне. У BGB присутно је разликовање домаћих животиња на корисне и луксузне.[286] Подела је извршена према њиховој употреби, односно корисности, што је посебно видљиво кроз одређење корисних животиња: које служе обављању привредне делатности, издржавању њихових држалаца или позиву. Све животиње које нису корисне сматрају се луксузним. Са друге стране, није од значаја разликовање животиња на опасне и остале (мање опасне, обичне).

За штету од корисних животиња одговара се по критеријуму субјективне одговорности, а за штету од луксузних – по критеријуму објективне одговорности.[287] Изричито је прописано да накнада штете, у виду трошкова лечења повређене животиње, није диспропорционална само зато што премашује њену вредност.[288]

3.2.2. Швајцарско право

Заштита животиња на уставном нивоу прокламована је у оквиру заштите животне средине.[289] Поред тога, швајцарски Устав забрањује злоупотребу генетичке технологије између људи и њихове околине, те прокламује заштиту генетичке разноврсности животиња и биљака. Остваривање ове заштите подразумева нужно узимање у обзир достојанства свих живих бића, као и сигурности човека, приликом уређивања употребе

заштићене посебним законима. Одредбе које се примењују на ствари примењују се на њих, осим ако није другачије прописано.

[285] Видети: § 903 BGB.

[286] Видети: § 833 BGB.

[287] Видети: §§ 833 und 834 BGB.

[288] Видети: § 251 des BGB.

[289] Видети: Art. 80 der Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, SR 101, vom 18. April 1999 (Stand am 3. März 2024). Подељена је надлежност конфедерације и кантона у овом домену, тако што конфедерација законодавно уређује држање и чување животиња, експерименте над животињама, употребу животиња, увоз, трговину и убијање животиња, а кантони се старају о примени тих закона.

репродуктивног и генетичког материјала животиња, биљака и других организама.[290] Устав изричито прокламује достојанство живих бића, међу које убраја и животиње.

Закон о добробити животиња из 2005. године прокламује заштиту достојанства и добробити свих кичмењака.[291] Иако закон не ословљава животиње као субића човека нити их штити као посебну категорију у односу на ствари, појам достојанства који закон дефинише фактички ствара ову разлику. Достојанство животиње је њена унутрашња вредност која мора бити поштована у односу према њој.[292] Како достојанство немају друге врсте ствари, то су на овај начин животиње издвојене као категорија између људи и ствари. Међутим, уколико системски посматрамо заштиту достојанства у швајцарском правном систему, осим људског достојанства, Устав изричито прокламује *достојанство живих бића*, а не достојанство животиња. То значи да је законски појам достојанства животиња ужи од уставног појма, те да се и биљке и други организми налазе између људи и ствари, у погледу категоризације. Изједначавање достојанства животиња и биљака заправо подрива идеју достојанства животиња, јер док их уздиже у моралном статусу, овакав уставни појам достојанства живих бића своди животиње на ниво биљака.[293] Ако упоредимо да је такво стање постојало и пре увођења појма достојанства животиња, у виду уставне прокламације да су све животиње и биљке и животна средина ствари у власти човека, то се увођење оваквог појма чини беспотребним.

Поштовање достојанства и добробити животиња не подразумева да је њихова употреба забрањена, но да је приликом употребе животиње човек дужан да узме у обзир све њене потребе на најбољи могући начин и да осигура њену добробит колико околности употребе дозвољавају.[294] Федерални савет може да ограничи или чак забрани увоз, транзит и извоз животиња, ради заштити њихове добробити или очувања врста. Интересантна је законска норма да се ово ограничење не односи на кошер и халал месо, из разлога снабдевања јеврејске и исламске популације.[295] Ограничење поштовања достојанства животиња – колико околности дозвољавају – нагнала је поједине ауторе да

[290] Видети: Art. 120 der Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft.
[291] Видети: Art. 1 und 2 TSchG CHE. О проширењу законског оквира заштите ка бескичмењацима одлуку доноси Федерални (савезни) савет, водећи се научним сазнањима о осетљивости бескичмењака.
[292] Видети: Art. 3 TSchG CHE, који садржи дефиницију Достојанства (нем. Würde) и у незваничном преводу гласи: *Достојанство је унутрашња (суштинска) вредност животиње, која се мора поштовати у односу према животињи*.
[293] D. Shaw, C. Rodriguez Perez, K. Persson, Slaying the Swiss Unicorn of Animal Dignity, *Animals*, vol. 14, iss. 3, 2024, Art. 507. Online content: https://doi.org/10.3390/ani14030507 (приступ на дан 3.2.2023. године).
[294] Видети: Art. 4 TSchG CHE. Према чл. 2 истог закона, прокламована заштита ограничена је пољем примене Закона о заштити природе и културног наслеђа, Закона о пецању и Закона о болестима животиња, који уређују употребу и усмрћење животиња у одговарајуће сврхе и из оправданих разлога.
[295] Видети: Art. 14 TSchG CHE.

критикују ово решење. Наиме, појам достојанства животиња појмовно упућује на достојанство човека, које је апсолутно право, а опет, достојанство животиња трпи ограничења до тачке њихове употребе у интересу човека. Овакав релативан појам достојанства животиња их не штити и доприноси њиховој инструментализацији.[296]

Злоупотреба животиња повлачи кривичноправну одговорност у виду казне затвора или новчане казне.[297] Надлежност за кривично гоњење припада кантонима. Стога је Цирих установио канцеларију адвоката за животиње, који су се старали о заштити њиховог достојанства и добробити пред кривичним судовима, што представља јединствену праксу у свету. Канцеларија је постојала од 2007. до 2010. године, када је угашена изменама Закона о кривичном поступку. Исте године на референдуму, остали кантони су се изјаснили да не желе установљавање ове посебне канцеларије, те је надлежност за кривично гоњење у рукама јавних тужилаца.

Уредба о добробити животиња прописује правила старања о животињама намењених различитим сврхама: за друштво, транспорт, производњу, експерименте и друго. Основни принцип заштите јесте захтев да се животињама не ствара непотребна бол и патња. Прописано је да се не могу држати на начин који омета њихове телесне функције.[298] Ово је превентивни пропис, који оцртава обавезе власника ради спречавања окрутности према кућним љубимцима и уопштено према животињама.

Од измена из 2003. године, Грађански законик изричито прописује да животиње нису ствари, али да се на њих примењују одредбе које важе за ствари када посебним одредбама штогод није другачије регулисано.[299] На пример, посебним правилима уређено је питање раскида сувласничке заједнице када је предмет сусвојине кућни

[296] D. Shaw, C. Rodriguez Perez, K. Persson, *op. cit.* Аутори указују да уставни принцип достојанства живих бића, који штити животиње од употребе њихових органа зарад лечења човека (чл. 120 Устава), у законодавству је сведен на достојанство животиња које захтева „хумани" начин убијања животиња зарад исхране човека.

[297] Видети: Art. 26 TSchG CHE.

[298] Видети: Art. 71–73 des Tierschutzverordnung (TSchV). Примера ради, уредба прописује да кућни љубимци морају да имају простора да правилно једу, леже, уринирају и врше нужду и да их ништа не спречава да ове ствари раде на природан начин. Поред тога, власници морају да их хране и чувају на начин који је у складу са њиховом физиологијом и понашањем (тако власник треба свог пса да шета или да га пусти да трчи, како би се псу обезбедило довољно активности). Наведена правна правила усмерена су, у првом реду, на заштиту добробити животиња, али истовремено обезбеђују интересе њихових власника и друштва у целини.

[299] Видети: Art. 641a des Schweizerisches Zivilgesetzbuch (у даљем тексту, ZGB), SR 210, vom 10. Dezember 1907 (Stand am 1. Januar 2025), који у незваничном преводу гласи: *1. Животиње нису ствари (предмети). 2. Када нису прописане посебне одредбе за животиње, на њих се примењују одредбе које регулишу ствари.* Измене су усвојене 2002. године, а ступиле су на снагу 2003. године. Треба пажљиво посматрати и где су наведене одредбе систематизоване у законику: у четвртом делу, који носи назив Стварна права. То значи да су животиње издвојене као посебна категорија објеката права својине, те иако нису ствари, подлежу уређењу намењеном стварима (када нешто друго није посебно прописано).

љубимац: животиња ће бити предата лицу које има боље услове да се стара о њеној добробити.[300] Ово правило не важи за животиње које се користе у производне или комерцијалне сврхе. Такође, прописано је да завештање учињено у корист животиње важи као легат који терети наследнике да се старају о њој у складу са њеним потребама.[301] Завештање није ништаво, но наступа законска конверзија намераваног положаја животиње као наследника у допуштени положај корисника легата.

Посебним изменама Законика о облигацијама из 2003. године, прописана је могућност да се штета на кућном љубимцу процењује према афекционој вредности. Такође, трошкови чувања или лечења кућног љубимца могу бити признати у износу већем од његове вредности, ако суд нађе да је то оправдано.[302] Ови изузеци важе само за кућне љубимце, чиме су они, али не и све остале животиње о чијој се добробити швајцарско права стара, у домену одштетног права разликовани од осталих ствари.

Када је реч о одговорности за штету коју животиње учине другоме, њихов држалац одговара, осим уколико не докаже да је у држању и надзору пружио дужну пажњу, односно да би штета настала и при брижљивом држању и надзору. Одговорност је субјективна. Држалац има право регреса уколико је животиња била изазвана од стране трећег лица или туђе животиње.[303]

3.2.3. Аустријско право

Закон о добробити животиња из 2004. године прокламује заштиту живота и добробити животиња, као посебну одговорност човека према субићима (нем. Mitgeschöpf).[304] Заштитне норме се односе на све врсте животиња, осим када су поједине изричито усмерене ка заштити кичмењака и мекушаца. Значајни ограничавајући фактор примене закона јесте област лова и риболова, на које се закон не односи.[305]

Закон забрањује наношење неоправданог бола и патње животињи, повређивање и излагање екстремном стресу. Оцену о неоправданости доноси суд. Међутим, посебно су

[300] Видети: Art. 651a ZGB.
[301] Видети: Art. 482 ZGB.
[302] Видети: Art. 42 und 43 des Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht, OR), SR 220, vom 30. März 1911 (Stand am 1. Januar 2025). У даљем тексту, OR.
[303] Видети: Art. 56 OR.
[304] Видети: § 1 TSchG AUT.
[305] Видети: § 3 TSchG AUT. Не сматра се да су следеће активности део лова и риболова: чување и тренирање животиња ради лова и риболова, чување животиња у затвореном простору за друге сврхе осим лова, односно чување риба у друге сврхе осим риболова.

истакнуте одређене активности које су по слову закона неоправдане и стога забрањене. Тако, забрањено је, између осталог, организовање борби животиња, организовање трка паса на асфалту или другом тврдом терену, и напуштање домаће животиње или кућног љубимца.[306] Закон забрањује и убијање животиња без оправданог разлога, коју чињеницу такође цени суд. Поново, законом је посебно истакнуто шта се сматра забрањеним – убијање паса и мачака ради производње хране или других производа.[307] У овој законској норми можемо сагледати преламање култура Европе и Азије, као и одговор аустријског друштва на имиграционе процесе. Поступање противно овим забранама води прекршајноправној одговорности. За кршење одредби закона прописане су новчане казне.[308] Раније кажњаваном лицу за ове врсте прекршаја може бити забрањено држање животиња, свих или одређених врста, на одређено или неодређено време.[309]

Занимљивост аустријског Закона о добробити животиња јесте установљавање Заштитника животиња (нем. Tierschutzombudsperson), Комисије за заштиту животиња (нем. Tierschutzkommission) и Савета за заштиту животиња (нем. Tierschutzrat).[310] Такво устројство државне управе сведочи о степену посвећености примени овог закона. Додатно, изменама Устава из 2013. године заштита добробити животиња постала је надлежност савезне државе.[311]

Заштитник животиња је државни орган чија надлежност обухвата издавање одобрења за држање и употребу животиња различитим институцијама (зоо вртови, циркуси и склоништа за животиње) и организацијама (за различите спортске и културне манифестације). Заштитник животиња има *locus standi* у свим управним, прекршајним и кривичним поступцима који се тичу остваривања и заштите добробити животиња.[312]

---

[306] Видети: § 5 TSchG AUT.
[307] Видети: § 6 TSchG AUT.
[308] Видети: § 38 TSchG AUT.
[309] Видети: § 39 TSchG AUT.
[310] Видети: §§ 41a und 42 TSchG AUT. Сва три државна органа основана су при Савезном министарству за заштиту здравља и жена. Комисија за заштиту животиња и Савет за заштиту животиња окупљају представнике свих нивоа власти у области заштите здравља и животне средине, с тим да су чланови Савета и представници институција и организација које се баве животињама (њиховом употребом или заштитом). Надлежност Савета обухвата припрему мишљења на нацрте одлука који се односе на примену Закона о добробити животиња и Закона о транспорту животиња, као и давање савета Савезном министру за заштиту здравља и жена и Комисији. Надлежност Комисије је давање савета и препорука Савезном министру за заштиту здравља и жена.
[311] Видети: Art. 11 des Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG) von 2. Januar 1930, BGBl. No. 1/1930, Letzte Änderungen BGBl. I Nr. 89/2024. Савезна држава је надлежна за заштиту добробити животиња у мери која не угрожавања њену надлежност на основу других прописа, са изузетком лова и риболова.
[312] Примера ради, током 2021. и 2022. године Заштитник животиња државе Тирол учествовао је као странка у укупно 746 прекршајних и кривичних поступака, од којих се највећи број тицао нерегистрације паса и непоштавања законског уређења јавне продаје животиња. Наведено према, Tierschutzombudsperson von Tirol, Tätigkeitsbericht für die Jahre 2021 und 2022 an die Tiroler Landesregierung, p. 8. Доступно на:

Грађански законик регулише да животиње нису ствари и да уживају заштиту посебним законима, као и у осталим посматраним европским правима германске правне породице. Прописи који се примењују на ствари односе се на животиње само онда када није другачије прописано.[313] За штету коју другоме причини животиња одговара њен власник, односно држалац, осим уколико докаже да је у држању и надзору животиње посветио неопходну пажњу.[314] Повреда животиње ствара обавезу накнаде штете у висини трошкова њеног лечења или покушаја лечења, чак и ако они премашују њену вредност, уколико би те трошкове сносио разуман власник животиње у положају оштећеног.[315] Потоње правило представља резултат измена ABGB којима се настојала остварити деобјектификација животиња. Друга измена законика огледала се у поменутој прокламацији да животиње нису ствари. Ваља приметити да, иако нису ствари, животиње и даље остају третиране као објекти права, не као субјекти права.

3.2.4. Француско право

За разлику од осталих посматраних права, у француском праву не постоји посебан закон који је посвећен заштити добробити животиња. Правне норме које су посвећене заштити животиња садржане су у различитим законима: Закон о заштити природе, Законик о селу и поморском риболову, Грађански законик и Казнени законик. Историјски посматрано, зачетак заштите добробити животиња препознаје се у Грамонтовом закону (франц. la loi Grammont) из 1850. године, који је забрањивао јавно злостављање животиња.[316] Услов јавности откривао је другачији заштитни објекат овог законског правила – забрањивало се *јавно* злостављање животиња, које би могло да узнемири грађанство и да повреди њихову осетљивост.

Према Законику о селу и поморском риболову, свакој животињи која има чула (осетљивост) власник мора да обезбеди услове у складу са биолошким потребама њене

https://www.tirol.gv.at/gesundheit-vorsorge/veterinaer/tierschutz/tierschutzombudsperson/ (приступ на дан 20.2.2023. године).

[313] Видети: Art. 285a des Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (у даљем тексту, ABGB) von 1811, JGS Nr. 946/1811, Letzte Änderungen BGBl. I Nr. 33/2024, који у незваничном преводу гласи: *Животиње нису ствари; оне су заштићене посебним законима. Одредбе које се примењују на ствари примењиваће се и на животиње, ако не постоје прописи којима се одступа од таквог правила.*

[314] Видети: Art. 1320 ABGB.

[315] Видети: Art. 1332a ABGB.

[316] E. Rude-Antoine, *op. cit.*, pp. 438, 439. Изменама из 1959. године, у правној атмосфери уважавања интереса добробити животиња, забрањено је злостављање животиња, без обзира на то да ли се одиграло на јавном месту или не.

врсте.[317] Исту одредбу садржи и Закон о заштити природе.[318] Својство осетљивости закони признају само власничким животињама, те дивље животиње не уживају заштиту у овом смислу. Грађански законик до 2015. године јасно је категоризовао животиње као покретна добра по природи (франц. les biens meubles). Од измена 2015. године,[319] Грађански законик уважава осетљивост животиња, али наглашава да оне подлежу режиму добара (ствари).[320] Постоје разлике између правног режима под који потпадају животиње с обзиром на њихову намену или сврху. Тако, власничке животиње које се предају пољопривредницима, на основу уговора за употребу земљишта, припадају режиму непокретности, док се власничке животиње које се предају другим лицима сматрају покретним добрима.[321] Додатно, уколико власник своје животиње посвети употреби или искоришћавању земљишта, оне се сматрају непокретностима по намени (франц. immeubles par destination).[322]

Забрањено је малтретирати домаће животиње, као и дивље животиње припитомљене или у заточеништву.[323] Злостављање животиња од стране човека је инкриминализовано, чиме је под претњом кривичноправне одговорности укинуто својинско овлашћење да власник своју животињу, схваћену као ствар, може и да уништи (*abusus*).[324] Са друге стране, под велом француске културе обухваћене су манифестација борбе петлова и кулинарски специјалитет гушчије џигерице, за чију припрему је карактеристично насилно храњење гусака ради неприродног увећања њихових унутрашњих органа.[325] Ове активности у другим посматраним правима биле би кажњиве

[317] Видети: Art. L214-1 du Code rural et de la pêche maritime.
[318] Видети: Art. 9 du Loi n° 76-629 du 10 juillet 1976 relative à la protection de la nature.
[319] Loi n° 2015-177 du 16 février 2015 relative à la modernisation et à la simplification du droit et des procédures dans les domaines de la justice et des affaires intérieures.
[320] Видети: Art. 515-14 du Code civil (у даљем тексту, CC) de 1804, dernière mise du 14 septembre 2024, који у незваничном преводу гласи: *Животиње су жива бића која имају чула осетљивости. У складу са законима који их штите, животиње подлежу режиму ствари (добара)*.
[321] Видети: Art. 522 CC.
[322] Видети: Art. 524 CC.
[323] Видети: Art. L214 du Code rural et de la pêche maritime. Употреба животиња у такмичењима или као награда допуштена је само по одобрењу надлежног министарства за одржавање такве манифестације. Добијање одобрења надлежног министарства повезано је са културним или фолклорним значајем манифестације. Посебно су издвојене трке голуба, за које сви учесници такмичења морају бити чланови удружења голуба тркача (франц. les associations colombophilie). Свака продаја или поклон домаћих животиња, а нарочито паса и мачака, мора бити пропраћена одговарајућом документацијом, укључујући и ветеринарску потврду о здравственом стању животиње
[324] E. Rude-Antoine, *op. cit.*, p. 439.
[325] Animal Protection Index 2020, Republic of France. Организација Светска заштита животиња (која је усвојила Универзалну декларацију о добробити животиња), развила је индекс заштите животиње (Animal Protection Index, API), на основу анализе стања у праву и јавним политикама изабраних 50 државама света према 10 постављена параметра заштите добробити, који обухватају различите категорије животиња (на пољопривредним газдинствима, у заточеништву, кућни љубимци, итд). Доступно на: https://api.worldanimalprotection.org/ (приступ на дан 20.11.2023. године).

због повреде добробити животиња. Паралелно са процесом заштите добробити животиња одвија се процес уређивања и ограничавања држања опасних животиња, а нарочито опасних врста паса.[326] Ради обезбеђивања и заштите добробити напуштених животиња, надлежни орган управе може издати налоге за поступање ветеринарима. За штету коју они проузрокују одговара држава, осим уколико се штета може приписати кривици ветеринара (лична грешка, франц. une faute personnelle).[327]

Казнени законик прописује кривична дела којима се повређују животиње, издвојено од оштећења туђе имовине.[328] Тиме се, посредно, указује да се животиње не изједначавају са другим стварима. Законик уређује и употребу животиња ради убијања или повреде других, у којим случајевима се животиња сматра оружјем.[329] И Казнени законик и Закон о заштити природе забрањују, под претњом кривичне одговорности, напуштање домаће животиње, односно припитомљене животиње или животиње која се држи у заточеништву.[330]

Када је реч о штети коју животиња проузрокује, одговорност терети њеног власника, односно држаоца. Није од значаја да ли је власник имао непосредну контролу над животињом, или је она била изгубљена или побегла.[331] Како се животиње сматрају стварима у власништву човека, без обзира да ли као покретне или непокретне, њихова повреда или усмрћење ствара материјалну штету коју трпи власник.

Специфичан положај дивљих животиња утицан је културним и историјским разлозима. Пре француске револуције, право лова припадало је само аристократији, те су се дивље животиње сматрале имовином француског краља и племићких породица. После француске револуције, право лова признато је сваком власнику непокретности на којој се дивље животиње налазе. Уколико је непокретност укључена у подручје ловишта,

---

[326] Видети: Art. L211-11, -13, -14 du Code rural et de la pêche maritime. Опасна животиња је она за коју је вероватно, узимајући потребе њеног чувања, да представља опасност за човека или друге домаће животиње. Разликују се две категорије опасних паса. Прву категорију чине пси нападачи, а другу категорију чине пси чувари и одбрамбени пси. Да би лице било власник опасних паса, мора бити старије од осамнаест година. Постављено је неколико негативних услова: власник опасних паса не може бити пунолетно лице под старатељством, осим ако их на то не овласти судија који је донео одлуку о стављању под старатељство; лице осуђено због кривичног дела на казну затвора; лице коме је одузето власништво или право старања о псу који је представљао нарочиту опасност по друга лица или домаће животиње.[326] Да би држало неку врсту опасних паса, лице мора да има осигурање од штете коју би другима опасан пас могао проузроковати.

[327] Видети: Art. L203-11 du Code rural et de la pêche maritime.

[328] Видети: Art. 521 du Code penal de 1990, dernière mise du 1 janvier 2025.

[329] Видети: Art. 132-75 du Code penal. Додатно, употреба опасних животиња за изнуду на јавном месту представља посебно кривично дело.

[330] Видети: Art. 453 du Code penal; Art. 13 du Loi n° 76-629 du 10 juillet 1976 relative à la protection de la nature.

[331] Видети: Art. 1243 CC.

право лова на тој непокретности имају сви чланови ловног удружења, а приватне непокретности мање површине по закону су биле део ловачких удружења.[332] Јачање покрета за заштиту животиња довела је овакво законско уређење у питање. Власници мањих непокретности тражили су да не буду чланови ловачких удружења и да на њиховим непокретностима друга лица не врше право лова јер ни они, као власници, то не чине и противе се лову. Правни спорови који су настали поводом ових захтева на крају су били предмет разматрања Европског суда за људска права. Европски суд је утврдио да је такво законско уређење супротно чл. 9, 11 и чл. 1 Протокола 1 у вези са чл. 14 Европске конвенције о људским правима и основним слободама.[333] Резултат таквог судског разматрања биле су измене закона и установљавање могућности да власници непокретности одбију да буду део ловачких удружења. Наведени пример показује како борба за заштиту животиња утиче на све аспекте правног уређивања, укључујући и право лова дивљих животиња.

3.2.5. Енглеско право

Корпус закона посвећених добробити животиња на територији Уједињеног Краљевства чине: Закон о добробити животиња из 2006. године (који се примењује на територији Енглеске и Велса),[334] Закон о здрављу и добробити животиња из 2006. године (који се примењује на територији Шкотске)[335] и Закон о добробити животиња из 2011. године (који се примењује на територији Северне Ирске).[336] Сва три закона односе се искључиво на кичмењаке, при чему надлежни органи могу проширити примену закона ка бескичмењацима за које постоје научни докази да могу осећати бол и патњу. Таквим решењем, као и утврђеним прекршајима за наношење бола и патњи животињама, посредним путем призната је способност животиња да осете физички и психички бол. Ниједан од закона изричито не признаје кичмењацима својство осетљивости, а

[332] Због десетковања бројних животињских врста, 1964. године усвојен је закон (Loi n° 64-696 du 10 juillet 1964, познат и као Loi Verdeille) који је регулисао ловачка удружења (франц. Associations communales de chasse agréées). Удруживањем у ловачка удружења, власници непокретности преносили су право лова на дивље животиње на њиховим непокретностима на све чланове ловачког удружења. Међутим, додатно је постојала и законска обавеза власника непокретности који су мање површине од законом прописаног цензуса (у неким департманима 20 хектара, на пример у Крезу, регион Нова Аквитанија) да буду део ловачких удружења, без могућности одбијања.

[333] Case of Chassagnou and Others v. France, Applications no. 25008/94, 28331/95 and 28443/95, Judgment 29 April 1999, §§ 95, 117, 125. Доступно на: https://hudoc.echr.coe.int/ (приступ на дан 15.12.2022. године).

[334] Animal Welfare Act UK 2006.

[335] Animal Health and Welfare Act (Scotland) 2006.

[336] Welfare of Animals Act (Northern Ireland) 2011.

напуштањем ЕУ, раније поменути чл. 13 Лисабонског уговора више није на снази у правима Уједињеног Краљевства. Посебна заштита службених животиња је регулисана. Уколико лице повреди службену животињу док она врши дужност у јавном интересу, не може се бранити да је поступало у нужној одбрани од животиње.[337]

Енглеско право[338] већ дуго је усмерено ка контроли опасних пасмина паса. Закон о псима из 1871. године, који је и даље у примени, заједно са изменама које је донео Закон о псима из 1906. године и Закон о животињама из 1971. године, регулишу овлашћења суда у случајевима штете од опасних паса.[339] Додатно, Законом о опасним псима из 1991. године регулисана су овлашћења суда уколико пас покаже опасно понашање у јавним или приватним условима, без обзира на то да ли је настала штета.[340] Закон се примењује нарочито у случајевима напада туђих кућних љубимаца или стоке и усмерен је ка накнади штете и превенцији будућих штета. Додатно, власнику пса који је проузроковао штету другоме може бити одузета могућност држања паса за одређени временски период, који суд сматра прикладним.[341] Циљ ових прописа јесте контрола држања опасних пасмина паса и смањење њихове присутности у Уједињеном Краљевству, кроз ограничење природне репродукције и промета.

Закони о добробити животиња не односе се на дивље животиње. Њихову заштиту обезбеђују посебни закони и инкриминације повреда природних станишта дивљих животиња, крађе јаја заштићених врста птица, убијања и повреде заштићених дивљих животиња.[342] Ови посебни закони не регулишу одговорност за штету, већ уређују дозвољене видове присвајања дивљих животиња. Тек када дивља животиња постане власничка (на пример, припада зоолошком врту), штета коју она проузрокује може бити

[337] Animal Welfare (Service Animals) Act 2019. Овај закон је познат и као Finn's Law.

[338] Појмом енглеског права обухватамо правне системе Уједињеног Краљевства, а не само право Енглеске и Велса. Употребу појма енглеско право треба схватити као генерализацију. Економија речи дозвољава и оправдава такву употребу појма, с тим што остајемо свесни правног партикуларизма.

[339] Сви закони су доступни претрагом по одговорајућим параметрима: https://www.legislation.gov.uk/primary+secondary?title=dogs%20act (приступ на дан 10.6.2024. године).

[340] Видети: Sec. 2 of the Dogs Act 1871. Section 4 of the Dangerous Dogs Act 1991. Овлашћења суда подразумевају изрицање мера подобних ради остваривања контроле над псом, укључујући и уништавање (усмрћење) пса када таква контрола, претпоставља се, није остварива.

[341] Видети: Sec. 1 of the Dangerous Dogs Act 1989. Section 5 of the Dangerous Dogs Act 1991. Посебним законом регулисани су прекршаји уколико лице дозволи да законом категорисане опасне врсте паса буду на јавном месту без корпе и повоца, уколико репродукује, продаје, поклања или рекламира опасне пасмине, као и уколико напусти свог пса.

[342] Посебни закони који штите дивље животиње су, на пример: The Wildlife & Countryside Act 1981, National Parks & Access to the Countryside Act 1949, Hedgerows Regulations 1997, Protection of Badgers 1992, The Conservation of Habitats and Species Regulations 2010, Countryside & Rights of Way Act 2000, Wild Mammals (Protection) Act 1996, Natural Environment & Rural Communities Act 2006. За детаљнији преглед посебних закона, вид. https://www.wildlifetrusts.org/uk-wildlife-law (приступ на дан 10.10.2023. године).

превађена са оштећеног на власника животиње. Супротно, штета од невласничке дивље животиње није штета у правном смислу јер не постоји одговорност.

У домену одштетног права, разликујемо одговорност за штету од животиња развијену у *common law* и одговорност према Закону о животињама из 1971. године.[343] Другим речима, разликујемо одговорност према прецедентном (судском) и према статуторном (законском) праву. Ова разлика само упућује на изворе правила која уређују поједине деликте; *common law* и закони не конкуришу један другоме у погледу истог деликта. Напротив, по правилу, *common law* је старији, те уколико је у истој области усвојен закон, он ће или дати законски основ *common law* правилима или их укинути и уредити нова. Уколико је у некој новој области усвојен закон, судови не могу мимо њега одлучивати и стварати *common law*. Друга разлика коју чинимо јесте спрам основа одговорности. За поједине деликте одговорност је субјективна, за друге објективна. Енглеско право приликом регулисања одговорности за штету од животиња посебну пажњу посвећује правним класификацијама животиња. Основ и услови одговорности зависе од припадности животиње одређеној класи (дивља или домаћа животиња) или врсти (говеда, стока, пас).

Према *common law*, животиње су сврставане у две категорије: животиње опасне по природи (*ferae naturae*) и припитомљене животиње (*mansuetae naturae*), односно животиње дивље и укроћене природе. Тумачење природе животиње био је задатак суда, а од одговора на ово питање зависио је режим одговорности за штету: објективна или субјективна.[344] Деликт *scienter* наметао је објективну одговорност држаоцу за штету коју проузрокује његова дивља животиња (*ferae naturae*), или припитомљена животиња (*mansuetae naturae*) које је имала опасне навике или склоности, о којима је он имао сазнање.[345] За штету коју проузрокује припитомљена животиња (*mansuetae naturae*) за чије опасне навике држалац није имао сазнање или која није имала опасне навике одговорност је разматрана у оквирима деликта *negligence* и заснивала се на кривици.

[343] Animals Act 1971. Последица правног партикуларизма Уједињеног Краљевства јесте постојање, по правилу, за сваку правну област истих или сличних закона усвојених од стране представничких тела Енглеске и Велса, Шкотске и Северне Ирске. Речено важи и за Закон о животињама, те постоје три ова закона: за територију Енглеске и Велса, за територију Шкотске и за територију Северне Ирске. Пажњу ћемо посветити Закону о животињама Енглеске и Велса, ради лакшег савладавања ових питања. *Common law* није погођен партикуларизмом у погледу примене, иако су судови различитих територијалних јединица усвајали прецеденте о којима ће бити речи у раду.

[344] C. van Dam, *European Tort Law*, Oxford University Press, 2013, pp. 404–405.

[345] P. North, *The Modern Law of Animals*, Butterworths, London, 1972, p. 3. R. Mulheron, *Principles of Tort Law* (Online content), Cambridge University Press, 2016, p. 74.

Посебни случајеви проузроковања штете представљали су самосталне деликте (на пример, *cattle trespass* и штете од паса). Закон о животињама из 1971. године извршио је систематизацију и новацију *common law* одговорности за штету од животиња. У обиму у којем статутарна правила нису регулисала случајеве проузроковања штете и даље важи *common law*, и то у првом реду деликт *negligence*.

3.2.6. Америчко право

Одредбе америчког Закона о добробити животиња, као савезног закона, не односе се на третман домаћих животиња које се користе за исхрану, на третман кућних љубимаца од стране власника, нити на третман у продавницама кућних љубимаца.[346] Закон се примењује у односу на животиње које се користе или узгајају за истраживања, изложбе и зоолошке вртове, борбе животиња и аукције.[347] Притом, као што је раније објашњено, појам животиње је ограничен на топлокрвне животиње.[348] Законом о хуманом убијању животиња уређени су хумани начини убијања за сврхе у складу са законом (нпр. исхрана, производња, истраживања).[349] Битно је приметити да се захтеви хуманог убијања животиња не односе на обредно (ритуално) убијање.[350] Супротно европскоконтиненталној пракси заштите добробити животиња, у нормативном облику није призната осетљивост животиња као вредност која се штити. То значи да савезни закони Сједињених Америчких Држава не истичу да су животиње бића која имају способност да осете бол, страх и патњу, а такве норме се сматрају највећим достигнућима у заштити животиња на европском тлу.

Појединим врстама животиња пружена је посебна заштита, уз разлику у опсегу и државном нивоу заштите. Тако, савезним Законом о заштити коња забрањује се да коњи са упалама предњих копита учествују на изложбама, такмичењима или аукцијама.[351] Закон о заштити слонова државе Њујорк забрањује сваки вид комерцијалне употребе слонова.[352]

---

[346] Једнако као и у погледу употребе појма енглеско право, термин америчко право користимо као генерични, означавајући право Сједињених Америчких Држава и држава у њеном саставу. Употребу појма америчко право треба схватити као генерализацију, која не одсликава прецизно све правне системе у Сједињеним Америчким Државама.
[347] Видети: Art. 2131 AWA USA.
[348] Видети: Art. 2132 AWA USA.
[349] Видети: Art. 1901 and 1902 AWA USA.
[350] Видети: Art. 1906 of the U. S. C. Title 7 – Agriculture, Chapter 48 – Humane Methods of Livestock Slaughter.
[351] Видети: Art. 1821 of the U. S. C. Title 15 – Commerce and Trade, Chapter 44 – Protection of Horses.
[352] Видети: Art. 380 of the New York Law, Chapter 69 – Agriculture and Markets, Article 26 – Animals.

Свака савезна држава својим законима уређује употребу животиња за исхрану и третман кућних љубимаца. Ови прописи називају се законима против окрутности (енг. anti-cruelty statutes). Кршење њихових одредби води кривичноправној и грађанскоправној одговорности. Међутим, како се животиње сматрају стварима, грађанскоправна одговорност своди се на меру тржишне вредности повређене или усмрћене животиње, која је у великом броју случајева минимална или равна нули. Упркос успешној примени ових закона против окрутности на кућне љубимце, њихове одредбе су претежно усмерене ка заштити власника, односно ка заштити самог друштва. Тако је и суд истакао у предмету *Knox v. Massachusetts SPCA*, да су закони против окрутности усмерени против дела која „отупљују хумана осећања и кваре морал оних који посматрају или знају за та дела".[353] Стога ови закони нису створени да заштите саме животиње, већ да заштите морал људи.

Судска пракса различито посматра животиње. С једне стране, у низу судских предмета животиње су издвојене из реда ствари и признат им је посебан статус. У предмету из 1979. године *Corso v. Crawford Dog and Cat Hospital, Inc*., власница је тужила ветеринара који јој је послао посмртне остатке туђе мачке уместо посмртних остатака њене еутанизоване пудлице. Суд је у овом предмету досудио нематеријалну штету због душевних болова, иако закони државе Њујорк не признају нематеријалну штету због душевних болова у случају губитка личне имовине. У образложењу судија је истакао да кућни љубимац није само ствар, већ да заузима посебно место „негде између особе и дела личне имовине".[354]

Са друге стране, судови су задржали традиционалан поглед ка животињама као стварима. У предмету *State of Hawaii v. Kenneth Le Vasseur*, асистент на хавајском универзитету био је оптужен за крађу јер је два делфина, рођена на слободи, ослободио из лабораторије и пустио у Тихи океан, након утврђивања негативних ефеката спроведених истраживања на њима. Оптужени се позивао на нужну помоћ (енг. a „choice of evils" defense), правни институт који оправдава пружање помоћи себи или другоме у условима непосредне опасности. Имајући у виду да је ослобођеним делфинима у лабораторијским условима претила смрт, оптужени је тврдио да је избором мањег зла (крађе) спречио веће зло (смрт два бића), чија заштита је обухваћена појмом „другоме"

[353] Knox v. Massachusetts SPCA, 425 N.E.2d 393 (Mass. 1981) citing Commonwealth v. Higgins, 277 Mass. 191, 194 (1931). Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.4.2023. године).
[354] Судија Фридман (Seymour Friedman) цитиран у предмету Corso v. Crawford Dog and Cat Hospital, Inc. 415 N.Y.S. 2. series, N.Y.C. Civil Court 1979, p. 183. Наведено према, A. Jurić, M. Mijatović, *op. cit.*, str. 160, где је цитирано: J. Dunayer, *Specizam*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2009, str. 63, f. 5.

(енг. others). Суд је осудио оптуженог, истичући да су животиње ствари, а не лица, те да нису обухваћени појмом „другоме".[355]

Тужбе због повређених или усмрћених кућних љубимаца честе су у судској пракси. Већина савезних држава не признају нематеријалну штету због душевних болова услед губитка имовине. Зато су тужиоци у тужбама за накнаду штете настојали да објасне да њихови кућни љубимци нису део имовине, но су их представљали као чланове породице. Када је у предмету *Rabideau v. City of Racine* тужитељка тужила град јер је полицајац упуцао њеног пса, она је свог пса именовала као „псећег пријатеља", изражавајући разлику од обичних ствари.[356] Суд је у наведеном предмету уважио да се „псећи пријатељ" разликује од остале неживе имовине, али је и даље имовина.

Када је реч о одговорности за штету коју проузрокује животиња, *common law* правила су допуњена статутарним. Одлучне чињенице су природа животиње (домаћа или дивља) и склоност животиње да чини штету. Власник домаће животиње сноси објективну одговорност за штету уколико је настала као резултат њених опасних навика или склоности. Нужно је да је животиња претходно показала исто или слично опасно понашање, као оно које је проузроковало штету. У судској пракси ово правило је познато као правило једног угриза (енг. *one-bite rule*), иако обухвата све врсте начина наношења повреда од стране свих врста домаћих животиња. Притом, важи и објективна одговорност власника за деликт *cattle trespass,* у случају неовлашћеног преласка животиње на туђе земљиште. У осталим случајевима, власник домаће животиње сноси субјективну одговорност за штету, по правилима деликта *negligence*.

За штету коју проузрокују дивље власничке животиње, одговорност је објективна, без потребе доказивања постојања опасних навика, односно сазнања власника о њима. Необорива је претпоставка да дивље животиње имају опасне навике и одговара се за ризик које њихово држање носи са собом. Међутим, уколико се оштећени није с уобичајеном пажњом старао о избегавању очигледне опасности какву представљају дивље животиње, власник ће бити ослобођен одговорности.[357] Штета од дивљих невласничких животиња није штета у правном смислу јер нема одговорног лица.[358]

---

[355] State of Hawaii v. Kenneth Le Vasseur and Steven Charles Sipman, 1 Haw.App. 19,613 P.2d 1328. Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.4.2023. године). Суд је нарочито истакао да активности које ограничавају право својине над заробљеним дивљим животињама јесу и увек ће бити – крађа.

[356] Rabideau v. City of Racine, 627 N.W.2d 795, 798 (Wis. 2001). Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

[357] Heidemann v. Wheaton, 72 S.D. 375, 34 N.W.2d 492 (S.D. 1948). Доступно на: https://www.thomsonreuters.com/en/cocounsel (приступ на дан 20.10.2023. године).

[358] Cowden v. Bear Country, Inc., 382 F.Supp. 1321 (D.S.D. 1974). Доступно на: https://law.justia.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

* * *

Положај животиња историјски се развијао од обичних ствари ка неутврђеном правном статусу између ствари и људи. Вредност заштите живота и чула осетљивости уздиже животиње изнад ствари, чинећи неодрживим њихово изједначавање са зградама, возилима и другим објектима. Међутим, њихово изједначавање са људима такође је неодрживо. Чак и када су посматране као оживотворења богова, у различитим етапама развоја политеистичких заједница, животиње нису изједначавање са људима. Без обзира на близину живота у заједници коју људи и животиње деле кроз историју, без обзира на заједничке биолошке карактеристике, у правном смислу између човека и животиње нема знака једнакости.

Правни поредак изграђује се на темељима сукобљених интереса чије је уравнотежење неопходно ради постојања заједнице и поретка у заједници. Грађанско право успоставља, по правилу, равнотежу између сукобљених приватних интереса. Одштетно право као област облигационог права непосредно остварује тај циљ. У условима повређених материјалних или нематеријалних интереса једног лица, одштетно право пружа одговор на питање да ли је неко одговоран за ту повреду и под којим условима. Када животиња повреди човека или његову имовину, одговорност за штету сноси власник (држалац) животиње. Када је животиња повређена, штету у правном смислу трпи власник (држалац) животиње. У оба случаја, право терети човека и штити човека, а само посредно штити и животињу.

У наставку рада пажњу посвећујемо одштетноправном уређењу одговорности за штету коју животиња проузрокује људима и њиховој имовини, с једне стране, и одговорности за штету која је проузрокована повредом животиње, с друге стране. Ове две теме у свом јединству објашњавају положај животиња у одштетном праву.

Д Е О Д Р У Г И

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ КОЈУ ПРОУЗРОКУЈЕ ЖИВОТИЊА

Поремећај равнотеже у имовинским односима који настаје услед штете коју проузрокује животиња представља тему правних расправа одвајкада.[359] Да ли је нужно и оправдано исправити такав поремећај, питање је на које су и најранији законодавци одговарали потврдно, када је реч о власничким животињама. Захтев праведности свој израз тражио је на терену кривичноправне и грађанскоправне одговорности. Такав развој одговорности за штету од животиња прати развој права у друштвеним заједницама, од контроле моћи до контроле промета и личних друштвених односа.

Проузроковање штете од животиња представља правни деликт у грађанском праву.[360] Учинилац правног деликта може бити само субјекат права, због чега правна одговорност и погађа само субјекта права. Животиње у савременом праву имају правни положај објеката права, иако су учињени кораци ка њиховој заштити и признању одређених категорија права. Када је реч о одговорности за штету од животиња, правни деликт настаје услед понашања (чињења или нечињења) субјекта права који има контролу над животињом, врши надзор над њоме или управља њеним активностима. Животиња је чинилац фактичког проузроковања штете, али се одговорност као правна категорија везује за лице које има правну или фактичку власт над животињом.

Развој одговорности за штету од животиња у правним системима заснованим на римској правној традицији везује се за *actio de pauperie* римског права. Развојни пут појединих правних система водио је различитим правним решењима, те се у регулисању

[359] У раду се користе као синоними синтагме „штета коју причини животиња", „штета коју проузрокује животиња" и „штета од животиње". Ови изрази не указују на узрочну везу као правну чињеницу, већ на узрок као фактичку чињеницу. Уочавање разлике између правне и фактичке узрочне везе приметно је на терену одговорности за другог. Можемо посматрати пример одговорности родитеља за штету коју проузрокује њихово малолетно дете: фактичка узрочна веза постоји између понашања детета и настале штете, али правна узрочна веза постоји између штете и понашања родитеља који треба да контролишу (објективна одговорност), надзиру (субјективна одговорност) и васпитају своје дете (субјективна и одговорност по основу правичности). Једнако важи и када посматрамо фактичку и правну узрочну везу када је реч о одговорности правног лица за његове органе. Коришћење синтагме „штета коју проузрокује животиња" стога не указује на животињу као штетника. На овом месту указујемо да се још у римском праву различитим правним терминима настојало да се разграничи штета од животиња (*pauperies*) као штета без противправности, од штете коју проузрокује човек сопственим деловањем (*damnum*). Више о значењу *pauperies*, вид. М. Полојац, *op. cit.*, стр. 25.

[360] Елементи правног деликта су: субјект права као учинилац, повреда правне норме, видљива радња као узрок и кривица као субјективна категорија. Ј. Радишић, *Облигационо право,* стр. 198, 199.

грађанскоправне одговорности за штету од животиња прави избор основа одговорности: кривица и створени или контролисани ризик. Поједина права комбинују оба основа одговорности, спрам одговарајуће правне категоризације животиња. Притом, разлике које постоје између европско-континенталне и англо-америчке породице права у овој области немају већи значај. У домаћем праву, развој овог случаја одговорности за штету историјски бележи промену основа одговорности од кривице ка створеном или контролисаном ризику. Из овог разлога пажњу посвећујемо упоређивању субјективне и објективне одговорности за штету коју проузрокује животиња.

На основу критеријума постојања права својине субјеката права над животињом разликујемо власничке и невласничке животиње. Постојање власничких права ствара правно значајну везу између животиње и носиоца права својине над њом, који сноси одговорност за њене поступке. Могућност контроле животиње, уз допуњујући критеријум пропуста надзора или корисности, представљају разлоге идентификовања власника, односно држаоца као одговорног лица у случају проузроковања штете. Додатно, уколико је надзор над животињом био пренет на друго лице (вршилац различитих услуга у вези са животињом), одговорност сносиће вршилац надзора.

Поводом питања штете од невласничких животиња, по правилу, одговорност изостаје. У појединим правима, какво је и домаће, посебним законима регулисане су специфичне ситуације у којима држава сноси одговорност за штету од дивљих животиња, односно јединице локалне самоуправе сносе одговорност за штету од напуштених животиња. Такво решење је релативно усамљено у свету. У правима англо-америчке породице права, није регулисана одговорност за штету од дивљих и напуштених животиња, те такве ситуације не представљају штету у правном смислу. Уколико одређени субјект права обавља привредну или комуналну делатност, у склопу које има контролу над дивљим или напуштеним животињама (нпр. паркови природе, прихватилишта за напуштене животиње), тада одговорност терети конкретног субјекта права уколико је штета настала на простору под контролом тог лица, односно у времену док постоји контрола тог лица над животињом.

На овом месту подсећамо на већ речено, да се одговорност за штету од животиња не везује за биолошки појам животиње. Правна теорија и законодавци уподобљавају појам животиње потребама одговарајуће гране права, ради остваривања одговарајуће правне политике. У грађанском праву животиње се сматрају стварима, материјалним деловима природе који су подобни да човек успостави власт над њима. Према томе, појам животиња у одштетном праву обухвата жива бића (различита од човека) која се

крећу и која имају чула (осетљивост), а над којима човек, као и над стварима, може да успостави власт, односно контролу у одговарајућем виду. Стога одговорност за штету може погодити узгајивача инсеката или вируса једнако као и власника паса или крава.

Одговорност за штету од животиња обухвата низ различитих случајева. Прво, случајеви штете услед понашања животиње које није било вођено вољом власника, вршиоца надзора или трећег лица, односно које није било изазвано или наређено. Другим речима, то су случајеви када на понашање животиње није утицао човек. Тада је реч о проузроковању штете коју причини животиња, што је предмет анализе у овом раду. Друго, случајеви штете када човек употребљава животињу као средство, инструмент да проузрокује штету другоме. Животиња има телесна својства и биолошке карактеристике подобне да делују на друге видове материје. У овом случају изостаје самостално деловање животиње, те није реч о штети која потиче *од животиње*. Напротив, реч је о штети *од човека*, који у проузроковању штете користи животињу као ствар, ништа другачију од кошаркашке лопте. На трећем месту јесу штете у којима животиња учествује на пасиван начин, било жива била мртва.

Са аспекта човековог понашања, ови случајеви проузроковања штете разликују се да ли човек својим нечињењем или чињењем учествује у проузроковању штете. Прихваћени режим одговорности у појединим правним системима утиче на различиту квалификацију одговорности за штету која је проузрокована употребом животиње као средства, било наредбом било физичком манипулацијом.

С једне стране, у домаћем праву долази до промене режима одговорности када је животиња употребљена као средство. Правило је да за штету од животиња важи објективна одговорност. Проузроковање штете употребом животиње као средства више одговара области субјективне одговорности (властито скривљено поступање).[361] Међутим, уколико је реч о проузроковању штете искоришћавањем опасних својстава животиње (нпр. отровна жаба или гуштер, чије су отровне жлезде на њиховој кожи, те се отров преноси додиром или излучивањем), примењују се правила одговорности за штету од опасне ствари. Правила субјективне одговорности конкуришу и у таквим случајевима, а на оштећеном је избор правног пута заштите.

Исправније је применити правила одговорности за опасне ствари у оним случајевима када штета јесте проузрокована реализацијом ризика који опасна ствар носи

[361] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, у: М. Караникић Мирић, М. Давинић, И. Вуковић (уред.), *Животиње и право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2016, стр. 164.

у себи, односно када је штета резултат оних својстава ствари због којих се она и сматра опасном. Примера ради, уколико лице гађа другога рибом из рибњака или корњачом, такав случај не заслужује квалификацију одговорности за опасне ствари. Уколико је штета настала јер су риба или корњача потом ујели оштећеног, или уколико је оштећени гађан јежом, тада својства животиње која су проузроковала штету оправдавају примену правила одговорности за опасне ствари. Чињеница да постоји и кривица штетника не опредељује режим одговорности, јер објективна одговорност постоји независно од кривице, те њено присуство не утиче на испуњење услова одговорности.

С друге стране, у појединим правним системима употреба животиње од стране човека не утиче на промену режима одговорности. У швајцарском праву регулисана је субјективна одговорност за штету од животиња. Независно од облика учестовања човека, да ли као изостанак дужне пажње или намерном употребом животиње као средства, основ одговорности и учесници у штетном догађају остају исти. Швајцарска правна теорија и судска пракса стоје на становишту да је за заснивање одговорности за штету од животиње неопходно да она активно учествује у штетном догађају, али није од значаја да ли је тај покрет подстакнут инструкцијама датим од стране човека.[362] Француска правна теорија давно је одбацила становиште да се само за штете које животиње проузрокују делујући *proprio moto* одговара као за ствари,[363] те није од значаја да ли животиња употребљена као средство – одговорност је објективна.

[362] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 165.
[363] Д. Костић, *op. cit*., стр. 99.

1. Историјски развој правне одговорности за штету коју проузрокује животиња

Развој правне одговорности за штету коју проузрокује животиња прати развој права и раздвајање кривичноправне и грађанскоправне одговорности. Стога је на првим ступњевима развоја права и овај случај одговорности за штету архаичан. Одликују га кривичноправни елементи, који ће тек накнадно уступити место грађанскоправним. Историјски посматрано, први вид одговорности за штету коју проузрокује животиња била је одговорност са претежним кривичноправним елементима. Штетно понашање животиње повлачило је правне последице, чија су сврха и облик одређивали правни карактер одговорности.

Кажњавање као сврха одговорности за штету дуго је била примарни циљ прописане санкције, док је обештећење тек пратило кажњавање. Елемент освете у материји одговорности за штету јесте „општа карактеристика сваког примитивног друштва", те је степен његовог утицаја „у обрнутој пропорцији са развитком друштва".[364] Развој система накнаде штете кретао се линијом између примене принципа талиона (одмазде) и принципа компензације (одмеравања штете). Постепено и неуједначено (у погледу различитих деликата), систем талиона био је замењен принципом компензације (натурална и новчана реституција). Испрва је компензација била добровољна, као дата могућност власнику животиње и оштећеном да се договоре о накнади штете, алтернативно од талиона. Потом, држава је кроз законску компензацију утврђивала износ и облик накнаде штете, као алтернативу талиону или као искључиву накнаду. Натурална реституција веома ретко је претпостављана талиону и новчаној казни. Ретки су били и случајеви капиталне казне за животињу, чија природа се директно везује за одмазду као манифестацију силе. Санкције су погађале власника животиње и лица која су у датим околностима имала контролу над њом (на пример, пастири).

Принцип компензације био је, такође, подређен сврси кажњавања. Новчана казна имала је облик вишеструког износа вредности повређеног добра или прецизно утврђеног високог износа казне. Према субјекту коме је новчана казна плаћана, државној каси или оштећеном, разликује се новчана казна као санкција јавног деликта и као санкција приватног деликта. У потоњем случају, иако приватни деликт, карактер санкције упућује да је реч о грађанскоправној одговорности са изразитом кривичноправном сврхом у

[364] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 35. Андрејевић користи израз принцип композиције. У савременој литератури је устаљен израз принцип компензације.

уређивању друштвених односа (индивидуална и генерална превенција). Истовремено, високи износ новчане казне која је служила и као накнада штете удаљавала је оштећено лице од идеје освете и тиме је примена силе остајала у рукама државног апарата.

Анализирајући природу одговорности у старим правима, Андрејевић истиче да је искључива кривичноправна одговорност за штету коју причини животиња била ретка и да је најчешће комбинована са грађанскоправном одговорношћу.[365] Таква испреплетеност два основна вида правне одговорности у старим правима била је одраз недовољне издиференцираности правних односа.[366] Саглашавајући се са реченим, на овом месту чинимо преглед одабраних архаичних права и правне одговорности за штету од животиња. Такав историјскоправни увид дозволиће нам да уочимо прве правне облике овог правног деликта, процес раздвајања кривичноправне и грађанскоправне одговорности, као и упоредо постојање заштите људи и њихове имовине од животиња на терену грађанске и кривичне одговорности.

Извори права држава старог и средњег века различито уређују одговорност за штету од животиња. Појмовно разликовање објективне и субјективне одговорности на овом ступњу развоја права не одговара савременим карактеристикама правне установе одговорности. Међутим, захтевани услови одговорности у изворима права држава старог и средњег века дозвољавају да усвојени режим одговорности условно определимо као субјективну одговорност, уколико је захтевана намера или непажња власника, без обзира на карактеристике животиња, или као објективну одговорност, уколико је захтев кривице изостајао и услов одговорности се тицао карактеристика животиње. Примера ради, док је Хамурабијев законик регулисао субјективну одговорност за штету од животиње чија су опасна својства позната власнику, римско право је регулисало објективну одговорност за штету од четвороножне животиње.

Опште карактеристике регулисања одговорности за штету од животиња у робовласничким и феудалним правима јесу казуистичност, класни карактер санкција и ирационална доказна средства. Правни извори су прописивали казне за појединачне ситуације у којима долази до повреде заштићених права и интереса људи. У оцени друштвене опасности, прављена је разлика да ли је штета проузрокована слободним лицима или зависним лицима и стварима. Теже санкције биле су прописане за повреде интереса слободних људи или припадника владајућег слоја друштва. За исте деликте, у

[365] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 31.
[366] *Ibidem*.

случају повреде роба, кмета или других категорија зависних лица, следила је блажа казна. Ирационална доказна средства заснивала су се на божијим знацима који долазе до изражаја кроз заклетву, судске двобоје и различите друге ирационалне провере истинитости навода окривљених.[367]

1.1. Хамурабијев законик

Хамурабијев законик, један од најстаријих законика Вавилонског царства,[368] уређује одговорност за штету коју учини животиња у скромном броју чланова (57, 58, 250, 251, 252).[369] Пажња је усмерена ка штети од стоке, што представља јасни израз земљорадничке привреде Вавилонског царства. Немаран пастир који пусти стоку да пасе без одобрења власника поља или након престанка општег времена паше, кажњаван је у натури (житу) према површини опасеног поља.[370] Речено осликава одговорност пастира за његове радње, али због проузроковања штете употребом животиња.[371] У оба случаја реч је о субјективној одговорности пастира, због пропуста да тражи одобрење власника поља, или због кршења забране извођења на испашу (односно враћања животиња са испаше) која је важила у градовима старог Вавилона.

Систем правила одговорности за штету од животиња био је утврђен у чл. 250–252. Ако животиња сама, без повода од стране трећих лица, усмрти човека, његови наследници немају права да туже власника животиње. Према чл. 250, „ако во, пролазећи путем, прободе и усмрти човека, случај не даје основа за тужбу",[372] односно према другом преводу „ако подивљали во у свом јурењу некога убоде и убије, за то нема потраживања".[373] Животиња у овом случају представља вишу силу, за чије деловање

[367] С. Бркић, Терет доказивања у кривичном и парничном поступку, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1, 2012, стр. 305.

[368] Историчари различито опредељују тачне године Хамурабијеве владавине Старим вавилонским царством и, нарочито, године доношења закона, али према преовлађујућем становишту у науци владавина Хамурабија трајала је од 1792. до 1750. године пре нове ере. Закони су донети пред крај његове владавине, према неким изворима 1736. године пре нове ере. Закони су били уклесани на камене стеле и постављени у свим важнијим градовима царства. Збирка ових закона представља најбоље сачувани и најдужи законик старог века, „осликавајући једну високо развијену цивилизацију, као најзначајнији изданак богате сумерско-акадске кунеиформне правне традиције". В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, I део, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1, LIX, 2011, стр. 134, 135.

[369] Чланови законика наведени према Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*; В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, I део, и В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, II део, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 2, LIX, 2011.

[370] Чланови 57 и 58 Хамурабијевог законика, наведено према: Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 9.

[371] Андрејевић овај случај штете обухвата као штету од животињу. М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 36.

[372] В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, II део, стр. 111.

[373] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 25.

власник не сноси одговорност. Оправданост такве логике везује се за незадрживу силу подивљале животиње, која је биолошки оснажена телесним атрибутима за напад и одбрану. Штета од дивљих животиња, такође, није давала основа за тужбу.[374] По свом деловању, дивље и подивљале животиње су изједначаване на равни више силе. Ово уједно указује и на класификацију животињу која је постојала у старом вавилонском праву, на домаће и на опасне животиње. Притом, опасне животиње обухватале су подивљале домаће животиње и дивље животиње.[375]

Уколико је животиња имала навику насртања на људе и уколико је такво њено понашање било познато власнику, деловање животиње престаје да буде виша сила. Располажући таквим сазнањима, на власнику је била одговорност да штету спречи, односно да ризик наступања штете умањи. Другим речима, особине животиње биле су претпоставка одговорности за проузроковану штету, али у нужном садејству са пропустом власника да држи животињу на начин који познавање њених опасних особина захтева. Стога је реч о субјективној одговорности власника. У Хамурабијевом законику то је речено у чл. 251 на следећи начин:

> „Ако је познато да човек има вола који насрће роговима и градске власти му скрену пажњу да му је во познат по махнитости, а он не подреже његове рогове, нити заузда свога вола, и тај во прободе и усмрти другог човека, он (власник вола, прим. аут.) нека да 30 шекела сребра."[376]
>
> Према другом преводу: „Ако нечији во хоће да убоде, и ако је (власнику, прим. аут.) то познато, а он његове рогове није подрезао ни спречио свога вола, ако во удари сина слободног човека и убије га, платиће пола мине сребра".[377]

За усмрћеног роба, накнада штете је мања: 20 шекела сребра, односно трећина мине сребра.[378] Обавеза накнаде штете није се одмеравала према насталој штети, но је имала унапред утврђен износ, чија је висина зависила од статуса усмрћеног лица. Поред новчане накнаде, закон је познавао и натуралну реституцију (чл. 263, штета на животињи као имовинском добру власника, о томе више у трећем делу рада). Законик није прописивао кажњавање животиње која је штету учинила, нити њену предају оштећеном на име накнаде штете.[379] Казнена политика у законику тиме је у појединачним

[374] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 36. Видети и: чл. 266 Хамурабијевог законика, према Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit*., стр. 26.
[375] М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 97.
[376] В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, II део, стр. 111.
[377] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit*., стр. 25.
[378] *Ibidem*. В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, II део, стр. 111.
[379] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 36 и 37.

случајевима претпоставила принцип компензације принципу талиона, тежећи изградњи „правне државе" по Хамурабијевим устројствима.[380]

Казуистичност законских одредби ограничавала је њихову примену само на штету у виду смрти лица. С обзиром на чињеницу да је штета сама смрт лица, а не њене последице, супротно савременом схватању штете услед смрти лица, накнада у овим случајевима има карактер одмазде. Унапред утврђени износи накнаде штете требало је да задовоље повређене личне и имовинске интересе оштећених лица, спречавајући приватну освету. Не само у сврси накнаде, него и у облику штете видљива је нераздвојеност грађанскоправних и кривичноправних елемената одговорности. Снага закона огледала се управо у томе што је представљала реч владара колико износи накнада штете када животиња усмрти слободног човека (нечијег сина, брата, кћер, мајку, итд.), односно роба (као имовинско добро), чијој речи се други нису смели успротивити. Истовремено, казуистичност оставља отворена врата питању одговорности за штету од других животиња, као што је ован или коњ.

1.2. Римско право

Иако оригинални текст римског Закона XII таблица није сачуван, према доступним реконструкцијама осме таблице, која је уређивала деликте,[381] била су регулисана два случаја штете од животиња: штета од четвороножних животиња и попаша на туђем земљишту.[382] Казуистичност овог закона указује на типичне случајеве проузроковања штете, који су били посебно значајни у датом степену привредног развоја римског друштва. Значај постојања само две одредбе постаје јасан уколико имамо у виду процесноправну оријентацију система правне заштите у римском праву, да не постоји право на заштиту правног добра уколико није прописана тужба коју оштећени може поднети суду. *Obligatio ex delicto* настаје уколико је правни поредак располагао одговарајућом *actio poenalis* за конкретни деликт.[383] Према Закону XII таблица, две тужбе су обухватале деликте од животиња: *actio de pauperie* и *actio de pastu*.

---

[380] В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, II део, стр. 119.
[381] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 41.
[382] Видети: Таб. VIII, 6 и 7. Вид. Ж. Бујуклић, *FORUM ROMANUM, Римска држава, право, религија и митови*, Шесто измењено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, 2012, стр. 793. Упоредити, Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 47.
[383] Цивилно римско право разликовало је четири основна деликта, заштићена појединачним акцијама (тужбама): *furtum* (крађа), *rapina* (*bona vi rapta*, разбојничка крађа), *iniuria* (повреда) и *damnum iniuria datum* (противправно оштећење). Преторским едиктима поједина противправна делања добила су такође карактер деликта. Најзначајнија међу њима била су: *dolus* (превара), *vis ac metus* (насиље и застрашивање,

Actio de pauperie тицала се материјалне штете (на стварима),[384] учињене без намере, тј. кривице. На овој разделној линији почивала је разлика између *pauperie* и *iniuria*, јер је потоња подразумевала кривицу. Тако је и Улпијан истицао да *pauperies est damnum sine iniuria facientis datum*, односно штета без противправности деловања штетника.[385] Услови за подизање тужбе различито су тумачени током времена. Испрва је захтевано да је материјалну штету учинила четвороножна животиња, делујући *contra naturam*, супротно својој природи. Појам четвороножне животиње односио се на стоку: овце, козе, бикови, коњи, магарци и муле.[386] Током класичног доба, одговорност је проширена и на случајеве штете од стране свих осталих врста домаћих животиња. Услови су сведени на захтев да штета мора да потиче од власничке домаће животиње, која је деловала на спонтан начин, *contra naturam*.

Одговорност власника била је објективна и наступала је на основу чињенице да је његова животиња причинила штету другоме. Међутим, ова одговорност није била неограничена. Напротив, услов *contra naturam* (понашање животиње супротно њеној природи) на прагматичан начин је разграничавао сфере ризика које су сносили власник животиње, оштећени и било које умешано треће лице.[387] Уколико је власник пропустио мере надзора, или су власник, оштећени или треће лице надражили животињу, или се животиња понашала у складу са својим природним навикама, важила су друга правила. Негативни услов јесте одсуство кривице власника животиње – да он није знао за извршени деликт или да није могао да спречи његово извршење. У супротном, власник животиње је одговарао за сопствену кривицу, а не за акте животиње.[388]

Једна од одлика *actio de pauperie* према према Закону XII таблица јесте ноксална одговорност. У римском праву, за штету коју проузрокује син породице, роб или животиња, одговорност је сносио ималац власти над њима (*noxaliter)*, гледано према тренутку подизања тужбе (*noxa caput sequitur*).[389] Он је имао обавезу плаћања новчане казне за учињени деликт (*noxiam sarcire*), али се те обавезе могао ослободити уколико

принуда) и *fraus creditorum* (превара на штету повериоца), којима још треба додати и квазиделикте: *iudex qui litem suam fecit, actio de deiectis vel effusis, actio de postis et suspensis* и *actio furti et damni adversus nautas caupones stabularios*. Више о томе, B. Eisner, M. Horvat, *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948, str. 450–452, 466–468.

[384] R. Zimmermann, *The Law of Obligations, Roman Foundation of Civilian Tradition*, Juta & Co, Capetown, Wetton, Johannesburg, 1990, p. 1101.

[385] *Ibidem*, p. 1097.

[386] *Quadrupedemve pecudum numero sunt et gregatim habentur*. B. S. Jackson, Liability for Animals in Roman Law, *The Cambridge Law Journal*, vol. 37, no. 1, 1978, p. 125.

[387] R. Zimmermann, *op. cit.*, p. 1103.

[388] М. Полојац, *op. cit.*, стр. 50.

[389] M. Boras, L. Margetić, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet u Zagrebu, 1980, str. 181.

штетника преда у власт оштећеном (*in noxam dedere, noxae deditio*). Предаја штетника вршена је манципацијом.[390] Ова *facultas alternativa* стварала је могућност да, предајом штетника, оштећени стекне прилику да се лично освети.[391] Мотиви приватне освете дуго нису напуштали римско право, а тек је цар Јустинијан укинуо ноксалну одговорност у односу на синове породице.[392] Други извори наводе да ноксална одговорност има корене у праведности, јер било би неправедно да лоше владање сина, роба или животиње нанесе већу штету њиховим очевима или господарима од вредности коју они сами имају.[393] Ноксална одговорност значила је обавезу власника да плати новчану казну или да преда оштећеном животињу (*noxae deditio*) која је штету проузроковала.[394] У ноксалној одговорности огледа се примитивно схватање о освети животињи као проузроковачу штете.[395] Због карактера ноксалне тужбе, право на подизање *actio de pauperie* пратило је судбину животиње: уколико животиња промени власника, нови власник постаје одговоран; уколико животиња угине пре *litis contestation*, право на тужбу се гаси.[396]

Actio de pastu (*actio de pastu pecoris*) примењивала се у случајевима попаше туђег поља од стране животиња, као ситуационо одређеног деликта. Услови примене тужбе тицали су се штете и узрочника.[397] Реч је материјалној штети, на земљишту оштећеног, попашом плодова земље, те уколико је животиња појела плодове који су пали са дрвета на земљу, тужба се није могла користити. Појам домаћих животиња *pecora*, односно *pecudes*, обухватао је све четвороножне и двоножне животиње које пасу и живе у стаду, крду или јату. Супротно *actio de pauperies*, ова тужба је важила за штету од животиња када се оне понашају *secundum naturam suam*, у складу са својим природним навикама.[398] У литератури је спорно да ли је реч о субјективној одговорности (да је власник намерно или немарно пустио своју стоку на туђе поље) или о објективној.[399] Оскудност извора о овој тужби чинили су спорним и њену ноксалну природу. Заступници идеје субјективне

[390] *Ibidem*, str. 182.
[391] Више о друштвеној улози ноксалне одговорности, М. Полојац, *op. cit.*, стр. 78–89.
[392] Више о томе, B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.*, str. 452.
[393] Гај, *Институције*, превод Обрад Станојевић, Завод за уџбенике, Београд, 2009, стр. 323, бр. 75.
[394] Више о томе, B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.*, str. 452.
[395] Исто примитивно схватање оживљено је и у феудалном добу, када су вођени судски поступци против животиња.
[396] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 38, 39.
[397] М. Полојац, *op. cit.*, стр. 132, 135–137.
[398] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 39. Исто и, М. Полојац, *op. cit.*, стр. 136.
[399] Упоредити, R. Zimmermann, *op. cit*, p. 1107, и B. S. Jackson, *op. cit.*, p. 137. Андрејевић указује да је реч о објективној одговорности, док Полојац заузима став да је реч о субјективној одговорности. М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 39. М. Полојац, *op. cit.*, стр. 133.

одговорности стоје на становишту одсуства ноксалитета, док други истичу ноксалну одговорност као карактеристику ове тужбе.[400]

Правила *actio de pauperie* нису била применљива на штету од дивљих животиња. Од њих није могла бити очекивана благост нарави и понашање у припитомљеном окружењу, због чега услов *contra naturam* није био испуњен.[401] За штету од ових животиња примењивао се *edictum de fens (edictum de feris)*, о којем нема много сачуваних трагова.[402] Едикт се тицао дивљих животиња које су ради игара допремане у Рим из свих крајева света, примера ради набројане као вук, медвед, лав и пантер, али и пси.[403] [404] Врсте животиња указују на степен њихове присутности у римском друштву.

Услов примене едилске тужбе био је да је штета настала на јавном путу, односно када је лице животињу држало поред јавног пута, где људи пролазе, те је присуство дивље животиње представљало извор повећане опасности за пролазнике. Едилска тужба обухватала је штету на стварима и штету у случају смрти слободног човека. За штету од дивљих животиња одговарао је њихов држалац, који није морао бити њихов власник. Одговорност је постојала без обзира да ли било могуће спречити штету, на основу чињенице да је држање дивље и опасне животиње ризик за друга лица (*qua vulgo iter fiet*).[405] Утилитаристичким тумачењем, норме едикта проширене су ка свим штетним животињама, на слободи или везаним, уколико не могу бити спутане на начин који спречава проузроковање штете.[406] Едикт је прописивао новчану казну, према врсти штете и сталежу оштећеног, без могућности ослобођења предајом животиње.[407]

Примена ових тужби правила је разлику између деловања животиња као неуобичајеног, *contra naturam* (*actio de pauperie*), и уобичајеног, *secundum naturam* (*actio de pastu,* али и *actio de edictum*). Неуобичајено понашање је оно супротно припитомљеној природи, као што је пример коња који уједа или удара ногом, без повода. Уобичајено

---

[400] Упоредити, М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 38, 39, и М. Полојац, *op. cit.*, стр. 134.
[401] R. Zimmermann, *op. cit.*, pp. 1113, 1114.
[402] Едикт су донели едили, који су се старали о одржавању јавних зграда и путева (*cura urbis*) и организовању јавних догађаја (*ludi*). R. Zimmermann, *op. cit.*, p. 1106. М. Полојац, *op. cit.*, стр. 143–151.
[403] У литератури је истакнуто мишљење да су едиктом испрва били обухваћени само пас и нераст, односно вепар, а да је касније ова листа проширивана, обухватајући друге дивље животиње. R. Zimmermann, *op. cit.*, p. 1106. М. Полојац, *op. cit.*, стр. 146.
[404] У литератури је спорно и да ли је и на који начин била регулисана одговорност за штету од паса. Према једном мишљењу, *actio de pauperie* није обухватала псе, али јој је каснијим тумачењима дат и тај обухват. Према другом мишљењу, постојао је посебан закон који је регулисао ове штете, *Lex Pesolania*. Према трећем мишљењу, пси су били обухваћени поменутим *edictum de feris*. B. S. Jackson, *op. cit.*, pp. 128–133. О постојању *Lex Pesolania de cane* видети и, М. Полојац, *op. cit.*, стр. 151, 152.
[405] R. Zimmermann, *op. cit.*, p. 1106.
[406] B. S. Jackson, *op. cit.*, p. 136.
[407] Више о томе, B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.*, str. 452; R. Zimmermann, *op. cit.*, pp. 1106, 1107.

деловање животиња јесте пример коња који удара када му се приђе с леђа. Опасним животињама су сматране дивље животиње и домаће које делују *contra naturam*. Одговорност је у оба случаја била објективна – за дивље животиње на основу *edictum de feris,*[408] а за домаће животиње на основу *actio de pauperie*. У литератури је спорно да ли се *contra naturam* деловање процењивало према индивидуалним особинама конкретне животиње или према особинама животињске врсте као такве.[409] Различито је тумачено да ли везан пас који уједе пролазника поступа противно или у складу са својом природом. Аргумент у корист првог става лежи у припитомљености пса; аргумент у корист другог става заснива се на опасности пса којег власник управо из тог разлога држи везаног.[410] Процена неуобичајености деловања значила је да је иста животиња, у различитим ситуацијама, сматрана опасном или обичном, односно имала је различиту правну квалификацију. То је водило и примени различитих тужби, уз испуњење осталих услова.

Бројност и разноврсност оштећења туђих ствари у условима казуистичног Закона XII таблица, довела је до усвајања закона *Lex Aquilia de damno* у доба Републике. Аквилијев закон јединствено је регулисао цивилни деликт *damnum iniuria datum* (противправно оштећење туђих ствари),[411] замењујући до тада важеће законе и правила, укључујући и Закон XII таблица.[412] Само у изузетним случајевима, када се Аквилијев закон није могао применити, важила су правила поменутих тужби. Разлог упоредног опстанка *actio de pauperie*, након доношења Аквилијевог закона, што је посебно истакнуто у Институцијама и Дигестама, лежи у чињеници комплементарности основа одговорности: прва одговорност је објективна, потоња субјективна.[413]

Аквилијанска одговорност захтевала је директну узрочну везу између физичког деловања штетника и настале штете (*damnum corpore corpori datum*).[414] Одговорност је постојала уколико је узрок штете било противправно деловање (*iniuria, quod non iure fit*). Таква одговорност испрва је имала објективна обележја јер није утврђивана кривица. Међутим, касније се појам *iniuria* почео примењивати тако да одговорност постоји само

[408] У литератури је изражено и мишљење о субјективној природи ове одговорности. Више о томе, М. Полојац, *op. cit.*, стр. 147, 148.
[409] М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 98. R. Zimmermann, *op. cit.*, pp. 1103, 1114.
[410] R. Zimmermann, *op. cit.*, p. 1117.
[411] Ж. Бујуклић, *op. cit.*, стр. 106. У употреби је и израз аквилијански закон, али предност као исправнијем дајемо изразу Аквилијев закон, означавајући доносиоца закона. Тужбу и одговорност који настају на основу овог закона присвојно означавамо као аквилијанска тужба и аквилијанска одговорност.
[412] *Lex Aquilia omnibuslegibus, quae ante se de damno iniuria locutae sunt, derogavit, siveduodecim tabulis, sive alia quae fuit.* Ulp. D. 9, 2, 1. Наведено према, R. Zimmermann, *op. cit.*, p. 953.
[413] B. S. Jackson, *op. cit.*, p. 138.
[414] B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.*, str. 457–458. M. Boras, L. Margetić, *op. cit.*, str. 180. Гај, *Институције*, стр. 279, бр. 219.

уколико је штетник скривио штету својим противправним понашањем. Овај субјективни услов одговорности, *culpa Aquiliana*, тумачен је веома широко, обухватајући поред намере и сваку немарност и непажњу (*in lege Aquilia et levissima culpa venit*), али све докле се ради о чињењу.[415] На различитом тумачењу услова аквилијанске одговорности, класични правници развили су учење о узрочној вези и кривици, као објективном и субјективном услову одговорности. Управо је захтев кривице највећи допринос Аквилијевог закона.

Када је реч о штети од животиња, закон је примењиван само у случају када је власник подстицао животиње или је био немаран у њиховом држању чиме је изложио директном ризику туђе ствари. Аквилијев закон није примењиван за штете које су животиње проузроковале независно од радњи човека.[416] Улпијан је супротстављао примере подивљалог коња који удари копитом, подивљалог бика који убоде рогом и разјарене муле која причини штету, када се примењује *actio de pauperie*, са примерима када домаћа животиња преврне терет због неравног терена, кривице гонича или преоптерећености, када се примењује *actio ex lege Aquilia* јер постоји људска кривица. Додатно, ако је разјареност животиње настала као резултат човековог деловања (ранио коња који је потом разјарен услед бола ударио копитом друго лице), тада су били испуњени услови за примену *actio ex lege Aquilia.*[417] У том смислу, овај закон није регулисао случајеве штете од животиња, а његов допринос знатно је већи када је реч о штети на животињама (о чему ће бити речи у трећем делу рада).

Вреди поменути да у наведена два случаја коришћења животиње као средства проузроковања штете (подстицање и ризик за туђе ствари), власник животиње је одговарао због своје кривице. Тада је и Аквилијев закон испољавао „кажњавање као основну сврху уређивања односа насталих штетним поступцима животиње".[418] Према Аквилијевом закону, у случају оштећења ствари новчана казна износила је њену највишу вредност у последњих 30 дана.[419] Када је више лица причинило штету, свако од њих је било дужно да плати највишу новчану вредност оштећене ствари. Додатно, уколико је тужени одрицао одговорност, а током поступка се утврди да јесте одговоран, пресуда је гласила на двоструки износ, *in duplum* (*crescit in duplum adversus infitiantem*).[420] Речено

[415] Више о томе, B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.,* str. 457–458. М. Полојац, *op. cit.,* стр. 138–139.
[416] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 41. М. Полојац, *op. cit.,* стр. 137.
[417] М. Полојац, *op. cit.*, стр. 139–140.
[418] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 32.
[419] Ж. Бујуклић, *op. cit.,* стр. 795.
[420] B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.*, str. 458.

указује да римско право није напуштало идеје кажњавања у одштетном праву, упркос развоју принципа процене штете (вредност коју је ствар имала у одређеном тренутку).

Из изложеног система тужби (*actio de pauperie, actio de pastu, actio Aquilia*), приметно је разликовање деловања животиња под утицајем човека (*actio Aquilia*) и спонтаног деловања животиње (*actio de pauperie, actio de pastu*). У потоњем случају, задржано је уређење објективне одговорности за штету од животиња кроз развој римског права. Не напуштајући идеју кажњавања у деликтном систему одговорности, у римском праву никада до краја није била искристалисана разлика између грађанскоправне и кривичноправне одговорности, на начин како их данас схватамо.

1.3. Салијски закон

Као један од најстаријих тзв. варварских законика, Салијски закон је представник законика насталих у Европи у средњем веку. Реч је о зборнику обичајног права салијских Франака, писан на (исквареном) латинском језику.[421] Значајна пажња била је посвећена случајевима повређивања и одузимања туђих животиња, док је питање штете учињене од стране животиње било регулисано само једном нормом.

Глава 36 закона прописивала је када човека усмрти било која четвороножна домаћа животиња „половину крвнине плаћа господар животиње, а за другу половину овлашћеном лицу треба предати само живинче".[422] Наведена одредба у опису штете личи на одговарајућу одредбу Закона XII таблица, ограничавајући се на штете од четвороножне домаће животиње. Казуистичност закона облик штете своди само на убиство човека. Одговорност власника животиње била је објективна. Крвнина (*vergelda*) је зависила од сталешке припадности убијеног човека и његовог положаја.[423] Разлике у сталежу и родовској припадности утицале су на висину крвнине.[424] Висина крвнине била

[421] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 49.
[422] *Ibidem,* стр. 62.
[423] Франачко друштво разликовало је три сталежа, састављена од германског становништва (освајачи Салијски Франци и германска племена која су затечена приликом освајања територије од стране Салијских Франака) и галоримског становништва (Гали и Римљани). Највиши сталеж чинило је феудално племство, потом је следио сталеж слободног становништва, и на крају сталеж полузависног и зависног становништва. Међутим, унутар истог сталежа није био једнак положај германског и галоримског становништва. Љ. Кандић, Салијски закон и друштвени односи у Франачкој у доба Меровинга, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1, 1969, стр. 53–55.
[424] За убиство слободног Франка, крвнина је износила 200 солида. За убиство члана краљеве пратње – 600 солида. За убиство лита или краљевих кметова (две категорије полузависног становништва) – 100 солида. За убиство римских колона (трећа категорија полузависног становништва) – 62,5 солида. За убиство роба (зависно становништво) – 30 солида, једнако као за убиство животиње. *Ibidem,* стр. 54, 57, 58.

је одређена одредбама које су регулисале кривична дела у вези са убиством. Имајући у виду да је закон регулисао убиство слободне жене,[425] закључујемо да се и у том случају усмрћења од стране животиње примењивала наведена одредба, која садржи неискључујући термин „човек". Иста заштита није била прописана за жене које припадају зависном становништву.

За разлику од *actio de pauperie* римског права, према којој је власник имао избор између накнаде штете (компензација) и предаје животиње штетника (ноксална одговорност), одредбе Салијског закона прописују кумулацију обе санкције. Тиме је одговорност за штету од животиња појачана у франачком друштву, а идеја кажњавања јасно истакнута. Вредност животиње није представљала меру половине вредности живота човека, независно од сталежа, но израз идеје кажњавања. Породици убијеног предавана је животиња да на њој примене своју освету или да је користе у своје сврхе.

Одговорност власника животиње нема искључиво грађанскоправне елементе. Постојање крвнине представља битан кривичноправни елемент одговорности, што указује на неразграниченост природе правне одговорности у средњем веку код Салијских Франака. Као што је речено, крвнина је била одређена код кривичних дела убиства. Такво опредељење јасно указују на њен кривичноправни карактер. Поједини аутори објашњавају да је крвнина, коју је убица морао да плати, заправо била састављена из два или три дела, од којих је један увек припадао краљу, а остали су дељени у породици убијеног.[426] С обзиром на то да код одговорности за штету од животиња, њен власник дугује половину крвнине, остало је неразјашњено да ли је такав однос условљен чињеницом да је животиња крвник или се заправо краљев део „опраштао" власнику животиње. Могуће је да је породица убијеног добијала животињу и четвртину (или мањи део) крвнине, а да је преостали део припадао краљу. Уколико сврху краљевог дела видимо у својеврсним „дажбинама" за правну заштиту која стоји иза краљевог закона, онда је мало вероватно да би се код проузроковања штете од животиња краљев део „опраштао" власнику животиње. Већу вероватноћу нуди смањивање крвнине услед чињенице да је животиња проузроковала смрт човека, које смањивање трпи и краљев део и део породице убијеног.

[425] За убиство слободне жене труднице, крвнина је износила 800 солида. За убиство слободне жене која може да рађа – 600 солида. За убиство слободне жене која не може да рађа – 200 солида. Приметно је да је крвнина за убиство жене која не може да рађа једнака са крвнином за убиство Франка, а да је крвнина за убиство труднице четири пута већа. Љ. Кандић, *op. cit*., стр. 55.
[426] *Ibidem*, стр. 55, 56.

1.4. Византијско и словенска феудална права

Византијски извори права у својој основи садржали су прихват и надградњу над римским правом, након пада Западног римског царства. Постојеће римско право трпело је утицај промена у друштвеним односима, али и блискост обичаја народа у саставу Византије. Словенски извори права обухватају историјске правне изворе различитих словенских држава. Сагледавајући ове изворе, поред кодификације словенског обичајног права, приметна је рецепција византијског (и римског) права.

Земљораднички закон[427] био је најуже везан за употребу животиња у привреди византијске државе. Стога не чуди бројност одредби које регулишу штету од животиња (чл. 23, 25, 38, 42, 43, 46, 48, 49, 53, 77, 85).[428] Животиње су разликоване на домаће и дивље, која квалификација је условљавала постојање одговорности.

Најчешћи случај штете од домаћих животиња била је потра, односно штета на воћњацима, виноградима, њивама и обрађеним пољима. Разлику је правило која домаћа животиња је потру учинила, бик или нека мање опасна животиња: прасе, овца или пас. Ако је бик учинио потру, оштећени је био дужан да га преда власнику и тражи накнаду штете (чл. 38 и 48). Уколико не преда бика, но га повреди (одсече уши или реп, ослепи га) или убије, био је дужан да власнику надокнади здравог бика.[429] Једнако је важило и ако је повреда животиње наступила услед непажње, у покушају истеривања из винограда (чл. 85). Принцип талиона је евидентан, али сада посебно у интересу заштите радних животиња. Истовремено се инсистирало на правној држави, у којој су грађани вођени законом: оштећени је дужан да тражи накнаду штете и не сме да се свети на животињи. Пастир који је чувао бика у време потре није остајао без своје зараде, али је дуговао накнаду штете оштећеном (чл. 25).

Правила су другачија ако је потру учинило прасе, овца или пас (чл. 49, 53). Први пут када ове животиње учине потру, оштећени је био дужан да их врати власнику и тражи надокнаду штете. Други пут – оштећени је био дужан да их врати власнику, тражи надокнаду штете и опомене власника. Трећи пут – оштећени је могао да им одсече уши или да их убије, због ког чина не би сносио одговорност. Ако би оштећени после прве

[427] NOMOS GEORGIKOS је византијски закон који уређује односе поводом делатности слободних сељака у сеоским општинама, донет у периоду између краја VII и средине VIII века. Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 77.
[428] *Ibidem*, стр. 79–83.
[429] У овом случају приметна је и штета проузрокована животињи, али је разматрамо на овом месту јер је органски везана за деликт потре.

или друге потре убио животињу, дужан је био да власнику преда исту врсту животиње коју је убио (прасе за прасе, овцу за овцу).

За разлику од римског права, где се за штете од паса примењивао *edictum de feris*, у византијском друштву пас је сматран домаћом животињом. Примењивала су се јединствена правила за штете од паса и осталих домаћих животиња. Уколико је власник користио свог пса као средство проузроковања штете другоме, његова одговорност је садржала грађанскоправне елементе (надокнада штете) и кривичноправне елементе (телесна казна). Тако, чл. 77 закона је прописивао:

> „Ако неко има јаког пса, који напада на друге, па тог јаког пса нахушка на слабијег од њега, па се деси да неки пас буде повређен или угине, онда нека надокнади штету његовом власнику и нека добије дванаест шиба".[430]

За штету од дивљих животиња се није одговарало. Пастир коме је бик предат није био одговоран ако бика убије вук, али је био дужан да покаже труп бика (чл. 23). Међутим, разлику прави да ли је постојала кривица неког трећег лица (*casus mixtus*). Ако је лице, прикупљајући своју стоку после испаше, заједно са њом прикупило и туђу стоку, а туђа стока нестане или је поједу вуци, дуговало је накнаду штете њиховом власнику (чл. 43). Ипак, лице је могло бити ослобођено одговорности ако докаже да није било у стању да стоку задржи са својим стадом. Последица постојања намере присвајања туђе животиње била је кривична одговорност виновника, без обзира на чињеницу да је животињу усмртила дивља звер. Тако, ако је роб истерао стоку из тора у намери да изврши ноћну крађу, па звери растргну стадо, казна за роба била је ослепљење (чл. 46). Једнака казна била је прописана и када лице у намери да украде бика из стада, растера стадо, које потом растргну звери (чл. 42).[431] У потоњим случајевима, власник стада остајао је без надокнаде штете, те је кривичноправна одговорност у потпуности апсорбовала одговорност штетника. Надокнаде штете није било јер су дивље звери усмртиле животиње оштећеног (фактичко поимање узрочности).

Еклога[432] је питању штете од животиња посветила пажњу само када је реч о међусобном сукобу животиња. У члану 9 титула XVII било је прописано следеће:

> „Ако се међусобно побију овнови или волови, ако онај који је први навалио буде убијен, власник оног који је убио није одговоран; али ако угине нападнути,

[430] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 83.
[431] *Ibidem,* стр. 80.
[432] EKLOGE TON NOMON је византијски правни зборник, донет у време владавине цара Лава III Исавријског, око 726. године. У највећем делу садржи изводе из Јустинијанове кодификације, уз приметан утицај обичаја и праксе народа у источним деловима Византије. *Ibidem*, стр. 85.

одговара власник онога који је убио, па или предаје (исту такву) животињу власнику оне која је убијена, или му надокнађује штету."[433]

Казуистичност наведене одредбе ограничавала је њену примену на домаће животиње са роговима (овнове и волове), који су били значајни у сточарској и ратарској привреди Византије. Питање одговорности лежало је између напада и одбране. Наведена одредба представљала је израз *actio de pauperie* римског права, непромењена у погледу штете и санкције. Задржана је била идеја успостављања равнотеже између накнаде штете и кажњавања, оличене у ноксалној одговорности. Разлика је постојала у разграничавању понашања животиње и ограничењу врста животиња. Такође, примена овог законског правила била је ограничена на међусобни сукоб животиња и није се распростирала на све случајеве проузроковања штете на стварима од животиња, како је то чинила *actio de pauperie.* За разлику од Земљорадничког закона, изостајало је телесно кажњавање власника животиње нападача.

Словенски извори права као што су Кратка руска правда и Шира руска правда нису садржали одредбе о штети коју животиња причини, али су пажњу посвећивали случајевима повреде туђих животиња (о чему ће речи бити у трећем делу).

У феудалном праву Србије одговорност за штету од животиња везивала се за случај попаше. Сточарско-пољопривредна привреда средњовековне Србије определила је била и пажњу законодавца. Према чл. 76 Душановог законика,[434] чија животиња „попасе жито, или виноград, или ливаду", власник је био дужан да плати накнаду.[435] Иако закон не помиње животињу, глагол „попасе" јасно упућује на попашу од стране животиња, а не на жетву, бербу или косидбу. Одговоран је био власник животиње. Иако се није могао ослободити одговорности доказујући да није крив, степен кривице одређивао је висину накнаде штете. Ако се попаша догодила услед непажње („грехом"), висину накнаде одређивала су лица која процењују такве штете („душевници који цене"), према економској вредности очекиваног приноса попасених земљишта. Међутим, ако се попаша догодила намерно („нахвалницом"), власник животиње дуговао је поред накнаде штете и шест волова. Потоње је представљало казну у натури, тј. глобу у стоци коју је штетник дужан да плати.[436]

[433] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 104.
[434] Душанов законик или Законик цара Душана представља најзначајнији зборник правних прописа средњовековне Србије. Донет је на државном сабору 1349. године и допуњен на државном сабору 1354. године, писан ћирилицом, на говорном српском језику. *Ibidem*, стр. 151.
[435] *Ibidem*, стр. 158.
[436] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 34.

Такво одређивање санкције указује на комбинацију елемената грађанскоправне и кривичноправне одговорности. Додатних шест волова представља израз идеје кажњавања за намерну штету учињену другоме. Одговорност за попашу била је грађанскоправне природе (надокнада штете), а само у случају постојања намере (умишљаја) власник је поред грађанскоправне одговорности сносио и кривичноправну.[437] Дакле, од степена кривице зависила је природа одговорности. Међутим, кривичноправна одговорност није имала данашњи облик. Волови су предавани оштећеном лицу, чиме је спречавана приватна освета.[438] Иако прописана казна уводи кривичноправне елементе у одговорност за штету проузроковану попашом, реч је о претежно грађанскоправној одговорности.

1.5. Француско и немачко феудално право

Одговорност за штету од животиња задржало је свој мешовити карактер у феудалним правима у Европи. Поред грађанскоправних елемената, изразито је била присутна идеја кажњавања, под притиском религиозних утицаја на право. Надокнада је често представљала вишеструки износ штете, те у овом погледу нема разлике у односу на правне изворе ранијих периода. Одговорност власника животиње била је субјективна или објективна. Санкције су биле усмерене ка власнику, али и према самој животињи, када је деловала спонтано. Била је развијена пракса суђења животињама.

Француско феудално право је одговорност за штету од животиња заснивало на идеји кривице, за коју је пример регулисања лежао у Аквилијевом закону. Власник је имао дужност пажње у држању животиње, те је проузроковање штете представљало последицу повреде ове дужности. Одговорност власника је била субјективна, а његова кривица је морала бити доказана. Дума (Jean Domat) је забележио неколико примера: кочијаш који није имао снаге или вештине да задржи разбеснелу животињу био је одговоран јер се прихватио посла који није знао или није могао да врши; власник је био одговоран ако не затвори говече које има навику да боде друге јер треба да држи своје животиње да не направе штету.[439] Није било од значаја да ли је животиња домаћа и дивља, лице које ју је држало имало је обавезу пажње и превенције штете.

---

[437] Т. Тарановски, *Историја српског права у немањичкој држави, II део: Историја кривичног права*, Издавачко књижарница Геце Кона, Београд, 1931, стр. 104.
[438] *Ibidem*, стр. 46.
[439] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 43.

Само изузетно, власник је одговарао објективно за штету коју проузрокују животиње. Пример је одговорност власника живине за штету која ону причини на туђем земљишту, према Сеоском закону из 1791. године.[440]

Ноксална одговорност римске *actio de pauperie* и потоњег Салијског закона је била напуштена, али су трагови остали у обичајном праву. Тако, према обичајном праву оштећени је могао да задржи животињу коју је затекао у проузроковању штете уколико је њен власник био непознат, а сам власник је имао могућност да своју животињу отплати у року од једне године и једног дана.[441]

Немачко феудално право кроз рецепцију римског права задржало је ноксалну одговорност у случају штете од животиња. Основи одговорности у француском и немачком феудалном праву су били различити. Одговорност власника, односно лица које је у тренутку проузроковања штете држало животињу у свом интересу, није зависила од кривице. Напротив, одговорност је била објективна. Власник је био дужан да надокнади штету или да уступи животињу оштећеном лицу. Ноксална одговорност је важила само у случају спонтаног понашања животиње. Постојање кривице власника у виду навођења животиње на штету поништравало је његову одговорност и брисала могућност уступања животиње. Кривица оштећеног ослобађала је власника одговорности. У оба случаја, кривица је морала бити доказана.

Оштећени је могао да задржи животињу коју је затекао у проузроковању штете ако је њен власник био непознат. Власник је имао могућност да исплати причињену штету и откупи своју животињу.[442] Овде је приметна сличност француског и немачког обичајног права. Ноксална одговорност задржала се у немачком праву све до усвајања Грађанског законика.

1.6. Кривичноправна и прекршајноправна одговорност за деловање животиња у савременом праву

Историјски развој одговорности за штету коју проузрокује животиња показује да су први облици ове одговорности садржали елементе грађанскоправне и кривичноправне одговорности. До раздвајања ових врста одговорности долази постепено, услед развоја правне науке и законодавне мисли. У савременом праву опажамо више врста правних

[440] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 42.
[441] *Ibidem*.
[442] *Ibidem*, стр. 44–45.

одговорности: грађанскоправна, кривичноправна и прекршајноправна. Различите правне одговорности које настају услед штета од животиња узроковане су мноштвом правним норми којима се регулише одвијање друштвених токова у условима непосредне близине и упућености човека и животиња.

Кривичноправна одговорност везана је за одређење бића кривичног дела, када штетни догађај у којем се као чинилац јавља и животиња има кривичноправну димензију (*nullum crimen sine lege*).[443] С обзиром на њихову природу и друштвени значај, у савременом праву кривичноправна одговорност се везује углавном за специфичне ситуације. Навешћемо примере из домаћег кривичног права.

Кривично дело преношење заразних болести код животиња и биљака састоји се у непоштовању прописа и наредби у вези са сузбијањем заразних болести, за време епидемије.[444] Кривично дело изазивање опште опасности чини онај ко општеопасном радњом или општеопасним средством изазове опасност за живот или тело људи и имовине већег обима.[445] Како се животиње у грађанском праву сматрају стварима, а у облигационом праву опасним стварима, систематским тумачењем утврђујемо да опасност могу да створе и животиње, под одређеним условима. На пример, када неко лице узнемири пчелињак или осињак, те створи опасност за људе у непосредној близини. Схватајући животиње као опасност, пропуст да се надлежном органу пријави неуобичајена активност животиња која може да угрози живот или тело људи или имовину већег обима, представља кривично дело неотклањање опасности.[446] Учешће животиња у саобраћају може да угрози безбедност људи и њихове имовине, што води одговорности због извршења кривичног дела угрожавање јавног саобраћаја.[447] Ово нарочито важи када се недовољно навикнуте или плашљиве животиње уводе у саобраћај, напуштају поред путева или користе у саобраћају на путевима где је то забрањено. У свим наведеним случајевима кажњиво је и нехатно поступање.

Користећи природна својства и снаге животиње, лице може да употреби животињу као средство за извршење кривичних дела тешке крађе, насиља у породици, угрожавања сигурности, итд. Иако у свим овим ситуацијама животиња дела на начин

[443] О разликама између грађанскоправне и кривичноправне одговорности видети, С. Перовић, Природно право и одговорност, *Правни живот*, бр. 9, 2011, стр. 55–63. Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 207–209.

[444] Видети: чл. 270 КЗ. Услов је да је реч о болестима животиња које могу угрозити сточарство. Учиниоци кривичног дела су власници или држаоци животиња који не поштују санитарне мере како би спречили да њихова заражена стока прошири болест даље. У случају угинућа животиња санкција је строжа.

[445] Видети: чл. 278 КЗ.

[446] Видети: чл. 285 КЗ.

[447] Видети: чл. 289 КЗ.

који угрожава права и интересе лица, кривична одговорност терети власника или држаоца животиње. Због повреде правно заштићених интереса, имовинскоправни захтев (накнаду штете) оштећени могу остваривати у кривичном или парничном поступку.

Прекршајноправна одговорност настаје у случају непоштовања ветеринарских и санитарних прописа, саобраћајних прописа, прописа за спречавање штете од дивљих животиња, прописа за држање домаћих животиња у градским срединама, итд. Непоштовање ових прописа може да представља елемент бића кривичног дела или прекршаја. Пример прекршајне одговорности нуди Закон о дивљачи и ловству. Прекршајну одговорност сноси корисник ловишта правно лице уколико уноси дивљач у ловиште без да је извршио здравствену контролу или не предузме мере ради спречавања појаве и ширења заразних болести дивљачи.[448] Физичко лице чини прекршај уколико у ловиште унесе дивљач из зоолошких вртова, паркова дивљачи и фарми дивљачи.[449] Оба прекршаја санкционишу стварање опасности коју заражена или неаутохтона дивљач може да представља за друге животиње у ловишту. Прекршајна одговорност не супсумира грађанску одговорност за надокнаду штете према Републици Србији, као носиоца права својине над ловиштима. Казне за наведене прекршаје су новчане.

[448] Видети: чл. 104 ЗДЛ.
[449] Видети: чл. 105 ЗДЛ.

2. Грађанскоправна одговорност за штету коју причини животиња

Институт одговорности представља захтев остваривања праведности у друштвеним односима. На правнофилозофском нивоу, према утемељењу које је поставио Аристотел, уређење одговорности изражавају принципи комутативне и дистрибутивне правде.[450] Комутативна правда приликом успостављања једнакости у нарушеним односима захтева тражење средине, према аритметичкој пропорцији, између крајњих тачака превеликог и премалог, добитка и губитка.[451] Таква аритметичка средина је једно лице праведности. Комутативна правда исправља или поравнава неједнакости које се појављују у односима између појединаца.[452] Њен израз у облигационом праву је начело једнаке вредности узајамних давања код обострано обавезујућих уговора, односно обавеза накнаде једнаке вредности у случају проузроковања штете. Дистрибутивна правда утврђује расподелу добитака и губитака према геометријској пропорцији, сразмерно, уважавајући индивидуалне заслуге лица у конкретном односу.[453] Оваква расподела је друго лице праведности и зависна је од временско-просторних атрибута правног система.[454] У облигационом праву уважавање савесности страна уговорница, степена кривице штетника, доприноса оштећеног или имовинских прилика штетника представља изразе дистрибутивне правде. Тек здружена примена оба принципа правде дозвољава успостављање стања најприближнијег равнотежи у условима повреде материјалних и нематеријалних интереса лица.

Почетно питање разматрања грађанскоправне одговорности јесте шта је штета у правном смислу. Стога на самом почетку разматрамо правни појам штете. Имајући у

---

[450] Бавећи се питањем односа правде и правичности, Чавошки (Коста Чавошки) полази од Аристотеловог поимања правде. Он указује да, према Аристотелу, дистрибутивна и коректива правда представљају два посебна вида правде. Поред њих постоји и општа правда, садржана у природним законима који су, као вечни и једнаки за све људе, супротстављени позитивним (конвенционалним) законима, различитим у појединим друштвеним заједницама. Циљ законодавца треба да буде достизање правде у закону, при чему га у том подухвату општост правне норме неминовно ограничава. Правичност судије који примењује закон омогућава достизање правде у појединачним ситуацијама, које законодавац ни са својом најбољом промисли није могао све да обухвати. К. Чавошки, *О правди и правичности*, Српска академија наука и уметности, Београд, 2017, стр. 18, 27, 32.

[451] С. Перовић, Природно право и одговорност, стр. 42–45. Чавошки уместо израза комутативна правда, који је широко прихваћен у домаћој правној науци, користи изразе коректива или синалагматска правда и указује да је Тома Аквински за корективу правду из Аристотелових дела изумео нови израз, комутативна (*commutatio*) правда. К. Чавошки, *op. cit.*, стр. 35, ф. 142.

[452] *Ibidem,* стр. 35.

[453] *Ibidem,* стр. 33. На истом месту Чавошки указује да, према Аристотелу, под заслугом као мерилом расподеле не подразумевају сви исту ствар: они који су демократски настројени под заслугом подразумевају личну слободу, олигархијски настројени подразумевају богатство, аристократски настројени личну изврсност, а многи племенито порекло.

[454] С. Перовић, Природно право и одговорност, стр. 46–48.

виду тематско опредељење рада, значајан аспект постаје ограничавање појма штете коју причине животиње. Ово ограничење налази се на ивици између појма штете и узрочне везе, из разлога који ће у наставку бити објашњени.

Према извору обавезе, разликују се уговорна и вануговорна одговорност.[455] Уговорна одговорност настаје услед повреде обавезе из уговора (*contractus lex*). Вануговорна одговорност настаје повредом законске дужности нешкођења другоме (*alterum non laedere*). Разликовање уговорне и вануговорне одговорности за штету предмет је расправа о монистичкој и дуалистичкој природи грађанскоправне одговорности.[456] Уважавајући ову поделу, нашу пажњу усмеравамо ка вануговорној одговорности за штету.

Иако објекти права, самосталност деловања животиње и њене снаге чине је извором могућих повреда материјалних и нематеријалних интереса човека. Животиња може да оштети или уништи имовину човека, да повреди његове животиње, али и човека. Дужност надокнаде штете терети лице које има власт и могућност контроле над животињом. То је, по правилу, њен власник, али и друга лица којима је поверен надзор или старање над животињом. Реч је о вануговорној одговорности за штету од животиња, која настаје услед штетног деловања животиње, и представља централни предмет наше пажње у овом делу рада. Поред ње, друштвени значај промета животиња указује на случајеве преплитања вануговорне и уговорне одговорности за штету коју причини животиња. Иако потоња врста одговорности остаје изван предмета овог рада, ради потпуног сагледавања ширине проблема на овом месту кратко указујемо на последице штете од животиња у уговорном односу.

2.1. Штета коју причини животиња

Грађанскоправна одговорност претпоставља постојање штете у правном смислу, чиме се она разликује од других врста правне одговорности. Појам штете ретко је дефинисан у формалним изворима права, те је њено одређивање препуштено правној

[455] О разликама између уговорне и вануговорне одговорности видети: Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 201–206; С. Перовић, Природно право и одговорност, стр. 65–79; И. Јанковец, *Уговорна одговорност*, Пословна политика, Београд, 1993, стр. 384–392.

[456] Према дуалистичкој теорији, обавеза накнаде штете код уговорне одговорности представља секундарну обавезу у правном односу, која настаје уколико примарна обавеза на извршење уговора буде повређена. С друге стране, код вануговорне одговорности обавеза накнаде штете има примарни карактер. Према монистичкој теорији, одговорност се везује за повреду обавезе, при чему је без значаја да ли се обавеза заснива на уговору или закону. Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 202, 203.

науци. У европском правном простору грађански законици Немачке и Аустрије одступају од таквог пута и садрже законске дефиниције штете. Према § 823 BGB, ко намерно или из непажње противправно повреди туђи живот, тело, здравље, слободу, својину или које друго право, дужан је да му накнади тако насталу штету; исту обавезу има онај ко повреди туђе интересе заштићене законом. Наведени члан упућује и на услове грађанскоправне одговорности. Штета је одређена као повреда живота, тела, слободе, својине или којег другог права, односно повреда законом заштићених интереса. Према § 1293 ABGB, штетом се назива сваки уштрб причињен некоме у његовој имовини, правима или његовој личности; од тога се разликује измакла добит, коју је лице очекивало по редовном току ствари. Наведеној одредби одговара и § 800 СГЗ, као историјског извора права.[457] Иако ова одредба упућује на врсте штете, она делимично одређује и појам штете, као сваки уштрб на туђим стварима, правима или личности.

Супротно наведеним примерима, већина савремених грађанских прописа појмом штете заправо одређује њене врсте. У швајцарском праву не постоји законска дефиниција штете. У судској пракси штета се одређује као разлика између имовинског стања оштећеног пре и после штетникове противправне активности или пропуштања.[458]

Скица за законик о облигацијама и уговорима није садржала појам штете, но набрајање врста, што је касније усвојио и ЗОО. Према Скици, под штетом се подразумева свако умањење нечије имовине (претрпљени губитак или проста штета) и спречавање њеног повећања (измакли добитак), повреда сваког законитог интереса, повреда права личности: слободе, части, угледа, стида, личног и породичног мира и других личних добара, као и наношење другоме физичког или психичког бола (морална или неимовинска штета).[459] Редакција нацрта закона на основу Скице, а потом и редакција предлога закона, унеколико су одступиле од овог модела. Према чл. 154 ЗОО, штета је свако умањење нечије имовине (стварна штета) и спречавање њеног увећања (измакла добит), као и претрпљени физички и душевни бол и страх (нематеријална штета).

---

[457] Слично чини још један историјски извор права, Општи имовински законик за Књажевство Црну Гору. Према чл. 923 овог законика, „штета је у ширем значењу кад се год и чим се год наш иметак умањује, па било да се нечим крњи наша већ стечена имовина, или се имовини пријети да се нечим не умножи чим би се одиста умножила; кад треба да се разлуче те двије врсте штете, закон називље ону прву врсту проста штета, а другу изгуб добитка; кад закон говори о штети без икаква додатка, тад разумије штету уопште, дакле треба узети у рачун и једну и другу врсту штете." Законска одредба одређује штету као умањење имовине, који може имати два облика – умањење постојеће имовине и спречавање увећања имовине.

[458] M. Michel, E. Schneider Kayasseh, The Legal Situation of Animals in Switzerland: Two Steps Forward, One Step Back – Many Steps to go, *Journal of Animal Law*, Vol. VII, 2011, p. 21.

[459] М. Константиновић, *Облигације и уговори. Скица за законик о облигацијама и уговорима*, Београд, 1996, стр. 77, чл. 124. У даљем тексту, Скица.

Штета представља правни појам јер је општи услов одговорности у свим правним системима. Надокнадив је само онај губитак (или спречавање добитка) који представља штету у правном смислу. Правни појам штете је у најтешњој вези са накнадом јер подразумева повреду права или интереса, за коју повреду правни поредак обезбеђује могућност тражења накнаде, уз испуњење одговарајућих услова. Накнада штете представља облик заштите права или интереса. Стога је правни појам штете ужи од природног, неправног појма штете као осећаја незадовољства или неповољног стања.

Не постоји универзално прихваћен правни појам штете, одређен скупом заштићених права или интереса, јер се правни системи међусобно разликују у погледу вредности које штите и услова које постављају пружању такве заштите.[460] Терминологија PETL и DCFR упућују на разликовање правног појма штете од неправног. PETL користе израз надокнадива штета (енг. recoverable damage). Штета која није надокнадива није штета у правном смислу. DCFR говори о правно значајној штети (енг. legally relevant damage), истичући да се надокнада везује само за ону штету која има правни значај, односно за штету у правном смислу.

PETL одређују штету као материјалну или нематеријалну повреду правно заштићеног интереса.[461] Приликом одређивања интереса вредних заштите и степена заштите које им додељује, законодавци треба да се воде следећим критеријумима: природа интереса, његова вредност, прецизност појмовног одређења (дефинисања) и очигледности потребе његове заштите.[462]

DCFR појам штете одређује као економски или неекономски губитак и повреду, и то само ако је тако предвиђено самим нацртом, ако су резултат кршења законом признатог права, или ако су резултат повреде интереса вредног правне заштите.[463] Поред случајева проузроковања штете које нацрт уређује, појмом штете обухватају се и губици и повреде законом заштићених права, као и интереса који заслужују заштиту. Потоње захтева судско тумачење основаности правне заштите интереса. У оба случаја, штета постоји само ако би било праведно и разумно досудити накнаду. Међу дефиницијама понуђеним у анексу, штета је одређена као било која врста штетног исхода.[464]

---

[460] О. Станковић, Штета, у: *Енциклопедија имовинског права и права удруженог права*, I–III, том III, Службени лист СФРЈ, Београд, 1978, стр. 254.
[461] Видети: Art. 2:101 PETL.
[462] Видети: Art. 2:102 PETL.
[463] Видети: Art. 2:101, Book VI, DCFR.
[464] Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law*, op. cit.*, p. 550.

У домаћој правној литератури правном појму штете је посвећена значајна пажња. Антић (Оливер Антић) истиче да је штета сваки „уштрб причињен неком лицу у његовој имовини, правима или његовој личности, као и измакла добит коју је неко по обичном току ствари могао да очекује".[465] Речено представља парафразирање појма штете који је садржан у аустријском Грађанском законику. Салма (Јожеф Салма) штету дефинише као „смањење или умањење нечије имовине или повреду психичког или физичког интегритета нечије личности".[466] Истовремено, он налази недостатке таквој дефиницији. Упркос тежњи формулисања општег и јединственог појма штете, он констатује да такви напори остају безуспешни у условима видно различите природе материјалне и нематеријалне штете. Цигој (Стојан Цигој) кратко штету одређује као „свако оштећење настало због дирања у права или у правно заштићене интересе".[467] Међутим, појам „оштећења" је недовољан да објасни све облике повреда права и интереса. Караникић Мирић дефинише штету као „имовински или неимовински губитак који је оштећенику причињен повредом неког његовог субјективног права".[468] Притом, она нарочито истиче да правом призната штета није сваки уштрб у имовини, ни свако осујећење очекиваног добитка, ни свака морална повреда. Штета је „забрањена последица туђе радње", која настаје на имовини или у моралној сфери другога.[469]

Радишић штету одређује издвајањем конститутивних елемената њеног правног појма. Штета је 1) сваки уштрб, 2) учињен на правно заштићеном добру или интересу, 3) који је настао мимо воље оштећеног лица, и 4) који је неко дужан да надокнади.[470] Истовремено, он подсећа да правна теорија није изградила јединствени појам штете, те да из практичних разлога пажњу треба посветити врстама штете.[471]

Оштећени као поверилац има право на накнаду свих правно признатих облика штете. Ово је опште правило које важи уколико закон другачије не уреди одређени случај одговорности. Другим речима, уколико законодавац тежи да ограничи право на накнаду штете, сводећи га на накнаду појединих *врста* штете, тако што мора бити прописано. Примера ради, организатор приредби одговара само за штету насталу смрћу или

[465] О. Антић, *Облигационо право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 447.
[466] Ј. Салма, *Облигационо право*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, 2007, стр. 488.
[467] С. Цигој, Члан 155, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, Савремена администрација, Београд, 1983, стр. 513.
[468] М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, Службени гласник, 2024, стр. 513.
[469] *Ibidem*.
[470] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 219.
[471] *Ibidem,* стр. 218.

телесном повредом коју неко претрпи услед изванредних околности.[472] Оквир његове одговорности не обухвата штету насталу повредом других личних добара, као ни уништењем или оштећењем материјалних добара. Када је реч о одговорности за штету од животиња, која се изједначава са одговорношћу за штету од опасних ствари, оштећени има право на накнаду свих правно признатих облика штете.

У упоредном праву постоје ограничења правног појма штете коју причини животиња. У немачком праву, штета од животиња обухвата повреду права на живот, физички интегритет и здравље човека, као и повреду имовине. Међутим, штета од дивљих животиња обухвата само оштећења учињена на земљишту и пратећим објектима, не и штету проузроковану лицима. У англо-америчким правима, посебни закони који уређују прелазак стоке на туђе земљиште (нпр. Закон о животињама у енглеском праву) право на накнаду везују само за штету проузроковану на земљишту, плодовима и пратећим објектима. Реченим није обухваћена штета коју лице претрпи повредом свог телесног интегритета или здравља, али појединачни деликти обухватају ове повреде (нпр. *negligence*).

Штета коју причини животиња као претпоставка грађанскоправне одговорности која је предмет овог рада јесте штета која настане као последица спонтаног, инстиктивног и невођеног деловања животиње. Није обухваћена штета која настане као резултат контролисаног или испровоцираног понашања животиње. С обзиром на то да контролу или провоцирање животиње чини човек, јасно је да узрочна веза у тим случајевима проузроковања штете заправо постоји између понашања човека и настале штете, при чему се животиња појављује као пуко средство, не различито од било које друге ствари (нпр. штета учињена ударом аутомобила или бацањем лопте). Управо из овог разлога ограничење појма штете заправо улази у домен узрочне везе јер од значаја постаје како је штета настала. Стога више пажње овом питању посвећујемо приликом разматрања узрочне везе, али на овом месту наводиме примере штете обухваћене овим случајем грађанскоправне одговорности. То је штета која настане услед напада животиње (нпр. ујед, ударање, гребање), њеног понашања (нпр. обарање, вучење, копање, оглашавање, физиолошко излучивање) или својстава (нпр. заразне болести, мириси). Предмет оштећења јесу заштићена лична добра човека и његова имовина.

[472] Видети: чл. 181 ЗОО.

2.1.1. Материјална и нематеријална штета

Материјална штета је „оштећеников имовински губитак услед повреде, оптерећења или ограничења његовог субјективног права".[473] Појам материјалне штете није опредељен једино природом повређеног (имовинског) правног добра, него и последицама које настају услед повреде (имовинских и неимовинских) добара.[474] Облици материјалне штете су смањење, оштећење, уништење или погоршање стања каквог добра, односно имовине као целине, и спречавање увећања имовине.[475]

Нематеријална (неимовинска, морална) штета настаје повредом нематеријалних добара.[476] Појам нематеријалне штете објашњавају субјективна и објективна концепција. Према субјективној концепцији, нематеријална штета јесте претрпљени бол или страх, повреда интимне сфере која изазива поремећај у психичкој равнотежи оштећеног.[477] Штету не представља повреда каквог личног права или објекта тог права, но последице те повреде у виду оштећениковог интимног трпљења. Супротно томе, према објективној концепцији, нематеријална штета јесте управо повреда личног добра или објекта неимовинског права или самог неимовинског права или правом заштићеног интереса.[478] За постојање саме штете нису од значаја претрпљени болови или страх, али они се узимају у обзир приликом процене висине штете. У сукобу субјективне и објективне концепције поново се уочава значај разликовања природе повређеног добра и последица које настају услед повреде.

Прихватање једне од наведених концепција има одговарајуће правне последице. Субјективни концепт нематеријалне штете делује ограничавајуће када је реч о немогућности правних лица да осете бол или страх, исте немогућности нерођене деце и физичких лица која су се у тренутку повреде налазила у коми, имала обољење рецептора бола или су била под дејством алкохола или медикамената, затим изостанак надокнаде

---

[473] М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, стр. 514.
[474] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 220.
[475] *Ibidem,* стр. 219. Ј. Салма, *Облигационо право*, стр. 490.
[476] Станковић је указивао на правилност употребе појмовног пара имовинска и неимовинска штета, из разлога што није од значаја материјална, видљива манифестација повреде, већ природа и последице саме повреде. Неимовинска штета тако обухвата оне повреде личних добара оштећеног које ремете његову психичку и емотивну равнотежу. О. Станковић, Штета, у: *Енциклопедија имовинског права и права удруженог права*, стр. 258–262. Детаљније о овој теми, M. Karanikić Mirić, Subjektivna koncepcija neimovinske štete, *Zbornik radova u čast prof. Dr. Sc. Aldu Radoloviću LIBER AMICORUM ALDO RADOLOVIĆ*, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2018, str. 395, f. 1. Уважавајући вишезначност наведених речи, такве расправе изостављамо из фокуса наше пажње, а термине нематеријална, неимовинска и морална штета користимо као синониме.
[477] О. Станковић, *Накнада штете*, Номос, Београд, 1998, стр. 150.
[478] M. Karanikić Mirić, Subjektivna koncepcija neimovinske štete, str. 399.

штете у домену уговорне одговорности, као и изостанак преносивости права на накнаду нематеријалне штете правним пословима *inter vivos* и *mortis causa*.[479] Објективни концепт пружа решење за наведена ограничења, али трпи критику свођења појма штете на повреду права или интереса.[480]

У аустријском праву прихваћена је субјективна концепција нематеријалне штете, а исто чине и српско, француско, америчко, немачко и енглеско право. Одлика немачког и енглеског права јесте услов да је услед повреде настало медицински утврђено обољење. Објективну концепцију усваја право Швајцарске.

DCFR неекономски губитак (нематеријалну штету) одређује кроз субјективну концепцију, као бол, патње и нарушавање квалитета живота.[481] PETL, пак, користе мешовити приступ. Наиме, PETL не пружају појам нематеријалне штете, него су приликом уређивања питања надокнаде нематеријалне штете стипулисани случајеви када се она може досудити.[482] Прво, нематеријална штета се може досудити када је оштећени претрпео личну повреду, која се повреда огледа у патњи оштећеног и нарушавању његовог телесног или менталног здравља. Друго, нематеријална штета се може досудити у случајевима повреде људског достојанства, слободе и других права личности. Треће, нематеријална штета се може досудити и у случају блиске везе са жртвом смртоносне или веома тешке несмртоносне повреде. Први случај нематеријалне штете одговара субјективној концепцији, док потоња два објективној. Приликом процене накнаде штете у обзир се узимају све околности случаја, а нарочито тежина, трајање и последице повреде (енг. grievance) оштећеног. Кривица штетника се узима у обзир приликом процене накнаде штете уколико је значајно допринела повреди оштећеног.

Када је реч о имовинској штети коју проузрокују животиње, не наилазимо на већа спорна питања. Када животиња оштећује или уништава имовинска добра човека, реч је о имовинској штети. Када човек услед повреде личних неимовинских добара од стране животиње трпи имовинске последице, и тада говоримо о имовинској штети. Услед повреде личних неимовинских добара човек трпи неимовинску штету. Међутим, у појединим правним системима постојање штете је условљено и испуњењем одговарајућих претпоставки. У америчком праву, првобитно је у појединим државама

[479] M. Karanikić Mirić, Subjektivna koncepcija neimovinske štete, str. 397. M. Karanikić Mirić, Non-Pecuniary Loss in Serbian Tort Law: Time for a Change in Paradigm?, *South Eastern Europe and the European Union – Legal Implications, SEE EU Cluster of Excellence in European and International Law, Series of Papers*, vol. 2, Verlag Alma Mater, Saarbrucken, 2016, p. 39.
[480] О. Станковић, Штета, у: *Енциклопедија имовинског права и права удруженог права*, стр. 260.
[481] Видети: Art. 2:101:4, Book VI, DCFR.
[482] Видети: Art. 10:301 PETL.

остваривање захтева за накнаду штете за деликт *cattle tresspass* нужно подразумевало да је земљиште оштећеног било ограђено;[483] у случају неограђеног земљишта, иако стока јесте ушла на туђе земљиште, не постоји штета у правном смислу. У домаћем праву, остваривање права на накнаду штете од дивљих животиња условљено је претходним предузимањем прописаних мера заштите од дивљих животиња.[484] Непредузимање тих мера представља негативни услов постојања права на накнаду штете од дивљих животиња, а самим тим и штете у правном смислу.

Посебан случај имовинске штете постоји када животиња повреди или усмрти туђу животињу. Схватајући животињу као ствар, имовинска позиција власника повређене или усмрћене животиње је погоршана. Уколико је реч о животињи која има одређену тржишну вредност, на шта утичу раса, педигре, године старости, пол и друго, накнада имовинске штете биће исказана кроз тржишну вредност. Проблем се јавља у два вида. Први, одсуство тржишне вредности удомљених кућних љубимаца. Други, неодговарајући критеријум тржишне цене као вредности животиња у појединим случајевима. Овим питањима детаљнију пажњу посвећујемо у трећем делу рада.

Прихватање субјективне концепције нематеријалне штете у домаћем праву показује раније истакнута ограничења и када је реч о штети коју проузрокују животиње. Право на накнаду нематеријалне штете због претрпљеног физичког бола изостаје када животиња уједе или на други начин повреди лице које услед интоксинације алкохолом или медикаментима има ослабљене рецепторе бола.

2.1.2. Стварна штета и измакла добит

Стварна штета (*damnum emergens*) обухвата сваку шкодљиву промену на нечему што већ постоји, тј. на имовини, правима и личности оштећеног.[485] Та шкодљива промена мора имати облик имовинског губитка. Сматра се да имовински губитак настаје ако је оштећени изгубио имовинско право, или му је право ограничено, или му је постало отежано или немогуће да право користи, као и када је због штетног догађаја за оштећеног настала каква нова обавеза или трошак.[486] Измакла добит (*lucrum cessans*) односи се на

[483] S. Friedman, Torts - Liability for Damage Caused by Trespassing Cattle, *Lousiana Law Review*, vol. 19, no. 3, 1959, pp. 734–735.
[484] Видети: чл. 88 ЗДЛ. Надлежно министарство донело је Правилник о мерама за спречавање штете од дивљачи и штете на дивљачи и поступку и начину утврђивања штете, „Сл. гласник РС”, бр. 2/2012.
[485] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 221. Ј. Салма, *Облигационо право*, стр. 490.
[486] М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, стр. 515.

спречавање увећања постојеће имовине у будућности.[487] Реч је очекиваном увећању које је спречено туђом противправном радњом или пропуштањем. Очекивање мора бити основано, и то према редовном току ствари или према посебним околностима.[488]

У аустријском праву, право на надокнаду измакле добити постоји уколико је штетник спречио увећање туђе имовине намерно или поступајући у грубој непажњи.[489] Исто решење некада је садржао и српски Грађански законик.[490] У домаћем праву напуштен је аустријски модел и важи принцип потпуне (интегралне) надокнаде стварне штете и измакле добити, проузроковане било којим обликом кривице.

Оштећења или уништења материјалних добара од стране животиња представљају случајеве стварне штете. Оштећење добра огледа се у делимичном нарушењу целине и/или својстава добра, што води смањењу његове вредности. Стварна штета се огледа у висини изгубљене вредности добра. Уништење добра представља потпуно нарушење целине и својстава добара, тако да је добро након деловања животиње неупотребљиво у потпуности за сврху којој је служило, односно којој је било намењено. Стварна штета је изражена као целокупна вредност уништеног добра. Уколико је дато добро доносило приходе власнику услед употребе или изнајмљивања, или је била договорена продаја по цени вишој од тржишне, оштећени има право и на накнаду измакле добити. Ови приходи морају бити очекивани, према редовном току ствари или посебним околностима, што оштећени мора да докаже.

Основно је правило да се накнада одређује према тржишној вредности оштећених или уништених материјалних добара. ЗОО уређује посебан случај, када се као мера узима вредност коју је добро имало за оштећеног. Услов за примену овог мерила, и остваривање накнаде према субјективној вредности добра, јесте да је оштећење или уништење ствари извршено умишљајним кривичним делом.[491] Како животиња нема правну способност, те не може бити учинилац кривичног дела, ово посебно правило нема примену у случајевима проузроковања штете од животиње. Супротно историјским примерима кривичних суђења животињама, који указују да животињама јесте приписивана кривичноправна одговорност, савремени покрети за признавање права животиња не заступају такву идеју.

---

[487] Ј. Радишић, *Облигационо право,* стр. 221. Ј. Салма, *Облигационо право*, стр. 490.
[488] Видети: чл. 189 ЗОО. Живомир Ђорђевић у: Ж. С. Ђорђевић, В. С. Станковић, *Облигационо право*, општи део, Савремена администрација, Београд, 1980, стр. 295.
[489] Видети: § 1324 ABGB. H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, Jan Sramek Verlag, Wien, 2012, p. 125.
[490] Видети: § 819 СГЗ.
[491] Видети: чл. 189 ст. 4 ЗОО.

Услед телесних повреда и оштећења здравља човека од стране животиње настају различити видови материјалне штете. Трошкови лечења по својој природи представљају стварну штету. Обухватају трошкове медикамената и евентуалних оперативних захвата, трошкове боравка у болници који нису покривени осигурањем, цену коштања и трошкове доставе медицинских помагала, трошкове рехабилитације и друго. Нужно је да сви трошкови буду директно повезани са лечењем последица насталих услед телесних повреда или оштећења здравља од стране животиње. Уколико је оштећени примљен у болницу због уједа власничког пса, а потом је оболео од сепсе или неке заразне болести, трошкови лечења од тих болести неће теретити власника пса као одговорно лице. Ово из разлога прекида узрочне везе. Реченом се може супротставити аргумент да лице не би било изложено заразним болестима у болници да није било тамо примљено због уједа пса. Међутим, у низу услова који граде фактички каузални низ од једног догађаја до штете као крајње последице, правна одговорност се везује само за оне услове које имају одређујући карактер за настанак штете. У датом примеру, ујед пса јесте услов са квалификацијом правног узрока у погледу штете која се огледа у трошковима лечења последица уједа (вакцина, преписани лекови, медицинско помагало, као и евентуални смештај у болници и оперативни захвати). Међутим, у погледу штете која се огледа у трошковима лечења болести које су се развиле због присуства у болници, нестручног предузимања активности од стране здравствених радника, контакта са другим зараженим лицима, као и болести које су развиле услед природних предиспозиција оштећеног (на пример, тешка хемофилија), ујед пса није услов који с аспекта права има одређујући карактер и стога изостаје његова квалификација као правног узрока.[492]

У правној науци постоје различити ставови о правној природи изгубљене и/или смањене зараде услед привременог или трајног оштећења радне способности, као последице штетног деловања животиње. Примери су следећи: коњ је збацио виолинисту приликом туристичког јахања, крава је убола роговима инспектора приликом инспекције штала, мачка је огребла преко лица манекенку. У домаћем праву изгубљена или смањена зарада представља измаклу добит, као вид материјалне штете. Штетом се сматрају последице до којих долази услед оштећења радне способности. Супротно становиште заузимају аустријски правници који радну способност квалификују као самостално

[492] Поједини правни системи различито уређују утицај предиспозиција оштећеног на постојање и обим одговорности штетника. М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2020, стр. 170–177.

имовинско добро јег је свако лице „отуђује" уз накнаду.[493] Ово отуђивање подразумева обављање задатака или функција за друго лице (послодавца), у оквирима радног или другог уговорног односа, за који се плаћа одговарајућа накнада према уложеном времену или оствареном учинку. Оштећење таквог самосталног имовинског добра представља стварну штету јер добро као такво више нема вредност коју је имало раније, односно лице не може да је отуђи за исту накнаду као раније. Стога се изгубљена или смањена зарада посматрају као висина штете која је настала, разлика између некадашње и садашње вредности радне способности лица.

2.2. Уговорна одговорност за штету

До проузроковања штете може доћи у различитим уговорним односима чији је предмет одређена чинидба у вези са животињом. Речено нарочито важи за уговорне односе који воде стицању права својине над животињом, као што су уговор о продаји и уговор о поклону. Употреба животиња значајна је код уговора о закупу и уговора о послузи. Значајни су и уговори чији је предмет одређена услуга коју треба извршити на животињи, као што су уговор о остави, уговор о превозу и различити облици уговора о делу, према услузи коју треба извршити (нпр. дресирање, улепшавање).

Уговорне односе карактерише дужност савесног извршавања сопствених обавеза, поштујући стандарде понашања доброг домаћина, односно доброг стручњака или доброг привредника. Неупозоравање друге уговорне стране на опасне особине животиње која је предмет чинидбе, односно неправилно руковање животињом или пропуст у њеном надзору приликом извршавања чинидбе, као и недостаци у погледу здравља животиње, а све у вези са извршавањем уговорене чинидбе,[494] представљају разлоге који воде уговорној одговорности. Благојевић (Борислав Благојевић) указивао је својевремено да уговорна одговорност настаје као последица „прекршаја уговорних прерогратива" од стране једног од уговарача, тиме што није извршена каква обавеза, или је неправилно вршено овлашћење из уговора.[495]

У случајевима када животиња, предата по основу неког правног посла, проузрокује штету стицаоцу, поставља се питање примене уговорне или вануговорне

[493] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 222.
[494] К. Јовичић, С. Вукадиновић, *Неизвршење уговора, одговорност и накнада штете*, Институт за упоредно право, Београд, 2023, стр. 99–109.
[495] Б. Благојевић, *Облигационо право, Посебни део, Уговори, једнострани правни послови, грађанско-правни деликти,* Издавачко и књижарско предузеће Геце Кон ад, Београд, 1939, стр. 279.

одговорности. Благојевић стоји на становишту да је у таквим условима вануговорна одговорност правило, а уговорна одговорност изузетак. Уколико су испуњени услови за установљење уговорне одговорности (пуноважан уговор, повреда уговорне обавезе), самим тим је искључена могућност примене вануговорне одговорности.[496] Андрејевић заступа супротни став, да стицалац има право избора између уговорне и вануговорне одговорности. Користећи се примером продаје болесне животиње која потом направи штету купцу, он подвлачи да оштећени има могућност избора основа на ком ће засновати захтев за накнаду штете.[497] С једне стране, реч је о уговорној одговорности продавца за материјалне недостатке ствари, која постоји код свих теретних уговора. С друге стране, реч је о вануговорној одговорности продавца за штету коју купац трпи у својој имовинској позицији, на материјалним или нематеријалним добрима. Уколико штету претрпи треће лице, продавац и купац солидарно одговарају оштећеном за накнаду штете, по правилима вануговорне одговорности.[498] Сматрамо да је први приступ правилнији јер опсег заштите у овим режимима одговорности је различит, због чега и постоје упоредо.

Разлике у обиму штете у различитим режимима одговорности су значајне. Заснивањем захтева на уговорној одговорности, оштећени (купац) може да захтева раскид уговора због материјалних недостатака и повраћај новца за купљену животињу,[499] као и накнаду штете коју је претрпео. Ова штета мора да испуњава услов предвидљивости.[500] Такав услов се не поставља код вануговорне одговорности за штету. Радишић предвидљиву штету описује као штету „чије је наступање починилац могао да предвиди у време закључења уговора", имајући у виду објективну могућност предвиђања у датим условима.[501] Ова штета обухвата и стварну штету и измаклу добит, али само до степена њихове предвидљивости.

Између правних система постоје разлике у овом погледу. Англоамеричка права, француско и домаће право прописују услов предвидљивости штете код уговорне одговорности, док то није случај са осталима. Бечка конвенција о међународној продаји робе, такође, ограничава уговорну одговорност на предвидљиву штету, у оквиру општег

[496] Б. Благојевић, *op. cit.*, стр. 279, 280.
[497] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 63.
[498] *Ibidem*, стр. 63.
[499] По страни остављамо остале захтеве које стицалац може да истиче у случају материјалних недостатака ствари, као и њихов редослед истицања. Више о томе, К. Јовичић, С. Вукадиновић, *op. cit.*, стр. 109.
[500] С. Перовић, Природно право и одговорност, стр. 72–78.
[501] Ј. Радишић, *Облигационо право,* стр. 226. О. Станковић, Штета, у: *Енциклопедија имовинског права и права удруженог права*, стр. 263.

правила за накнаду уговорне штете.[502] Уговорна одговорност своди обавезу накнаде на штету која је могла бити предвиђена у тренутку закључења уговора. Надокнада непридвидљиве штете условљена је утврђивањем преваре, намерног неиспуњења или неиспуњења услед крајње непажње продавца.[503] Притом, нужно је да купац није знао и није могао знати за болест животиње, и да је болест или зачетак болести постојао пре предаје животиње купцу, јер само у таквој ситуацији купац није могао да очекује штету коју је болесна животиња проузроковала на његовој имовини.

Услов предвидљивости штете у уговорној одговорности је диспозитивне природе, те се одговорност дужника може уговором проширити до степена потпуне накнаде. С друге стране, егзонерационим клаузулама одговорност дужника може бити ограничена или искључена, за штету која настане услед обичне непажње. Услов предвидљивости штете и могућност уговарања егзонерационих клаузула ствара значајне разлике у погледу врсте и обима штете у односу на вануговорну одговорност, где важи правило потпуне накнаде штете.

Додатна разлика постоји код доброчиних уговора. Када је реч о штети од поклоњене (недресиране, раздражљиве или болесне) животиње коју претрпи поклонопримац, правна природа уговора о поклону отклања уговорну одговорност за материјалне недостатке. Другим речима, проузроковање штете од животиње не води уговорној одговорности преносиоца.[504] Тада оштећени-поклонопримац може да тражи правну заштиту у оквирима вануговорне одговорности за штету. Једнако важи и за уговор о послузи. Међутим, уколико је поклонодавац (или послугодавац) намерно дао поклонопримцу (или послугопримцу) метиљаву овцу да би му заразио и његове овце,[505] степен кривице преносиоца ствара изузетак од правила о искључењу његове одговорности за материјалне недостатке ствари код доброчиних уговора.

Спецификум постоји код уговора о остави. Независно од теретног или доброчиног карактера конкретног уговора о остави, оставодавац (депонент) одговара оставопримцу (депозитару) за штету коју му проузрокује животиња дата на чување. Уговорна одговорност за штету постоји независно од неког скривеног недостатка

[502] Видети: чл. 74 Конвенције Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе, Закон о потврђивању Конвенције, „Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори", бр. 10-1/1984. Конвенција је донета 11. априла 1980. године у Бечу, а ступила је на снагу 1. јануара 1988. године. Домаћа држава ју је ратификовала 1984. године.
[503] Видети: чл. 266 ЗОО. Међутим, треба запазити да је истом члану прописано да се наведена правила примењују и на неиспуњење обавеза које нису настале из уговора, уколико за поједине од њих није нешто друго предвиђено законом.
[504] Ј. Радишић, *Облигационо право,* стр. 134.
[505] Б. Благојевић, *op. cit.*, стр. 71, 279.

животиње поверене на чување, као што је болест.[506] Андрејевић и у овом случају подвлачи да оставопримац има право да тражи накнаду штете било по основу неизвршене обавезе оставодавца да преда подобну (која није заразна) животињу на чување, било по основу чињенице проузроковања штете.[507]

Зато што је уговорна одговорност изузетак, који претпоставља постојање уговора, пред немачким судовима био је споран основ одговорности за штету коју лице претрпи употребом животиње која му је дата на коришћење, као пријатељска услуга.[508] Заузет је став да власник животиње остаје одговоран да надокнади штету коју јахач претрпи услед пада са коња, на основу општих правила о одговорности за животиње (вануговорна одговорност).[509] Није усвојено правно тумачење туженог да постоји уговор о послузи.

Став немачког суда била је да сагласност воља о употреби коња без накнаде није довољна да се примени уговорна одговорност (нема уговора о послузи), као блажи режим одговорности јер се одговара само за квалификовани облик кривице (одговорност за превару, намеру или крајњу непажњу).[510] Као разлог томе, суд је истакао да пријатељски односи међу странкама и жеља да један другоме учине услугу нису довољни да искључе строгу, објективну одговорност за штету од животиња, те да би другачији став био супротан начелу поступања у доброј вери (нем. Treu und Glauben). Према правилима развијеним у немачкој судској пракси, власник животиње се може ослободити одговорности према јахачу, на терену поступања на сопствену одговорност, само уколико је јахач предузео активности које превазилазе ризике својствене рекреативном јахању (дресурно јахање и скокови). Додатно, власник животиње може да приговори постојање доприноса оштећеног, када оштећени сноси терет доказа супротног – одсуство своје кривице (непажње) и каузалне везе између сопствених радњи и настале штете.[511]

[506] М. Ђурђевић, *op. cit*., стр. 151, 152.
[507] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 63.
[508] BGH VI ZR 49/91 – OLG Düsseldorf, LG Krefeld. Тужени, власник коња и искусни јахач, дозволио је тужиљи, искусној јахачици, да јаше његовог коња јер је њен био повређен. Час јахања одвијао се под надзором инструктора јахања. Због пасивности коња, а на предлог инструктора, тужиља је бичем ударила коња, након чега је пала са коња и добила озбиљне телесне повреде. Став суда био је да између странака нема уговора, те да важе општа правила о вануговорној одговорности власника животиње. Доступно на: https://juris.bundesgerichtshof.de/ (приступ на дан 25.3.2023. године).
[509] Видети: § 833 BGB.
[510] Видети: §§ 598–600 BGB.
[511] Видети: §§ 254 und 834 BGB.

2.3. Вануговорна одговорност за штету и основи одговорности

Уз уважавање ситуација када штета настаје у вези извршења уговорене чинидбе која се тиче животиње, када постоји уговорна одговорност, правило је да је одговорност за штету коју проузрокује животиња вануговорне природе.[512] [513] Реч је о одговорности која настаје повредом дужности нешкођења другоме (*alterum non laedere*) и ствара примарну обавезу надокнаде штете.

Свака штета не твори обавезу надокнаде. Напротив, обавеза надокнада штете се јавља само онда када постоје правни разлози који налажу да терет претрпљене штете буде превађен на друго лице. Надокнада штете представља грађанскоправну санкцију, те наступа у случајевима када је таква санкција оправдана. У случајевима проузроковања штете од животиња, разликујемо оштећено лице (повериоца права потраживања накнаде штете) и одговорно лице (дужника обавезе накнаде штете). Животиња није штетник у правном смислу. С обзиром на аутономију животиња, ради лакоће објашњавања чињеничних ситуација животињу можемо означити фактичким штетником. Овај изузетак указује на разликовање животиња од осталих ствари јер нећемо рећи да је штетник возило, зграда или постројење.

У римској правној традицији, случајеви проузроковања штете услед дејства ствари издвајају се као квазиделикти (*quasi delictum*), одвајајући их тиме од деликата (*delictum*) као основног појма коме сличе. Деликти обухватају противправне радње човека којима се другоме наноси штета, повредом његових заштићених права и интереса. Квазиделикти обухватају проузроковање штете другима дејством ствари које су биле или морале бити под дужним надзором човека.[514] Тако, квазиделикти обухватају случајеве

[512] Радишић указује на неправилност израза „вануговорна", следећи логику да пар чине уговорна и неуговорна одговорност, исто као дужан и недужан, послован и непослован. Ј. Радишић, *Облигационо право,* стр. 202. Међутим, израз „вануговорна" указује на одговорност која постоји изван области уговорних односа, а не да је супротна уговорној одговорности. Иако постоје одређене разлике између ових врста одговорности, оне чине целину грађанскоправне одговорности и имају поједина заједничка начела на којима се изграђују. Стога не налазимо суштинских разлога нетачности израза „вануговорна" одговорност и користимо га у складу са изграђеном терминологијом српске правне науке.

[513] Вануговорна одговорност још се назива и „деликтном", јер настаје услед деликта, противправног кршења правне норме. Међутим, овај израз не изражава адекватно природу ове врсте одговорности. Прво, и кршење норми уговора представља деликт. Друго, ова врста одговорности обухвата случајеве одговорности за другог (када изостаје одговорност прекршиоца правне норме), као и случајеве одговорности по основу правичности (када изостаје противправност деловања лица, или када одговора лице без способности за расуђивање, те нема ни деликта). Стога се мора приметити да стремљење ка језички савршеним терминима у области друштвених наука представља својеврсни Сизифов посао услед разноликости друштвених односа и ограничености језика.

[514] Ј. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3, 2009, стр. 8.

проузроковања штете од животиња, грађевина и других ствари. Ово разликовање деликата и квазиделиката очувало је свој нормативни значај у француском праву.

Деликти и квазиделикти воде грађанскоправној вануговорној одговорности. За штету услед деликата одговара човек чија је противправна радња или пропуштање проузроковало штету. Тиме је појмовно обухваћена и одговорност за другог. За штету услед квазиделиката одговора човек који је вршио недовољан надзор или који је пропустио да врши дужан надзор над стварима. Свако проузроковање штете услед дејства ствари не води грађанскоправној одговорности, већ само онда када је изостала дужна пажња у њиховом надзору. Изузетак од реченог постоји у погледу атомских штета. Савремено аустријско и немачко право прописују тзв. апсолутну одговорност за атомске штете, а ималац атомског постројења се не може ослободити одговорности доказом дејства више силе.[515]

Историјскоправни приказ одговорности за штету од животиња указује на учесталост ових случајева проузроковања штете у свим друштвеним заједницама, без обзира на временску и просторну димензију њиховог постојања. Не заборављајући мешовиту природу ове одговорности, све до њеног разбистрења на грађанскоправну и кривичноправну, основ ове одговорности био је или кривица власника или опасност држања животиња, односно ризик настанка штете.

Андрејевић указује да „историјски осврт на проблем основа одговорности показује да се најпре појавила одговорност без кривице",[516] која тврдња остаје тачна све док не узмемо у разматрање историјске правне изворе пре римског права. Примера ради, Хамурабијев законик регулисао је субјективну одговорност власника животиње која је имала навику насртања на људе, под условом да му је та навика била позната. На власнику је била одговорност да, располажући сазнањима о опасности проузроковања штете другоме, одговарајућим држањем животиње спречи штету. Иако особине животиње које указују на опасност од штете јесу биле претпоставка одговорности, нужно је било да је власнику то познато и да није учинио оно што се од пажљивог човека очекује – да држи животињу на начин који познавање њених опасних особина захтева. Ван ове ситуације, ако животиња сама насрне на човека, без повода, његови наследници нису имали право на тужбу, односно њен власник није сносио одговорност. Имајући у виду речено, а не заборављајући ограниченост примера историјских извора права, не

[515] Ј. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, стр. 8.
[516] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 64.

можемо са сигурношћу да тврдимо који основ одговорности се први развио. На нивоу изградње појединачних правних система, такве закључке је могуће извести.

Римско право је остварило највећи утицај на развој потоњих правних система, али у погледу одговорности за штету од животиња у појединачним правним системима није било једини ауторитет. Развој правила одговорности за штету од животиња имало је значајне корене и у обичајном праву европских народа, односно шире посматрано племенских друштвених заједница. Отуда одступања од примера које је римско право дало у овој области. Римско право уређивало је објективну одговорност за штету од животиња. Због утицаја које је римско право имало, у литератури се истиче да су животиње, поред грађевина, традиционални извори повећане опасности од штете.[517] Речено, ипак, не можемо узети као чињеницу, када је реч о избору основа одговорности. На пример, савремено француско право регулише објективну одговорност за штету од животиња. Међутим, у феудалном добу, француско право усвајало је субјективну одговорност за штету од животиња, којој су основ налазили у Аквилијевом закону, супротно његовом оригиналном домету. Још један пример нуди немачко право. Феудално немачко право усвајало је објективну одговорност за штету од животиња, док савремено немачко право комбинује основе одговорности за штету од животиња, пратећи правну класификацију животиња. На основу ова два примера примећујемо промене основа одговорности у појединима правним системима када је реч о случајевима проузроковања штете од животиња. Правичност као самостални основ одговорности служи као допунско правило у специфичним ситуацијама, али по правилу се не примењује на случајеве штете од животиња.

Корисност животиња и човекова освајања природних станишта животиња условила је њихову међусобну близину и упућеност, у којим околностима случајеви проузроковања штете нису ретки. Самосталност коју животиња показује чини је непредвидљивом, а њене снаге опасном за човека. Стога животиња, посматрана као ствар, представља повећани ризик штете за околину због својих природних особина и својстава. Када нема контроле човека над животињом, оштећени не може да претрпљену штету превали на друго, одговорно лице. Контрола се не успоставља само путем права својине, те речено не обухвата једино власничке животиње.

[517] G. Etier, *Du risque à la faute, Evolution de la responsabilité civile pour le risque du droit romain au droit commun*, Schulthess, Genève, 2006, p. 112.

Покрети за заштиту животиња кроз захтев за признање ограниченог правног субјективитета животиња заобилазе питање њихове деликтне способности. Предмет интересовања јесте признање права и интереса, чија се заштита потом може остваривати судским путем. У савременом праву животиња нема деликтну способност, те не може да буде штетник у штетном догађају. Иако њено понашање јесте физички узрок штете, правна узрочна веза се развија између радњи или пропуштања одговорног лица и штете као последице. Одговорност за штету од животиње није одговорност за другог, већ одговорност човека за штетне последице властитог чина, који се огледа у држању животиње као извора повећане опасности штете (објективна одговорност) или у недостацима надзора над животињом (субјективна одговорност).[518]

Основ одговорности за штету од животиња се разликује у појединим правним системима, те је нужно сагледати њихове карактеристике. Притом, таква анализа нужно проширује пажњу ка системима одштетног права. Разликујемо систем општих правила, систем појединачних правила и мешовити систем. Систем одштетног права нужно утиче на начин регулисања и обухват случајева проузроковања штете од животиња.

2.3.1. Одговорност по основу кривице

Субјективна одговорност је стари институт, познат у римском праву и у правима пре римског. Међутим, у старим правима одговорност на основу кривице представљала је изузетак: за штету коју учини члан породице, одговарао је отац (*pater familias*); за штету коју учини члан заједнице, одговарала је цела заједница. Уређивање одговорности по основу кривице као општег правила одговорности представљало је израз зрелости одређеног правног система, односно друштва, напуштањем колективне одговорности и уважавањем самоопредељења. Истовремено, она је израз зрелости појединца, који мора да сноси последице свог понашања.

Одговорност на основу кривице обухвата случајеве деловања сопственим снагама, или нечињења, које проузрокује штету другима. Речено обухвата сопствене акте и акте других лица, укључујући и штету насталу од ствари које припадају лицу или се налазе под његовом контролом. Одговорност за акте других лица заснива се на кривици која се састоји у недовољном надзору (*culpa in inspiciendo*), у недовољном

[518] М. Караникић Мирић, *Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају*, стр. 159. Исто и М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 4.

давању потребних инструкција (*culpa in instruendo*), или у погрешном избору сарадника (*culpa in eligendo*).[519] Код одговорности за штету од ствари, кривица одговорног лица се огледа у недовољном вршењу надзора над стварима и неспречавању негативног дејства тих ствари на трећа лица. Одговорност за штету од животиња, које посматрамо као живе ствари у грађанском праву, заснива се на потоњој кривици.

Уколико власник веже свог пса испред продавнице недовољно чврсто, те се пас сам одвеже, а потом нападне пролазника на бицикли, тада постоји непажња власника животиње. Уколико власник зна да његов пас напада пролазнике на бициклама и смета му што је испред његовог дворишта бициклистичка стаза, остављање отворене капије указује на намеру власника животиње да другоме проузрокује штету.

Одговорност се заснива на доказаној или претпостављеној кривици. Ово опредељење указује на положај оштећеног (тужиоца) у парницама за накнаду штете. У домаћем праву, закон уређује одговорност на основу претпостављене кривице.[520] Терет доказивања одсуства чињенице кривице је пребачен на штетника (туженог).

2.3.2. Одговорност по основу створеног, одржаваног или контролисаног повећаног ризика наступања штете

Разлози који оправдавају објективну одговорност уско су везани за повећани ризик наступања штете који се ствара или одржава држањем или употребом опасних ствари, односно обављањем опасних делатности. Онај ко опасне ствари држи или употребљава треба да сноси, у коначном, имовинскоправне последице реализације повећаног ризика наступања штете. Реч је о стварима и делатностима које су корисне друштву, те нису забрањене.

Правну квалификацију ствари и делатности као опасних чини законодавац или судија у парници за накнаду штете. Иако свака ствар или делатност може произвести последицу у виду штете за друга лица, битно је да је реч о стварима, или делатностима, које генеришу повећани ризик, односно већи степен опасности за настанак штете. Тај ризик превазилази степен опасности који се основано може очекивати да доведе до штете у условима нормалних друштвених односа, на датом степену технолошког развоја. У том смислу, поједина права данас поимају све животиње или одређену

[519] Ј. Радишић, *Облигационо право,* стр. 265.
[520] Видети: чл. 154 ЗОО.

категорију (на пример, дивље животиње, или поједине расе паса) опасним стварима јер их њихове природне снаге, биолошка опремљеност и увек присутан одређени степен аутономије у понашању чине извором повећане опасности. Одговорност за штету коју животиње проузрокују тада је објективне природе.

По правилу, штета која настаје као резултат реализације овог повећаног ризика није скривљена од стране одговорног лица и редовно превазилази његове снаге да наступање штете спречи. Међутим, с обзиром на корист коју одговорно лице директно остварује од држања или употребе опасних ствари, као и на могућност контроле њиховог држања и употребе, правни поредак уређује прерасподелу последица проузроковања штете путем правила о одговорности.[521] У том смислу, суштину одговорности за штете од опасних ствари описује римска максима *Cuius commodum eius damnum*,[522] односно законачка (правничка) изрека *Чија је корист од нечег, онога је и терет*.[523] Објективна одговорност је индивидуалног карактера, као и субјективна.

Објективна одговорност постојала је и у старим правима. Пример је управо одговорност за штету од четвороножних животиња према Закону XII таблица. Објективна одговорност није везана само за деловање опасних ствари. Напротив, законодавци регулишу поједине случајеве објективне одговорности који нису повезани са опасним стварима.

2.3.3. Одговорност по основу правичности

С обзиром на услове одговорности, изван подручја обухвата субјективне и објективне одговорности остају поједини случајеви проузроковања штете који иначе не би могли бити надокнађени, а за које правда захтева да их не сноси лице које штету трпи. Тада правичност постаје правни принцип на којем се заснива одговорност, те говоримо о одговорности на основу правичности.[524] Она обухвата најразличитије случајеве

[521] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2013, стр. 34–40.

[522] Међу разлозима који оправдавају објективну одговорност за штету, Константиновић указује да штетник има све користи од своје активности, те треба да сноси и штету која је узрочно везана за његову активност, чак и када његове кривице нема. М. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, стр. 134. О осталим разлози који оправдавају објективну одговорност за штету, вид. *Ibid*., стр. 133–135; М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 31–40.

[523] Видети: чл. 1001 Општег имовинског законика за Књажевину Црну Гору, Државна штампарија, Цетиње, 1898. У даљем тексту, ОИЗ ЦГ.

[524] Препознајући правичност као морални основ објективне одговорности и одређујући је по њеној природи као средство уравнотежавања интереса међу људима, Ђорђе Тасић је истицао да „принцип ризика само санкционише оно, што би људи сами учинили у животу, када би радили разумно, односно оно што

проузроковања штете, када је судији дато овлашћење да, водећи рачуна о правичности, досуди накнаду штете оштећеном.[525] Додатно, и сам законодавац уређује случајеве одговорности без постављања услова кривице или каузалне везе између штете и дејства опасне ствари, иако не помињујући изричито правичност као основ.[526]

Правичност као посебни основ одговорности, по правилу, не обухвата случајеве проузроковања штета од животиња. Имовинскоправна одговорност заснива се на правичности само у изузетним околностима. Међутим, и субјективна и објективна одговорност имају своје границе. Стога је оправдано поставити питање о потреби регулисања тих граничних случајева у оквирима одговорности по основу правичности.

Поједини правни системи уређују објективну одговорност за штету коју проузрокују животиње, посматрајући животињу као (опасну) ствар. Одговорност обухвата све случајеве штета које настану као реализација ризика штете од животињских снага и биолошке опремљености. Штете од животиња које настану изван круга реализације повећаног ризика штете, предмет су разматрања у оквиру субјективне одговорности и остваривање њихове надокнаде условљено је постојањем кривице лица за штету која потиче од његових ствари. Једнако тако, у правним системима који уређују субјективну одговорност за штету од животиња, услов одговорности је кривица лица која се огледа у неадекватном вршењу надзора. Лице се ослобађа одговорности доказујући да је надзор вршило како треба (одсуство кривице) или да би штета настала и уз пажљиво вршење надзора (мешовити случај).

Међутим, уколико је штета узрокована постојањем или понашањем животиње, иако се тиме не реализује повећани ризик наступања штете, нити постоји кривица лица због непажљивог надзора или старања о животињи, таква штета не повлачи имовинскоправну одговорност власника или држаоца животиње. Другим речима, неиспуњењем услова за успостављање објективне, односно субјективне одговорности исцрпљује се систем заштите који правни поредак пружа за штете од животиња.

На пример, дечак од десет година на путу из школе, у вечерњим сатима, уплаши се од појаве мачке расе Сфинкс или Донској (расе бездлаких мачака) на огради нечијег

раде и, место да остави да они регулишу односе у томе смислу по својој доброј вољи, он ствара за њих једну обавезу да тако поступају." Ђ. Тасић, Одговорност за ризик, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 4, 1925, стр. 269–270. Разликујући правду и правичност, Чавошки указује да је правда начело, општег и једнаког важења за све, док је правичност *ad hoc* сабражавање тог начела с датим околностима неког особеног случаја. К. Чавошки, *op.cit*., стр. 253. Уважавајући ову разлику правде и правичности, можемо истаћи језичку исправку Тасићеве мисли, који говорећи о правичности, заправо има на уму праведност.

[525] Примера ради, одговорност лица неспособног за расуђивање, на основу чл. 169 ЗОО.

[526] Примера ради, накнада штете услед пружања помоћи у стању нужде, на основу чл. 161 ЗОО.

двориштa и инстиктивно начини један корак у страну како би се удаљио од узрока страха, али саплете се, падне и главом удари о ивицу тротоара. Или, на семафору човек на мотору се изненади појавом пса расе шарпланинац на прозору задњег седиштa аутa са његове леве стране, изгуби равнотежу и мотором огребе ауто са своје десне стране. Или, жена на тротоару, носећи кесе из продавнице, саплете се о корњачу, падне и исече се на стаклену флашу која се сломила у кеси приликом пада.

Штета као последица ових повреда није узрокована опасним својствима мачке, пса или корњаче, стога нема места успостављању објективне одговорности. У наведеним примерима не постоји кривица власника јер надзор над понашањем животиње не обухвата њено скривање од очију јавности, нити искључује дужност пажње сваког човека да води рачуна о простору којим се креће. Стога нису испуњени услови за примену субјективне одговорности. Наведени примери пружају могућност разматрања примене правичности као основа одговорности за накнаду штете.

Карактеристична појава у примеру наведених раса мачака, у ноћним условима, уз уважавање чињенице да је дете од 10 година претрпело повреде, размере штете која је настала и материјалних прилика власника, оправдавају надокнаду штете на основу правичности. Поседовање животиња карактеристичких појава, без обзира на њихову пасивност, изазива реакције околине које могу водити проузроковању штета озбиљних размера. Нарочито је значајно питање околине – таква врста реакције из страха разумљива је једино код деце, која нису у потпуности развијене личности. Иако страх јесте узрок физиолошких афеката, који настају код психички здравих особа и чији квалитет и степен немају својства менталног поремећаја,[527] друштво на себе не преузима одговорност за поступање лица у афекту и последице које одатле проистичу. Напротив, и само лице је извињено од одговорности за последице које произведе поступањем у афекту, или је та одговорност ублажена.[528] Међутим, посебна заштита деце која се остварује у сваком друштву, не из разлога посебне сензибилности, него из разлога здраве заинтересованости за будућност друштва, оправдава успостављање одговорности на основу правичности када то размере проузроковане штете налажу. Дакле,

[527] З. Ћирић, Судско-психијатријски аспект афективних стања, *Тематски зборник радова „Заштита људских и мањинских права у европском правном простору"*, год. LXII, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2012, стр. 151.

[528] У кривичном праву, поступање лица у афективном стању представља олакшавајућу околност приликом одмеравања казне, у оквиру неких општих кривичноправних института може бити основ за ублажавање односно ослобођење од казне, код неких кривичних дела има улогу привилегујуће околности која то дело чини лакшим, и, коначно, може бити психички основ битног смањења или чак искључења урачунљивости, услед чега изостаје кривична одговорност. Д. Дракић, И. Милић, Афекат и кривична одговорност, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1, 2017, стр. 98, 99.

ограничавајући разлози успостављања одговорности на основу правичности за штету од животиња били би размера и облик штете. Само материјална штета великих и озбиљних размера могла би да оправда проширивање домашаја института одговорности по основу правичности на ове случајеве проузроковања штете.

У примеру штете на суседном аутомобилу, околности проузроковања штете и њена природа не оправдавају успостављање одговорности по основу правичности. Учествовање у саобраћају захтева опрезне реакције учесника и нарочито безбедну удаљеност од осталих учесника у саобраћају. Оштећење туђег аутомобила није врста штете која захтева, из разлога правичности, да буде преваљена на власнике великих паса.

У примеру штете услед пада на тротоару због саплитања о корњачу, околности проузроковања не оправдавају успостављање одговорности по основу правичности. Нема разлике да ли се лице саплело о камен, туђи бицикл, корњачу или човека који је застао да веже пертле. Свако лице је дужно да води рачуна о простору којим се креће и препрекама које су јасно видљиве.

Проширивање границе одговорности за штету од животиња на основу правичности било би у надлежности судија, овлашћених кратком законском клаузулом „кад правичност то захтева, а облик и размере штете то оправдавају". Додатни ограничавајући услов уважавао би материјални положај одговорног лица.[529] Како је шаренило животних догађаја изван законодавчеве могућности мисаоне свеобухватности, таква општа норма не би угрозила правну сигурност јер би њена примена зависила од судијске процене, контролисане двостепеним одлучивањем у систему редовних правних лекова и тростепеним одлучивањем у систему ванредних правних лекова.

2.3.4. Множина основа одговорности

Постојање множине (плуралитета) основа одговорности, и према томе више врста одговорности, отвара питање њиховог међусобног односа. Прво, у конкретном случају

[529] Уважавање ове социјалне категорије има смисла управо ради остваривања правде применом посебног корективног основа одговорности – правичности. Опште је правило у домаћем праву да имовно стање штетника не утиче на постојање штете, но на одмеравање накнаде штете, и то само онда (дакле, изузетно) када би штетник због плаћања накнаде сам доспео у оскудицу. Члан 191 ЗОО прописује два услова за снижење накнаде штете због слабог имовног стања штетника: први је да се води рачуна о имовном стању оштећеног, дакле нужно је да исплатом мањег износа накнаде он не западне у оскудицу; други је да штетник штету проузроковао обичном непажњом, а не вишим степенима кривице.

проузроковања штете, одговорност се заснива искључиво по једном основу, не више њих. Друго, одговорност по основу правичности представља изузетак, дозвољен у уском кругу случајева. Стога правичност има карактер корективног основа одговорности. На крају остаје питање односа субјективне и објективне одговорности.

У англо-америчким правима основ одговорности разликује се међу појединачним деликтима, те се одговара на основу кривице или независно од кривице. Поља примене појединачних деликата су одвојена јер се разликују фактички услови чије се испуњење тражи ради утврђивања одговорности. Из овог разлога конкуренција основа одговорности заправо се своди на конкуренцију појединачних деликата. С обзиром на то да не постоји опште правило, него низ појединачних правила, не може се ни говорити о односу субјективне и објективне одговорности на релацији правило-изузетак.

Карактеристика германских правних система (немачког, аустријског и швајцарског права) јесте уређење субјективне одговорности за штету као општег правила одговорности. Као изузетак од овог правила, у посебним случајевима и посебним законима уређује се објективна одговорност.[530]

У француском праву објективна одговорност развијала се на основу судског тумачења старог чл. 1384 CC (сада чл. 1242), који уређује одговорност за штету од ствари (франц. *responsabilité du fait des choses*). Судска пракса је утврђивала случајеве у којима држалац ствари одговара без кривице. До чувене пресуде Касационог суда у случају Тефен (Teffaine) из 1896. године, тумачење одредбе законика подразумевало је да ствар није опасна сама по себи и да штета од ствари настаје искључиво као резултат човековог коришћења ствари.[531] Важила су правила о субјективној одговорности уз два изузетка, која су се тицала штете од животиња и штете од грађевине која се руши. Ново тумачење је дато чл. 1384 у пресуди Тефен и значило је да се држалац ствари не може ослободити одговорности доказујући да није крив.

Ширина тако постављеног правила захтевала је од француских правника да повуку границе одговорности за штете од ствари. Прецизирање је чињено на три начина: које ствари могу да доведу до објективне одговорности, који оштећеници могу да захтевају накнаду по правилима објективне одговорности и које штете припадају домену субјективне одговорности.[532] Могу се приметити супротни процеси у изградњи односа

[530] М. Караникић Мирић, О односу субјективне и објективне одговорности, *Правни живот*, бр. 11, 2008, стр. 628–629, 631–632.
[531] У наставку биће више речи о овој теми.
[532] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 14, 15.

субјективне и објективне одговорности у француском одштетном праву: прво је објективна одговорност ширена на уштрб субјективне, а потом је ограничавана у корист субјективне одговорности.

У домаћем праву, субјективна и објективна одговорност су два равноправна института, са сопственим подручјима важења.[533] Члан 154 ЗОО прописује у првом ставу субјективну одговорност и, потом, у трећем ставу објективну одговорност. Историјски развој објективне одговорности у судској пракси показује да судови нису резоновали по аналогији ради квалификације неке ствари као опасне, користећи се већ устаљеним примерима опасних ствари.[534] Напротив, судије су се користиле законским овлашћењем да квалификују (или не) одређену ствар као опасну и потом примене објективну одговорност за дати случај проузроковања штете. Другим речима, судови се нису водили утврђеним примерима опасних ствари (као изузецима) и потом тумачили да ли се у новом случају нека друга ствар може уподобити том утврђеном изузетку. Судском изградњом правног стандарда опасне ствари и опасне делатности, ширено је подручје примене објективне одговорности у домаћем праву.[535]

Границе пресека субјективне и објективне одговорности нису одсечне. Тасић је својевремено указивао на приближавање ова два случаја одговорности. Посматрајући развој објективне одговорности у француском праву, он је указао да схватање кривице као одступања од оног програма понашања како би требало у датим околностима (како се очекује од пажљивог и разумног човека) обухвата и ситуације када лице није могло да поступи како би требало, односно када је морало да поступи како је поступило (на пример, кочијаш одговора зато што је оставио напољу кола за тренутак, чак и за штете које настану као последица радњи пијаног пролазника који је ушао у кола). У таквим ситуацијама, лице није, фактички, криво, али формалноправно постоји његова кривица. Кривица има апстрактни карактер, те је и одговорност која се заснива на кривици апстрактна. У том смислу објективна одговорност није супротност субјективној јер се заснива на реализацији ризика као апстрактне, иманентне опасности кроз материјални акт. Животне ситуације у којима се одговорност заснива на кривици или ризику је често тешко разлучити. Упркос томе, између субјективне и објективне одговорности постоје значајне разлике које проистичу из разлика између кривице и узрочне везе као

[533] М. Константиновић, Основ одговорности за проузроковану штету, *Правни живот*, бр. 9–10 , 1992, стр. 1156–1158, 1163 (преузето из *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 3, 1952).
[534] М. Караникић Мирић, О односу субјективне и објективне одговорности, стр. 634–636.
[535] *Ibidem*, стр. 636.

карактеристичних услова ових врста одговорности. У својим разликама, ова два основа одговорности се међусобно допуњују, чинећи једну органску целину, како је то Тасић истицао.[536] Међу савременим писцима Коциол (Helmut Koziol) заступа сличан став: одговорност се заснива на садејству мноштва фактора, а не само и искључиво на једном (на кривици или каузалитету).[537] Отуда субјективна и објективна одговорност нису супротности, нити су једина два основа одговорности: постоје сиве зоне или зоне испреплетаности основа.[538]

2.3.5. Системи одштетног права

С обзиром на преовлађујући карактер норми који изграђују систем одштетног права у појединачним правним системима, путем принципа абсорпције правимо њихову условну разлику на два поља: систем појединачних деликата и систем општег деликта. Америчко и енглеско право представљају традиционалне примере система појединачних деликата. Путем принципа енумерација, забрањени су одређени видови напада на човеков интегритет и имовину. Европско-континентални правни системи, по правилу, систем одштетног права изграђују на основу опште деликтне норме.

Енглески систем одштетног права је разуђен и броји преко 70 појединачних деликата, при чему различити начини групације и раздвајања појединачних деликата остављају места значајној промени овог броја.[539] Појединачни деликти настали су као резултат судске праксе (прецедентно право) или закона (статутарно право). Неретко закони уобличавају постојеће прецедентно право, како би одговарало савременом тренутку. Пример је Закон о животињама из 1971. године који је објединио и реформисао одговорност за штету од животиња, претходно развијену у судској пракси. Статуторно право уређује одговорност за штету од ствари са недостатком, одговорност у случају удеса моторних возила, као и случајеве одговорности за другог. Услови одговорности

[536] Све према, Ђ. Тасић, Одговорност за ризик, стр. 162–164, 271.
[537] B. A. Koch, H. Koziol, Austria, in: B. A. Koch, H. Koziol (eds.), *Unification of Tort Law: Strict Liability*, Kluwer Law International, Hague, 2002, p. 12. J. Flume, Strict Liability in Austrian and German Law, On the concept of strict liability in the age of technological advancement, *Journal of European Tort Law*, no. 3, 2021, p. 218.
[538] J. Flume, *op. cit*., p. 218.
[539] K. Oliphant, Rationalising Tort Law for the Twenty-First Century, in: K. Barker, K. Fairweather, & R. Grantham (Eds.), *Private Law in the 21st Century*, Hart Studies in Private Law, Hart Publishing, 2017, p. 50. Олифнт се позива на листу коју је деведесетих година прошлог века сачинио Руден (Bernard Rudden). Пример друге категоризације пружа Малхерон (Rachael Mulheron), која дефинише круг одштетног права кроз 33 појединачна деликта. R. Mulheron, *op. cit*., pp. 1–6.

везани су за специфичност чињеничних околности проузроковања штете.[540] Међутим, нису сви појединачни деликти уског опсега. Напротив, деликт *negligence* (непажња) схвата се као повреда дужности пажње да се другоме не проузрокује штета.

Концепт дужне пажње развијен је у енглеској судској пракси. На општи начин исказан је у пресуди *Donoghue v. Stevenson*: одговорност за непажњу подразумева генералну дужност свих лица да покажу разумну пажњу да се избегну акти или пропуштања за које пажљива особа може да предвиди да могу да проузрокују штету другоме.[541] Штета мора бити надокнадива (енг. recoverable damage), односно мора бити обухваћена правним појмом штете.[542] Појам другог лица обухвата круг лица која су блиско и директно угрожена поступањем штетника. Из овог разлога, каже се да дужност пажње изражава принцип старања о свом комшији, односно о блиском лицу (енг. neigbour principle).[543] Не одговара се за штету уколико је деловање штетника као узрок штете било превише удаљено (енг. too remote) од штете као последице. За процену постојања дужности пажње два стандарда имају одлучујући значај: предвидљивост штете и поступање пажљиве особе. Уколико није постојала дужност пажње према другоме, одговорност изостаје. Ширина концепта *negligence* оставља слободу питању потребе постојања значајног броја других појединачних деликата.[544] Поред законом уређених правила за штету од животиња, у *common law* ови случајеви штете разматрају се у оквирима деликата *trespass to land* и *negligence*, од којих први води објективној одговорности, а потоњи субјективној одговорности.

Амерички систем одштетног права има значајан број сличности са енглеским у погледу структуре, те се тако разликују деликти прецедентног права и статутарног права.

---

[540] Примера ради, *trespass to land* је деликт који уређује одговорност за штету од намерног или случајног недозвољеног уласка или преласка преко туђег земљишта; *intimidation* је деликт који уређује одговорност за штету услед принуде на извршење незаконите радње; *malicious prosecution* је деликт који уређује одговорност за штету услед покретања судског поступка без разумног основа.

[541] Donoghue v Stevenson [1932] 1932 UKHL 100. Тужилац је купио лименку пива туженог произвођача у продавници, у којој се налазио мртав пуж, и отровао се услед конзумације пива. Суд је утврдио одговорност произвођача чији је производ намењен конзумацији од стране потрошача и који је припремљен на начин који не захтева нити омогућава учешће других лица пре финалне конзумације, знајући да изостанак дужне пажње у припреми производа може проузроковати штету потрошачима. Доступно на: https://www.lawteacher.net/ (приступ на дан 20.4.2023. године).

[542] У пресуди Gregg v. Scott [2005] UKHL 2, суд је нашао да упркос повреди дужности пажње, штета коју тужилац тражи није надокнадива, односно није обухваћена појмом штете у оквиру деликта negligence. Тужени је услед непажње пропустио да дијагностификује лимфом код тужиоца. Касније откриће канцера значило је, према процени вештака, да су тужиочеве шансе да преживи наредних пет година смањене са 42% на 25%. Доступно на: https://publications.parliament.uk/ (приступ на дан 20.4.2023. године).

[543] K. Oliphant, Rationalising Tort Law for the Twenty-First Century, p. 47.

[544] *Ibidem*, p. 52. Изван обухвата овог деликта нужно остају случајеви проузроковања штете за које се одговорност заснива на принципу реализације повећаног ризика наступања штете, случајеви намерног проузроковања штете и надокнада нематеријалне штете. *Ibidem*, pp. 52–55.

Додатно, већину појединачних деликата деле оба правна система, али не без разлика. Специфичности појединачних деликата приметне су и између права различитих савезних држава у саставу Сједињених Америчких Држава. Стога није могуће говорити о јединственим правилима одштетног права у америчком праву.

Тежећи кохеренцији одштетног права, Амерички правни институт (енг. American Law Institute) деценијама уназад ради на предлогу колекције правила, назване *Restatement*, јер се поново уређују и приказују правила одштетног права. Истовремено, врши се својеврсна ревизија права (енг. гл. to re state, им. restatement). Једно од достигнућа ове ревизије јесте уређење објективне одговорности за производе са недостатком. *Restatement* као правне колекције нису нормативни правни акт, немају правну снагу, но их прво мора прихватити законодавац конкретне савезне државе или суд. Општи карактер предлога правила и ауторитет чланова института који стоје иза њих дају им значај вредан уважавања у америчким правним круговима. Одговорност за штету од животиња у прецедентном и статуторном праву заснива се на кривици или на реализацији повећаног ризика наступања штете, у зависности од конретног деликта. Само биће деликта условљено је врстом штете (нпр. штета на земљишту, штета услед повреде тела, штета услед наношења психичког бола) и врстом животиње (нпр. дивље животиње, стока, пас). Истим принципом служе се и *Restatement*.

Следећи учења школе природног права из XVII и XVIII века, први грађански законици у Европи садржали су опште норме о дужности накнаде штете.[545] Француско, аустријско и домаће право садрже општу забрану проузроковања штете другоме (*neminem laedere*).[546] Једнак приступ је заузело и швајцарско право. Поред општих норми, сва четири правна система регулишу и посебне случајеве одговорности. Норме којима су уређене и саме имају општи карактер, али се тичу специфичних случајева штете. У француском и аустријском праву то су случајеви проузроковања штете од ствари, грађевина и животиња, као и случајеви одговорности за другога. У швајцарском праву то су одговорност за штете од животиња, од грађевина и од криптографских кључева, као и случајеви одговорности за другога. У домаћем праву, поред случајева одговорности

[545] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 202.

[546] Општа обавеза накнаде штете исказана је у ранијем Art. 1382 CC, који је након реформе постао Art. 1240 CC и гласи: Tout fait quelconque de l'homme, qui cause à autrui un dommage, oblige celui par la faute duquel il est arrivé à le réparer.
Слично прописује и § 1295 ABGB, који гласи: Jedermann ist berechtigt, von dem Beschädiger den Ersatz des Schadens, welchen dieser ihm aus Verschulden zugefügt hat, zu fordern.
У домаћем праву чл. 154 ЗОО слично уређује кроз два става: 1) Ко другоме проузрокује штету дужан је накнадити је, уколико не докаже да је штета настала без његове кривице. (2) За штету од ствари или делатности, од којих потиче повећана опасност штете за околину, одговара се без обзира на кривицу.

за другога, регулисани су посебни видови објективне одговорности (на пример, одговорност произвођача ствари с недостатком, одговорност организатора приредби). Посебним законима регулисани су специфични случајеви одговорности. На пример, у француском праву посебним законом регулисана је накнада штете у случају удеса моторних возила.[547] У домаћем праву, посебним законом регулисана је одговорност за штету од дивљих животиња.

Немачко право на вешти начин комбинује оба принципа изградње система одштетног права, те се не сврстава ни у једну групу. Оно разликује четири норме које на општи начин забрањују повреду права и интереса другога (§§ 823–826 BGB). Није реч о појединачним деликтима, који су карактеристични за *common law* правне системе, нити постоји општа обавеза накнаде штете,[548] као у француском, аустријском, швајцарском и српском праву. Посебним нормама је регулисана одговорност за другога, за грађевине и животиње. Посебним законима уређени су поједини случајеви одговорности.

Сагледавајући пресек посматраних правних система, може се уочити да је посебна пажња посвећена одговорности за штету од животиња. Издвојеност овог случаја проузроковања штете своје разлоге има у његовом значају по одвијање друштвених односа и правној традицији која израста из рецепције римског права. Такође, и прецедентни систем енглеског и америчког права изграђен је уважавајући значај и учесталост појединих случајева проузроковања штете, укључујући и штете од животиња.

Изузетак у нормативном уважавању одговорности за штету од животиња приметан је у домаћем праву. Разлог томе налази се у историјским околностима усвајања савезног ЗОО. Савезни закон није уредио целокупност облигационих односа. Напротив, један део облигационоправне материје био је регулисан посебним савезним законима (нпр. у области друмског, железничког, ваздушног и поморског саобраћаја) или је остављен законодавној надлежности република (управо пример одговорности за штету од животиња, одговорност за штету од грађевина, доброчини уговори).[549] Како је законодавна активност република у овом домену изостала, одговорност за штету од животиња није добила посебан нормативни израз у домаћем праву.

---

[547] Loi n° 85-677 du 5 juillet 1985 tendant à l'amélioration de la situation des victimes d'accidents de la circulation et à l'accélération des procédures d'indemnisation, познат као Бадинтеров закон, по Роберту Бадинтеру, тадашњем министру правде, захваљујући чијем залагању је закон донет.

[548] У литератури се истиче да се § 823 I BGB као најдетаљнија одредба сматра основним правилом, а поред ње карактер општег правила уживају и § 823 II и § 826. Преостала два параграфа су везане за конкретне видове повреда, због чега имају посебни карактер. М. Караникић Мирић, *Кривица као основ вануговорне грађанскоправне одговорности,* докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2008, стр. 37–38.

[549] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 15.

3. Објективна одговорност за штету од животиња

Домаће и француско право уређују одговорност за штету од животиња на објективном принципу. Животиње се посматрају као извори повећане опасности проузроковања штете другима, односно као извори ризика наступања штете које власници или држаоци животиња стварају и одржавају њиховим чувањем. Француско право сматра се родоначелником идеје објективне одговорности за штету од ствари у савременим грађанскоправним токовима.

Важно је имати у виду да се ова појачана одговорност за штету везује „за одређени узрок штете, а не за одређену врсту добара која треба да уживају посебну правну заштиту".[550] Објективна одговорност се успоставља ради посебне заштите људи и њихове имовине од штетних дејстава животиње, јер животиња представља извор ризика наступања штете за друга лица. Другим речима, сврха објективне одговорности јесте заштита од животиње као ствари која генерише повећани ризик штете.[551]

3.1. Вануговорна одговорност за штету коју проузрокује животиња у савременом српском праву

Историјски посматрано, вануговорна одговорност за штету од животиња у српском праву бележи прелаз од субјективног ка објективном режиму одговорности. Истовремено, приметно је да је кроз историју увек постојала објективна одговорност за штету од животиња у специфичним ситуацијама.

Према СГЗ, за штету од животиња која живи под људском влашћу одговарао је држалац животиње по основу претпостављене кривице. Режим субјективне одговорности за штету од животиња регулисали су и АВGB и ОИЗ ЦГ, који су у периоду између два светска рата представљали изворе права на тлу тадашње домаће државе.

Овом случају одговорности СГЗ је посветио скромна три параграфа.[552] Према § 815, за штету од животиња у виду телесне повреде физичког лица или на имовини одговара лице које је животињу натерало, надражило или пренебрегло обавезу спречавања штете. Таквом законском нормом одговорност је била ограничена обликом

[550] М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, стр. 618.
[551] М. Караникић Мирић, *Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају*, стр. 158, 159.
[552] Видети: §§ 815–817 СГЗ. Параграфи 816 и 817 уређивали су право оштећеног да задржи животињу затечену у штети и право залоге над животињом до накнаде штете. Више о томе у осмој глави рада.

настале штете – услед телесне повреде човека или на имовини. Норма је јединствено обухватала штете када је животиња средство (лице да команду животињи за понашање на одређени начин, односно натера је, или је надражи, испровоцира на одређено понашање) и штете услед спонтаног понашања животиње. У потоњем случају, власник или држалац имају обавезу да чувају животињу на начин који спречава проузроковање штете другоме, те услед њене повреде настаје обавеза накнаде штете. Одговорност је била субјективна и заснивала се на кривици, било због утицаја на животињу, било због пропуста дужне пажње у њеном надзору. Уколико се лицу није могла приписати непажња у чувању животиње, те је његова кривица изостајала, штета се сматрала случајном и нико за њу није био одговоран.

Посебним законом била је уређена објективна одговорност за штету од животиња у специфичним ситуацијама. Закон о чувању пољских имања из 1885. године регулисао је објективну одговорност власника стоке за штету причињену туђим њивама, ливадама, виноградима и другим пољским добрима (пољска штета).[553] Власник стоке („онај чија је стока") био је дужан да накнади штету оштећеном. Његова одговорност заснивала се на каузалној вези између штете и деловања животиње, без услова кривице, те је реч о објективној одговорности. Власник је имао право регреса од слугу или других лица која су чувала животињу у време проузроковања штете, уколико је постојала њихова кривица. Наведени пример није случај одговорности за другог јер власник животиње одговора увек, чак и када животиња није била поверена слугама. Чињеница да су слуге или друга лица својом кривицом проузроковала штету (намерно или непажњом) имала је значај само за власника животиње, не и за оштећеног.

Благојевић је својевремено истицао да, иако српски и аустријски грађански законици регулишу субјективну одговорност за штету од животиња, у одштетном праву све више долази до замене принципа кривице (*culpa*) принципом узрочности (*causa*), и то посебно у области одговорности за штете причињене стварима.[554] Он је заступао став о оправданости такве промене, са гледишта теорије и правне политике. Указивао је да је промена већ извршена у неким посебним прописима, који уређују ваздухопловни и железнички саобраћај. У тадашњим очекивањима припреме Грађанског законика Краљевине Југославије, Благојевић је истицао и пожељност регулисања објективне

[553] Закон о чувању пољскога имања од 22.4.1885. године, Штампарија „Гундурић", Београд, 1922.
[554] Б. Благојевић, *op. cit*., стр. 306–307.

одговорности за штету од ствари, те и објективне одговорности за штете од животиња, посматраних као *species* у односу на појам ствари као *genus*.

Предоснова Грађанског законика Краљевине Југославије представљена је општој и научној јавности 1934. године, али никада није постала законски текст. Супротно очекивањима, Предоснова је предлагала уређивање субјективне одговорности за штету од животиња: за штету од животиње одговоран је онај ко је животињу на то натерао, надражио или занемарио чувати.[555] Уз изузимање врсте штета, ова одредба одговара упоредном параграфу СГЗ. Лице се могло се ослободити одговорности, доказујући да се „старао за потребно чување и надзирање". Предоснова користи синтагму „онај који држи животињу", означавајући одговорно лице. Марковић (Чедомир Марковић) је истицао да појам држаоца упућује на лице које има животињу у државини, односно фактичкој власти, што обухвата и посленика, оног који за другога обавља посао у вези животиње.[556]

У судској пракси били су присутни ставови о објективној одговорности власника животиње. У једној пресуди из 1935. године, утврђена је одговорност туженог предузећа, власника коња, који је, упрегнут у запрежна кола, напао пролазника на улици.[557] Суд је у образложењу истицао да је тужени крив јер није скренуо пажњу запосленом о лошим особинама коња, а чак и да јесте скренуо пажњу, тужени је крив јер је изостао његов дужни надзор над запосленим. Иако је судско образложење тежило да истакне кривицу као основ одговорности, у закључку је било наведено да је од коња „претила опасност сваком пролазнику". Имајући у виду да суд није утврдио да је тужени крив (коњ је имао корпу, ангажован је био професионални кочијаш), а да се за радње запослених одговарало само ако је реч о познатим скитницама, неваљалцима и злочинцима (како је то § 810 СГЗ прописивао), основ одговорности заправо је опасност коју је коњ представљао за пролазнике, односно повећани ризик наступања штете. Пример показује да је објективна одговорност за штету од животиња налазила свој пут у судској пракси, иако није била изричито означена као таква.

---

[555] Министарство правде Краљевине Југославије, Предоснова грађанског законика за Краљевину Југославију, Државна штампарија Краљевине Југославије, Београд, 1934, стр. 250–251, §§ 1267–1269. Три одредбе биле су посвећене овом случају проузроковања штете. Параграфи 1268 и 1269 уређивали су права оштећеног да истера силом или да задржи „туђу живинчад" коју затекне у штети на свом земљишту.

[556] Ч. Марковић, *Предоснова грађанског законика за Краљевину Југославију*, Југословенска тискарна, Љубљана, 1936, стр. 137, 138. Марковићева главна критика тицала се видљивости узора у ABGB и неуважавања нових европских грађанских законика, на првом месту мађарског.

[557] Пресуда Касационог суда Рев 160/1935 од 1.6.1935. године. Власник коња је знао за лошу навику коња да уједа људе, те је коњ имао корпу на глави. Додатно, за старање о коњу и колима био је задужен професионални кочијаш, запослен у туженом предузећу. Наведено према, М. Поповић, Објективна одговорност у српској судској пракси, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 5, 1935, стр. 252, 253.

Након Другог светског рата, у условима одсуства важећих грађанскоправних прописа,[558] судска пракса била је неуравнотежена по питању режима одговорности за штету од животиња. Део судске праксе задржао је став о субјективној одговорности, следећи ранија правна правила.[559] Тако, у образложењу судских одлука је навођено да животиње „нису такве ствари које самим постојањем или употребом повећавају опасност за околину" и да је основ одговорности власника животиње претпостављена кривица.[560] Постепено, под утицајем нових идеја, део судске праксе усвојио је став о објективној одговорности. Врховни суд НР Србије у одлуци из 1961. године учинио је значајан искорак у односу на пређашњу праксу и истакао начелни став да се одговорност за штете од животиња уподобљава одговорности за опасне ствари.[561] Врховни савезни суд наредне године је поновио свој доташњи став да се одговорност за штету од животиња заснива на кривици,[562] а потом га временом изменио.

Неуравнотеженост става поводом основа одговорности владала је и у правној науци. Тако, Јакшић је истицао да за штету од домаћих животиња одговара њихов власник по принципу претпостављене кривице, док се само за штету од дивљих животиња одговара по објективном принципу.[563] Без позивања на одредбе ранијих законика, што одговара законској прокламацији њихове неважности, Јакшић је објашњавао да за штету коју проузрокује домаћа животиња одговара њен власник, било да је она побегла или залутала, али да може да се ослободи одговорности ако докаже да је предузео све мере потребне да се штета спречи. Одговорност обухвата штете услед смрти и телесне повреде човека и штете на стварима. Област пољских штета и штета у лову регулисали су народни закони и правилници, усвојени у првим годинама након ослобођења, по објективном принципу. У исто време, Константиновић је истицао да за штету коју проузрокује животиња одговара сопственик, без обзира да ли је животиња код њега или је залутала или побегла, по правилима о одговорности за опасне ствари.[564]

---

[558] Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације ставио је ван снаге СГЗ.

[559] М. Цветковић, Б. Арсенијевић, Социјалистичко облигационо право, у: Д. Поповић, Б. Беговић, З. С. Мирковић (уред.), *Социјалистичко право у Југославији 1945–1990*, Трећи том, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2024, стр. 1139–1140.

[560] На пример, пресуда Врховног суда НР Србије Гж 1505/56 од 8.7.1956. године, пресуда Савезног Врховног суда Рев 3732 од 14.2.1959. године. Наведено према: Д. Костић, *op. cit.*, стр. 101–102.

[561] Пресуда Врховног суда НР Србије Гж 1148/58 од 16.6.1961. године. Наведено према: Д. Костић, *op. cit.*, стр. 102–103.

[562] Пресуда Савезног Врховног суда Рев 3391/62 од 28.12.1962. године. Наведено према: Д. Костић, *op. cit.*, стр. 101–102.

[563] S. Jakšić, *Obligaciono pravo*, opšti dio, Univerzitetsko izdavačko i knjižarsko preduzeće Veselin Masleša, Sarajevo, 1953, str. 307–308.

[564] М. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, стр. 142–143.

Ђорђевић је у истом духу критиковао судски став о решавању спора о накнади штете проузроковане од стране животиње у оквирима субјективне одговорности.[565]

На промену става у судској пракси утицала је нова правнонаучна мисао и према њој обликовани нацрти и скице закона. Легислативни покушаји уређивања облигационих односа и посебно одштетног права у годинама након Другог светског рата предлагали су уређивање објективне одговорности за штету од животиња. У Нацрту закона о одговорности за штету из 1951. године, као и у нацртима из 1956. и 1960. године, било је предложено уређивање одговорности за штету од животиња као посебног случаја објективне одговорности.[566] Једнак приступ задржала је и Скица из 1969. године.[567] Ови радни правни прописи су изражавали исти Константиновићев научни став.

Константиновић је појмом животиња обухватао домаће животиње у ширем смислу: припитомљене врсте које традиционално живе уз човека и уобичајени су предмет економске експлоатације, и животиње које се уобичајено сматрају дивљим, али у конкретном случају живе под људском влашћу.[568] У оба случаја *ratio* одговорности извире из права својине, употребних користи и могућности контроле животиња. Онај ко држи животиње дужан је да се о њима стара и да их надзире, као и да надокнади штету коју оне проузрокују другима. Истовремено, посебним законима били су уређени специфични случајеви. За пољске штете од стоке важила је објективна одговорност према Закону о чувању пољских имања из 1885. године, а у складу са Законом о неважности правних прописа. За штете од дивљих животиња важила су правила о објективној одговорности организације која газдује ловиштем, према Основном закону о ловству из 1965. године. Закон је разликовао дивљач и остале дивље животиње. Дивљач је предмет лова и разликована је заштићена и незаштићена дивљач на основу чињенице да ли постоје ограничења лова. Само штете проузроковане од стране заштићене дивљачи су сматране штетом у правном смислу. За штете од незаштићене дивљачи и од осталих дивљих животиња нико није био одговоран.[569]

У Скици овом случају одговорности била су посвећена три члана.[570] Према чл. 142 Скице, за штету од животиња одговара њен имаоник (ималац), било да је она код

[565] Ж. Ђорђевић, Одговорност за штету коју причини домаћа животиња, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 3–4, 1960, стр. 377–378.
[566] Ж. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 375.
[567] Видети: чл. 142–144 Скице.
[568] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 162.
[569] Д. Костић, *op. cit.*, стр. 94.
[570] Видети: чл. 142–144 Скице. Члан 144 уређивао је право оштећеног да ухвати животињу која на његовом земљишту чини штету и да је држи као залогу за остваривање права на накнаду штете.

њега, било да је залутала или побегла. Ималац се није могао ослободити одговорности доказом да је животиња била ван његове фактичке власти и могућности контроле. Одговорност обухвата и пропуст одржавања контроле. Додатно, ималац је био одговоран и према лицу које је драговољно покушало да ухвати или задржи узнемирену животињу.

Према чл. 143 Скице, ако је животиња предата на чување другоме, за проузроковану штету одговара лице, односно установа која је животињу примила на чување или старање. Њихова одговорност је објективне природе и одговарају као и ималац, уместо њега. Услов је да је реч о лицима или установама које се баве примањем животиња на чување или старање, као што су ветеринари, поткивачи, крчмари, болнице за животиње. То значи да одговорност имаоца није искључена ако је животиња предата на чување комшији, док је ималац на путовању. Ималац је дужан да скрене пажњу на мане животиње лицу коме је предаје да се њоме служи, или на чување или старање. У супротном, одговорност имаоца није искључена обавезом надзора ових лица. Иако је Скица била основа припреме Предлога закона о облигационим односима, њена правила о одговорности за штету од животиња нису постала део потоњег савезног закона.

ЗОО не уређује одговорност за штету коју проузрокује животиња као посебан случај одговорности. Међутим, користећи се законским овлашћењем да квалификују ствар као опасну и да тада примене објективну одговорност,[571] судови су наставили путем који је трасирала Константиновићева научна мисао. Такав приступ није био без изузетка. Судска пракса бележи и случајеве штете од животиња када је правни спор решаван у режиму субјективне одговорности.[572] У највећем броју случајева, судови су примењивали објективну одговорност на ове случајеве штете (чл. 173–177 ЗОО). Перципирајући животињу као опасну ствар, за штету коју она проузрокује другоме одговара њен ималац по објективном принципу. У савременом праву овакав приступ је јединствено прихваћен у судској пракси. Закон о дивљачи и ловству прописује објективну одговорност корисника ловишта или државе за штету од дивљачи.

---

[571] На пример, у пресуди Врховног суда Словеније Ипс 142/1980 и 143/1980 од 4.9.1980. године, јелен је квалификован као жива опасна ствар. Наведено према, С. Цигој, Чланови 158–184, судска пракса, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 685. У пресуди Врховног суда Србије Рев. 5914/1999 од 9.5.2000. године, изражен је став да је пас опасна ствар. У пресуди Окружног суда у Чачку Гж 109/2008 изражен је став да је свиња опасна ствар. Наведено према, М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 159, 160, ф. 12.

[572] На пример, пресуда Врховног суда НР Хрватске Рев 559/1981 од 30.6.1981. године. Наведено према, С. Цигој, Чланови 158–184, судска пракса, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 688. У пресуди су садржана позивања на правила раније важећег ABGB. Имајући у виду да ЗОО није уредио одговорност за штету од животиња, а да су се правила из ранијих правних прописа могла условно применити према Закону о неважности прописа, у том смислу одлука Врховног суда Хрватске није без правног основа.

3.1.1. Услови одговорности за штету од животиња

Претходно је речено да посебан закон уређује штету од дивљачи као посебан случај објективне одговорности. Међу дивљим животињама разликујемо и оне које не припадају категорији дивљачи (нису у ловном режиму), те излазе из фокуса законодавца. Одговорност за штету коју оне проузрокују није регулисана законом, као ни штета од домаћих животиња. У оба случаја судска пракса и теорија стоје на јединственом становишту о објективној одговорности имаоца животиње. Примена режима објективне одговорности остварује се подвођењем животиње под појам опасне ствари (чл. 173 ЗОО). На тај начин, одговорност за штету од животиње разматра се у оквиру одговорности за штету од опасне ствари. То значи да је нужно испуњење истих услова одговорности у случају штете од животиња као и за штету од опасних ствари.

Услови вануговорне одговорности су чињенице чије је постојање нужно како би одговорност могла да наступи – да оштећени буде овлашћен да тражи накнаду штете, а да штетник, односно одговорно лице, буде обавезан да накнади штету. Другим речима, реч је о чињеницама које условљавају настанак облигационоправног односа. Које су то чињенице, правни писци их различито одређују.

Ђорђевић штету означава као предуслов одговорности, а као услове разликује противправност, способност да се одговара за насталу штету и узрочну везу између чињенице од које је штета настала и штете; затим, кривицу одговорног лица (код субјективне одговорности), потицање штете од опасне ствари и својство власника или држаоца опасне ствари (код објективне одговорности) и правнорелевантну везу између одговорног лица и штетника (код одговорности за другог).[573]

Радишић услове одговорности своди на штету, узрочну везу између штете и радње штетника, кривицу штетника и противправност његове радње.[574] Међутим, и он код одговорности за другог, одговорности за опасне ствари и посебних случајева одговорности за штету од опасне ствари опредељује додатне чињенице чије је постојање нужно да би настала одговорност. На пример, код одговорности за штету од ствари са недостатком, поред (рефлексне) штете, узрочне везе и одговорног лица, значајни су правни појмови ствари и недостатка и чињеница стављања ствари у промет.[575]

[573] Ж. С. Ђорђевић, В. С. Станковић, *Облигационо право*, стр. 307–309.
[574] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 216.
[575] *Ibidem*, стр. 286–291.

Салма међу услове одговорности сврстава штету, узрочну везу између радње и последице, противправност, кривицу (код субјективне одговорности) и постојање опасне ствари (код објективне одговорности).[576] Притом, он посебно истиче да се штета не може увек узети као услов одговорности јер постоје законом одређени случајеви када наступање штете није неопходно ради подношења захтева за накнаду (опасност од штете) или је неопходна извесност наступања будуће штете, а не да штета постоји.[577]

Антић и Караникић Мирић код сваке врсте одговорности представљају потребне услове, уважавајући посебност сваке врсте. Означавајући их као елементе субјективне одговорности, Антић набраја постојање штете, кривицу штетника и узрочну везу између штете и кривице, док се код објективне одговорности посвећује питањима опасне ствари и узрочне везе између штете и опасне ствари, при чему је штета неупитан елемент.[578]

Наведени приказ потврђује закључак Караникић Мирић да су услови одговорности разнолики, а да њихов број и класификација зависе од језичког уобличавања.[579] Она даље указује да није сврсисходно набрајати све услове за заснивање различитих врста одговорности, али да постоје два општа услова, који се захтевају увек, без обзира на основ одговорности у датом случају. То су штета и узрочна веза.[580] Остали услови сматрају се посебним јер се захтевају само код одређене врсте вануговорне одговорности. И општи и посебни услови (тамо где постоје) имају једнак значај – њихово кумулативно испуњење је битно да би облигационоправни однос настао.

Услове одговорности за штету од опасне ствари, те последично и за штету од животиња, правни писци по правилу своде на штету и узрочну везу између штете и опасне ствари.[581] Исто становиште заузима и Караникић Мирић, која истиче да су штета и узрочна веза услови за заснивање одговорности за штету од животиња.[582] Ималац не одговара за грешку у надзору, него јер је држање животиње створило повећани ризик наступања штете по околину. Како је ималац тај који држањем животиње ствара или одржава повећани ризик наступања штете, тако он и одговара за реализацију тог ризика.

Радишић приликом набрајања услова одговорности, наводи да објективна одговорност не захтева кривицу, док одговорност по основу правичности не захтева ни

[576] Ј. Салма, *Облигационо право*, стр. 487, 583, 584.
[577] *Ibidem*, стр. 487, 488.
[578] О. Антић, *Облигационо право*, стр. 454, 481–483.
[579] М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, стр. 499.
[580] *Ibidem*. Исто и: Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 216. Ј. Салма, *Облигационо право*, стр. 487.
[581] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 277. Ј. Салма, *Облигационо право*, стр. 583–584.
[582] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 160.

кривицу ни противправну радњу.[583] Тиме и противправност препознаје као услов одговорности за створени или контролисани ризик. Он објашњава да поједини правни писци сматрају да се и објективна одговорност темељи на противправној радњи – правно је допуштено стварање ризика (коришћење опасне ствари), али није допуштено реализовање ризика (проузроковање штете опасном ствари).[584] Међутим, код одговорности за штету од опасне ствари нема речи о противправности радње одговорног лица јер његова радња најчешће изостаје. Деловање опасне ствари није противправно, но само последица која настаје може бити правно окарактерисана као недопуштена. У том смислу, свако проузроковање штете је противправно јер закон свакога обавезује да се уздржи од поступака којима другоме може да проузрокује штету.[585] Повреда те законске обавезе повлачи одговорност јер се поступило противно праву.

Сагледајмо питање противправности као услова објективне одговорности из другог угла. Поступање у нужној одбрани, стању нужде или уз пристанак оштећеног јесу чињенице које искључују противправност деловања штетника. Одговорност штетника изостаје, а оштећени нема право да тражи накнаду штете. Условљање објективне одговорности противправношћу деловања одговорног лица значило би да се оно може ослободити одговорности доказујући да је поступало у нужној одбрани или стању нужде. Међутим, сам закон своди разлоге за ослобођење од објективне одговорности на вишу силу, радњу оштећеног и радњу трећег лица.[586] Затим, одговорно лице сноси одговорност за наступање штете од ствари које стварају повећану опасност за околину, а не због неке своје конкретне радње. Противправност се везује за радњу која је узрок штете. Код објективне одговорности, узрочна веза постоји између штете и деловања опасне ствари. Узрок штете није радња чија се противправност цени, него деловање опасне ствари.

Раније смо указали да деловање ствари не може бити противправно, но само последица тог деловања. Животиња није субјект права, те не може да поступа у нужној одбрани или стању нужде, нити може да врши дозвољену самопомоћ. Чињеница проузроковања штете од стране узнемирене животиње, која је уплашена због присуства људи, повређена или штити своје потомство од повреда (паралела ка нужној одбрани или стању нужде), правно се цени у оквиру доприноса оштећеног или радње трећег лица, а не изостанка протиправности деловања животиње.

---

[583] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 216.
[584] *Ibidem*, стр. 214.
[585] Видети: чл. 16 ЗОО.
[586] Видети: чл. 177 ЗОО.

Покрети за признање права животиња заговарају признање животињама ограниченог правног субјективитета. Иако међу писцима постоје разлике која права тај ограничени правни субјективитет треба да обухвати, у пресеку њихових ставова остаје право на живот. Саставни део права на живот јесте и право на одбрану. Уколико би статус животиња заиста доживео промену, од објеката права ка *sui generis* субјектима права, то отвара могућност деловања животиња у нужној одбрани. Уколико је лице пришло узнемиреној животињи, која га је повредила, тада тема не би била до ког степена је оштећени допринео настанку штете, што би смањило и процентуални износ накнаде штете. Ако животиња има право на живот и право на одбрану, онда нема ни одговорности за штету. Дакле, тема не би била смањење накнаде штете, већ би одговорност у потпуности изостала у овим случајевима.

Услови објективне одговорности за штету од животиња тичу се постојања штете у правном смислу (претходно већ објашњено) и узрочне везе. Постојање узрочне везе захтева да је штета настала услед реализације оних својстава животиње због којих се она сматра опасном ствари. Стога питање правног појма опасне ствари нужно постаје битна претпоставка. Одговорност не настаје у сваком случају када је опасна ствар проузроковала штету. Неопходно је да је лице имало могућност њене контроле, односно да је имало интерес или корист од постојања или употребе опасне ствари. Одговорно лице одређује се кроз законски појам имаоца опасне ствари. У наставку пажњу посвећујемо овим питањима, са нарочитим осврtом на оправданост квалификовања животиња као опасних ствари, од чега зависи примена режима објективне одговорности.

3.1.2. Узрочна веза

Узрочна веза је однос две појаве – штетне радње и штете – од којих је прва узрок друге, а друга последица прве.[587] Каузални принцип означава да сваком догађају временски претходи други догађај, који се према њему односи као узрок.[588] Случајеви проузроковања штете који су у фокусу наше пажње тичу се спонтаног понашања животиње, неутицано спољним навођењима ка чињењу штете. Два су питања која ћемо размотрити. Прво, деловање животиње као узрок штете. Друго, пасивно држање животиње као узрок штете. У оба случаја, понашање животиње представља стварни,

[587] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 227. М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 1.
[588] М. Караникић, Нормативно у поимању узрочности као услова грађанскоправне одговорности, стр. 988.

фактички узрок штете. Правна узрочност заснива се између дужности одговорног лица да контролише животињу и настале штете. Стога је одговорност за штету од животиња заправо одговорност због нечињења. Речено је карактеристично за штету од животиња као опасних ствари – лице држањем животиње ствара повећани ризик наступања штете за своју околину, али је дужно да животињу држи на начин који не угрожава друге. У супротном, правни поредак омогућава одузимање и усмрћивање животиња. Иако говоримо о нечињењу, ово није субјективна одговорност јер се лице не може ослободити одговорности доказујући да нема његове кривице. Утврђивање узрочне везе је питање које треба да упути на одговорно лице.

3.1.2.1.Утврђивање узрочне везе

Према Ларенцу (Larenz), правна узрочност се не разликује од природне узрочности, те оно што је природни узрок, то је и правни узрок.[589] Ипак, постоје значајне разлике између природњачког и филозофског појма узрочне везе, с једне стране, и здраворазумског, историјског и правног схватања узрочности, с друге стране.[590] Неправне дисциплине узрочност посматрају са аспекта временске условљености једног догађаја другим, као *condition sine qua non.* Право, међутим, узрочност посматра са аспекта одговорности. Сврха утврђивања узрочности јесте заправо одређивање лица одговорног за накнаду штете.[591] Уколико узрочна веза не води ка одговорном лицу, тада је реч о случају, који погађа оног кога згоди (*casum sentit dominus*). Стога у праву говоримо о правно релевантној узрочности.

Штетник не одговара за све последице, но за оне које се према искуству, правном осећају или обичају преваљују на њега.[592] Различити критеријуми овог преваљивања последица на одговорно лице објашњени су бројним теоријама о узрочности.[593] Стога нужно долази до разлике између природне (фактичке) и правне узрочности. Ова разлика

[589] Ј. Салма, *Узрочност и грађанскоправна одговорност*, Војвођанска академија наука и уметности, Нови Сад, 2012, стр. 46.
[590] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 128.
[591] М. Караникић, Нормативно у поимању узрочности као услова грађанскоправне одговорности, стр. 989.
[592] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 19.
[593] Најшире прихваћене теорије о узрочној вези су теорија еквиваленције услова, теорија *conditio sine qua non*, теорија адекватне узрочне везе и теорија о заштитном циљу повређене норме. Анализирајући поставке сваке од њих, Цветковић (Михајло Цветковић) истиче да „свака теорија има свој домен оптималне примене, док је у осталим доменима странпутица". Поред наведених, правна литература бележи и низ других теорија, које су до сада остварile нижи степен утицаја на судско утврђивање узрочне везе: теорија о нужној (ефикасној, креативној) узрочности, теорија претежног (превалентног) узрока, теорија *ratio legis*, теорија разумне извесности, итд. *Ibidem*, стр. 33 и даље.

је нарочито видљива код одговорности за нечињење јер се у природи одсуство деловања не посматра као узрок штете.[594] Судови често обједињују фактичку и правну узрочност испитивањем да ли је понашање штетника било стварни, реални услов настанка штете (*condition sine qua non*) и истовремено адекватан, типичан, директни узрок.[595]

Правна узрочност обухвата два елемента: фактичку, објективну узрочност и правну, нормативну узрочност.[596] На пример, човек је скочио са надвожњака у намери да изврши самоубиство; међутим, пад није био фатал, али га је у наредним секундама прегазио камион. Иако чињеница преласка камиона преко тела усмрћеног лица је представљала фактички узрок смрти, изостаје правна одговорност возача камиона, услед искључивог доприноса оштећеног, који искључује нормативну узрочност.

Нормативни елемент у правној узрочности најјасније је видљив у систему појединачних грађанскоправних деликата у одштетном праву, где се правна одговорност условљава противправношћу.[597] Ако нема противправности, нема ни правне узрочности. У системима општег грађанског деликта чињенице које искључују противправност (пристанак оштећеног, нужна помоћ, крајња нужда, вршење службене дужности, вршење свог права, дозвољена самопомоћ) имају исти досег. Њихово присуство у конкретном случају значе искључење правне узрочности.

Нормативна узрочност је обликована правним теоријама о узрочности, које објашњавају правни значај адекватности, типичности, претежности, битности, кумулације, конкуренције и престигнутог услова.[598] Захтев да догађај буде адекватан штети је вид нормативности узрочне везе. Није довољно да је догађај временски претходио штети, него и да је његово деловање адекватно, типично за настанак штете. Другим речима, услед захтева нормативности у узрочној вези, њен појам је неизбежно обликован појмовима као што су редован ток ствари или животно искуство, потенцирајући правни, нормативни механизам приписивања одговорности фактичким последицима неког понашања.[599] Оценом да узрочна веза није адекватна не негира се њено постојање, већ њена правна релевантност. На тај начин прави се разлика између фактичких и нормативних узрочних веза јер постоје и оне фактичке узрочне везе које нису адекватне штети, те изостанком тог квалитета нису ни нормативне узрочне везе.

---

[594] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 232.
[595] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 21.
[596] *Ibidem*.
[597] *Ibidem*, стр. 22.
[598] Ј. Салма, *Узрочност и грађанскоправна одговорност*, стр. 61.
[599] М. Караникић, Нормативно у поимању узрочности као услова грађанскоправне одговорности, стр. 991, 998.

У случајевима штете од животиње, иако понашање животиње представља стварни, реални узрок штете, правна узрочност постоји између понашања одговорног лица и штете. Зато што је власник (држалац, лице које врши надзор) одговорно за понашање животиње, њега погађају последице тог понашања. Одговорност се заснива на чињеници невршења надзора како је требало (субјективна одговорност), односно на чињеници наступања ризика штете (објективна одговорност). У оба случаја, утврђивање каузалне везе између понашања одговорног лица и штетне последице деловања животиње преусмеравају пажњу са узрочности ка одговорности. Наиме, у центру интересовања права јесте нормативни израз узрочности – да ли је понашање одговорног лица такво да му се може приписати одговорност, односно да ли изостају разлози због којих му не треба приписати одговорност.

Када је реч о нечињењу као узроку штете, неспречавање одређеног штетног исхода се изједначава са његовим изазивањем позитивним чином.[600] Цветковић указује да се штета приписује одговорном субјекту зато што је могао да штету спречи и имао је правну обавезу да то учини.[601] Из реченог следе два услова, да је постојала правна обавеза на чињење (позитивна радња) и да би поштовање те дужности спречило наступање штете уопште или у обиму у којем је настала. Обавеза на чињење може имати извор у закону, уговору, обичајима, сталешким правилима понашања, али и у односу поверења.[602] Код пропуштања је нормативни елемент узрочности најизраженији: норма ствара обавезу на чињење, повреда норме ствара узрочну везу.[603] Повреда обавезе да се предузме радња постаје пресудна јер је лице било дужно да штету од другога одговарајућом мером отклони (*qui occasionem praestat, damnum fecisse videtur*).[604]

Постоје ситуације у којима понашање животиње није фактички узрок крајње последице и штете која из ње извире, али без учешћа животиње штета не би ни настала. На пример, када се особа нађе у близини бика, услед страха доживи срчани удар и умре; када особа коју уједе пас у болници грешком не добије вакцину против тетануса и умре; када крава поломи ретровизор на туђем возилу, те проламање сунчеве светлости кроз поломљено стакло запали суву траву и пожар уништи усеве на пољу пред жетву. На терену правне узрочности ове ситуације отварају питања значаја урођених предиспозиција, кумулативног каузалитета и директне узрочности.

---

[600] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 232.
[601] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 93, 94.
[602] *Ibidem*, стр. 93.
[603] *Ibidem*.
[604] *Ibidem*.

Уколико бик није јуришао на особу, као што је наведено у првом примеру, срчани удар би могао бити узрокован једино страхом таквог интензитета својствен само особама које се веома плаше бикова или животиња уопште, или имају неку ранију трауму. Ове предиспозиције тек у садејству са чињеницом близине бика, дају резултат у виду срчаног удара. Док швајцарски судови не уважавају ово садејство као довољан разлог да се штета превали на одговорно лице, у немачком праву последице сноси одговорно лице.[605] На терену одговорности додатна питања постају битна: да ли је бик био на ограђеном земљишту и да ли је постојао знак о присуству опасних животиња. Негативни одговори на ова питања заправо стварају додатне услове у каузалном низу. Нормативна узрочност заснива се на кривици одговорног лица да испуни дужности у вези држања и чувања животиња, односно на пропусту обавештавања о ризицима у вези њеног држања и чувања. Позитивни одговори на ова питања искључили би нормативну узрочност јер би целокупна одговорност била на лицу које, уз познавање својих здравствених и психолошких предиспозиција, посећује означена места на којима се могу срести бикови.

Смрт услед заразе тетанусом, у другом примеру, наступила је услед кумулативног, збирног деловања два догађаја: а) уједа пса и б) недавања праве вакцине. Први догађај би свакако произвео насталу штету, али би штета изостала да није било другог догађаја. Одсуство другог догађаја би спречило наступање штете, али ризик наступања штете не би постојао без првог догађаја. Оба догађаја у каузалној вези у свом збиру производе последицу. Када није могуће утврдити уделе у проузроковању штете, одговорна лица сносе солидарну одговорност.[606] Оба ова догађаја пример су одговорности због нечињења јер је постојала обавеза контроле пса и обавеза давања правог лека. У правним системима који не регулишу одговорност за штету од дивљих и напуштених животиња, недавање праве вакцине је једини догађај који се може некоме приписати у одговорност.

Деловање краве у трећем примеру представља даљи догађај у временском трајању каузалне везе, те не представља непосредни, директни узрок штете. Француско право захтева сигурну и непосредну узрочну везу, и по правилу, штетник не сноси индиректне последице.[607] Одговорност власника животиње своди се на штету на аутомобилу. Међутим, у наведеним околностима без деловања животиње не би дошло до развоја услова који су довели до штете на пољу. Фактичке околности чине тешким раздвојити и квалификовати чињенице на непосредне и посредне узроке, када оне чине једну реалну

[605] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 320.
[606] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 190.
[607] *Ibidem*, стр. 80, 81.

и недељиву целину.[608] Ни примена теорије адекватне узрочности у овом примеру деловање краве не чини узроком штете на пољу. Чињеници оштећења туђег ретровизора није прикладна ни адекватна штета у виду уништења усева ватром. Ипак, ако је животиња знана да оштећује туђе аутомобиле, онда пропуст старања о животињи ствара услове за развој различитих последица, при чему услови на пољу у доба жетве воде пожарима на отвореном, веома слично развоју шумских пожара. Америчка судска пракса бележи сличан случај, који је решен на терену предвидљивости штете. Високонапонски електрични водови на носећој сајли били су постављени довољно близу земље да две птице у лету направе спој између њих, што је изазвало пожар у којем је изгорео оштећеников амбар.[609] Суд је утврдио одговорност компаније која поставља и одржава водове јер, иако је начин на који је дошло до пожара био непредвидљив, ситуација у којој неки природни догађај доводи у додир два довољно близу постављена електрична вода јесте била предвидљива,[610] те постоји и одговорност за штету која одатле проистиче.

Правна школа позната као економска анализа права у области грађанскоправне одговорности развила је доктрину да одговорност треба да сноси онај ко је по мањој цени могао да спречи наступање штете (енг. doctrine of the cheapest cost avoider). Сврха права јесте максимизација богатства у друштву. Недостатак ове доктрине очитава се у немогућности да објасни зашто одговорност не би теретила неко треће лице, којем би било најјефтиније да штету спречи, а чије деловање није део каузалног низа.

3.1.2.2.Деловање животиње као узрок штете

Деловање животиње представља физички, стварни узрок штете. Оно је реални догађај који покреће узрочно-последични низ до штете. Међутим, узрочна веза у правном смислу развија се између деловања одговорног лица, односно пропуста да се

[608] С. Перовић, Грађанскоправна одговорност и начело каузалитета, *Правна ријеч*, бр. 28, 2011, стр. 15.
[609] Chase v. Washington Power Co, 62 Idaho 298, 111 P. 2d 872 [1941]. Електрични водови били су довољно близу ограде од бодљикаве жице, која се пружала дуж оштећениковог имања, до амбара. Бодљикава жица додиривала је неизоловане жице носећих стубова. Јастреби су се борили у лету, испреплетаних канџи, те је у датом тренутку један јастреб својим телом додиривао електричне водове, а други јастреб бодљикаву жицу, која је додиривала неизоловане жице носећих стубова. У том тренутку затворено је струјно коло, а електрицитет који је прошао кроз бодљикаву жицу запалио је околну суву траву и амбар на крају ограде. Догађај као такав није био виђен људским оком, но је интерпретиран као приказ догађаја на основу доказа пронађених на месту проузроковања штете, укључујући и два мртва јастреба закључаних канџи, који су били спржени струјом. Овакав приказ догађаја прихваћен је пред судом. Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[610] М. Караникић, Нормативно у поимању узрочности као услова грађанскоправне одговорности, стр. 1005.

делује, и настале штете. У овом погледу нема разлике између субјективне и објективне одговорности. Прва подразумева пропуст у надзору над животињом, друга подразумева пропуст у контроли ризика наступања штете. Стога, иако штета настаје активним деловањем животиње, реч је о одговорности због нечињења. На пример, пси су изашли из дворишта власника, напали жену, проузрокујући страх код ње и њеног детета. Власник одговара јер постоји узрочна веза између штете и пропуста власника да се стара о свом псу.[611] У таквом примеру, узрок штете је пропуштање, узрочник је власник пса.[612]

У домену субјективне одговорности, власник (држалац, лице које врши надзор) може да се ослободи одговорности доказујући да је вршио надзор како је требало или да би штета настала и да је надзор вршен како је требало. У првом случају, нема кривице одговорног лица. У другом случају, реч је престижућем каузалитету. Међутим, ово важи само уколико је одговорно лице испунило своју дужност одговарајућег надзора над животињом. Неиспуњење ове дужности представља правни узрок наступања штете.

Објективна одговорност настаје услед реализације ризика штете који опасна ствар ствара, а одговорно лице преузима обавезу контролисања. Без могућности контроле ризика штете не би било речи о опасним стварима (оне које стварају опасност штете, потенцијал), него о штетним стварима (оне које стварају штету, сигурност). Како све опасне ствари истовремено генеришу корисност и опасност наступања штете, јасно је да у одговарајућим условима њиховог коришћења и одржавања реализација ризика штете остаје на минималном нивоу или бива искључена. Притом, опасне ствари су оне које и поред правилног коришћења и одржавања могу да проузрокују штету, јер генеришу такав повећани ризик. Уколико одређене животиње не могу бити контролисане да не повређују људе и не уништавају њихову имовину, када више нису опасне него штетне ствари, право регулише њихово усмрћивање. Тако, у случајевима наступања смрти услед напада паса, пас се одузима као предмет извршења кривичног дела и усмрћује.[613] У појединим правним системима забрањен је увоз, репродукција и/или држање одређених пасмина паса, управо из разлога њихове опасности.[614]

На пољу разматрања узрочности, да ли је понашање животиње или понашање човека било узрок штете, домаћи судови и данас различито квалификују одговорност за

[611] Одлука Врховног суда Србије Рев 2978/95 од 12.7.1995. Наведено према: М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 242.
[612] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 242.
[613] У енглеском праву полицији је дато такво овлашћење на основу Sec. 2 of the Dogs Act 1871, као и Sec. 4 of the Dangerous Dogs Act 1991.
[614] У енглеском праву забрањен је увоз, репродукција, продаја, поклон и рекламирање опасних пасмина паса (борбених паса и других), утврђених у самом закону Dangerous Dogs Act 1991.

штету од животиња. У једном судском предмету, власница је шетала пса велике расе, на повоцу и без заштитне корпе, у парку где су се играла деца и допустила је деци да приђу псу и да га мазе. Пас је све време мирно седео, али у тренутку када га је дете загрлило, пас га је ујео и нанео му тешке телесне повреде. У овој ситуацији суд је сматрао да, пошто су тужени били супружници, само тужена која је била са псом у тренутку проузроковања штете одговора за штету, по принципу кривице. Суд је утврдио да власница одговара због непажње јер је без заштитне корпе шетала пса велике расе и није посветила довољно надзора у простору где су деца, док је одговорност њеног супруга била искључена јер потиче од узрока које он није могао предвидети, избећи ни отклонити. Дакле, суд је као узрок штете означио понашање власнице пса – њену непажњу током шетње. Виша судска инстанца укинула је такву одлуку због погрешне примене материјалног права и утврдила солидарну објективну одговорност обоје тужених јер је узрок штете уједа пса, а не неки догађај ван животиње као опасне ствари. Дакле, суд је сада као узрок штете означио понашање пса, за које одговарају власници као имаоци опасне ствари.[615]

За штету проузроковану налетом заштићене дивљачи на возило на јавном путу, одговорност је условљена постојањем обавезе постављања препрека за спречавање силаска дивљачи на јавни пут и обавезе постављања знака о присуству дивљачи на путу.[616] Неиспуњење ових обавеза представља правни узрок који води одговорности ловачког друштва и предузећа за одржавање путева. Без постојања таквих обавеза, реч је о случају, ризику свакодневног живота или природном догађају.[617]

3.1.2.3.Пасивно држање животиње као узрок штете

Поставља се питање да ли пасивно држање животиње може бити узрок штете, коју је одговорно лице дужно да надокнади. На пример, пас је лежао на улици, у непрегледној кривини, те је аутомобил да би избегао превртање скренуо десно и оштетио

[615] Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Гж 5375/2018 од 18.4.2019. године. Пресуда Врховног касационог суда Рев 4771/2019 од 24.12.2020. године. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 15.4.2023. године).

[616] У случају штете налетом дивљих животиња, Кантонални суд у Тузли у одлуци Гж 823/99 од 12.6.2000. године, истакао је да одговорност предузећа за одржавање путева постоји само ако је оно сходно чл. 41 и 42 ст. 1 Закона о путевима, те чл. 124 ст. 1 Закона о основама безбједности саобраћаја, као и чл. 7 ст. 1 Правилника о саобраћајним знацима на путевима, било обавезно да постави знак „дивљач на путу", и да је то пропустило да учини; а да одговорност ловачког друштва постоји само уколико је с обзиром на конкретне околности било неопходно поставити жичану ограду поред пута или на сличан начин предузети друге мере за спречавање силажења дивљачи на пут. Наведено према: М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 100. Цветковић примером илуструје евентуални збирни каузалитет нечињењем.

[617] *Ibidem*, стр. 100.

туђу капију. Или, лице је ушло у двориште куће, кретало се травњаком и потом видело великог пса који је стајао и посматрао га; лице је полако изашло из дворишта и услед претрпљеног страха доживело срчани удар.

Не можемо говорити о обавези животиња да дела на одређени начин. Правни узрок штете није пасивно држање животиње, него пасивно држање одговорног лица. У оба примера нужно је утврдити постојање обавезе одговорног лица и одговарајуће пропуштање. Уколико је власник дужан да се стара да његов пас не излази на улицу (пас који спава на улици), односно да уклони тело свог пса са улице (пас који је угинуо на улици), или да стави знак о присуству опасног пса у дворишту, пропуштање ових радњи је узрок штете. Стога, иако штета настаје пасивним деловањем животиње, реч је о одговорности лица за штету због нечињења.

Ни у овом погледу не постоји разлика између субјективне и објективне одговорности за штету. Непредузимање обавеза у вези са надзором над животињом или у вези са обавештавањем других лица о ризику уласка у двориште са животињом, испуњава услове субјективне одговорности. Иако наведени примери не представљају реализацију ризика због којих се животиње уобичајено сматрају живим опасним стварима, није искључено да положај и постојање животиње, а не само њене физичке могућности, буду својства која је опредељују као опасну ствар. Тако, угинула животиња представља ризик штете услед остављања на јавном путу или услед заразе.[618] Оно што је тада нужно разлучити јесте да ли је то штета од животиње, или је животиња употребљена као средство наношења штете другоме.

3.1.2.4. Доказивање узрочне везе

Доказивање узрочне везе подразумева доказивање чињеница и процеса, њиховог следа, међусобног односа, карактеристика редовног или ванредног наступања и слично.[619] Ово је истовремено чињенично и правно питање: чињенично јер зависи од емпиријских претпоставки изведених из општег животног искуства; правно јер захтева разумну оцену и ограничење одговорности правним критеријумима.[620] Сврха одговора на ова питања јесте одређивање одговорног лица за накнаду штете.

[618] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 161.
[619] M. Bukovac Puvača, G. Mihelčić, M. Marochini Zrinski, Uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu u europskim nacionalnim pravnim sustavima, praksi Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 2019, vol. X, br. 1, str. 26.
[620] Ј. Салма, *Облигационо право*, стр. 530.

Доказивање узрочне везе је обавеза оштећеног у судском поступку, што може представљати значајан терет. Проблем доказивања фактичке узрочности јавља се услед различитих мишљења унутар одређене струке, када судија мора јасно да оправда свој избор одређене научне заснованости доказа. Проблем доказивања нормативне узрочности решава се применом одређене теорије о узрочности, оценом деловања више услова и њиховом категоризацијом као узрока, поштовањем законитости, правичности и политике обештећења.[621]

У домену објективне одговорности важи правна претпоставка да штета настала у вези опасне ствари потиче од опасне ствари.[622] Посматрање животиње као опасне ствари за оштећеног значи олакшан процесноправни положај. Оштећени треба да докаже да је штета настала у вези животиње (услед њених особина, деловања или положаја), не нужно да је животиња *проузроковала* штету. Реч је о материјалној узрочности, повезаности чињеничних околности у ланцу догађаја који су водили ка штети. Међутим, није потребно да докаже адекватност узрочне везе. Законска претпоставка узрочне везе постоји само на материјалном плану јер се захтева да у чињеничном ланцу понашање животиње буде услов настанка штете. Да ли је понашање животиње адекватан узрок штете представља правно питање на које одговор даје суд.[623]

Тужени може да доказује супротно, да штета није настала реализовањем ризика који су скопчани са постојањем или употребом опасне ствари. Овај ризик постоји не само с аспекта деловања животиња, но и њиховог пасивног држања. Иако претпостављена, узрочна веза је материјални услов за заснивање одговорности.

Претпоставка узрочне везе између штете и понашања животиње заснива се на високом степену вероватноће, односно извесности. Речено следи из права оштећеног да обори претпоставку, доказујући да штета није настала као последица понашања животиње. С обзиром на принцип потпуне надокнаде штете, процентуална вероватноћа узрочне везе се не узима у обзир – или постоји узрочна веза, када постоји и одговорност, или не постоји узрочна веза, што значи изостанак одговорности. Треба напоменути да у упоредном праву није иста ситуација. Примера ради, у енглеском праву је довољно да оштећени као тужилац докаже већу вероватноћу, односно 51% вероватноће да је одређено понашање узрок штете,[624] а о чему ће бити речи на одговарајућем месту.

[621] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 211.
[622] Видети: чл. 173 ЗОО.
[623] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 237–240.
[624] C. van Dam, *op. cit.*, p. 316.

3.1.3. Поимање животиња као опасних ствари

У годинама након Другог светског рата, домаћа судска права била је склона да у случајевима штете од животиња примењује општи законски режим одговорности за штету од опасних ствари. Данас је такав став јединствен у домаћој судској пракси. Услов примене овог режима јесте поимање животиња као опасних ствари. ЗОО не опредељује појам опасних ствари и оставља судској пракси да утврди његову садржину.

Константиновићева Скица је садржала предлог уређивања објективне одговорности за штету од сваке животиње у људској власти, без обзира на њену врсту. Насупрот томе, судови приликом квалификације неке животиње као опасне ствари то чине управо имајући у виду њену врсту.[625] У судској пракси није заузет општи став да су животиње опасне ствари, него да су поједине врсте животиња опасне ствари: пас, свиња, јелен.[626] Такав став суд увек заузима у поступку по захтеву за накнаду штете, те се опасност овог приступа огледа у супротстављености ограниченог чињеничног стања конкретног случаја проузроковања штете и различитих поткатегорија (раса) унутар животињских врста. Суд се тада нужно бави питањима биолошких квалификација животиња. Домаћи судови нису утврђивали да је пас одређене пасмине опасна ствар, но да је припадник животињске врсте пас опасна ствар. Такав судски резон изједначава псеће пасмине ротвајлер и померанац као опасне ствари. Битно је указати да не постоји препрека да суд одбије захтев за накнаду штете проузроковане угризом померанца.

С обзиром на то да се животиње сматрају опасним стварима, нужно је размотрити питање шта је то опасна ствар. Свака ствар може постати оруђе наношења штете, као и животиња, те је нужно подвући квалификаторну линију између опасних и обичних ствари. Ова линија раздваја поља примене објективне и субјективне одговорности.

Значај правне квалификације животиња као опасних ствари извире из потребе подвођења случајева проузроковања штете од животиње под режим објективне одговорности. Међутим, није нужно да је животиња опасна ствар да би се применила објективна одговорност. Пример је одговорност за штету од дивљачи. Иако дивљач није квалификована као опасна ствар, на основу закона примењује се објективна одговорност. Када је реч о домаћим животињама, њихово квалификовање као опасних ствари је услов за примену објективне одговорности.

---

[625] М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, стр. 619.

[626] Пресуда Врховног суда Србије Рев 5914/199 од 9.5.2000. године. Одлука Окружног суда у Чачку Гж 109/2008. Одлука Врховног суда Словеније Ипс 142/1980 и 143/1980 од 4.9.1980. године.

3.1.3.1.Појам опасне ствари

Поједине ствари својим особинама, положајем, употребом или постојањем стварају повећану опасност наступања штете за друга лица. Дефиницију опасне ствари у домаћој правној доктрини утврдио је Константиновић.[627] Поменута опасност нужно превазилази нормалан степен ризика који је скопчан са употребом ствари. Према овом критеријуму, право разликује опасне ствари и обичне (безопасне) ствари. Стакло на прозору није опасна ствар, али ако је поломљено, оно постаје опасна ствар. Повећање опасности наступања штете за друге тако је везано за саму ствар, односно за њене особине, положај, употребу или само постојање.

Опасна ствар је правни стандард, појам чија се садржина утврђује на основу околности случаја. Константиновић је говорио о појму опасне ствари као о „једној гипкој директиви", која служи судији „да врши потребна поређења и у сваком конкретном случају утврди да ли се ради о опасној ствари или не".[628] Он је поредио појам опасне ствари са појмом кривице и указао да у оба случаја појмови нису дефинисани и крути, али су довољно јасни. Иако законодавац користи појам опасне ствари, он га не одређује. Константиновић нарочито указује да је реч о појму који са промењеним околностима мења своју садржину.[629] Овај релативни карактер појма опасне ствари условљен је његовом зависношћу од времена и прилика у којима се утврђује. Ствари које су некада биле опасне услед развоја технике и технологије могу изгубити то својство. С друге стране, услед развоја технологије нове ствари обогаћују овај правни стандард (на пример, дронови). Из овог разлога прецизно одређивање појма опасне ствари је излишно јер би деловало ограничавајуће за даљи развој одговорности за опасне ствари.

Андрејевић је указивао да постоји размимоилажење у погледу садржине појма опасне ствари.[630] Према једном ставу, опасне ствари су само оне које стварају опасност за живот и личност лица. Све остале ствари које представљају опасност наношења друге штете не сматрају се опасним. Ово схватање препознаје човеков живот и личност као једине вредности чије угрожавање одређује ствари као опасне. У свим другим случајевима, ствар је обична. Према другом ставу, разлика између опасних и обичних ствари се врши према степену створене опасности. Стога свака ствар која ствара ризик

[627] М. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, стр. 133–135.
[628] *Ibidem,* стр. 112.
[629] *Ibidem*.
[630] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 23.

наступања било какве штете по живот и личност човека и његову имовину је опасна. Други став више одговара друштвеној стварности, што говори да је такво научно схватање однело превагу у судској пракси.

Имајући у виду да је реч о правном појму, чију садржину одређује судска пракса, Караникић Мирић објашњава да суд квалификује једну ствар као опасну тако што, прво, утврди ризик који та ствар генерише употребом, положајем или постојањем, и друго, пореди тај ризик са ризиком који се у датој ситуацији нормално очекује.[631] Опасна је она ствар која ствара ризик већи од оног који се нормално очекује. Овај ризик цени се *in abstracto*, при замишљеној али меродавној употреби, односно положају ствари. Опасна је она ствар која производи повећани ризик проузроковања штете другоме када се употребљава на начин који се од разумног и пажљивог човека може очекивати.[632]

Одговорност за штету од опасне ствари развијена је у домаћем праву по угледу на развитак одговорности за штету од ствари у француској судској пракси. Занимљиво је да француско право посебно регулише објективну одговорност за штету од животиња, о чему ће бити речи, али за нас је од значаја развој одговорности за штету од ствари. Домаћи аутори препознали су у теорији ризика оправданост подвођења и случајева штете од животиња под оквире објективне одговорности. У предратном праву, у складу са одредбама СГЗ, важила је субјективна одговорност за штету од животиња.[633] После Другог светског рата, домаћи аутори су утицали на промену у судској пракси.

Развој појма одговорности за штету од ствари (франц. *responsabilité du fait des choses*) заснивало се на тумачењу чл. 1242 ст. 1 Грађанског законика (CC, ранији чл. 1384 ст. 1). Касациони суд у случају Тефен (Teffaine) из 1896. године пружио је ново тумачење одговорности за штету од ствари, следећи научну мисао Салеја (Raymond Saleilles) и Жосрана (Étienne Louis Josserand).[634] Првобитни став у судској пракси и доктрини био је да ствар не може бити опасна сама по себи и да штета од ствари настаје искључиво као резултат човековог коришћења ствари, уз два изузетка. По правилу, одговорност за штету од ствари као оруђа човековог деловања је субјективне природе. Изузеци су се тицали одговорности за штету од животиња и грађевине која се руши, када је важила

[631] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 72.
[632] *Ibidem*, стр. 78–79.
[633] Изостанак појма кривице из §§ 800 и 801 СГЗ пружа могућност да, језичким тумачењем, закључимо да је законик заправо уређивао објективну одговорност као општи принцип, у свим случајевима проузроковања штете. Учињени раскорак од идејног упоредника из § 1294 ABGB није омео домаћу правну теорију и судску праксу у предратном периоду, који су сматрали да се одговорност заснива на принципу кривице. О томе вид. М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 75.
[634] *Ibidem*, стр. 14. R. Piret, La responsabilité du fait des choses inanimées en droit français et en droit belge, *Les Cahiers de droit*, no. 3, vol. 6, 1958, p. 157.

објективна одговорност према, ранијим, чл. 1385 и 1386. Изван ова два изузетка, надокнада штете захтевала је доказ кривице држаоца ствари. Према новом тумачењу, заузетом у случају Тефен, лице које има ствар у државини сноси одговорност за штету од ствари, које се не може ослободити доказујући да његове грешке нема или да му је узрок штетног догађаја непознат.[635] Ново тумачење не користи појам опасне ствари, но говори о штети *од ствари у државини* (франц. des choses que garde).

Члан 1384 ст. 1 CC (по ранијој нумерацији) до тада није имао нормативну вредност. Схватан је као уводна одредба, која најављује два случаја одговорности за штету када кривица није услов одговорности.[636] Тумачење које је извео Касациони суд дало је практични значај наведеној одредби у систему француског одштетног права, посматрајући је као опште правило објективне одговорности.

Касациони суд је правило о објективној одговорности разрадио у два случаја која су уследила. Пресудом из 1921. године суд је проширио домет законске одредбе ка разним врстама ствари, заснивајући то проширење на идеји ризика.[637] Потом, у случају Жандр (Jand'heur) 1930. године, суд је утврдио претпоставку одговорности лица које има у државини неживу ствар (уколико она другоме проузрокује штету), и да та претпоставка може да се оповргне само доказом деловања случаја, више силе или страног узрока који се њему не може приписати у кривицу, те да није довољно доказати да лице које држи ствар није криво или да му је узрок штете непознат.[638] Разлози за искључење одговорности указују на њену природу, односно да је реч о објективној одговорности. Каузална веза као услов одговорности постоји између штете и дејства неживе ствари.

---

[635] У предметном случају Тефен, бродски механичар погинуо је услед експлозије парног трајекта (тегљача) на Лоари, те су његови наследници тражили накнаду штете од власника трајекта. Дотадашњи став судова био је да власник одговара само за штету коју је скривио употребом ствари. Касациони суд је изменио такав став следећим тумачењем: законски став који искључује власникову одговорност услед случајног догађаја и више силе истовремено утврђује, према жртви несреће, одговорност власника ствари, коју он не може избећи доказујући кривицу произвођача или скривену природу дефекта (недостатка) ствари. E. Latouche, Chronique du Contentieux, *Revue des usagers de la route*, no. 163, 1931, p. 3851.

[636] P. Malaurie, L. Aynés, P. Stoffel-Munck, *Droit des obligations*, LGDJ, 2016, p. 102.

[637] Cassation civil, 16 nov. 1920, Gare de Bordeaux, DP, 1920.1.169, n. R. Savatier. Буради смоле ускладиштене у градској гаражи захватила је ватра, чији је узрок остао непознат. Пожар који се разбуктао захватио је јавни пут и суседне зграде у приватном власништву. Суд је утврдио одговорност компаније која је била закупила гаражу јер је у њој држала бурад смоле. Наведено према, P. Malaurie *et al*., *op. cit*., pp. 102–103.

[638] *Ibidem*, p. 103. У предметном случају Жандр, камион компаније оборио је на улици малолетну девојчицу и нанео јој тешке повреде. Мајка девојчице тужила је компанију, а не возача камиона, за надокнаду штете. Апелациони суд одбио је тужбени захтев јер није утврђена кривица возача. Касациони суд укинуо је такву одлуку, истичући став да није довољно доказати да држалац ствари није крив и да је одговорност за штету од ствари законска претпоставка на терет држаоца, коју може оборити само доказ деловања узрока ван ствари, који се није могао предвидети. Cour de Cassation, Chambres réunies, du 13 février 1930, Bulletin ARRETS Cour de Cassation Chambres réunies N. 34, p. 68. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

Поводом ставова Касационог суда у сва три случаја, реакција законодавца била је усвајање посебних закона који су регулисали одговорност за дате случајеве штете: за несреће на раду (случај Teffaine), за осигурање од несрећа (случај Gare de Bordeaux) и за саобраћајне несреће (случај Jand'heur).[639]

Француски законодавац није користио појам *опасне* ствари. Некадашњи чл. 1384 СС уређивао је одговорност за штете од *ствари* (иста норма садржана је у данашњем чл. 1242). У судској пракси постало је нужно утврдити на које ствари може да се примени правило о објективној одговорности. Разматрани су предлози да ствар мора да буде опасна (франц. la chose dangereux), да мора да има унутрашњи недостатак (франц. vice interne de la chose), да ствар мора самостално да делује на прозроковање штете, без учешћа човека (франц. le fait exclusif de la chose), као и да ствар мора да буде покретна у тренутку проузроковања штете, односно да штету не може проузроковати ствар у мировању (франц. les choses inertes).[640] Све идеје су напуштене, а пресуда у случају Жандр је утврдила опште правило које важи и данас, да свака ствар, с обзиром на околности случаја, може да проузрокује штету, што значи да су *све ствари* носиоци иманентне опасности. У пресуди то је речено на следећи начин:

> „(...) закон не прави разлику према томе да ли је ствар која је проузроковала штету била руковођена људском руком или не; није неопходно да ствар има недостатак који је својствен њеној природи нити да је способна да проузрокује штету; чл. 1384 приписује одговорност држању ствари, а не самој ствари (...)"[641]

Важно је приметити да се чл. 1242 примењује на ствари које се имају у државини, али да се не захтева да држалац контролише извор опасности. Ово из разлога јер ствар по својој природи или положају не мора да представља извор повећане опасности да би држалац одговарао за штету која од ње настане. Другим речима, одговорност за ствари у француском праву не може се прецизно означити као одговорност за ризик.[642] Држалац одговара јер је штета настала од ствари коју он има у државини, а не зато што је ствар представљала повећани извор опасности. Изван оквира примене чл. 1242 остале су ничије ствари, људско тело и ствари чији је правни третман одређен посебним

[639] P. Malaurie *et al*., *op. cit*., pp. 102–103.
[640] M. Planiol, G. Ripert, *op. cit.*, pp. 863–865. Д. Костић, *op. cit*., стр. 82–90. P. Malaurie *et al*., *op. cit*., pp. 107–108.
[641] „Mais attendu que la loi, pour l'application de la présomption qu'elle édicte, ne distingue pas suivant que la chose qui a causé le dommage était ou non actionnée par la main de l'homme ; qu'il n'est pas nécessaire qu'elle ait un vice inhérent à sa nature et susceptible de causer le dommage ; l'article 1384 rattachant la responsabilité à la garde de la chose, non à la chose elle-même ;" Cour de Cassation, Chambres réunies, du 13 février 1930.
[642] O. Moréteau, Basic Questions of Tort Law from a French Perspective, in: H. Koziol (ed.), *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, Jan Sramek Verlag, Wien, 2015, p. 51.

прописима.[643] На првом месту, то су животиње и зграде које се руше јер је одговорност за ове случајеве штете регулисана посебним члановима СС. Затим, то су штете од ствари са недостатком, у саобраћајним или авионским несрећама; материјалне штете у професионалном спорту, као и други случајеви који су посебним законима уређени.[644]

Можемо закључити да се развој одговорности за штете од ствари у француском праву кретао пољем техничко-технолошке револуције, кроз случајеве проузроковања штете од неживих ствари. Штете од животиња већ су биле регулисане правилом о објективној одговорности. У домаћем праву, ова доктрина искоришћена је, између осталог, за промену режима одговорности за штете од животиња. Животиња је жива опасна ствар, тако су судови резоновали и у том смислу применили правило о објективној одговорности. Ово из разлога јер животиња поседује аутономију, те може независно од човекове свести и воље, да вољним, рефлексним или нагонским покретима и поступцима проузрокује штету.[645] Међутим, француска судска пракса није захтевала да ствар, од које потиче штета, буде опасна. Теорију о објективној одговорности за штете од *опасних ствари* домаћа правна теорија је развила по угледу на француску теорију одговорности за штету од ствари, и обе имају основ у теорији ризика, али се међусобно разликују. Док је у домаћем праву нужно да постоји квалификација ствари као опасне (услов одговорности), у француском праву то није случај.

Савремена судска пракса не устручава се да пружи појам опасне ствари. Највиша домаћа судска инстанца истиче да „појам опасне ствари подразумева објективну могућност или вероватноћу изазивања штете". Ова објективна могућност изазивања штете заправо је ризик наступања штете које те ствари производе за своју околину, а „који се не може увек избећи ни при највећој могућој пажњи". Суд слободно одређује да су опасне „све покретне и непокретне ствари које својим положајем, својствима или самим постојањем представљају повећану опасност за околину".[646] Када утврђује објективну одговорност лица за штету од опасних ствари у појединачним случајевима, суд одређује које се ствари сматрају опаснима. На овај начин, домаћа правна теорија и судска пракса развијају појам опасне ствари и одређују његову садржину спрам конкретних примера: греда за физичко вежбање у школској фискултурној сали, електрична енергија, електрична дизалица, мешалица за бетон, базен, хлороводонична

[643] Д. Костић, *op. cit*., стр. 76, 77. C. van Dam, *op. cit.*, p. 62.
[644] P. Malaurie *et al*., *op. cit*., p. 106.
[645] Д. Костић, *op. cit*., стр. 92.
[646] Све према, пресуда Врховног касационог суда Рев 4771/2019 од 24.12.2020. године. Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/ , судска пракса (приступ на дан 15.4.2023. године).

киселина и моторни бензин које оштећени удише на радном месту, депонија смећа, одбачена упаљена цигарета, оружје, флаша за соду, лифт, покретне степенице и др.[647]

3.1.3.2.Оправданост квалификовања животиња као опасних ствари

У савременој правној науци постоји уједначен став о поимању животиња као опасних ствари. Караникић Мирић истиче да је животиња опасна ствар самим својим постојањем: има велики потенцијал за наношење штете, а понаша се непредвидљиво и тешко ју је држати под контролом.[648] Разматрајући узрочну везу као услов одговорности за штету од животиња, Цветковић указује да третман опасних ствари имају и дивље и домаће животиње јер је њихово реаговање непредвидљиво.[649] Ђорђевић сматра да су животиње, без изузетка, опасне ствари јер се крећу и могу увек да измакну контроли човека, јер располажу великом снагом, или јер поседују опасне навике и склоности.[650]

Животиња се квалификује као жива опасна ствар због својих биолошких карактеристика и снаге којом располаже, и јер се због самосталности кретања и одлучивања може отргнути контроли човека. Само штета која настане реализацијом ових ризика оправдано потпада под режим објективне одговорности због штете од опасне ствари. Из ових разлога, Цимерман (Zimmermann) искључује случајеве бацања животиње из оквира одговорности по објективном принципу. Наиме, мачка може да буде бачена на друго лице једнако као и књига, али такав случај проузроковања штете не пружа основ да се држалац животиње, једнако као ни држалац књиге, огласе објективно одговорним.[651] Караникић Мирић оправданост таквог аргумента налази у идеји о заштитној функцији правне норме, да правило о објективној одговорности штити друга лица од повећаног ризика штете који животиње стварају јер их је теже контролисати или савладати, односно јер имају склоност да проузрокују штету.[652] Када штета није резултат ризика због којег је установљено правило о објективној одговорности, и у чему се огледа његова заштитна функција, онда нема услова за примену тог правила. Уколико је штета проузрокована бацањем бодљикавог прасета или слона (у хипотетичким техничким

[647] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 84 и 85, са тамо наведеним судским одлукама. Ј. Салма, *Облигационо право*, стр. 579, са тамо наведеним судским одлукама. С. Цигој, Члан 173, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 636–640.
[648] М. Караникић Мирић, *Облигационо право,* стр. 621.
[649] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 242.
[650] Ж. С. Ђорђевић, В. С. Станковић, *Облигационо право*, стр. 373.
[651] R. Zimmermann, *op. cit.*, p. 1096.
[652] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 164–165.

условима), има услова за примену правила о објективној одговорности јер су искоришћена опасна својства животиње, иако не она опасна својства због којих се иначе сматра живом опасном ствари. Само тело мачке, због чега је и искоришћен овај очигледни пример, нема опасних својстава, те одговорност не треба засновати на објективном принципу (осим уколико је мачка бачена са нарочите висине, али тада је реч о одговорности за штету услед пада, бацања или просипања из просторије). У Цимермановом примеру треба приметити и да је реч о проузроковању штете употребом животиње као средства наношења штете другоме, те да није реч о штети од животиње.

Учешће животиње у проузроковању штете не мора бити обележено њеним опасним својствима, у којим случајевима оправдано изостаје објективна одговорност.[653] Повећани ризик штете од животиња условљен је чињеницом да оне поседују специфична физичка својства (велике димензије, снага, оштри очњаци, канџе, бодље) или посебна природна својства (предаторски инстинкти, жестина, способност да удари електричном струјом или употреби отров), због којих су прилагођене одбрани и нападу. Ширина појма опасне ствари – ствари које су опасне због својих особина, положаја или употребе – пружа могућност подвођења животиње под овај појам чак и када штета није настала реализацијом ризика који су у вези са особинама животиње, већ и само због њеног положаја (жива или мртва животиња на путу) и због употребе (навођење животиње, бацање животиње значајне тежине).

Оправдано је питање да ли су све животиње опасне ствари. У домаћем праву не постоје позитивноправни прописи који регулишу питање правне квалификације животиња на обичне и опасне ствари. Према Нацрту закона о одговорности за надокнаду штете из 1951. године, опасна ствар је она чији положај, или употреба, или особине, или само постојање представљају извесну опасност за околину, због чега она мора бити надгледана или употребљавана са већом пажњом.[654] У Нацрту одговорност за животиње била је обухваћена у оквиру одговорности за опасне ствари. Скица је садржала сличан појам опасне ствари – чији положај, или употреба, или особине, или само постојање представљају повећану опасност за околину.[655] У Скици животиње су издвојене као посебна врста опасне ствари.[656] Међутим, ови предлози нису постали део ЗОО.

---

[653] М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, стр. 621.

[654] Видети: чл. 17 Нацрта закона о одговорности за надокнаду штете, наведено према: М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 101.

[655] Видети: чл. 136 Скице.

[656] У делу I Настанак обавеза, у одељку II Проузроковање штете, у глави IV под насловом *Одговорност за опасне ствари* била су обједињена четири одсека: један који је садржао опште одредбе о одговорности за опасне ствари, и три одсека која су уређивала три случаја одговорности за посебно издвојене опасне

Прописи предратног права уважавали су правну квалификацију животиња на домаће и дивље, у погледу стицања права својине на ничијим покретним стварима.[657] Разликовање на шумске звери и питоме животиње у СГЗ није утицало на одговорност за штету. Власник животиње је одговарао по принципу претпостављене кривице, без обзира на њену природу. За ничије животиње нико није био одговоран. Према ОИЗ ЦГ, од значаја је било да ли домаћа животиња има навику да изненада насрне на човека.[658] Положај оштећеног и штетника био је условљен разликовањем домаћих животиња које имају такву навику и оних које немају. Власник домаће животиње је одговарао за штету коју његова животиња причини другоме, по принципу претпостављене кривице. Одговорности је могао да се ослободи ако докаже да нема његове кривице (зле намере или немара). Међутим, ако је реч о животињи која до тада није имала навику да насрне на човека, онда је важила претпоставка да власник животиње није крив, те је одговарао по принципу доказане кривице – ако оштећени докаже да је било зле намере или немара.

Ранија домаћа литература разликовала је ауторе који уважавају поделу животиња на обичне и опасне ствари и ауторе који све животиње сматрају опасним стварима. Отуда се пажња нужно посвећује правним квалификацијама животиња. Прву групу одликује значајна нехомогеност јер су различити критеријуми подела узимани као релевантни.

Према Јакшићу, само дивље животиње су опасне ствари, док су све остале обичне ствари.[659] Поједини аутори ценили су потенцијалну опасност да се животиња истргне контроли човека и проузрокује штету. Све дивље животиње су опасне ствари, а домаће животиње су опасне уколико су њихови поступци ближи поступцима дивљих животиња. Тако, иако домаће животиње, бик, коњ и пас су опасне ствари.[660] Са друге стране, Андрејевић је сматрао да је оправдано третирати све животиње као опасне ствари у домену одговорности за штету.[661] Према њему, није од значаја испитивање да ли је животиња склона да чини штету по својој природи или не, нити да ли је и раније чинила штете. За примену правила о одговорности за опасне ствари довољно је да је штету проузроковала животиња, без непосредног утицаја човека. Управо је особина животиње,

ствари – ствари са недостатком, животиње и грађевине. Дакле, одговорност за штету од животиња била је предложена као посебан случај одговорности за штету од опасне ствари. М. Константиновић, *Облигације и уговори, Скица за законик о облигацијама и уговорима*, стр. 81–84.

[657] Право својине над дивљим животиња стицано је њиховим хватањем или убијањем. Такво правило садрже §§ 235–241 СГЗ и чл. 74–78 ОИЗ ЦГ.

[658] Видети: чл. 582 ОИЗ ЦГ.

[659] S. Jakšić, *Obligaciono pravo,* стр. 323.

[660] М. Митић, О накнади штете причињене животињом – поводом једне судске одлуке, *Гласник Адвокатске коморе у АПВ*, бр. 2, 1961, стр. 5 и 6.

[661] М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 103.

да може да се супротстави вољи човека и да дела независно од његове воље, одлучна карактеристика која се узима у обзир приликом квалификовања животиње као опасне ствари.[662] Његов став придружује се групи аутора Константиновић, Гамс и Ђорђевић.[663]

Ђорђевић је истицао оправданост разликовања животиња које су у власти човека и животиња које нису.[664] Власник (држалац) одговара за штете од животиња у његовој власти. Животиње које нису у власти човека даље се деле на заштићену и незаштићену дивљач, а одговара се само за штете од заштићене дивљачи. Тиме се само пружа одговор на питање за штете од којих животиња се одговара. У оба случаја одговорност је објективна јер, према Ђорђевићу, све животиње су опасне ствари. Он указује да је могуће правити разлику, по угледу на немачко право, међу власничким животињама на корисне и луксузне, те овом разликом условити основ одговорности. Не одричући ту могућност, по њему ипак превагу односи идеја јединственог правног режима одговорности.

Костић је *de lege ferenda* предлагао разликовање животиња као опасне и обичне ствари и том разликом условио примену одговарајућег режима одговорности. Према њему, оправдано је задржати само квалификацију дивљих животиња као опасних ствари, за штету од којих треба одговарати по објективном принципу. Домаће животиње треба сматрати обичним стварима и одговорност засновати по субјективном принципу (претпостављена кривица власника). Међутим, ако се у погледу појединих врста домаћих животиња покаже да је такав правни режим одговорности недовољан, због ризика штете коју те врсте представљају (на пример, пси и мачке), у односу на њих посебним законима треба регулисати објективну одговорност.[665] Лоша страна наведеног предлога огледа се у неравнотежи објективне одговорности за штету од вука и субјективне одговорности за штету од овна или бика који насрну на човека, као и у неразјашњеном питању одговорности за штету од граничних категорија (припитомљене и подивљале животиње).

Једнако као и правна наука, ранија судска пракса се одликовала неуједначеношћу правне квалификације животиња. Током педесетих година прошлог века, Врховни суд НР Србије у појединим пресудама изражавао је став да коњи нису опасне ствари, док је у другим пресудама био става да животиње јесу опасне ствари.[666] Ни у каснијим

[662] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 21.
[663] Анализа ставова наведених аутора представљена је у: М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 102.
[664] Ж. С. Ђорђевић, В. С. Станковић, *Облигационо право*, стр. 373.
[665] Д. Костић, *op. cit*., стр. 106.
[666] У пресуди Врховног суда НР Србије Гж 1505/56 од 8. јула 1956. године истакнуто је да коњи нису такве ствари које самим постојањем или употребом повећавају опасност за околину. У пресуди Врховног суда НР Србије Гж 1148/58 од 16. августа 1961. године истакнуто је да за штету коју проузрокују животиње

годинама није било потпуног слагања о опасној природи појединих врста домаћих животиња. Врховни суд НР Хрватске у одлуци из осамдесетих година квалификовао је краву као опасну ствар, што је било предмет критике.[667] Тадашња судија Врховног суда НР Србије истакла је да критеријуми за оцену опасности треба да се тичу уобичајеног, нормалног понашања краве у одређеној ситуацији, по ком критеријуму крава није опасна ствар.[668] Такве примедбе указују да није свака штета у којој учествују животиње штета од опасне ствари. Потребна је оцена да ли је животиња у датим околностима заиста представљала опасну ствар. Међутим, уобичајено мирно понашање животиње такође није критеријум који би одстранио својство опасности. Нужно је сагледати да ли је животиња, у датим чињеничним околностима, представља извор повећане опасности с обзиром на своје понашање, особине или положај.

Правилник о начину држања паса који могу представљати опасност за околину је једини позитивноправни пропис који директно опредељује природу животиње у домаћем праву. Опасан пас је било која јединка врсте пса који се држи као кућни љубимац, а који може да представља опасност за околину, због свог понашања, намене или природе.[669] Због понашања, опасним псом сматра се онај који је без очигледног повода напао човека или другог пса и нанео му телесне повреде или смрт. С обзиром на намену, опасан је онај пас који је узгајан, односно дресиран за борбе паса или је нађен у организованој борби са другим псом, као и пас намењен за чување имовине или као телесни чувар. По својој природи, опасни су пси расе пит бул теријера или мешанац те расе који не потиче из контролисаног узгоја, као и пси расе бул теријера, стафорд теријера, америчког стафорд теријера и мини бул теријера или мешанац тих раса.[670] Службени пси се не сматрају опасним псима у смислу овог правилника, те њихови власници не подлежу административним обавезама. Историјски посматрано, правилник о држању паса у домаћем правном систему разликовао је псе на обичне и злоћудне.[671]

одговара сопственик по правилима која вреде о одговорности за опасне ствари. Наведено према: М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 102, ф. 51 и 52.

[667] Ј. Гајовић, Штета од животиња и Закон о облигационим односима, у: С. Перовић (уред.), *Закон о облигационим односима 1978–1988, Књига о десетогодишњици*, Савез удружења правника СР Србије, Београд, 1988, стр. 665.

[668] *Ibidem*.

[669] Видети: чл. 2 Правилника о начину држања паса који могу представљати опасност за околину, „Сл. гласник РС", бр. 65/2010. Правилник је донео министар пољопривреде, шумарства и водопривреде.

[670] *Ibidem*.

[671] Андрејевић говори о тада важећем Правилнику о држању и регистрација паса који је све псе разликовао као обичне и злоћудне, а категорисао их као псе чуваре, ловачке псе, овчарске псе и луксузне псе. Од правне категорије пса зависио је прописани режим њиховог држања (чувања). М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 28.

Правилник је административног карактера и само одређује обавезе власника опасних паса у вези начина њиховог чувања, али не утиче на режим грађанскоправне одговорности. Ипак, он је показатељ да у домаћем правном систему није страно разликовање животиња и установљавање правних последица таквог разликовања. Системско тумачење права омогућава да се у грађанском поступку по захтеву за накнаду штете уваже и административни прописи који разликују природу животиња, те у зависности од њих одлучити о правној квалификацији животиње.

Квалификовање животиња као опасних ствари у домаћем праву има сврху да се штета од животиња подведе под режим објективне одговорности. Расправа да ли је животиња опасна ствар губи на практичном значају када је прописана објективна одговорност за штете од животиња. Таква законска одредба не треба нужно да садржи одређење животиње као опасне ствари. У том смислу Лоза (Богдан Лоза) указује да је основ одговорности за штету од животиња каузалитет, али не зато што је животиња извор повећане опасности, него јер постоји друштвена потреба да се на том основу одговорности разреши питање обештећења и да се оштећеном пружи потпунија и јача заштита.[672] Одговорност за опасне ствари је само један од случајева објективне одговорности, иако овај случај има карактер општег правила. Поред њега, постоје и други регулисани случајеви објективне одговорности за штету у којима не учествују опасне ствари, нити постоји опасна делатност. Објективна одговорност за штету од животиња развила се пре но објективна одговорност за штету од опасних ствари. Посматрајући примере од казуистичног римског права до данас, правни системи регулишу објективну одговорност за штету од животиња без директног захтева да таква животиња има опасна својства. Још је Дума (Domat) истицао да поредак који људи стварају обавезује, не само да се не наноси штета другоме оним што се поседује, него и да се то што се поседује чува у таквом стању које не штети другима.[673] Тако и животиње треба чувати да не наносе штету другима, без обзира да ли су оне велике или мале, да ли имају јаке чељусти, рогове, физичку снагу, или су склоне да повређују људе.

Костић истиче да су животиње карактеристичне опасне ствари за пољопривредна друштва, да су потом и зграде обухваћене, а од индустријске ере и машине.[674] Међутим, таква квалификација животиња чини се гледајући уназад: данас имамо објективну одговорност за штету од опасних ствари, одговорност за штету од животиња била је

[672] Б. Лоза, *Облигационо право*, Службени гласник, Београд, 2000, стр. 238.
[673] Наведено према, Д. Костић, *op. cit.*, стр. 16.
[674] *Ibidem*, стр. 33.

објективна – дакле, животиње су сматране опасним стварима. Међутим, објективна одговорност за ствари развијена је у француском праву управо у вези машина и постројења који су стварали повећи извор опасности. Већ тада је постојала објективна одговорност за штету од животиња, законом уређена као посебан случај одговорности за штету у француском праву, те није нужно квалификовати животиње као опасне ствари.

Теорија ризика, као једна од најшире прихваћених теорија које објашњавају објективну одговорност, указује да лице које ствара или одржава ризик наношења штете другоме дужно је да надокнади штету уколико до реализације ризика дође. Константиновић је истицао да је основна идеја ове теорије правна сигурност – успостављање равнотеже између друштвене користи од активности које повећавају могућност проузроковања штете и терета штете који погоди конкретно лице.[675] Правна сигурност захтева да нарушену имовинску позицију оштећеног треба да поправи власник опасне ствари, не зато што је крив, него зато што је штета проузрокована. Међутим, лице одговара по објективној одговорности и за штете које настану без употребе опасне ствари, те није нужно везивати основни разлог објективне одговорности за опасне ствари. Тасић правно-политички разлог који оправдава примену објективне одговорности види у идеји правичности.[676] Истаћи један такав принцип не може бити погрешно. Његова општост даје сигурност обухвата свих ситуација које право подводи под сферу примене објективне одговорности, укључујући и одговорност за штету од животиња. Као што је раније указано, на овом принципу заснива се и сама субјективна одговорност, односно институт правне одговорности уопште.

Објективна одговорност за штету од животиња није увек условљена њиховом квалификацијом као опасних ствари. Закон о дивљачи и ловству уређује објективну одговорност корисника ловишта или државе за штету коју причини заштићена дивљач. Појам заштићене дивљачи одређен је ловним прописима да ли је и када је лов таксативно наведених врста дивљачи дозвољен. Ван тог круга, све дивље животиње су незаштићена дивљач, иако живе у истом екосистему са заштићеном дивљачи. Другим речима, појам заштићене дивљачи није условљен чињеницом да ли је штета настала од дивљачи која се налази у оквирима ловишта, где се обавља дозвољена ловна активност. Напротив, штету од заштићене дивљачи лице може да претрпи ван територије ловишта и биће одговорна држава; штету од незаштићене дивљачи лице може да претрпи и на територији ловишта,

[675] М. Константиновић, Основ одговорности за проузроковану штету, стр. 296 и даље.
[676] Ђ. Тасић, Одговорност за ризик, стр. 266.

али ни корисник ловишта ни држава неће бити одговорни. Одговорност ових лица се не заснива на могућности контроле заштићене дивљачи, нити на ризику које ове животиње представљају. Следи да се објективна одговорност корисника ловишта и државе не заснива на квалификацији заштићене дивљачи као опасне ствари јер изостају разлози зашто незаштићена дивљач није опасна ствар. Коренити разлог овог случаја објективне одговорности за штету лежи у користима које држава извлачи из делатности коју обавља, допуштањем и организовањем ловне делатности над животињским врстама за које постоји ловно интересовање, а не искључиво због њихове опасности.

Исто тако, објективна одговорност за штету од напуштених животиња извире из надлежности јединице локалне самоуправе да обавља комуналну делатност и у оквирима ње да се стара о зоохигијени. Притом није нужно да је реч о штети од опасне напуштене животиње. Напротив, јединица локалне самоуправе сноси одговорност за штету која настане од напуштених животиња, чак и када штета није резултат њених опасних својстава.[677] Основ њене одговорности јесте невршење или нередовно вршење делатности, која је у општем интересу (чл. 184 ЗОО). У оба наведена примера реч је о случајевима објективне одговорности за штету од животиња, при чему изостаје њихово квалификовање као опасних ствари, нити је таква квалификација разлог успостављања објективне одговорности.

3.1.4. Одговорно лице

Само штета која се може приписати у одговорност неком лицу представља штету у правном смислу. Истовремено, лице одговора само за штету која је правно одређена као надокнадива штета. Стога су појмови штете и одговорног лица нужно повезани ради успостављања грађанскоправне одговорности.

С обзиром на то да у домаћем праву није регулисан случај одговорности за штету од животиња и да се ови случајеви уподобљавају одговорности за опасне ствари, то и појам одговорног лица тражимо међу правилима о одговорности за опасне ствари. ЗОО говори о имаоцу опасне ствари. Када је реч о штети од дивљих животиња, Закон о дивљачи и ловству утврђује да су одговорна лица корисник ловишта и надлежно

[677] Животиња је жива опасна ствар, те се ово својство губи њеним угинућем. Међутим, угинула животиња може бити извор опасности због могућности развитка заразе, загађења околине или препреке на јавном путу. Када суд одлучује о захтеву за накнаду штете услед угинуле животиње, разлози за њено квалификовање као опасне ствари су различити у односу на оне који је квалификују као живу опасну ствар. М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 161–162.

министарство, што у потоњем случају значи Република Србија. За штете од напуштених животиња одговара јединица локалне самоуправе на чијој се територији налазе. Из реченог следи да појам одговорног лица за штету од животиња не можемо свести на јединствени појам имаоца. Међутим, одговорност имаоца има карактер општег правила, насупрот одговорности корисника ловишта и државе, односно јединице локалне самоуправе као изузетака. На овом месту размотрићемо појам имаоца животиње.

ЗОО прописује да за штету од опасне ствари одговара њен ималац.[678] Како закон не одређује појам имаоца, то су учиниле судска пракса и правна наука. Одређивање имаоца некада није једноставан задатак, услед различитих лица која се могу јавити у овом својству. Уколико је животиња одузета имаоцу на противправан начин, за штету која настане од животиње одговараће противправни држалац. Ималац остаје одговоран уколико је омогућио противправно одузимање животиње. Уколико је, пак, ималац поверио животињу неком трећем лицу да се њоме служи, оно ће бити одговорно. Исто важи и ако је треће лице иначе дужно да надгледа животињу, а није на раду код имаоца. У оба случаја ималац остаје одговоран ако је животињу поверио лицу које није оспособљено или овлашћено да њоме рукује.

Закон о добробити животиња именује власника и држаоца као лица која имају право чувања и држања животиње, између осталог.[679] Како се појам одговорног лица за проузроковану штету везује управо за право и обавезу чувања животиње, речено указује на нејединственост појма одговорног лица у грађанском праву.

3.1.4.1.Појам имаоца животиње

На терену језичког значења појма, ималац животиње је лице које има животињу у својој власти. Значајно питање постаје о којој власти је реч – правној власти или физичкој власти располагања. Одређивање појма имаоца подразумева опредељење за критеријум који издваја то лице од свих осталих лица која могу имати, у било ком виду, приступ животињи и прилику располагања њоме. Тај критеријум заправо одговара на претходно питање релевантне природе власти лица над животињом у тренутку

[678] Видети: чл. 174–176 ЗОО.

[679] Видети: чл. 5 тач. 3 и 10 ЗДЖ. Власник животиње је правно или физичко лице, односно предузетник, које има право чувања, држања, узгоја, репродукције, превоза, коришћења и продаје животиње и које је одговорно за живот, заштиту здравља и добробити животиња. Држалац животиње је правно или физичко лице, односно предузетник, које има право чувања, држања, узгоја, репродукције, превоза и коришћења животиње, као и право продаје животиње на основу писменог одобрења власника и које је одговорно за живот, заштиту здравља и добробити животиња.

проузроковања штете. На пример, коњ може да припада једном лицу као власнику, али да буде издат у закуп коњушници, где ради тренер коња како би гости уживали у рекреативном јахању и узимали часове. У случају да коњ проузрокује штету неком госту, питање постаје ко је одговорно лице: власник коња, власник коњушнице или тренер.

Разликујемо два критеријума, формални (објективни) и материјални (субјективни, суштински).[680] Формални критеријум имаоца одређује на основу постојања правне власти над животињом, односно овлашћења да лице држи и користи животињу за свој рачун. То је власник животиње, али и носилац овлашћења по правном основу ужем од права својине. Материјални критеријум имаоца одређује на основу постојања фактичке власти над животињом, односно могућности да животињу непосредно држи, употребљава и надзире. То може бити било које лице са *de facto* контролом животињу. Искључива примена једног од два критеријума не пружа решење хипотетичког примера штете од коња. Према формалном критеријуму, и власник коња и власник коњушнице могу бити оглашени имаоцем. Према материјалном критеријуму, својство имаоца могу имати и тренер и власник коњушнице чији је тренер запослени. Стога се критеријуми примењују заједно, али једном мора бити дат карактер правила, а другом карактер допуне.

Оригинално усвојени текст ЗОО одређивао је појам имаоца према формалном критеријуму. Некадашњи чл. 174 ст. 2 гласио је:

> „Имаоцем се сматра сопственик ствари, као и друштвено правно лице које има право располагања, односно коме је ствар дата на привремено коришћење."

Ово правило је појам имаоца изједначавао са појмом *сопственика*, односно власника ствари. Цигој је истицао да сопственик јесте ималац уколико је он ствар користио у тренутку проузроковања штете.[681] То значи да је чак и условима озакоњеног формалног критеријума, правна теорија чинила допуну појма имаоца са материјалним критеријумом. Каснијим изменама закона, наведени ст. 2 је избрисан, те појам имаоца није условљен правом својине над опасном ствари, односно над животињом.[682]

Правило је да се појам имаоца цени према материјалном критеријуму државине, а формални критеријум овлашћења има допунски карактер.[683] Ималац животиње је лице

[680] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 94–95.
[681] С. Цигој, Члан 174, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 642–644.
[682] У појединим пресудама и даље је могуће запазити став суда да се „имаоцем сматра сопственик опасне ствари". Пример је пресуда Врховног суда Србије Рев 173/2003 од 1.2.2006. године. Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 15.4.2023. године).
[683] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 95–97.

које има непосредну фактичку власт над њоме, ко може да је употребљава, надзире и контролише (материјални критеријум). То значи да се ималац животиње одређује у зависности од околности конкретног случаја.[684] Најчешће лице које поседује животињу има и непосредну фактичку власт над њоме, те се власник сматра имаоцем (фактичко јединство материјалног и формалног критеријума). Постојање овлашћења над животињом јесте индиција својства имаоца, али не и одлучујућа карактеристика.[685] С обзиром на приоритет материјалног критеријума, када два лица имају овлашћења различите природе над животињом, имаоцем се сматра оно лице код кога се животиња налази. Уколико се животиња у време проузроковања штете налазила код другог лица, као овлашћеног или неовлашћеног држаоца, власник не одговара; држалац је ималац. Радишић наглашава да непосредна употреба животиње од стране неког лица, ради његовог одређења као имаоца, нужно мора да траје дуже време, које омогућава контролу тог лица над животињом.[686] Ако је непознато ко је у тренутку проузроковања штете имао непосредну власт над животињом, онда се имаоцем сматра лице које је у тренутку проузроковања штете имало својинско или друго правно овлашћење да употребљава животињу (формални критеријум). Најчешће у ситуацијама проузроковања штете од власничке животиње која се није налазила ни под чијим надзором у тренутку проузроковања штете имаоцем се сматра власник животиње.[687]

Државина као одлучујући критеријум опредељења имаоца може бити непосредна или посредна. Ималац не мора непосредно да употребљава животињу. Он као посредни, заповедни држалац животиње може давати инструкције лицу које држи животињу и употребљава је у име и за рачун имаоца. Лице којим се ималац послужио при употреби животиње не сматра се трећим лицем којем је поверен надзор.[688] Оно се назива притежалац или детентор, и може бити запослен код имаоца или у његовој служби.[689] Дакле, иако постоји непосредни држалац животиње, ималац је одговорно лице.

---

[684] У случају штете услед уједа пса, суд је утврдио да је пас купљен на поклон сину тужене, али да се пас налазио у државини свих чланова породице. Суд је истакао да је пресудна државина, а не својина над псом, те да постоји пасивна процесна легитимација тужене у односу на коју је тужиља-оштећена определила тужбени захтев. Пресуда Окружног суда у Новом Саду Гж 3545/2005 од 17.11.2005. године. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 15.4.2023. године).
[685] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 278.
[686] *Ibidem*, стр. 279.
[687] У случају штете од уједе пса, суд је утврдио да је власник одговоран иако их није надзирао, већ само повремено обилазио и хранио. Одлука Врховног суда Србије Рев 441/2002, наведено према М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 98, ф. 273.
[688] Видети: чл. 177 ст. 5 ЗОО.
[689] М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, стр. 588.

Одговорност имаоца је објективна, а евентуално може да буде одговоран и притежалац. Константиновић указује да лице у служби код имаоца (притежалац) одговара оштећеном уколико је штета настала док се животиња налазила код њега.[690] Одговорност притежаоца је субјективна и заснива се на претпостављеној кривици. Ималац и притежалац солидарно одговарају оштећеном. Радишић из правила о одговорности послодавца за запослене изводи принцип да лице у служби имаоца, као непосредни држалац, може да одговара оштећеном уколико је штету проузроковало намерно.[691] Чак и када је непосредни држалац узурпирао животињу (неовлашћена употреба поверене животиње), користећи је без налога имаоца или противно налогу, ималац остаје одговорно лице јер је животињу, као опасну ствар, поверио таквом лицу. Поред имаоца, солидарно одговара и лице у служби имаоца које неовлашћено користи животињу, поново под условом ако постоји његова кривица. Ималац има право на регрес у оба случаја, које правило Радишић поново изводи из одговорности послодавца за запослене. Док Константиновић говори о кривици, Радишић инсистира на намери.

Више лица могу имати статус имаоца. Реч је о сувласницима животиње, наследницима када животиња из заоставштине проузрокује штету другим лицима пре расправљања заоставштине, и супружницима који држе животињу у заједничком домаћинству. Одговорност ових лица је солидарна. У прва два случаја, лица међусобно имају право регреса сразмерно уделу у својини, односно у заоставштини, док у потоњем случају изостаје регресно право. Уколико су тужени били у браку у тренутку проузроковања штете (имаоци животиње), за суд није била од значаја чињеница развода тужених до којег је дошло пре закључења главне расправе у поступку по тужби оштећеног. Суд је положај имаоца ценио према тренутку проузроковања штете, али није уважавао чињеницу да је само један од супружника био присутан догађају и имао могућност контроле животиње.[692]

Штета коју ималац претрпи од животиње не сматра се штетом у правном смислу. Реч о штети коју опасна ствар проузрокује лицу које има контролу над њоме и које је преузело ризик њеног држања, односно употребе. Уважавајући примат материјалног критеријума државине, ималац који истовремено није и власник животиње (на пример, дугорочни закупац) нема право на накнаду штете од власника.

---

[690] М. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, стр. 140, 141.
[691] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 281.
[692] Пресуда Врховног касационог суда Рев 4771/2019 од 24.12.2020. године. Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 15.4.2023. године).

3.1.4.2.Противправни држалац животиње

Непосредни држалац животиње који нема овлашћење над њом, у смислу субјективног права, нити сагласност имаоца да је држи и употребљава јесте противправни држалац. Он је неовлашћени држалац јер му недостаје правни основ држања животиње. Међутим, зато што бесправно присваја положај имаоца, он одговара за штету коју животиња проузрокује док се налази код њега. Закон уређује да лице које је одузело животињу на противправан начин одговара за штету уместо имаоца.[693]

Противправност одузимања животиње подразумева одсуство сагласности имаоца, као овлашћеног држаоца, да друго лице држи и употребљава животињу. У том смислу, противправни држалац разликује се од лица које је у служби имаоца или којим се ималац послужио ради употребе животиње, који такође немају овлашћење за употребу животиње, али то чине уз сагласност имаоца. Караникић Мирић наглашава да радња одузимања животиње не мора бити противна праву сама по себи, већ да је реч о противправности као резултату одузимања, односно да лице држи животињу без правног основа.[694] Није неопходно да је реч о кривичном делу или прекршају, нити је релевантно да ли је лице поступало у крајњој нужди или се користило дозвољеном самопомоћи.[695]

Противправно одузимање постоји и у случају даљег противправног одузимања противправно одузете животиње (пример, лице А је украло туђег пса, лице Б је одузело пса од лица А), противправног задржавања нађене животиње (пример, присвајање туђег пса нађеног у парку) или задржавање животиње након престанка уговора којим је лице било овлашћено да користи животињу (пример, коришћење животиње након истека уговора о послузи).[696] Ималац као тужени је дужан да докаже да му је животиња противправно одузета, како би терет одговорности понео противправни држалац.[697]

---

[693] Видети: чл. 175 ЗОО.

[694] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 101.

[695] Противправним држаоцем сматра се лице које је до опасне ствари дошло мимо знања и воље њеног имаоца, тј. на правно недопуштен начин. Услов за то није да одузимање ствари има карактер кривичног дела. Побуде противправног држаоца (стање крајње нужде и слично) не могу да оправдају његов поступак јер је одузимање туђе ствари као средство за постизање циља недопуштено. Пошто је ималац опасне ствари мимо своје воље лишен државине и могућности да ствар надгледа и контролише престаје његова одговорност за штету учињену употребом те ствари. У том случају за штету одговара непосредни корисник ствари. Пресуда Апелационог суда у Нишу Гж 307/2016 од 28.4.2016. године. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 15.4.2023. године).

[696] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 102.

[697] Суд је утврдио одговорност власнице моторног возила, које је предала на коришћење сину, а од њега га преузео друг синовљев. Иако је власница тврдила да је друг преузео моторно возило супротно вољи њеног сина, према ставу суда она ту противправност није доказала, због чега је као ималац опасне ствари сносила одговорност. Пресуда Апелационог суда у Нишу Гж 1252/2024 од 14.3.2024. године. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 15.4.2023. године).

Уколико је оштећени тужио противправног држаоца, он мора да докаже противправност одузимања, најчешће путем исказа имаоца као сведока.

Уколико је животиња проузроковала штету док се налазила „у рукама" противправног држаоца, изостаје одговорност имаоца. Противправни држалац не може се позивати на недостатак правног основа држања животиње ради ослобођења од одговорности. Такво правило извире из римске максиме *Nemo auditur propriam turpitudinem allegans*, а праведност се поново открива као основ таквог резоновања.

Ималац остаје одговорно лице ако је одговоран за противправно одузимање животиње,[698] на пример ако је пса оставио испред продавнице или ако је краву оставио без надзора на (не)ограђеном пашњаку. Одговорност имаоца је субјективна и заснива се на доказаној кривици. Ималац се сматра кривим „ако није предузео све потребне мере да сачува државину опасне ствари", односно када је „својом кривицом омогућио неовлашћеном држаоцу да дође у посед опасне ствари".[699] Караникић Мирић упућује да је реч о грешци у вршењу надзора (*culpa in vigilendo*) која је омогућила или олакшала противправно одузимање опасне ствари, а стандард пажљивог поступања које се очекује од имаоца је високо постављен јер је реч о опасној ствари – тражи се да је предузео *све потребне мере* да би сачувао државину.[700] Дакле, тражи се повећана пажња, те је реч о посебном правном стандарду. Радишић говори о просечно потребној пажњи,[701] указујући, не на њен степен, него на објективно мерило њене процене. Он још истиче да је, ради установљења одговорности имаоца, неопходно доказати постојање кривице и узрочну везу између његове кривице и неовлашћене употребе опасне ствари.[702]

Ималац одговора солидарно са противправним држаоцем и има право на регрес од њега.[703] Противправни држалац нема једнако право на регрес. Начело савесности и поштења као кровно начело облигационог права, које наткривљује све облигационе односе и правила која их регулишу, спречава пружање правне заштите несавесном учеснику у облигационом односу. Зато што је *противправни* држалац, зато му правни поредак ускраћује право на регрес.

---

[698] Видети: чл. 175 ЗОО.

[699] Суд је сматрао да је отац као ималац аутомобила одговоран солидарно са сином који је користио његов ауто без дате сагласности и проузроковао штету трећем лицу. Као доказ кривице имаоца, суд је нарочито ценио учесталост ситуација неодобреног коришћења аутомобила, у условима живота у заједничком домаћинству. Пресуда Врховног суда Србије Рев 173/2003 од 1.2.2006. године.

[700] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 103.

[701] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 280.

[702] *Ibidem*.

[703] *Ibidem*.

Солидарна одговорност ова два лица упућује да оштећени може да бира против кога ће усмерити свој тужбени захтев. С обзиром на разлике у основу одговорности противправног држаоца и имаоца који је одговоран за противправно одузимање животиње, где је одговорност првог објективна а потоњег на основу доказане кривице, процесни положај оштећеног као тужиоца говори у прилог усмерења тужбеног захтева против противправног држаоца. Чињеничне околности случаја, а нарочито непознавање противправног држаоца, оправдани су разлози подизања тужбе против имаоца. Услов доказане кривице и право на регрес штите имаоца који, иако је бесправно лишен контроле над својом животињом, одговара зато што је створио услове или макар олакшао акт који је резултирао у бесправном лишењу контроле над њом.

Уколико је ималац користио животињу преко лица у својој служби или другог лица које извршава његове налоге и инструкције, онда је питање да ли се грешка у надзору може приписати имаоцу. Претходно је речено да ималац као посредни држалац остаје одговорно лице иако животињу користи непосредни држалац, али у име и за рачун имаоца. Међутим, услов одговорности имаоца у случају противправног одузимања животиње јесте *његова* доказана кривица. Поред грешке у надзору над животињом, која грешка је омогућила или олакшала њено противправно одузимање, појам кривице обухвата и грешку у надзору над лицем које у име и за рачун имаоца врши надзор над животињом. Остаје исти услов да је таква грешка имаоца у надзору омогућила или олакшала противправно одузимање животиње тиме што није спречио или исправио поступање лица које је у његовој служби. Такво решење одговора конструкцији правила о одговорности имаоца јер се лице којим се ималац послужио ради употребе животиње или лице које је у служби имаоца сматра његовом продуженом руком.[704] Кривица имаоца се може заснивати и на грешци у датим инструкцијама (*culpa in instruendo*), као и у избору лицу (*culpa in eligendo*). У оба случаја нужно је да постоји сазнање имаоца о поступању непосредног држаоца, или пропуст у надзору над њим. Уколико нема пропуста у надзору над непосредним држаоцем, као ни у њиховом избору или датим инструкцијама, није оправдано њихову грешку приписати имаоцу.

Уколико је непосредни држалац поступао ван оквира инструкција и налога, кривица имаоца постоји само уколико је начинио пропуст у надзору над њим или у његовом избору. Када кривице имаоца нема, али постоји кривица лица у служби имаоца,

[704] „Постоји одговорност власника за штету причињену возилом, које је по овлашћењу предао на коришћење једном лицу, а од њега га, без овлашћења, преузело треће лице и управљајући њиме изазвало саобраћајну несрећу.” Пресуда Апелационог суда у Нишу Гж 1252/2024 од 14.3.2024. године.

оштећени може усмерити тужбени захтев против тог лица, поред противправног држаоца. Њихова одговорност је солидарна, аналогно солидарној одговорности противправног држаоца и имаоца који је омогућио противправно присвајање животиње. Лице у служби имаоца сноси субјективну одговорност и има право на регрес од противправног држаоца. Без права на регрес лице у служби имаоца сносило би целокупни терет одговорности, а управо субјективни карактер његове одговорности захтева уважавање сразмере између његове кривице и удела у проузроковању штете. Противправни држалац нема право на регрес од имаоца, те *argument a maiori ad minus* нема право на регрес ни од лица у служби имаоца.

3.1.4.3.Овлашћени држалац животиње

Ималац може непосредно или посредно да употребљава животињу, с тим да је у потоњем случају услов да је непосредни држалац у служби имаоца. Међутим, уколико непосредни држалац користи животињу у своје име и за свој рачун, уз сагласност имаоца, онда се он сматра одговорним лицем. На пример, ако послугопримац употребљава животињу, он одговара за проузроковану штету, без обзира на чињеницу што постоји и власник као посредни држалац. Нужно је да непосредни држалац има самостални правни основ да употребљава животињу за свој рачун. Реч је о овлашћеном држаоцу: лицу којем је животиња поверена или је иначе дужно да је надгледа, а није у служби имаоца.[705]

Лице коме је животиња поверена преузима положај одговорног лица, те одговара уместо имаоца. Нужно је испуњење два услова. Први, да је ималац пренео право употребе животиње овом лицу. Пренос мора да има основ у неком правном послу (послуга, закуп, завештање), којим се стиче право над животињом. Други, да је животиња предата на дуже време, да се лице *служи* њоме. Временски период који задовољава овај услов није тачно одређен, ни у закону, ни у правној теорији, ни у судској пракси, но зависи од околности случаја. Уколико је реч о краткотрајном повераваању, без обзира на то да ли ће се лице једнократно или вишекратно користити животињом у том периоду, ималац остаје одговоран солидарно са овлашћеним држаоцем.[706]

[705] Видети: чл. 176 ЗОО.
[706] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 282.

Лице које је иначе дужно да надгледа животињу, а није у радном односу код имаоца, јесте лице којем је животиња поверена како би извршио одређени посао за имаоца, поводом животиње или у вези ње. Радишић као примере наводи када је животиња дата ветеринару ради лечења или крчмару ради чувања.[707] За разлику од лица којем је животиња поверена да би се њоме служило, ова категорија лица се не служи животињом у своје име и за свој рачун, но пружа одговарајућу (плаћену) услугу имаоцу. За то време оно се налази у ситуацији која му омогућава надзор над животињом и дужно је да је надгледа јер је реч о опасној ствари, а у складу са начелом забране проузроковања штете другима. Због тога се оно сматра одговорним лицем док се животиња налази у његовој непосредној државини. Оно није одговорно имаоцу, нити му је подређено, односно како закон то истиче, није у радном односу код имаоца. Не постоји правна или фактичка везаност овог лица са имаоцем која би оправдавала одговорност имаоца. Притом, није од значаја временска димензија државине.

Одговорност овлашћеног држаоца не заснива се искључиво на критеријуму непосредне државине, иако то јесте полазна тачка. Наиме, овлашћени држалац је одговоран иако животињу није непосредно употребљавао, него је то чинило треће лице у име и у корист овлашћеног држаоца. У таквој ситуацији разликујемо два посредна држаоца и једног непосредног држаоца: ималац животиње је посредни држалац и не одговара јер је овлашћење и могућност контроле пренео на овлашћено лице; овлашћени држалац је посредни држалац, али одговара без обзира што постоји и непосредни држалац јер се употреба животиње остварује у његово име и у његову корист; треће лице је непосредни држалац и не одговара јер се сматра продуженом руком.

Уколико овлашћени држалац претрпи штету од животиње док се налази код њега, није реч о штети у правном смислу. Важи једнако правило као и када ималац претрпи штету од животиње.

Правило је да је овлашћени држалац искључиво одговоран за штету коју животиња проузрокује док му је поверена да би се њоме служио, односно док је дужан да је надгледа. Овлашћени држалац одговара по објективном принципу, исто као ималац и уместо њега.[708] Међутим, ималац у два случаја остаје одговорно лице, иако је животињу поверио трећем лицу, и одговара солидарно са њим.

[707] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 281.
[708] Видети: чл. 176 ст. 1 ЗОО.

Први случај је када ималац није скренуо пажњу овлашћеном држаоцу на скривене мане или скривена својства животиње, из којих је произашла штета за оштећеног – ималац ће одговарати солидарно са овлашћеним држаоцем.[709] Одговорност имаоца је субјективна и заснива се на доказаној кривици, која се огледа у скривљеном пропуштању да пружи нужна обавештења. Када овлашћени држалац исплати накнаду штете оштећеном, он има право на регрес од имаоца.[710] Ималац, са друге стране, нема право на регрес јер се његова одговорност заснива на кривици која је спречила овлашћеног држаоца, као непосредног држаоца, да има све потребне информације у вези ризика који животиња ствара по друге. Уколико овлашћено лице претрпи штету од животиње због скривених мана или својстава на које му ималац није скренуо пажњу, треба да има право на накнаду штете од имаоца, али ће се ценити и његов допринос јер је ипак преузео опасну ствар ради употребе.

Други случај је када је ималац животињу поверио лицу које није оспособљено или овлашћено да њоме рукује.[711] Под овлашћењем се сматра дозвола одговарајућег надлежног органа или тела за руковање одређеном врстом опасних ствари, односно за држање и руковање одређеним врстама животиња.[712] Ималац који повери опасну ствар лицу које није оспособљено или овлашћено да њоме рукује, одговара за штету која потекне од ствари. Примена овог правила нужно не захтева да је ималац знао или морао знати да је лице коме поверава животињу неоспособљено или неовлашћено да рукује њоме. Стога се ималац не може ослободити одговорности доказујући да није знао, да га је овлашћени држалац довео у заблуду или одржавао у заблуди. Закон не прописује такву могућност, нити је судска пракса признаје. Објективна одговорност примарне категорије одговорног лица представља опште правило одговорности за штету од опасне стари. Стога је ималац, као примарно одговорно лице у случају поверавања животиње неоспособљеном или неовлашћеном лицу, објективно одговоран за штету.[713]

---

[709] Видети: чл. 176 ст. 2 ЗОО.
[710] Видети: чл. 176 ст. 3 ЗОО.
[711] Видети: чл. 176 ст. 4 ЗОО.
[712] Иако недостаје овлашћење у представљеном смислу, лице којем је ималац поверио животињу је овлашћени држалац, која забуна долази само из разлога језичких значења. Он је овлашћени држалац јер постоји правни основ његове употребе животиње и сагласност имаоца. Уколико кажемо да ималац остаје одговоран јер је животињу поверио лицу које нема *дозволу* да њоме рукује, проблем претходне забуне је решен. Уз уважавање различитих значења речи, без устручавања можемо користи било појам овлашћења било појам дозволе у овом случају, не заборављајући да се овлашћеност државине животиње цени према другим критеријумима.
[713] Супротно реченом, Караникић Мирић истиче да се одговорност имаоца заснива на доказаној кривици, која се огледа у грешци у избору лица коме је поверена опасна ствар (*culpa in eligendo*). М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 108.

У правној теорији спорно је да ли лице које није оспособљено или овлашћено да рукује животињом одговара за насталу штету. Према Радишићу, оно не одговара, већ ималац јер он на себе преузима ризик поверавања опасне ствари лицу које није оспособљено или овлашћено. Како он закључује, одговорност имаоца је искључива и он одговара и за ствар и за другога.[714] Караникић Мирић истиче да лице које није оспособљено или овлашћено треба да одговара по основу властите доказане кривице јер је „без потребног знања, вештине или овлашћења узело да рукује извором повећане опасности и тако допринело да ризик штете по околину буду још већи".[715] Сматрамо да је потоњи став исправнији јер овлашћени држалац није потчињен имаоцу.

Опште је правило да овлашћени држалац објективно одговара за штету од животиње, без обзира на то да ли је проузроковање штете резултат неке његове грешке. Значи, за овлашћеног држаоца се иначе претпоставља да јесте оспособљен или овлашћен. Међутим, уколико у датим чињеничним околностима држалац није био оспособљен или овлашћен, одговорност терети имаоца јер је он предајом животиње таквом лицу ризик наступања штете додатно повећао. Овлашћени држалац у односу на имаоца нема положај трећег лица чија кривица (радња) може бити разлог ослобођења од одговорности. Управо из тог разлога, јер ималац може бити преварен, а нема основа за његово ослобођење од одговорности, неправедно би било не уважити допринос трећег лица, који се огледа у његовој кривици. Та кривица се не претпоставља, но ју је потребно доказати и састоји се у намерном или непажљивом преузимању животиње за чије руковање лице није спремно, интелектуално и физички, или за чије руковање нема потребно одобрење.

Одговорност имаоца и овлашћеног држаоца тада је солидарна. Овлашћени држалац има право на регрес од имаоца, сходно правилу о праву на регрес овлашћеног држаоца кога ималац није упозорио на скривене мане или својства животиње. Ималац такође има право на регрес од овлашћеног држаоца.

3.1.5. Околности које искључују или ограничавају одговорност

Објективна одговорност није апсолутна. Ималац опасне ствари се ослобађа одговорности ако докаже да штета потиче од неког другог узрока, ван опасне ствари, а

[714] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 282.
[715] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 109.

чије дејство се није могло предвидети, избећи ни отклонити. Такође, ималац опасне опасне ствари ослобађа се одговорности уколико докаже да је штета настала искључиво радњом оштећеног или трећег лица, коју није могао предвидети и чије последице се нису могле избећи или отклонити.[716] То значи да се ималац ослобађа одговорности пружајући доказ супротног – да не постоји каузална веза између штете и деловања опасне ствари. Другим речима, наведене чињенице повлаче границу до које се објективно одговара.

Разлози за ослобођење од објективне одговорности, укључујући и одговорност за штету од животиња су: виша сила, радња оштећеног или трећег лица. На њих се може позвати свака категорија одговорног лица, која у датом случају сноси терет одговорности: ималац, противправни држалац или овлашћени држалац. Имајући у виду да разматрамо теме вануговорне одговорности, занимљиво постаје питање да ли у овом простору има места уговорним клаузулама о искључењу и ограничењу одговорности.

3.1.5.1.Виша сила

Виша сила (*vis maior*, сила већа од моћи човека), или квалификовани случај,[717] искључује и објективну и субјективну одговорност. Законодавац одређује вишу силу као спољни догађај, неизвестан и непредвидљив, који се није могао избећи или отклонити.[718] Зато што је реч о одговорности за ствари које у себи носе опасност проузроковања штете, објективна одговорност захтева постојање изванредних карактеристика како би неки догађај био разлог искључења одговорности. Само непредвидљиви и неотклоњиви спољни догађаји могу оправдати да ималац опасне ствари, који је створио или одржавао повећани ризик штете за околину, не буде одговоран. Тако, иако је реч о спољном догађају, пуцање каиша или ланца којим је животиња везана не представља вишу силу јер му недостају карактеристике непредвидљивости и неотклоњивости. Овај догађај представљао би случај, који не ослобађа имаоца одговорности. Ималац има право да тражи накнаду штете од продавца каиша, односно ланца уколико је до пуцања дошло услед материјалног недостатка или у току важења гаранције.

Три су карактеристике више силе: нужно је да је реч о догађају ван опасне ствари (спољни догађај), да се његово дејство није могло предвидети (непредвидљив), и да се

[716] Видети: чл. 177 ст. 1–2 ЗОО.
[717] С. Цигој, Члан 177, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 651. Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 259.
[718] Видети: чл. 177 ЗОО.

његово дејство није могло избећи или отклонити (неотклоњив). Имајући у виду да животиње нису машине, него жива бића која имају недељиву структуру, препознавање спољног догађаја не представља ни теоријски ни практични проблем.

Појам непредвидљивости је географски и временски условљен, те је релативан. Исти догађаји који су раније представљали вишу силу данас губе такво правно одређење, у одговарајућим условима. Предвидљивост се цени са објективног аспекта. Радишић истиче да је виша сила тако изузетан догађај, којег није могао да предвиди ни веома пажљив човек.[719] Гледиште Караникић Мирић опредељује као вишу силу онај догађај који се није могао предвидети, отклонити ни избећи од стране особито пажљивог и разумног човека.[720] Са друге стране, Цигој сматра да треба ценити да ли је одговорном лицу, у конкретном случају, било могуће да предвиди наступање спољашњег догађаја (пример, лице је било уверавано да према поузданим подацима неће бити непогоде, па се подаци покажу као нетачни).[721] Он сматра да је субјективни критеријум одговарајући јер се цени шта треба субјекту ставити на терет. Истовремено, он сам признаје да грађанском праву и апстрактној норми више одговара да се предвидљивим сматра оно што може очекивати одређени тип човека – добар домаћин. Међутим, и приликом утврђивања кривице, у режиму субјективне одговорности, оцењује се шта се једном лицу треба ставити на терет и притом се користи објективни критеријум – стандард пажње доброг домаћина. Стога закључујемо да је прихватање објективног критеријума за процену предвидљивости адекватније.

Уколико је спољашњи догађај био непредвидљив, јасно је да се он није могао отклонити јер лице није рачунало на њега, те није ни могло да реагује. Међутим, квалификацију више силе носи и онај догађај који, да се могао предвидети, ипак се није могао избећи или отклонити. Неизбежност каквог догађаја указује да се он није могао заобићи, односно да другачије понашање одговорног лица не би водило другачијем резултату – до догађаја би свакако дошло. Неотклоњивост, слично, указује на немогућност да се догађај учини нешкодљивим, односно да одговорно лице својим понашањем спречи, заустави развој догађаја. Могућност избегавања или отклањања последица догађаја цени се са аспекта пажљивог човека. Цигој указује да се неизбежност

[719] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 259.
[720] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 146, 147. Међутим, она истиче да, упркос објективном упореднику, лице не треба да буде ослобођено одговорности уколико му је у конкретном случају догађај био предвидљив, отклоњив или га је могао избећи, захваљујући својим изузетним својствима или сазнањима која надмашују пажљивог и разумног човека.
[721] С. Цигој, Члан 177, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 651, 652.

и неотклоњивост могу ценити и са аспекта конкретног лица, да ли је оно својим снагама и знањима могло да избегне или отклони штете.[722] Међутим, ни Цигој не заговара примену таквог субјективног критеријума процене. И ова карактеристика више силе има релативан карактер. Научно-технолошка достигнућа пружају решења за различите проблеме које људска снага не може да спречи или отклони.

Виша сила представља разлог ослобођења одговорности само када је била искључиви узрок штете. Уколико до штете не би дошло да није било дејства више силе, на какво разлагање каузалне везе упућује хипотетичка елиминација, јасно је да виша сила јесте узрок штете.

Проблем настаје уколико је непредвидљив и неотклоњив спољни догађај утицао на реализацију ризика који је повезан са постојањем и употребом опасне ствари. Тада нема речи о престижућем каузалитету (јер штета не би настала услед више силе), нити о заједничком каузалитету (јер укупну штету нису проузроковали деловање животиње и виша сила). На пример, пилот хеликоптера изгубио је висину и хеликоптер се срушио у непосредној близини коњичког клуба; коњ преплашен буком услед пада хеликоптера збацио је полазника часова јахања са леђа. Према теорији адекватне узрочности, каузални ланац није прекинут јер је настала штета адекватна последица деловања животиње, а не више силе. Штета од телесних повреда је адекватна паду са животиње. Према теорији превалентног узрока, одговорно лице ослобађа се одговорности ако докаже преовлађујући, превалентан утицај спољашњег догађаја на проузроковање штете. Имајући у виду да се животиња није могла одупрети деловању више силе (инстиктивно реаговање), односно да одговорно лице није могло да спречи деловање више силе на животињу, онда јесте оправдано узети да је виша сила имала превалентни значај. У таквој ситуацији, виша сила јесте прекинула каузални ланац. Према теорији нужног услова, одговорно лице не би требало да буде ослобођено јер штета јесте настала у вези са животињом (опасном ствари). Каузална веза између штете и деловања животиње није прекинута. Штета није настала услед више силе, него услед деловања животиње подстакнуте вишом силом. Ипак, непредвидљивост и неотклоњивост као карактеристике више силе чине неправедним да одговорно лице, које није могло да рачуна на њих нити да смањи њихов утицај на животињу коју контролише, одговара за насталу штету.[723] Одговорност треба умањити у мери која налази равнотежу између

[722] С. Цигој, Члан 177, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 652, 653.
[723] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 33, 34, 46-49, 57.

потребе задовољења интереса оштећеног, који је претрпео штету од животиње и потребе задовољења интереса одговорног лица, који није могао ни предвидети ни спречити деловање спољашњег догађаја на животињу за коју је једино одговоран.

Ранија судска пракса је сматрала да је штета настала услед више силе када се коњ, уплашен ниским прелетањем авиона, пропео и повредио пролазника, односно кренуо да галопира и изазвао удес.[724] Критикујући такав став, Ђорђевић је указивао да ниско летење авиона у граду није непредвидљив догађај и да је ималац дужан да рачуна на буку у граду која може уплашити коње, негирајући тиме постојање више силе.[725]

Караникић Мирић указује на могућност да одговорно лице својим погрешним поступањем створи услове за штетно дејство спољашњег догађаја који се квалификује као виша сила, и нуди два решења такве ситуације.[726] Прво, да ималац опасне ствари који непажљиво поступа са њоме ствара услове да спољашњи догађаји подстакну реализацију повећаног ризика штете. Друго, да ималац опасне ствари одговара по субјективном принципу, уколико се његово скривљено поступање квалификује као узрок штете према теорији адекватног каузалитета.

3.1.5.2.Радња оштећеног и радња трећег лица

ЗОО уређује као либераторне разлоге, поред више силе, радњу оштећеног и радњу трећег лица.[727] Иако је штета настала у вези са опасном ствари, одговорно лице може да доказује да је оштећени предузимањем одређене радње заправо био онај искључиви узрок настанка штете. Једнако важи за радњу трећег лица. Међутим, није довољна било каква радња ових лица, било каква њихова активност. Нужно је да је њихово деловање било непредвидљиво, а последице неизбежне или неотклоњиве. Такве карактеристике указују да радња оштећеног или радња трећег лица морају да представљају вишу силу за одговорно лице.[728] Стога се користи и означење „људска радња као виша сила", што

[724] На пијаци у граду, испрегнут коњ није био везан, а власник је седео у његовој близини. Бука авиона који је ниско прелетао град уплашила је коња, који је почео да галопира и повредио једног пролазника. Пресуда Врховног суда НР Србије Гж 1505/56 од 8.7.1956. године.
[725] Ж. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 376.
[726] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 144.
[727] Видети: чл. 177 ст. 2 ЗОО.
[728] Ђорђевић као околности које се могу јавити као виша сила набраја природне догађаје (ерупција вулкана, клизање терена) и људске радње (подметнут пожар, напад наоружаног лица). Ж. С. Ђорђевић, В. С. Станковић, *Облигационо право*, стр. 118. Радња оштећеног и радња трећег лица нису ослобађајући разлози одвојени од појма више силе, него су њен део – оне за одговорно лице морају бити непредвидљиве, а њихове последице неизбежне или неотклоњиве.

указују на њену снагу у односу на одговорно лице.[729] Лица која су у служби имаоца, или којима се он послужио при употреби опасне ствари, не сматрају се трећим лицима, те њихове радње немају значај либераторног разлога.[730] Једнако важи за радње оних лица за која ималац одговара по правилима одговорности за другог.

Примера ради, уколико лице покуша да уђе у туђи стан док власници нису ту и супротно њиховој вољи, а у стану се налази мачка, не може да позива на одговорност власнике уколико га мачка нападне.[731] Када лице дозива и мази мирног напуштеног пса, не може да тражи накнаду штете од јединице локалне самоуправе уколико га у једном тренутку пас уједе за руку. Уколико лице покуша да се приближи младунцима дивљих свиња, па га повреди крмача, или му оштети ауто јурећи за њим, нема одговорности корисника ловишта или државе. У сва три случаја радња оштећеног је узрок штете.

Процена непредвидљивости радње има објективизован карактер јер се уважава стандард разумног и пажљивог лица прилагођеног својствима, знањима и личном стању одговорног лица.[732] Не сама радња, но њене последице треба да буду неизбежне и неотклоњиве за одговорно лице. Не процењује се да ли је одговорно лице могло да утиче на оштећеног или треће лице, да ли је могао да их спречи, већ да ли је могао да избегне или спречи последице предузетих радњи. То истовремено значи да последице радње нужно не морају да буду непредвидљиве, већ само неизбежне или неотклоњиве.

Имајући у виду да закон користи појам радње, питање је да ли је тиме обухваћено и пасивно држање оштећеног или трећег лица. Пропуштање је узрок штете уколико је постојала дужност на чињење, али је довољно да постоји само морална обавеза.[733] Разматрајући туђе пропуштање као узрок штете, нужно је да је реч о чињењу које се објективно могло основано очекивати, а чији је изостанак био непредвидљив за одговорно лице.[734] Додатно, и последице тог пропуштања морале су бити неизбежне и неотклоњиве за одговорно лице.

---

[729] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 148.
[730] Видети: чл. 177 ст. 5 ЗОО.
[731] Судови су сматрали да се власник пса не може позивати на допринос оштећеног када је штета настала приликом уласка у двориште где се налазио невезан пас. Одлука Врховног суда Македоније Рев 330/1985 од 27.8.1985. године. Наведено према, С. Станишић, *Објективна одговорност за штету*, Паневропски универзитет Апеирон, Бања Лука, 2012, стр. 501. Такав став је оправдан у чињеничном склопу када су власници позвали лице да дође у госте или уколико лице има интереса да дође непозвано, а на улазу у двориште није истакнуто обавештење о присуству опасног пса.
[732] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 149.
[733] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 92, 93.
[734] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 153. У разматрању овог питања, Караникић Мирић подсећа да је реч о *a posteriori* процени основаности очекивања да друго лице учини нешто што није и да је потребно да је то чињење заправо могло да спречи штету, односно у овој конструкцији – да то чињење заправо не би довело до штете.

Делимичан допринос оштећеног настанку штете не искључује одговорност одговорног лица, но га сразмерно доприносу ослобађа обавезе накнаде одговарајућег дела штете. Суд одлучује о проценту доприноса сагледавајући чињеничне околности случаја. Тиме се не одступа од правила потпуне накнаде штете јер одговорно лице сноси у потпуности онај део штете који му се може приписати у одговорност. Наиме, одговорност нужно претпоставља разликовање оштећеног и одговорног лица, као дужника и повериоца једног облигационог односа. Када се у истом лицу споје својства дужника и повериоца накнаде штете, облигациони однос се гаси и одговорност не настаје. Исто важи и када се услед доприноса оштећеног у њему споје својства дужника и повериоца накнаде једног дела штете, те у погледу тог дела одговорност не настаје.

Другачија је ситуација када је треће лице делимично допринело проузроковању штете. Одговорно лице и треће лице одговарају солидарно оштећеном, који може да бира против кога ће усмерити тужбени захтев. Однос међусобних доприноса одговорног лица и трећег лица предмет је разматрања у регресном поступку између њих. Закон прописује да треће лице сноси накнаду сразмерно тежини своје *кривице*.[735] То би значило да се за одговорност трећег лица тражи његова кривица. Међутим, како је већ објашњено, одговорност трећег лица заснива се на његовој *радњи*, која је за одговорно лице имала карактеристике једнаке вишој сили – била је непредвидљива, а њене последице неизбежне или неотклоњиве. Треће лице се не може ослободити свог дела одговорности доказујући да није криво. Квалификацију радње трећег лица може носити и радња лица које није способно за расуђивање, о чијој кривици уопште и не може бити речи.[736] Међутим, суд мора у регресном поступку да одреди проценат укупне штете који се приписује трећем лицу, на основу доприноса његове радње проузроковању штете. Једине чињенице које суд тада може узимати у обзир тичу се управо понашања трећег лица – како се он понашао, а како би било очекивано од разумног и пажљивог човека јер је то стандард понашања са којим рачунају сви људи.

Радња оштећеног није разлог искључења одговорности уколико не испуњава наведене услове (непредвидљивост, неизбежност или неотклоњивост). У правној теорији разматрана је могућност да радња оштећеног буде квалификована као пристанак на опасну радњу којом је проузрокована штета.[737] Судови су у својој пракси развили став

[735] Видети: чл. 177 ст. 4 ЗОО.
[736] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 150.
[737] С. Цигој, Члан 177, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 656. М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 139–140. Пристанак оштећеног

да уколико путник претрпи штету током бесплатног превоза, а било му је познато да возач нема положени возачки испит или да је у алкохолисаном стању, онда се његово прихватање бесплатне вожње посматра као пристанак оштећеног.[738] Применом аналогије, када лице бесплатно преноћи у туђем стану, а власници имају кућног љубимца, може се тумачити да је оштећени пристао на ризик проузроковања штете ноћењем у стану где се налази животиња. Константиновић нарочито упозорава да се у овим случајевима мора водити рачуна да ли је бесплатна услуга учињена у корист оштећеног, или у интересу одговорног лица (на пример, послат је ауто по лекара, па лекар претрпи штету услед саобраћајне незгоде).[739] У првом случају оправдано је разматрати одговорност возача само уколико постоји његова кривица, док у потоњем случају ималац аутомобила одговара за штету од опасне ствари. Тако, уколико је лице бесплатно преноћило у туђем стану да би чувало стан или животињу, па претрпи штету од животиње, ималац одговара по објективном принципу.

3.1.5.3.Уговорне клаузуле о искључењу или ограничењу одговорности

Лице које је овлашћено да се служи животињом, као и лице које је иначе дужно да надгледа животињу, одговарају за штету коју животиња проузрокује док се налази у њиховој државини. Ова лица се, по правилу, налазе у одређеном правном односу са имаоцем. Правни основ овог односа најчешће представља уговор. У оквирима слободе уговарања и диспозитивности правила ЗОО, егзонерационе клаузуле могу искључити или ограничити одговорност овлашћеног држаоца. Истовремено, ове клаузуле значиле би проширење одговорности имаоца. Ђурђевић (Марко Ђурђевић) на примеру уговора о остави животиња у пансионима за кућне љубимце (уговор о пријему пса у пансион за псе, уговор о коришћењу пансиона за псе) указује да уговор о остави не поставља границе слободи уговарања егзонерационих одредаба.[740]

нормиран је као разлог који искључује противправност, у оквиру правила о субјективној одговорности (чл. 163 ЗОО).

[738] Пресуда Апелационог суда у Београду Гж 5085/2012 од 6.12.2012. године: Путник који је ушао у аутомобил знајући да је возач у алкохолисаном стању свесно је преузео ризик могућег настанка штетних последица. Наведено према, Г. Станојчић, *Практикум за примену Закона о облигационим односима*, Пословни биро, Београд, 2020, чл. 163.

[739] М. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, стр. 142.

[740] М. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 144. Као супротан пример, он истиче уговор о угоститељској остави. Законодавац је у чл. 728 ЗОО забранио објаве угоститеља којима они искључују, ограничавају или условљавају своју одговорност за ствари које су гости донели у објекат.

Закон уређује субјективну и објективну одговорност, у одговарајућим подручјима примене, и прописује правило потпуне накнаде штете. Егзонерационе клаузуле мењају законски оквир одговорности, у границама дозвољених одступања, у односу између два лица.[741] Међутим, одговорност за штету од животиња настаје између лица међу којима раније није постојао правни однос, уређен уговором или другим правним послом. То значи да се овлашћени држалац не може позивати на егзонерационе клаузуле *према оштећенима*, као трећим лицима, којих се његов однос са имаоцем животиње не тиче.

Клаузуле о неодговорности део су правног односа *између имаоца животиње и овлашћеног држаоца,* који претходи проузроковању штете. Није дозвољено да ималац и овлашћени држалац споразумом између себе регулишу питања везана за право накнаде штете трећег лица као оштећеног, из односа који ће настати између овлашћеног држаоца и оштећеног. Дозволити супротно произвело би ситуацију у којој овлашћени држалац није одговоран јер је заштићен егзонерационом клаузулом, а ималац није одговоран јер је овлашћење надзора над животињом пренео на овлашћеног држаоца. У таквој ситуацији био би повређен јавни поредак.

Егзонерационе клаузуле из споразума између имаоца и овлашћеног држаоца животиње имају другачији домет. Оне уређују искључење или ограничење одговорности овлашћеног држаоца животиње за штету коју она проузрокује док се налази код њега, али само у односу према имаоцу. То се постиже установљавањем права овлашћеног држаоца да накнаду штете коју је исплатио оштећеном захтева од имаоца. Уговором којим ималац поверава животињу овлашћеном држаоцу, њих двоје међусобни однос могу уређивати у границама принудних прописа, јавног поретка и добрих обичаја.[742] Та слобода укључује и преузимање одговорности имаоца животиње за штету која она проузрокује трећим лицима док се налази код овлашћеног држаоца, и то сву штету, одређену врсту штете или до одређеног износа накнаде. Такође, могуће је уредити да ималац преузима одговорност како за штету причињену трећим лицима, тако и за штету коју животиња причини овлашћеном држаоцу. Такво проширење одговорности имаоца дозвољено је уколико није супротно начелу савесности и поштења.[743]

[741] Ђорђевић прави разлику између клаузула које искључују и ограничавају одговорност за штету насталу неизвршењем обавезе (уговорна одговорност) и уговора о искључењу деликтне одговорности (вануговорна одговорност). Међутим, уговор о искључењу деликтне одговорности заправо представља пристанак оштећеног. Ж. С. Ђорђевић, В. С. Станковић, *Облигационо право*, стр. 394.
[742] Начело аутономије воље у облигационом праву, чији је део и слобода уговарања. Видети: чл. 10 ЗОО.
[743] Видети: чл. 264 ЗОО.

Овлашћени држалац не би могао да истиче приговор недостатка пасивне легитимације у парници са оштећеним. Његова одговорност уређена је општим нормама ЗОО, да лице које је овлашћено да се служи животињом одговара за штету коју она проузрокује док се налази код њега. Реч је о вануговорној одговорности, коју овлашћени држалац латентно има према свим потенцијалним оштећеним лицима, а у складу са начелом забране проузроковања штете другоме. Једнако је одричан одговор на питање да ли би оштећени могао директно да усмери тужбени захтев за накнаду штете против имаоца. Одговорност имаоца и овлашћеног држаоца животиње, установљена егзонерационим клаузулама, није солидарна. У ситуацији када се животиња налази код овлашћеног држаоца, он је одговорно лице. Оштећени свој тужбени захтев за накнаду штете може усмерити једино против одговорног лица и не може се позивати на уговорни однос који постоји између имаоца и овлашћеног држаоца.

Овлашћени држалац одговара оштећеном у складу са објективним принципом и не може се ослободити одговорности доказујући да његове кривице нема. Међутим, уговорање егзонерационих клаузула дозвољено је само за обичну непажњу.[744] Иако је штета настала услед деловања животиње, ако је постојала обична непажња овлашћеног држаоца у надзору над животињом, он може терет накнаде штете да превали на имаоца животиње. То истовремено значи да ималац може да доказује да је понашање овлашћеног држаоца било такво да се може квалификовати као намера или крајња непажња. У таквом случају, овлашћени држалац не би имао право потраживања према имаоцу. Уколико у датој чињеничној ситуацији кривице овлашћеног држаоца није било, из правила *a maiore ad minus* следи да ко се ослобађа одговорности (нема право потраживања) због обичне непажње, ослобађа се и одговорности када његове кривице уопште нема.

3.1.6. Рад на припреми Грађанског законика Републике Србије

Сагледавши историјски развој одговорности за штету од животиња у домаћем праву, примећујемо прелазак са субјективне одговорности (према СГЗ из 1844. године) ка објективној одговорности (према ЗОО). Оправданост задржавања на терену објективне одговорности постала је отворено питање у процесу припреме Грађанског законика Републике Србије у XXI веку.

[744] Видети: чл. 265 ЗОО.

У Нацрту Грађанског законика из 2015. године предложена су два, алтернативно постављена, решења. Прво решење подразумева одговорност сопственика животиње за штету коју она проузрокује, било да је животиња код њега, било да је залутала или одбегла.[745] Такво решење нормативно потврђује постојеће стање у домаћем праву и предвиђа објективну одговорност. Предложени члан преузет је из Константиновићеве Скице, с тим да је уместо појма *имаоника* из Скице употребљен појам *сопственика*. Према другом решењу, за штету коју проузрокује животиња одговара држалац, ако не докаже да је животињу чувао и надзирао са свом пажњом коју су околности налагале или да би штета наступила и поред његове пажње.[746] Издвојено је да се одговорност за штету од дивљих животиња уређује посебним прописима.[747] Суштина другог решења јесте увођење (односно враћање, уколико имамо у виду континуитет са СГЗ) субјективне одговорности држаоца животиње. Друго предложено решење има, по свој прилици, корен у савременом швајцарском праву.[748]

Наведена два предлога не разликују се само у погледу основа одговорности. Први предлог за одговорно лице одређује сопственика животиње, а други држаоца. Приликом разматрања одговорног лица за штету од животиње указали смо на разлике појма сопственика од појма имаоца опасне ствари. Статус сопственика претпоставља право својине над животињом, да је реч о сопственој ствари одговорног лица. Држалац је лице које има државину над ствари – посредну или непосредну, савесну или несавесну. У том смислу, појам држаоца одговара постојећем појму имаоца опасне ствари. Дакле, прво решење задржава постојећи режим објективне одговорности, док друго решење задржава постојећу категорију одговорног лица.

У наставку рада на припреми Грађанског законика, критикован је предлог регулисања субјективне одговорности. Стога је Преднацрт Грађанског законика из 2019. године предложио само једно решење: „За штету коју проузрокује животиња одговара њен сопственик, било да је животиња код њега, било да је залутала или одбегла".[749] Наведеним предлогом Преднацрт регулише објективну одговорност. Узор препознајемо у Скици, а даљом потрагом и у француском праву, које је утицало на развој Константиновићеве идеје. За разлику од Скице, која је користила појам имаоника,

[745] Видети: чл. 323 Нацрта.
[746] Видети: чл. 323 Нацрта.
[747] Видети: чл. 326 Нацрта.
[748] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 173. Н. Стојановић, Одговорност за штету коју животиња проузрокује према Преднацрту Грађанског законика Републике Србије, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 81, 2018, стр. 327.
[749] Видети: чл. 314 Преднацрта.

предлог решења и у Преднацрту користи појам сопственика, чиме одговорно лице одређује према критеријуму права својине.

Сопственик одговара и за штету коју је узнемирена животиња проузроковала лицу које је драговољно покушало да је ухвати или задржи.[750] Лица и установе који се баве примањем животиња на чување и старање одговарају за штету коју проузрокују поверене им животиње.[751] У Преднацрту су егзампларно наведени ови субјекти: ветеринари, болнице и хотели за животиње, ресторани и радње. Њихова одговорност је објективна, одговарају онако како би одговарао сопственик. Међутим, сопственик ће бити одговоран, иако је животиња поверена на чување и старање, ако лицима којима је животињу предао није скренуо пажњу на мане животиња. Исту дужност обавештавања сопственик има и када другоме предаје животињу да се њоме служи. Једнака решења садржала је и Скица.

Предложена правила разликују се од постојећег стања. Прво, одговоран је сопственик животиње, њен власник. Иако је ималац животиње према тренутном решењу у највећем броју случајева и власник, сопственик и ималац су различите категорије одговорног лица. Појам сопственика је одређен правом својине, а појам имаоца влашћу и могућношћу контроле. Друго, власник је одговорно лице увек, без обзира код кога се животиња налазила, осим ако повери животињу лицима која се професионално баве чувањем и старањем о животињама или лицима да се служе животињом. Дакле, нужно је да је реч о лицима чија је професија да чувају и да се старају о животињама, чиме се избегава ситуација поверавања лицима која нису оспособљена или овлашћена да рукују животињама. Овлашћени држалац је одговорно лице за штету док се животиња налазила код њега. Треће, сопственик остаје одговорно лице и када је животињу поверио овим лицима, ако није упозорио на мане животиње, што нужно подразумева претходно знање сопственика о њима. Међутим, сопственик није солидарно одговоран са овлашћеним држаоцем, него искључиво одговоран. Четврто, није регулисано питање неовлашћеног одузимања животиње од сопственика. Он је одговоран било да је животиња код њега, било да је залутала или одбегла. Речено не обухвата одузимање животиње, које се дешава противно вољи сопственика и није резултат понашања животиње.

Преднацрт предлаже и правила када је животиња ухваћена у штети на туђем земљишту. Држалац земљишта има право да ухвати туђу животињу и да је задржи као залогу за наплату накнаде, али је дужан да без одлагања обавести сопственика, односно

[750] Видети: чл. 314 Преднацрта.
[751] Видети: чл. 315 Преднацрта.

надлежни орган јединице локалне самоуправе ако не зна ко је сопственик.[752] Правило је ограничено на штете на земљишту. Оштећени може животињу само задржати, не и повредити, убити или користити за сопствене потребе – у сваком од ових случаја дуговаће накнаду штете због повреде или угинућа животиње, односно накнаду за коришћење туђе ствари, по општим правилима облигационог права. Како задржавање има сврху залоге, уколико сопственик одмах понуди да плати штету, или понуди друго, ликвидније обезбеђење, оштећени је дужан да сопственику врати животињу; у супротном злоупотребљава право на задржавање. Једнака решења садржала је и Скица.

Када је реч о штети од дивљих животиња, Преднацрт упућује на посебне прописе. Оправдано Караникић Мирић критикује такву одлуку.[753] Нема препрека да законодавац, уважавајући постојећа решења из Закона о дивљачи и ловству, или уз одступања од њих, регулише питање одговорности за штету од дивљих животиња. Ово нарочито јер Грађански законик тежи да кодификује постојеће приватно право и непотребно је изостављати питање одговорности за штету дивљих животиња.

Summa summarum, шездесет година након што је Константиновић објавио Скицу, њена решења и даље су атрактивна за законописце. Једнако као и први пут (приликом састављања Предлога закона о облигационим односима) чине се одступања од Скице. Преднацрт Грађанског законика мења категорију одговорног лица. Наставак рада на изради Грађанског законика нужно ће захтевати расправу о адекватности избора категорије одговорног лица.

3.2. Француско право

Одговорност за опасне ствари у српском праву развијала се под утицајем француског уређења одговорности за ствари. Интересантно је да се одговорност за ствари у француском праву развијала тумачењем некадашњег чл. 1384 Грађанског законика (CC), применом аналогије са одговорношћу за животиње.[754] Такав приступ имао је два оправдања. Прво је произилазило из систематског тумачења законских одредби. Законик је у чл. 1382 и 1383 уређивао одговорност за своју радњу, која се заснивала на кривици. Ове две одредбе представљале су главни потпорни стуб

[752] Видети: чл. 31 Преднацрта.
[753] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 172.
[754] Аналогија је омогућила почетни развој услова одговорности, одговорног лица и самог назива. L. Josserand, *De la responsabilité du fait des choses inanimées*, Librairie nouvelle de droit et de jurisprudence, Paris, 1897, pp. 13, 69, 76–78, etc. P. Malaurie *et al*., *op. cit*., p. 102.

француског одштетног права. Потом је чл. 1384 ст. 1 садржао правило да одговорност једног лица обухвата и штету од поступака лица за која је одговоран (родитељи за малолетнике, послодавац за запослене), као и штету од ствари. Дуго се сматрало да је наведени чл. 1384 ст. 1 заправо најављивао два случаја одговорности за штете од ствари: одговорност за животиње из чл. 1385 и одговорност за рушење зграде из чл. 1386. У оба случаја била је реч о одговорности без кривице, као јединим примерима објективне одговорности у законику, са уским кругом примене. Стога је развој општег правила о одговорности за ствари омогућила индукција одговорности за животиње. Друго оправдање лежи у поимању животиња као живих ствари (франц. chóse anime).

Према чл. 1243 CC (некадашњи чл. 1385),[755] власник животиње, или лице које се њоме служи, за време док је животиња у његовој државини одговоран је за штету коју она проузрокује, било да је под његовим надзором, било да се изгубила или побегла.[756] Реч је о одговорности за спонтано понашање животиње. Одговорност држаоца је објективна.[757] Она се не заснива на кривици, што представља правило у француском праву. Држалац се не може ослободити одговорности доказујући да није крив. Доказ одсуства његове кривице представља ослобађајући разлог само онда када се штета догодила случајно, услед више силе, кривице оштећеног или кривице трећег лица.[758] Одговорност се заснива на узрочној вези између деловања животиње и настале штете, а терети лице које има животињу у државини. Законска одредба заправо успоставља обориву претпоставку одговорности држаоца, коју он може оборити доказом страног узрока у проузроковању штете, који је за њега био непредвидљив и неизбежан.[759] Из наведеног разлога за ову врсту одговорности користе се, као више или мање срећни избори, изрази попут претпоставка одговорности (франц. présomption de responsabilité) и одговорност по чистом праву (франц. responsabilité de plein droit).[760]

[755] Реформа француског Грађанског законика из 2016. године обухватила је уговорно право и општа правила за све облигационе односе. Изостале су измене у области одштетног права, али су чланови законика добили нову нумерацију, ради постизања пречишћеног прегледа. По окончању реформаторског рада у области уговорног права, приступило се реформи одштетног права, који процес још увек траје.
[756] Видети: Art. 1243 CC.
[757] Законски текст упућује на особу која користи животињу, односно држи је или чува (франц. celui qui sert d'un animal). У старијој литератури ово лице је уобичајено означавано као *le gardien*, што у преводу значи чувар, држалац. M. Planiol, G. Ripert, *op. cit.,* p. 833. У поступку реформе одштетног права, предложено је озакоњење појма *le gardien*. Ministere de la Justice, Projet de reforme de la responsabilite civile, Mars 2017, art. 1243. Доступно на: https://www.justice.gouv.fr/ (приступ на дан 1.5.2024. године).
[758] M. Planiol, G. Ripert, *op. cit.*, pp. 833, 839.
[759] *Ibidem,* p. 833.
[760] P. Malaurie *et al*., *op. cit*., p. 107.

Оштећени као тужилац сноси терет доказивања свих релевантних услова одговорности: постојање штете, деловање животиње и узрочна веза између деловања животиње и настанка штете.[761] Положај оштећеног нема лице које је бесплатно користило туђу животињу, једнако као и у случају бесплатног коришћења туђе ствари.[762]

Потреба за судским тумачењем постојала је у погледу случајева штета од животиња које немају држаоца. Штете у саобраћајним несрећама услед судара са животињом која нема власника, или је он непознат, или није осигуран, обухваћене су Законом о финансијском обезбеђењу из 2003. године. Закон је регулисао одговорност за штете у виду оштећења здравља и имовине грађана,[763] путем система обавезног осигурања за поједине осигуране ризике, и проширио надлежност Гарантног фонда за саобраћајне несреће и несреће у лову,[764] обухватајући и ове случајеве штете. Ван ових случајева, када штету проузрокује животиња чији је власник непознат, оштећени има право задржавања животиње и да је преда надлежном органу ради продаје. Из тако добијених средстава, оштећеном се надокнађује штета.

Одговорност за штету од животиња зависи од њихове правне класификације на домаће и дивље. Правни режим првих регулисан је Законником о селу и поморском риболову, а правни режим других Законником о животној средини. По правилу, одговорност за штету од домаћих животиња обухваћена је уговорима о осигурању у домаћинству.[765] Правилније је рећи да се прави разлика између животиња које се могу присвојити и оних који не могу. Стога разликујемо одговорност за штету од животиња у државини, односно од власничких животиња (домаће животиње и присвојене дивље животиње) и одговорност за штету од дивљих животиња. Ова разлика је јасно видљива: за штету од првих одговара њихов држалац, док за штету од других, по правилу, нико није одговоран.

3.2.1. Одговорност за штету од власничких животиња

Наступање одговорности за штету од власничких животиња претпоставља испуњење одговарајућих услова. Нужно је да је штета настала од животиње која се

[761] J.S. Borghetti, The Borderlines of Tort Law in France, in M. Martin-Casals (ed.), *The Borderlines of Tort Law Interactions with Contract Law*, Intersentia, 2019, p. 150.
[762] C. van Dam, *op. cit*., p. 61.
[763] Loi n° 2003-706 du 1er août 2003 de sécurité financière.
[764] Article L421-1 du Code des assurances de 1976, dernière mise du 16 février 2025.
[765] E. Rude-Antoine, *op. cit*., p. 458.

налази у државини лица, да постоји каузална веза између деловања животиње и штете, и да постоји одговорно лице.

Примена чл. 1243 CC наткривљује животиње које су предмет присвајања.[766] На првом месту, то су домаће животиње (франц. *l'animal domestique*). Према ставу Касационог суда, домаће животиње су жива бића која живе, хране се и размножавају под човеком бригом.[767] Таква дефиниција обухвата све животиње које служе човеку: теглеће, товарне, јахаће, стоку, живину; као и све животиње које живе у домаћинству, прилагођене човековом начину живота (одомаћене и припитомљене). Кућни љубимци (франц. *l'animal de compagnie*) се сматрају домаћим животињама. Законик о селу и поморском риболову дефинише кућног љубимца као било коју животињу која се чува или коју човек држи ради сопственог задовољства.[768] Тиме појам кућног љубимца заправо превазилази оквире одомаћене или припитомљене животиње јер се кућним љубимцем сматра *било која животиња*, што дозвољава теоријско обухватање и дивљих. Ово је од значаја јер су кућни љубимци заштићени посебним правним прописима, на европском и националном нивоу, у односу на остале домаће животиње. У питањима одговорности за штету нема разлике. На другом месту, чл. 1243 CC обухвата и штету од дивљих животиња које је човек присвојио и држи.

Услов одговорности није да лице заиста има државину над животињом у тренутку проузроковања штете,[769] односно да остварује могућност надзора и контроле. Последица таквог правила јесте немогућност држаоца да се ослободи одговорности доказујући да је животиња, коју је требало да чува, изашла из његове власти. Прво, ово из разлога јер је улога држаоца управо контрола животиње, која подразумева да се стара да животиња не изађе из његове власти. Тражећи корен и ове одговорности у кривици, Рипер је истицао да постоји кривица када лице надзор над животињом чини на такав начин који омогући да животиња побегне или одлута.[770] Друго, из разлога спречавања злоупотребе. Стога држалац одговара и када је животиња побегла или одлутала.

Не постоји претпоставка узрочне везе да штета, настала у вези са животињом, потиче од ње. На оштећеном је терет доказивања. Узрочна веза треба да буде извесна и

[766] Оштећени је зауставио ауто испред имања туженог пчелара, када га је убола пчела у врат, због чега је добио напад и потом проузроковао штету на аутомобилу. Суд је утврдио одговорност пчелара јер је штету проузроковала животиња коју он чува, истичући да је реч о животињи коју је тужени присвојио. Cour de Cassation, Chambre civile 2, du 6 mai 1970, 69-11.121. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[767] Cour de Cassation, Chambre criminelle, du 14 mars 1861. Наведено према, E. Rude-Antoine, *op. cit.*, p. 429.
[768] Видети: Art. L214-6 du Code rural et de la pêche maritime.
[769] P. Malaurie *et al.*, *op. cit.*, p. 102.
[770] M. Planiol, G. Ripert, *op. cit.*, p. 839.

непосредна (франц. certain et direct).[771] Нужно је да је штета настала услед активног учешћа животиње, али није неопходно да постоји материјални контакт животиње са оштећеним.[772] Уколико је животиња имала контакт са оштећеним (услов додира телом), претпоставља се да је постојала активна улога животиње. Изостанак директног контакта отежава доказивање узрочне везе. Активна улога животиње тада може да настане услед њеног неприродног положаја или понашања.[773] Додатно, штета не мора да потиче од деловања животиње, али мора да потиче од животиње, дакле од узрока који су директно повезани са њом (нпр. ширење заразне болести). Када је животиња имала пасивну улогу, судови нису били склони утврђивању узрочне везе.[774]

Узрочну везу као услов одговорности карактеришу два обележја. Прво обележје јесте извесност да је деловање животиње узрок штете. Друго обележје јесте да је штета директна последица деловања животиње.[775] Одвојено се разматра узрочна веза у ситуацији када животиња повреди лице А, које је требало да нешто учини за лице Б. Држалац животиње одговора само за штету коју претрпи лице А, док у односу на штету коју трпи лице Б не постоји непосредна узрочна веза.

Одговорно лице је држалац животиње. У судској пракси је развијен став да се држаоцем сматра лице које је у тренутку проузроковања штете имало „моћ употребе, управљања и контроле над ствари",[776] тј. над животињом. Француско право не познаје концепт деликтне одговорности, те у том смислу нема препреке да се малолетнику призна својство држаоца.[777] Претпоставља се да је власник истовремено и држалац. Власник животиње је примарно одговоран.

Уколико је власник другом лицу пренео овлашћење употребе, управљања и контроле над животињом, оно ће се сматрати држаоцем. Пренос овлашћења може да има правни основ у правном послу којим се другоме даје право употребе животиње у

[771] C. van Dam, *op. cit*., p. 319.
[772] P. Malaurie *et al*., *op. cit*., p. 102.
[773] Cour de Cassation, Chambre civile 2, du 17 janvier 2019, 17-28.861. Суд је утврдио одговорност власника паса, који су са раздаљине од десет метара уплашили коња и тиме узроковали да коњ збаци јахача са леђа. Власници паса сматрани су одговорним за насталу штету иако је изостао директни контакт, али је понашање животиња (у трку, без повоца, низбрдицом ка коњима) представљало њихову активну улогу у настанку штете. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[774] C. van Dam, *op. cit*., p. 320.
[775] P. Malaurie *et al*., *op. cit*., pp. 55–60.
[776] Cour de Cassation, Chambres réunies, du 2 décembre 1941. Власник аутомобила допустио је свом малолетном сину да га користи, али му је ауто у ноћи између 24. и 25. децембра 1939. године украден. Када је потом истим аутомобилом проузрокована саобраћајна несрећа, оштећени су тужили власника. Суд је истакао да је у време проузроковања штете власник аутомобила био лишен употребе, управљања и контроле над возилом. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[777] J. S. Borghetti, *op. cit*., p. 151.

сопственом интересу (плодоуживалац, закупац, зајмопримац), или да произлази из околности случаја.[778] Када је животиња поверена лицу да је користи у интересу власника, али које се професионално бави пружањем услуга у вези са животињом, оно ће се сматрати држаоцем (ветеринар, крчмар, превозник животиње до кланице).[779] Уколико је власник задржао право коришћења, руковођења и контроле над животињом, а улога лица које пружа професионалну услугу се своди на давање инструкција животињи, тада није дошло до ефективне промене носиоца контроле.[780] Битан је материјални елемент могућности надзора и контроле, те ће својство држаоца имати лице које *de facto* држи животињу, без обзира на другачије уређење уговорног односа између власника и тог лица, или у одсуству било каквог уговора. Међутим, повремено или краткотрајно држање без формалног преноса овлашћења не даје лицу својство држаоца.

Лице које је узурпирало положај држаоца, супротно његовој вољи или у одсуству његове сагласности (противправни држалац), сматраће се одговорним лицем. Да би се држалац ослободио одговорности, нужно је да нема његове кривице.[781]

Не сматра се држаоцем лице које, у својству запосленог или помоћника код власника или држаоца, употребљава животињу у интересу послодавца или налогодавца. Уколико оно претрпи штету од животиње може позивати на одговорност држаоца, уколико се у околностима случаја не стичу услови за одговорност због повреде на раду.[782] Међутим, помоћник постаје држалац животиње уколико је употребљава за своје потребе, уз или без сагласност власника или претходног држаоца.[783]

Да би се држалац животиње ослободио одговорности, мора да докаже да постоји кривица оштећеног. Међутим, чињеница да постоји кривица оштећеног није довољна да ослободи држаоца одговорности уколико постоји и његова кривица, односно уколико је

[778] Cour d'appel de Versailles, du 13 février 1998, 1996-048. Суд је у случају уједа пса утврдио одговорност тужене, којој је власник поверио пса на чување пар дана. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[779] M. Planiol, G. Ripert, *op. cit*., p. 834.
[780] Cour de cassation, 2e chambre civile, du 16 juillet 2020. Власник је на паради јахао свога коња, када је због изненадне појаве два бика дошло до несреће, у којој је више лица било повређено. Тужени власник истакао је пред судом да је инструктор одговоран за штету коју је проузроковао његов коњ јер је инструктор био задужен за контролу и тренинг коња за потребе параде. Касациони суд је у овом предмету подвукао два основна принципа потребна за промену статуса држаоца животиње: пренос овлашћења мора да буде делотворан и да испуњава услов реалног вршења моћи усмеравања, контроле и употребе животиње. Суд је ценио ко је од ова два лица, власник или инструктор, имао ефективну моћ над животињом и да ли су инструкторова овлашћења подучавања животиње била довољна да је контролишу, као и да ли је искључена солидарна одговорност између ових лица. Доступно на: https://www.doc-du-juriste.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[781] C. van Dam, *op. cit*., p. 64.
[782] M. Planiol, G. Ripert, *op. cit*., p. 836.
[783] *Ibidem*, p. 837.

њему било могуће да предвиди и спречи штету.[784] Једнако важи и за доказивање кривице трећег лица: нужно је да је скривљена радња трећег била непредвидљива и неотклоњива за држаоца.[785] У оба случаја, примећујемо да је за ослобођење одговорности држаоца потребно испуњење три услова. Први, да не постоји његова кривица. Иако је реч о објективној одговорности, уколико постоји кривица држаоца, он се не може ослободити одговорности. Други, да постоји кривица оштећеног или трећег лица. Кривица може имати облик намере или непажње (нпр. ослобађање затворене или везане животиње, изазивање или навођење животиње да нападне). Треће, да понашање оштећеног или трећег за држаоца представља вишу силу – непредвидљив и неотклоњив догађај. Уколико је оштећени само допринео настанку штете, накнада ће бити умањена.[786]

На крају, виша сила је трећи ослобађајући разлог, схваћена као спољни догађај, необухваћен ни радњом оштећеног ни радњом трећег лица, који је за држаоца био непредвидљив и неотклоњив. Приметно је да се тек на терену ослобађања од одговорности поставља питање адекватности узрочне везе.[787] Уколико штета потиче од животиње, коју чињеницу доказује оштећени као тужилац, суд утврђује одговорност иако нема штетникове кривице. Међутим, штетник као тужени може да доказује да деловање животиње није било адекватно штети као последици. Другим речима, он може да доказује да постоји спољни разлог који је прави правни узрок штете.

У француском праву истиче се разлика између наведених ослобађајућих разлога (франц. causes d'exonération) и оправдавајућих чињеница (франц. faits justificatifs).[788] Потоње искључују противправност, те нема одговорности. Иако је у теорији спорно питање да ли је противправност услов вануговорне одговорности, пристанак оштећеног за учешће у високоризичним активностима са животињама неспорно ослобађа одговорности држаоца. Ово нарочито важи за учешће у спортовима (трке коња или борбе са биковима), ако је штета настала кршењем правила спортске игре.[789]

---

[784] Cour de Cassation, Chambre Civile, du 4 février 2010. Оштећена је звонила на капији, представила се власници која је била у дворишту и, како је капија била отворена, ушла је у двориште, иако је видела да су поред власнице велики пси. Апелациони суд ослободио је одговорности власницу паса, налазећи да постоји кривица оштећене, али је Касациони суд поништио такву одлуку, нашавши да нижестепени суд није испитао да ли је, према околностима случаја, власница могла да предвиди реакцију својих паса и да спречи штету. Наведено према, E. Rude-Antoine, *op. cit.*, p. 458.

[785] M. Planiol, G. Ripert, *op. cit.*, p. 840.

[786] C. van Dam, *op. cit.*, p. 61.

[787] *Ibidem*, p. 320.

[788] J. S. Borghetti, *op. cit.*, p. 147.

[789] Судови су склони неуважавању правног значаја пристајања на ризик када је реч о телесним повредама и повредама које су претрпели гледаоци. Притом, лице може пристати само на нормалан ризик настанка штете, док пристанак на ненормални ризик нема правно дејство. P. Malaurie *et al*., *op. cit.*, pp. 76, 103. У

3.2.2. Одговорност за штету од дивљих животиња

Дивље животиње су оне које се налазе слободно у природи и које човек није припитомио. Дивљач су дивље животиње које су предмет лова, те оне заправо представљају поткатегорију. По правилу, дивље животиње и дивљач немају држаоца. Стога је питање штете коју оне проузрокују издвојено.

Француско право уподобљава дивље животиње правном режиму ничијих ствари. Како немају држаоца, за штету коју оне проузрокују нико не сноси одговорност, те се сматрају случајним. Међутим, уколико би неко лице употребило дивљу животињу као средство наношења штете другоме (на пример, усмеравање дивљачи ка одређеној мети током лова), то лице би сносило субјективну одговорност (чл. 1240 CC). Уколико лице присвоји дивљу животињу и над њоме ефективно врши власт употребе, управљања и контроле, важи објективна одговорност за штету од животиња (чл. 1243 CC).

Положај дивљих животиња које имају природна станишта на приватним непокретностима је специфичан. Када је реч о штети изазваној њиховим спонтаним понашањем, судска пракса је развила став да је власник непокретности одговоран да накнади штету проузроковану његовим суседима.[790] Ово правило је важило само у односу на животиње које су предмет лова. Одговорност се заснивала на обавези власника ловних површина да се старају о популацији дивљачи и спречавању штете које оне могу да проузрокују на суседним непокретностима. Када се дивљач толико размножи да уништава жетву на комшијским непокретностима, или напада комшијска стада, власник ловне површину дужан је да реши проблем популације, било сам било уз помоћ суседа и других ловаца. Према Риперу, обавеза уништења дивљих животиња обухвата, поред дивљачи, и инсекте штеточине, укључујући и њихове ларве које могу бити разношене ветром.[791] Осим власника ловне површине, одговорно лице може бити закупац или плодоуживалац, коме је пренето право управљања непокретношћу и право лова.

Законик о животној средини уређује право на накнаду штете од крупне дивљачи на пољопривредним усевима и ванпарнични поступак за остваривање ове накнаде.[792] Захтев за накнаду штете се подноси подручном ловном удружењу.

смислу реченог, нормалан ризик се сагледава спрам ситуације, за шта пример представља управо учешће на кориди, имајући у виду да изазовност кориде лежи у избегавању бика у блиском контакту.

[790] M. Planiol, G. Ripert, *op. cit.*, pp. 843, 844.

[791] *Ibidem*, p. 845.

[792] Видети: Art. L426-1 à L426-8 du Code de l'environnement de 2000, dernière mise du 01 mars 2025.

Нужно је испуњење неколико услова. Први, право на накнаду обухвата штету на усевима, дугогодишњим засадима, простору између засада или на жетвеној мрежи (њиве, воћњаци, виногради, култивисане ливаде). Појам штете не обухвата оштећења у дворишту, парку или на слободним непољопривредним површинама (нпр. обале реке, мочваре, језера, шуме), ни повреду или усмрћење домаћих животиња, ни повреде лица. Други, право на накнаду постоји само ако штета потиче од крупне дивљачи, која је предмет лова. Штета коју проузрокује животиње које нису предмет лова (укључујући и малопре истакнуте инсекте), као и штета од ситне дивљачи, не остварује се овим правним путем. Трећи, право на накнаду постоји ако штету проузрокује дивљач која не потиче са ловне површине која припада оштећеном. Овај услов последица је обичајног права и историјског уређења права лова у Француској.

Реципрочно услову правног облика штете, накнада има натурални облик (поправљање и обнављање засада, међупростора и жетвене мреже) и новчани облик (противвредност изгубљеног рода). Оштећени остварује право на новчану накнаду само уколико штета на усевима пређе прописани минимални праг, који прописује Национална комисија за накнаду штете од дивљачи. Притом, уколико је процењени износ штете виши од минималног прага, оштећени не добија пун износ накнаде, већ се она умањује за тај минимални износ. Тај минимални износ оштећени сноси сам, те је реч о ненадокнадивом делу штете. Национална комисија за накнаду штете од дивљачи утврђује и максималне износе накнаде штете, као и максималне трошкове натуралне реституције оштећења.

Уколико није задовољан одлуком о накнади штете, оштећени има право на жалбу. Међутим, нема право на судску заштиту јер је реч о штети од ничијих ствари. Представљени ванпарнични поступак је једини правни пут за остваривање права на накнаду штете од дивљих животиња које нико није присвојио.

3.2.3. Реформа француског одштетног права

Последње деценије обележене су реформаторским процесима у грађанскоправној области.[793] Реформа уговорног права је завршена 2018. године, док је реформа одштетног права текући процес, о којем дебата траје већ две деценије. Након вишегодишњег рада

[793] Након реформе наследног права и права осигурања, уследило је облигационо право. H. Boucard, The curious process reforming France's law of obligations, *Montesquieu Law Review*, Iss. 1, 2015, p. 62.

различитих радних група на нацртима измена законика,[794] Министарство правде припремило је Предлога закона о грађанској одговорности 2017. године.[795] Предлог је усмерен ка измени и реструктурирању постојећих чланова Грађанског законика о уговорној и вануговорној одговорности.

У домену одговорности за штету од животиња, предлог садржи значајну измену: одговорност за штету од животиња није посебно регулисана, какав је случај данас. Према предлогу, чл. 1243 уређује одговорност за штету од ствари. Дакле, предложено је укидање посебних одредби о одговорности за штету од животиња и обухватање овог случаја проузроковања штете под оквире одговорности за штете од ствари. Тиме је развој објективне одговорности у француском праву добио ироничан обрт. Од регулисане одговорности за штете од животиња, која је служила као пример за развој одговорности за штете од ствари у судској пракси, реформа води подвођењу штете од животиња (узор) под оквир штете од ствари (резултат). Такав приступ је могућ управо из разлога међусобне усклађености ова два случаја одговорности.

Предложени чл. 1243 уређује одговорност лица за штету коју физички предмети (ствари), које има у државини, причине другима (ст. 1). Услов одговорности јесте да је штета настала услед активног коришћења ствари. Узрочна веза се претпоставља уколико је ствар, у стању кретања, дошла у додир са лицем или имовином која је оштећена (ст. 2). У преосталим ситуацијама, на оштећеном је терет доказивања да је постојала активност у вези са ствари, тако што ће доказати постојање мане (недостатка) ствари или абнормалности њеног положаја, стања или понашања (ст. 3). Одговорно лице је држалац (франц. le gardien), односно лице које користи, контролише и управља ствар у време проузроковања штете (ст. 4). Предлог јасно истиче објективну одговорност држаоца (франц. de plain droit). Суштински, нема измене постојећег режима одговорности за штету од животиња, управо због услова активног деловања ствари – кретање и напад животиње су карактеристични начини проузроковања штете.

Предлог закона садржи и измене одговорности за претеране имисије у суседским односима. Према предложеном чл. 1244, лице које има правно овлашћење да користи непокретности (власник, закупац, носилац другог права, лице које извршава посао на непокретности) одговара за штетне емисије које превазилазе нормалне границе у

[794] D. Tsiaklagkanou, French Tort Law Reform: A Rapprochement to Other Legal Systems?, *Journal of International Business and Law*, Vol. 22, Iss. 2, 2023, pp. 243, 244.
[795] Ministere de la Justice, Projet de reforme de la responsabilite civile, Mars 2017. Предлог закона је предмет разматрања у радним групама.

суседским односима. Његова одговорност је објективне природе. Ово постаје значајно питање у погледу примене теорије прекомерних имисија на понашање животиња које се налазе на земљишту или живе у згради (бука, мириси). Судови су из апсолутног права својине, које припада и једном и другом лицу у суседским односима, извели закључак да постоји повреда права на мирно уживање свог права својине када емисије са суседне непокретности прелазе нормалне границе (франц. dommage qui excède les inconvénients normaux de voisinage).[796] Штетник је дужан да пружи одговарајућу надокнаду за претрпљено узнемиравање.

У овом делу предлог закона је постао беспредметан јер је током 2024. године усвојен закон којим је измењен чл. 1253 СС у погледу одговорности за штету од претераних емисија (франц. les troubles anormaux du voisinage).[797] Регулисано је да објективну одговорност сноси власник, закупац, држалац, бенефицијар (корисник) из правног посла са овлашћењем да користи непокретност или носилац другог права. Нужно је да је штета настала као последица емисија изван нормалних граница.

У судској пракси различити примери понашања животиња оцењени су као претерано узнемиравање у суседским односима (редовно и гласно оглашавање препелица, слободно лутање паунова, постављање кошница близу међе), као и бука, мириси, инсекти и ђубриво који прате држање или узгој пилића, петлова или гусака, зечева и паса.[798] Процена претераног узнемиравања зависи од свих околности случаја, те стога има релативан карактер.

[796] E. Montero, Q. van Enis, *op. cit.*, pp. 34, 35. М. Вучковић, *op. cit.*, стр. 170–174.
[797] Loi n° 2024-346 du 15 avril 2024 visant à adapter le droit de la responsabilité civile aux enjeux actuels.
[798] E. Montero, Q. van Enis, *op. cit.*, p. 37.

4. Субјективна одговорност за штету од животиња

Супротно од правних система који животиње посматрају као изворе опасности, што оправдава примену објективне одговорности, поједини правни системи одговорност за штету од животиња заснивају на кривици. Правилније је рећи да поједини правни системи не издвајају штете од животиња као специфичне случајеве, који оправдавају промену режима одговорности у односу на раширено поље субјективне одговорности. Такав пример нуде аустријско и швајцарско право, која познају објективну одговорност (нпр. за штету од нуклеарних постројења), али не издвајају штету од животиња као посебан извор опасности. У литератури се истиче да границе објективне и субјективне одговорности нису прецизно одређене, већ да има много градационих области: што је опаснија активност или ствар, захтеви пажње су већи, што води „објективизираној" одговорности.[799] У том погледу, правни стандард кривице постаје одлучујућ, те му у наставку посвећујемо посебну пажњу.

Важно је одмах напоменути да ни аустријско ни швајцарско право нису „чисти" системи субјективне одговорности за штету од животиња. Оба правна система регулишу одговорност за штету од дивљачи, која се не заснива на кривици одговорног лица, али ни искључиво на повећаном ризику настанка штете. Притом, дивљач је само поткласификација у оквиру класе дивљих животиња. Из свих ових разлога сматрамо да је оправдано издвојити аустријско и швајцарско право од осталих правних система, који претежно равноправно уређују субјективну и објективну одговорност за штете од животиње, због чега их означавамо као мешовите правне системе.

4.1. Аустријско право

Принцип кривице је владајући у области имовинске одговорности. Аустријски законодавац упоредо регулише уговорну и неуговорну одговорност (§§ 1293, 1295 ABGB), због чега је прихваћен јединствени појам кривице.[800] Три значајне разлике постоје између уговорне и вануговорне одговорности.[801] Прва се тиче терета доказивања кривице као услова одговорности. Код вануговорне одговорности оштећени (тужилац)

[799] J. Flume, *op. cit.*, pp. 218, 219. B. A. Koch, H. Koziol, *op. cit*., p. 9.
[800] М. Караникић Мирић, *Кривица као основ вануговорне грађанскоправне одговорности,* стр. 71–72.
[801] E. Karner, B. Koch, The Borderlines of Tort Law in Austria, in: Miquel Martin-Casals (ed.), *The Borderlines of Tort Law: Interactions with Contract Law*, Intersentia, 2019, p. 15.

мора да докаже постојање кривице одговорног лица (туженог), док за уговорну одговорност важи оборива претпоставка кривице.

Друга разлика постоји у погледу одговорности за другог. У домену уговорне одговорности, уговорник је одговоран за сво штетно понашање помоћника кога је унајмио ради испуњења уговорне обавезе. У домену вануговорне одговорности, лице одговара за ону штету коју је његов помоћник проузроковао, уколико је био неоспособљен или за кога је знао да је опасан (§ 1315 ABGB).

Трећа разлика тиче се права на накнаду чистог економског губитка, који се огледа у смањеној вредности ствари, без да је истовремено дошло до повреде апсолутних права.[802] Овај вид штете надокнадив је само у случају повреде уговорне обавезе. Изузетно, право на накнаду чистог економског губитка постоји у случају вануговорне одговорности уколико је штета проузрокована кршењем добрих обичаја, злоупотребом свог права са намером проузроковања штете другоме (§ 1295 (2) ABGB), или свесним давањем лажног савета или погрешне информације (§ 1300 ABGB).[803] С обзиром на конкуренцију врста одговорности, оштећени има право избора. Олакшан процесни положај оштећеног као тужиоца односи превагу у корист избора уговорне одговорности.

Аустрија као друга европска држава која је усвојила грађански законик посебно регулише одговорност за штету од животиња. Прописана је субјективна одговорност, заснована на претпоставци кривице.[804] Спецификум аустријског права огледа се у субјективном схватању појма кривице, која се процењује на основу знања и способности лица (штетника) да схвати значај своје радње.[805]

Посебним прописима уређена је одговорност на принципу каузалитета за поједине случајеве штете (на пример, друмски и железнички саобраћај). Ови прописи регулишу обавезе безбедног одвијања саобраћаја (нем. Verkehrssicherungspflichten). Аустријски судови су уважавали повећани ризик штете као основ одговорности на два начина: први, кроз ублажавање терета доказивања за оштећеног, и други, аналогном применом правних решења из посебних закона на нерегулисане случајеве штете.[806] На тај начин, развијене су обавезе безбедног одвијања друштвених односа.

---

[802] H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, p. 193.
[803] *Ibidem*.
[804] Пре Новела из 1916. године, одговорност за штету од животиња заснивала се на доказаној кривици. Друга реченица у § 1320 ABGB гласила је: „Ако се кривица такве врсте не може доказати, сматра се да је штета настала случајно." Новеле из 1916. године избрисале су наведену другу реченицу и засновале одговорност на претпостављеној кривици, који режим важи и данас. Видети: § 1320 ABGB.
[805] G. Etier, *op. cit.*, p. 25.
[806] *Ibidem*, p. 26.

Аустријски законодавац и судије су повећани ризик настанка штете произвели у основ одговорности мимо устројства грађанског законика. У том процесу, опасност коју држање животиња ствара тек је маргинално препозната као вид таквог ризика. Последица овог препознавања није била промена постојећих одредби грађанског законика, но су судови развили ново тумачење кривице као услова одговорности за штету од животиња. Додатно, и законодавац је извршио допуну законика, регулишући одговорност за стоку на испаши. Стога у аустријском праву разликујемо општа правила о одговорности за штету од животиња и правила о одговорности за штету од стоке на испаши. Иако су оба случаја одговорности заснована на принципу кривице, између њих постоје разлике, на које у наставку указујемо.

4.1.1. Општа правила о одговорности за штету од животиња

За штету од животиња одговара онај који је животињу натерао, надражио или занемарио чувати. Лице које држи животињу одговорно је ако не докаже да је обезбедило потребно чување или старање.[807]

Одговорност терети лице које је животињу натерало на штетно понашање или надражило. То може бити било које лице, независно од његовог правног односа према животињи: власник, држалац, треће лице. Ако животињу нико није натерао или надражио, одговорност сноси онај ко је дужан да чува животињу; дакле, њен држалац. То је лице дужно да се стара и врши надзор над животињом, али није нужно да је њен власник.[808] Према ставу Врховног суда Аустрије, држалац је лице које чува животињу све време, контролише животињу и у своје име одлучује како ће се животиња држати и надзирати.[809] Захтев чувања животиње „све време" испуњен је и када је животиња била поверена другоме, уколико је држалац наложио како ће други да надзире животињу. Одговорност држаоца се заснива на пропусту дужне пажње или старања, односно на занемаривању дужности надзора.

[807] Видети: § 1320 (1) ABGB.
[808] J. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, стр. 18.
[809] OGH 1989-03-16 6 Ob 742/88. Тужиља је претрпела тешке повреде када је ждребац прескочио ограду испред ње, а она услед страха пала на камен. Тужени је власник фарме ждребаца и пружа услуге чувања и тренирања ждребаца, али није њихов власник, те је истакао да није држалац ових животиња у смислу § 1320 ABGB. Суд је утврдио да тужени јесте држалац у смислу § 1320 ABGB јер чува животиње на одређено или на неодређено време, врши контролу и самостално одлучује о начину држања животиња и о надзору над животињама. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

Наведена правила треба разумети обрнутим редоследом но како су у законској норми наведена. За штету од животиња одговоран је држалац. Он се може ослободити одговорности доказујући да није било пропуста у чувању животиње, односно да није било његове кривице (претпоставка кривице). Уколико држалац докаже да је обезбедио потребно чување или надзор животиње, према стандарду пажње који одговара типу и потребама животиње, биће ослобођен одговорности. Такође, држалац се може ослободити одговорности, доказујући да је треће лице натерало или надражило животињу. Уколико оштећени упери одштетни захтев према лицу за које тврди да је натерало или надражило животињу, не мора доказивати његову кривицу јер претпоставка кривице обухвата и њега. Тужени се може бранити доказивањем супротног, или да постоје друге околности које га ослобађају одговорности. Лице које је животињу натерало или надражило не мора бити њен држалац, када нема ни обавезу дужне пажње.

Уколико су више лица држаоци животиње, њихова одговорност је солидарна. Одговорност солидарног држаоца заснива се на његовој кривици, која се огледа у непоштовању обавезе пажње и упознавању осталих солидарних држалаца о опасностима и потребама држања животиње. За заснивање одговорности није опредељујуће који солидарни држалац је у тренутку настанка штете имао контролу над животињом.[810] Услови одговорности су штета, каузална веза између радњи или пропуштања лица и штете као последице, кривица лица и противправност његовог деловања.

Према § 1294 ABGB, противправна штета настаје вољно или невољно, те се разликују зла намера, скривљено незнање и недостатак дужне пажње (односно намера, крајња непажња и обична непажња). Вољне и невољне грешке заједно се означавају појмом кривице (нем. Verschulden).

Кривица је каучук појам чију садржину одређује судија, на основу сопственог искуства, тумачења ставова изражених у правној доктрини и раније судске праксе. Кривица у грађанском праву изражава одступање од понашања које се основано могло очекивати од лица у датим околностима. Према упореднику за процену очекиваног понашања, разликујемо субјективно и објективно мерило кривице.[811]

---

[810] OGH 1991-9-18 2 Ob 540/91. Тужилац је поднео тужбу због уједа ротвајлера. Власник је предао пса лицу Б на чување на неодређено време, што је он чинио заједно са лицима А и В. Сво троје су имали обавезу да хране и шетају пса, када је ко слободан. Пре штетног догађаја, тужилац је одређено време провео у кући са лицима А, Б и В, где је био присутан и пас, а потом је изашао у шетњу са лицем В и псом, када га је пас ујео. С обзиром на чињеницу да пас није имао корпу током шетње, суд је утврдио одговорност тужених А, Б и В јер је тужени В шетао пса без корпе, а тужени А и Б нису предузели мере предострожности (упозорење лица В, стављање корпе псу) да до штете не дође. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

[811] H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, pp. 202–205.

Спецификум аустријског права јесте примена субјективног стандарда кривице: постојање кривице се цени на основу личних способности и знања штетника (одговорног лица).[812] Са друге стране, објективни стандард кривице, који је прихваћен у већини европских правних система, подразумева да се кривим сматра лице које се у датим околностима није понашало онако како је требало. Стандард понашања „како је требало у датим околностима" има изразито ситуациони карактер, али се своди на очекивано понашање разумног и пажљивог човека.[813] Другим речима, процењује се шта се у датим околностима могло очекивати од разумног и пажљивог човека. Уколико понашање штетника достиже тај стандард, онда нема његове кривице нити одговорности. У супротном кажемо да он јесте крив.[814] Понашање разумног и пажљивог човека је, поново, стандард који зависи од друштвене средине, занимања, образовања и узраста лица. На овај начин је у већини европских држава напуштено субјективизирано схватање кривице и њен појам добио је објективизовани облик. Процес одрицања од субјективног елемента у самом појму кривице, због ког обележја је кривица препозната као *једини* субјективни услов одговорности и према том услову цела установа носи назив *субјективна* одговорност,[815] даје иронични обрт историји кривице у грађанском праву.

У аустријском праву одговорност за штете од животиња заснива се на намерном и непажљивом понашању држаоца животиње. Разматрајући обавезу пажње над животињама, судска пракса стоји на становишту да захтеви о начину њиховог чувања не смеју да буду претерани када је реч о доброћудним и безопасним кућним љубимцима.[816] Аустријско право не регулише објективну одговорност за штету од животиња, али приликом процене разумно потребне пажње држаоца уважава опасност коју животиња

[812] E. Karner, B. Koch, *op. cit*., p. 18.

[813] Скица у чл. 127 садржи правило *Када постоји кривица*: При просуђивању да ли је лице које је штету проузроковало криво или не, то јест да ли се понашало како је требало, суд води рачуна о редовном току ствари и о томе шта се од разумног и пажљивог човека могло основано очекивати у датим околностима.

[814] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 244–245.

[815] М. Караникић Мирић, О разграничењу кривице од узрочности и противправности, *Правни живот*, бр. 10, 2006, стр. 1043.

[816] OGH 1960-02-03 5 Ob 29/60. Када власник дозволи псу да слободно трчи улицама без корпе и без контроле, тада постоји кршење обавезе дужне пажње, независно од тога да ли је пас опасан или не.

OGH 1980-02-06 6 Ob 782/79. Пас је ујео комшијско дете које му је било познато на путу између комшијских фарми. Суд је утврдио да нема повреде дужности чувања пса јер је његово држање без ланца било уобичајено за конкретну околину, при чему присуство и понашање пса није представљало изненађење за тужиоца.

OGH 1984-10-09 2 Ob 624/84. Тужиља је шетала свог пса у парку, када ју је оборио туђи пас и нанео јој повреде. Суд је утврдио да је уобичајена пракса да власници пусте своје псе да слободно трче кроз парк у шетњи, те да нема непажње власника само зато што пас није био на повоцу. Притом, чињеница да је и тужиљин пас био пуштен да трчи слободно указује да су сви власници паса упознати са понашањем паса у парку. Све доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

представља, с обзиром на своју врсту, употребу, раније понашање и природу.[817] Судови једнако истичу да § 1320 ABGB не игнорише опасност од животиње које су вођене нагоном и инстиктом, али ту опасност посматра и са аспекта људског искуства.[818] Дакле, приликом процене дужне пажње, суд узима у обзир све околности случаја, а нарочито опасност коју животиња представља, вероватноћу наступања штете и нужност постизања баланса између интереса држаоца животиње и других лица.[819] Потоње произилази управо из става да захтеви надзора над животињом не треба да буду претерани, те да чување не треба да предупреди сваку могућу штету.[820] Држалац треба да прилагоди држање животиње тако да спречи предвидљиву штету.

Из наведених разлога, стандард дужне пажње ипак носи одређени објективни карактер јер се не процењује искључиво спрам знања и вештина држаоца животиње, већ и одређених спољних фактора о којима он мора да води рачуна (нпр. претходно понашање животиње). Једнак приступ судови имају и када је реч о одговорности за штету од грађевина (§ 1319 ABGB), тумачећи постојање кривице кроз објективни објектив.[821]

Речено указује да се у домену одговорности за штету од животиња или грађевина одступило од субјективистичког стандарда кривица. Одговорност у овим случајевима се заснива на објективистичком стандарду кривице, који дозвољава уважавање опасности

---

[817] OGH 1938-05-10 3 Ob 374/38. Суд је истакао став да је држалац животиње дужан да животињу чува на начин који је уобичајен и одговарајући за дату животињу, имајућу у виду њену врсту и употребу којој служи. Одговорност се заснива на пропусту пружања таквог начина чувања.
OGH 2005-11-03 6 Ob 227/05h. Тужиља и тужена су шетале у шуми, где је тужена пустила свог пса да слободно трчи. Пас је трчао око тужиље и тужене, залетео се и отпозади оборио тужиљу, која је претрпела тешке повреде. Суд је утврдио непажњу тужене у чувању свог пса зато што га је пустила да трчи слободно у шуми, где се људи шетају, а пас тежи 30 килограма и познат је као разигран и наглих покрета. Све доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

[818] OGH 1996-07-09 4 Ob 2155/96g. Суд је ценио чињеницу да је тужилац оштећени пришао коњу с леђа и закључио да је општепознато да се коњима не прилази отпозади. Нарочито је интересантно да је суд „подвукао" да је ирелевантно описати коња као опасну животињу јер сваки коњ, па и онај доброћудни, зна да се ритне, а нарочито уколико му неко прилази превише близу с леђа. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

[819] Наведена три фактора суд је истакао у већем броју пресуда и важе као усвојени судски стандард. Као пример издвајамо OGH 2011-12-13 5 Ob 224/11v. Тужени је посетио парк природе где га је напао јелен. Суд је истакао да је држалац парка природе истовремено и држалац дивљих животиња које живе у њему, те да је на њему била дужност пажње у чувању животиња. Одлучујући фактори за опредељење начина чувања животиње јесу опасност коју животиња представља, вероватноћа наступања штете услед специфичног понашања или употребе животиње и баланс између интереса обухваћених страна. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

[820] OGH 1989-03-16 6 Ob 742/88. Тужиља је претрпела тешке повреде када је ждребац расе норикер прескочио ограду испред ње, а она услед страха пала на камен. За држање ових ждребаца уобичајено је постављање ограде висине од 1,20 метара, при чему није потребна електрична ограда. Тужени је власник фарме ждребаца и имао је електричну ограду висине од 1,30 метара, са капијом висине од 1,60 метара. Суд је утврдио да нема одговорности туженог јер је предузео уобичајене мере предострожности ради спречавања предвидљиве штете, а имајући у виду да ждребци расе норикер нису скакачи, те да се не очекује да прескоче ограду ове висине.

[821] G. Etier, *op. cit.*, p. 27.

које држање животиња ствара за околину држаоца.[822] Грешка држаоца се огледа у пропусту мера предострожности које друштво разумно и оправдано очекује од њега, а имајући у виду да управо он ствара и контролише повећани ризик штете од животиња. Стога се у литератури истиче да је одговорност за животиње заправо између субјективне и објективне одговорности, јер с једне стране није заснована на уобичајеном схватању кривице, али је с друге стране нужна повреда објективне дужности пажње.[823]

Градови својим прописима уређују правила шетања паса на тротоарима и бициклистичким стазама, забрањујући слободно пуштање паса. По правилу, пси се морају шетати на повоцу или на тзв. виртуелном повоцу (нем. virtuellen Leine), што подразумева да држалац треба да осигура да пас никога не омета или угрожава и да се креће у близини држаоца или уз њега. Могућност шетања пса на виртуелном повоцу важи само за послушне псе. Пратећи такво нормативно уређење, судови су заузели став да је обавеза пажње испуњена када лице хода са послушним псом тротоаром или бициклистичком стазом, држећи га на виртуелном повоцу.[824] Обавеза држања пса (и других животиња) на повоцу не заснива се искључиво на нормативном уређењу, но може да произилази из околности случаја.[825]

Одговорност постоји уколико је штету проузроковало скривљено противправно понашање. Противправност се цени, не само са аспекта недозвољеног резултата, но и са аспекта недозвољеног начина или објекта понашања. Тако, противправно је оно понашање којим се намерно или непажљиво повређују апсолутна права човека (нпр. живот, здравље, имовина), крши законска норма или се намерно другоме проузрокује штета супротно добрим обичајима.[826] Граница између кривице и противправности је прецизно повучена: кривица је субјективна категорија, а противправност објективна.

---

[822] H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, p. 208.

[823] S. Hirch, Children as Tortfeasors under Austrian Law, in: M. Martin-Casals (ed.), *Children in Tort Law, Part I: Children as Tortfeasors*, Springer-Verlag, Wien, 2006, p. 32.

[824] TE OGH 2024-07-25 2 Ob 119/24z. Врховни суд је потврдио одлуку о одбијању тужбеног захтева тужиоца који је пао са бицикла када је на њега залајала керуша тужене. На бициклистичкој стази тужена је шетала своја два пса без повоца, а пси су били послушни и у њеној близини. Тужилац је на четири метара раздаљине убрзао и узвикнуо да се чувају и да се помере, након чега је керуша залајала на њега. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

[825] TE OGH 2020-01-21 10 Ob 88/19t. Врховни суд је нашао да је тужена испоштовала обавезу надзора над својим псом, тиме што га је оставила испред продавнице, везаног за стуб, са корпом, при чему је реч о псу који је навикао на људе и није показивао опасно понашање.

TE OGH 2016-05-25 2 Ob 70/16g. Врховни суд је утврдио одговорност туженог, који је водио коња са уларом и ужетом на неограђеној ливади поред локалног пута. Коњ се уплашио од буке и сударио се са тужиоцем, који је на веспи возио путем. Суд је сматрао да се тужени понашао непажљиво, а имајући у виду величину животиње, њену природу и околности случаја. Све доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

[826] E. Karner, B. Koch, *op. cit.*, p. 18. H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, p. 172.

Противправност се утврђује на основу објективних критеријума повреде дужности понашања, која проистиче из правне норме или из очекиваног понашања разумног и пажљивог човека.[827] На тај начин, аустријско право није сиромашније за стандард *bonus pater familias*, но га посматра из угла противправности.

Када је реч о одговорности за штету од животиња, судови су својим тумачењем објективизовани стандард кривице приближили појму противправности. Претходно указана граница постаје замагљенија, јер стандард *bonus pater familias* у овом случају проузроковања штете је део кривице. Довољно је доказати да тужени држалац животиње није предузео мере предострожности које су се од њега разумно очекивале, те да суд утврди да постоји кривица и, последично, одговорност држаоца. Због таквог судијског тумачења одговорности за штету од животиња (и од грађевина), у литератури је актуелна расправа: ново судијско тумачење не мења стандард кривице од субјективистичког ка објективистичком, но мења основ одговорности од кривице ка ризику.[828] Међутим, имајући у виду разлоге за ослобођење одговорности, међу којима се налази и приговор одсуства кривице држаоца животиње, закључујемо да одговорност у аустријском праву јесте субјективна. Из наведеног проистиче да је у аустријском праву извршена интеграција одговорности за повећани ризик наступања штете у режим одговорности засноване на кривици.[829] Такав приступ није без несигурности, али судска пракса настоји да сачува врховни принцип кривице, истовремено водећи рачуна о опасностима које одређене људске активности носе са собом, укључујући и држање животиња.

Оштећени има право на накнаду материјалне и нематеријалне штете, у зависности од степена кривице штетника. Право на надокнаду стварне штете постоји када је штета проузрокована намерно или непажњом, независно од облика кривице. Међутим, надокнада измакле користи признаје се само уколико је штета проузрокована тежим облицима кривице – намерно или грубом непажњом.[830]

Једнако ограничење постоји и у погледу нематеријалне штете. Према §§ 1323 и 1324 ABGB, оштећени има право на потпуну надокнаду штете проузроковане намерно или крајњом непажњом. Како штета може да има материјални и нематеријални облик, то се наведени параграфи тумаче да право на накнаду нематеријалне штете постоји само уколико је штета проузрокована тежим обликом кривице. Додатно, § 1325 ABGB посебно

[827] G. Etier, *op. cit.*, p. 26.
[828] *Ibidem*, pp. 28, 29, 32.
[829] *Ibidem*, p. 35.
[830] Видети: § 1324 ABGB.

уређује право на накнаду нематеријалне штете у виду бола и патње који произилазе из телесне повреде. Прописани степен кривице обухвата и обичну непажњу. Врховни суд Аустрије заузео је став да право на накнаду нематеријалне штете постоји само у случајевима прописаним законом.[831] Уколико за одређени случај штете закон не прописује право на накнаду нематеријалне штете, судови не могу да тумачењем прошире дејство општих одредби законика на те случајеве.

Каузална веза треба да постоји између понашања одговорног лица, услед ког је животиња нанела штету оштећеном, и штете. Утврђивање каузалне везе врши се на основу правила *conditio sine qua non*: уколико до штете не би дошло да није било понашања одговорног лица, оно треба да сноси одговорност.[832] Теорија о адекватној узрочности ограничава иначе широко правило *conditio sine qua non*. По правилу, реч је о пропуштању лица да правилно надзире своју животињу, односно у активним радњама навођења или провоцирања животиње.

Границе субјективне одговорности постављене су шире но границе објективне одговорности. Држалац животиње се може ослободити одговорности доказујући да његове кривице нема, односно да је предузео све разумно потребне мере да штету спречи. Овај доказ јесте строжи у случају проузроковања штете од животиње јер се од држаоца очекује да предузме мере предострожности које би предузео разуман и пажљив држалац животиње, дакле лице у истој ситуацији. Једнак приступ задржан је и у предлогу измена аустријског одштетног права који, као и до сада, одговорност за штету коју проузрокује животиња заснива на претпоставци кривице.[833] Оно што је занимљиво јесте да предлог измена регулише објективну одговорност за изворе *велике* опасности, али животиње не сврстава у ту категорију. Одговорност за штету од животиња остаје субјективна, иако је реч извору *повећане* опасности, једнако као и вожња бицикла при великој брзини или алпско скијање.[834]

Тужени се може ослободити одговорности доказујући постојање случаја, више силе, радње оштећеника и радње трећег лица. Специфичност случаја као извињавајуће околности у домену субјективне одговорности за штету од животиња огледа се у пресеку квазиделиката и случаја. Као што је раније речено, штета од животиња у римској правној традицији посматрана је као квазиделикт – проузроковање штете другоме услед дејства

[831] E. Karner, B. Koch, *op. cit.*, p. 20.
[832] *Ibidem*, p. 19. H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, pp. 133–135.
[833] H. Koziol, Strick Liability in the New Austrian Draft on Liability Law, in: H. Koziol, B. C. Steininger (eds.), *European Tort Law*, Springer-Verlag, Wien, 2004, p. 54.
[834] *Ibidem*.

ствари које су произведене људском делатношћу или се налазе под људском контролом. Стога се штета јавља као последица пропуста дужне пажње у надзору ствари. Као и случај, квазиделикт је неизвестан, али отклоњив, уколико законом обавезани субјекти предузму дужне мере опрезности у употреби или чувању ствари.[835] Стога се и случај и квазиделикт односе на штете услед дејства ствари или појава. Међутим, случај се првенствено односи на спољне природне догађаје, док се квазиделикт везује за резултат дејства ствари које је човек произвео или држи под својом контролом.[836] Случај искључује субјективну одговорност, квазиделикт је успоставља. На пример, уколико нечији коњ или свиња поједе туђе житарице складиштене у силосу, власник силоса има право да тражи накнаду штете у вредности оштећења на силосу и поједене и расипане количине житарица. Тада је реч о одговорности за квазиделикт. Међутим, уколико јак ветар оштети силос и разнесе житарице, власник силоса нема права на накнаду штете. Одговорност изостаје јер је реч о штети која је настала услед случаја.

4.1.2. Одговорност за стоку на испаши

Током 2018. године посебна расправа развила се поводом питања правилног чувања крава на алпским пашњацима и одговорности за штету. Разрешење ове расправе добило је облик допуне § 1320 ABGB. У алпском и пашњачком узгоју држалац животиње се може позвати на признате стандарде сточарства када процењује какво је чување животиња потребно.[837] На овај начин аустријски законодавац направио је правну класификацију животиња: стока на испаши и остале животиње. Разликовање је учињено на основу врсте (стока) и ситуационог држања животиње (на алпским пашњацима). Ново правило не обухвата стоку у низијским пределима Аустрије.

Законодавац је тако створио смерницу какво чување стоке на испаши је држалац дужан да обезбеди: у складу са признатим стандардима сточарства. Међутим, ако је држалац свестан да животиња има одређено опасно својство или навику, мора да примени мере које су му разумно доступне да спречи наступање штете, не ограничавајући се само на признате стандарде сточарства. У процени разумно доступних мера држалац може да узме у обзир и очекивану личну одговорност посетилаца алпских пашњака и ливада (оштећених). На тај начин, закон ствара својеврсни стандард

[835] Ј. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, стр. 8–9.
[836] *Ibidem*, стр. 9.
[837] Видети: § 1320 (2) ABGB.

„пажљивог планинара", од кога се очекује разумно и пажљиво понашање када наиђе на животиње на испаши, нарочито имајући у обзир непосредну опасност од животиње, праксу и важећа правила понашања.[838]

И у овом случају учињен је корак одступања од субјективног концепта кривице у аустријском праву. Кривица држаоца стоке на испаши цени се, не према његовим личним способностима и знањима, но према поштовању стандарда сточарства и водећи рачуна о опасним својствима животиње. Одговорност је и даље субјективна, али са другачијим стандардом кривице у односу на штете од осталих животиња. Имајући у виду да је појам штете од стоке на испаши опредељен врстом животиња и местом и начином њиховог чувања, оправдано је разматрати овај случај одговорности за штету одвојено од општих правила. Разлику од општих правила ствара стандард „пажљивог планинара", чије очекивано и претпостављено пажљиво понашање јесте нова варијабла у процени кривице држаоца. Није реч о доприносу оштећеног, него о фактору који држалац стоке на испаши мора узети у обзир приликом процене начина чувања стоке. Другим речима, један део терета дужне пажње је пребачен на потенцијалне оштећене јер и они морају знати да држалац стоке унапред рачуна на њихову предострожност да би се штета избегла. Законске измене су уследиле након пораста алпинизма и планинског туризма у сточарским пределима Алпа. Њихова сврха била је да омогуће несметано одвијање делатности сточарства и туризма на алпским пашњацима, кроз принцип субјективне одговорности држалаца стоке и планинара-туриста.

4.1.3. Одговорност за штету од дивљих животиња

Одговорност за штету од животиња постоји само у односу на животиње које су предмет државине лица, у смислу § 1320 ABGB. Стога је правило да одговорност за штету од дивљих животиња изостаје.

Уколико лице држи дивљу животињу, у погледу штете од њих важе општа правила одговорности. У судској пракси најчешћи су случајеви одговорности корисника паркова природе и зоо вртова. Суд их посматра као држаоце животиње и заснива одговорност на § 1320 ABGB, дакле на субјективном принципу.[839] Кривица држаоца се огледа у

[838] Видети: § 1320 (2) ABGB.

[839] TE OGH 1986-01-15 1 Ob 694/85. Тужени су корисници парка природе на приватном земљишту, обухватајући површину од преко 30 хектара на којој се слободно крећу дивље животиње (јелени, козорози и медведи). Кроз парк природе пролазе два метара широке стазе за шетања, а посетиоци парка плаћају туженим улазну карту. Тужиоци су посетиоци парка, које је приликом шетње напао јелен на стази. Суд је

непредузимању мера предострожности ради спречавања штете за друга лица, а имајући у виду опасност коју ове животиње представљају и предвидљивост наступања штете.[840] Објективни стандард кривице примењује се и у овом случају.

Као посебна категорија дивљих животиња издвојена је дивљач. Закон о лову уређује остваривање права лова на дивљачи и одговорност за штету од дивљачи. Право лова обухвата право бриге о дивљачи, лов и присвајање дивљачи.[841] Ово право уживају власници земљишта на којем се дивљач налази и ловна удружења која управљају ловиштима, а која су овлашћена да ово право пренесу на друга лица. Врховни суд Аустрије заузео је став да се лица са правом лова не сматрају држаоцима дивљачи које се налазе на њиховој територији,[842] али да се корисници ловишта сматрају држаоцима дивљачи која се налази на територији ловишта. Стога корисници ловишта сносе одговорност за штету од дивљачи на територији ловишта, иако исто не важи за власнике земљишта на којима се дивљач налази.

Право на накнаду штете је троструко ограничено.[843] Прво, надокнадива је само штета проузрокована на вегетацији (воћњаци, баште, расадници), али не и на самом земљишту, пратећим објектима или домаћим животињама. Оштећени је власник или корисник земљишта на којем је вегетација оштећена. Друго ограничење тиче се узрочне везе: право на накнаду штете постоји уколико штета потиче од дивљачи копитара, зечева и јазаваца. Треће, право на накнаду штете постоји уколико је оштећени био предузео уобичајене мере предострожности. Другим речима, право на накнаду штете има само оштећени који није био непажљив, односно нема његовог доприноса.

Овако опредељени услови одговорности отварају питање основа код овог случаја одговорности. Код општих правила одговорности за штету од животиња, (не)предузимање мера предострожности значајно је приликом оцене кривице одговорног

утврдио да су тужени одговорни за недостатак неопходних мера предострожности у складу са § 1320 ABGB. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

[840] TE OGH 1986-01-15 1 Ob 694/85. Тужени су истакли да је на купљеним картама јасно назначено одрицање од одговорности, те да посетиоци поступају на сопствени ризик. Међутим, суд је утврдио да карте нису купили тужиоци, нити су их видели, већ је то за њих учинило треће лице. Затим, суд је утврдио да је у време настанка штете била сезона парења и да су јелени били посебно раздражљиви, као и да нису имали довољно хране. Дуж стаза за шетања нису била назначена упозорења о јеленима и да је сезона парења. Суд је утврдио да су тужени држали опасне животиње, те да нису предузели мере безбедног чувања животиња, због чега сносе одговорност. Опасност животиња цењена је у склопу објективно потребне пажње за чување животиња. Као мера предострожности истакнута је привремена изолација јелена на одређеној територији.

[841] Видети: Art. 2 des Jagdgesetz (V-JagdG) LGBl. Nr. 32/1988, stand der Gesetzesgebung 15.7.2025. Свака од аустријских савезних држава има свој закон о лову. За потребе рада представљена су решења Закона о лову савезне државе Форарлберг (нем. Vorarlberg).

[842] TE OGH 1986-01-15 1 Ob 694/85.

[843] Видети: Art. 59 des Jagdgesetz (V-JagdG).

лица. У овом случају корисник ловишта се не може ослободити одговорности доказујући да нема његове кривице. Корисник ловишта се ослобађа одговорности уколико је он предузео, у складу са законом, мере предострожности, а оштећени их је учинио неефикасним.[844] Одсуство кривице корисника ловишта је ослобађајући разлог само уколико истовремено постоји и кривица оштећеног. Закључујемо да је одговорност за штету од дивљачи између субјективне и објективне одговорности.

4.2. Швајцарско право

Законик о облигацијама (OR) посебно уређује однос између уговорне и вануговорне одговорности.[845] По правилу, оне су одвојене, али кривица као услов одговорности регулисана је правилима о вануговорној одговорности.[846] На тај начин обезбеђује се јединствен приступ одговорности заснованој на кривици, независно од тога да ли постоји повреда уговорне обавезе.[847] Упркос реченом једна разлика опстаје: код уговорне одговорности важи претпоставка кривице, док код вануговорне терет доказивања сноси тужилац.[848]

Законик регулише одговорност за штете од животиње и од грађевина као класичне случајеве одговорности за штете од ствари. Међутим, одговорност заснива на различитим основима. Одговорност за штету од животиња је субјективна, док је одговорност за штету од грађевине објективна. Дакле, законик познаје и регулише објективну одговорност, али одговорност за штету од животиња заснива на кривици.

Разликује се одговорност за штету од животиња које имају држаоца и одговорност за штету од дивљих животиња. Прва је регулисана OR, а друга посебним законом. Законик прави разлику између, с једне стране, власничких животиња, обухватајући тиме и домаће и дивље, и с друге стране, невласничких дивљих животиња. Одговорност за

[844] Видети: Art. 59 des Jagdgesetz (V-JagdG).
[845] OR из 1911. године додат је као амандман Грађанском законику (ZGB) и представља његов пети део. Ова напомена чини се јер је у званичној нумерологији федералног законодавства ZGB евидентиран под бројем 210, док је OR евидентиран под бројем 220. Ипак, они се посматрају као целина.
[846] P. Widmer, B. Winiger, C. Duret, The Borderlines of Tort Law in Switzerland, in: M. Martin-Casals (ed.), *The Borderlines of Tort Law: Interactions with Contract Law*, Intersentia, 2019, p. 573.
[847] Утицај немачког права очигледан је у домену вануговорне одговорности, где влада принцип кривице. Уопштено говорећи, највећи утицај на настанак OR имало је немачко право, али се за разлику од BGB одликује изузетном прецизношћу и сажетошћу: ниједан члан нема више од три става, ниједан став нема више од једне реченице. T. Huber Purtschert, Law of Obligations, in: M. Thommen (ed.), *Introduction to Swiss Law*, Carl Grossmann Verlag, Berlin, 2018, p. 306. Сличан приступ видљив је у домаћем ЗОО, захваљујући инспирацији Михаила Константиновића добијеној из швајцарског права.
[848] P. Widmer, B. Winiger, C. Duret, *op. cit*, pp. 584, 585.

прву категорију је грађанскоправне природе и заснива се на кривици. Одговорност за другу категорију животиња је објективна, али се накнада остварује у управном поступку, у складу са одговарајућим прописима сваког појединачног кантона.

Основ одговорности за штете од власничких животиња било је спорно питање. Наиме, с обзиром на услов каузалне везе између штете и деловања животиње у литератури је истакнуто да је реч о одговорности заснованој на објективном принципу. Сажимајући ставове швајцарских аутора, Салма указује да ова каузална одговорност има ублажену форму јер, иако се одговорност заснива на узрочној вези, држалац се може ослободити одговорности ако је учинио све да штету спречи.[849] Међутим, управо овај ослобађајући разлог помера разматрање основа ка субјективном принципу. Уколико се држалац може ослободити доказујући да је учинио све да штету спречи, *argumentum a contrario* његова одговорност постоји када то није учинио. Ако је одсуство кривице, која се огледа у дужној пажњи, разлог за изостанак одговорности, онда се кривица посматра као *condition sine qua non* овог случаја одговорности. Важно је на овом месту подсетити да фактори чије постојање одређују режим одговорности нису чисти и недвосмислени показатељи, управо из разлога њихове множине.[850]

4.2.1. Одговорност за штету од власничких животиња

За штету коју проузрокује животиња одговоран је њен држалац, осим ако докаже да је у чувању и надзору предузео дужну пажњу или да би штета настала и да је таква пажња предузета.[851] Појам обухвата све животиње које се налазе у власти човека, невезано за њихову врсту или употребу. Међутим, судска пракса заузела је став да се поједине животиње, попут мишева и пацова, не могу држати у смислу чл. 56 ст. 1 OR.[852]

Услови одговорности су штета, противправно понашање, узрочна веза између штете и противправног понашања, и кривица.[853] Ови општи услови одговорности важе и у погледу одговорности за штету од животиња. Међутим, према општем правилу, одговорност се заснива на доказаној кривици, а у случају штете од власничких животиња важи претпоставка кривице.[854] На тај начин, процесни положај оштећеног је олакшан.

[849] J. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, стр. 23. Тако и, G. Etier, *op. cit.*, p. 42.
[850] J. Flume, *op. cit.*, p. 218.
[851] Видети: Art. 56 (1) OR.
[852] J. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, стр. 23.
[853] T. Huber Purtschert, *op. cit.*, p. 319.
[854] *Ibidem*.

Деловање животиње је „механички" узрок штете (природна узрочност),[855] и може да буде непосредно (нпр. уједа) или посредно (нпр. лавеж од кога се оштећени уплаши, те падне и повреди се). Штета представља последицу спонтаног или нагонског понашања животиње. Уколико је лице са намером искористило животињу као средство наношења штете, тада постоји одговорност по другом основу.[856]

Правна узрочност постоји између штете и понашања одговорног лица (повреда обавезе пажње). Држаоца обавезује његова кривица јер је био дужан да обезбеди заштиту од специфичних ризика какве држање животиње носи са собом.[857] Уколико је деловање животиње било пасивни део узрочног ланца, а штета произилази из других чињеничних околности, тада одговорност држаоца изостаје.[858] Штета треба да буде прикладна и непосредна последица понашања држаоца животиње (теорија адекватности).[859] Суд приликом утврђивања адекватности узрочне везе води рачуна о предвидљивости и могућности процене понашања животиње.[860]

Кривица се огледа у непажљивом понашању, које је створило услове или није спречило деловање животиње (*culpa in inspiciendo*). Сваки степен непажње (обична и крајња непажња) обавезује на накнаду штете. Процена повреде дужне пажње заснива се на објективизованом стандарду просечно пажљивог човека.[861] Држалац је дужан да докаже да је предузео све разумно потребне мере да штету спречи, уважавајући околности случаја (нпр. већи степен пажње је потребан када животиња има младунчад). Притом, ако су лицу познате карактеристике животиње и њено претходно понашање, већи степен пажње се очекује. Уколико постоје нормирани стандарди за поједине ситуације држања или руковања животињом, очекује се да их држалац поштује.[862]

---

[855] P. Widmer *et al*., *op. cit*., p. 576.

[856] Видети: Art. 41 OR, који прописује да ко другоме противправно нанесе штету, намерно или услед непажње, дужан је да штету накнади. У ставу другом истог члана прописано је да ко намерно другоме проузрокује штету на неморалан начин, дужан је да штету накнади (прев. аут).

[857] J. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, стр. 22, 23.

[858] *Ibidem*, стр. 23.

[859] P. Widmer *et al*., *op. cit*., p. 576.

BGE 5C.61/2004. Тужени је објавио више чланака у новинарским часописима о својим сумњама да је тужилац извршио различита финансијска кривична дела. Тужилац није добио запослење у компанији А, чије тржиште се налази на територији дистрибуције часописа и наводног извршења кривичних дела. Тужилац је подигао тужбу против туженог, који је истакао приговор недостатка узрочне везе јер је наступила економска криза у региону, који услови су утицали на одлуку компаније А да не запосли тужиоца. Суд је утврдио да узрочна веза није прекинута, иако почетак економске кризе јесте делујући фактор, али без већег значаја, из разлога јер је сама компанија А огласила конкурс и имала је финансијске могућности за ново радно место. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

[860] J. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, стр. 23.

[861] G. Etier, *op. cit.*, pp. 38, 39.

[862] BGE 131 III 115. Дете је ушло на ограђени пашњак, где је претрпело повреде, јер је ограда била постављена на висини већој од њега без других визуелних препрека: ограда у виду једне бодљикаве жице

Утврђивање непажљивог понашања лица подразумева указивање на радње које је он требало или није смео да учини (нпр. да везивањем пса или ограђивањем дворишта спречи да пас напусти двориште, или да јасним забранама спречи улазак других лица у двориште где се налази опасан пас).[863] Ова процена врши се *post factum*, те се у обзир не узимају чињенице које су постале познате након штетног догађаја или које се нису могле предвидети. Предмет процене је само оно понашање које је узрочно повезано са штетом.[864] У одмеравању различитих интереса, пажња се придаје степену ефективности мера заштите и трошковима њихове примене, насупрот степену вероватноће реализације ризика штете и значају штете.[865]

Објективизација стандарда кривице постепено води приближавању кривице и противправности.[866] Кривица се огледа у непоштовању обавезе пажње, која се с правом очекује од особе истог узраста, образовања, занимања и животног искуства, као што је одговорно лице. Противправност се огледа у поступању противно основаним очекивањима друштва. Некада обавеза пажње и основана очекивања друштва имају нормативни облик (утврђени стандарди понашања у одређеним струкама), док их у преосталим случајевима утврђује суд.

Одговорно лице је држалац животиње (нем. Tierhalter). Појам држаоца није нужно одређен постојањем права својине над животињом, већ се заснива на материјалном

са електричним напоном је била постављена на 124 цм висине, а дете је било високо 110 цм. Према обавезујућем упутству о стандардима ограђивања пашњака где се налазе коњи, ограда треба да буде на минималној висини од 150 цм и са неколико јасно видљивих трака или дрвених летвица, од којих свака мора бити причвршћена на вертикалној удаљености од приближно 40 цм. Суд је утврдио одговорност власника коња јер није поступио у складу са прописаним стандардима, имајући у виду да би визуелна препрека (траке или лествице), густо постављане на по 40цм раздаљине, одвратила дете од преласка на пашњак. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

[863] BGE 126 III 14. Оштећени као тужиоци са своја два пса ушли су без дозволе на ограђени пашњак туженог, где су се налазиле краве са теладима. Подстакнуте узбуђеним понашањем паса у близини њихових телади, краве су пришле тужиоцима и повредиле их. Суд је одбио тужбени захтев тужилаца. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

[864] BGE 126 III 14. Краве туженог налазиле су се на пашњаку који је био ограђен бодљикавом жицом, а шетачи који су желели да уђу на њега морали су да се провуку кроз узак пролаз, који није остављао сумњу да улазе на пашњак. Оштећени као тужиоци су истакли да је ограда била лоша, да није достизала стандарде држања крава. Суд је утврдио да штета није настала јер су краве изашле са пашњака, те да квалитет ограде коју су оштећени морали са посебном пажњом и напором да заобиђу није релевантна.

[865] BGE 126 III 14. Суд је утврдио да је тужени власник крава показао дужну пажњу у чувању својих животиња: пашњак је био ограђен бодљикавом жицом; улаз на пашњак био је узак пролаз; животиње и њихова младунчад су биле јасно видљиве; искусни пастир проверавао је стадо два пута дневно; животиње су биле мирне и ниједан инцидент није био забележен до тада, при чему краве, по правилу, нису опасне по људе. Оштећени као тужиоци су истакли да је пастир требало да буде стално присутан и да је требало да буде постављен јасан знак о опасности. Суд је утврдио да би, у таквим условима, стално присуство (24 часа) пастира ради чувања 25 крава представљало несразмерни трошак за туженог, имајући у виду мали степен вероватноће наступања штете. На крају, суд је утврдио да постављање знака не би у потпуности спречило наступање штете јер су животиње биле јасно видљиве, да је опасност од животиња била јасно позната тужиоцима јер су власници паса, али да су и поред тих сазнања ушли на пашњак.

[866] G. Etier, *op. cit.*, p. 38.

односу држања, надзора и контроле.[867] У том смислу држалац животиње може бити закупац или превозник, примера ради.[868] Када се мења држалац (власник даје животињу у закуп), значајна околност постаје да ли лице коме је животиња предата може да управља њоме и да је контролише (нпр. издаје наредбе, усмерава кретање и понашање, остварује послушност и има физичку премоћ). Ово најчешће зависи од чињенице да ли су лицу дата упутства за држање и контролу животиње, која може самостално да примењује и прилагођава. Својство држаоца заснива се на односу власти: само од лица које може да врши власт над животињом се захтева да покаже одговарајући степен пажње јер контролише извор опасности.[869] Дакле, лице се сматра држаоцем уколико постоји правни разлог да се од њега очекује дужна пажња у управљању животињом. Зарад ослобођења од одговорности, није довољно да држалац докаже да је показао уобичајену пажњу, него управо ону пажњу коју су захтевале околности случаја.[870] Уколико лице држи животињу по налогу њеног власника, на начин који је он захтевао и са ограниченим овлашћењима, тада по правилу није дошло до промене статуса држаоца.

Држалац животиње се може ослободити одговорности, доказујући да је поступао с дужном пажњом или да би штета настала и да је ту обавезу извршио.[871] У првом случају, држалац доказује да нема његове кривице. Као што је већ указано, процена дужне пажње врши се спрам оног понашања које је узрочно повезано са штетом. Стога и доказ понашања у складу са дужном пажњом треба да обухвати спречавање наступања ризика који су довели до штете.[872] У другом случају, држалац доказује да његово

[867] M. Michel, *Rechtsgemeinschaft mit Tieren*, Springer, 2024, p. 435.
[868] Ј. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, стр. 22.
[869] BGE 104 II 23. Јахачки коњ се отео контроли јахачу и ударио копитом оштећеног, који је тужбу подигао против јахача и власника коња. Суд је утврдио одговорност јахача коња, који је редовно 14 дана пре штетног догађаја јахао коња и делимично се старао о коњу током овог периода. Одбијен је тужбени захтев у односу на власника јер право својине није одлучна карактеристика држаоца, већ могућност контроле понашања коња, која се налазила у рукама јахача. Суд је посебно истакао да се власнику не може приписати својство држаоца (или судржаоца) само зато што је имао право својине на коњу, држао га у штали, давао на употребу другоме и добијао новац за то; одлучна чињеница приликом утврђивања својства држаоца била је да је коњ дат искусном јахачу, који га је јахао и старао се о њему дуже време, те је могао да се упозна са његовим карактеристикама и био је дужан да заштити друге од штете коју коњ може да им проузрокује. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
[870] BGE 131 III 115. Суд је утврдио одговорност власника коња који је ударио дете копитом у главу, налазећи да ограђивање пашњака бодљикавом жицом са електричним напоном на висини испод које деца могу без опасности и сагињања да прођу не представља доказ деловања у складу са дужном пажњом. Суд је нарочито ценио да је надлежно тело издало обавезујуће упутство о стандардима ограђивања коња, које тужени власник у конкретном случају није поштовао.
[871] Због објективног стандарда дужне пажње, у литератури се истиче да су захтеви овог доказа строги, те да је немогуће остварити ослобођење одговорности држаоца животиње. G. Etier, *op. cit*., pp. 43, 44.
[872] BGE 110 II 136. Женка далматинац је изашла на пут и ударила у моторно возило у покрету, које је потом услед маневра возача ударило у возило које се кретало у другом смеру. Тужени држалац пса истакао је да је пас био мирољубиве природе и да је у конкретној прилици био остављен закључан у кући. Међутим, суд је ценио да ли је пас раније излазио на јавни пут и да ли је знао да се понаша у саобраћају. Имајући у

алтернативно правилно поступање не би спречило штету и да би она свакако настала. Доказ наступања штете услед алтернативног правилног поступања мора да достигне степен извесности или велике вероватноће.[873] Уколико је животињу био поверио помоћнику, за кога је одговоран, држалац се може ослободити одговорности доказујући да је помоћник у држању животиње поступао с дужном пажњом. Власник остаје одговорно лице за држање пса чак и када се привремено налази ван места пребивалишта, а поверио је бригу о псу својој супрузи. У таквим условима, супруга се сматра помоћником, а власник остаје држалац.[874]

Уколико је треће лице испровоцирало животињу, држалац има право регреса од њега.[875] Једнако важи и ако је животињу-штетника испровоцирала туђа животиња: држалац има право регреса од власника животиње која је испровоцирала напад. Оштећени нема обавезу да усмери захтев за накнаду штете према овом трећем лицу, чак ни када му је познато. Додатно је заштићен јер се држалац не може ослободити одговорности позивајући се на радњу трећег.

Уколико су догађаји за које је оштећени одговоран допринеле настанку штете, њеној величини или опасности, суд може да умањи накнаду штете или да у потпуности одбије досуђивање накнаде штете.[876] Кривица оштећеног се огледа у недостатку пажње, која се од њега разумно очекивала у датим околностима (објективизовани карактер). Ипак, не може се приписати кривица оштећеном који је, избегавајући изненадну опасност, у врло кратком времену које му је било на располагању за реаговање, начинио покрет или донео одлуку која се касније показала као неприкладна у таквој ситуацији.[877] Ово управо из разлога јер се и процена обавезе пажње оштећеног врши *post factum*.

виду да тужени није дао доказ о претходно наведеном, као и да остало недоказано како се пас нашао на путу уколико је био закључан у кући, суд је утврдио одговорност држаоца пса. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

[873] BGE 131 III 115. Власник коња је тврдио да би штета настала и да је направио ограду у складу са прописаним стандардима, јер је дете било радознало и имало жељу да помази коња, те би савладало и другачију препреку. Суд није прихватио такву тврдњу јер доказ алтернативног правилног поступања није успешан уколико само ствара могућност да би штета настала и да је тако учињено.

[874] BGE 110 II 136. Власник пса је отишао на пут и својој супрузи оставио на старање кућног љубимца. Суд је утврдио да власник није предао контролу над псом супрузи (као у случају када власник коња преда животињу јахачу на употребу и контролу), већ да је она била његов помоћник.

[875] Видети: Art. 56 (2) OR.

[876] Видети: Art. 44 (1) OR.

[877] BGE 102 II 232. Тужилац је скочио на зидић силоса, да би се спасио од великог пса чувара туженог, који га је напао и поцепао му капут. Када је зидић попустио, тужилац је пао у силос и претрпео озбиљне повреде. Тужени је истакао да до штете не би дошло да је тужилац почео да бежи на другу страну од пса (ка кафеу, а не ка силосу). Суд је утврдио да нема кривице тужиоца, коме се исхитрена одлука у тренутку опасности не може приписати у одговорност, имајући у виду да није постојала видљива ознака опасности од пса, нити упозорење да се не прилази приватним зградама (силосу) и да су посетиоци кафеа имали слободан приступ том простору. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

4.2.2. Одговорност за штету од дивљачи

Према ранијој редакцији, чл. 56 OR садржао је и трећи став, који је регулисао одговорност за штету од дивљачи.[878] Усвајањем савезног Закона о лову и заштити дивљих сисара и птица из 1986. године (у наставку, Закон о лову),[879] поменути трећи став чл. 56 је укинут. Одговорност за штету од дивљих животиња уређена је Законом о лову. Надлежност организовања ловне делатности припада кантонима, те они сносе и одговорност за штету од дивљих животиња.

Закон о лову регулише превенцију и накнаду штете насталу ловом, односно од дивљих животиња које су предмет лова. Разликује се ловна дивљач и заштићена дивљач, и регулисане су штете од обе категорије. У чл. 5 и 7а закона таксативно су наведене животињске врсте над којима је лов допуштен и период ловостаја.[880] Све остале врсте које нису обухваћене чл. 5 сматрају се заштићеним дивљим животињама, над којима лов није допуштен.

Према чл. 12 Закона о лову, кантони су овлашћени да пропишу мере за заштиту од дивљачи и заштићених дивљих животиња. Речено обухвата и мере самозаштите од дивљачи ради спречавања штете на домаћим животињама, имовини и пољопривредним добрима. Са друге стране, Савезна канцеларија прописује мере самозаштите од заштићених дивљих животиња. Последица непредузимања мера самозаштите јесте губитак права на накнаду штете.

Према чл. 13 закона, право на накнаду штете постоји уколико су испуњена три услова. Први, да је реч о штети на шумама, пољопривредним добрима и домаћим животињама. Примера ради, не постоји штета уколико је оштећен мобилни телефон јер је реч о предмету који не служи обради пољопривредних добара. Други услов јесте да је штета значајна. Реч о правном стандарду чију садржину одређује суд. Тако, уколико је оштећен један стуб ограде пољопривредног земљишта, чија замена не захтева веће трошкове, таква штета није правно надокнадива. Закон је овим условима настојао да избалансира интересе кантона за одржавање ловне делатности, с једне стране, и интересе грађана чију имовину дивље животиње оштете, с друге стране. Трећи услов је да су

[878] Ј. Салма, Одговорност за штете од дејства ствари, стр. 21.

[879] Bundesgesetz über die Jagd und den Schutz wildlebender Säugetiere und Vögel (Jagdgesetz, JSG) vom 20. Juni 1986 (Stand am 1. Dezember 2023).

[880] Члан 7а Закона о лову условно одређује ловну дивљач јер регулише да није дозвољен лов алпског козорога и вука, али јесте популациона контрола, коју одобрава Савезна канцеларија. Када је ради одржавања ловне дивљачи потребно смањење броја вукова, мере популационе контроле управо ће обухватити организован лов.

предузете разумне мере ради спречавања штете од дивљих животиња. Трошкови предузимања ових мера узимају се у обзир приликом одлучивања о висини накнаде.

Кантони својим законима могу прецизирати услове одговорности за штету од дивљачи. Према Закону о примени савезног Закона о лову у кантону Аргау, правно надокнадива штета је ограничена на следеће: штета коју заштићене дивље животиње проузрокују на шумама, пољопривредним добрима и домаћим животињама; затим, штета коју дивљач или заштићене дивље животиње проузрокују на шумама, пољопривредним добрима и домаћим животињама у заштићеним подручјима где је лов забрањен или за време ловостаја; и на крају, штета коју дивљач проузрокује домаћим животињама.[881] Приметно је ограничење појма штете, која не обухвата штету коју дивљач проузрокује шумама и пољопривредним добрима ван заштићених подручја, или у заштићеним подручјима за време сезоне лова. Уредба о примени Закона о лову кантона Аргау одређује као значајну штету ону која вредносно превазилази 150 швајцарских франака, према појединачним оштећењима.[882] Другим речима, уредба утврђује горњу границу штете која се не надокнађује (нем. Bagatellschaden).

Одговорност кантона је објективне природе. Кантон се не може ослободити одговорности доказујући да су биле предузете потребне мере за спречавање штете. Радње оштећеног које се огледају у пропусту предузимања прописаних мера самозаштите искључује објективну одговорност кантона.

У закључку, јасно је видљиво да разлика коју швајцарско право прави између власничких и дивљих животиња утиче на режим одговорности. Иако швајцарско право прописује субјективну одговорност за штету од власничких животиња, питање штете од дивљих животиња је посебно издвојено и регулисано (објективна одговорност).

[881] Видети: § 25 des Einführungsgesetz zum Bundesgesetz über die Jagd und den Schutz wildlebender Säugetiere und Vögel (Jagdgesetz des Kantons Aargau, AJSG) vom 24.02.2009 (Stand 01.07.2024).
[882] Видети: § 25 des Verordnung zum Jagdgesetz des Kantons Aargau (Jagdverordnung des Kantons Aargau, AJSV) vom 23.09.2009 (Stand 01.07.2024).

5. Мешовити системи правила одговорности за штету од животиња

Претходно смо указали на правне системе који су, приликом регулисања одговорности за штету од животиња, изабрали било објективни било субјективни принцип. Поједини правни системи одлучили су се за комбиновани приступ. Немачко право различито опредељује основ одговорности с обзиром на правну класификацију животиња. Енглеско и америчко право случајеве одговорности за штету од животиња разматрају у оквирима појединачних деликата или на основу статуторних правила, који усвајају одговорност засновану на кривици или без обзира на кривицу. Таква слика опредељује мешовити карактер наведених правних система у регулисању одговорности за штету од животиња.

5.1. Немачко право

Немачка је прва држава која је законодавно уредила објективну одговорност за опасне ствари, усвајањем Закона о железницима 1938. године.[883] Међутим, Грађански законик који је усвојен у каснијим годинама није садржао опште правило о објективној одговорности. Немачки законодавац наставио је да посебним законима уређује случајеве објективне одговорности (нем. Gefährdungshaftung), поводом одређених активности или постројења (одговорност за авионе, аутомобиле, за нуклеарна постројења). Случајеви објективне одговорности уређени су путем система енумерације.

Раније је истакнуто да је забрана проузроковања штете исказана у јединству четири норме (§§ 823, 824, 825, 826 BGB), док је посебним нормама регулисана одговорност за другога, за грађевине и за животиње. Све ове норме садрже правило о субјективној одговорности за проузроковану штету. Једини изузетак представља одговорност за штету од животиња. Она је у једном делу регулисана према субјективном, а у другом делу према објективном принципу.

[883] Законом о железницама из 1838. године била је регулисана одговорност железничке компаније за штету проузроковану лицима и стварима у железничком промету или поводом њега. Железничка компанија могла се ослободити одговорности доказујући да је штета проузрокована сопственом кривицом оштећеног или другим неотклоњивим догађајем, односно вишом силом. B. Markesinis, H. Unberath, *The German tort law, A comparative treatise,* Hart Publishing, 2002, pp. 715, 716. Д. Костић, *op. cit.*, стр. 28. Важно је учинити две примедбе. Прва, реч је о закону Прусије, који је имао велики утицај и на друге немачке државе, водећи ка правном уједињењу у овој правној области и постепено стварајући услове за њихово државотворно уједињење. Закон је инкорпориран у Царски акт о одговорности из 1871. године (нем. Reichshaftpflichtgesetz). Друга, закон не говори о железници као о опасној ствари. Оваква правна квалификација резултат је континенталне правне науке.

Маркесинис (Basil Markesinis) истиче да постоје четири општа услова одговорности: повреда заштићеног права или интереса (штета), противправност, кривица и узрочна веза између штетниковог понашања и штете.[884] По правилу, тужилац сноси терет доказивања њихове испуњености. У појединим случајевима закон прописује претпоставку кривице штетника (одговорног лица). Другим речима, немачки законодавац комбинује одговорност засновану на доказаној кривици и одговорност засновану на претпостављеној кривици.

Одговорност за штету од животиња уређена је § 833 BGB. Приликом усвајања законика, § 833 прописивао је да за штету од животиње одговара онај који држи животињу, по правилима одговорности независно од кривице. Међутим, већ изменама из 1908. године сужен је домен наведене одредбе. Од наведеног правила изузете су животиње које лице користи ради обављање привредне делатности, професије или обезбеђивања свог издржавања. За штету коју оне проузрокују држалац одговара по основу претпостављене кривице. На тај начин, законодавац је направио правну класификацију животиња, те се у зависности од категорије животиње која је штету проузроковала примењују различити режими одговорности: субјективна или објективна. Савезни Закон о лову уређује одговорност за штету од дивљачи, те и ова правна категорија животиња постоји у немачком праву.

5.1.1. Одговорност за штету коју причини луксузна животиња

Према § 833 I BGB, ако животиња проузрокује смрт лица, физичку повреду или оштећење здравља, или оштети неку ствар, онај ко држи животињу је одговоран да оштећеном надокнади насталу штету. Одговорност држаоца животиње је објективна. Услови одговорности држаоца животиње су следећи: повреда заштићених права или интереса и постојање узрочне везе између понашања луксузне животиње и настале штете. Штета може бити материјална и нематеријална, али заснована на повреди заштићених права и интереса: живот, физички интегритет и здравље човека и имовина.[885]

Луксузна животиња је она која не служи обављању привредне делатности или професије њеног држаоца, односно чија употреба не обезбеђује издржавање држаоца. Оваква негативна дефиниција последица је посебне конструкције § 833, који прави

[884] B. Markesinis, H. Unberath, *op. cit.*, p. 43.
[885] C. van Dam, *op. cit.*, p. 79.

класификацију животиња према њиховој употреби и спрам тога одређује режим одговорности. Казуистично утврђивање класификације животиње у сваком конкретном случају представља задатак за судије, који није без изазова. Примера ради, посебну контроверзу ствара питање да ли су микроорганизми који побегну из лабораторије животиње у смислу § 833, и потом, којој категорији припадају. Међу ауторима постоји неслагање о природи понашања животиње, да ли оно мора бити каприциозно (нем. *willkürlich*) или непредвидљиво (нем. *unberechenbar*), дакле супротно природном понашању животиње.[886] У судској пракси прихваћено је да разлог прописивања објективне одговорности лежи у непредвидљивом или инстиктивном понашању животиње које проузрокује опасност за живот, здравље и имовину других лица.[887] Нужно је да је деловање животиње било узрок настанка штете. Ипак, постоји одговорност држаоца чак и када лице претрпи штету услед саплитања о животињу која мирно лежи на тротоару јер је дозволио стварање такве опасности.[888]

Законодавац не користи термине „корисна" (нем. Haustier, Nutztier) и „луксузна" (нем. Luxustier) животиња. Он разликује одговорност за штету коју проузрокује домаћа животиња коју држалац користи ради обављања привредне или професионалне делатности, и одговорност за штету коју проузрокују остале животиње. На тој основи, правна теорија је прву групу именовала корисним животињама. У овој класификацији, њихов антипод нису некорисне животиње или штеточине, него све остале животиње које човек држи, а не користи их за обављање професионалне делатности. Отуда у правној теорији појам луксузних животиња. Он сличи подели трошкова на чију накнаду савесни држалац ствари има право: нужни, корисни и луксузни.[889] Разликовање се не врши према животињској врсти, него према употреби животиње. Стога је повлачење прецизне линије раздвајања тешко: једном лицу пас служи за обављање привредне активности (пастирски

[886] W. van Gerven, P. Larouche, J. Lever, *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*, Oxford, Hart Publishing, 2000, p. 595.

[887] BGH VI ZR 372/13 - LG Oldenburg. Пас је био иначе мирољубиве природе и периодично га је власник остављао у одгајивачници на чување. Када је пас ујео запослену у одгајивачници, суд је утврдио одговорност власника пса. Доступно на: https://juris.bundesgerichtshof.de/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

[888] OLG Hamm I-19 U 96/12. Приликом изласка из продавнице, купац се саплео о пса који је лежао на излазу. С обзиром на величину пса и чињеницу да је лежао на таквом месту и на такав начин да није био јасно видљив пролазницима, суд је утврдио одговорност власника пса, који је запослени у продавници, и продавнице јер је њен запослени створио опасну ситуацију. Суд је посебно истакао да је држалац одговоран за спонтано или непредвидљиво понашање животиње. Како није власница свог пса увела или оставила на улазу у продавницу, но је то сам пас учинио, испуњени су услови за примену § 833 BGB. Супротан пример је када лице остави сандук на месту које омета саобраћај јер сандук није могао сам да се помери и створи опасну ситуацију, а животиња има такву могућност, што је у конкретном случају и учинила. Доступно на: https://juris.bundesgerichtshof.de/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

[889] Р. Ковачевић Куштримовић, М. Лазић, *Стварно право*, стр. 143.

пас), док другоме служи као кућни љубимац. Класификацију конкретне животиње чини суд, оценом свих околности случаја, узимајући у обзир њену главну сврху (за уживање или за обављање делатности).[890] Посебно питање ствара употреба услужних (сервисних) животиња, које олакшавају обављање свакодневних активности лицима (на пример, пси водичи). Уколико без услужне животиње лице не би могло да се бави својом професијом, правилније је посматрати услужну животињу као корисну.

Поред објективне одговорности за штету од луксузних животиња, регулисана је и објективна одговорност за штету од дивљих животиња. Прва се заснива на BGB, друга на посебном закону. У оба случаја, одговорност је законом прописана за тачно одређене случајеве штете, те не извире из општег одређења животиња као опасних ствари, нити су опасне особине животиње услов одговорности. У том погледу немачко право сличи француском, и то само у делу одговорности за штету од луксузних животиња.

Одговорност за штету од луксузне животиње једини је случај објективне одговорности који BGB регулише.[891] Постоје две разлике између ње и осталих случајева објективне одговорности, регулисаних посебним законима.[892] До реформе која је спроведена током 2002. године, посебни закони који су регулисали објективну одговорност нису уређивали право оштећеног на накнаду нематеријалне штете. Ово право, пак, припадало је оштећеном у случају штете од луксузне животиње. Реформа из 2002. године укинула је ову разлику. Посебни закони по правилу садрже горњу вредносну границу накнаде штете (изузетак представљају закони који уређују одговорност за штету од нуклеарних постројења). Такво ограничење не постоји у погледу одговорности за штету од луксузне животиње (правило потпуне накнаде). Након реформи у 2002. години, вредносне границе накнаде штете у посебним законима су повећане, али нису укинуте, те ова разлика постоји и данас. Наведено указује да објективна одговорност за штету од луксузне животиње има специфичан карактер,

[890] BGH VI ZR 238/04. Тужилац оштећени претрпео је повреде од паса тужених на њиховој фарми коња, када је ушао у њихову кућу. Тужени су имали три пса, расе ротвајлер и стафорд, који су живели у кући, али су према тврдњи тужених служили заштити коња на фарми. Тужилац је тврдио да је реч о луксузној животињи (у том случају важила би објективна одговорност тужених). Суд је утврдио да је на туженима лежао терет доказа тврдње да су пси служили привредној сврси, те да ова тврдња није доказана. Суд је нарочито ценио чињеницу да су пси били у кући у 16.30 часова поподне насупрот тврдњама да су пси преко дана уобичајено у својим кућицама, а преко ноћи у шталама са коњима. Доступно на: https://juris.bundesgerichtshof.de/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

[891] Такав приступ је последица идеје да штетник може бити одговоран само ако је злоупотребио сопствену слободну вољу, тиме што није поступио како је био дужан да поступи и није спречио штету чије наступање је било предвидљиво. М. Караникић Мирић, *Кривица као основ вануговорне грађанскоправне одговорности*, стр. 76.

[892] C. van Dam, *op. cit.*, p. 90.

различит од објективне одговорности у другим случајевима регулисаним законом. Истовремено, она је била огледни пример за потребе реформи у 2002. години.

Одговорно лице је држалац животиње (нем. Tierhalter). То је лице које држи животињу у свом интересу, дужи временски период. Право својине није пресудно, већ постојање фактичке контроле над животињом.[893] Привремени губитак контроле не води промени статуса. Тако, лице које је од коњичког клуба позајмило коња на пар дана ради јахања, не постаје држалац.[894] Статус држаоца се не мења када је животиња поверена другом лицу одређени временски период, чак ни када је то друго лице употребљава у своју корист, све док држалац не пребаци сврху држања животиња на друго лице.[895] Међутим, уколико је реч о крађи коња, противправни држалац одговора за сву штету коју животиња проузрокује док се налази код њега и под његовом контролом.[896]

Посебно је регулисана одговорност лица коме је животиња поверена на чување. Чувар животиње (нем. Tieraufsehers) је лице које је на основу уговора преузело обавезу надзора над животињом и, према § 834 BGB, одговара као и држалац животиње. Међутим, чувар животиње се може ослободити одговорности доказујући да је приликом вршења надзора посветио дужну пажњу или да би штета настала и да је такву пажњу посветио. Док се одговорност држаоца луксузне животиње заснива на објективном принципу, одговорност чувара се заснива на кривици, без обзира да ли је реч о луксузној или корисној животињи. Предаја животиње другоме на основу уговора не ослобађа одговорности држаоца према чувару, уколико потоњи претрпи штету.[897]

---

[893] B. Markesinis, H. Unberath, *op. cit.,* p. 712. Из судске праксе пример нуди одлука BGH VI ZR 238/04. Оштећени је био нападнут од стране паса када је покушао да уђе у кућу туженог А. Оштећени је тужбу подигао против лица А (власник куће где су се налази пси и власник фарме за чије обезбеђење су пси служили), лица Б (син лица А и В, власник пса расе стафорд) и лица В (супруга лица А и власника два паса расе ротвајлер). Суд је утврдио да се сва три лица сматрају држаоцима животиња јер су чували псе као кућне љубимце у заједничкој кући и истовремено их држали ради обезбеђења фарме.

[894] C. van Dam, *op. cit.,* pp. 405, 406. Из судске праксе пример нуди одлука BGH VI ZR 49/91 – OLG Düsseldorf, LG Krefeld. Тужени као власник коња дозволио је тужиљи, искусној јахачици, да јаше његовог коња, уз надзор инструктора јахања. Због пасивности коња, а на предлог инструктора, тужиља је бичем ударила коња, након чега је пала са коња и добила озбиљне телесне повреде. Суд је утврдио одговорност власника коња, истичући да се изузеће одговорности власника животиње, због поступања јахача на свој ризик, признаје само у случајевима када је јахач у појединачном случају преузео ризике које превазилазе уобичајену опасност (нпр. дресурно јахања и скакање са препрекама).

[895] BGH VI ZR 372/13 – LG Oldenburg. Власник пса га је оставио на 10 дана ради чувања у одгајивачници, за коју услугу је платио одговарајућу накнаду. Запослени у одгајивачници су хранили пса, изводили у шетње и свеукупно се старали о његовој добробити. Поводом штете коју је запослена у одгајивачници претрпела од пса, суд је истакао да власник пса није изгубио својство држаоца и да сноси одговорност за штету коју животиња проузрокује.

[896] B. Markesinis, H. Unberath, *op. cit.,* p. 712.

[897] BGH VI ZR 372/13 – LG Oldenburg. Власник је оставио пса на чување у одгајивачници. Запослена у одгајивачници је претрпела озбиљне повреде када ју је пас ујео за лице. Суд је утврдио да оштећена има право на накнаду штете од власника пса на основу § 833 BGB јер нису испуњени услови за искључиви допринос оштећене.

Сврха заштитне норме (нем. Schutzzweck der Norm) опредељена је специфичним ризицима који настају у вези са чувањем животиња. Одговорност се везује за штету која настане као реализација тих ризика: уколико животиња нападне и повреди човека или његову имовину. Такође, одговорност постоји у случају штете услед кретања или покрета животиње, чак и када изостаје напад лица или ствари. Другим речима, одговорност се заснива на ризику спонтаног или нагонског понашања животиње.[898] Обухват § 833 BGB не достиже штете од животиње која је вођена наредбом или испровоцирана.

Теорија о заштитној функцији норме појавила се као претедент у односу на широко прихваћену теорију адекватне узрочности. Приликом утврђивања узрочне везе питање више није да ли је штета адекватна последица понашања животиње, што у себи нужно садржи процену предвидљивости и физичке узрочности, но је питање да ли је сврха повређене норме била заштита оштећеног од штете коју је претрпео.[899] Задатак је судије да одлучи о личном, просторном и објективном обиму правне заштите: он одлучује која лица су заштићена од одређених повреда одређених права или интереса.[900] Тако, не постоји одговорност за штету од животиња ако измет краве запуши канализацију, услед чега настане поплава у комшијском подруму, јер штета није настала као реализација ризика који чување животиње представља.[901]

Примена теорије о заштитној функцији норме треба да ограничи опсег објективне одговорности на оне случајеве штете због којих је регулисана одговорност са смањеним могућностима одбране. Међутим, судска пракса је на основу сврхе заштитне норме утврђивала каузалну везу и у када је посебно стање или рањивост оштећеног утицала на настанак штете. С једне стране, уколико туђа животиња повреди цвећара, те он услед повреда проведе у болници пар дана и пропадне му цвеће у цвећари, он има право на накнаду штете услед претрпљених повреда и штете услед немогућности одржавања цвећа. Са друге стране, одговорност није утврђена када се превише осетљива (нервозна) жена онесвестила и повредила јер је пас лајао на њу.[902] Тада је суд нарочито имао у виду да пас није припадао опасној врсти. Дакле, суд је ценио да ли је, спрам врсте животиње, очекивана опасност услед њеног оглашавања таква да представља ризик штете за који је прописана објективна одговорност (заштитна функција норме).

[898] B. Markesinis, H. Unberath, *op. cit.,* p. 713.
[899] C. van Dam, *op. cit.*, pp. 314, 315.
[900] G. Brüggemeier, The Civilian Tort of Delict: A Comparative and Historical Analysis, *European Journal of Comparative Law and Governance*, vol. 7, no. 4, 2020, p. 370.
[901] C. van Dam, *op. cit.*, pp. 405, 406.
[902] *Ibidem*, p. 316.

Одговорно лице може да умањи или да се ослободи одговорности доказујући да је оштећени својим понашањем допринео настанку штете. Према § 254 I BGB, уколико је штета делимично проузрокована непажњом оштећеног, обавеза накнаде и обим штете који се надокнађује зависе од околности случаја, а нарочито од степена преовлађујућег утицаја једне од страна. Процењујући чији допринос настанку штете преовлађује, да ли штетника или оштећеног, суд доноси одлуку о постојању обавезе накнаде штете и о њеној висини.[903] По правилу, допринос оштећеног не искључује одговорност држаоца животиње, но је само сразмерно умањује. У изузетним околностима, уколико је понашање оштећеног искључиви узрок штете, то ослобађа држаоца одговорности. Суд о искључењу одговорности врло рестриктивно одлучује, разматрајући однос узрочности и кривице оштећеног и, посебно, начело савесности и поштења (нем. Treu und Glauben).[904] Допринос оштећеног произилази из радњи чињења и нечињења, када својим понашањем омогући проузроковање штете, пропусти да избегне или смањи обим штете.[905] Допринос оштећеног може бити и пропуст упозоравања одговорног лица на опасност настанка неуобичајене и озбиљне штете, о којој оно није знало нити је могло знати.[906]

У домену одговорности за штету од животиња није могуће применити правило о пристанку оштећеног. BGB такву могућност не уређује. Иако Закон о јавном саобраћају прописује искључење одговорности корисника моторног возила уколико је оштећено лице учествовало у управљању моторним возилом,[907] примена аналогије није допуштена у области објективне одговорности. Ово је последица каузистичног уређивања објективне одговорности посебним прописима.

---

[903] Видети: § 254 BGB.

[904] BGH VI ZR 372/13 - LG Oldenburg. Запослена у одгајивачници је претрпела озбиљне повреде када ју је за лице ујео пас. Суд је утврдио да када лице привремено изложи себе опасности од животиња из професионалних разлога, без преузимања потпуне контроле над животињом, тада не постоји могућност ослобођења држаоца животиње од одговорности, било на основу поступања на сопствени ризик, било на основу заштитне сврхе § 833 BGB. Чињеница да је оштећена запослена у одгајивачници значи да се она свесно излаже ризику опасности коју близина пса ствара, али порекло те опасности лежи у држању пса, које остварује власник. Стога чињеница да је пас поверен оштећеној и да власник пса нема непосредну контролу над њиме не лишава власника својства држаоца.

[905] BGH VI ZR 238/04. Оштећени је дошао до куће тужених да би покупио своју вереницу, када су га напали њихови пси. Суд је утврдио допринос оштећеног који се огледао у његовом неопрезном уласку, имајући у виду знаковна упозорења о опасним псима, чињеници да псе није видео у њиховим кућицама и да му ово није била прва посета кући тужених. Међутим, управо имајући у виду да су тужени морали да очекују долазак тужиоца, а да тужилац није могао са сигурношћу да претпостави да су пси у кући (могли су да буду у кућицама са друге стране фарме или ван фарме са туженима), суд није утврдио да је тужилац искључиво одговоран за проузроковану штету. Стога је суд усвојио тужбени захтев за надокнаду штете у висини од 75% накнаде, док је преосталих 25% одбио на име доприноса тужиоца настанку штете.

[906] Видети: § 254 BGB.

[907] Видети: § 8 (2) des Straßenverkehrsgesetz, 1909, in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. März 2003, BGBl. I S. 310, 919, das zuletzt durch Artikel 70 des Gesetzes vom 23. Oktober 2024, BGBl. 2024 I Nr. 323.

5.1.2. Одговорност за штету коју причини корисна животиња

Према § 833 II BGB обавеза накнаде штете не настаје ако је штету проузроковала домаћа животиња која је намењена за обављање привредне делатности, професије или издржавање држаоца, а он је надзору животиње посветио дужну пажњу или би штета настала и да је посветио дужну пажњу. Његова одговорност је субјективна и заснива се на претпостављеној кривици.

Потребно је испуњење општих услова одговорности: штета као последица повреде заштићених интереса, узрочна веза између понашања држаоца корисне животиње и настале штете, противправност и кривица. Појмови штете и категорије одговорног лица једнаки су као и у случају одговорности за штету од луксузних животиња. Пажњу посвећујемо појму корисне животиње, противправности и кривици.

Законодавац је сам ограничио примену наведеног правила на домаће животиње, те употреба дивљих животиња у привредне сврхе (зоо вртови) није обухваћена овим правилима. Појам корисних животиња одређен је на основу њихове употребе: за обављање привредне делатности, за обављање професије или за издржавање држаоца.

Животиње које служе обављању привредне делатности су, на пример, стока која служи пољопривредницима за вучу, за приплод или за производњу различитих потрошних производа. За издржавање држаоца служе животиње чији су производи или оне саме одређене за задовољавање животних потреба самих држалаца, као што су живина, свиње или краве. Андрејевић подвлачи да између ове две категорије нема битне и принципијелне разлике јер је условљена економском наменом конкретне животиње, која се мења током њеног животног века.[908] Примедба јесте тачна колико је тачно и да људи заиста обављају привредне активности ради задовољења својих животних потреба.

Трећу групу корисних домаћих животиња чине оне које служе позиву, односно обављању професије која нема привредни или бар првенствено привредни карактер. То су најчешће пси и коњи (на пример, полицијски и војни), као и све друге животиње које се користе у друге јавне сврхе.[909] Интересантно је да Андрејевић овчарске псе и псе чуваре пољопривредног газдинства наводи као пример за корисне животиње које служе позиву,[910] а не као пример за корисне животиње које служе за обављање привредне делатности или издржавању држаоца. Ово је само још један показатељ да су све ове

[908] М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 99.
[909] *Ibidem*.
[910] *Ibidem*.

поделе показног карактера – шта све обухвата појам корисних животиња. Речено је најбоље видљиво уколико се животиња, иначе или у тренутку проузроковања штете, користи у различите сврхе. Битно је њено одређење као корисне животиње.

Немачко право разликује противправност (нем. Rechtswidrigkeit) и кривицу (нем. Verschulden). Противправност се схвата као кршење правне норме и одсуство правног оправдања за такво кршење.[911] Противправност постоји у сваком случају када је повређен неки од заштићених интереса, уколико штетник (одговорно лице) не може да докаже да постоји правни разлог који оправдава његово поступање. Према § 276 BGB, одговорност лица заснива се на намери (нем. Vorsatz) и непажњи (нем. Fahrlässigkeit). Законодавац одређује појам непажње, истичући да непажљиво поступа она особа која не показује пажњу која се од ње очекује у датим околностима. Стандард пажње је објективизован и изражен као начин на који би се понашао, или се не би понашао, *bonus pater familias* у истим чињеничним околностима. Стога, уколико пажљивом лицу у истој ситуацији не би било могуће да препозна и спречи наступање штете, не постоји непажња.[912] Садржина обавезе пажње се одређује на основу свих околности конкретног случаја, узимајући у обзир и врсту животињу, њене посебне карактеристике које су познате држаоцу или које су морале бити познате, као и претходно понашање животиње.[913] Уколико је познато да је пас склон да уједе непознато лице или да коњ уједе или ритне особу која му прође, од држаоца се очекује већи степен пажње.

Почевши од друге половине прошлог века, поистовећивање противправности са повредом заштићених интереса је критиковано од стране правних теоретичара. Њихов став је да се противправност утврђује, не спрам резултата понашања (повреда заштићених интереса), него спрам самог понашања.[914] Довољно је да штетник својим понашањем не достиже стандард пажљивости који се од њега очекује, те да услов противправности буде испуњен. Општа дужност пажње (нем. allgemeine Sorgfaltspflicht) извире управо из законског појма непажње (§ 276 BGB). У таквом схватању противправности, кривица постаје разлог за урачунавање одговорности пре но услов

[911] B. Markesinis, H. Unberath, *op. cit.,* p. 79.
[912] C. van Dam, *op. cit.*, p. 232.
[913] BGH VI ZR 238/04. Оштећени је био нападнут од стране три паса расе ротфајлер и стафорд, када је покушао да уђе у кућу тужених. Суд је истакао да дужност пажње држалаца опасних паса подразумева предузимање мера које би спречиле да животиње изађу из затвореног простора где се чувају и да нанесу другима повреде. Ценећи околности у овом случаја, суд је утврдио да држање паса у кући и постављени знаци упозорења нису представљали довољне мере предострожности, имајући у виду да пси нису били на повоцу и да је отварање улазних врата било довољно да пси изађу из куће и нападну оштећеног, а тужени су очекивали његов долазак.
[914] B. Markesinis, H. Unberath, *op. cit.,* p. 81.

одговорности. Иако теоријске разлике постоје између ова два приступа, у судској пракси оне нису изнедриле различито судијско одлучивање.

Усвајање субјективне одговорности за штете од животиња представљало је компромис из 1908. године, као одговор на незадовољство пољопривредника. Међутим, временом је ово решење постало предмет отворене критике. Истицано је да ова привилегија држалаца корисних животиња више није оправдана, имајући у виду могућност осигурања од ризика штете.[915] Супростављајући се бројним иницијативама, судска пракса није укинула ову разлику основа одговорности спрам правне класификације животиња. Такав задатак припада законодавцу.

Куриозитет је објективна одговорност власника пољопривредних газдинстава за товне животиње, коју прописује Закон о одговорности за животну средину. Закон прописује објективну одговорност власника газдинства са преко 500 крмачи, 1.700 свиња или 100.000 живинарских јединки.[916] С обзиром на то да је реч о привредној активности, очекивано би било да власници пољопривредних газдинстава, без обзира на број животиња за тов, сносе одговорност у складу са § 833 II BGB. Међутим, законодавац је дискрециono издвојио фарме са преко 1.700 свиња, чији власник објективно одговара за проузроковану штету, док власник фарме са 1.699 свиња одговара субјективно.[917]

5.1.3. Одговорност за штету од дивљачи

Савезни Закон о лову уређује одвијање ловне делатности, прописујући над којим дивљим животињским врстама је лов дозвољен. Савезни закон уређује и одговорност за штету од дивљачи, при чему и свака држава има законодавну надлежност за уређивање ловне делатности и одговорности за штету од дивљачи. Хијерархија ових правних аката дозвољава сагледавање савезног Закона о лову, са чијим одредбама морају да буду усаглашени закони појединачних савезних држава. Одговорност за штету од осталих дивљих животиња није правно уређена.

Законодавац је истакао да је сврха права на лов уско повезана са обавезом старања о дивљачи,[918] што обухвата и спречавање штета од дивљачи. Ловне делатности се

[915] B. Markesinis, H. Unberath, *op. cit.,* p. 712.
[916] Видети: Anhang 1 zu § 1 des Umwelthaftungsgesetz (UmweltHG) vom 10. Dezember 1990, BGBl. I S. 2634, das zuletzt durch Artikel 6 des Gesetzes vom 17. Juli 2017, BGBl. I S. 2421.
[917] J. Flume, *op. cit.*, p. 212.
[918] Видети: Art. 1 des Bundesjagdgesetz (BJagdG), in der Fassung der Bekanntmachung vom 29. September 1976, BGBl. I S. 2849, das zuletzt durch Artikel 7 des Gesetzes vom 25. Oktober 2024, BGBl. 2024 I Nr. 332.

одвијају на територији ловишта (нем. Jagdbezirken), која могу бити приватна или заједничка.[919] Право лова имају чланови ловачких удружења (нем. Jagdgenossenschaft), која управљају ловиштима, и лица које имају право својине на земљишту обухваћеном границама ловишта.

Ради спречавања штете од дивљачи, носиоци права на лов и власници и држаоци земљишта су овлашћени да спрече улазак дивљачи на приватно земљиште, као и да уплаше дивљач ради протеривања са земљишта.[920] Овлашћено лице не сме да оштети земљиште, нити да повреди дивљач, приликом предузимања заштитних мера. Држава утврђује заштитне мере за винограде, баште и воћњаке, као и за расаднике. Разлог томе лежи у нетипичности ових врста дрвећа (култивисане врсте) у односу на шуме у ловишту. Непредузимање заштитних мера искључује право на накнаду штете од дивљачи.[921] Носиоци права на лов су дужни да предузму мере за смањење популације дивљачи, по налогу надлежног тела. Уколико они то не учине, надлежно тело самостално приступа активностима смањења популације дивљачи. Представљено решење има значајан број сличности са француским упоредником.

Одговорност за штету од дивљачи је ограничена у погледу оштећених добара и дивљачи-штетника. Правна категорија штете је нормативно сведена на штету на земљишту и вегетацији на земљишту, укључујући и плодове који су се одвојили од биљака, али нису прикупљени.[922] Другим речима, заштиту уживају земљиште, саднице и плодови до бербе. Заштита земљишта нужно обухвата ограде или бране, чије је сврха ограђивање и заштита земљишта. Право на накнаду не обухвата оштећења или уништења осталих објеката, домаћих животиња, па ни повреде лица. Притом, право на накнаду штете постоји само у односу на она земљишта која су део ловишта или се граниче са њим. Штета мора да потиче од дивљачи копитара, дивљих зечева или фазана. Штета коју нанесу друге врсте дивљачи није надокнадива према закону, али може бити обухваћена уговором између ловачког удружења и закупца.

[919] Ловишта су само она земљишта где се налазе станишта дивљих животиња и области њиховог кретања и обезбеђивања хране. Приватна ловишта су јединствене и повезане области земљишта у власништву једног или више лица, које могу бити употребљене за пољопривреду, шумарство или риболов, а које имају површину од 75 хектара или више. Сва земљишта у округу као локалној територијалној јединици или у различитим окрузима, која не припадају приватном ловишту, формирају заједничко ловиште уколико имају најмање 150 хектара површине. Државе могу у одређеним ситуацијама и да смање минималне вредности површина ради утврђивања ловишта. Видети: Art. 7 und 8 des Bundesjagdgesetz.
[920] Видети: Art. 26 des Bundesjagdgesetz.
[921] Видети: Art. 32 des Bundesjagdgesetz.
[922] Видети: Art. 29 und 30 des Bundesjagdgesetz.

Одговорност терети ловачко удружење које управља ловиштем где је настала штета.[923] Терет накнаде штете распоређује се на носиоце права својине над земљиштем обухваћеним границама заједничког ловишта, сразмерно њиховој величини. Одговорност је објективна. По правилу, ловачка удружења закључују уговоре о закупу земљишта које припада ловишту. Овим уговорима закупци преузимају одговорност, те се оштећено лице нужно њима обраћа за накнаду штете. Њихова одговорност је објективна, али се заснива на уговору о закупу. Уколико оштећени не оствари право на накнаду штете од закупаца, има право да се обрати ловачком удружењу. Када је реч о штети од дивљачи на приватним ловиштима, одговорност зависи од уговорног односа између оштећеног лица и носиоца права на лов. По правилу, носилац права на лов биће дужан да накнади штету уколико је одговоран за неправилно вршење права на лов.

5.2. Енглеско право

Англосаксонска судска пракса развила је разликовање животиња које су опасне по својој природи (*ferae naturae*) од неопасних животиња, које су по правилу припитомљене (*mansuetae naturae*). Опасним су се сматрале и оне припитомљене животиње које су раније показале склоност ка чињењу штете, а њиховом држаоцу је то било познато. За опасне животиње важила је објективна одговорност, док се за штету од неопасних животиња одговарало по принципу кривице.

Енглески систем појединачних деликата чини одговорност за штету од животиња сложенијим но што је претходно указано. С обзиром на извор деликта (енг. torts), разликујемо одговорност за штету од животиња развијену у *common law* систему и статутарну одговорност за штету од животиња, регулисану законом.[924] Деликти су се развили у судској пракси, а потом је и законодавац почео да регулише нове деликте, уређујући друштвену стварност у развоју, као и да систематизује, мења или укида постојеће *common law* деликте.

[923] Видети: Art. 29 des Bundesjagdgesetz.

[924] Деликти су се развили из средњовековних налога краљевог секретара (енг. writs), који су били услов да се тражи правна заштита пред краљем или судом. Налози су се односили на чињенично одређене ситуације, по којима су добили своје име, означавајући недопуштено фактичко понашање или повреде. Зато што је претходно добијање налога било услов за обраћање краљу или суду, важило је правило да без налога нема права (енг. where there was no writ there was no right). C. van Dam, *op. cit.*, pp. 100–101. Речено подсећа на систем тужби (*actio*) римског права, где је важило правило да ако не постоји право на тужбу не постоји ни право.

Две *common law* тужбе тицале су се одговорности за штете од животиња, *scienter* и *cattle trespass*. Деликт *scienter* постојао је у случају штете коју проузрокује опасна животиња и животиња чије је опасно својство или навика била позната држаоцу. Деликт *cattle trespass* обухватао је случајеве неовлашћеног уласка говеда на туђе земљиште и тако проузроковану штету. Статуторно право регулисало је одговорност за штете од паса, на основу Закона о псима (енг. Dogs Act) из 1865. године, касније замењеним законом из 1906. и допуњен законом из 1928. године. Случајеви проузроковања штета који нису обухваћени наведеним деликтима, решавани су у складу са правилима одговорности за *nuisance*, *negligence* или *trespass*.[925] Деликт *nuisance* тицао се штете када је присуство или понашање животиње представљало прекомерну сметњу мирном уживању права. Деликт *negligence* обухватао је све случајеве када је штета од животиње представљала последицу повреде дужне пажње њеног држаоца. Случајеви проузроковања штете када животиња неовлашћено пређе на туђу непокретност или нападне човека разматрани су и у оквирима деликта *trespass.* Додатно, могуће је применити одговорност власника за дејство ствари са његовог земљишта, установљена у пресуди *Rylands v. Fletcher*, као и одговорност овлашћеног држаоца објекта за штету коју његови овлашћени посетиоци претрпе, на основу посебног закона (Occupiers' Liability Act).

Наведени случајеви одговорности разликују се по основу. Одговорност за деликте *scienter* и *cattle trespass*, по Закону о псима и у случају штете од дејства ствари са туђег земљишта заснива се на опасности коју животињу представљају, односно ризику њиховог чувања. Са друге стране, одговорност за деликте *nuisance* и *negligence* и одговорност овлашћеног држаоца објекта заснивају се на кривици.

Неуједначеност ових режима одговорности инспирисала је законодавца да настоји да систематизује одговорност за штете од животиња. Истицано је да ови случајеви деликтне одговорности, који дотичу живот сваког обичног грађанина, треба да буду регулисани једноставним и одређеним правилима. Након вишедеценијских припрема и више нацрта различитих националних комисија, усвојен је Закон о животињама (енг. Animals Act) 1971. године.[926] Закон је укинуо *common law* деликте *scienter* и *cattle trespass*, уређивањем одговорности за случајеве штете који су претходно

[925] Тешко је превести називе наведених деликата јер први корак увек представља дословно значење речи, које може да умањи њихово правно значење. *Nuisance* обухвата одговорност за сметање (имисије), *negligence* за непажњу, *trespass* за повреду субјективног права, *cattle trespass* за неовлашћени прелазак говеда на туђе земљиште, *scienter* за знање о опасности коју животиње представљају. Иако ће на одговарајућем месту бити објашњено значење сваког деликта, задржаћемо енглеске називе ради аутентичности и лакшег разумевања ове области.

[926] P. North, *op. cit.*, pp. 2, 3.

били обухваћени овим деликтима, и променио правила одговорности за штете од паса према Закону о псима.[927] Уређени су случајеви објективне одговорности за штете од животиња, за појединачно опредељене ситуације. Иако регулише одређена ограничења одговорности за деликт *negligence*, закон не мења и не укида одговорност за *negligence* у случајевима штете од животиња. Ван оквира закона остали су и случајеви одговорности за деликте *nuisance* и *trespass,* одговорност власника за дејство ствари са његовог земљишта и одговорност овлашћеног држаоца објекта. Разлике основа ових одговорности су остале. Област одштетног права која обухвата штете од животиња представља комбинацију случајева субјективне и објективне одговорности, који проистичу из *common law* деликата или закона.

На примеру штете од паса илустроваћемо заснивање одговорности у мешовитом систему енглеског права. Уколико пас повреди туђу стоку, примењују се одредбе Закона о животињама за штете од паса (објективна одговорност). Ако пас повреди човека и има опасна својства или навике које су познате његовом држаоцу, примењују се одредбе Закона о животињама за штете од опасних животиња (објективна одговорност). Уколико пас повреди човека или ствари различите од стоке, а нема опасних својства или навика, или оне нису биле познате држаоцу, одговорност се заснива на деликту *negligence* (субјективна одговорност). Ако је штета у претходном примеру настала приликом посете објекта где се пси држе, примењује се Закон о одговорности овлашћеног држаоца (субјективна одговорност). Уколико пас редовно или повремено прелази на туђе земљиште и копа у башти или узнемирава животиње на том земљишту, испуњени су услови одговорности за *nuisance* (субјективна одговорност). Ако пас који припада врсти опасних паса побегне са земљишта свог власника на туђе земљиште и тамо проузрокује штету, има места примени правила из *Rylands v. Fletcher* (објективна одговорност). На крају, уколико се не могу применити други основи, оштећени увек може потражити заштиту у оквиру деликта *negligence,* ако постоји повреда дужне пажње чувања и надзора над животињом (субјективна одговорност).

Оштећени сноси терет избора правног пута заштите и последице тог избора. Уколико не докаже испуњеног услова за постојање одговорности у оквира изабраног деликта, *common law* или статутарног, он губи право на накнаду штете. Сложена структура одштетног права покренула је бројне расправе о потреби њене рационализације, кроз утврђивање коначног броја постојећих деликата и њихово

[927] Видети: Sec. 1 of the Animals Act 1971.

свођење на мањи број. Идеје о реформи одштетног права увек полазе од деликта *negligence*, уз питање шта поред њега задржати и са којим оправдањем, имајући у виду разгранатост концепта дужне пажње.[928] Стога је у процесу рационализације одштетног права посебну пажњу потребно посветити објективној одговорности.[929] Одговорност за штете од животиња управо је пример традиционалне заступљености објективне одговорности. Комисија за реформу грађанскоправне одговорности за штету од животиња предлагала је укидање објективне одговорности и обухват ових случајева штете у оквиру *negligence*.[930] Овај предлог, сада већ пола века стар, није прихваћен.

У наставку пажњу ћемо посветити појединачним случајевима штета од животиња. Одговорност за штету од опасних животиња, за штету коју причини залутала стока и за штету од паса је регулисана Законом о животињама. Посебно је уређена одговорност за штету од животиња на јавном путу. У преосталим случајевима, одговорност се посредно везује за штете од животиња, на основу њиховог уподобљавања појму ствари. Штета од невласничких дивљих животиња није надокнадива.

5.2.1. Одговорност за опасне животиње

Common law деликт *scienter* тицао се одговорности држаоца (енг. the keeper) животиње која има склоност да проузрокује штету другоме или неку опасну особину или навику.[931] Реч је одговорности за дивље животиње (*ferae naturae*) и за припитомљене склоне чињењу штете (*mansuetae naturae*), ако је та њихова особина била позната држаоцу. У првом случају важи необорива претпоставка да је животиња опасна, у другом је потребан доказ знања држаоца. Међутим, иако се захтевало знање држаоца о штетним навикама или склоностима животиње, кривица није била услов одговорности. Реч је била о објективној одговорности, заснованој на опасности коју дивље животиње или животиње склоне штети представљају за друштво.

Објективна одговорност власника (енг. the owner) опасне животиње развијена је у судској пракси. У пресуди *May v. Burdett*, из прве половине XIX века, заузет је био став да власник опасне животиње, који зна за њене опасне навике, одговара за штету коју она

[928] K. Oliphant, Rationalising Tort Law for the Twenty-First Century, pp. 54–55.
[929] *Ibidem*, pp. 55–58.
[930] Report of Committee on the Law of Civil Liability for Damage done by Animals (1953), Cmnd 8746. Наведено према, The Law Commission, Civil Liability for Animals, Her Majesty's Stationery Office, London, 1967, p. 5.
[931] P. North, *op. cit.*, p. 3. R. Mulheron, *op. cit.*, p. 74.

проузрокује другоме, без обзира на своју кривицу.[932] Власник се није могао бранити да није повредио обавезу пажње јер је основ одговорности у ризику који се свесно преузима након сазнања о склоности животиње да чини штету. Закон о псима из 1906. године утврдио је да сви пси имају склоност чињења штете, те је постало излишно да се доказује да ли појединачни пас има такве навике, као и да ли је власник знао или не.[933]

Закон о животињама укинуо је наведени деликт и уредио објективну одговорност држаоца (енг. the keeper) животиње која припада опасној врсти.[934] Закон дефинише и појам опасне врсте – то је врста која није уобичајено настањена и припитомљена (енг. domesticated) на британским острвима и чија одрасла јединка има карактеристике због којих је вероватно да би, уколико није спутана (енг. restrained), проузроковала озбиљну штету или би било која штета коју проузрокује била опасна.[935] Дакле, опасне животиње су оне које су способне да проузрокују озбиљну штету ако се слободно крећу.[936] Порекло овакве дефиниције лежи у деликту *scienter*, у оквиру ког су животињама *ferae naturae* сматране управо оне које немају природно станиште на британским острвима, без обзира на своју благу нарав (нпр. слонови).[937] Судови су тумачили природу животиње,[938] због чега је питање правне класификације животиња било од одлучног значаја за остваривање заштите у оквирима одговарајућег деликта. Дивље животиње уобичајено присутне на британским острвима сматрају се опасним животињама. Држање опасних животиња *per se* није забрањено,[939] али се у случају штете држалац не може бранити незнањем о њиховим опасним својствима или особинама (важи необорива законска претпоставка).

Последица претходног правила јесте да се не сматрају опасним животињама оне животињске врсте које су уобичајено настањене и припитомљене на британским острвима. То значи да се бикови и овнови, примера ради наведени, не сматрају опасним

---

[932] *May v. Burdett*, [1846] 9 QB 101, 115 E.P. 1213, један је од прецендената који је утврдио принцип објективне одговорности (енг. *strick liability*), односно принцип необоривог доказа непажње (енг. *prima facie liability for negligence without declaration of negligence).* Утврђена је одговорност туженог за штету коју је претрпео тужилац (и његова жена) услед уједа мајмуна, који припада туженом, јер је реч о дивљој животињи (*ferae naturae*) за коју је опште познато да има навике да повређује људе или чини штету. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 15.12.2023. године). Детаљније, R. H. K., Tort–Animals–Scienter, Glanville v. Sutton [1928] 1 K. B. 571, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 3, No. 2, 1928, p. 288.

[933] Видети: Sec. 1 of the Dogs Act 1906. М. Андрејевић, Правна квалификација животиња, стр. 98.

[934] Видети: Sec. 2 (1) of the Animals Act 1971.

[935] Видети: Sec. 6 (2) of the Animals Act 1971.

[936] R. Janal, Extra-Contractual Liability for Wrongs Committed by Autonomous Systems, in: M. Ebers, S. Navas (eds.), *Algorithms and Law*, Cambridge University Press, 2020, p. 184.

[937] P. North, *op. cit.*, pp. 34, 35.

[938] C. van Dam, *op. cit.*, pp. 404, 405.

[939] Изузетак представљају опасне пасмине паса које су забрањене на британским острвима, о чему је раније било речи. Закон о опасним дивљим животињама (Dangerous Wild Animals Act 1976) уређује услове под којима се поједине врсте дивљих животиња могу држати. Закон се не односи на дивље животиње у зоолошким вртовима, на које се примењује Zoo Licensing Act 1981.

животињама. За животиње које не припадају опасној врсти, држалац објективно одговора уколико су испуњене одређене претпоставке због којих се сматра опасном.[940] Први, да је штета таква да би је животиња, уколико није спутана, вероватно проузроковала или која би била озбиљна да је животиње проузрокује. Други, да вероватноћа проузроковања штете или њене озбиљности постоји због абнормалних особина животиње. Треће, да су ове абнормалне особине биле познате држаоцу. Сва три захтева морају бити кумулативно испуњена. Ова категорија обухвата домаће животиње, али и припитомљене дивље врсте, као што су домаћи зечеви или домаће патке. Закон поставља захтев вероватноће наступања штете или озбиљности штете, који се исцрпљује у разумном очекивању штете, али у већем степену но чиста могућност.[941]

Поводом штете коју проузрокују животиње које не припадају опасној врсти, разликују се две ситуације: а) када је вероватно да би животиња, ако није спутана, проузроковала штету, и б) када није вероватно да би животиња проузроковала штету, али ако би штета била проузрокована вероватно је да би била озбиљна. У оба случаја, вероватноћа проузроковања штете или озбиљности штете повезана је са опасним карактеристикама животиње, које иначе нису присутне у њеној врсти (зато су абнормалне), а које су биле познате њеном држаоцу. Услов абнормалних особина значи да држалац није одговоран уколико се животиња понашала у складу са карактеристикама своје врсте (нпр. нормално је да се коњ игра и у тој игри уједе или ритне другог коња, али не и човека).[942] Абнормалне карактеристике су оне које нису уобичајено присутне код припадника дате врсте животиња или које су присутне само у одређено време или у одређеној ситуацији (нпр. женка када има младунце, мужјак у време парења).

Услов знања држаоца о абнормалним карактеристикама животиње је испуњен уколико је држалац знао за њих, уколико је његов помоћник знао или уколико је знао члан домаћинства држаоца, млађи од 16 година. Доказ знања држаоца представља чињеница да је животиња раније проузроковала или неуспешно покушала да проузрокује исту врсту штете. Такође, могуће је доказивати да животиња има опасне карактеристике које су познате држаоцу иако животиња раније није покушала да учини какву штету.[943]

Претходно наведена правила показују како је закон сачувао разликовање животиња на опасне (*ferae naturae*) и припитомљене (*mansuetae naturae*), које је било

[940] Видети: Sec. 2 (2) of the Animals Act 1971.
[941] R. Mulheron, *op. cit.*, p. 92.
[942] P. North, *op. cit.*, p. 51. R. Mulheron, *op. cit.*, pp. 95–100.
[943] P. North, *op. cit.*, pp. 59, 60. R. Mulheron, *op. cit.*, pp. 100, 101.

карактеристично за деликт *scienter*. Оваквим регулисањем, закон је настојао да реши проблем различитог судског одлучивања у питањима процене природе животиње, да ли је опасна или припитомљена, и услова одговорности за штету коју оне проузрокују.

Када је реч о штети од опасних животиња, закон не поставља услов да штета представља резултат деловања њених опасних карактеристика.[944] Одговара се за било коју штету у чијем је проузроковању учествовала опасна животиња, било наношењем телесних повреда било уништењем или оштећењем материјалних добара. Ради свођења обима ове одговорности на разумну меру, у судској пракси је развијен став да штета мора да буде директна последица деловања животиње, односно да не сме бити толико удаљена последица коју није било могуће предвидети.[945] Претпоставка узрочне везе је апсолутна: штета која настаје у вези са опасном животињом, сматра се да потиче од извора ризика опасности који она представља. Са друге стране, када је реч о штети од животиња које не припадају опасној врсти, али имају неку опасну карактеристику, услов одговорности јесте да штета представља резултат деловања управо те опасне карактеристике. Претпоставка узрочне везе је оборива и одговорно лице може да доказује да је штета последица нормалног понашања животиње, или да је последица опасне особине коју животиња није раније показала и за коју њен држалац није знао.

Одговорност терети држаоца животиње, односно лице које има ефективну контролу над животињом, чак и када друго лице, као помоћник, употребљава животињу. Држалац може бити непосредни или посредни, али је нужно да има власт и контролу над животињом. Он је одговоран без обзира на то да ли је истовремено и власник животиње. Власник ће се сматрати посредним држаоцем уколико је задржао вршење контроле над животињом.[946] Ограничење је постављено у погледу узраста лица – држалац не може бити лице млађе од 16 година.

Када је реч о кућном љубимцу, држаоцем животиње се сматра глава домаћинства (енг. head of a household) иако животиња припада члану домаћинства који је малолетник млађи од 16 година. По правилу, главом куће се сматра родитељ. На овај начин, енглеско право је избегло питање одговорности малолетног држаоца животиње. Иако животиња

[944] Деликт *scienter* садржао је супротан услов, који је деловао као значајно ограничење. Уколико је пас у некој претходној прилици ујео козу, што је било познато власнику, Суд је у случају када је пас ујео човека пресудио да његовом власнику није била позната његова опасна навика јер се није односила на уједање људи. Osborne v. Chocqueel [1896] 2 Q.B. 109. Једнако тако, уколико је коњ имао навику да уједа друге коње, Суд је у случају када је коњ ујео човека пресудио да његовом власнику није била позната његова опасна навика јер се није односила на уједање људи. Glanville v Sutton [1928] 1 Q.B. 571. Наведено према, R. H. K, *op. cit.*, p. 287.

[945] P. North, *op. cit.*, pp. 47, 48.

[946] *Ibidem*, pp. 23, 24, 26. R. Mulheron, *op. cit.*, pp. 86, 87.

припада малолетнику (купљена или добијена на поклон, малолетник се стара о њој и врши ефективну контролу њеног понашања, познаје њене особине), држаоцем се сматра родитељ. То истовремено значи да се држалац не може ослободити одговорности доказујући да му штетне особине животиње нису биле познате из разлога јер се његово дете стара о животињи. У овом случају није реч о одговорности за малолетну децу, као случај одговорности за другог, већ закон поставља необориву претпоставку да је родитељ држалац животиње уколико она припада или се налази у државини његовог члана домаћинства млађег од 16 година и да му је опасна особина животиње позната ако је она позната том члану домаћинства. Ако једно лице нема искључиву државину, онда су солидарни одговорни сви држаоци.

Примена наведене законске претпоставке трпи ограничење у погледу појма члана домаћинства. Неспорно је да су чланови домаћинства лица у правој линији сродства која живе заједно (родитељи и деца). Међутим, уколико је сестричина или братанац у гостима код тетке или ујака недељу дана и повели су свог кућног љубимца, отворено је питање да ли се тетка или ујак као старешине домаћинства сматрају држаоцем тог пса. Даље, уколико више породица живи заједно теже је одредити старешину домаћинства. Питање је тумачења и да ли се поставља услов живота у истом домаћинству. Појам домаћинства није ограничен на исти стамбени простор. Одсуство заједничког живота (дете млађе од 16 година има кућног љубимца и живи у интернату) умањује могућност примене овог правила, али зависиће од околности сваког појединачног случаја.

Уколико животиња побегне, закон прописује да држалац остаје одговорно лице све док други неко не стекне статус држаоца, на основу државине и права својине.[947] *Common law* правила истицала су разлику спрам врсте животиње у овом случају.[948] Уколико побегне дивља животиња (на пример, лисица), држалац се сматрао одговорним све до тренутка док животиња не доспе у дивљину, односно док се не врати у природно станиште. Уколико побегне друга животиња, држалац се сматрао одговорним све док друго лице не стекне право својине или државину над животињом, односно док не постане нови држалац. Лице које задржи побеглу животињу да би је спречило да проузрокује штету или да би је вратило власнику, не сматра се држаоцем на основу овако успостављене државине.[949]

[947] Видети: Sec. 6 (3) of the Animals Act 1971.
[948] P. North, *op. cit.*, pp. 29, 30.
[949] Видети: Sec. 6 (4) of the Animals Act 1971.

Одговорност држаоца је објективна. Да би се ослободио од одговорности, он може да доказује да је оштећени искључиво крив за проузроковану штету или да је прихватио ризик наступања штете (енг. assumption of risk).[950] Уколико је оштећени био свестан да је реч о опасној врсти или да животиња има опасне карактеристике, те својим деловањем скривио штету (нпр. ушао у кавез са тигровима у зоолошком врту) или пристао на ризик штете (нпр. покушао да се приближи ради фотографисања квочци са пилићима), држалац није одговоран. Закон прописује једно ограничење: не сматра се пристајањем на ризик уколико лице запослено као помоћник држаоца претрпи штету од животиње у вези са својим радом.[951] На овај начин закон је укинуо важење прецедента из судске одлуке у *Rands v. McNeil*, да послодавац одговора само за скривљену штету коју запослени претрпи на раду, у вези са животињама послодавца.[952]

Држалац може да се ослободи од одговорности и у случају када је животиња повредила лице које је неовлашћено ушло у туђи објекат, возило или на земљиште. Тада је оштећени претрпео штету док се сам понашао противно праву, чинећи деликт *trespass*. Поред захтева да је реч о неовлашћеном приступу и да је животиња проузроковала штету, нужно је да су животиње служиле заштити објекта или лица (нпр. пас чувар), односно ако су се налазиле у објекту са том сврхом, да то није било неразумно.[953] Уколико је штету причинио пас кућни љубимац, суд мора да утврди чињеницу сврхе држања пса: да ли ради уживања или ради заштите породице. Једнако тако, уколико је пастирски пас повредио лице које се неовлашћено налазило на туђем пољу, држалац не може да се ослободи одговорности; међутим, ако је лице претрпело повреде од оваца које су на испаши на том истом пољу, држалац је ослобођен одговорности. Питање шта је разумна сврха држања одређене животиње од стране држаоца објеката или земљишта решава суд, на основу свих околности случаја.

Имајући у виду ограниченост разлога за искључење одговорности држаоца опасне животиње, Норт (Peter North) наглашава да се држалац не може позивати на вишу силу и искључиву радњу трећег лица.[954] Укидањем *common law* правила, закон је уредио одговорност за штету од опасних животиња, заокруживши ову област истовременим

[950] Видети: Sec. 5 (1) and (2) of the Animals Act 1971.
[951] Видети: Sec. 6 (5) of the Animals Act 1971.
[952] Rands v. McNeil [1955] 1 Q.B. 253. Запослени на фарми бикова претрпео је повреде када је покушао да веже бика. Суд је заузео став да нема објективне одговорности послодавца, већ да послодавац одговара само ако је скривио небезбедне услове за обављање посла. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 15.12.2023. године).
[953] Видети: Sec. 5 (3) of the Animals Act 1971.
[954] P. North, *op. cit.*, pp. 89, 90.

прописивањем услова одговорности и разлога за искључење одговорности. Имајући у виду сличности и разлике које постоје између *common law* деликта *scienter* и законске одговорности за штету од опасних животиња, пре него о укидању старих правила можемо говорити о њиховом новом, законском руху.

5.2.2. Одговорност за штету од залутале стоке

Деликт *cattle trespass* тицао се одговорности власника говеда која је неовлашћено ушла на туђе земљиште, независно од тога да ли је штета нанета на земљишту, непокретностима или лицу.[955] Појам говеда обухватао је скоро све домаће животиње осим паса и мачака.[956] Одговорност власника је била објективна.

Укидајући овај деликт, Закон о животињама уредио је услове одговорности за штету од залутале стоке. Власник стоке која одлута на туђе земљиште објективно одговара за штету коју стока причини на земљишту или стварима на земљишту.[957] Иако закон говори о власнику као одговорном лицу (енг. the person to whom the livestock belongs), истовремено установљава и претпоставку да је власник лице које има државину над стоком (енг. livestock belongs to the person in whose possession it is). Уколико су власник и држалац два различита лица и држалац је тај који врши контролу и употребу животиње, власник неће бити одговоран.

Појам стоке обухвата говеда, магарце, свиње, овце, козе и живину,[958] те у погледу овог услова одговорности нема веће разлике у односу на деликт *cattle trespass*.[959] Ван опсега овог законског правила остали су пси, мачке и пчеле.[960] За штету од коња су прописана посебна правила.[961] Код деликта *cattle trespass*, доказ неовлашћеног присуства говеда је услов да би се разматрало питање одговорности, а штета је морала да настане

[955] *P. North, op. cit.,* pp. 9, 10. R. Mulheron, *op. cit.*, p. 75.
[956] Mason v. Keeling (1700) 1 Ld. Raymond, 606. Buckle v. Holmes [1926] 2 Q.B. 125. Овим прецедентима створено је правило да власник не одговора уколико његов пас (Mason v. Keeling), односно мачка (Buckle v. Holmes) залута на туђе земљиште и тамо причини штету, због чега су оне изузете из оквира примене деликта *trespass*. D.R.S.D, Tort – Liability for Animals – Trespass – Scienter, Buckle v. Holmes [1926] 2 Q.B. 125, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 3, No. 1, 1927, p. 78.
[957] Видети: Sec. 4 of the Animals Act 1971.
[958] Видети: Sec. 11 of the Animals Act 1971. Појам живине обухвата домаће врсте гусака, ћурака, кокошака, патака, фазана, јаребица, тетреба и голубова. Појам стоке још обухвата и јелене који се не налазе у дивљини, но представљају део човековог домаћинства или привредне делатности.
[959] Голубови су били искључени, што је закон променио. Такође, закон је обухватио фазане, јаребице и тетребе, што раније, кроз судску праксу, није било укључено у појам живине.
[960] P. North, *op. cit.*, pp. 92, 93.
[961] Законски појам стоке обухвата и коње, али како је одговорност за штету од коња посебно издвојена, то ради поједностављеног разматрања из појма стоке изостављамо коње, магарце и кобиле.

као последица и за време трајања неовлашћеног присуства. Закон употребљава појам *залутале* стоке (енг. trespassing livestock, livestock strays on to land), али одговорност се заснива на чињеници проузроковања штете на земљишту, а не на чињеници неовлашћеног присуства животиње на туђем земљишту.[962]

Оштећено лице је власник или држалац земљишта на које је животиња одлутала. Појам штете обухвата оштећења учињена на земљишту, пратећим објектима, дрвећу, усевима, плодовима, али и на животињама и возилима који се налазе на том земљишту.[963] Нису обухваћене штете настале повредом лица, што је највеће ограничење одговорности које закон прописује. Штета мора да представља директну последицу природног, нормалног деловања залутале стоке (предвидљива штета).[964] Законодавац посебно издваја трошкове које је власник земљишта имао да би ухватио и задржао животињу ради њене предаје власнику и да би утврдио идентитет власника.

Заштита земљишта трпи једно ограничење: уколико стока залута крећући се јавним путем, а власник је имао право да је води јавним путем.[965] Тада одговорност власника животиње изостаје. Уколико присуство стоке на јавном путу није било у складу са законом, власник остаје одговоран. У истој ситуацији, оштећени коме било која животиња (не само животиња у законском значењу појма стока) проузрокује штету на земљишту, залутавши са јавног пута, има могућност тужбе у оквирима *common law* деликта *trespass to land*. Овај деликт није укинут законском прокламацијом.

Одговорност власника залутале стоке изостаје и уколико је оштећени искључиво крив за штету. Закон посебно наглашава да се кривица не огледа само у изостанку ограђивања свог земљишта.[966] Чињеница да оштећени није оградио своје земљиште, или је постојала рупа у огради, или је оставио капију отворену, нису докази *искључиве* кривице оштећеног. Теоријски, свака штета се могла спречити уколико је земљиште тако ограђено да стока није могла да пређе на њега. Речено важи ако оштећени није имао обавезу ограђивања према туженом.[967] Међутим, власник неће бити одговоран ако је

[962] P. North, *op. cit.*, pp. 105, 106. R. Mulheron, *op. cit.*, p. 104.
[963] P. North, *op. cit.*, p. 101.
[964] *Ibidem*, p. 108. R. Mulheron, *op. cit.*, pp. 106, 107.
[965] Видети: Sec. 5 (5) of the Animals Act 1971.
[966] Видети: Sec. 5 (1) and (6) of the Animals Act 1971.
[967] Ограђивање представља специфичну облигацију у енглеском праву, попут стварне службености. Власник једног земљишта (послужно добро) има обавезу да подигне ограду одговарајућег квалитета према суседном земљишту (повласно добро). Обавеза ограђивања настаје из закона, правног посла или *common law* правила. Повреда обавезе ограђивања, поред питања одговорности за штету од залутале стоке, има и друге последице: повреда уговорне обавезе, одговорност за штету која настане из других узрока и слично. Ипак, власник повласног добра нема правних могућности да примора власника послужног добра да

стока залутала зато што је друго лице прекршило обавезу ограђивања (на пример, стока са земљишта А пређе на земљиште Б, а услед слабе ограде пређе на земљиште В).

Одговорност за штету од коња је посебно издвојена.[968] Уколико се коњи нађу на туђем земљишту без законитог овлашћења, власник одговара за штету коју они проузрокују на земљишту или стварима. Такође, власник одговора и за трошкове коју су разумно предузети ради утврђивања коме коњи припадају или ради њиховог задржавања. Закон не говори о *залуталим* коњима, већ наглашава одсуство законитог овлашћења да се коњи нађу на туђем земљишту, што ове одредбе приближава деликту *cattle trespass*. Оштећени је власник или држалац земљишта. Одговорно лице је власник коња, с тим да важи претпоставка да је власник лице које има државину над њима.

5.2.3. Одговорност за штету од паса

Одговорност за штету од паса рано је подвгрнута посебном режиму, као одвојени случај одговорности за штету од животиња. Правећи изузетак од деликта *trespass*, још је прецедентом из XVII века утврђено да власник не одговара за штету коју његови пси учине када неовлашћено пређу на туђе земљиште.[969] Потом је Законом о псима из 1865. године регулисана одговорност за штете од паса.

По правилу, појединачни деликти за штете од животиња не односе се на поједине врсте животиња, већ на чињеничне ситуације у којима је одређени објект права заштићен од специфичне врсте понашања (пример је претходно објашњен *cattle trespass*). Када је реч о штетама од паса, оне су издвојене у посебну категорију и дуго времена представљале су редак пример. Данас, посебно су издвојене и штете од коња који се неовлашћено налазе на туђем или јавном земљишту.

Усвојен крајем XIX века, Закон о псима уређивао је објективну одговорност власника паса за штету коју проузрокују на туђој стоци или живини.[970] Каснијим изменама закона (1906. и 1928. године), обухваћена је и одговорност држаоца. Значајна карактеристика је ограниченост појма штете: услед смрти или повреде туђе стоке или живине, који појам тежи да обухвати све домаће животиње. Закон о животињама из 1971.

подигне или одржава ограду. Обавеза ограђивања може да представља и чисту уговорну обавезу између два лица, када није везана за земљиште. Више о томе, P. North, *op. cit.*, pp. 124–128, 130, 131.

[968] Видети: Sec. 4A of the Animals Act 1971.

[969] Mason v. Keeling (1700) 1 Ld. Raymond, 606. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 15.12.2023. године).

[970] P. North, *op. cit.*, p. 12.

године укинуо је одредбе о одговорности из Закона о псима, те пажњу посвећујемо важећем закону.

Држалац паса одговара за штету коју пас причини туђој стоци, убијањем или повређивањем.[971] Имајући у виду да су пси искључени из законског појма стоке, то овим није обухваћена одговорност за штету када пас повреди или убије другог пса. Не захтева се да је пас имао опасну особину или да је држалац знао за то. Додатно важи и опште правило о одговорности за опасне животиње, да држалац одговора за штету коју проузрокује његов пас услед познатих опасних карактеристика.[972] У оба случаја је објективна одговорност.

Закон прописује да искључива кривица оштећеног представља разлог за искључење одговорности држаоца паса.[973] Поред тога, држалац није одговоран за штету коју пас проузрокује уколико туђа стока буде убијена или повређена на земљишту на које је залутала. Два су услова.[974] Први, да је стока залутала на туђе земљиште и да је том приликом повређена или убијена. Други услов је постављен алтернативно: да је реч о псу држаоца земљишта или псу чије је присуство одобрио држалац земљишта. По правилу, држалац земљишта је истовремено и држалац пса, али не мора бити његов власник. Када се туђа стока неовлашћено нађе на туђем земљишту, држалац земљишта има право да ухвати животињу и да тражи накнаду трошкова које претрпи, али не може да је убије или повреди. Међутим, у овом случају, уколико пас држаоца земљишта повреди или убије стоку, он неће бити одговоран за надокнаду штете држаоцу стоке. Ово искључење одговорности држаоца пса успоставља својеврсни однос законске компензације између њега и држаоца залутале стоке.

Надокнада штете коју проузрокују пси када залутају на туђе земљиште не може да се оствари под окриљем Закона о животињама. Могућа је тужба за деликт *nuisance* када пас редовно или повремено прелази на туђе земљиште и узнемирава стоку или живину на том земљишту, односно када ствара други вид штете на земљишту.[975] Уколико лице повреди обавезу дужне пажње у држања пса, могућа је тужба за *negligence*. У оба случаја одговорност је субјективна.

[971] Видети: Sec. 3 of the Animals Act 1971.
[972] Видети: Sec. 2 (2) of the Animals Act 1971.
[973] Видети: Sec. 5 (1) of the Animals Act 1971.
[974] Видети: Sec. 5 (4) of the Animals Act 1971. R. Mulheron, *op. cit.*, p. 103.
[975] Тако и P. North, *op. cit.*, p. 172.

5.2.4. Одговорност за деликт *negligence*

Common law деликт *negligence* односи се на субјективну одговорност лица које својим понашањем проузрокује штету другоме.[976] Лице које држи животињу мора то да чини на начин који не угрожава друге, независно од тога да ли се животиње налазе у његовој контроли или су побегле.[977] Основ одговорности је повреда дужности пажње у држању животиње. Као изузетак од ових правила, суд је заузео став да држалац земљишта поред јавног пута нема дужност спречавања да његове животиње побегну или лутају јавним путем, те тада нема одговорности за *negligence*.[978]

Negligence је један од најопштијих деликата у енглеском одштетном праву, због чега се сматра и најзначајнијим.[979] Услови одговорности су да постоји обавеза дужне пажње, повреда те обавезе и предвидљива штета. Доказивање обавезе дужне пажње (енг. duty of care) је карактеристичан услов одговорности, те је било предмет вишевековних судских разматрања и академских расправа. Тумачењем да не постоји обавеза дужне пажње у конкретном случају, судије су контролисале ширење поља примене деликта *negligence*.[980] У том смислу, није свако непажљиво понашање правни узрок штете, већ само оно које представља повреду обавезу дужне пажње коју је штетник дуговао оштећеном, било уопштено било појединачно.

Суд је као срж обавезе дужне пажње посматрао предвидљивост: ако је штета разумном човеку предвидљива последица његове радње или пропуштања, постоји обавеза да се штета избегне. Затим, нужно је и да штета представља непосредну последицу повреде обавезе дужне пажње.[981] У првој половини XX века, у *Donoghue v. Stevenson* заузет је став да произвођач има дужност пажње о безбедности производа, како не би имао недостатке подобне да проузрокују повреду здравља потрошача.[982] Ово је

---

[976] Корен деликта *negligence* везује се за штету услед понашања штетника које се може описати као непромишљено, невешто, безбрижно. Непажљив губитак контроле над опасним силама, какве су ватра, вода или животиње, рано је у судској пракси утврђен као случај штете за који се одговара. J. C. Plunkett, The Historical Foundations of the Duty of Care, *Monash University Law Review,* Vol. 41, No. 3, 2015, p. 718.

[977] P. North, *op. cit.*, p. 176.

[978] Searle v. Wallbank (1947) A.C. 341. Суд је заузео став да држалац припитомљене животиње, коме није позната нека опасна карактеристика животиње, нема дужност да спречи да животиња лута јавним путем. Наведени став важи у одсуству посебних околности који такву дужност успостављају. Наведено према, Animals – Highway – Rule in Searle v. Wallbank, *The Cambrigde Law Journal*, Vol. 21, No. 2, 1963, p. 202. R. Mulheron, *op. cit.*, p. 75.

[979] C. van Dam, *op. cit.*, p.101.

[980] J. C. Plunkett, *op. cit*., p. 727.

[981] *Ibidem*, pp. 732, 734.

[982] Donoghue v. Stevenson [1932] AC 562. Оштећена је оболела од гастроентеритиса након што је у пивници попила пиво од ђумбира из флаше у којој се налазио пуж. Флашу пива је за оштећену купио њен пријатељ. Како оштећена није била купац, није могла да тужи продавца на основу уговорне одговорности. Суд је

најпознатији пример уопштавања обавезе дужне пажње: постоји обавеза спречавања штете уколико постоји одговарајућа повезаност између два лица. У другој одлуци развијен је тзв. Вилберфорсов тест, који полази од претпоставке да, када постоји довољно непосредна веза између два лица, обавеза дужне пажње постоји уколико нема оправданог разлога да се процени другачије.[983]

Када за одређени случај не постоји претходна одлука суда (прецедент) о постојању обавезе дужне пажње, примењује се тзв. Капаро тест. Услови су следећи: 1) штета мора бити предвидљива, 2) мора да постоји повезаност између штетника и оштећеног (непосредност штете), и 3) утврђивање постојања обавезе дужне пажње мора бити праведно, правично и разумно.[984] Потоњи услов заправо представља процену суда да ли би, у датим околностима, било правично, праведно и разумно (енг. fair, just and reasonable) да се терет одговорности превали на штетника. Примена Капаро теста ипак трпи ограничење – тиче се једино стварне штете у виду економских губитака (енг. pure economic loss), не и оштећења имовине или неимовинске штете.

Ограничено поље примене објективне одговорности према Закону о животињама води разматрању бројних случајева проузроковања штете у оквиру деликта *negligence.* На пример, то су ситуације када животиња нема опасне (абнормалне) карактеристике; када животиња има опасне карактеристике, али оне нису претходно биле познате њеном држаоцу; када животиња има опасне карактеристике и оне јесу биле познате њеном држаоцу, али штета није настала као последица понашања животиње које представља испољавање таквих карактеристика; када на туђе земљиште залута животиња која није обухваћена појмом стоке; када залутала стока или друга животиња повреди човека. У

заузео став да произвођач има обавезу дужне пажње према потрошачима у погледу безбедности употребе производа, на повреди које обавезе се заснива деликтна одговорност. Доступно на: https://www.scottishlawreports.org.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).

[983] Anns v Merton London Borough Council [1978] AC 728. Власници станова поднели су тужбу против локалне власти чији надлежни органи нису правилно прегледали темеље зграде, да ли су постављени на прописаној дубини, што је узроковало структуралне недостатке зграде. Суд је разматрао питање да ли надлежни органи локалне власти дугују обавезу пажње будућим власницима станова када проверавају усклађеност грађевина са грађевинским прописима. Лорд Вилберфорсе (Wilberforce) представио је тест који треба да одговори на претходно питање: ако између два лица постоји довољна непосредна веза и разумно је претпоставити да би непажња једног од њих у таквом односу проузроковала штету другоме, треба узети да постоји обавеза дужне пажње, осим ако нема оправданих разлога да се сматра другачије, или да се обавеза смањи или ограничи. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).

[984] C. van Dam, *op. cit.*, p. 105. М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 77. Caparo Industries Plc. v. Dickman [1990] UKHL 2. Тужилац се приликом куповине акција једне компаније ослонио на ревизорски извештај рачуновођа, упућен акционарима, о резултатима пословања компаније. Касније је откривено да су извештаји погрешно представили профит компаније, те је овим улагањем тужилац претрпео губитак. Суд је утврдио да рачуновође не дугују обавезу пажње акционарима, ни постојећим ни новим, већ само управи компаније. Доступно на: https://www.lawteacher.net/ (приступ на дан 20.4.2023. године).

свим овим случајевима, суд је ценио постојање опасних карактеристика и знање држаоца о њима ради процене предвидљивости штете и у том смислу утврђења повреде обавезе дужне пажње. Уколико штета није била предвидљива с обзиром на држаоцу познате особине животиње, сматрало се да је штета превише удаљена последица, за коју он није одговоран.[985] Према Закону о животињама, уколико пас повреди или усмрти туђу стоку, одговорност власника пса за штету је објективна. Међутим, уколико пас повреди човека, одговорност за штету се најчешће разматра у оквирима деликта *negligence*, те је субјективна. На основу наведеног примера чини се да је стока, као објекат имовинских права, боље заштићена од паса него што је човек сам.[986]

Појам држаоца као одговорног лица није одређеном могућношћу контроле животиње, него постојањем обавезе дужне пажње приликом њеног држања. Утврђивање обавезе дужне пажње није представљало спорну тачку у судској пракси.[987] Прво, штета је предвидљива последица неконтролисаног понашања животиње. Друго, по правилу, постоји непосредна веза између оштећеног и одговорног лица, која је опредељена близином животиње свом држаоцу. Треће, не постоје разлози против утврђивање ове обавезе, она није противна јавном поретку. Проблем настаје поводом утврђивања повреде ове обавезе, јер је потребно доказати да се држалац није понашао на начин како би се очекивало од разумног држаоца животиње у датој ситуацији.

Стандард разумног држаоца је објективизовани елемент у субјективној одговорности. Његову садржину опредељује предвидљивост штете као последице држања животиње. Од нарочитог значаја постају опште или субјективно познате особине животиње. Доказ да је држалац надзирао животињу у складу са опште прихваћеним мерама руковања животињом (нпр. смештај иза ограде или у затвореним објектима, држање на повоцу, обезбеђивање хране и воде) искључује одговорност за *negligence*.[988] На крају, потребно је доказати узрочну везу између повреде дужне пажње и штете.

5.2.5. Одговорност за деликт *nuisance*

Деликт *nuisance* има два облика, приватни и јавни. Приватни *nuisance* је сметање уживању права на земљишту (нпр. бука и мириси са суседног земљишта). Јавни *nuisance*

[985] D.R.S.D, *op. cit.*, p. 77.
[986] C. van Dam, *op. cit.*, pp. 404-405.
[987] R. Mulheron, *op. cit.*, p. 78.
[988] *Ibidem*, p. 80.

представља мешање у јавна или заједничка права које проузрокује штету појединцу или његовој имовини (нпр. зид грађевине се обруши и повреди пролазника, а право пролаза улицом је заједничко право).[989] Разматрајући штете од животиња у оквирима овог деликта, наша пажња је усмерена ка приватном *nuisance*. Овај деликт развијен је ради несметаног и мирног одржавања суседских односа држалаца земљишта.

Да би постојао *nuisance*, нужно је да се акти сметања понављају или да постоји трајно стање; није довољан појединачни акт (нпр. једног дана се осете непријатни мириси). Заштиту уживају носиоци права на земљишту:[990] власници, закупци и непосредни држаоци земљишта. Нису обухваћени чланови породице ових лица, као ни лица која имају право да буду на земљишту, али немају право над земљиштем (нпр. станари). Штета се огледа у материјалним оштећењима или смањењу употребљивости земљишта (фактички или смањење економске вредности). Штета услед повреде лица није обухваћена деликтом *nuisance* (нпр. лице се разболи). Потребно је да штета буде предвидљива и да се штетник користио својим земљиштем на неразуман начин.[991] Оба услова морају бити испуњена кумулативно.

Деликт *nuisance* обухвата ситуације када животиње својим присуством на земљишту свог власника представљају сметњу за мирно уживање права власника околних земљишта (мириси, бука), као и када животиње прећу на туђе земљиште у таквом броју да представља сметњу.[992] Уобичајени примери су уколико пас редовно и гласно лаје, уколико лице држи велики број мачака на свом земљишту или тела мртвих птица. Одговорност за *nuisance* је субјективна одговорност.

5.2.6. Одговорност за штету према *Rylands v. Fletcher*

Власник непокретности објективно одговара за штету коју на суседним непокретностима проузрокују ствари и супстанце када побегну из објекта на његовој непокретности, уколико нису природни део земље или се не односе на њену природну употребу.[993] Прецедент у *Rylands v. Fletcher* је утврдио обавезу власника опасне ствари

[989] C. van Dam, *op. cit.*, p. 120.
[990] *Ibidem*, p. 122.
[991] *Ibidem*, p. 123.
[992] P. North, *op. cit.*, pp. 172–174.
[993] Rylands v Fletcher [1868] LR3 HL 330. Тужени је ископао резервоар за воду на свом земљишту. Вода из резервоара је отекла тунелима и поплавила рудник на земљишту тужиоца. Тужилац није био одговоран за *negligence* јер није знао нити је могао да зна за постојање тунела који се нису користили, а били су прокопани. Наведено према, C. van Dam, *op. cit.*, p. 446. Временом је законодавац регулисао одговорност

да је држи под контролом и надзором; уколико ствар побегне из контроле власника непокретности (излије се, испари, обруши, напусти његов објекат на било који начин) и проузрокује штету другоме, власник је одговоран. Овај деликт је по својој природи најближи *common law* деликту *nuisance*, те их поједини аутори сврставају заједно.[994] Разлике ипак постоје, због чега посебну пажњу посвећујемо овом правилу.

Услов бежања ствари или измакле контроле је карактеристичан за овај деликт. Ово није одговорност за штету од опасних ствари, која постоји у српском праву, већ одговорност за штету коју опасна ствар причини када измакне контроли са земљишта или објекта где је чувана. Полазећи од овог услова, у *Read v Lyons* истакнуто је да је неизводљиво направити правну класификацију ствари као опасних и неопасних, те прописати апсолутну одговорност у случају првих, али не и у случају других.[995]

Одговорност је објективна јер не зависи од повреде обавезе дужне пажње над објектима и стварима у њима. Примена овог правила могућа је у погледу штете коју животиње проузрокују, када прећу са земљишта свог власника на неко друго земљиште. Услови су следећи.[996] Прво, држање животиња треба да представља неприродну употребу земљишта, због врсте животиња (нпр. држање домаћих животиња и кућних љубимаца је природна употреба земљишта, док држање дивљих животиња каква је тигар или лисица представља неприродну употребу земљишта) или због њиховог броја. Друго, животиња мора да представља опасну ствар с обзиром на своју природу или карактеристике. Треће, животиња мора да побегне са земљишта власника на туђе земљиште и тамо да причини штету. Међутим, временом су судови ублажавали објективну одговорност, захтевајући услов предвидљивости штете, што је представљало корак ка субјективизацији овог режима одговорности.[997] Заговарајући рационализацију одштетног права, Олифент указује да је само правило изгубило практични значај услед уског судијског тумачења услова за његову примену.[998]

за штету за поједине објекте, каква су нуклеарна постројења или депоније, постепено умањујући поље примене правила из *Rylands v. Fletcher*.

[994] C. van Dam, *op. cit.*, pp. 123, 124.

[995] Read v Lyons [1947] AC 156. Оштећена је претрпела телесне повреде приликом експлозије високоексплозивних граната у фабрици где је радила као контролор. Није утврђена одговорност тужене фабрике јер није био испуњен услов бежања (измакле контроле) ствари из објекта тужене (експлодирале су у објекту где су се налазиле). Доступно на: https://www.iclr.co.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).

[996] P. North, *op. cit.*, pp. 175, 176.

[997] Read v Lyons [1947] AC 156.

[998] K. Oliphant, Rationalising Tort Law for the Twenty-First Century, pp. 55–56.

5.2.7. Одговорност овлашћеног држаоца објекта

Одговорност овлашћеног држаоца за штету од ствари (енг. occupiers' liability) постоји када лице посети туђи објекат (просторије), где претрпи штету од његових ствари, у нашем случају од животиња. Корен деликта лежи у *common law*, али данас је уређен посебним законима. Појам објекта обухвата непокретне и покретне ствари где је могуће ући (грађевина, стан, гаража, возило, чамац, ваздухоплов).[999]

Разлика постоји да ли је оштећени претрпео штету као овлашћени или неовлашћени посетилац. У првом случају примењује се Закон о одговорности овлашћеног држаоца из 1957. године (Occupiers' Liability Act). Овлашћени држалац објекта има обавезу дужне пажње да обезбеди разумну безбедност објекта за посетиоце (госте).[1000] Обавеза дужне пажње протеже се само на безбедност у коришћењу просторија у сврхе за које је држалац позвао лице или му је дозволио да буде тамо. Појам овлашћеног посетиоца обухвата позвана лица, којима држалац дозволи посету објекту, и лица са правом да буду у објекту, на основу закона (иако противно вољи држаоца).

У другом случају примењује се Закон о одговорности овлашћеног држаоца из 1984. године. Он има обавезу дужне пажње према лицима који се не сматрају посетиоцима у смислу закона из 1957. године, под одређеним условима.[1001] Први, да је држалац свестан опасности која постоји у његовом објекту или има оправдане разлоге да верује да она постоји. Други, да држалац зна, или има оправдан разлог да верује да се неовлашћени посетилац налази у близини те опасности или да може доћи близу ње. Трећи, да је реч о опасности за коју се оправдано може очекивати да држалац свакоме понуди одређену заштиту. Штета не обухвата губитак или оштећење имовинских добара. Овлашћени држалац се ослобађа одговорности уколико је предузео разумне кораке како би упозорио друга лица на опасност или их обесхрабрио да се изложе опасности.

У оба случаја реч је субјективној одговорности. Примена ових правила могућа је у случају штете од животиње која не припада опасној врсти и која нема опасне навике, али чија природа или карактеристике могу представљати опасност за друга лица. Држалац ће бити одговоран јер је имао дужност пажње да посетиоци његовог објекта буду безбедни од његових ствари.[1002]

---

[999] Видети: Sec. 1 of the Occupiers' Liability Act 1957.
[1000] Видети: Sec. 2 of the Occupiers' Liability Act 1957.
[1001] Видети: Sec. 2 of the Occupiers' Liability Act 1984.
[1002] P. North, *op. cit.*, p. 182.

5.2.8. Одговорност за животиње на јавном путу

Јавни пут је сваки део земље преко којег субјекти Круне могу законито пролазити, што обухвата како изграђене путеве, тако и утабане стазе.[1003] Присуство животиња на јавном путу може бити законито или незаконито, а штета може настати за учеснике у саобраћају и за власнике земљишта крај пута. Одговорност се разматра у оквирима деликата *negligence*, *nuisance* и *trespass*.

Одговорност за *negligence* је разматрана у три ситуације: уколико животиња залута на јавни пут као последица непажње њеног држаоца и проузрокује штету учесницима у саобраћају; уколико је присуство животиње на јавном путу законито (нпр. чобан води краве са испаше у штале), али је услед непажње држаоца дошло до проузроковања штете учесницима у саобраћају; и уколико животиња са јавног пута залута на туђе земљиште и проузрокује штету.[1004] *Common law* одговорност је била различито уређена у наведеним ситуацијама, а Закон о животињама је донео измене.

У првом случају, према *common law* одговорност није постојала јер не постоји обавеза да се спречи лутање животиња, чак и када оно представља последицу неподизања или неодржавања ограда поред јавног пута.[1005] Супротно, одговорност је постојала уколико је држалац намерно оставио своју животињу на јавном путу. Закон о животињама укинуо је наведено правило.[1006] Уколико штету проузрокује животиња која залута са неограђеног земљишта на јавни пут, њен држалац је одговоран за *negligence*. Нарочито је значајно што појам животиње у овом случају закон не своди на стоку, те ова одговорност обухвата псе и мачке, који су најчешће присутни на путевима. Велики изузетак ствара правило да држалац није одговоран уколико је оставио животиње на неограђено јавно, заједничко земљиште (енг. common land), односно у области где ограђивање није уобичајено, а имао је право да их остави.

У другом случају, према *common law* одговорност увек постоји јер држалац није показао дужну пажњу у чувању животиња које је извео на јавни пут.[1007] Стандард дужне пажње зависи од околности сваке појединачне ситуације, а одговорност је субјективна.

[1003] P. North, *op. cit.*, pp. 160, 161.
[1004] *Ibidem*, p. 149.
[1005] Searle v. Wallbank [1947] A.C. 341. Суд је нашао да нема одговорности држаоца коња, који је залутао на јавни пут, где се са њим сударио оштећени на бициклу. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).
[1006] Видети: Sec. 8 of the Animals Act 1971.
[1007] P. North, *op. cit.*, pp. 161, 162.

У трећем случају, према *common law* држалац нема одговорност за штету коју проузрокују његове залутале животиње.[1008] Закон о животињама садржи једнако правило када је реч о штети коју проузрокује стока залутавши са јавног пута.[1009]

Одговорност за деликт *nuisance* постоји када животиње залутају на јавни пут у толиком броју да представљају сметњу одвијању саобраћаја (слободан пролаз).[1010] Ипак, ниједно правило није без изузетка – одговорност за *nuisance* постоји и у случају када је једна животиња на јавном путу, уколико због својих опасних особина представља посебну опасност.[1011] Држалац одговара ако тело животиње не уклони са јавног пута где је усмрћена, те учесници у саобраћају претрпе штету. Цени се време колико је тело животиње било на путу, да ли је животиња имала навику да излази на јавни пут и слично.

На крају, одговорност за *trespass* постоји када животиње залутају и проузрокују штету на јавном путу. Оштећени је власник или држалац јавног пута, а не учесници саобраћаја. Закон о животињама регулише штету од залутале стоке на туђем земљишту, те како појам земљишта може да обухвати и путеве, могуће је следеће раздвајање.[1012] Закон о животињама примењује се само за штете од стоке, а *trespass to land* примењује се када било која животиња залута на јавни пут, када и када стоку или другу животињу држалац намерно изведе на пут, али не ради његове редовне употребе. У оба случаја реч је о објективној одговорности.

5.3. Америчко право

Америчка правна традиција развила се на основама енглеске правне традиције. Уређивање грађанскоправне одговорности не припада федералној надлежности, већ је свака савезна држава надлежна да својим статутарним и прецедентним правом уреди ову област права.[1013] Разликујемо с*ommon law* одговорност, која се заснива на појединачним деликтима утврђеним у прецедентном праву, и статутарну одговорност, која се заснива на законима. Деликти прецедентног и статутарног права не конкуришу.

[1008] P. North, *op. cit.*, pp. 161, 162.
[1009] Видети: Sec. 5 (5) of the Animals Act 1971.
[1010] P. North, *op. cit.*, p. 165.
[1011] Pitcher v. Martin [1937] 3 All E.R. 918. Суд је утврдио *nuisance* у ситуацији када је пас трчао на путу са дугим повоцем, који је закачен за његову огрлицу. Пешак је претрпео штету јер се тај поводац закачио за његову ногу пешака и оборио га. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).
[1012] P. North, *op. cit.*, pp. 166, 167.
[1013] J. F. Witt, *Torts, Cases, Principles and Institutions*, Cali eLangdell Press, 2016, p. 15.

Основну поделу чинимо спрам режима одговорности, те разликујемо правне системе који уређују субјективну и објективну одговорност за штету од животиња. Ова подела се заснива на прихваћеном општем правилу. Рад не претендује да прецизно распореди у наведене две групе сваку од 51 америчке савезне државе, али ће понудити примере. Одговорност за *negligence* се заснива на субјективном принципу и представља најшири деликт који познају сви правни системи. Ипак, када је реч о штети од животиња, већина правних система усвајају објективну одговорност. Са друге стране, поједини правни системи остају на терену субјективне одговорности и када је реч о штети од животиња, без обзира на то да ли овај случај одговорности издвајају као посебно правило. Притом, могуће је да, поред субјективне одговорности за штету од животиња, истовремено регулишу и објективну одговорност за штету које поједине врсте животиња проузрокују, односно за поједине ситуационе деликте. Посебно је извојена одговорност за штету коју учине животиње када неовлашћено пређу на туђе земљиште, као и одговорност за штету од дивљих животиња.

5.3.1. Објективна одговорност за штету

У старом одштетном праву деликти су регулисали објективну одговорност за штету нанету лицу или његовој имовини (*battery*), проузроковану непосредним деловањем силе. Средином XIX века прецедентом *Brown v. Kendall* субјективна одговорност је усвојена као основни режим одговорности за ненамерно проузроковану штету.[1014] Тиме је укинуто до тада важеће правило о објективној одговорности, а субјективна одговорност је постала правило за штету проузроковану непосредним повредама лица или имовине. Издвајањем ненамерног наношења повреде под *negligence*, обухват деликта *battery* тицао се намерног наношење физичких повреда лицима.

Судови су очували одређене случајеве одговорности без кривице (енг. no-fault liability). Добс (Dan Dobbs) истиче да речено важи за случајеве када штетник ствара или одржава опасно стање, које није уобичајено присутно или прихваћено у заједници.[1015] Штетно деловање животиња виђено је као пример таквог стања. Имајући у виду утицај

[1014] Brown v. Kendall, 60 Mass. 292 (1850). Тужилац и тужени били су власници паса који су се међусобно напали. Тужени је покушао да раздвоји псе, ударајући их штапом, и у једном од замаха ударио тужиоца (оштећеног) који се налазио иза њега. Суд је одлучујући о поступању обојице у складу са обавезом дужне пажње, утврдио да нема одговорности туженог. Наведено према, D. Dobbs, *The Law of Torts*, St. Paul, West Group, 2000, pp. 264, 941. J. F. Witt, *op. cit.*, pp. 107–109.
[1015] *Ibidem*, p. 942.

енглеског права, правилније је рећи да су амерички судови задржали примену објективне одговорности за штетно деловање животиња, правдајући га ризиком штете за заједницу.

Правни системи који уређују објективну одговорност за штету од животиња, то не чине на јединствени начин. Разликујемо услове одговорности између *common law* правних система и правних система са статутарним правом за овај случај штете.

Према *common law*, одговорност власника животиње је објективног карактера уколико је животиња имала опасне особине, за које је власник знао или морао да зна (енг. abnormally dangerous propensities, mischievous propensities). Очигледан узор овог схватања јесте стари енглески деликт *scienter* и разликовање животиња на *ferae naturae* и *mansuetae naturae*. Услов одговорности јесте знање власника о опасним особинама животиње. Управо се на том држању животиње са знањем о опасности коју она представља за људе и њихову имовину заснива одговорност власника – он опасну животињу држи свесно прихватајући ризик (јасна повезица са деликтом *scienter*).

Услови одговорности за штету од домаће животиње утврђени су у судској пракси, те ћемо искористити пример из права Масачусетса.[1016] Штета мора да представља последицу постојања опасних навика или склоности (енг. mischievous or vicious habits), које су неприродни за животињу (супротно, коњу није неприродно да шутне када му неко приђе с леђа).[1017] Власник одговара за штету која настане као последица познатог опасног понашања његове домаће животиње. Када лице има сазнања о ризику штете који његова животиња ствара, тада постоји оправдано очекивање да лице дела у складу са тим сазнањем, ради спречавања реализације ризика.

Одговорност власника изостаје уколико животиња раније није показивала опасно понашање. У судској пракси ово правило је познато као правило једног слободног угриза (енг. *one free bite rule* или *one-bite rule*), иако обухвата све врсте начина наношења повреда свих врста домаћих животиња. Када први пут животиња проузрокује штету,

[1016] Greeley v. Jameson, 265 Mass. 465, 164 N.E. 385 (Mass. 1929). Коњ туженог шутнуо је тужиоца у десну ногу и сломио је. Суд је утврдио да тужени није знао нити је могао да зна за опасне навике свог коња, имајући у виду да је коњ у току године више пута изнајмљиван другим шталама, а да му било какво његово опасно понашање није било предочено. Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

[1017] У предмету *Sinclair v. Okata*, суд је одбио тужбени захтев тужилаца јер нису доказали да је опасно понашање пса, који их је ујео, било неприродно за домаће псе. Наиме, пас је раније, у одвојеним приликама, повредио још петоро људи који су били гости или посетиоци туженог. Тужени је доставио суду налаз и мишљење вештака да је понашање пса у претходних пет ситуација представљало последицу претеране стимулације и заштитничког инстикта. Како тужилац није доставио никакав доказ да је понашање пса било ненормално за домаће псе, да уједе за лице двогодишње дете, по правилима адверзалног поступка суд је утврдио да тужилац није доказао да пас има опасне особине које су ненормалне за његову врсту. Sinclair v. Okata, 874 F. Supp. 1051 (D. Alaska 1994). Наведено према, R. Weaver et al., *Torts: cases, problems and exercises*, LexisNexis, Newark, 2009, pp. 582, 583.

одговорност изостаје. Сваки наредни пут, власник животиње ће бити одговоран. Реч је о својеврсном „жутом картону" у области одштетног права. *Ratio* таквог правила огледа се у схватању да домаће животиње иначе не чине штету, те је у случају штете нужно постојање знања власника да је његова животиња склона да чини штету.

Поједине савезне државе законима су уредиле ово питање и одступиле од *common law* правила. Пример је Илиноис, чији Закон о контроли животиња из 1994. године (енг. Animal Control Act) прописује објективну одговорност.[1018] Закон не захтева услов претходног знања власника животиње о њеним опасним особинама, нити да је штета последица њиховог дејства. Објективна одговорност власника постоји чак и када животиња никада раније није показивала знаке опасног понашања. Према закону, власник је одговоран уколико пас или друга животиња, без провокације, нападне или повреди било коју особу.[1019] Правну заштиту ужива особа која се мирно понашала, на месту где има право да се налази. Појам власника одређен је као свако лице које има право својине над животињом, или чува или обезбеђује склониште за животињу, или се стара о њој, или се понаша као њен држалац, или свесно дозволи да пас остане у његовом објекту или непокретности које има у државини.[1020]

Иако постоји објективна одговорност у *common law* или на основу закона, оштећени правну заштиту може да тражи на терену субјективне одговорности.[1021] [1022] У судској пракси заузет је став да власника животиња има дужност пажње (енг. duty of care), иако није прописана неким правним прописом.[1023] Власник животиње је одговоран за

[1018] Право савезне државе Илиноис раније је следило *common law* одговорност за штету од животиња. Mareau v. Vanatta, 88 Ill. 132. У овој одлуци из 1878. године, Врховни суд Илиноиса истакао је да је правило о одговорности власника домаће животиње јасно: уколико је штету проузроковала домаћа животиња која није природно склона да чини штету, као што су пси, коњи и волови, њихов власник није одговоран за штету проузроковану људима или на њиховој имовини, осим уколико се докаже да је власник претходно имао сазнање да је животиња склона штетном понашању, да има опасне навике, или се штета може приписати у штету власнику због његове непажње. Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

[1019] Видети: § 366, Chapter 8 of the Animal Control Act, 510 ILCS 5/16. Доступно на: https://www.ilga.gov/legislation/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

[1020] Видети: § 352.16, Chapter 8 of the Animal Control Act, 510 ILCS 5/16.

[1021] D. Dobbs, *op. cit*., p. 947.

[1022] Drake v. Dean, 19 Cal.Rptr.2d 325, 15 Cal. App. 4th 915 (Cal. 1993). Тужиља је као Јеховин сведок, са намером да разговора са туженим, пришла његовој кући, када ју је у дворишту напао пас. Поднела је тужбу против туженог, заснивајући је на објективној одговорности, као првом основу, и на субјективној одговорности за *negligence*, као другом основу. Доступно на: https://law.justia.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

[1023] Drew v. Gross, 112 Ohio St. 485, 491, 147 N.E. 757, 758 (Ohio 1925). Постоји одговорност власника који коње остави преко ноћи на пашњаку који није адекватно ограђен (лоша или оштећена ограда), у близини јавног пута, те је могуће претпоставити да ће коњи лако прескочити ограду и одлутати на јавни пут, где ће представљати опасност за учеснике у саобраћају. Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

negligence ако је пропустио да дела са уобичајеном пажњом која је, у датим околостима, била неопходна да спречи повреду других.[1024] Стандард уобичајене пажње стога увек зависи од околности случаја, а први фактор је чињеница да ли се штета могла или није могла предвидети на основу радњи или пропуштања власника. Други фактор јесте утврђивање да ли је, путем сагледавања понашања и карактеристика животиње у прошлости, власник разумно могао да предвиди понашање које је прозроковало штету другоме. Анализа предвидљивости штете и сазнања власника о ранијем понашању животиње често се у извесној мери преклапају.

Restatement задржава принцип објективне одговорности за штету од домаћих животиња, али предлаже и примену субјективног принципа у одређеним ситуацијама. Власник домаће животиње (енг. owner) за коју зна или би требало да зна да има опасне склоности, које су ненормалне за њену врсту, одговоран је за штету коју други претрпи.[1025] Појам домаће животиње обухвата врсте које уобичајено служе човеку, ценећи према времену и месту где се животиња држи.[1026] Одговорност власника је објективна јер наступа упркос доказу да је уложио сву потребну пажњу да до штете не дође. Ван случаја постојања ненормалних опасних склоности животиње, власник одговара за штету уколико услед своје непажње није спречио наступање штете, односно уколико је био непажљив у држању и надзору животиње (субјективна одговорност). Власник домаће животиње је дужан да се понаша с дужном пажњом и да спречи предвидљиву штету, имајући у виду понашање иначе мирне животиње у специфичним ситуацијама.[1027] *Restatement* задржава спој објективне и субјективне одговорности, правећи разлику између животиња са опасним склоностима и свих осталих животиња, које опасне склоности немају или оне нису биле познате власнику.

5.3.2. Субјективна одговорност за штету

Уважавајући прецедент у *Brown v. Kendall,* судови појединих савезних држава одбацили су раније схватање о објективној одговорности за штету коју причини животиња јер у овим случајевима изостаје намера. Државе које усвајају овај приступ, то

[1024] Dawson v. Woodson, 180 W. Va. 307, 376 S.E.2d 321 (W. Va. 1988). Коњ туженог је у току ноћи прескочио ограду и потом се сударио са аутомобилом тужиоца. Доступно на: https://casetext.com/.
[1025] The Restatement (Second) of Torts § 509 (1977).
[1026] The Restatement (Second) of Torts § 506 (1977).
[1027] The Restatement (Second) of Torts § 518 (1977).

чине посебним регулисањем субјективне одговорности за штету од животиња или обухватањем одговорности за штету од животиња под оквире деликта *negligence*.

Грађански законик Луизијане пружа пример посебног регулисања субјективне одговорности. Законик прописује да је власник животиње одговоран уколико су испуњена три услова.[1028] Први, да је власник знао да ће понашање животиње проузроковати штету, или је то могао да зна да је посветио разумну пажњу (енг. reasonable care). Други, да је могао да спречи штету да је показао разумну пажњу. Трећи, да се није понашао разумно пажљиво. Услов разумно пажљивог понашања указује на објективизовано схватање кривице, као повреде пажње која се основано могла очекивати од разумног и пажљивог човека у истој ситуацији. Штета мора бити предвидљива. Узрочна веза се утврђује између нечињења власника и штете.

Суд може да заснује одговорност применом доктрине *res ipsa loquitur* чак и када нема доказа о непажљивом поступању, односно о повреди обавезе дужне пажње.[1029] Претпоставља се непажња (кривица) лица које је имало искључиву контролу над ствари која је проузроковала штету, иако не постоје конкретни докази о непажњи, ако би штета изостала да није било непажње. На овај начин, суд примењује деликт *negligence* чак и без доказа повреде обавезе дужне пажње, а на основу доказа узрочне везе – да штета не би настала да није било непажње.

Одговорност власника животиње је извојена од одговорности држаоца ствари. За разлику од француског узора, право Луизијане уређује субјективну одговорност држаоца ствари за штету од рушења, опасног својства или недостатка ствари, под условом да је за опасност знао и да је могао да спречи штету да је показао разумну пажњу.[1030] Изостанак разумно пажљивог понашања држаоца ствари је услов одговорности.

У праву Луизијане субјективна одговорност за штету од животиња је правило. Грађански законик истовремено прописује изузетак за штете од паса – њихов власник је објективно одговоран.[1031] Посебно је регулисана и објективна одговорност власника паса

[1028] Видети: Art. 2321 of the Louisiana Civil Code. Доступно на: https://lcco.law.lsu.edu/?uid=83&ver=en#83 (приступ на дан 20.10.2023. године). Одштетно право Луизијане је специфично у миљеу правних система америчких савезних држава јер је највећи узор имало у француском праву. Међутим, док француско право уређује објективну одговорност за штету од животиња, право Луизијане остаје на терену субјективне одговорности. Ово из разлога јер се дуго времена тумачило да некадашњи чл. 1385 CC садржи претпоставку кривице чувара животиње (субјективна одговорност). Временом, такво тумачење је напуштено и уступило место схватању да је реч о претпоставци одговорности, што је омогућило развој објективне одговорности у француском праву.

[1029] Видети: Art. 2321 of the Louisiana Civil Code. D. Dobbs, *op. cit*., pp. 370–373.

[1030] Видети: Art. 2317.1 of the Louisiana Civil Code.

[1031] Видети: Art. 2321 of the Louisiana Civil Code.

који усмрте, малтретирају или повреде туђу стоку.[1032] Ова два случаја објективне одговорности за штету од животиња показују преламање француског и енглеског утицаја. Начин уређења објективне одговорности за штету од паса одговара француском примеру јер појам штете није ограничен, већ одговорност обухвата штету нанету лицима и њиховој имовини. У случају објективне одговорности за штету коју пси проузрокују стоци видљив је утицај енглеског упоредника. Имајући у виду да су услови одговорности у оба случаја исти, потоњи се појављује као ужи облик првог, без додатних разлика. Занимљиво је да је другачији режим одговорности предвиђен само за штете од паса, као једне врсте животиња. У томе се види утицај *common law* деликата. Одговорност је објективна, а власник може да се ослободи одговорности доказујући дејство више силе или да је оштећени испровоцирао пса. Поједине државе усвојиле су путем прецедената објективну одговорност за штету од паса (нпр. Северна Каролина).[1033]

Ширина деликта *negligence* дозвољава да се он посматра као опште правило одговорности за ненамерну штету. Стога поједине савезне државе у оквирима деликта *negligence* обухватају и одговорност за штету од домаћих животиња, као што то чини Северна Дакота.[1034] Одговорност постоји уколико су кумулативно испуњени следећи услови: (1) да једно лице има обавезу пажње према другом, (2) да је обавеза прекршена, (3) да је прекршај непосредни узрок повреде и (4) да је повреда нанета заштићеним интересима другога према коме је постојала обавеза пажње.

Одлука у *Brown v. Kendall* значајна је управо јер је установила правило да, иако између два лица не постоји уговорни или други правни однос, с обзиром на околности случаја једно лице може имати према другоме обавезу пажње, да му не проузрокује штету.[1035] Лица у заједници треба да се понашају просечно пажљиво, онако како би се од просечно пажљивог члана заједнице очекивало. Обавеза пажње или, како је то истакнуто у *Brown v. Kendall*, дужност разумне пажње (енг. duty of reasonable care) представља правни стандард, чију садржину одређује судска пракса, те зависи од чињеница случаја (нпр. разумно је упалити светла на аутомобилу када је заустављен на неосветљеном делу пута ноћу, те уколико лице А то није учинило, а потом га је лице Б ударило својим

[1032] Видети: §§ 3:2651–2654 of the Revised Statutes and the Codes, Louisiana, Title 3 – Agriculture and Forestry. Доступно на: https://www.legis.la.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[1033] D. Dobbs, *op. cit.*, p. 947.
[1034] Sendelbach v. Grad, 246 N.W.2d 496 (N.D. 1976). Пас тужених је ујео за ногу тужиљу, приликом њене посете као закуподавца. Суд је нашао да тужени нису повредили обавезу дужне пажње према закуподавцу, која се састоји једино у обавези пажње да се не проузрокују намерне повреде. Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
[1035] D. Dobbs, *op. cit.*, pp. 264, 265.

аутомобилом, лице А дуговаће накнаду штете лицу Б јер је повредило обавезу пажње). Дужност пажње изражава обавезу да лице у свом понашању покаже пажњу коју би разумна и мудра особа (енг. reasonable and prudent person) показала у истим или сличним условима како би смањила или избегла ризик штете за друге.[1036] Стандард разумног власника (одговарајуће врсте) животиње је облик стандарда разумне (пажљиве) особе, а држање животиње је чињеница од значаја за одређивање обавеза такве особе.

Док судија одлучује да ли постоји обавеза пажње и која је њена садржина, порота доноси одлуку да ли је обавеза прекршена.[1037] Лице је непажљиво уколико је његово понашање створило прекомерни ризик по друге.[1038] У реченом се огледа друга страна обавезе пажње: треба да се избегне или смањи ризик штете по друге. Та обавеза је прекршена уколико је штета била предвидљива последица штетниког понашања, коју је разумна особа могла избећи. Дакле, у условима када је разумно (пажљиво) лице могло да предвиди штету као резултат свог понашања, дужно је да своје понашање прилагоди тако предвидљивој последици и избегне проузроковање штете другоме.

Штета треба да представља непосредну, блиску последицу штетниковог непажљивог понашања, његове радње или пропуштања. Узрочна веза се утврђује на основу „*but for*" теста – *да није било* понашања лица А, не би настала штета за лице Б. Овај тест преиспитује фактичку условљеност штете понашањем штетника. Уколико до штете не би дошло да није било понашања штетника, онда је такво понашање нужни услов настанка штете. Тиме је овај тест еквивалент теорији узрочности *condition sine qua non*.[1039] Штетниково понашање мора да представља фактички узрок штете (енг. cause in fact), а на основу свог значаја и близине штети као последици мора да представља и правни узрок (енг. proximate cause, данас све више у употреби legal cause). Предвидљивост штете је значајна и приликом оцењивања постојања узрочне везе, да ли је штетниково понашање представљало правни узрок штете.[1040] Штетниково понашање

[1036] D. Dobbs, *op. cit.*, p. 277.
[1037] *Ibidem*, p. 270.
[1038] *Ibidem*, p. 334.
[1039] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 77. *Condition sine qua non* тест узрочности испитује контрачињенични модел, базиран на питању да ли би до штете дошло да је изостала активност или пропуштање штетника. Негативни одговор на то питање одређује предметно понашање или пропуст као узрок штете. Стога је *condition sine qua non* теорија о природној узрочности и као таква први корак у приписивању одговорности. *Ibidem*, стр. 46–56.
[1040] Palsgraf v. Long Island Railroad, 248 N.Y. 339 (N.Y. 1928). Радници железнице помагали су путнику да уђе у воз и непажљиво су му уврнули зглоб, због чега је испустио кофер. Нису знали да се у коферу налазе ватромети, који су експлодирали, услед чега су на другом крају платформе пале мердевине на тужиљу. Суд је утврдио да су радници својим непажљивим понашањем нису створили предвидљив ризик штете у односу на тужиљу (одсуство узрочне везе), те да у односу на њу не постоји одговорност туженог као послодавца. Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

представља правни узрок штете уколико би штета била предвидљива последица таквог понашања за разумног човека у истој ситуацији.[1041] Уколико штета није била предвидљива последица, не сматра се непосредним узроком, чак и када јесте временски блиско претходила настанку штете (нпр. пас уједе доктора на тротоару: власник одговара за штету коју је доктор претрпео, али не и за штету коју су претрпела друга лица јер је доктор због повреде каснио или био онемогућен да изведе хитно потребну операцију, па је пацијент умро).

5.3.3. Одговорност за штету коју стока проузрокује на туђем земљишту

Енглески *common law* деликт *cattle trespass* уређивао је објективну одговорност држаоца говеда која су прешла на туђе земљиште. Ова одговорност заснивала се, између осталог, на обавези ограђивања свог земљишта. На америчком тлу прихватање ове одговорности је текло неуједначено. Фридман (Sam Friedman) истиче да су савезне државе на источној обали (обали Атлантског океана) прихватиле објективну одговорност власника говеда која залутају на туђе земљиште уколико власник није оградио своје животиње, у складу са упоредником који је енглески *cattle trespass* представљао.[1042] Супротно томе, савезне државе на западној обали (обали Тихог океана) нису прихватиле такво правило, полазећи од обичаја сточарских пољопривредника да њихова говеда слободно лутају неограђеним пашњацима. Дакле, у потоњем случају одговорност је изостајала. Лице које жели да заштити своје земљиште да на њега не улазе туђе животиње, имало је обавезу да своје земљиште огради. Терет обавезе ограђивања пребачен је са особе која има животиње (обавеза *fencing out*) на особу која не жели туђе животиње на свом земљишту (обавеза *fencing in*). Тек када животиње неовлашћено пређе на туђе ограђено земљиште, наступала је одговорност за *cattle trespass*.

У савременом праву свака савезна држава посебним законом уређује ко сноси терет ограђивања земљишта. Тако је настала разлика између држава слободних простора (енг. open range) и држава затворених простора (енг. closed range). Правило слободног простора искључује одговорност за штету услед неовлашћеног преласка животиње јер је животињама дозвољено да се слободно крећу. Власници земљишта који желе да спрече да животиње пређу на њихово земљиште дужни су да га ограде у складу са прописима.

[1041] М. Караникић, Нормативно у поимању узрочности као услова грађанскоправне одговорности, стр. 1003, 1004.
[1042] S. Friedman, *op. cit.*, pp. 734–735. D. Dobbs, *op. cit.*, p. 943.

Међутим, изузеци постоје у погледу одређених региона или у погледу одређених врста животиња. Законом или уредбом може да се регулише да на одређеном региону није допуштено слободно кретање животиња (дакле, њихов власник или држалац треба да их огради да не одлутају) или да није допуштено слободно кретање одређених врста животиња. Повредом ових забрана настаје одговорност за штету услед неовлашћеног преласка животиње. У државама затворених простора, власници животиња су дужни да своје животиње ограде. Одговорност власника постоји уколико животиња пређе на туђе земљиште, ограђено или неограђено.

Власник или држалац животиње, која одлута на туђе земљиште и причини штету другоме, сноси објективну одговорност. Не захтева се доказ непажње у чувању (деликт *negligence*), нити се захтева знање, односно могућност сазнања власника да стока има опасне навике (деликт *scienter*). Услов одговорности је повреда обавезе ограђивања у државама затворених простора. Пример пружају прописи Илиноиса: власник или држалац животиње сноси одговорност за штету коју одбегла животиња проузрокује другоме.[1043] Он се ослобађа одговорности уколико докаже да је животиња побегла без његовог знања, при чему је посветио разумну пажњу да спречи да животиња одлута. У државама отвореног простора, одговорност власника постоји тек уколико је животиња савладала препреке које је, у складу са прописима, поставио власник земљишта ради ограђивања. Штета која се огледа у оштећењима ограде, на земљишту и пратећим објектима тада постаје надокнадива.

По правилу, одговорност обухвата само штету насталу на земљишту и припадајућим објектима, плодовима и животињама, не и штету нанету лицима.[1044] Државе могу прописати и другачије. Илиноис чини управо такав изузетак и прописује да власник животиње која залута на туђе земљиште и причини штету, било на земљишту било другом лицу, одговора за сву прозроковану штету.

5.3.4. Одговорност за штету од дивљих животиња

За штету од дивљих животиња које немају власника или држаоца не постоји одговорност. Уколико животиња, чија је врста класификована као дивља (*farae naturae*), има власника или држаоца, они одговарају по правилима објективне одговорности, без

[1043] Видети: Sec. 1, § 1, Chap. 8 of the Illinois Domestic Animals Running at Large Act, 510 ILCS 55/1. Доступно на: https://www.ilga.gov/legislation/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[1044] D. Dobbs, *op. cit*., p. 945.

потребе доказивања постојања опасних навика, односно сазнања о њима.[1045] Необорива је претпоставка да дивље животиње имају опасне навике и одговара се за ризик које њихово држање носи са собом. Добс објашњава да присуство дивље животиње представља неуобичајени ризик који није устаљен нити прихваћен у заједници, те лице које тај ризик уноси у заједницу нужно сноси одговорност за штету која наступи као последица реализације ризика.[1046] Услов није да дивља животиња има абнормалне особине, нити је поседовање таквих особина искључиви разлог успостављања објективне одговорности. Штета је најчешће резултат нормалног понашања дивље животиње. Одговорност терети власника или држаоца, као и лица која су пружила склониште дивљим животињама.[1047]

Уколико је штета настала на земљишту власника или држаоца дивље животиње, положај оштећеног утиче на његово право на правну заштиту. С једне стране, уколико је оштећени био овлашћени посетилац, власник дивље животиње објективно одговара. Међутим, уколико се оштећени није с уобичајеном пажњом старао о избегавању очигледне опасности какву представљају дивље животиње, власник ће бити ослобођен.[1048] С друге стране, уколико се оштећени неовлашћено налазио на туђем земљишту, он нема право на правну заштиту, ни под окриљем објективне одговорности, ни под окриљем субјективне одговорности (деликт *negligence*).[1049] Власник или држалац земљишта дужан је да обележи своје земљиште и да истакне обавештење о опасности присуства дивљих животиња, нарочито имајући у виду да и деца могу неовлашћено прећи на туђе земљиште.

Уколико лице држи дивље животиње ради пружања јавне услуге или ради обављања јавне дужности, не примењују се правила о објективној одговорности. Закон

[1045] D. Dobbs, *op. cit.*, p. 948. Cowden v. Bear Country, Inc., 382 F.Supp. 1321 (D.S.D. 1974). Доступно на: https://law.justia.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

[1046] D. Dobbs, *op. cit.*, p. 949.

[1047] *Ibidem*, p. 948. У праву Луизијане, дивље животиње које имају станиште унутар власничког ограђеног земљишта припадају власнику тог земљишта, вид. §56:178 of the Revised Statutes and the Codes, Louisiana, Title 56 - Wildlife and Fisheries. Доступно на: https://www.legis.la.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

[1048] Heidemann v. Wheaton, 72 S.D. 375, 34 N.W.2d 492 (S.D. 1948). Оштећена је претрпела повреде јер је пришла превише близу кавеза у којем су се налазила два мрка медведа, како би их боље видела, излажући себе ризику (налазила се у домету рукохвата медведа). Суд није утврдио одговорност власника медведа. Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

Landings Association, Inc. v. Williams, 728 S.E.2d 577. Оштећена се ноћу шетала двориштем клуба где је одсела. Присуство алигатора у близини дворишта је била опште позната чињеница. Суд је сматрао да је оштећена била непажљива због ноћне шетње, да се изложила ризику, те је нашао да нема одговорности клуба. Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

[1049] Примера ради вид. Sec. 75.002. and 75.006 of the Texas Civil Practice and Remedies Code, Title 4 – Liability in Tort, Chapter 75 – Limitations of Landowners' Liability. Одговорност за непажњу је искључена, али не и за намерно проузроковање штете другоме. Доступно на: https://statutes.capitol.texas.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

о федералним деликтним тужбама из 1946. године (енг. Federal Tort Claims Act) уредио је деликтну одговорност федерације, за непажњу и противправни акт њених службеника у вршењу јавне дужности.[1050] Одговорност за штету од дивљих животиња није обухваћена. У оквиру доктрине имунитета суверене власти, савезне државе не сносе одговорност за деликте, осим у случају невршења јавне дужности. Њихова одговорност најчешће произилази из аутомобилских несрећа услед непажљивог одржавања јавних путева или јавних простора,[1051] у којим условима може настати и одговорност за штету од дивљих животиња. Међутим, ова одговорност је субјективна.

Restatement из 1977. године прописују објективну одговорност за штету од дивље животиње. Држалац (енг. possessor) одговара чак и ако је показао сву потребну пажњу у њеном држању.[1052] Он се не може ослободити одговорности доказом да његове кривице нема. Одлучујућа карактеристика одговорног лица јесте постојање фактичке власти над животињом. *Restatement* из 2001. године задржавају уређење објективне одговорности за штету од дивље животиње. Одговорно лице је власник или држалац. Штета је ограничена на материјалну штету, а појам дивље животиње је дефинисан као свака животиња која припада врсти која није распрострањено припитомљена и за коју је уобичајено да проузрокује штету уколико није савладана (енг. restrained).[1053] У наведеном појму дивље животиње огледа се сличност предложених решења са енглеским Законом о животињама из 1971. године.

[1050] D. Dobbs, *op. cit*., pp. 695–697. Закон је доступан на: https://www.ecfr.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[1051] *Ibidem*, pp. 695–697.
[1052] The Restatement (Second) of Torts § 507 (1997).
[1053] The Restatement (Third) of Torts, Liability for physical harm, § 22 (2001).

6. Наднационални упоредници

Уједињено Краљевство се састоји од три правна система, али разлике између нормативног уређења питања одговорности за штету од животиња су минималне, о којима је било речи. Сједињене Америчке Државе броје 51 федералну јединицу у саставу (енг. States), од којих свака има своје уређење овог случаја одговорности. Међутим, одлуке врховних судова појединачних држава уживају ауторитет у другим државама, те постоји и одређени степен сличности између правних система. Нарочити значај за хармонизацију правила пружају *Restatement*, који као збирке заједничких и унапређених правила представљају предлоге које судови или законодавни органи држама могу да искористе приликом решавања одређеног правног питања. Немачка и Швајцарска иако савезне државе, имају јединствене грађанске законике за целу државу. Надлежност за уређивање основа облигационих односа припада федерацији. Стога је пажња посвећена решењима грађанских законика, као и у случају француског и аустријског права.

Таква анализа националних прописа отворила је питање постојања наднационалних упоредника. За оквире овог истраживања, које обухвата пет европских правних система, поред домаћег права, најзначајнији наднационални упоредник представља правни систем ЕУ. У светлу напора за хармонизацију и унификацију европског приватног права, пажњу посвећујемо Принципима европског одштетног права и Нацрту заједничког референтног оквира европског приватног права.

6.1. Принципи европског одштетног права

Европска група за одштетно право (енг. European Group on Tort Law) објавила је 2005. године Принципе европског одштетног права (у даљем тексту, PETL и Принципи). Реч је о збирци основних правила одштетног права, у форми правног прописа слично кодификацији, али која не представља нацрт правног прописа.[1054] Основно правило је да се накнада штете може очекивати само у законом признатим случајевима, односно да је штетник одговоран само онда када је му штета правно приписива.[1055]

Посебне одредбе нису посвећене одговорности за штету од животиња. Два су разлога томе. Први, различитост приступа које европски и светски правни системи

[1054] B. Koch, Principles of European Tort Law, *King's Law Journal*, no. 2, vol. 20, 2009, p. 205.
[1055] Видети: Art. 1:101 (1) PETL.

посвећују овом случају одговорности. Само у погледу претходно анализираних европских правних система, постало је видљиво одсуство усаглашености основа одговорности у погледу овог случаја проузроковања штете. Тако, француско право прихвата објективни принцип, док аустријско и швајцарско субјективни. Немачко право комбинује оба принципа. Сваки од приступа има своје предности и недостатке. Принципи нису кренули путем одређивања јединог исправног приступа у погледу појединих случајева штете, но теже постављају основних правила одштетног права.

Други разлог јесте одлука чланова Европске групе за одштетно право да се не баве одређеним специфичним питањима вануговорне одговорности, но да се фокусирају на опште теме одштетног права.[1056] Тако, није посвећена пажња ни одговорности за штету услед удеса изазваног моторним возилом у покрету, ни одговорности за ствари са недостатком, па ни одговорности за штету од грађевина, иако су и ови случајеви штете опште прихваћени и уређени у одштетним правима појединачних правних система.

Субјективна одговорност заснива се на кривици која се огледа у „намерној или непажњивој повреди захтеваног стандарда понашања".[1057] Појам дужног стандарда понашања одређен је низом критеријума који судије могу да користе приликом одлучивања о одговорности. Такво одређење учињено је по моделу флексибилног система, развијеног од стране Вилбурга (Walter Wilburg). Његов модел подразумева да правило буде исказано путем навођења свих могућих вредности и фактора који су од значаја за проналажење праведног и разумног решења у случајевима када се правило треба применити. Ипак, примена правила не зависи од испуњења свих вредности и фактора, но од односа њихове тежине и балансирања одговарајућег утицаја сваког од њих.[1058] Тако, стандард понашање разумне особе у датим околностима зависи, између осталог, од природе и вредности погођеног заштићеног интереса, опасности активности, стручности која се очекује од конкретне особе, предвидљивости штете, односа повезаности или очекивања између обухваћених лица, као и од доступности и трошкова превентивних или алтернативних метода.[1059] Од значаја су и године штетника, његове менталне и физичке сметње, и изузетне околности због којих се не може очекивати да се лице понаша на одређени начин.

[1056] B. Koch, *op. cit*., p. 207.
[1057] Видети: Art. 4:101 PETL.
[1058] B. Koch, *op. cit*., p. 207.
[1059] Видети: Art. 4:102 PETL.

Примена ових критеријума обезбеђује процену дужне пажње при држању животиње, у правним системима који прихватају субјективну одговорност за овај случај штете. Одговорно лице мора да чува животињу на начин који не угрожава интересе других лица, у првом реду живот, здравље, телесни интегритет и имовину. Природа животиње или њене биолошке карактеристике доприносе повећању степена опасности коју животиња представља по лица и њихову имовину. Од одговорног лица се очекује да животињу чува на начин који одговара њеним потребама, уз спречавање њеног нежељеног деловања ка другим лицима, нарочито у погледу предвидљивих последица какве су телесне повреде и оштећење имовине. Одговорно лице дужно је да се стара да животињу предаје лицима која је могу контролисати, односно која ће имати све потребне информације ради успостављања контроле над њом, нарочито водећи рачуна о њиховим годинама, менталним и физичким сметњама, искуству и историји поступања са животињама. Међу превентивним и алтернативним методама највећа пажња се поклања дресури животиња, правилној исхрани и смештајним капацитетима ради спречавања контакта животиње са другим лицима; затим, ношење заштитне опреме и избегавање контакта са животињама исте или друге врсте (избегавање узнемиравања).

Основни принцип о објективној одговорности гласи да онај ко обавља абнормално опасну активност одговара за штету карактеристичну за ризик који та активност ствара и проузроковану њоме.[1060] Приметно је везивање објективне одговорности за штету од обављања абнормално опасне активности, не било ког степена опасности. Абнормално опасна активност или делатност је она која ствара предвидљив и високи ризик наступања штете упркос дужној пажњи у њеном предузимању, при чему активност није ствар уобичајене употребе (енг. not a matter of common usage).[1061] Кох истиче да се поводом поглавља о објективној одговорности водила највећа расправа међу члановима Европске групе за одштетно право.[1062] Наведена одредба представља једини усвојени принцип, услед разлике у схватањима оправданости обухвата различитих ризика. Тако, иако је штета услед удеса моторних возила у покрету уобичајени случај објективне одговорности у већини европских правних система, према Принципима она не испуњава те критеријуме: изостаје предвидљив ризик наступања штете упркос предузимању дужне пажње и аутомобил се уобичајено употребљава.

[1060] Видети: Art. 5:101 (1) PETL.
[1061] Видети: Art. 5:101 (2) PETL.
[1062] B. Koch, *op. cit*., p. 211.

Управо из разлога ограничености принципа о објективној одговорности, остављена је могућност да националним законима буде одређена примена објективне одговорности за штете од активности које нису абнормално опасне. У одсуству таквих закона, примена објективне одговорности може да се прошири путем аналогије ка упоредивим ризицима наступања штете. На тај начин, национални прописи могу да уреде примену објективне одговорности за случај штете од животиња, односно могуће је извести аналогију између одговорности за опасне ствари и одговорности за животиње.

Цветковић указује да, према Принципима, објективна одговорност штити специфичне интересе, односно покрива ризике услед опасних ствари и делатности, па узрочна веза постоји само ако су се они реализовали.[1063] Пример супротног је ако се коњ уплаши због звука аутомобила, па преврне запрегу и тиме проузрокује штету – аутомобил није деловао као опасна ствар јер је он опасан због кинетичке енергије, а не због буке коју производи.[1064] Једнако тако, ако штета не представља резултат реализације ризика који животиње стварају, онда нема места примени објективне одговорности. Ако би се човек уплашио од рике бикова у штали и пао, претрпевши тако телесне повреде, власник не би био објективно одговоран јер бикови нису деловали као опасна ствар.

6.2. Нацрт заједничког референтног оквира европског приватног права

Нацрт заједничког референтног оквира европског приватног права (DCFR) објављен је 2009. године. Основно правило одговорности гласи да лице које претрпи правно значајну штету има право на обешћење од лица које ју је проузроковало намерно или из непажње или је из других разлога одговорно.[1065] Модална правила одређују случајеве када настаје правно значајна штета и услове за њено постојање.[1066] Такав приступ представља значајну разлику од PETL, који је институте одштетног права уредио на нивоу основних правила, принципа које треба узети у обзир приликом уређивања. Модална правила DCFR могу бити директно преузета од стране законодавца.

[1063] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 260.
[1064] *Ibidem*. Тако и, Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 277.
[1065] Видети: Art. 1:101, Book VI, DCFR.
[1066] Случајеви штете су следећи: телесна повреда и оштећење здравља, неекономски губитак претрпљен услед смрти или тешке телесне повреде блиског лица, повреда достојанства, слободе и приватности, губитак услед проношења нетачне информације, губитак услед повреде обавезе поверљивости, губитак услед повреде права својине и законите државине, губитак услед незаконитог нарушавања пословања, трошкови државе или надлежних органа за обнову животне средине, губитак услед лажног представљања и губитак услед навођења на неизвршавање обавезе дужника. Видети: Art. 2:201 – 2:211, Book VI, DCFR.

За разлику од PETL, DCFR уређује одговорност за штету од животиња. То је учињено у оквиру секције Одговорност без намере или непажње, односно одговорност без обзира на кривицу (енг. Accountability without intention or negligence).[1067] Одговорност је објективна, што постаје нарочито интересантно када имамо у виду да чланови експертских група које су учествовале у изради DCFR потичу и из држава чланица ЕУ са регулисаном субјективном одговорношћу за штету од животиња. У коментару уз модално правило истакнуто је да је објективна одговорност преовлађујуће правило међу правним системима држава чланица, те да су супротна решења, чак и уз издвајање појединих категорија животиња, предмет озбиљне критике.[1068]

Модално правило одређује да је држалац (енг. keeper) животиње одговоран уколико животиња проузрокује другоме телесну повреду или оштећење здравља, неекономски губитак услед смрти или тешке повреде блиског лица, и оштећење имовине.[1069] Према дефиницији из анекса, држалац је лице које има користи од употребе животиње или физичку контролу над њом ради употребе, и које врши своје право контроле или употребе животиње.[1070] По правилу, то је власник, али држалац није нужно одређен правом својине. Напротив, дефиниција садржи материјални појам држаоца. Тако, одговорно лице у датим околностима случаја може бити лице коме је животиња поверена на чување или предата на употребу на основу уговорног односа. Држалац може бити и лице које фактички врши контролу над животињом, без постојања правног основа. Одговорно лице може бити и противправни држалац.[1071] Изузетно, претходни држалац остаје правно одговоран ако није предузео разумно потребне мере да спречи одузимање животиње, односно да спречи да је противправни држалац одузме. У тој ситуацији, његова одговорност је субјективна и заснова се на непажњи.[1072]

Два су услова за одређење појма држаоца. Први, да лице има корист од употребе животиње или да има физичку контролу над њом, ради остваривања употребе. Други услов чије се испуњење алтернативно тражи јесте вршење те употребе или вршење те контроле. На тај начин може доћи до разликовања лица које има користи од употребе животиње (издао је радну животињу у закуп и наплаћује закупнину) и лица које врши

[1067] Поред наведеног, ова секција обједињује следеће случајеве проузроковања штете: одговорност за штету коју проузрокују запослени или представници, одговорност за штету услед небезбедног стања непокретности, одговорност за штету од ствари са недостатком, одговорност за штету од моторних возила и одговорност за штету од опасних супстанци или емисија. Видети: Art. 3:201 – 3:207, Book VI, DCFR.
[1068] Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law, *op. cit.*, p. 1394.
[1069] Видети: Art. 3:203, Book VI, DCFR.
[1070] Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law, *op. cit.*, p. 557.
[1071] *Ibidem*, p. 1397.
[1072] *Ibidem*. J. Радишић, *Облигационо право*, стр. 280.

физичку контролу (надзире животињу и користи је за рад). У таквој ситуацији, држаоцем би се сматрало потоње лице. Међутим, могуће је и другачије тумачење: лице које издаје своју радну животињу има користи од њене употребе и управо врши ту употребу правним послом располагања, те су оба услова испуњена. Тада његов правни статус држаоца остаје иако друго лице истовремено физички употребљава животињу.

У коментару овог модалног правила стоји да употреба или држање животиње мора да траје дужи временски период како би се могло сматрати да то лице има и врши контролу над животињом.[1073] Дакле, само употреба животиње током дужег временског периода прекида контролу лица из чијег је поседа она изашла и предата другом. Тако, лице које чува комшијског пас или мачку не сматра се држаоцем, већ њихов власник. Комшија који чува животиње може и сам бити оштећени, јер лица која имају привремену контролу над животињом остају у кругу потенцијалних оштећеника.

С обзиром на то да право својине није одлучујући фактор, као и да је потребан однос контроле или употребе који траје неко дуже време, питање одговорног лица је отворено у следећој ситуацији: Лице А је продало краву лицу Б на сточној пијаци; нови власник је краву превезао до свог домаћинства; сутрадан, крава је повредила комшију лица Б, који је пролазио поред пашњака. Како изостаје дужи временски период контроле краве од стране лица Б, да ли одговорност пада на претходног власника? Додатно питање се јавља уколико је понашање краве последица њене рђаве нарави или опасних навика, када од значаја постаје да ли је лице А такву нарав или навике открио лицу Б. Модална правила и коментари не одговарају на ова питања. Наведено указује на нужност даљег „брушења" правног појма држаоца. Уколико би решење задржало постојећи облик, на судској пракси биће задатак решавања ових и сличних дилема.

Посебно је регулисан правни значај напуштања животиња.[1074] Прво, одговорност не престаје актом напуштања непокретности, моторног возила, супстанце или инсталације све док друго лице не почне да врши непосредну контролу над ствари или постане њен држалац или корисник. Друго, прописана сходна је примена наведеног правила на држаоца који напусти животињу, уз истицање границе разумне сходне примене (енг. as far as reasonable). Над напуштеним животињама контролу може стећи нови власник, као и прихватилишта или склоништа за напуштене животиње.

[1073] Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law, *op. cit.*, pp. 1394–1395.
[1074] Видети: Art. 3:208, Book VI, DCFR.

Из дефиниције држаоца и модалног правила о правном значају напуштања животиња проистиче закључак о појму животиња у смислу правила о одговорности: Одговора се за штету од животиња које човек употребљава или има контролу над њима. По правилу, то су домаће животиње. Међутим, људи као кућне љубимце држе и врсте дивљих животиња, над којима имају контролу. Зоолошки вртови, паркови природе, институти и лабораторије, такође, имају у свом поседу врсте домаћих и дивљих животиња, од чије употребе остварују корист и над којима врше одређени вид контроле. Материјални појам држаоца пружа могућност тумачења да одговорност обухвата власничке и невласничке животиње, јер лице може фактички да контролише или употребљава животињу без да је стекло право својине над њом. У том смислу, лице би одговарало за штету коју другоме причини птица коју је спасао на улици и чува је у свом дому дуже време до опоравка крила. Истовремено, искључена је одговорност за дивље животиње које се налазе у дивљини. Од значаја је и корисност или пожељност животиња – ако човек не жели да држи одређене животиње (нпр. вашке, буве, кртице) иако је њихов носилац или се оне налазе у кругу његовог непосредног деловања (двориште, кућа), није одговоран за штету које оне проузрокују другоме.[1075] Сам појам напуштених животиња подразумева постојање претходног власника, те је реч о домаћим или дивљим животињама које су биле предмет нечијег права својине. Не прави се разлика између кућних љубимаца и животиња које се држе ради економске употребе, као ни између домаћих и дивљих животиња. Оно што се у коментарима истиче јесте да најмања животиња на коју се односе одредбе о одговорности јесу инсекти.[1076]

Сагласност чланова две експертске групе поводом питања основа одговорности за штету од животиња показује, према њиховом ставу, напуштање субјективне одговорности. Међутим, дилеме које отвара дефиниција држаоца животиње и ширина тумачења појма животиња на основу исте дефиниције указују на скромност посвећене пажње. Са једне стране, PETL не издвајају овај случај одговорности за штету. Са друге стране, DCFR не разрађује правило о објективној одговорности за штету од животиња. У таквим условима, здружени напори националних законодаваца и судова остају одлучујући упоредници анализе одговорности за штету од животиња.

[1075] Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law*, op. cit.*, p. 1396.
[1076] *Ibidem*, p. 1395.

7. Поједини случајеви одговорности у домаћем праву

Супротно примерима из аустријског и немачког права, у домаћем праву класификације животиња немају већи правни значај. За штете од животиња, домаћих или дивљих, намењених обављају привредне делатности или кућних љубимаца, одговара се по објективном принципу. С обзиром на њихова својства и понашање у датим чињеничним околностима, домаћи судови квалификују животиње као опасне ствари.

Иако не утичу на режим одговорности, правне класификације јесу од значаја када је реч о одређивању одговорног лица. У том смислу прави се разлика између одговорности за штету од власничких и дивљих животиња. Приметно је да као антипод дивљим животињама не наводимо домаће животиње, из разлога који ће бити објашњени у наставку. Као још једна значајна категорија у правним класификацијама појављују се напуштене животиње. На крају, пажњу посвећујемо одређеним спорним случајевима штете од животиња, који указују на изазове у остваривању права на накнаду штете.

7.1. Одговорност за штету коју проузрокује власничка животиња

Појам власничке животиње обухвата домаће и дивље животиње у својини физичких или правних лица. Власничка дивља животиња се третира као домаћа, те ово разликовање нема приоритетни значај. Важније је питање да ли је реч о животињи над којој постоји право својине. Ако је штету проузроковала ничија домаћа животиња, могуће је разматрати питање одговорности за штету од напуштених животиња. Ако је штету проузроковала ничија дивља животиња, могуће је разматрати питање одговорности за штету од заштићених дивљих животиња.

По правилу, власничке животиње су углавном домаће. Услед своје прилагођености животу са људима, они су најчешће део домаћинства лица или служе за обављање привредне делатности. Кућни љубимци су најчешће домаће животиње. Поред тога, и животиње трениране да пружају специфичне услуге својим власницима такође су, по правилу, домаће животиње. Међутим, физичка и правна лица могу поседовати и дивље животиње, у свом домаћинству или ради обављања привредне делатности. Када говоримо о штети коју проузрокују животиње у зоо вртовима или лабораторијама, од њихове класификације на домаће или дивље животиње важнија је њихова припадност одређеном правном или физичком лицу.

Одговорност за штету од власничке животиње не погађа нужно власника. Реч је одговорности за опасне ствари, о чему је претходно било речи – одговорно лице може бити ималац, овлашћени држалац или противправни држалац.

Посебно занимљиво питање јесте одређивање одговорног лица када животиња припада малолетнику. Малолетна лица могу да стичу имовинска права без узрасног ограничења.[1077] За пријем поклона (без терета) није потребна сагласност родитеља. Да би малолетник купио кућног љубимца, потребно је да буде старији од 14 година и да има сагласност родитеља. Уколико је малолетник старији од 15 година и зарађује својим радом, за куповину љубимца од новца зарађеног својим радом није потребна сагласност родитеља.[1078] Међутим, Конвенција Савета Европе о заштити кућних љубимаца прописује да кућни љубимац неће бити продат лицу млађем од 16 година без сагласности његових родитеља.[1079] Србија је ратификовала Конвенцију 2010. године и она од 2011. године важи као део домаћег правног поретка. То значи да судија, који суди примењујући Устав, потврђене међународне уговоре, законе и општеприхваћена правила међународног права, као и друге опште акте,[1080] у ситуацији када је кућни љубимац продат запосленом малолетнику старијем од 15 година, а млађем од 16 година, *без* сагласности родитеља, иако је уговор пуноважан по ЗОО и Породичном закону, мора да утврди да је уговор ништав. Како је Конвенција правни акт веће правне снаге, малолетник није постао власник. Исто важи и када је реч о продаји кућног љубимца малолетнику старијем од 14 година, а млађем од 16 година, *уз* сагласност његових родитеља. Уговор је ништав према Конвенцији, то малолетник није постао власник.

Питање гласи да ли се малолетни власник животиње може сматрати њеним имаоцем. Претходно је указано да је ималац животиње лице које има непосредну фактичку власт, ко може да је употребљава, надзире и контролише, што нужно не зависи од права својине над животињом. Судови су у случајевима штете од кућног љубимца који припада малолетнику заузели став да се имаоцем животиње сматрају родитељи, солидарно са малолетником, јер сви живе у истом домаћинству и имају државину над животињом.[1081] Дакле, малолетник се сматра имаоцем, али заједно са њим имаоцима се

[1077] Видети: чл. 64 Породичног закона, „Сл. гласник РС", бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.
[1078] Видети: чл. 192 и 193 Породичног закона.
[1079] Видети: чл. 6 Европске конвенције о заштити кућних љубимаца.
[1080] Видети: чл. 144 Устава Републике Србије.
[1081] Пресуда Окружног суда у Новом Саду Гж 3545/2005 од 17.11.2005. године. У случају штете услед уједа пса, суд је утврдио да је пас купљен на поклон сину тужене, али да се пас налазио у државини свих чланова породице. Суд је истакао да је пресудна државина, а не својина над псом, те да постоји пасивна процесна легитимација тужене (мајке) у односу на коју је тужиља-оштећена определила тужбени захтев. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 15.4.2023. године).

сматрају и други чланови домаћинства, у првом реду родитељи. Тешко је замислити да би судови заузели став да су малолетна деца солидарно одговорна са родитељима, којима припада опасна ствар, само зато што сви живе у истом домаћинству и имају државину над опасном ствари.

Чини се да је став судова опредељен сврхом заштитне норме, која треба да обезбеди обештећење. По правилу, питање солвентности малолетника пружа негативан одговор. Изузетак представљају малолетници који су запослени, наследници или поклонопримци одређене имовинске вредности. Уколико малолетног власника животиње, инсолвентог, који нема другу имовину сем те животиње, сматрамо њеним имаоцем, оштећени неће моћи да оствари право на накнаду штете.[1082] Таква ситуација развила би апсурд да малолетна лица могу да држе и користе опасне ствари, али да нису одговорна за штету од њих јер немају имовину из које штета може да се накнади. Закон о извршењу и обезбеђењу искључује могућност намирења продајом кућног љубимца,[1083] чак и када је реч о расном псу који има тржишну вредност.

У овом случају није реч о одговорности родитеља за малолетно дете, као случају одговорности за другог, јер није малолетник проузроковао штету, него животиња која припада малолетнику. Одговорност имаоца за штету од опасних ствари је објективна, те не разматрамо понашање малолетника, него одговорност везујемо за реализацију ризика који држање животиња носи са собом. Како у конкретном случају не разматрамо понашање малолетника као узрок штете, то нису применљива правила одговорности родитеља за малолетну децу. Судови нису разматрали одговорност родитеља за малолетну децу, него су родитеље обухватили појмом имаоца заједно са малолетним власником животиње.

Посебно треба рећи да, уколико би се у хипотетичким чињеничним околностима малолетник сматрао овлашћеним држаоцем, којем је животиња поверена, за штету коју животиња проузрокује ималац би био одговоран јер је опасну ствар поверио неоспособљеном лицу. Додатно, ако би малолетник противправно одузео животињу, установљење одговорности малолетника као противправног држаоца води фактичкој

[1082] Има места разматрању да ли родитељ може да одговара по основу правичности, имајући у виду да је она корективни основ. Према чл. 169 ст. 2 ЗОО, ако је штету проузроковао малолетник способан за расуђивање који није у стању да је накнади, суд може, када правичност то захтева, а нарочито с обзиром на материјално стање родитеља и оштећеника, обавезати родитеље да накнаде штету, потпуно или делимично, иако за њу нису криви.

[1083] Видети: чл. 218 Закона о извршењу и обезбеђењу, „Сл. гласник РС”, бр. 106/2015, 106/2016 – аутентично тумачење, 113/2017 – аутентично тумачење, 54/2019, 9/2020 – аутентично тумачење и 10/2023 – др. закон.

немогућности оштећеног да оствари право на накнаду штете.[1084] У таквој ситуацији не можемо разматрати родитеље као одговорна лица заједно са малолетником јер није било њихове заједничке државине и употребе ствари. Другим речима, не можемо појмом противправног држаоца обухватити и лица која нису учествовала у противправном одузимању, као што смо појмом имаоца обухватили и родитеље малолетног власника животиње (у претходно наведеној судској одлуци). Одговорност родитеља за малолетну децу представља једини правни пут у овој хипотетичкој ситуацији јер је малолетник својим понашањем створио услове за реализацију повећаног ризика настанка штете. Притом, одговорност родитеља за штету коју проузрокују њихова малолетна деца старија од седам година је субјективна.[1085]

Уколико је животиња изашла из круга власти, односно контроле свог власника, супротно његовој вољи, тада говоримо о изгубљеној животињи. Закон о добробити животиња овај појам одређује као животињу која је напустила власника, односно држаоца, без његове воље и коју он тражи.[1086] Три су услова. Први, да је животиња имала власника. Други, да је животиња напустила власника, или држаоца којем је власник предао животињу на чување или употребу. Трећи, да власник тражи своју животињу.

Штета коју је изгубљена животиња проузроковала терети њеног власника, односно држаоца. Лице одговорно за опасну ствар нужно је да се стара да ствар не проузрокује штету другоме, да не дође до реализације повећаног ризика штете. Када се опасна ствар налази изван контроле одговорног лица, коју ситуацију је одговорно лице нужно морало да спречи, могућност реализације ризика се повећава. Квалификовањем животиње као опасне ствари, њен ималац, односно држалац одговара за штету коју животиња проузрокује другима за време док је изгубљена.

За потребе одређивања одговорног лица релевантно је ко је био одговоран за животињу у тренутку када га је животиња напустила: ималац, овлашћени држалац или противправни држалац. У обзир треба узети и ситуацију када је одговорност ових лица солидарна или се међусобно искључују.

Такво стање ствари указује да одговорно лице простим напуштањем животиње може да се ослободи одговорности за штету коју она проузрокује док је изгубљена. Међутим, у овом смислу одговорност за штету од власничке животиње надилази појам

[1084] У овој хипотетичкој ситуацији треба разликовати две штете које настају: штету трпи ималац, коју му је малолетник проузроковао одузимањем ствари из имовине, и штету коју трпи треће лице, оштећени, којем је животиња проузроковала штету.
[1085] Видети: чл. 165 тач. 4 ЗОО.
[1086] Видети: чл. 5 тач. 19 ЗДЖ.

изгубљене животиње према Закону о добробити животиња. Уколико животиња има чип или огрлицу са подацима о власнику, односно ако се на други начин утврди чија је, власник се не може ослободити одговорности приговором да га је животиња напустила и да је он не жели више. Ово једнако важи и за власника било које опасне ствари. Не може власник, чији је ауто проузроковао штету, да изјави да напушта своју ствар и тиме се ослободи одговорности.

7.2. Одговорност за штету коју проузрокује дивља животиња

Дивља животиња може бити власничка или не. У првом случају важе претходно објашњена правила. Стицање, држање и промет дивљих животиња подлеже одговарајућим ограничењима. Стицалац и преносилац, по правилу, нужно морају да имају одговарајуће дозволе за промет, односно држање дивљих животиња.[1087] Додатно, захтеви заштите добробити животиња протеже су и на дивље животиње које су власништво приватних лица, зоолошких вртова, паркова или других правних лица.

Дивља животиња је извор повећане опасности, те власник сноси ризик одговорности. Поред природног повећаног ризика штете који животиња поседује, услед своје физичке снаге или биолошких атрибута (канџе, оштри очњаци, јаке вилице, отров), понашање дивљих животиња појачава степен овог ризика. Њихово понашање, чак и у заточеништву или условима суживота јединке са човеком, не може бити у потпуности контролисано јер је условљено природним рефлексима и нагонима насупрот трећих лица (на пример, животиња неће ујести свог власника, али хоће непознатог поштара).[1088] Из овог разлога, када човек измести дивљу животињу из њеног природног станишта, или је узгаја у заточеништву, он преноси и одржава повећани извор опасности за друге. Објективна одговорност погађа физичка лица, зоолошке вртове, циркусе, паркове животиња, односно све субјекте који остварују одређени вид контроле над дивљом животињом или имају корист од искоришћавања њиховог присуства. Домаће право не регулише посебно одговорност за штету од дивљих власничких животиња, али то проистиче из аналогије у погледу сношења ризика – ако се одговара за власничке домаће животиње, тим пре се одговара и за власничке дивље животиње.

[1087] Примери регулисања ових ограничења су савезне америчке државе Индијана и Тексас. Видети: A. Miller, A. Shah, Invented Cages: The Plight of Wild Animals in Captivity, *Animal Law*, vol. 1, 2005, pp. 44–51.
[1088] A. Miller, A. Shah, *op. cit*., pp. 28–37.

Када је реч о невласничким дивљим животињама, питање одговорности постаје теже. По правилу, одговорност у овим случајевима изостаје јер нема одговорног лица. Држава не одговара за штету од дивљих животиња које се налазе у својим природним становима. Закон о заштити природе прописује да Република Србија не одговара за штету коју проузрокују дивље врсте, осим у случајевима одређеним овим законом и другим прописима.[1089] Постоји и супротни став, да држава треба да сноси одговорност за све штете коју проузрокују дивље животиње.[1090] Штету коју лице трпи услед напада власничке животиње, једнако трпи и лице услед напада дивље. Стога држава треба да сноси одговорност за штету од дивљих животиња, једнако као и власници за штету од својих животиња. Ово из разлога јер дивље животиње припадају држави (јавна својина) и држава их економски искоришћава.[1091] Међутим, такво проширивање одговорности прекорачило би обиме дистрибутивне правде, стварајући правило да штета увек мора бити преваљена на неко лице, а у коначници на државу. Разлог одговорности државе не може да се сведе само на чињеницу што су дивље животиње ничије. У таквим условима, држава би одговарала када кртица уништи повртарске усеве, или крпељ или комарац зарази човека, или птица испрља површине објеката или аутомобила (трошкови прања).

Из Уставом прокламованог права јавне својине над фауном у природним становима произлази и право њеног економског искоришћавања.[1092] Израз овог права јесте успостављање различитих режима заштите дивљих животиња: лов је дозвољен током целе године, лов је дозвољен одређени период (ловостај) и трајна заштита, без дозволе лова. Закон о заштити природе и Закон о дивљачи и ловству уређују право на накнаду штете од заштићених дивљих врста. Реч је о дивљим животињама над којима, у извесној мери, држава врши контролу кретања и популације. За штету коју проузрокују ове животиње одговорна је држава, односно корисници ловишта.

За штету од дивљих животиња које држава не штити и не контролише нема одговорности, односно штета није надокнадива. Дакле, поводом штете коју проузрокују дивље животиње, а које нису у власти човека, нужно је разликовати оне које су заштићене законом и оне које нису.

[1089] Видети: чл. 64 Закона о заштити природе, „Сл. гласник РС”, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 – исправка, 14/2016, 95/2018 – др. закон и 71/2021.

[1090] A. Anisimov, Y. Kayushnikova, A. Ryzhenkov, Compensation for Harms Caused to the Life, Health and Property of Citizens by Wild Animals, Issues of theory and practice, *Revue d'études comparatives Est-Ouest*, vol. 3, no. 3, 2018, pp. 65 – 91. Online content, https://www.cairn.info/revue-d-etudes-comparatives-est-ouest-2018-3-page-65.htm?contenu=article , приступ на дан 28.6.2024. године.

[1091] *Ibidem*.

[1092] Видети: чл. 87 Устава Републике Србије, који прописује да су природна богатства у државној имовини.

7.2.1. Режими заштите дивљих животиња

Правимо разлику између два система заштите дивљих животиња.

Први систем односи се на заштиту дивљих животиња у оквирима заштите животне средине и природног генофонда, на основу Закона о заштити природе. Разликујемо строго заштићене и заштићене врсте животиње.[1093] Разлика у степену заштите огледа се у потпуној забрани коришћења, уништавања и предузимања било којих активности којима се могу угрозити строго заштићене дивље врсте и њихова станишта, док је коришћење заштићених врста ограничено прописима о ловству и промету.[1094] Примери заштићених врста (срна, лисица, зец) показује да је реч о ловним врстама, мада заштита обухвата и друге врсте сисара, птица, гмизаваца, зглавкара, риба, инсеката и мекушаца, без обзира да ли је реч о ловним или риболовним врстама.

Заштита дивље фауне Србије остварује у складу са потписаном Бернском конвенцијом,[1095] која утврђује листе строго заштићених и заштићених врста. Затим у складу са Бонском конвенцијом,[1096] која утврђује обавезе држава потписница ради заштите миграторних животињских врста, и у складу са CITES Конвенцијом,[1097] о забранама и ограничењима међународног промета угрожених животињских врста. На свом путу ка приступању ЕУ, Србија је у овом домену усагласила своје законодавство са

[1093] Строго заштићене дивље врсте животиња су дивље врсте које су ишчезле са територије Републике Србије или њених делова, враћене програмима реинтродукције, крајње угрожене, угрожене, реликтне, локално ендемичне, стеноендемичне, међународно значајне и заштићене дивље врсте, од посебног значаја за очување биолошке разноврсности Републике Србије. На пример, то су вук, дивља мачка, рис, видра и мрки медвед, као и бројне друге врсте сисара, птица, гмизаваца, зглавкара, риба, инсеката и мекушаца. Заштићене дивље врсте животиња су дивље врсте које у природи тренутно нису угрожене у мери да им прети опасност да нестану или постану критично угрожене а то су рањиве, ендемичне, индикаторске, кључне и кишобран врсте, реликтне, међународно значајне и заштићене дивље врсте, као и врсте које нису угрожене али се због њиховог изгледа могу лако заменити са строго заштићеним врстама. На пример, то су срна, јелен, дивља свиња, лисица и зец, као и вук и дивља мачка ван територије Војводине, где се сматрају строго заштићеним врстама. Видети: чл. 3 и 5 Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, „Сл. гласник РС”, бр. 5/2010, 47/2011, 32/2016 и 98/2016.

[1094] Видети: чл. 4 и 6 Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива.

[1095] Закон о потврђивању Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта, „Сл. гласник РС – Међународни уговори”, број 102/2007.

[1096] Закон о потврђивању Конвенције о очувању миграторних врста дивљих животиња, „Сл. гласник РС – Међународни уговори”, број 102/2007.

[1097] Закон о потврђивању Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре, „Сл. гласник РС – Међународни уговори”, број 11/2001.

Директивом о очувању природних станишта и дивљих и животињских врста[1098] и Директивом о очувању дивљих птица.[1099]

Други систем заштите тиче се остваривања ловних активности на територији Србије и регулисан је Законом о дивљачи и ловству. Разликујемо два режима заштите дивљачи: ловостајем заштићена и трајно заштићена. Ловостајем заштићене врсте дивљачи су крупна и ситна дивљач и крупне звери.[1100] Ловна сезона као период дозвољеног лова ловостајем заштићене дивљачи одређује се према врсти дивљачи, њеним биолошким карактеристикама и еколошким условима њеног станишта.[1101]

Трајно заштићене врсте дивљачи су дивље животиње над којима лов није дозвољен, а које имају природно станиште у ловиштима и ван ових области. Систематизација листе трајно заштићене врсте дивљачи разликује поделу на сисаре и птице.[1102] Приметна је промена у терминологији: није крупна и ситна дивљач, но сисари и птице. Њихова заштита и регулисање бројности популације остварује се у складу са прописима о заштити животне средине.

Системи заштите се преклапају у погледу одређених животињских врста: примера ради, вук је заштићена врста и ловостајем заштићена дивљач, а на територији аутономне покрајине Војводине је строго заштићена врста и трајно заштићена дивљач. Приметна је разлика у терминологији, која у области прописа о ловству говори о дивљачи, а у области заштите биодиверзитета о дивљим животињским врстама.

[1098] Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, OJ L 206, 22.7.1992, p. 7–50.

[1099] Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds (Codified version), OJ L 20, 26.1.2010, p. 7–25.

[1100] Подзаконским актом министарства надлежног за послове ловства утврђена је листа ловостајем заштићених врста дивљачи. Њихова систематизација разликује крупну дивљач, ситну дивљач која се даље дели на длакаву и пернату дивљач, и крупне звери. Крупна дивљач су следеће животињске врсте: дивокоза, муфлон, срна, јелен европски (јелен обичан), јелен лопатар, јелен вирџинијски и дивља свиња. Листа ситне длакаве дивљачи обухвата следеће животињске врсте: зец, дивља мачка, куна белица, куна златица, јазавац, сиви пух, ондатра, веверица, ракунолики пас, нутрија, ласица и мрки твор. Ситна перната дивљач су: дивља патка кржуља (крџа), дивља патка звиждара, дивља патка глувара, дивља патка пупчаница (гроготовац), дивља патка рињоглава, дивља гуска лисаста, дивља гуска глоговњача, шумска шљука, дивљи голуб гривнаш, гугутка, грлица, препелица, пољска јаребица, фазан, црна лиска, сојка, барска кокица, гачац, велики корморан, јастреб кокошар, сива чапља, сива врана и сврака. На крају, листа крупних звери обухвата вука, шакала и лисицу. Видети: чл. 2 Правилника о проглашавању ловостајем заштићених врста дивљачи, „Сл. гласник РС”, бр. 9/2012, 31/2013 и 55/2015.

[1101] Видети: чл. 4 Правилника о проглашавању ловостајем заштићених врста дивљачи.

[1102] Трајно заштићене врсте сисара су: мрки медвед, рис, видра, хермелин, степски твор, дабар и шарени твор. Трајно заштићене врсте птица су: јаребица камењарска, лештарка, велики тетреб, дивља патка шиљкан, дивља патка кашикара, дивља патка чегртуша, дивља патка ћубаста, дивља гуска, мала лисаста гуска и барска шљука бекасина. Видети: чл. 6 Правилника о проглашавању ловостајем заштићених врста дивљачи.

7.2.2. Штета од строго заштићених дивљих врста

Закон о заштити природе прописује да Република Србија не одговара за штету коју проузрокују дивље врсте, као правило, и затим наглашава да изузеци могу бити одређени истим законом и другим прописима.[1103] Правећи разлику између строго заштићених и заштићених дивљих врста, закон прописује да лице има право на накнаду штете коју проузрокују само строго заштићене дивље врсте.[1104]

Закон прописује да је правно лице, предузетник или физичко лице коме би строго заштићене дивље врсте могле да проузрокују имовинску или другу штету дужно да на примерен начин и о свом трошку предузме све дозвољене радње и активности како би спречило настанак штете.[1105] Другим речима, оштећени који претрпи штету од строго заштићених дивљих врста нема право на накнаду уколико није предузео превентивне мере заштите. Ове мере обухватају ограђивање, чување добара и растеривање животиња, али на начин који не угрожава јединке или опстанак врста. Надлежни министар прописује мере превентивне заштите. Притом, када је то могуће, за предузимање ових мера треба прибавити мишљење Завода за заштиту природе. Оштећени има право на накнаду само стварне штете.[1106]

Захтев за накнаду штете оштећено лице је дужно да достави надлежном министарству, односно органу аутономне покрајине, односно управљачу заштићеног подручја, у зависности од места настанка штете.[1107] Закон прописује да је оштећено лице дужно да настанак штетног догађаја пријави надлежном органу или лицу у року од осам дана од настанка штете. Како је сврха таквог обавештења утврђивање штете и остваривање њене накнаде, то произлази да оштећени треба да поднесе захтев за накнаду штете у наведеном року надлежном органу, односно лицу. Оштећени и одговорно лице закључују споразумно поравнање. Висину накнаде штете утврђују споразумно, водећи рачуна о критеријумима и износима које је прописао министар. У случају спора, о висини накнаде ће одлучити суд.

Претходно непријављивање настанка штете и тиме пропуштање да се поднесе захтев за накнаду штете има негативан утицај на успех оштећеног у парници. Став судова о правним последицама пропуштања да се пријави настанак штете је различит. Према

[1103] Видети: чл. 64 Закона о заштити природе.
[1104] Видети: чл. 27, 36, 64 и 66 Закона о заштити природе.
[1105] Видети: чл. 64 ст. 2–4 Закона о заштити природе.
[1106] Видети: чл. 65 Закона о заштити природе.
[1107] Видети: чл. 65 Закона о заштити природе.

једном мишљењу, то представља процесну препреку за подизање тужбе, те је тужба недозвољена.[1108] Према другом мишљењу, оштећени који не пријави штету и тиме онемогући да вештак утврди, на месту настанка штете, чињенице у вези узрока и висине штете значи да тужени није доказао своју тврдњу да је штета настала од дивље врсте за коју одговара држава.[1109]

Пре измена Закона о заштити природе у 2021. години, било је уређено право на накнаду штете од строго заштићених и заштићених дивља врста, обухватајући обе категорије. У ранијој судској пракси чести су били случајеви штета од уједа змије поскока (заштићена дивља врста), када је утврђивана одговорност државе.[1110] Посебно су се судови осврtали да у овим ситуацијама не постоји одговорност локалне самоуправе за штету од дивљих животиња, у оквирима надлежности за старање о зоохигијени, уколико штета није настала на јавној површини.[1111]

[1108] „Када оштећени, кога је ујела змија отровница, не поступи на начин прописан Законом о заштити природе, тј. не изврши пријаву штетног догађаја надлежном органу у одређеном року, како би се благовремено утврдило о којој се животињи ради, његов допринос или евентуална кривица трећег лица, врста и висина штете, као и околност целог случаја, тада му у односу на Републику Србију не припада право на накнаду штете нанете од строго заштићене и заштићене дивље врсте.” Пресуда Апелационог суда у Нишу Гж 2374/2019 од 2.9.2019. године.

[1109] Одлучујући по ревизији изјављеној против претходно наведене пресуде Апелационог суда у Нишу Гж 2374/2019 од 2.9.2019. године, Врховни суд је утврдио следеће: „У конкретном случају тужилац није доказао да га је спорном приликом ујела змија шарка, која је заштићена дивља врста, а био је дужан у смислу одредбе чл. 228 Закона о парничном поступку. У тој ситуацији, другостепени суд правилно је применио материјално право одбијањем тужбеног захтева тужиоца за накнаду штете, на основу примене правила о терету доказивања, прописаног у одредби чл. 231 Закона о парничном поступку. Неосновани су наводи ревизије тужиоца да, кад нема других података нити доказа о врсти змије, на противној страни је терет доказивања да то није била отровница шарка. Супротно томе, терет доказивања чињеница на којима заснива свој захтев је на тужиоцу, сходно цитираној одредби чл. 228 Закона о парничном поступку. С тим у вези, доказују се само позитивне чињенице, јер доказивање негативних чињеница није могуће. Тужилац је, дакле, био дужан да докаже да га је дана 22.07.2013. године, у атару села ... код ..., ујела змија шарка, која спада у заштићену дивљу врсту на основу Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, а тужилац ту чињеницу није доказао. Због тога се његовом ревизијом неосновано указује на погрешну примену материјалног права.” Пресуда Врховног касационог суда Рев 1548/2020 од 15.10.2020. године. Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 15.4.2023. године).

[1110] Пресуда Апелационог суда у Нишу Гж 2374/2019 од 2.9.2019. године. Пресуда Апелационог суда у Београду Гж 2050/2020 од 16.9.2021. године. Пресуда Апелационог суда у Београду Гж 1991/2022 од 23.11.2022. године. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 15.4.2023. године).

[1111] Оштећеног је змија поскок ујела у његовом дворишту. Суд је сматрао да нема одговорности локалне самоуправе, тумачећи да Закон о комуналним делатности не обухвата старање о заштићеним врстама под оквире зоохигијене, али и јер штета није настала на јавној површини. Пресуда Апелационог суда у Београду Гж 2050/2020 од 16.9.2021. године. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 15.4.2023. године).

7.2.3. Штета од дивљачи

Закон о дивљачи и ловству разликује трајно заштићену и ловостајем заштићену дивљач. На основу ове разлике, одговорност терети различита одговорна лица.

Појам штете одређен је и захтевом да је штета настала у ловишту или на површинама где се дивљач налази. Тако, надокнадиве су оне штете проузроковане људима или имовини на земљишту, водама и шумама на којима се ловиште налази, као и на површинама ван ловишта на којима се дивљач налази, укључујући и јавне путеве. У ранијој судској пракси било је спорно питање да ли штета од дивљачи на јавним путевима или на јавним површинама треба да се третира као штета од дивљачи у смислу Закона о дивљачи и ловству.[1112]

7.2.3.1. Одговорно лице за накнаду штете

За штету коју проузрокује животиња (дивљач) која је трајно заштићена или заштићена ловостајем, у начелу, одговара онај ко ју је ставио под посебан протективни режим или онај ко газдује ловиштем.[1113] То је држава, чије министарство је донело одлуку о протективном режиму, односно корисник ловишта. Основ ове одговорности је повећани ризик штете који дивље животиње представљају, а разлог њеног успостављања лежи у чињеници економског искоришћавања ових животиња. Држава установљава ловна подручја, преноси права газдовања над ловиштем кориснику ловишта, уређује систем издавања ловачких дозвола и наплаћује њихово издавање на годишњем нивоу. Исто важи и за риболов. Из ових разлога, лица која убирају користи од управљања ловним подручјима, сносе одговорност за штету које дивље животиње, којима треба да управљају, нанесу штету трећим лицима. Успостављање одговорности условљено је питањима где се штета догодила и која врста дивљачи је штету проузроковала, а додатно је ограничено условом предузимања мера за спречавање штете од дивљачи.

Прва разлика чини се спрам локалитета проузроковања штете – у ловишту или ван ловишта. Корисник ловишта одговора само за простор ловишта који му је дат на управљање, те је његова одговорност територијално ограничена на штете које су се

[1112] С. Стјепановић, Одговорност за штету коју причини дивљач, у: С. Перовић (уред.), *Закон о облигационим односима 1978–1988, Књига о десетогодишњици*, Савез удружења правника СР Србије, Београд, 1988, стр. 658–660.
[1113] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 163.

догодиле у ловишту. Према ранијем важећем Закону о ловству из 1986. године, услов одговорности корисника ловишта био је да је штета настала у ловишту у којем та дивљач *стално* живи. Судска пракса заузела је исти став. Тужени корисник ловишта могао се ослободити одговорности, доказујући да дивља животиња која је проузроковала штету није стално настањена на територији ловишта за које је одговорно.[1114] Таква одбрана доводила је у питање и да ли је конкретну штету проузроковао јелен који стално живи на територији ловишта туженог ловачног друштва или јелен који је прешао са територија других ловишта.[1115] Према важећим законским решењима, разликовање сталног или повременог станишта дивљачи није од значаја.

Друга разлика чини се спрам режима заштите дивљачи – да ли је реч о ловостајем заштићеној или трајно заштићеној дивљачи. Корисник ловишта убира економске користи само од лова ловостајем заштићене дивљачи, што оправдава ограничење његове одговорности на штету од ових врста животиња.

Изван територијалног и материјалног, *ad rem*, подручја одговорности корисника ловишта распростире се одговорност државе. За штету коју у ловишту проузрокује трајно заштићена дивљач одговара министарство надлежно за послове заштите животне средине, односно држава. Штету коју ван ловишта проузрокује ловостајем заштићена дивљач дужно је да накнади министарство надлежно за послове ловства (држава), односно надлежни орган аутономне покрајине.[1116] Приметно је да пасивна легитимација зависи од круга послова надлежног министарства, при чему је држава у оба случаја носилац правног субјективитета.

Штета од вука је посебно издвојена. Разлози за то су распрострањеност и уобичајеност ових штета. За штету коју проузрокује вук на територији на којој је трајно заштићен одговара министарство надлежно за послове заштите животне средине (држава). За штету коју проузрокује вук на територији на којој је ловостајем заштићен одговара министарство надлежно за послове ловства (држава).[1117]

[1114] Врховни суд потврдио је одлуку нижестепених судова о одбијању тужбеног захтева за накнаду штете од медведа, која је настала на територији ловишта на које медведи повремено долазе. Тужилац је тужбом обухватио ловачко друштво (корисника ловишта) на територији чијег ловишта је штета настала, а тужени је доказао да медведи нису стално настањени на територији његовог ловишта, но да повремено мигрирају са територија околних ловишта. Пресуда Врховног суда Србије Рев 604/1988. Наведено према, Ј. Гајовић, *op. cit.*, стр. 666.
[1115] С. Стјепановић, *op. cit.*, стр. 652.
[1116] Видети: чл. 88 ЗДЛ.
[1117] Видети: чл. 88 ЗДЛ.

7.2.3.2. Мере за спречавање штете од дивљачи

Сва лица која на одређени начин долазе у додир са дивљачи дужна су да предузму мере за спречавање штете људима или њиховој имовини. Овај круг обухвата кориснике ловишта, носиоце права над земљиштем које је обухваћено ловиштем и над земљиштем изван ловишта, а на којима се дивљач налази, као и само оштећено лице.[1118] Мере за спречавање штете прописује министар надлежан за послове ловства.[1119]

Обавеза терети корисника ловишта, који управља ловиштем где се налази станиште дивљачи и где се оне крећу. Затим, обавеза терети власника и корисника земљишта, вода и шума где се ловиште налази, из истог разлога – јер представљају природно станиште или зону кретања дивљачи. Обавеза терети и власнике и кориснике површина ван ловишта, на којима се дивљач налази.

Оштећено лице има право на накнаду само ако је предузело прописане мере за спречавање штете од дивљачи, стога је и оно носилац обавезе предузимања мера. Успостављање ове обавезе представља израз начела савесности и поштења. Изостанак предузимања ових мера представља раскидни услов за остварење права на накнаду штете. У судској пракси заузет је став да делимично предузимање мера за спречавање штете сразмерно умањује право на накнаду штете.[1120] Истовремено, и корисник ловишта је дужан да предузима мере за спречавање штете. Неиспуњавање ових обавеза води утврђивању обавезе накнаде штете.[1121] Уколико ни оштећено лице ни надлежно ловиште нису предузели мере за спречавање штете, одговорност надлежног ловишта се смањује на основу доприноса оштећеног.[1122]

[1118] Видети: чл. 87 и 88 ЗДЛ.

[1119] Видети: чл. 89 ЗДЛ. Мере за спречавање штета од дивљачи и на дивљачи утврђене су раније поменутим Правилником о мерама спречавање штете од дивљачи и штете на дивљачи и поступку и начину утврђивања штете.

[1120] Суд је делимично одбио тужбени захтев тужиоца за накнаду штете на воћњацима која се огледала у потпуном или делимичном скидању коре са стабала и рамених грана од стране дивљих зечева. Тужилац је тужбеним захтевом обухватио штету на шест парцела воћњака, при чему је пет парцела било ограђено плетеном жицом висине 1,5 метара, а шеста није. Суд је усвојио тужбени захтев само у делу штете настале на пет ограђених воћњака јер су у погледу њих биле предузете мере за спречавање штете. Пресуда Врховног суда Србије Рев 1067/1987. Наведено према, Ј. Гајовић, *op. cit.*, стр. 667.

[1121] У наведеној пресуди Рев 1067/1987 Врховног суда, иако је тужено ловачко друштво (корисник ловишта) истицало да оштећени није предузео све потребне за заштиту стабала, препоручујући заштитну фолију око стабала, суд је утврдио одговорност ловачког друштва јер није доказало да је оно предузело мере за спречавање штете које представљају део његових обавеза.

[1122] Врховни суд је потврдио одлуку нижестепених судова о доприносу оштећеног настанку штетног догађаја 50%, у условима када ни оштећени ни тужено ловачко друштво нису предузели мере за спречавање штете од дивљачи. Оштећени није оградио своје њиве засејане спанаћем, како би спречио срне да их побрсте. Тужено ловачко друштво није обезбедило довољно хране за исхрану дивљачи у ловишту нити је сарађивало са власницима земљишта ради предузимања мера за спречавање штете. Суд је досудио

Иако су ове обавезе законом утврђене као опште, без ситуационих или временских ограничења, додатно су истакнуте обавезе поводом штета од дивљачи ван ловишта и штета од вука на територији на којој је ловостајем заштићен. Тако, за штету коју ван ловишта проузрокује ловостајем заштићена дивљач одговара министарство надлежно за послове ловства под условом да је власник или корисник површина ван ловства предузео прописане мере за спречавање штете (чл. 88 ст. 6). За штету коју проузрокује вук на териоторији на којој је ловостајем заштићен одговара министарсво надлежно за послове ловства, односно надлежни орган аутономне покрајине, под условом да су корисник ловишта и оштећено лице предузели прописане мере за спречавање штете (чл. 88 ст. 5).

У првом случају дужност оштећеног лица није искључена јер оно не може да оствари право на накнаду штете ни у једном случају уколико није предузело прописане мере за спречавање штете (чл. 88 ст. 1). Другачије тумачење обезвредило би постојање саме обавезе јер услов испуњења ове обавезе није поменут поводом штете у ловишту од ловостајем заштићене дивљачи (чл. 88 ст. 2), ни штете од трајно заштићене дивљачи (чл. 88 ст. 3), ни штете од вука на територији на којој је трајно заштићен (чл. 88 ст. 4), као ни за поменуту штету ван ловишта (чл. 88 ст. 6). Додатно истицање ове обавезе као услова надокнаде штете у ставу 5, поводом штете од вука на територији где је заштићен ловостајем, није одраз номотехничке непрецизности законодавца. Напротив, законодавац понавља дужност предузимања мера за спречавање штете на територији где су вукови присутни у броју који оправдава њихов лов у дозвољено време, због опасности коју они представљају по имовину човека. Како је присутност вука општепозната, од људи се очекује разумно потребан опрез ради заштите сопствене имовине.

Значај број штета од дивљачи настаје на јавним путевима. Појаву дивљачи на ауто-путу суд је ценио као околност која указује да заштитни појас ауто-пута није био довољно обезбеђен јер је дивља животиња могла да приступи јавном путу. У таквим ситуацијама суд је утврђивао одговорност јавног предузећа надлежног да одржава путеве, истичући да би се појава дивље животиње могла сматрати вишом силом само онда када би тужени доказао да је предузео све мере да спречи кретање животиња по ауто-путу и тиме обезбеди несметано и безбедно одвијање саобраћаја.[1123] Чињенице од

накнаду штете у висини 50% од процењене штете, имајући у виду процењени допринос оштећеног настанку штетног догађаја. Пресуда Врховног суда Србије Рев 671/1987. Наведено према, Ј. Гајовић, *op. cit*., стр. 669.

[1123] Суд је утврдио одговорност јавног предузећа за одржавање путева када је дивља свиња изненада излетела на ауто-пут. Посебно је истакао да, како је реч о ауто-путу, који мора бити ограђен да би спречио

значаја за ову процену у вези су са условима одвијања саобраћаја, при чему се пажња посвећује и питању доприноса оштећеног у погледу начина вожње.

Имајући у виду да корисник ловишта одговара само за штету насталу у оквирима ловишта и да јавни пут не припада ловишту, закључак следи да корисник ловишта није одговоран за насталу штету. Међутим, у судској пракси заузет је став да корисник ловишта одговара по правилима одговорности за опасне ствари из чл. 154 ЗОО јер је дужан да се стара да дивљач не изађе на јавни пут и створи повећани ризик за учеснике у саобраћају. Када штета настане на јавним путевима који пролазе кроз ловиште или се налазе у близини ловишта, одговорност корисника ловишта није искључена. Обавеза предузимања мера за спречавање штете у овим ситуацијима нарочито се односи на ограђивање ловишта, како дивљач не би сишла на путеве, и постављање саобраћајних знакова о опасности наиласка дивљачи. Уколико одсуство саобраћајних знакова није искључиви узрок настанку штете, корисник ловишта не може да се ослободи одговорности доказујући да је јавно предузеће, у чијој је надлежности постављање саобраћајних знакова, пропустило да изврши своју обавезу. Суд је у сличним чињеничним ситуацијама био става да постоји солидарна одговорност корисника ловишта и јавног предузећа које има законску дужност да поставља одговарајућу саобраћајну сигнализацију.[1124] Одговорност корисника ловишта заснива се на непредузимању потребних мера за спречавање штете, у складу са Законом о дивљачи и ловству. Међутим, гледе обавезе постављања саобраћајних знакова упозорења о могућности изласка дивљачи на пут, реч је о мерама чије је предузимање у надлежности јавног предузећа за одржавање путева, у складу са Законом о безбедности саобраћаја на путевима.[1125] О праву на регрес између солидарних дужника суд се није изјашњавао.

улазак животиња, присуство животиња указује да није обезбеђено несметано и безбедно одвијање саобраћаја на ауто-путу, у складу са обавезом редовног одржавања путева. Пресуда Врховног касационог суда Рев 4860/2020 од 18.2.2021. године. Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 15.4.2023. године).

[1124] Супротно ставовима нижестепених судова, Врховни суд био је става да постоји одговорност корисника ловишта у ситуацији када је оштећени претрпео судар са срном, на јавном путу, у близини ловишта, на делу пута где није био постављен знак упозорења о могућности појаве дивљачи на путу, при чему се оштећени придржавао саобраћајних прописа. Пресуда Врховног касационог суда Рев 2823/2022 од 7.4.2022. године. Извор: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 15.4.2023. године).

[1125] У поменутом судском предмету, (неправноснажном) пресудом прекршајног суда била је утврђена одговорност окривљеног јавног предузећа за одржавање путева.

7.2.3.3. Захтев за остваривање права на накнаду штете од дивљачи

Оштећено лице дужно је да пријави проузроковану штету у року од 10 дана од када је штета настала и да истакне захтев за надокнаду штете кориснику ловишта, на чијој територији је штета настала.[1126] Уз захтев треба да буде достављена документација која доказује да је настала штете од дивљачи. Корисник ловишта је дужан да по пристиглом захтеву без одлагања, а најкасније у року од 24 часа од пријема захтева, образује трочлану стручну комисију за утврђивање узрока штете и процену вредности причињене штете. Ова обавеза корисника ловишта постоји у погледу захтева за накнаду штете од ловостајем заштићене дивљачи. У погледу штета од трајно заштићене дивљачи, образовање стручне комисије није обавеза корисника ловишта, но је дужно да обавести министарство одговорно за накнаду штете. Протеком 30 дана од подношења захтева за накнаду штете, који није усвојен у целини или поводом којег није закључен споразум, оштећено лице има право да подигне тужбу пред надлежним судом.[1127]

7.3. Одговорност за штету од напуштених животиња

Према Закону о добробити животиња, напуштена животиња јесте она која нема дом или се налази изван њега и лишена је бриге и неге власника, односно држаоца, и коју је он свесно напустио.[1128] Појам једнако обухвата животиње које су током свог живота имале власнике и оне које се од рођења налазе „на улици", било да су остављене по рођењу или да су потомци напуштене животиње. У потоњем случају напуштена је само она чија је мајка напуштена животиња. Чињеница да је отац напуштена животиња не утиче на статус потомака све док су са мајком која има власника. Напуштена животиња је само она коју је власник свесно напустио. Уколико је животиња одлутала или напустила власника супротно његовој вољи, односно уколико власник тражи своју животињу, реч је о изгубљеној животињи, на коју се ова одговорност не примењује.

Одговорно лице за штету од напуштене животиње није претходни власник јер он најчешће није познат. Притом, велики број напуштених животиња је рођен након што је њихова мајка изашла из власти човека, у којим случајевима не постоји претходни власник. Како по правилу није реч о заштићеним врстама ни о заштићеној дивљачи,

[1126] Видети: чл. 89 ЗДЛ.
[1127] Видети: чл. 89 ЗДЛ.
[1128] Видети: чл. 5 ст. 1 тач. 22 ЗДЖ.

одговорно лице није ни држава, односно корисник ловишта. У већини правних система штета од напуштених животиња представља случај за који нико не одговара (*casum sentit dominus*). У домаћем праву одговорност за штету од напуштених животиња има дугу историју правног уређења.

Закон о мангупима из 1866. године уређивао је поступање са животињама које одлутају од својих власника и поступак накнаде штете које ове животиње проузрокују трећим лицима. Мангупима су сматране домаће животиње које лутају, а њихов власник није познат.[1129] Уколико мангуп проузрокује какву штету другом лицу, кмет (надлежни старешина месне заједнице) заједно са два сведока и оштећеним је утврђивао и процењивао штету. О пронађеном мангупу оглашавало се у свим околним местима. Када се власник јави, био је дужан да плати трошкове чувања и утврђен износ штете коју је мангуп проузроковао. Уколико се власник не би јавио, мангуп се продавао на јавној продаји. Новац је припадао државној каси, након исплате накнаде штете оштећеном.[1130]

Поступак за остваривање права на накнаду штете имао је више елемената управног поступка. Приметно је да појам мангупа у смислу овог закона не одговара појму напуштених животиња који користимо у раду – реч је о животињама које су одлутале од власника, те нису обухваћене оне које су од рођења на улици. Појам мангупа обухвата животиње које је власник напустио јер је довољно било да се власник не јави у оглашеном року да преузме своју животињу. Без обзира на ову појмовну разлику, стари законски пропис показује корене одговорности за штету од напуштених животиња у домаћем праву и улогу месне заједнице.

Закон о ветеринарству прописује да је локална самоуправа дужна да на својој територији организује зоохигијенску службу која, између осталих, обавља послове хватања и збрињавања напуштених животиња у прихватилишта.[1131] Делатност зоохигијене представља један вид комуналне делатности, у складу са Законом о комуналним делатностима.[1132] Према Закону о локалној самоуправи, уређивање и обезбеђивање обављања комуналних делатности припада у надлежност јединица

[1129] Видети: чл. 1 и 3 Закона о мангупима, 1866. Доступно на: https://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-propisi-opsti-propisi.html (приступ на дан 10.4.2024. године). Мангупи се деле на крупне, ситне и одојчад, према врсти домаћих животиња које обухватају. Тако, крупни мангупи су во, крава, коњ, магарац; ситни мангупи су вепар, крмача, ован, јарац, коза, чобански пас; а одојчад су теле, ждребе, јагње, односно потомци крупних и ситних мангупа, и перната домаћа животиња.
[1130] Видети: чл. 5, 10, 13, 14, 21, 25 и 26 Закона о мангупима.
[1131] Видети: чл. 46 Закона о ветеринарству.
[1132] Видети: чл. 2 Закона о комуналним делатностима, „Сл. гласник РС", бр. 88/2011, 104/2016 и 95/2018.

локалне самоуправе.[1133] Неконтролисано присуство напуштених животиња на територији јединице локалне самоуправе указује на пропусте у спровођењу комуналне делатности, а штета услед уједа или напада напуштених животиња представља последицу таквих пропуста. Имајући у виду да комунална делатност представља делатност од општег интереса, судови су ове случајеве штете подводили под одговорност у вези са вршењем послова од општег интереса (чл. 184 ЗОО). Истовремено, судови су случајеве штете од напуштених животиња подводили под одговорност за опасне ствари (чл. 173 ЗОО).[1134] Оба правна пута воде објективној одговорности.

Релевантни су и општи правни акти о обављању делатности зоохигијене и о држању кућних љубимаца,[1135] јер у великом броју случајева некадашњи кућни љубимци постану напуштене животиње. Материјално право које регулише питање одговорности за штету од напуштених животиња обухвата законе и друге опште прописе који уређују надлежност за обављање комуналних делатности и ЗОО. Тек у својој међусобној повезаности они пружају одговор на питање ко је одговоран за штету од напуштених животиња, обезбеђујући на тај начин остваривање права на накнаду штете.

По правилу, бригу о зоохигијени јединице локалне самоуправе поверавају јавним или приватним комуналним предузећима или ветеринарским станицама. Имајући у виду да је реч о законом утврђеној надлежности јединица локалне самоуправе (њихова јавно-правна овлашћења), не могу се ослободити одговорности, истичући да су обављање ове делатности поверили комуналном предузећу. Супротно томе, ималац опасне ствари се ослобађа одговорности за штету коју опасна ствар проузрокује док је поверена трећем лицу или је треће лице иначе дужно да врши надзор над њоме. Из овог разлога, прихватљивији је правни став о заснивању одговорности јединица локалне самоуправе на чл. 184 ЗОО, неголи на чл. 174 ЗОО. За штету од напуштених животиња одговара комунално предузеће солидарно са јединицом локалне самоуправе.[1136] Одговорност комуналног предузећа заснива се на чл. 184 ЗОО.

[1133] Видети: чл. 20 и 23 Закона о локалној самоуправи, „Сл. гласник РС", бр. 129/2007, 83/2014 – др. закон, 101/2016 – др. закон, 47/2018 и 111/2021 – др. закон.

[1134] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 163.

[1135] Уредба о начину и условима за отпочињање обављања комуналних делатности, „Сл. гласник РС", бр. 13/2018, 66/2018 и 51/2019. Правилник о начину обележавања и регистрације паса и мачака, „Сл. гласник РС", бр. 23/2012. Правилник о условима које морају да испуњавају прихватилишта и пансиони за животиње, „Сл. гласник РС", бр. 19/2012. Правилник о условима које морају да испуњавају одгајивачнице за животиње, „Сл. гласник РС", бр. 14/2012. Правилник о начину држања паса који могу представљати опасност за околину, „Сл. гласник РС", бр. 65/2010.

[1136] Пресуда Врховног касационог суда Рев 1676/2015 од 22.10.2015. године. Пресуда Врховног касационог суда Рев 3087/2017 од 30.5.2018. године. Извор: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 15.4.2023. године).

Одговорност у вези са вршењем послова од општег интереса постоји у два случаја.[1137] Први, када је вршење послова било у потпуности обустављено. Други, када је вршење послова било нередовно. Одговорно лице се може ослободити одговорности доказујући да је постојао оправдани разлог за обустављање вршења услуга или за њихово нередовно вршење. Одговорност се, дакле, заснива на неоправданом пропусту у обављању послова од општег интереса. Уколико нема пропуста, иако је штета наступила, нема ни одговорности. На основу чињеница случаја, одговорно лице може да доказује да уопште није дошло до обуставе рада или нередовног вршења послова, него да је штета наступила и поред редовног вршења послова од општег интереса.[1138]

Штета од напуштених животиња у највећем броју случајева јавља се услед уједа или напада напуштене животиње.[1139] У судској пракси најзаступљенији су тужбени захтеви за надокнаду нематеријалне штете услед уједа напуштених паса.[1140] Ређи су случајеви уништења туђе ствари од стране напуштене животиње.

Поједине јединице локалне самоуправе уредиле су поступак накнаде штете, усвајањем правилника о поступку и начину решавања захтева грађана за накнаду штете настале услед уједа напуштених паса.[1141] Грађанин кога уједе напуштени пас дужан је да надлежном органу поднесе захтев за накнаду штете. Висина накнаде се утврђује у поступку вансудског поравнања. Уколико покушај поравнање не буде успешан, оштећени може да покрене парнични поступак.

[1137] Видети: чл. 184 ЗОО.

[1138] У случају када је оштећени путничким аутом у 1,30 часова ноћу ударио предњим чеоним делом возила у стабло крушке које је пало преко целе ширине коловоза, суд је нашао да тужено јавно предузеће за одржавање путева није одговорно. Суд је утврдио да је возило туженог претходно прошло предметном деоницом око 00,00 часова, ради чишћења пута, да је до пада дрвета дошло у кратком временском периоду након тога, да је возило туженог целу ноћ обезбеђивао несметани саобраћај на истом путу јер су биле обилне падавине, и да је одмах по примљеном обавештењу о незгоди уклонило дрво са пута. На основу таквих чињеница, суд је закључио да поступање туженог представља одржавање јавног пута и да нема места закључку о постојању било каквог пропуста у вршењу те делатности. Пресуда Вишег суда у Чачку Гж 1030/2020 од 2.2.2021. године. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 15.4.2023. године).

[1139] У Србији је у периоду 2017–2020. године било поднето више од 68 хиљада захтева грађана за накнаду штете у случајевима уједа напуштених паса, на основу којих је из локалних буџета исплаћено преко 5 милијарди динара. Државна ревизијска институција, Извештај о ревизији сврсисходности пословања, Ефикасност решавања проблема напуштених животиња, бр. 400-259/2021-04/192, Београд, 2021, стр. 5.

[1140] Пресуда Врховног касационог суда Рев 1676/2015 од 22.10.2015. године. Пресуда Врховног касационог суда Рев 3087/2017 од 30.5.2018. године. Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса. Пресуда Вишег суда у Ваљеву Гж 513/2018 од 23.8.2018. године. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 15.4.2023. године).

[1141] Пример су градови Крагујевац, Нови Пазар и Нови Сад.

7.4. Спорни случајеви одговорности за штету од животиња

Присуство животиње у чињеничном опису штетног догађаја не води судије једноставној примени правне норме. Потребно је разумевање заштитних функција одштетноправних норми ради њихове правилне примене. Након анализе правног оквира одговорности за штету од животиња у домаћем праву, указујемо на пар проблемских примера. Путем њих биће видљива сложеност правних проблема који се јављају у анализираним случајевима проузроковања штете.

А. У литератури је дат пример штетног догађаја када је лице преминуло од угриза змије отровнице коју му је комшија убацио у аутомобил.[1142] Опасна својства змије отровнице правно је категоришу као опасну ствар. Понуђена решења проблема указују на вишедимензионалност датог случаја. Ако је комшија-штетник ималац змије или њен противправни држалац, примењујемо правила о објективној одговорности (чл. 173, 174, 175 ЗОО). Иако штета потиче од животиње, човек је тај који употребљава опасну ствар као средство проузроковања штете. Објективна одговорност као строжи режим одговорности дозвољава обухват и оваквих ситуација јер се остварује жељена заштита оштећеног, у условима потицања штете од опасне ствари. Оштећени има на располагању и правни пут субјективне одговорности штетника.

Ако је штетник пронашао змију (дивља животиња), или у недостатку доказа за својства имаоца или противправног држаоца, онда важи субјективна одговорност штетника (чл. 154 ЗОО). Животиња је била средство проузроковања штете, али је штетник лице које се послужило њеним опасним својствима. Ако се у датом примеру не може доказати да је комшија убацио змију у аутомобил, онда се отвара питање одговорности државе (уколико је реч о заштићеној врсти).

Б. На дати пример надограђује се следећи: лице је преминуло услед претрпљеног страха иако га змија отровница није ујела. Или – комшија је у аутомобил убацио змију неотровницу, али је лице преминуло због претрпљеног страха. У оба случаја реч је субјективној одговорности комшије-штетника. Животиња је била средство проузроковања штете, физички узрок, али правна узрочна веза постоји између поступања штетника и штете као последице. Посебна правила о објективној одговорности за штету од животиња имају за циљ да штите од ризика који су својствени животињама због њихове самосталности кретања и/или физичких снага и својстава. Овај

[1142] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 166, 167.

ризик је атипичан и већи у односу на ризике са којима се рачуна у свакодневним друштвеним односима. Ако штета не настаје као резултат остваривања овог повећаног ризика, онда изостаје разлог примене саме норме о објективној одговорности.[1143] У наведеном примеру узрочна веза је сложено питање јер није уобичајено, иако не и немогуће, да човек умре услед претрпљеног шока изазваног страхом.

Питање адекватности узрочне везе између штете и радње штетника постаје сложеније јер у каузалном ланцу сада постоји и фактор повезан са оштећеним, његово претходно стање.[1144] Реч је о одређеним физичким или психичким предиспозицијама оштећеног, које штетнику не морају бити познате. Узрочни фактор из сфере оштећеног није изазван радњом штетника, него постоји независно од ње и увећава последицу, до које без штетникове радње не би дошло.[1145] Цветковић указује да принцип „штетник затиче жртву са свим слабостима" препознају сва национална права и да је исти принцип део DCFR.[1146] Штетник се не може ослободити одговорности позивајући се на претерану осетљивост оштећеног.

В. Уколико животиња угине на јавном путу, њен положај чини је опасном ствари јер представља препреку на путу којим се аутомобили крећу повећаном брзином.[1147] Стога важи објективна одговорност имаоца. Међутим, могуће је тумачити и да власник сноси субјективну одговорност: није реч о штети од животиње, но о штети због човекових радњи или пропуста.

На власнику је одговорност да уклони тело своје животиње са ауто-пута, једнако као што би био одговоран да уклони приколицу која се откачила са куке аутомобила или кофере који су испали из пртљажника. Власник се може ослободити одговорности, доказујући да је животиња од стране других лица остављена на ауто-путу. Поред власника и солидарно са њим, одговара и правно лице надлежно за одржавање ауто-путева. У Републици Србији ова одговорност терети Јавно предузеће „Путеви Србије", чија надлежност је одређена чл. 10 Закона о путевима[1148] и прецизирана чл. 44

[1143] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 165.
[1144] М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*, стр. 164.
[1145] *Ibidem*, стр. 170.
[1146] *Ibidem*, стр. 170, 172.
[1147] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 161–162.
[1148] „Сл. гласник РС", бр. 41/2018, 95/2018 – др. закон и 92/2023 – др. закон. Јавни путеви се према значају саобраћајног повезивања деле на државне путеве I и II реда, општинске путеве и улице, како то дефинише чл. 5 наведеног закона. Према чл. 10 наведеног закона, ЈП „Путеви Србије" надлежно је за управљање државним путевима, док јавном предузећу чији је оснивач аутономна покрајина може бити поверено управљање државним путевима II реда који се налазе на територији аутономне покрајине. Управљање осталим јавним и некатегорисаним путевима може бити поверено јавним предузећима чији је оснивач јединица локалне самоуправе. У оба случаја, уколико не постоје таква јавна предузећа или им није

Правилника о радовима на редовном одржавању јавних путева.[1149] Одговорност јавног предузећа је објективна (чл. 184 ЗОО). Ова лица могу међусобно да остварују право регреса. Тада ће од значаја бити питање надзора власника над животињом и уредно вршење послова редовног одржавања ауто-путева. Уколико је, пак, лице избацило животињу, живу или мртву, из свог возила у покрету на ауто-путу, онда субјективна одговорност терети искључиво то лице.[1150]

Уколико је животињу, власничку, дивљу или напуштену, усмртило возило А на ауто-путу и возач је само наставио своје путовање, у случају да возило Б претрпи штету због присуства мртве животиње на путу отвара се питање одговорности возача возила А. Његова одговорност је субјективна, иако се заснива на чину остављања ствари која је опасна због свог положаја на ауто-путу. Ово из разлога јер лице нема својство имаоца ни држаоца мртве животиње. Ни у овим случајевима није реч о штети од животиња, јер је она представљала само средство проузроковања штете.

Г. Пролазник је шетао тротоаром на којем је целом ширином спавао власнички пас, велике расе, испред дворишта куће. Док је он пролазио иза пса, пас се пробудио, нагло скочио и залајао на пролазника. Од страха и како би се одбранио од пса, пролазник је скочио са тротоара на коловоз и у истој секунди га је ударио камион. У овом случају до штете не би дошло без учешћа возача камиона, али ни без учешћа животиње. Возач камиона објективно одговара за штету проузроковану удесом, ималац објективно одговара за штету од животиње.

Учешће животиње у каузалном ланцу је неспорно, али одговорност његовог имаоца заснива се на адекватности узрочне везе. Проузрокована штета није адекватна деловању животиње, али оно јесте представљало покретачки чинилац и без њега не би до штете дошло. Да пас није залајао, оштећени не би скочио на коловоз и не би га ударио камион. Зато што је деловање животиње представљало неопходан услов настанка штете (*condition sine qua non*), одговорност имаоца животиње се не може искључити.

Следи питање да ли је понашање оштећеног за возача камиона представљало вишу силу или случај за који одговара. У судској пракси сличне ситуације биле су предмет одлучивања и заузет је став да је реч о случају за који возач одговара. У судском предмету када се жена оклизнула и пала на коловоз, где ју је моторно возило ударило,

поверена делатност управљања путевима, одговорност терети аутономну покрајину, односно јединицу локалне самоуправе.

[1149] „Сл. гласник РС”, бр. 15/2020.

[1150] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 164.

суд је ценио да ли је између моторних возила била прописана удаљеност, која омогућава реаговања на изузетне догађаје.[1151] Дакле, суд је ценио околности поступања штетника, које су могле да утичу на то да штета изостане, иако је реч о одговорности без обзира на кривицу. Пад пешака представља спољни догађај, који може бити отклоњив уколико је предвидљив, имајући у виду близину кретања пешака коловозу, али уз неопходну брзину вожње прилагођену условима саобраћаја.

Д. Породица на селу је спасила лане и наредних пет година живело је у њиховом дворишту. Живот у непосредној близини људи и одсуство нагона да се врати у дивљину утичу да овог младог јелена категоришемо као припитомљену животињу. У случају штете, питање је да ли је одговорно лице члан породице где је јелен одрастао или корисник ловишта, имајући у виду да је реч о ловостајем заштићеној дивљачи. Појам имаоца опасне ствари не заснива се на правном критеријуму својине. Спорно је да ли непосредни утицај и контрола лица над дивљом животињом током година, чинећи је припитомљеном, искључује одговорност корисника ловишта за штете од дивљачи. Одговорност је у оба случаја објективна. Пасивна процесна легитимација туженог представља услов остваривања права на накнаду штете у парници.

Уколико би у наведеном примеру променили врсту животиње и уместо јелена говорили о младунчету мрког медведа, мења се и категорија одговорних лица. Потенцијални круг одговорних лица сада чине физичко лице (члан породице која је припитомила дивљу животињу) и држава, јер се мрки медвед сматра строго заштићеном дивљом врстом.

Једнак проблем јавља се и у супротном смеру, за подивљале животиње. Штене пса или младунче мачке је одрасло у шуми са вуковима или дивљим мачкама. Питање је да ли у случају штете од таквог пса или мачке одговара јединица локалне самоуправе, јер је реч о напуштеним животињама, или нико не одговара ако уважимо њихов статус подивљалих животиња, при чему није реч о заштићеним дивљим животињама. То даље значи да у парници за накнаду штете јединица локалне самоуправе може да доказује да је напуштена животиња подивљала, ради ослобођења од одговорности.

[1151] „Особа одговорна за штету по објективном критерију одговара и за случајно настале штете. Таквом се сматрала и штета коју је оштећена претрпјела кад је на њу налетило моторно возило у ситуацији кад је пала на колник услијед изненаднога и нескривљенога оклизнућа инвалидске штеке помоћу које се кретала. Потребним размаком између двају возила која се крећу једно за другим сматра се удаљеност која је потребна да возач задњег возила може на вријеме зауставити своје возило овисно о увјетима вожње, а посебно о могућности наглог кочења предњег возила из прометних разлога.” Пресуда Врховног привредног суда Хрватске Пж 22/1979 од 27.11.1979. године. Наведено према, С. Цигој, Чланови 158–184, судска пракса, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 691.

8. Права оштећеног лица

Правима оштећеног лица посвећујемо пажњу као противтежи одговорности одговорног лица. Најзначајније право оштећеног је право на накнаду штете. Пратећа права оштећеног јесу право задржавања животиње и право убијања животиње. Из права задржавања произилази и право залоге над животињом. На крају, исход држања животиње као залоге одређени временски период без захтева власника животиње за њеном предајом може бити прелазак животиње у својину оштећеног или право продаје на јавној продаји. Ова права служе заштити оштећеног од повећања обима штете, осигурању наплате и уместо наплате накнаде штете.

8.1. Право на накнаду штете

Насупрот обавези одговорног лица да накнади штету, стоји право оштећеног на накнаду. У домаћем праву за овај случај накнаде штете важе општа правила одговорности. У упоредном праву наилазимо на специфичности. На одговарајућим местима оне већ су биле предмет анализе, али сада издвајамо неке од њих ради јасности излагања. У упоредном праву постоје ограничења права на накнаду штете у виду врсте штете и у зависности од карактеристика животиње. Заједничко ограничење накнаде штете у свим правним системима јесте допринос оштећеног. Утврђење ове чињенице смањује висину накнаде штете на коју оштећени има право.

У домаћем праву, оштећени има право на накнаду материјалне и нематеријалне штете од власничких и напуштених животиња. Другим речима, у домаћем праву важи принцип потпуне накнаде и не постоје ограничења у погледу врсте настале штете и њене висине. Из овога следи да накнада штете на имовини зависи од вредности насталог оштећења, односно од вредности оштећене ствари. Накнаду нематеријалне штете суд слободно опредељује, а на основу тужбеног захтева и уз уважавање судске праксе за појединачне видове нематеријалне штете. Накнада штете од дивљачи ограничена је на стварну штету.

Решење француског права је уважава исту разлику права на накнаду штете од власничких животиња насупрот дивљим. У односу на прве важи принцип потпуне накнаде, док надокнадива штета од крупне дивљачи је ограничена на штете на пољопривредним добрима.

У немачком праву, право на накнаду штете од животиња постоји у случају повреде права на живот, физички интегритет и здравље човека, као и у случају повреде имовине. Штета може бити материјална и нематеријална, али је заснована на повреди набројаних заштићених права и интереса. Право на накнаду штете од дивљих животиња обухвата само штету на земљишту и пратећим објектима, не и штету проузроковану лицима (њиховом животу, здрављу или физичком интегритету).

У аустријском праву, право на накнаду штете зависи од степена кривице одговорног лица. Право на накнаду измакле добити оштећени има само уколико је одговорно лице поступало са грубом непажњом и намерно. Право на накнаду стварне штете постоји увек, без обзира на степен кривице.

У англо-америчком правима разлике постоје у погледу појединачних деликата. Због повреде личног интегритета у оквиру деликта *negligence* могуће је остварити само накнаду материјалне штете (енг. compensatory damages), коју суд процењује, али не и кажњиву накнаду (енг. punitive damages).[1152] Право на накнаду за деликт *cattle trespass* постоји без обзира на то да ли је штета настала (енг. nominal damages).[1153] Право на накнаду везује се за чин противправног, недозвољеног уласка на туђе земљиште, а евентуални настанак штете ствара посебно право на накнаду. Посебни закони који уређују прелазак стоке на туђе земљиште (нпр. Закон о животињама у енглеском праву) право на накнаду штете везују само за штету проузроковану на земљишту, плодовима и пратећим објектима.

Када је животиња проузроковала штету, у домаћем праву се не утврђује да ли конкретна животиња има неку опасну особину или је доброћудна, но да ли она представља опасну ствар с обзиром на своје постојање, својства или употребу. У француском праву централно питање јесте да ли постоји држалац животиње јер се право на накнаду штете тиче само штете коју проузрокује животиња коју неко држи. Није потребно да се утврђује да ли животиња има неку опасну особину. Ни у немачком праву се не утврђује да ли животиња има опасне особине, но да ли је штета настала као повреда заштитне функције норме о одговорности држаоца. У аустријском праву карактеристике животиње су од значаја за процену степена пажње коју је држалац био дужан да посвети

[1152] Kralj v McGrath [1986] 1 All ER 54. Доступно на: https://www.lawteacher.net/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

[1153] Такво устројство резултат је историјског настојања очувања мира међу власницима земљишта и међу грађанима уопштено. Основни разлог нужног кажњавања за различите видове *trespass* јесте спречавање приватне освете и даљих сукоба. P. Giliker, A 'new' head of damages: damages for mental distress in the English law of torts, *Legal Studies*, 2000, p. 31.

у чувању животиње. У савезној америчкој држави Масачусетс, одговорност за штету од животиња условљена је постојањем опасних особина и знањем држаоца о њима. У Илиноису судови не утврђују да ли је животиња имала опасне особине, као ни да ли је њен држалац имао сазнања о њима.

Понашање оштећеног који својим понашањем допринесе настанку штете или њеном обиму разлог је за снижење накнаде штете у свим правним системима. Уколико понашање оштећеног представља искључиви узрок штете, право на накнаду штете изостаје. Међутим, у француском праву потребно је да истовремено нема ни кривице држаоца животиње, односно да држаоцу није било могуће да предвиди и спречи штету. У Илиноису за остваривање права на накнаду штете од значаја је да ли се оштећени понашао мирно у присуству животиње и да ли је био овлашћен да се налази на месту где је штету претрпео. Право на накнаду штете немају лица која су својим понашањем (непажљиво) подстакла или провоцирала животињу (на пример, лице је почело да трчи), као ни лица која су се неовлашћено налазила на туђем земљишту или објектима.

8.2. Право задржавања животиње штетника; Право залоге; Право продаје

Задржавање животиње која причини штету има двоструку сврху за оштећеног. С једне стране, зауставља се процес проузроковања штете, спречавајући њено увећање. С друге стране, обезбеђује се оштећениково потраживање накнаде штете од власника животиње. Реч је о својеврсној ручној залози на животињи. Право задржавања животиње у већини правних система се везује за штету на земљишту.

Разликујемо три групе правних система. Прву групу чине они који регулишу право задржавања животиња. Право задржавања може бити регулисано као посебно право или да произлази из општих правила одштетног права. У овим правним системима оштећени може да задржи животињу до преузимања од стране власника или до намирења потраживања накнаде штете. Поједини правни системи регулишу и право продаје животиње ради наплате из њене продајне вредности, уколико је власник не преузме или не пружи обезбеђење потраживања накнаде штете. Другу групу чине правни системи у којима оштећени нема право задржавања животиње. Трећу групу чине правни системи који регулишу право задржавања животиње, али не ради обезбеђења потраживања накнаде штете. Настанак штете није услов за задржавање, нити је ово право признато оштећеним власницима земљишта или објеката. Право задржавања је признато као гаранција заштите приватне својине.

Швајцарско и аустријско право су типични представници прве групе. У швајцарском праву, власник или држалац земљишта има право да ухвати и задржи туђе животиње које су проузроковале штету на његовом земљишту.[1154] Власник земљишта тиме стиче право залоге на животињама, ради обезбеђења свог потраживања накнаде штете. Он је дужан да обавести без одлагања власника животиње о задржавању. Ова обавеза власника земљишта је обавеза радње, а не резултата. Животиња остаје код њега све до тренутка када је власник потражи. Додатно, када животиње (стока, рој пчела, живина и рибе) залутају на туђе земљиште, власник земљишта мора да омогући власнику животиња приступ на његово земљиште ради потраге и хватања животиње (право слеђења). Ради надокнаде евентуалне штете коју претрпи од животиња или од власника животиња за време потраге и хватања, власник земљишта има право залоге на животињама које су залутале.[1155] Ово право залоге условљено је хватањем саме животиње и њеним задржавањем. Речено важи само за власничке животиње. Уколико власник није познат, оштећени може само да истера животињу са свог земљишта.[1156]

У аустријском праву, лице које на свом земљишту наиђе на туђу стоку, има право да је отера одговарајућом силом или да је задржи уколико је претрпео какву штету.[1157] Његово право задржавања ограничено је вредношћу претрпљене штете: сме задржати стоку чија је вредност сразмерна вредности претрпљене штете. Уколико је више животиња прешло на његово земљиште, право задржавања своди се на онај број животиња чија је вредност сразмерна висини претрпљене штете. Оштећени је дужан да се у року од осам дана договори са власником животиња о накнади штете или да подигне тужбу пред судом. Уколико власник животиње понуди одговарајуће обезбеђење потраживања, право залоге на животињи престаје, те је оштећени дужан да је врати.

Домаће право не регулише право задржавања животиње. Међутим, прописи предратне Југославије садржали су правило готово истоветно аустријском решењу. Закон о неважности прописа из 1946. године допушта примену правних прописа Краљевине Југославије, под условом да нису у супротности са уставним уређењем нове државе, чији је правни следбеник Република Србија. Стога постоји правни пут за примену одредби СГЗ о праву задржавања животиње затечене у проузроковању штете на земљишту оштећеног, због чега домаће право сврставамо у прву групу.

[1154] Видети: Art. 57 OR.
[1155] Видети: Art. 700 ZGB.
[1156] Н. Стојановић, Одговорност за штету коју животиња проузрокује према Преднацрту Грађанског законика Републике Србије, стр. 337.
[1157] Видети: Art. 1321 und 1322 ABGB.

Параграфима 816 и 817 СГЗ регулисана су права оштећеног – оштећени може „силом одбити, или истерати, или ухватити, или сагнати" животињу затечену у штети, над којом стиче заложно право. Задржавање је временски условљено тренутком проузроковања штете, односно непосредно по проузроковању. Власник животиње има рок од осам дана, по успостављању заложног права, да се са оштећеним споразуме о накнади штете. Неуспешан протек рока ствара обавезу за обе стране да спор реше пред судом. Право ретенције оштећеног траје све до намирења или до пружања адекватног обезбеђења накнаде. Право ретенције има свако лице које се нађе у положају оштећеног: власник оштећеног земљишта, лице које за свој рачун користи (ужива) земљиште, као и лице чији је телесни интегритет повредила животиња.[1158] Остваривање права у име и за рачун ових лица могу чинити лица у њиховој служби и чланови породице.[1159]

Преднацрт из 2019. године садржи предлог уређивања права држаоца земљишта да ухвати и задржи животињу коју је затекао у штети на свом земљишту. Држалац има право залоге све до наплате штете (или добијања обезбеђења), али је дужан да без одлагања о задржавању обавести власника животиње, а у случају да је он непознат – надлежни орган јединице локалне самоуправе.[1160] Нису приметне веће разлике предложеног решења од ранијег упоредника, осим што је рок описно одређен (без одлагања), уместо претходно прописаних осам дана. Оштећени може животињу само задржати, не и повредити или користити за сопствене потребе. Раније је указано како Преднацрт предлаже регулисање овог права.

Раније је у енглеском праву постојало опште право оштећеног да задржи животиње као залогу до наплате накнаде штете (енг. distress damage feasant). Закон о животињама укинуо је ово право оштећеног,[1161] али су два изузетка учињена: у случају штете од залутале стоке и у случају штете од коња који се без овлашћења нађу на туђој земљи. Право задржавања је праћено правом на продају задржане животиње. Ван ова два појединачна случаја, право задржавања не постоји. Стога можемо рећи да се енглеско право налази на граници између прве и друге групе правних система.

[1158] Д. Аранђеловић, *О одговорности за накнаду штете*, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1907, стр. 53–55.

[1159] Пресуда Врховног суда НР Босне и Херцеговине Гзз 114/56 од 7. септембра 1956. године. Дечак је предузео радње истеривања свиње која је ушла у двориште породичне куће, по инструкцији своје шеснаестогодишње сестре. Власник непокретности није био присутан. Том приликом, свиња је претрпела повреде и угинула, али суд није утврдио одговорност ни дечака ни сестре ни оца као власника непокретности јер дечаково поступање није било противправно. Наведено према, Савезни врховни суд, Врховни привредни суд, Збирка судских одлука, књ. 1, св. 3, 1956, Београд, стр. 155, 156.

[1160] Видети: чл. 316 Преднацрта.

[1161] Видети: Sec. 7 (1) of the Animals Act 1971.

Право задржавања залутале стоке држалац земљишта (оштећени) има под следећим условима: да је стока проузроковала штету и да се не налази ни под чијом контролом.[1162] Како појам стоке не обухвата псе, мачке и пчеле, оштећени нема право задржавања ових животиња. Уколико је стока у више наврата лутала на туђем земљишту и сваком приликом проузроковала нову штету (нпр. оштетила возила, попасла засаде или плодове, оштетила објекте на земљишту), оштећени може да задржи стоку ради обезбеђења накнаде само оне штете која је последица њеног последњег преласка на земљиште, непосредно пре њеног хватања. Након протека 48 сати од задржавања, оштећени мора да обавести њеног власника (или полицију) или да је пусти. Након обавештавања, уколико власник не преузме стоку у наредних 14 дана, оштећени може да прода стоку и да се наплати из добијеног износа, а вишак мора да преда власнику стоке.

Држалац земљишта има право на задржавање коња који се неовлашћено (енг. without lawful authority) нађе на његовом земљишту и да га прода ради накнаде штете.[1163] Једнако тако, када се коњ неовлашћено нађе на јавном месту, право задржавања припада надлежном представничком телу територијалне јединице. Задржавање коња може да траје највише 24 часа, осим уколико лице које је задржало коње не обавести њиховог власника или надлежну полицијску станицу. По обавештењу, право задржавања престаје ако у року од 96 сати власник затражи свог коња и понуди обезбеђење накнаде штете. Уколико истекне задржавање у трајању од 96 сати, а власник не затражи свог коња или не понуди обезбеђење, право својине над коњем прелази на лице које га је задржало (оштећеног). Као нови власник, оно има право да коња прода и располаже њиме на други начин, укључујући и да га успава (усмрти). Међутим, иако је постао власник коња, уколико оствари продајну цену већу од износа накнаде штете, вишак треба да преда претходном власнику по његовом захтеву. Ово правило чини се нелогичним. Оштећени је стекао право својине над коњем, којег може да употребљава или чак да усмрти, без да дугује икакву надокнаду ранијем власнику. Његово право својине је у том смислу неповезано са потраживањем накнаде штете. Само у случају продаје коња, закон успоставља везу између ранијег права својине над коњем и потраживања надокнаде штете. Ранији власник не може да примора оштећеног да прода коња, он може само да захтева вишак остварене продајне цене. Закон о животињама не регулише обавезу новог власника да ранијег обавести о намери продаје и о оствареној продаји.

[1162] Видети: Sec. 7 (2) and (7) of the Animals Act 1971.
[1163] Видети: Sec. 7A, 7B and 7C of the Animals Act 1971.

Другој групи правних система припада француско право, немачко право и права појединих савезних америчких држава. Француско право не регулише право задржавања туђе животиње. Међутим, уколико оштећени претрпи штету од животиње која нема власника или држаоца, или су они непознати, он има право да је без одлагања однесе на место депозита које одреди градоначелник. По предаји животиње надлежно лице ће покренути поступак утврђивања и обавештавања држаоца. Уколико се власник (држалац) не јави и уколико штета не буде надокнађена у року од недељу дана од њеног настанка, по наредби надлежног судије животиња ће бити продата, те ће оштећени бити подмирен из продајом добијених средстава.

Немачко право не регулише право оштећеног да задржи животињу која му проузрокује штету. Међутим, оно регулише право на нужну одбрану, те је тиме обухваћено и право убијања животиње нападача. Како је одбијање напада уз савладавање силе и затварање извора опасности (животиње) по својој садржини блажа реакција од убијања животиње, сматрамо да у оквиру права на нужну одбрану оштећени може да задржи животињу до доласка надлежних органа, или власника уколико је познат. Оштећени не стиче право залоге и не може да захтева од власника животиње исплату накнаде штете као услов за њену предају.

У Илиноису оштећени нема право задржавања животиње која је залутала на његово земљиште.[1164] Напротив, он може само да пријави надлежним органима да је туђа стока залутала и причинила му штету на земљишту. Надлежни органи ухватиће и задржаће животињу, о чему ће обавестити њеног власника или држаоца. Уколико у року од 10 дана од задржавања, животињу није затражио власник или држалац, надлежни органи могу да је продају, дају на усвојење или усмрте, односно како законска норма прописује, хумано еутанизирају. Речено указује на утицај покрета заштите добробити животиња на језик законских текстова, ако не и на суштину законских одредби.

Поједине америчке савезне државе припадају трећој групи правних система, те као пример наводимо Луизијану и Калифорнију. У праву Луизијане, сваки грађанин или службено лице може задржати пса који се креће без свог чувара, или лута јавним путевима и местима, или неовлашћено улази на туђе земљиште.[1165] Право задржавања је у овом случају искључиво везано за псе као животињску врсту. Није нужно да је пас затечен у штети, нити је у овом случају реч о оштећеном као искључивом носиоцу права.

[1164] Видети: Sec. 1.2, § 1.2, Chapter 8 of the Illinois Domestic Animals Running at Large Act, 510 ILCS 55/1.
[1165] Видети: § 3:2773 of the Revised Statutes and the Codes, Louisiana, Title 3 – Agriculture and Forestry.

Свако лице може да задржи пса, те *argument a maiore ad minus* ово право припада и оштећеном. Уколико пас има огрлицу са подацима о власнику, лице ће га предати надлежном органу. Пси које власници не преузму у року од седам дана од пријема обавештења се убијају на хуман начин.

У праву Калифорније, власник земљишта или објекта, као и његов заступник, има право да задржи сваку животињу која се неовлашћено нађе на његовом земљишту или у објекту.[1166] Ово право није директно везано за штету и не служи заштити потраживања накнаде. Право задржавања животиње представља израз заштите права својине, а само посредно остварује сврху спречавања настанка или увећања штете. Власник земљишта или објекта дужан је да одмах обавести надлежно лице за старање о животињама и да им је преда по захтеву. Даљи поступак утврђивања и обавештавања власника животиње спроводи надлежно лице.

8.3. Право убијања животиње штетника

Још у старим правима, човек је потребу освете у случају повреде тела или имовине задовољавао усмрћењем животиње-штетника. Касније уведена ноксална одговорност водила је постепеном преласку са кажњавања на обештећење, што представља основну сврху надокнаде штете данас.

Правило је да лице не може да усмрти туђу животињу, једнако као што не може да уништи било коју туђу ствар. Чињеница да је неко повредио туђу сферу заштићених интереса не рађа право повређеног да узврати истом мером. У реченом се огледа правна држава – примена силе је резервисана за државу, под прописаним условима. Изузетак постоји у два случаја. Први представља израз права на поступање у стању крајње нужде, те има општи карактер – изузетак се односи се на све ствари, укључујући и животиње. Други изузетак постоји када закон регулише право оштећеног да усмрти животињу која му проузрокује штету.

Поступање у крајњој нужди огледа се у жртвовању туђег заштићеног правног добра ради одбране свог правно заштићеног добра од опасности која се другачије не може одбити. Када животиња представља опасност по заштићена добра лица, оно има право да убије животињу ради одбране од њеног напада, једнако као и када опасност

[1166] Видети: § 92.12 (D) of the California Code of Ordinances, City of San Joaquin. Доступно на: https://codelibrary.amlegal.com/codes/sanjoaquin/latest/sanjoaquin_ca/0-0-0-1 (приступ на дан 20.10.2023. године).

прети од било које друге ствари. Када се животиња убија ради заштите добара другог лица, тада је реч о помоћи у нужди. Уколико је убијање животиње било нужно потребно ради одбране лица или његове имовине, онда изостаје грађанскоправна одговорност.

Два су услова за примену права на поступање у крајњој нужди. Први је да се избављење од опасности не може оствари на други начин но убијањем животиње. Други је да је вредност добра које се штити несразмерно веће од вредности животиње која се жртвује.[1167] Стога упоређивање вредности добара постоје средишње питање. У односу између вредности живота, здравља и физичког интегритета човека насупрот вредности живота животиње нема спорних тачака. Човек има право на одбрану од напада човека, те има право на одбрану и од напада животиње. Имајући у виду признање добробити животиња као посебне вредности коју друштво штити, балансирање између вредности живота животиње и имовинских добара човека постаје предмет судске оцене, нарочито у светлу могућности другачијег избављења од опасности.

Право на нужну одбрану постоји ради одбијања истовременог противправног напада човека, укључујући и када се животиња користи као средство напада. Стога лице може да се користи и правом на нужну одбрану, али контролисано поступање животиње излази из оквира теме овог рада.

Када закон сам овлашћује лице да усмрти туђу животињу која га нападне, примена овог права временски и просторно је ограничена на трајање напада од стране животиње. У том погледу постоје сличности са правом на поступање у крајњој нужди. Међутим, законско право оштећеног да усмрти животињу не захтева услове нужности и сразмерности. Оштећени не мора доказивати да је усмрћење животиње било нужно, односно да се напад није могао одбити на други начин, но само да је животиња усмрћена за време напада или непосредно после. Једнако тако, није нужна ни сразмера вредности заштићеног добра и усмрћене животиње.

Разликујемо три групе правних система. Прву групу чине правни системи који регулишу посебно право оштећеног да усмрти туђу животињу. Другу групу чине правни системи који не регулишу посебно право оштећеног да усмрти туђу животињу, већ се ово право заснива на праву поступања у крајњој нужди. Трећу групу чине правни системи који изричито забрањују убијање туђе животиње затечене у штетном догађају. *Ratio* таквог решење најчешће је привредно-економског карактера.

[1167] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 253–255.

Подела правних система у наведене три групе није прецизна. По правилу, сви правни системи регулишу правно поступања у крајњој нужди, чији подоблик јесте и одбрана од напада животиње. По тој логици, сви правни системи припадају другој групи. Када је реч о нападу на човека, свако лице има право да одбрани себе (крајња нужда) или другога (помоћ у нужди) од животиње. Међутим, поједини правни системи посебно регулишу право оштећеног да одбрани своја добра убијањем животиње затечене у штети, док поједини правни системи изричито забрањују такву реакцију. Домен важења овог права или забране је свакако ужи од права поступања у крајњој нужди. Право на убијање туђе животиње затечене у штети у појединим правним системима је признато на општи начин, док у појединим постоји само у односу на одређену врсту животиња или само у одређеним случајевима проузроковања штете. Иако подела није прецизна, она омогућава сагледавање круга одбрамбених права оштећеног.

Првој групи припадају права појединих савезних америчких држава, швајцарско и француско право. У америчком праву регулисана је објективна одговорност власника паса који повреде или усмрте стоку. Ово правило важи у свим савезним државама, чак и у онима које иначе регулишу субјективну одговорност за штету од животињу. Поједине савезне државе уређују право оштећеног да усмрте пса који је напао њихову имовину, због чега их класификујемо у прву групу правних система. У Луизијани свако ко затекне пса да узнемирава, повређује или усмрћује стоку, има право да убије пса.[1168] Дакле, ово право није гарантовано само оштећеном (власнику стоке), већ сваком лицу. Услови за остваривање овог права јесу да се пас не налази на поседу свог власника или држаоца, да је пас повредио или убио стоку, и да лице усмрти пса за време док траје напад. Када је реч о опасној врсти паса, сваки грађанин и службено лице има право да га убије када га затекне да се креће без држаоца, да лута јавним путевима или да неовлашћено улази на туђе земљиште, без да сноси икакву правну одговорност за тај акт.[1169]

Швајцарско право регулише право оштећеног да убије животињу штетника. Власник или држалац земљишта има право да ухвати и задржи туђе животиње које су проузроковале штету на његовом земљишту, као и право да убије животиње, када је то неопходно с обзиром на околности.[1170] Уколико питање неопходности убијања животиње постане спорно међу власником земљишта и власником животиње, процену неопходности врши суд у поступку за накнаду штете по тужби власника животиње. Стога

[1168] Видети: § 3:2654 of the Revised Statutes and the Codes, Louisiana, Title 3 – Agriculture and Forestry.
[1169] Видети: § 3:2773 of the Revised Statutes and the Codes, Louisiana, Title 3 – Agriculture and Forestry.
[1170] Видети: Art. 57 OR.

ово право по својој садржини сличи праву на поступање у крајњој нужди, али разлику прави изостанак услова несразмере између вредности која се штити и која се жртвује. Додатно, право на убијање животиње везано је за проузроковање штете на земљишту. Стога ово право не постоји у случају штете на, примера ради, аутомобилу.

Француско право сврставамо у прву групу правних система јер посебно уређује право оштећеног у случају штете од живине и голубова.[1171] Уколико живина пређе на туђу непокретност, власник живине мора да поправи настала оштећења. Оштећени има право да убије живину, али под одређеним условима: то сме да учини само на лицу места, само за време проузроковања штете, и само уколико нема могућности да их ухвати (присвоји). Право убијања постоји само у односу на живину и голубове, не за остале врсте животиња. Услов примене овог права није нужност (одбијање напада није могуће на други начин до убијањем животиње), него немогућност присвајања. У случају усмрћења живине, њени власници имају 24 часа да је уклоне са непокретности оштећеног. Уколико то не учине, оштећени могу да контактирају надлежне службе.[1172]

Енглеско и немачко право припадају другој групи правних система. У енглеском праву оштећени нема право да убије животињу коју затекне у штети, али ужива право поступања у крајњој нужди. Држалац земљишта има право да убије туђег пса који се неовлашћено нађе на његовом земљишту и нападне његову стоку.[1173] Нужан услов је да постоји непосредна опасност да пас нападне стоку или ју је напао, те се наведено уподобљава стању нужде као разлогу који ослобађа од одговорности. Лице које је убило пса мора да буде овлашћено да штити стоку: власник или држалац стоке или земљишта на којем се стока налази, као и њихов помоћник. Стога је искључена помоћ у нужди. Закон обавезује лице које је убило туђег пса, приликом заштите своје стоке, да обавести надлежне органе о догађају у року од 48 часова.

Немачки BGB прописује да поступање у нужној одбрани и крајњој нужди није противправно.[1174] Право на убијање туђе животиње није посебно регулисано, али произилази из права на поступање у крајњој нужди. Убијање животиње од које прети опасност по живот и здравље оштећеног јесте допуштено. Имајући у виду да BGB изричито наводи да животиње нису ствари,[1175] отворено је питање да ли је противправно

[1171] Видети: Art. L211-5 du Code rural et de la pêche maritime.
[1172] Ова могућност оштећених заснива се на Уредби ЕУ о нуспроизводима животињског порекла. Regulation (EC) No 1069/2009 (Animal by-products Regulation).
[1173] Видети: Sec. 9 of the Animals Act 1971.
[1174] Видети: Art. 227 und 228 BGB.
[1175] Видети: Art. 90a BGB.

убити животињу ради заштите имовинских добара. Две вредности у сукобу постају живот животиње и имовина (као апсолутно право) човека. Како законик прописује да се на животиње примењује одредбе о стварима, уколико ништа друго није прописано, то нас наводи на закључак да изостанак посебне заштите животиње од убијања допушта усмрћење животиње ради заштите имовинских добара човека.

Представници треће групе су поједине савезне америчке државе које изричито забрањују убијање животиња када неовлашћено пређу на туђе земљиште и причине штету, од којих као пример наводимо Тексас.[1176] Уколико власник земљишта или његов пас чувар повреде или усмрте туђу животињу, он ће бити одговоран да надокнади штету власнику повређене или усмрћене животиње. Такво устројство последица је чињенице да је Тексас земља отвореног простора.

У аустријском праву, лице које на свом земљишту наиђе на туђу стоку, има право да је отера одговарајућом силом или да је задржи уколико је претрпео какву штету, али нема право да је убије.[1177] Стога оштећени дугује надокнаду штете власнику животиње која пређе на његово земљиште, а он је током заштите својих добара случајно или намерно усмрти. Ова законска норма није у супротности са правом на поступање у крајњом нужди, те лице има право да себе одбрани, али не може да убије животињу само на основу чињенице да ју је затекао у штети.

У домаћем праву, СГЗ прописује да оштећени нема права да усмрти животињу,[1178] осим у случају поступања у крајњој нужди. Аустријски узор видљив је и у овом примеру. Уколико се лице користи својим право да животињу истера или ухвати, па она том приликом претрпи повреде, због којих касније угине, лице не сноси одговорност.[1179]

* * *

Правни системи који регулишу објективну одговорност за штету од животиња разликују се међусобно. У француском праву није нужно да животиња има опасне особине. Ни у немачком праву овај услов није потребан, али је значајно да је реч о

[1176] Видети: § 143.033 of the Texas Agriculture Code, Title 6 – Production, Processing, and Sale of Animal Products. Доступно на: https://statutes.capitol.texas.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
[1177] Видети: Art. 1321 und 1322 ABGB.
[1178] Видети: § 816 СГЗ.
[1179] Пресуда Врховног суда НР Босне и Херцеговине Гзз 114/56 од 7. септембра 1956. године. Дечак је истерао свиње из дворишта, те је она приликом бежања, уместо на вратнице, покушала да се провуче кроз ограду. Том приликом се набола на старо дрво и у наредним данима угинула од сепсе. Суд није утврдио одговорност туженог власника непокретности, чији је син истерао свињу из дворишта.

луксузној животињи, која не служи обављању привредне делатности, професије или обезбеђивању издржавања држаоца. У америчком праву услов је постојање опасних особина животиње и сазнање држаоца о њима. Захтев енглеског права је да животиња има *абнормално* опасне особине, које су биле познате држаоцу. У домаћем праву, пак, нужно је квалификовање животиње као опасне ствари, што произилази из њених својстава, односно особина. Додатно, и швајцарско право регулише објективну одговорност за штету од дивљачи, док је у аустријском праву овај случај штете између субјективне и објективне одговорности. DCFR предлаже уређење објективне одговорности за штету од животиња.

Правни системи који регулишу субјективну одговорност имају своје разлике. Аустријско право примењује субјективно мерило непажње, али га нужно оплемењује објективним факторима (нпр. претходно понашање животиње). У швајцарском и немачком праву (за корисне животиње) важи објективно мерило непажње, те се разматра понашање разумног и пажљивог држаоца животиње. Нарочит значај има одмеравање ефективности мера заштите и трошкова њихове примене, насупрот степену вероватноће реализације ризика штете и значају штете. То одговара PETL предлогу да се стандард понашања разумне особе цени, између осталог, и према доступности и трошковима превентивних или алтернативних метода. Одговорност за *negligence* у англо-америчким правима зависи од претходног постојања обавезе пажње према другоме.

Правне класификације животиња имају велики значај у појединим правима за опредељење (основа) одговорности. По правилу, сва права разликују власничке животиње, за штету од којих се одговара, и дивље животиње (ненадокнадива штета). У оквиру дивљих животиња поједина права разликују дивљач, као посебну категорију, за штету од којих важе посебна правила. Немачко право има јединствену поделу на корисне и луксузне животиње. Домаће право разликује и категорију напуштених животиња, те посебно уређује одговорност за штету коју оне проузрокују. Енглеско право разликује опасне животиње као посебну, законом утврђену, правну категорију. Додатно, у енглеском праву поједини деликти зависе од биолошких класификација животиња, те је одговорност везана за поједине животињске врсте (говеда, пси, коњи). Аустријско право развија посебну класификацију: стока на алпским пашњацима.

Уважавање историјских и друштвених фактора развоја посматраних правних система, у условима великог значаја и учесталости штета од животиња, пружа наведену шареноликост одговорности за овај свакодневни, уобичајени случај штете.

Д Е О Т Р Е Ћ И

ОДГОВОРНОСТ ЗА ШТЕТУ ПРОУЗРОКОВАНУ НА ЖИВОТИЊИ

Положај животиња у одштетном праву одређен је њиховим двоструким начином учествовања у штетном догађају: као део каузалног ланца настанка штете и као добро чија повреда представља штету. У модерном праву, животиња није субјекат права и нема деликтну способност, те не може бити штетник, ни оштећени.

У првом делу рада указали смо на филозофске, политичке и правне погледе на положај животиња у бипартитној структури положаја ентитета у праву. Иако су у различитим друштвима кроз историју уживале прерогативе субјективитета (правна недодирљивост еманације божанства, процесни субјективитет у античкој Атини и средњовековној Европи), животињама никада није признат статус субјеката права. Након вишедеценијских залагања различитих покрета за заштиту животиња, њихова добробит данас представља вредност коју правни системи признају и штите, али животиње остају објекти права. Анализа законодавне заштите добробити животиња показује да је она поверена државним органима, најчешће јавним тужиоцима. Видљив недостатак таквог решења јесте изостанак правног пута за појединце или удружења да траже заштиту добробити животиња.[1180] Власник може да тужи штетника за накнаду штете услед повреда нанетих његовој животињи. На овај начин власник остварује заштиту своје имовинскоправне сфере и, посредно, заштиту животиње. Заштита животиња од власника одвија се на терену кривичноправне одговорности.

Одговорност за штету проузроковану на животињи специфична је са гледишта правног питања штете.[1181] Животињу посматрамо као добро чијом повредом настаје правно призната штета, односно правно надокнадива штета. У случају повреде или губитка животиња, њихов власник трпи штету услед оштећења или уништења материјалног добра (животиње) и на другим добрима, у имовинској и у моралној сфери. Додатно, последица залагања покрета за заштиту добробити животиња и признање права

[1180] M. C. Pardo, Legal Personhood for Animals: Has Science Made Its Case, *Animals*, vol. 13, 2023, Art. 2339. Online content https://doi.org/10.3390/ani13142339 (приступ на дан 5.6.2024. године).

[1181] Можемо разматрати да је лексички неопходно да се истиче да је штета проузрокована *на* животињи. У овом делу рада настојимо да, између осталог, испитамо да ли је могућа заштита добробити као самосталне вредности, односно да ли евентуално признање појединих права животиња значи да оне уживају заштиту од повреде њихових нематеријалних интереса. Сматрамо да није неправилно у наведеној именичкој синтагми изоставити предлога *на*, те користимо оба облика у одговарајућем контексту.

животиња јесте отварање контроверзног питања да ли животиње имају неки правом признати нематеријални интерес, односно нематеријално добро које завређује правну заштиту (нпр. живот, добробит). Поједини правни системи признају посебан правни статус животиња, изричито уређујући да нису ствари. Тако чине немачки, швајцарски и аустријски законодавац. Истовремено, они не кажу шта животиње јесу, већ стварају међукатегорију између лица и ствари, а животиње остају објекти права својине. Остали правни системи изричито не издвајају животиње из правне категорије ствари, али их штите као посебну врсту ствари (штите њихову добробит). У овом делу рада пажњу посвећујемо правном појму штете као услову одговорности за штету проузроковану на животињи и ограничењима који га чине преуско одређеним. Остали услови одговорности нису предмет нашег интересовања. У сенци остаје питање да ли се одговорност заснива на субјективном или објективном принципу, као и да ли је штета настала услед понашања човека или дејства ствари.

Подела на власничке и невласничке животиње поново постаје значајна. Интереси човека су повређени само у погледу животиње која му припада, на ком односу припадности се заснивају његови интереси. Када је реч о дивљим и напуштеним животињама, штета у правном смислу постоји тек ако правни систем настоји да заштити ове категорије, додељујући им посебан статус или их поверавајући надлежности посебних тела. Лако је разумети да у пољу прегажени скакавци не представљају штету. Слика се мења уколико је реч о фарми скакаваца, када уништење туђе имовине достиже појам надокнадиве штете. У случају повреде или убијања вепра или јелена, као примера заштићене дивљачи и заштићене дивље животиње, погођени су интереси државе за заштитом животне средине (еколошка штета) и ловних ресурса – штета постоји.

У овом делу рада разматрићемо правну заштиту животиња као материјалних добара, кроз историју и у савременом праву. Чинимо разлику између повреде животиње као објекта права и животиње као претпостављеног носиоца субјективних овлашћења. У првом случају разматрамо питања материјалне и нематеријалне штете које власник животиње трпи у случају њене повреде или усмрћења. У другом случају разматрамо питање могућности остваривања правне заштите субјективних овлашћења животиња, истицањем предности и недостатака таквог правног приступа. На крају, пажњу ћемо усмерити на разрешење питање одговорности за штету која настане у сукобу две животиње. Ово питање представља пресек предмета обраде у другом и трећем делу рада, због чега обједињује основно питање положаја животиња у одштетном праву.

1. Историјски приказ правне заштите животиња као дела имовине људи

Повреда интереса корисности условио је одговорност за штету у случају повреде или усмрћења туђе животиње. Посматране као ствари, одговорност за штету причињену животињи нимало се не разликује од одговорности за штету уопштено. Њихов значај издвојио их је у пажњи законодаваца да прописивањем накнаде штете (њеног облика и/или висине) спречи приватну освету. Казуистичност старих права и посебна пажња коју је увек посвећивања повреди или усмрћењу туђе животиње сведоче о значају животиња као ствари.

Анализа обухвата исте правне изворе којима је пажња била посвећена у другом делу. Једнако важе раније учињене напомене о нераздвојености кривичноправних и грађанскоправних елемената одговорности. Прописане накнаде у вишеструкој вредности угинуле животиње упућују на њихов пенални карактер, али не изостаје одштетноправна сврха. Принцип талиона и принцип компензације се допуњују у већини правних избора, с тим да је у појединим приметан примат.

1.1. Хамурабијев законик

Упоређујући одредбе Хамурабијевог законика које су посвећене ситуацијама у којима је животиња повредила човека или његову имовину (57, 58, 250, 251, 252) и у којима је животиња повређена (244–249, 263–267), приметна је већа бројност потоњих.[1182] То указује на њихов значај као имовинског добра и нужност државе (владара) да регулише деликте који настају поводом повређених имовинских интереса власника. Систем ових правила одговорности тиче се повреда или усмрћења туђе животиње дате другоме на употребу (закупцу) или на чување (пастиру). Разлика је постојала између случајева када штетник сноси одговорност и када штета погађа само власника животиње, чиме се наглашава потреба спречавања приватне освете.

Карактеристичне повреде животиње за које је законик уређивао одговорност биле су усмрћење, сломљен или нажуљен врат, ископано око, исечен рог или реп.[1183] Ове повреде биле су рангиране према значају, што се одсликавало на висину накнаде штете. Усмрћење вола било је изједначено са повредом ноге или врата: у све три ситуације,

[1182] Чланови законика наведени према Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*; В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, I део, и В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, II део.
[1183] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 24–26.

закупац је био дужан да власнику надокнади „вола за вола" (чл. 245 и 246). За избијено око, закупац је био дужан да надокнади половину вредности вола у сребру (чл. 247), а за исечен рог, реп или повређена уста и ноздрве – четвртину вредности вола у сребру (чл. 248). Упропашћену животињу дату на чување пастир је био дужан да надокнади „говече за говече, овцу за овцу" (чл. 263). Одштетно-казнена политика почивала је на принципу талиона и принципу компензације. Штета је материјална. Иако законик говори само о волу, говечету и овци, отворено је питање тумачења примене истих санкција у случају повреде осталих животиња. Негативни одговор на ово питање оставља власника осталих животиња без заштите. Имајући у виду робовласничко друштвено уређење Вавилонског царства, у Хамурабијевом законику једнака заштита пружана је повреди животиње и роба. Накнада штете одмеравана је једнако у случају повреде ока: половина вредности животиње, односно роба у сребру (чл. 247 и 199).[1184]

Посебно је занимљив чл. 253 законика, који је уређивао одговорност за ускладиштено жито. Иако није директно везано за повреду животињу, овај члан законика одговорност за украдено жито равна према снази и здравственом стању животиња за чију исхрану је жито служило. Наиме, ако човек коме је поверено ускладиштено жито „узме жито и тако ослаби стоку", био је дужан да врати двоструки износ вредности повереног жита. Оштећење материјалних добара (животиња) које настаје услед недопуштеног присвајања других поверених материјалних добара (жита) био је један од фактора за утврђивање висине накнаде, иако се само по себи не посматра као посебна (посредна) штета. Разлог је одсуство разграничења кривичне и грађанске одговорности.

За штету од дивљих животиња закупац и пастир нису сносили одговорност. Закупац није био одговаран ако говече или магарца „у пољу лав убије", односно ако вола „бог удари" (чл. 244 и 249). Да би се ослободио одговорности због дејства више силе, закупац је морао да се закуне богом, које ирационално доказно средство је карактеристично за стара и средњовековна права. Једнако тако, пастир се заклетвом богом ослобађао одговорности „ако се у штали деси удар од бога, или ако лав удави" стоку (чл. 266). Упоредивши ове одредбе, територијално ограничење ослобођења од одговорности постаје видљиво: закупац је ослобођен за деловања више силе на пољу, а пастир у штали.

[1184] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 25. В. Станимировић, Нови поглед на Хамурабијев законик, II део, стр. 106, 135.

1.2. Римско право

Закон XII таблица није садржао посебне одредбе о повреди или усмрћењу туђе животиње. Као у случају повреде друге ствари у правном промету, следила је новчана казна,[1185] уколико није важио други деликт. Аквилијев закон развио је деликт *damnum iniuria datum* (противправно оштећење туђих ствари) и увео јединствено регулисање штете причињене на туђој ствари.

Аквилијев закон садржао је три поглавља. Прво поглавље било је посвећено специфичној штети – противправно усмрћење (*occidere*) роба или четвороножне животиње, која припада врстама стоке и живи у стаду (*quadrupedes pecudes*). Услов је био постојање умишљаја или нехата, није кажњавано случајно усмрћење.[1186] Друго поглавље било је посвећено одговорности адстипулатора, који је на штету стипулатора ослободио дужника акцептацијом. Треће поглавље односило се на сва друга оштећења ствари. [1187] Предмет заштите трећег поглавља био је подвгнут различитим тумачењима у литератури: да ли су појмом ствари били обухваћени само робови и четвороножне животиње, да ли сви други неживи предмети као објекти права својине, или и живе и неживе ствари.[1188] Услови за подизање тужбе *ex lege Aquiliae* били су вишеструки.

Право подизања тужбе испрва је уживао само власник оштећене ствари (*dominus dare damnes esto*), да би потом претор ово право гарантовао и савесном држаоцу (*bonae fidei possessor*). Ипак, тужба је била везана за *status civitatis*, те је тужбу могао да подигне само оштећени римски грађанин против другог римског грађанина, штетника.[1189]

Штета се огледала у уништењу или оштећењу туђе ствари. Појам оштећења или повреде животиње био је подвргнут уском појмовном тумачењу. Обухватао је само оштећења која настају спаљивањем, уништењем или ломљењем (*iniuria urere, frangere, rumpere,* односно *corrumpere*); потоње је обухватало и кварење ствари, што се у погледу животиња изједначавало са оштећењем здравља. Тек је у каснијем римском праву под појам *damnum iniuria datum* почело потпадати свако оштећење.[1190]

Узрочна веза између физичког деловања штетника и настале штете морала је да буде непосредна (*damnum corpore corpori datum*), што је подразумевало да је штетник

[1185] Таб. VIII, 5. Вид. Ж. Бујуклић, *op. cit*., стр. 793.
[1186] Гај, *Институције*, стр. 275, бр. 211.
[1187] Ж. Бујуклић, *op. cit*., стр. 795.
[1188] R. Zimmermann, *op. cit.*, p. 965–968.
[1189] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 40.
[1190] R. Zimmermann, *op. cit.*, p. 975. M. Boras, L. Margetić, *op. cit*., str. 180.

нанео штету властитим телом (*corpore suo*). Другим речима, нужно је било да је штета настала чињењем, активном радњом и деловањем на ствари. Није била обухваћена штета проузрокована посредним деловањем или пропуштањем (нпр. затварањем животиње која угине од глади, или непримерено жестоко гоњење стоке која потом угине). Као што је у другом делу речено, уколико власник искористи животињу као средство наношења штете, важе правила аквилијанске одговорности, применом *action utilis*.[1191] Такође, под оквире ове одговорности није припадао случај када ствар није оштећена у свом физичком облику (нпр. ослобађање везаног роба или животиње која затим побегне). Заштиту у овим необухваћеним случајевима пружале су преторске тужбе.[1192]

Кривица је била најкарактеристичнији услов одговорности. Према Аквилијевом закону, одговорало се само за кривицу (*damnum iniuria datum*). Правни појам кривице није био уобличен, али је обухватао различите облике непажње и намеру. За уништење или оштећење ствари била је довољна и лака непажња (*culpa aquiliana*), тј. непажња најблажег степена. На овим основама компилатори су развили максиму: *In lege Aquiliae et levissima culpa venit*.[1193]

У случају усмрћења, новчана казна је износила највишу вредност коју је животиња имала током последње године живота.[1194] Почетна тачка рачунања последње године – да ли од повреде која је водила смрти или од чињенице усмрћења – била је предмет различитог тумачења. У случају повреде, тј. оштећења ствари, новчана казна је износила највишу вредност коју је ствар имала у 30 дана од дана повреде.[1195] Из овог разлога, аквилијанску тужбу Гај је убрајао међу тужбе којима се постиже *res et poenae*, а редактори Институција у *actiones mixtae*, јер се њима остваривало обештећење (према вредности ствари) и кажњавање (највиша вредност).[1196]

Испрва је узимана у обзир само објективна вредност (*verum rei pretium*), да би касније, према ширем тумачењу, био обухваћен целокупни интерес власника и све штете

[1191] М. Полојац, *op. cit.*, стр. 138.
[1192] Више о томе: B. Eisner, M. Horvat, *op. cit.*, str. 457–458; M. Boras, L. Margetić, *op. cit.*, str. 180; Гај, *Институције*, стр. 279, бр. 219.
[1193] D. IX, 2, 44. Наведено према, М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 40.
[1194] За штету из другог поглавља, новчана казна је гласила на вредност потраживања дужника. Ж. Бујуклић, *op. cit.*, стр. 795.
[1195] У литератури је спорно да ли се према правилима трећег поглавља надокнада одређивала у висини највише вредности ствари у року од 30 дана пре или од повреде. Поједини аутори указују да рок узимања у обзир вредности ствари у овом случају није текао (30 дана) уназад од повреде, као код рока (годину дана) од усмрћења роба или животиње, но унапред, у будућност, од дана повреде. R. Zimmermann, *op.cit.*, p. 962, 963. М. Полојац, *op.cit.*, стр. 137, 138.
[1196] М. Андрејевић, *Одговорност за штету коју причини животиња*, стр. 40.

које је претрпео (*id quod interest*).[1197] Према примеру из Институција, уколико је убијен један од близанаца, или роб из глумачке групе или из оркестра, не процењује се само вредност убијеног роба, но се урачунава и губитак вредности који је погодио и остале. Исто правило је важило и ако је убијена мазга из двопрега или коњ из четворопрега.[1198] Аквилијев закон значио је напуштање идеје о одмазди и кажњавање због причињење штете, и успостављање идеје о процени конкретно проузроковане штете.[1199] Међутим, законске одредбе и даље су имале пенални карактер утолико што се надокнађивала највиша вредност оштећене ствари. Значајне осцилације у вредности погађале су, по правилу, само ствари које и иначе имају велику вредност, те постоји ризик опадања те вредности. Стога је пенални карактер аквилијанске одговорности био рећи но што се из слова закона може очекивати. Уколико је више лица учествовало у проузроковању штете, сви су дуговали највишу вредност ствари. Њихова одговорност била је кумулативна, не солидарна. Додатно, тужени који је одрицао одговорност дуговао је двоструки износ накнаде, уколико се током поступка утврдило да јесте одговоран (*crescit in duplum adversus infitiantem*).[1200]

Према Закону XII таблица, за проузроковану штету била је прописана новчана казна, чија висина је била остављена договору страна (добровољна компензација) или одређена законом (законска компензација). За одређене деликте важио је принцип талиона. Уколико је штету проузроковало лице под влашћу другога (син или роб), отац или господар је могао да преда штетника оштећеном (ноксална одговорност). Аквилијев закон је увео нова правила. Напуштени су принципи (добровољне и законске) компензације и талиона, а новчана казна је одмеравана према проузрокованој штети. Оштећени је свој захтев остваривао подизањем тужбе „са проценом штете" (*actio iniuriarum aestimatoria*).[1201] Широко тумачење одредби Аквилијевог закона омогућило је пружање заштите чак и случајевима који нису били обухваћени текстом закона. На овим основима пандектисти су из аквилијанске тужбе извели теорију накнаде штете[1202] – ко другоме проузрокује штету, дужан ју је накнадити у обиму у ком је настала јер накнада штете има сврху обештећења, а не кажњавања или богаћења оштећеног.

[1197] Више о томе, B. Eisner, M. Horvat, *op.cit.*, str. 457–458.
[1198] Гај, *Институције*, стр. 277, бр. 212. Ако је убијени роб требало да буде наследник одређеног легата или заоставштине, штета обухвата и ту изгубљену вредност. R. Zimmermann, *op.cit.*, p. 970.
[1199] Ж. Бујуклић, *op.cit.*, стр. 106.
[1200] B. Eisner, M. Horvat, *op.cit.*, str. 458.
[1201] Више о томе, Ж. Бујуклић, *op.cit.*, стр. 382–383.
[1202] *Ibidem*, стр. 107.

1.3. Салијски закон

Одредбе Салијског закона издвајају најкорисније домаће и дивље животиње тадашњег друштва. Пажљиво регулисање друштвених односа поводом одузимања или повреде девет различитих животињских врста пружа јасан и вредан историјски поглед на основе феудалне привреде. Вредност животиња видљива је у прописаним санкцијама.

Значајна пажња посвећена је случајевима противправног одузимања туђе животиње.[1203] Нераздвојеност елемената кривичноправне и грађанскоправне одговорности је јасно видљива у санкцији: поред накнаде штете и камате, учинилац је био дужан да плати новчану казну прописану законом. Висина новчане казне зависила је од рода, узраста и употребе животиње. Процена накнаде штете и камате била је препуштена суду. Малобројне одредбе тицале су се одговорности за повређену или усмрћену животињу, од којих примера издвајамо одсецање репа и драње коња.[1204]

Лице које одсече туђем коњу реп осуђивано је да плати новчану казну (чл. 8 главе XXXVIII). Карактер ове санкције је споран. Јединствен начин прописивања новчане казне у законику допушта примену аналогије са крвнином, за коју различити аутори сматрају да делом припада породици убијеног, а делом крању.[1205] Стога је могуће тумачење да је део прописане новчане казне припадао оштећеном власнику коња. Изостанак помена накнаде штете (поред новчане казне, какав пример пружају одредбе о одузимању животиње) подржавају такав закључак.

За штету у случају драња туђег коња без пристанка његовог власника, санкција је зависила од држања учиниоца (глава LXV). Уколико би учинилац признао, био је дужан да надокнади коња за коња (принцип талиона у функцији накнаде штете). Уколико учинилац не би признао проузроковање штете, а на суду буде доказано да јесте он одрао туђег коња, поред накнаде штете био је дужан да плати и новчану казну. Једнак закључак о природи ове санкције важи и у овом случају.

[1203] У систематизацији закона издвојене су крађе свиња (глава II), говеда (глава III), оваца (глава IV), коза (глава V), паса (глава VI), птица (глава VII), пчела (глава VIII), коња и кобила (глава XXXVIII). Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 49–63.
[1204] *Ibidem,* стр. 63, 75.
[1205] Љ. Кандић, *op. cit.*, стр. 55, 56.

1.4. Византијско и словенска феудална права

Земљораднички закон посветио је случајевима штете проузроковане на животињи значајан број чланова.[1206] Карактеристични случајеви јесу усмрћење или нестанак поверене животиње, повреда удова или очију. Разлика је постојала између повреде настале за време допуштене употребе или чувања животиње и за време недопуштене употребе. У потоњем случају следила је строжа одговорност.

Највећи број чланова тицао се случајева нестанка, повреде или коришћења туђег бика, што је опредељено значајем ове животиње у земљорадничкој привреди. Уколико повереног бика закоље вук или он нестане, пастир није био одговоран уколико се закуне богом да није крив (чл. 23, 24 и 26). Ипак, уколико се касније испостави да пастир јесте крив, на основу сведочења два или три сведока који уживају поверење, пастир је био дужан да надокнади штету власнику бика и био би му одсечен језик (чл. 28). Једнако је важило у случају повреде бика (рањавање, повреда удова, ослепљење): заклетва је ослобађала одговорности, неискрена заклетва водила је телесном кажњавању и обавези накнаде штете (чл. 27 и 28). Ирационална доказна средства и телесне казне карактеристичне су за средњовековна права.

Занимљиво је да је на терену услова одговорности законик правио разлику између средстава повређивања бика: одговорност је изостајала уколико је бик каменом повређен, али уколико је повреда нанета батином, онда је лице било дужно да надокнади штету (чл. 29). Надокнада штете следила је увек у случају убиства туђе животиње, без обзира на разлог (чл. 74). Једнако тако, у случају сукоба два пса, уколико је један власник покушао да одбрани свог и тада повредио туђег пса (ослепи га, пас угине, на други начин буде повређен), био је дужан да власнику другог пса надокнади штету (чл. 76).

Закон не уређује детаљније о врсти накнаде штете која се дугује у овом случају, али можемо извести везу са члановима о (не)овлашћеној употреби животиње (чл. 36 и 37). У овим случајевима накнада се огледала у предаји друге животиње исте врсте и узраста (уколико угине за време допуштене употребе) или две животиње исте врсте и узраста (уколико угине за време недопуштене употребе). Дакле, накнада се изводила из принципа талиона и огледала се у предаји исте врсте угинуле животиње. Кажњавање је изражено у двоструком талиону у случају недопуштене употребе.

[1206] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 77–83.

Телесне казне одсецањем руке биле су прописане за убијање туђег бика у шуми (чл. 44). Уколико имамо у виду да је пастиру или закупцу (код допуштене употребе) била поверена животиња, а да у овом случају изостаје повезаност оштећеног и штетника, ове две ситуације могу се посматрати из перспективе данас раздвојених врста грађанскоправне одговорности: уговорне и вануговорне. Резултат такве перспективе вануговорну одговорност своди на кривичноправну. Међутим, уколико је роб убио туђу животињу у шуми, господар роба био је дужан да власнику надокнади изгубљену стоку (чл. 45). Изостајала је ноксална одговорност и телесно кажњавање. Одговорност за радње роба чини се блажа. Уколико је животиња била поверена робу без знања његовог господара, одговорност за штету је изостајала (чл. 71). Власник животиње је сносио целокупни терет неразумног или намерно шкодљивог понашања роба са његовим животињама. Уколико је господар роба имао сазнања о поверавању животиње његовом робу, онда је господар одговарао за надокнаду штете (чл. 72).

Занимљив је случај одговорности за штету која настаје убијањем туђег овчарског пса. Уколико штетник не би пријавио да је убио пса, а као последица одсуства пса чувара дивље звери нападну стадо, штетник је био дужан да надокнади оштећеном целокупно стадо и вредност пса (чл. 55). Накнада штете овде представља комбинацију принципа талиона и принципа компензације. Међутим, неколико чланова у наставку, законик је поново регулисао одговорност за штету услед угинућа пса чувара, али сада на другачији начин. Штетник који отрује туђег пса чувара био је дужан да надокнади двоструку вредност пса и био је ишибан „са 100 шиба" (чл. 75). Уколико пропадне стадо које је пас чувао, штетник је био дужан да надокнади и вредност стада. Својства пса морају бити посебно утврђена, да ли је био пас чувар који може да одбије напад дивљих звери или не. У потоњем случају, штетник би био дужан да надокнади вредност стада. Речено указује на рудиментално схватање о узрочној вези као услову одговорности.

Уколико је животиња повређена или угине од повреда претрпљених приликом превазилажења препрека ради уласка у туђи виноград или воћњак, власник винограда или воћњака није сносио одговорност. Једнако је важило ако животиња угине од замки постављених у винограду или воћњаку (чл. 50–52).

У Еклоги скромна четири члана су се односила на штету проузроковану на животињи. Ове одредбе према систематизацији налазе се у тителу XVII, који носи наслов *О кривичним стварима*.[1207] Нераздвојеност елемената кривичноправне и

[1207] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 104, 105.

грађанскоправне одговорности такву систематизацију не чине упитном. Лице које је унајмило туђег коња да би дошао до одређеног места (претпоставка, од удаљености је зависила висина најамнине), дуговао је накнаду штете власнику коња ако се коњ повреди или угине (чл. 7). Ова обавеза је настајала уколико је лице, након доласка у уговорено место, пустило коња да сам одлута даље од уговореног места или да га друга лица одведу даље. Дакле, штета која настане редовном употребом коња није водила одговорности, али свако прекорачење уговореног (географског) трајања закупа стварало је обавезу накнаде штете. О виду накнаде штете закон не каже ништа прецизније. Међутим, доводећи у везу са одредбом о међусобном сукобу животиња, када власник животиње која је прва напала дугује власнику убијене животиње или да преда исту врсту изгубљене животиње или да надокнади штету (чл. 9), закључујемо да накнада штете у речнику закона има облик компензације јер стоји насупрот принципу талиона. Компензација је била новчана или натурална, а њену висину вероватно је одређивао суд.

Уколико је лице усмртило туђу животињу или она угине након што је затворена без сагласности власника, то лице дуговало је власнику животиње њену двоструку вредност (чл. 8). Таква накнада има одштетни и казнени карактер. Крађа туђих животиња кажњавана је телесним казнама а обавеза накнаде штете је изостајала, због чега кривичноправни елементи односе примат у одговорности за ове деликте.[1208]

Кратка руска правда[1209] и Шира руска правда[1210] пажњу су посветиле случајевима одузимања туђих животиња у пар чланова. Иако су ови чланови регулисали крађу туђих животиња (кривични деликт), прописане новчане казне су се исплаћивале власнику украдене животиње (грађанска санкција). Примера ради, ако лице украде туђег коња или вола, био је дужан да плати гривну и 30 резана, а ако је крађа учињена у групи, свако је

[1208] Телесне казне биле су градиране. Када лице први пут украде туђе стадо, његова казна је била батињање. Уколико исто лице и други пут украде туђе стадо, следило је заточеништво, а за трећи пут било је прописано одсецање руке (чл. 13). Пронађено стадо враћало се власнику, али закон не прописује обавезу штетника да надокнади штету. За крађу животиње у војном логору или за време ратног похода казна је била одсецање руке (чл. 10), без градирања. Помен обавезе накнаде штете поново изостаје.

[1209] Ово је најзначајнији древноруски правни споменик из XI века за време владавине Јарослава Мудрог. Оригинал закона није сачуван, али постоје два преписа која датирају из средине XV века и која се користе у научне сврхе (тзв. Академијин рукопис и тзв. Археографски рукопис). Текст закона се са аспекта постанка дели на три дела: за првих 18 чланова сматра се да су законодавно дело Јарослава Мудрог („Правда Јарослава"), за наредна 23 члана сматра се да су законодавно дело његових синова („Правда Јарославича"), док се за последња два члана сматра да су представљали кнежеве уредбе донете у време Јарослава Мудрог. Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit*., стр. 115–118.

[1210] Овај зборник древноруског права заснива се на редакцији Кратке руске правде (отуда и антоними у њиховим насловима), на Уставу кнеза Владимира II Мономаха и на законодавству других руских кнежева с краја XI и из XII века. Оригинал законика није сачуван, а у научне сврхе најчешће се употребљава препис познат као Тројицки рукопис. *Ibidem*, стр. 119–127.

био дужан по три гривне и по 30 резана „платити домаћинима" (чл. 31 Кратке правде).[1211] Стога је одузимање могуће посматрати и као усмрћивање туђих животиња, а новчану казну као накнаду штете. Њен пенални карактер је неупитан. Могуће је и другачије тумачење, да је само део прописане казне припадао оштећеном власнику животиње, а други део суду (односно, кнезу). У оба случаја, прописана новчана казна је имала одштетноправну сврху.

Кратка правда је прописивала новчане казне различито вреднујући поједине врсте животиња (коњ, кобила, во, крава, бика трогодца и двогодца, теле, ован, овца, јаре, коза, свиња, пчеле, голуб, кокошка, патка, гуска, лабуд, пас, јастреб и соко). Таква раслојеност казни указивала је на значај ових животиња и тежњу законодавца да најзначајније имовинске интересе свог становништва заштити на уштрб приватне освете. Разлика је постојала у вредности кнежевих животиња и животиња осталих припадника друштвених слојева. Тако, за крађу кнежевог коња дуговала се исплата три гривне, а за смердовог (слободног сељака) коња две гривне.

Сви чланови из Кратке правде на које смо указали преузети су у Широј правди, само су износи новчаних казни повећани, уз задржано разликовање вредности животиња. Нови чланови које Шира правда садржи уређују одговорност за изгубљену поверену стоку (чл. 58). Лице коме је поверена стока није одговарало за штету ако му је она украдена из штале. Међутим, уколико је стока украдена на пољу дуговало је накнаду штете. Једнака обавеза накнаде штете постојала је и уколико стока претрпи повреде, уколико није била затворена у дворишту тамо где је власник животиња одредио.

Помињање накнаде штете доводи у питање да ли прописане новчане казне имају одштетноправну сврху. Нови увид пружа чл. 84, који прописује да лице које из пакости закоље коња или другу стоку, његова казна (продажа) је била 12 гривни, а одштету је био да плати власнику животиње „по утврђеном", упућујући на чл. 45. Овај чл. 45 у Широј правди заправо је поменути чл. 31 из Кратке правде. Стога је јасно да су у наведеном случају прописане новчане казне имале одштетноправну сврху, с тим да је у појединим случајевима штетник сносио и додатну казну, која се плаћала кнезу. На тај начин у појединим случајевима долазило је до раздвајања новчаних казни који се плаћају оштећеном и кнезу.

[1211] Гривна, куна и резан су новчане јединице. Гривна је представљала комад сребра тежине 50 града, куна је имала вредност два грама сребра, а резна једног грама сребра. Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit.*, стр. 117, ф. 5 и 6.

Душанов законик посвећује скроман један члан одговорности за штету проузроковану на животињама.[1212] Уколико је коњ био поверен за путовање од једног до другог места и његова храна и трошкови преноћишта плаћени, па лице коме је коњ био поверен убије животињу или она умре из других разлога или је звери поједу, лице је било дужно да „плати самоседми коњ" (чл. 200). Реч је о казни у натури, тј. о глоби у стоци. Казна у натури се ретко јавља у Законику и сматра се заостацима старине.[1213] Штетник је био дужан да оштећеном надокнади коња и још шест коња на име казне (седмоструко).

Законик не прецизира да ли је целокупна казна припада оштећеном као власнику коња или је део припадао суду (крађу), али таква претпоставка не одузима одштетноправни карактер прописане казне. Тарановски (Теодор Тарановски) примере усмрћења туђих животиња разматра у оквиру кривичне одговорности. У свом делу *Историја грађанског права*, представљајући облигационо право из немањићког доба, он уопште не разматра односе који настају из деликата, но само из уговора.[1214] Међутим, у делу *Историја кривичног права* на неколико места упућује на грађанскоправну одговорност за штету.[1215] Није тешко претпоставити да је разлог томе мешовита природа правне одговорности, при чему су случајеви проузроковања штете систематизовани у глави посвећеној кривичним делима. Тарановски истиче да је највероватније да је седмоструки износ накнаде наплаћивао сам оштећени, због чега ова накнада има карактер приватне казне.[1216]

[1212] Д. Николић, А. Ђорђевић, *op. cit*., стр. 170, 171. Законик регулише случајеве крађе туђих животиња као кривична дела, али њих не разматрамо. Одговорност је имала изразито кривични карактер: утврђење кривичног дела и казне. Значајна одлика законика јесте прописана колективна одговорност околине за украдену или усмрћену животињу. Према чл. 191, „ако гусар украде свиње цареве, да плати околина, ако ли се украду свиње, да се суди свињар са жупом, па што рече суд". Законик разликује колективну одговорност следећих територијалних заједница, односно целина: село, град, околина и жупа. Околина (околна села) одговарала је за накнаду штете цару уколико његове свиње буду украдене. Да ли ће околина одговарати за накнаду штете другом власнику свиња, зависило је од одлуке суда. Висину накнаде у оба случаја одређивао је суд. Нужан услов је био да је гусар (разбојник) украо свиње. Дакле, реч је о кривичном делу гуса или разбојништва. Колективна одговорност околине произлазила је из обавеза старања о поштовању закона у селима, што присуство гусара негира, али је истовремено инспирисана заштитом фискалних интереса. Т. Тарановски, *Историја српског права у немањићкој држави, II део: Историја кривичног права*, стр. 30–32.

[1213] Т. Тарановски, *Историја српског права у немањићкој држави, II део: Историја кривичног права*, стр. 46. Ово је један од два примера имовинског деликта за који је прописана казна у натури, за све остале су прописане новчане казне. Други смо разматрали код одговорности за штету од животиња, у случају попаше.

[1214] Т. Тарановски, *Историја српског права у немањићкој држави, III део: Историја грађанског права*, Издавачко и књижарско предузеће Геце Кон ад, Београд, 1935, стр. 101–118.

[1215] Т. Тарановски, *Историја српског права у немањићкој држави, II део: Историја кривичног права*, стр. 48, 49, 104, 105.

[1216] *Ibidem*, стр. 48, 49.

У обичајном праву Старе Рашке налазимо примере одговорности у случају губитка животиње. Лутовац (Милисав Лутовац) о томе бележи више примера, као што је крађа стоке и дужност чувања поверене стоке.[1217] Крађа стоке био је најчешћи разлог међусобног суђења, али изоставићемо разматрање кривичне одговорности.[1218] Сточар коме је стока дата на попашу или млекарину био је одговоран власнику за смрт дате стоке. Он је био дужан у случају угинућа стоке да покаже кожу животиње (доказ угинућа, али истовремено и доказ начина угинућа), чиме се ослобађао одговорности. Уколико то не би учинио, био је дужан да надокнади штету.[1219]

1.5. Кривичноправна и прекршајноправна одговорност за повреде животиња у савременом праву

Животиње нису жртве међународних кривичних дела јер им недостаје статус физичких лица.[1220] Ипак, оне су често значајан фактор у поступку утврђивања одговорности пред Међународним кривичним судом. Биће дела ратних злочина укључује радње уништења туђе имовине и крађе, што обухвата и животиње.[1221] Додатно, животиње су значајне и приликом одмеравања накнаде штете. Правни лекови у сваком конкретном случају морају да имају стварну репаративну вредност за оштећене.[1222] Тако,

[1217] М. В. Лутовац, Обичајно право у области Старе Рашке, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1, 1972, стр. 361–363.

[1218] Лице осумњичено за крађу, након „праћења трага", заклињало се на невиност или је дуговало накнаду штете. Уколико је траг водио у наредно село, то село било је одговорно за крађу и дуговало је накнаду штету, уколико се траг није изводио у наредно село. Дакле, када не постоји осумњичено лице, а траг животиње води у одређено село, цело село је сносило одговорност. У обичајном праву јасно је задржана колективна одговорност раније запажена у Душановом законику. Занимљиво је забележити да су заклетве осумњичених лица биле непосредне (лице коме се може веровати на реч) и посредне (лице коме се није могло веровати, па су се за њега заклињали угледни и поштени људи који на то пристану). Заклетве су обављане каменом и имале су велику моралну тежину: осумњиченом је стављано камење у обе руке, под обе ноге и на главу, као симболе окамењења свега, и додаван је раоник на грудима, чиме се заклетва проширивала на плодност и род. Више о томе: *Ibidem*, стр. 361.

[1219] *Ibidem*, стр. 362.

[1220] Животиње се не могу квалификовати као жртве јер нису људска бића. Ипак, оне испуњавају друга два критеријума за статус жртве: (1) да су претрпеле штету (2) услед извршења кривичних дела унутар надлежности Међународног кривичног суда. О изазовима признања статуса жртве животињама, вид. M. Lostal, De-objectifying Animals, Could they Qualify as Victims before the International Criminal Court?, *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 19, Iss. 3, July 2021, pp. 608, 609.

[1221] Према чл. 8 Римског статута Међународног кривичног суда (енг. Rome Statute of the International Criminal Court), ратни злочини су свака тешка повреда Женевских конвенција од 12.8.1949. године, односно предузимање радњи против лица или имовине заштићених одредбама одговарајуће Женевске конвенције, међу којима и велико уништавање и присвајање имовине, које није оправдано војном нуждом и извршено је противправно и безобзирно. Дело се састоји из различитих делатности које су извршене као део плана или политике или ако је тај злочин извршен у великом (масовном) броју случајева. Д. Јовашевић, Међународна кривична дела у Римском статуту, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 65, 2013, стр. 209–212.

[1222] M. Lostal, *op. cit.*, p. 585.

животиње имају троструку улогу у поступцима поводом међународних кривичних дела: 1) као објекат радње, 2) као средство натуралне реституције за штету прозроковану уништењем и одузимањем власничких животиња и 3) као мера вредности за накнаду штете која се не огледа у уништењу и одузимању власничких животиња. Речено нарочито важи за руралне крајеве, у заједницама у којима животиње имају значајну културолошку и економску вредност. Пример пружа предлог жртава о начину репарације у случају Катанга, који садржи следеће објашњење:

„Узгој стоке има значајну улогу у породичним и друштвеним односима жртава, који су по етничкој припадности претежно Хеме, јер им дозвољава да обезбеде потребе своје породице, да обезбеде мираз приликом закључења брака и наследство за децу после смрти. Оно представља важан облик друштвеног статуса у очима Хема".[1223]

У домаћем праву заштита животиња обухваћена је кроз кривична дела уништење и оштећење туђе ствари[1224] и убијање и злостављање животиња.[1225]

Кривично дело убијање и злостављање животиња регулисано је у оквиру главе XXIV, кривична дела против животне средине. Због такве систематизације, уз изостанак уставног препознавања достојанства животиња као посебне заштићене вредности, у литератури преовладава схватање да животиња није аутономни носилац правног добра којем се кривичним правом пружа заштита.[1226] Као објекат кривичноправне заштите истиче се животна средина. Међутим, онда објекат радње кривичног дела постаје читав животињски свет, или читаве животињске врсте. Са таквим схватањем, тешко се може тврдити да опстанак животињског света или врсте, макар апстрактно, постаје угрожено убијањем једног припадника врсте.[1227] Језичко тумачење норме, пак, упућује управо да се последица огледа у убијању или повреди јединичне животиње. Појам животиње није одређен, а заштита се, по правилу, ограничава на корисне животиње, при чему је и појам

[1223] ICC-01/04-01/07, The Prosecutor v. Germain Katanga. Наводни командант Патриотских снага отпора у Итури Герман Катанга (Germain Katanga) оглашен је кривим за ратне злочине и злочине против човечности извршене током напада на село Богоро (Bogoro), у Демократској Републици Конго, фебруара 2003. године. Пресуда Међународног кривичног суда постала је правноснажна 25.6.2014. године, а након правноснажности 304 жртве ових злочина поднело је захтеве за репарацију. Одређени број жртава тражило је обештећење за претрпљену материјалну и нематеријалну штету у виду предаје стоке. Суд је досудио индивидуална и колективна обештећења одлуком од 24.3.2017. године. Доступно на: https://www.icc-cpi.int/drc/katanga (приступ на дан 20.10.2023. године).

[1224] Видети: чл. 212 КЗ, који гласи: „Ко уништи, оштети или учини неупотребљивом туђу ствар, казниће се ..."

[1225] Видети: чл. 269 КЗ, који гласи: „Ко кршећи прописе убије, повреди, мучи или на други начин злоставља животињу, казниће се ..."

[1226] И. Вуковић, Убијање и злостављање животиња као кривично дело, у: М. Караникић Мирић, М. Давинић, И. Вуковић (уред.), *Животиње и право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2016, стр. 57.

[1227] *Ibidem*, стр. 60.

корисности релативан (нпр. змија као опасна животиња, змија као предмет у научним истраживањима, змија као кућни љубимац). Заштита не обухвата све врсте животиња, те се не упоређује свакодневно убијање комараца насупрот убијању мачака. Разлози којима се инкриминација овог дела оправдава означавају се као повреда осећања које човек гаји према животињама, односно човекова одговорност за живи свет.[1228]

Биће наведеног кривичног дела подразумева радњу извршења „супротно прописима".[1229] Тиме се чини веза са прописима о заштити добробити животиња, ветеринарским и комуналним прописима, као и прописима о употреби животиња у научноистраживачке сврхе. Међутим, понашања супротна наведеним посебним прописима истовремено представљају прекршаје (нпр. Закон о добробити животиња регулише да је прекршај убијање и злостављање животиња у филмској индустрији). Све речено упућује на неразрађеност кривичноправне заштите.[1230]

Закон о добробити животиња утврђује дужност старања о добробити животиња и забрану њене повреде, осим у законом предвиђеним случајевима. Забрана проузроковања болова, патњи и страхова животињи директно их штити од различитих видова искоришћавања, повређивања и смрти. Лице сноси прекршајну одговорност уколико повреди ову забрану.[1231] Закон о ветеринарству и Закон о дивљачи и ловству прописују одговорност за прекршаје и привредне преступе у случајевима непоштовања одредби овог закона које се односе на заштиту животиња.[1232] [1233] Закон о заштити животне средине прописује прекршајну одговорност због узнемиравања, злостављања, озлеђивања и уништавања дивље фауне и њених станишта.[1234] Закон о сточарству прописује прекршајну одговорност правног лица које се не стара о потребама домаћих животиња у исхрани и нези, што укључује и старање о повређеним и болесним животињама.[1235] Сви наведени закони предвиђају одговарајући облик заштите животиња од злостављања, те постоји стицај кривичноправне и прекршајноправне одговорности, односно одговорности за привредне преступе. Правноснажна пресуда у прекршајном

[1228] И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 58–59.
[1229] Употреба животиња у прехрамбреној, пољопривредној и производној индустрији, јасно упућује на примере убијања и повреде животиња „у складу са прописима".
[1230] Више о томе: И. Вуковић, *op. cit.*, стр. 60–61.
[1231] Видети: чл. 82–85 ЗДЖ.
[1232] Видети: чл. 157 и 158 Закона о ветеринарству.
[1233] Видети: чл. 102–105 ЗДЛ.
[1234] Видети: чл. 118 Закона о заштити животне средине, „Сл. гласник РС", бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – др. закон, 72/2009 – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – др. закон и 95/2018 – др. закон.
[1235] Видети: чл. 90 Закона о сточарству.

поступку представља пресуђену ствар, те се поводом истог чињеничног догађаја не може водити кривични поступак (*ne bis in idem*). Када је животиња објекат радње дела, у области прекршајног права предвиђена је заштитна мера одузимања животиње, односно забране држања животиње.[1236] Слична мера у кривичном праву није прописана. Могућност примене мере безбедности одузимања предмета је спорна, са аспекта услова за изрицање ове мере.[1237]

Питање заштите животиња разматрано је и на регионалном нивоу. Савет Европе донео је пет тематских конвенција. То су: Конвенција о заштити животиња у међународном превозу,[1238] Конвенција за заштиту животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима,[1239] Конвенција за заштиту животиња за клање,[1240] Конвенција о заштити кичмењака намењених за огледне и друге научне сврхе,[1241] и Конвенција о заштити кућних љубимаца.[1242] Прве четири конвенције имају привредни карактер и тичу се употребе животиња у одређене сврхе или привредне активности повезаних са животињама. Пета конвенција уважава специфичан однос који се развија између човека и животиње. Посебни закони који се по овим тематским питањима усвајају у државама потписницама уређују кривичну и прекршајну одговорност.

Европска унија усвојила је низ конвенција и уредби чија је тема заштита животиња приликом њихове употребе у привредне сврхе. Заштитна сфера добробити животиња коју прописи ЕУ промовишу тиче се домаћих животиња (на пољопривредним газдинствима, током превоза и клања), дивљих животиња, кућних љубимаца и животиња у лабораторијама.[1243]

[1236] Заштитне мере су прописане чл. 66 Закона о прекршајима, „Сл. гласник РС”, бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016 – одлука УС, 91/2019, 91/2019 – др. закон и 112/2022 – одлука УС. Међутим, у литератури се истиче да, како ове мере морају бити прописана посебним законом, што Законом о добробити животиња није учињено, примена ових заштитних мера заправо остаје немогућа. И. Вуковић, *op. cit*., стр. 99.

[1237] Више о томе, *Ibidem*, стр. 99–100.

[1238] Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити животиња у међународном превозу и Протокола као додатак Конвенције о заштити животиња у међународном превозу, „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 1/1992.

[1239] Уредба о ратификацији Европске конвенције за заштиту животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима, „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 6/1996. Конвенција је ступила на снагу 1978. године и ревидирана је 1992. године.

[1240] Уредба о ратификацији Европске конвенције за заштиту животиња за клање, „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори”, бр. 6/1996.

[1241] Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити кичмењака намењених за огледне и друге научне сврхе измењена Протоколом о измени Европске конвенције о заштити кичмењака намењених за огледне и друге научне сврхе, „Сл. гласник РС – Међународни уговори”, бр. 1/2010.

[1242] Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити кућних љубимаца, „Сл. гласник РС – Међународни уговори”, бр. 1/2010.

[1243] Council Decision of 19 June 1978 concerning the conclusion of the European Convention for the protection of animals kept for farming purposes, OJ L 323, 17.11.1978, p. 12–13.
Council Directive 98/58/EC.

2. Грађанскоправна одговорност за штету проузроковану на животињи

На овом месту потврђујемо раније истакнуту чињеницу да је питање штете у правном смислу почетно питање разматрања грађанскоправне одговорности. Тек када утврдимо да конкретна повреда добара или интереса представља штету у правном смислу, тек онда испитујемо испуњеност осталих услова. Правни појам штете своди се на надокнадиву штету, ону која може да води настанку грађанскоправне одговорности.

Разликовање уговорне и ванугорне одговорности има мањи практични значај, имајући у виду да је појам штете у смислу предмета овог рада, по правилу, заједнички за обе врсте одговорности. Стога само кратко указујемо на различите аспекте уговорне и вануговорне одговорности која настаје поводом штете проузроковане на животињи.

2.1. Уговорна одговорност

Историјски преглед одговорности за штету проузроковану на животињи показује да су уговори о закупу и о остави животиња били чести. Значај уговора о размени и о продаји животиња је неупитан. Техничка и технолошка револуција смањиле су улогу животиња у пољопривреди (обрађивање земље), саобраћају (превозно средство) и у војној индустрији (коњица као посебан војнички вод и волови за вучу топова). Међутим, сточарство и узгој животиња задржали су свој квантитативни израз услед пораста светског становништва и потрошачких навика. Животиње су и даље предмет промета у индустрији хране, коже и крзна, фармације и фармакологије, спорта, угоститељства и туризма. Животиње као кућни љубимци представљају добро којим власници располажу (размножавање и продаја младунчади, снимање реклама и филмова). Употреба животиња у нарочите сврхе и за бројна спортска и естетска такмичења, обогатили су правни промет новим врстама уговора. Предмет ових уговора су различите услуге посвећене чувању, дресирању за нарочите употребе (нпр. за личну заштиту, за чување дома, за вођење слепих особа, за проналажење специфичних предмета), тренирању за различита такмичења и изложбе, улепшавању животиња и њиховом трајнијем смештају и исхрани.

Council Decision 88/306/EEC of 16 May 1988 on the conclusion of the European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, OJ L 137, 2.6.1988, p. 25–26.
Regulation (EC) No 1/2005 of 22 December 2004 on the protection of animals during transport and related operations, and amending Directives 64/432/EEC and 93/119/EC and Regulation (EC) No 1255/97, OJ L 3, 5.1.2005, p. 1–44.
Regulation EU No 576/2013.

У пресеку, све уговоре који се тичу животиња можемо разврстати у три групе према њиховом предмету. Прву групу чине уговори којима се преноси својина (нпр. о продаји, о размени, о поклону). Друга група обухвата уговоре којима се преноси право употребе туђе животиње (нпр. о закупу, о послузи). На крају, трећу групу чине уговори којима се пружа услуга у вези са животињом (нпр. о превозу, о делу). Испуњење уговорних обавеза у вези са животињама нужно је повезано са заштитом њихове добробити. Повреда у току превоза или пружања друге услуге представља разлог за уговорну одговорност услед неправилног (рђавог) испуњења уговорне обавезе. Повређивање или усмрћење животиње, која представља непосредни предмет уговорне чинидбе, с једне стране, јесте штета која је проузрокована на животињи и, с друге стране, повреда уговорене обавезе. Штета мора да буде предвидљива у тренутку закључења уговора, који услов прописује домаће право, англоамеричка права и француско право.

Закон о добробити животиња регулише уговор о коришћењу пансиона,[1244] између власника пансиона за кућне љубимце и власника животиње, што је карактеристичан пример. Предмет уговора јесу смештај и брига о животињама, и накнада коју власник животиње плаћа. По својој правној природи, коју одређује главна уговорна обавеза – чување животиње – реч је уговору о остави.[1245] Стога власник пансиона има обавезу да обавести власника поверене животиње о свим променама које настану у вези са њом.[1246] Приликом закључивања уговора власник животиње је дужан да достави пансиону на увид потврду о здравственом стању и вакцинацији кућног љубимца.[1247] Наведена одредба штити и власника пансиона (потврда да на чување прима здраву животињу, која не може да зарази друге) и власника животиње (потврда да предаје на чување здраву животињу). У случају да животиња претрпи повреду, оштећење здравља, угине или буде усмрћена, власник пансиона биће одговоран власнику животиње за претрпљену материјалну штету.[1248] Власник пансиона одговара као оставопримац, за нечување или неуредно чување поверене животиње. Ђурђевић указује да стандард пажње који се примењује у оцени кривице оставопримца јесте пажња доброг привредника јер је реч о пансионима који обављају привредну делатност.[1249] Закон о добробити животиња

[1244] У литаратури је истакнута непримереност оваквог назива уговора, који непосредно упућује на коришћење пансионског објекта, уместо на чување животиња у пансионском објекту. М. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 133–140.
[1245] *Ibidem*.
[1246] Видети: чл. 714 ЗОО.
[1247] Видети: чл. 64 ЗДЖ.
[1248] М. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 142–143.
[1249] *Ibidem*.

прописује да је власник пансиона дужан да се о кућним љубимцима у пансиону брине са пажњом доброг домаћина.[1250] Самим уговором о коришћењу пансиона ова одговорност се може искључити или ограничити (егзонерационе клаузуле), али и проширити ван опсега предвидљиве штете.

Специфичност уговора о коришћењу пансиона јесу последице закашњења оставодавца да преузме животињу. Ако власник не преузме свог кућног љубимца из пансиона у року од 15 дана од истека уговореног рока, односно ако не продужи уговор, кућни љубимац постаје власништво пансиона, осим ако власник, односно држалац кућног љубимца оправда разлоге због којих га није преузео у прописаном року.[1251] То значи да неиспуњавање уговорне обавезе преузимања кућног љубимца закон квалификује као напуштање и право својине на напуштеној животињи по сили закона стиче власник пансиона. Ђурђевић овакво правило супротставља уставној одредби да „право својине може бити одузето или ограничено само у јавном интересу на основу закона, уз накнаду која не може бити нижа од тржишне".[1252] Законска одредба у том смислу је супротна уставној, као хијерархијски вишој правној норми, јер недостаје накнада за одузимање права својине над кућним љубимцем, на основу Закона о добробити животиња, које се чини у интересу прокламоване заштите добробити животиња. Дакле, чак и да све остале услове сматрамо испуњеним, непостојање накнаде повлачи неуставност наведене законске одредбе.

Уговорна одговорност обухвата случајеве продаје животиње са материјалним недостатком (болест, изостанак педигреа), повреде животиње или физичке промене на њој за време трајања њеног коришћења (телесне повреде, болест, губитак или претерено увећање телесне масе), повреде животиње у вези са пружањем услуге (превоз, шишање, чување) или рђаво испуњавање обавезе у вези са животињом (тренирање). Претходна (постојећа) болест животиње која се продаје или даје на коришћење представља материјални недостатак ствари, једнако као и одсуство специфичних својстава животиње (нпр. познавање команди, вештине, педигре). Претходна болест не представља случај штете проузроковане на животињи, али уколико се животиња разболи током употребе

[1250] Видети: чл. 63 ЗДЖ. У основним одредбама закона, у чл. 5, утврђено је значење стандарда пажња доброг домаћина: обезбеђивање услова којима се задовољавају животне потребе животиње, као што су довољна количина квалитетне хране и воде, простор за кретање, исхрану и одмор, заклон, микроклиматски и хигијенски услови живота, присуство и контакт са животињама исте врсте и очување физичке, психичке и генетске целовитости животиње, као што је предузимање и спровођење превентивних, дијагностичких, хигијенских, терапеутских и других мера ради очувања здравственог стања животиње и спречавања настанка повреда, болести, стреса, бола, патње, страха и смрти животиње.
[1251] Видети: чл. 64 ЗДЖ.
[1252] Видети: чл. 58 ст. 2 Устава Републике Србије. М. Ђурђевић, *op. cit.*, стр. 149–150.

или вршења услуга на њој, такво нарушење здравља представља штету. У случајевима повреде животиње, њен власник има право избора између остваривања свог захтева на основу уговорне или вануговорне одговорности. Нашу пажњу усмеравамо ка вануговорној одговорности за штету на животињама.

2.2. Вануговорна одговорност

Животиња представља објекат права својине и добро поводом кога постоје најразличитији интереси њеног власника. Стога повреде и усмрћење животиња разматрамо на терену вануговорне одговорности, као штету на туђим стварима. У том смислу, није од значаја основ одговорности за штету (кривица, створени или контролисани ризик, правичност), нити да ли је реч о одговорности за своје радње или за другога. Када разматрамо вануговорну одговорност за штету на животињама, ми заправо издвајамо штету као услов одговорности и анализирамо специфичности штете на животињама као посебној категорији објеката права. Ово из разлога јер, по правилу, у погледу осталих услова одговорности нема разлике да ли је повреда учињена на животињи или неком другом објекту права. Нема разлике да ли је лице неовлашћено посекло туђе цвеће или усмртило туђег пса – одговорност је субјективна. Нема разлике да ли је лице аутом прегазило туђе уметничке слике или туђу животињу – одговорност је објективна. Нема разлике да ли је лице лично повредило туђу животињу или је то учинило његово малолетно дете или запослени – одговорност постоји у оба случаја.

Историјска занимљивост јесу одредбе Закона о одговорности за штету од железнице. Ово је први закон који је уређивао објективну одговорност у домаћем праву, али само у случајевима повреде живота и телесног интегритета физичког лица. Железничко предузеће одговарало је по објективном принципу за штету проузроковану физичким лицима. Тумачењем *argumentum a contrario*, у судској пракси развијен је став да је за штету на стварима важила субјективна одговорност. Тако, за прегажене животиње железничко предузеће је одговарало само ако постоји кривица његових радника.[1253]

Специфичност животиње као објекта права чини штету на њима посебним случајем штете. Сврха којој је животиња служила одређује облике материјалне штете коју власник трпи. У појединим случајевима, значај животиње за власника постаје

[1253] Н. Игњатовић, *Закон о одговорности жељезница за проузроковану смрт или телесну повреду (XVIII: 1874) и односна судска пракса*, Застава, Нови Сад, 1923, стр. 11.

мерило процене њене вредности, ради утврђивања висине штете. Емотивни однос који човек развија са животињама, управо из разлога јер су жива бића, а не мртве ствари, у савременим условима захтева разматрање нематеријалне штете.

Залагања за признање права животиња правнотехнички сврстава животиње у расцепу између субјеката права и објеката права: превише их одваја од прве категорије и превише их удаљава од потоње, у исто време онемогућавајући изједначавање са било којом. Стога се упуштамо у разматрања штете проузроковане животињама као носиоцима субјективних овлашћења. Иако је тема теоријско-експерименталне природе, важно је сагледати одштетноправне последице признања посебног нематеријалног интереса или права животиња. Упркос залагањима за признање права животиња који мењају националне законе и судску праксу, аутори истичу да се данас, једнако као и раније, учвршћују постулати „идеологије антропоцентризма, према којој је човек највреднији део природе, те да је супериоран осталим бићима".[1254] Заштита која се пружа човеку, његовом животу и имовини, не простире се ка животињама као живим бићима, но само ка животињама као деловима имовине човека. Заштитни објекат такве правне заштите је увек човек, односно његови интереси. Стога се чини правилан закључак да се „животиње, у правном смислу, третирају као посебна врста објекта права, али и даље не више од објекта".[1255]

Одштетно право заснива се на правичности, али нужно захтева ефективност у примени. Оба захтева су јасно видљива у правном појму штете – која права и интересе правни поредак ставља под своју заштиту. Стога је предмет нашег разматрања правно надокнадива штета услед повреда (привремених, трајних или фаталних) нанетих на животињи.

[1254] A. Jurić, M. Mijatović, *op. cit.*, str. 161.
[1255] *Ibidem*.

3. Животиње као објекти права

Раније смо указали на промену става законодаваца према животињама, издвајајући их као специфичан објекат права. У немачком, аустријском и швајцарском праву истакнуто је да животиње нису ствари. Како су ствари ноторни пример објеката права, то следи да животиње нису објекти права. Међутим, правна ситуација животиња се не може свести на овај прости силогизам. Иако наглашавају да животиње нису ствари, ови законодавци бирају да норму о животињама систематизују заједно са нормама о стварима, прецизирајући да се у одсуство посебних норми, у односима поводом животиња имају применити норме о стварима.[1256] Дакле, иако нису ствари, животиње јесу објекат права као и ствари.

Специфичност животиња као објеката права огледа се у посебним нормама које регулишу држање, употребу и располагање животињама. Ове посебне норме присутне су у већини правних система, те ћемо навести само пар примера. Ограничена пословна способност малолетника допушта да они могу да примају поклоне (правни послови којим стичу права, али не и обавезе).[1257] Дакле, могу да приме на поклон било коју ствар и да буду њен власник (не нужно и да је употребљавају). Ипак, власник животиње може бити само лице старије од 18 година.[1258] Власник са својим стварима може да чини шта жели, у смислу фактичког и правног располагања, те може ствар и да напусти.[1259] Са друге стране, забрањено је напустити животињу чији опстанак зависи од човека, уколико она није способна сама да преживи без неге човека.[1260] Ствари чине имовинску масу дужника и стога представљају предмет извршења, али закон изузима кућне љубимце од извршења ради намирења новчаног потраживања.[1261] Тестаментарно располагање могуће је учинити једино у корист субјеката права, као и субјеката права у настанку (*nasciturus* и оснивање задужбине завештањем). Ипак, тестаментарно располагање у корист животиње није неважеће, већ услед конверзије важи као налог наследнику или легатару да се стара о животињи, уважавајући њену добробит.[1262] Приликом раскидања сувласничке заједнице, суд одлучује о деоби ствари, водећи рачуна о уделу сувласника и

[1256] Видети: § 90a BGB; Art. 285a ABGB; Art. 641a ZGB.
[1257] Видети: чл. 64 Породичног закона.
[1258] Видети: чл. 19 ЗДЖ.
[1259] Видети: чл. 46 Закона о основама својинско-правних односа, „Сл. лист СФРЈ", бр. 6/1980 и 36/1990, „Сл. лист СРЈ", бр. 29/1996 и „Сл. гласник РС", бр. 115/2005 - др. закон.
[1260] Видети: чл. 7 ЗДЖ.
[1261] Видети: чл. 55 и 218 Закона о извршењу и обезбеђењу; Art. 98 des Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs (SchKG) SR 281.1, vom 11. April 1889 (Stand am 1. Januar 2025).
[1262] Видети: Art. 482 ZGB.

вредности ствари. Међутим, када је реч о одлуци коме треба да припадне животиња која је до тада била део заједничког домаћинства, суд мора да се води и захтевима заштите добробити животиње.[1263] Наведени примери указују да животиње као објекти права имају специфичне карактеристике. Управо из тог разлога, поједини аутори истичу да су животиње објекти права *sui generis*.[1264] На речено се ослања питање да ли је посебни однос човека према животињама уважен у одштетном праву.

У одељку 2.1. другог дела рада разматрали смо правни појам штете, који обухвата повреду правно заштићених интереса човека. Животиња је објекат поводом чије повреде настаје штета. Другим речима, правни појам штете обухвата повреду материјалних и нематеријалних интереса које власник има поводом своје животиње. Речено најјасније сажима штету на животињу јер правни поредак не штити одређено добро као такво, него човека коме то добро служи. Животиње једнако као и друге ствари нису заштићене зарад властитог постојања, него зато што припадају одређеном правном субјекту.[1265] То сведочи чињеница да не уживају све животиње правну заштиту, већ само оне које припадају субјекту права или су у интересу човека проглашене заштићеним врстама.

Повреда или смрт животиње настају као последица најразличитијих животних догађаја: саобраћајна незгода, тровање, постављање замки, намерно повређивање или усмрћивање и друго. Управо из тог разлога основ одговорности изостављамо из фокуса наше пажње и разматрамо питање правног појма штете. Нарочито су учестали случајеви одговорности ветеринара и особа задужених за чување животиња. Америчка судска пракса богата је таквим примерима, те издвајамо најзначајније.

Питање узрочне везе нужно се налази се у фокусу пажње јер штета треба да представља последицу деловања штетника. Непосредност узрочне везе схвата се тако да обухвати и догађаје који су уследили након почетног деловања штетника. Ово је нарочито од значаја када је реч о усмрћењу животиње. У случају када повређивање животиње није имало фаталну последицу, али је власник због природе повреде или година старости животиње одлучио да је еутанизира, штета коју власник трпи због губитка животиње пада на терет штетника. Разлог томе је двојак. С једне стране, посматрајући животињу као ствар, услед одређених повреда животиња постаје

[1263] Видети: Art. 651a ZGB.
[1264] В. Водинелић, *Грађанско право, Увод у грађанско право и општи део грађанског права*, стр. 424–426.
[1265] Ј. Радишић, Разграничење имовинске и неимовинске штете, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 46, бр. 1–3, 1998, стр. 9.

некорисна свом власнику. С друге стране, заштита добробити животиње захтева смањивање њених болова и патње. Еутаназија представља крајње средство за такав циљ.

Животиња може да припада физичком лицу, правном лицу (нпр. производним, комерцијалним или фармаколошким предузећима, зоо вртовима, истраживачким институтима) и може да буде под заштитом државе. У случају смрти или повреде животиње, ови правни субјекти трпе одређени губитак. Размотрићемо и које су друге категорије лица, поред власника, обухваћена појмом оштећеника.

3.1. Материјална штета

Повреда животиње се посматра као оштећење било које ствари или као посебан случај оштећења ствари. Другим речима, поставља се питање да ли се захтевају посебни услови у вези наношења повреда животињи да би постојала штета у правном смислу. Ова разлика је видљива између европско-континенталних и англо-америчких правних система. Уређујући појединачне деликте у вези са животињама, потоњи захтевају испуњење посебних услова.

Немачко, аустријско, швајцарско, француско и домаће право не издвајају повреду животиње као посебан случај штете. Стога се штета на животињи уподобљује појму штете у смислу грађанских законика или закона. Повреда животиње је повреда материјалних интереса које поводом животиње има њен власник. Материјална штета настаје повредом или усмрћењем животиње. Повреда може бити привремена или трајна. С обзиром на економски ефекат у имовинској позицији власника, штета може да буде стварна штета или измакла добит. Међутим, не представља свака повреда или усмрћење животиње штету у правном смислу. Нужно је да је повреда настала противправно и да постоји одговорно лице. У другом делу рада анализирано је право на одбрану лица чија су добра угрожена од стране животиње. У појединим случајевима, резултат такве одбране јесте повреда или смрт животиње, али нема одговорности. Уколико су животиње уништене одлуком надлежног органа због опасности од заразе, власник по правилу нема право на накнаду штете.[1266]

[1266] Пресуда Врховног суда Србије У 5763/2004 од 30.6.2005. године: „Странка нема право на накнаду штете за уништена пчелиња легла по решењу ветеринарског инспектора, ако их је допремила из зараженог подручја.” Пресуда Врховног суда Србије У 2281/2006 од 1.11.2006. године: „Власник домаћих животиња угинулих од заразних болести, купљених без уверења о здравственом стању, нема право на накнаду штете у управном поступку.” У оба предмета, власник уништених животиња тужио је републичког ветеринарског инспектора, по чијем решењу су животиње усмрћене. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

Измене у швајцарском праву из 2002. године (ступиле су на снагу 2003. године) имале су циљ да уваже посебну емотивну вредност животиње за човека, те су право на накнаду штете условиле правном класификацијом животиња. Право на накнаду штете зависи од тога да ли се повређена животиња држи у кући, зарад дружења, односно да ли је реч о кућном љубимцу или о животињи која се држи зарад остваривања привредних или финансијских интереса.[1267] Могућности остваривања права на накнаду штете у случају повреде коња кућног љубимца су увећане у односу на право на накнаду штете у случају повреде тркачког коња. Материјална штета у виду трошкова лечења кућног љубимца надокнадива је иако трошкови значајно превазилазе његову тржишну вредност. Могућа је и надокнада афекционе вредности. У случају повреде животиње који служи у привредне или финансијске сврхе, власник има право на накнаду штете у виду трошкова лечења до висине њене вредности и нема право на накнаду афекционе вредности.

У енглеском и америчком праву штета на животињи посматра се у оквирима појединачних деликата, као штета на материјалним добрима власника. Раније је указано да деликт *negligence* својом ширином обједињује различите случајеве проузроковане штете услед непажње, што обухвата и штету на животињи. Примена деликта *negligence* захтева да оштећени има стварно право на животињи (*in rem*), као и да је штетник, односно одговорно лице имало обавезу пажње (енг. duty of care) према оштећеном *у вези његове животиње*.[1268]

Према енглеском Закону о животињама, одговорност за штету од залутале стоке обухвата и штету на животињама власника земљишта.[1269] Право накнаде штете постоји уколико је стока залутала на туђе земљиште и тамо повредила друге животиње. Други случај одговорности настаје услед повреде обавезе ограђивања.[1270] Одговорност постоји за повреду коју претрпе животиње када са повласног добра залутају на послужно добро, као резултат повреде обавезе ограђивања (нпр. непостављање ограде, постављање ограде лошег квалитета или неодржавање ограде). У супротној ситуацији, ако животиње са послужног добра залутају на повласно добро и тамо претрпе штету, власник нема право на накнаду. Дакле, реч је ненадокнадивој штети.

Занимљиво је да повреда обавезе ограђивања у каузалном ланцу остаје релевантна и за повреде животиња које настану ван послужног добра. Уколико животиње

[1267] M. Michel, E. Schneider Kayasseh, *op. cit*., p. 22.
[1268] H. Bernstine, Civil Liability for Pure Economic Loss under American Tort Law, *The American journal of Comparative Law*, vol. 46, 1998, p. 113.
[1269] Видети пододељак 5.2.2. у другом делу дисертације.
[1270] Видети фусноту 967.

са повласног добра залутају на послужно добро, па одатле на треће земљиште и тамо претрпе повреду, власник животиња има право на накнаду штете од власника послужног добра. Није нужно да је власник повласног добра истовремено и власник животиња. Напротив, када је власник повласног добра одобрио лицу А да своје животиње држи на његовој земљи, а оне потом залутају на послужно добро, власник повласног добра има право на накнаду штете од власника послужног добра. Речено важи под условом да је власник повласног добра био одговоран лицу А за безбедност његових животиња. Уколико се, пак, животиње налазе без допуштења на повласном добру, власник послужног добра неће бити одговоран иако је повредио обавезу ограђивања.[1271]

У случају повреде или усмрћења животиње, потребно је определити висину штете. Тржишна вредност животиње у великом броју случајева није довољно мерило, те од значаја постају и следећа: вредност животиње за власника и прописана вредност. Штета има свој израз у тржишној вредности када је реч о расним псима, мачкама или коњима (наведене као пример), као и када је реч о стоци у домаћинствима. Проблем настаје уколико, у међувремену, конкретна врста животиње постане ствар ван промета или у ограниченом промету, те се не може прибавити на тржишту (нпр. држање егзотичних животиња као кућних љубимаца). Такође, када је повређен или усмрћен кућни љубимац, на пример удомљен напуштени пас без једне ноге, тржишна вредност не постоји, што и саму штету у конкретном случају своди на нулу. Ипак, власници јесу изгубили део своје имовине. Да би власник могао да оствари штету по вредности коју је животиња имала за њега, нужно је да је штета последица умишљајног кривичног дела. Посебну пажњу посвећујемо трошковима лечења животиње, као пандану трошковима поправке оштећене ствари.

Наведене теме традиционално се разматрају у оквиру накнаде штете, пре но у оквиру правног појма штете.[1272] Пажњу им посвећујемо јер мерило висине штете заправо открива шта је надокнадива штета у случају повреде или усмрћења животиње. Ово је најјасније у понуђеном примеру усмрћења кућног љубимца, удомљеног напуштеног пса без једне ноге. Иако штета теоријски постоји, да ли је реч о надокнадивој штети зависи од примењеног мерила вредности ради утврђивања (висине) штете. Другим речима, мерило вредности омогућава превођење конкретне штете у рачунску.[1273] Конкретна или

[1271] Све према, P. North, *op. cit.*, pp. 131, 132.
[1272] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 311. О. Антић, *Облигационо право*, стр. 509.
[1273] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 224. H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, pp. 123, 124.

реална штета јесте стварни негативни утицај штетног догађаја на добро. Рачунска или апстрактна штета јесте новчани израз умањења имовине, које настаје услед деловања штетног догађаја. Тек уколико постоји рачунска штета која се може надокнадити (одговор на које питање омогућава примена одговарајућег мерила вредности), конкретна штета постаје вредност која заиста ужива заштиту правног поретка. Уколико правни поредак одреди (суд кроз пресуду на основу закона) да удомљени напуштени пас без једне ноге има вредност једнаку нули, онда заштита имовине власника пса остаје без резултата. У таквом случају, иако постоји конкретна штета, не постоји рачунска штета и изостаје накнада. Грађанскоправна заштита огледа се управо у накнади штете, као последици повреде заштићених права и интереса, а с друге стране, штета је управо онај уштрб који је неко дужан да надокнади.[1274]

3.1.1. Стварна штета

Повреда или усмрћење животиње за њеног власника представља негативну промену, уштрб заштићеног права својине. Усмрћење животиње представља губитак имовинског добра одређене вредности (смањење имовине). Услед трајне повреде животиње настаје смањење вредности имовинског добра и трошкови лечења, уколико су активности лечења предузете (нпр. губитак ока, ноге или репа). Привремена повреда животиње може да има свој економски израз кроз трошкове лечења (нпр. посекотина или убод на телу). Притом, одређени видови деловања на туђу животињу не могу да буду категорисани као привремене повреде, али са аспекта имовинских интереса власника постоји уштрб (нпр. оштећење крзна изложбене животиње, оплођење животиње која учествује у спортским такмичењима). Штета у овим примерима своди се на трошкове учествовања на такмичењима, као што су трошкови пријаве и резервације пута и смештаја, под условом да су били предузети пре настанка штетног догађаја.

Посматрајући животињу као предмет права својине, постоје ситуације у којима је имовина лица угрожена без да је само имовинско добро претрпело повреду. Реч је ситуацијама када је животиња предата на чување трећим лицима, од којих је побегла или који су је изгубили. У таквим случајевима може да се говори о угрожавању добробити животиње, али је са аспекта власника значајно питање губитка објекта права својине и трошкова за његов повратак. У ранијој судској пракси такви случајеви нису

[1274] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 217–219.

представљали ретке појаве. У случају одбеглог вола датог на чување, највиша судска инстанца (тада кнежевине) Србије сматрала је да за штету одговара онај који је примио туђег вола на чување и скривио то што је во утекао.[1275] Основ одговорности је била кривица, уз позивање на §§ 575 и 800 СГЗ.[1276] Питање узрочности постаје од нарочитог значаја када се побегла животиња врати или поврати, али у знатно лошијем здравственом стању, било услед напада других животиња и механичких повреда (нпр. повреда ноге коња због прерасле или испале потковице), било услед неухрањености и дехидрације.

Поред ових случајева штете, које се директно тичу повреде животиње као дела имовине њеног власника, оштећени такође има право и на накнаду штете која проистиче услед додатних трошкова које је имао јер је остао без своје животиње. Ово нарочито важи за сервисне животиње, у условима када је власник морао да предузме посебне мере ради обезбеђивања своје непокретности или ради лакшег савлађивања свакодневних активности (када је реч о особама са инвалидитетом).

Тржишна вредност животиње некада није реално мерило претрпљене штете јер одраслу животињу своди на нулу или не уважава вредност трениране животиње. Друго мерило које суд може да уважи јесте вредност коју животиња има за власника, као посебна економска вредност. Ова два мерила су у међусобном искључивом односу, не могу се сабирати. Поједини правни системи познају и афекциону вредност, односно вредност животиње за њеног власника из разлога посебне привржености.

У америчком праву важе слична мерила: тржишна вредност животиње, трошкови замене (трошкови прибављања животиње истих карактеристика и знања) и стварна економска вредност (посебна корисност животиње и улагања за њено очување). Разлике су заправо само номенклатурне. Вредност коју животиња има за власника у његовој имовинској позицији су заправо трошкови замене потребни да се нарушена имовинска позиција оштећеног врати у претходно стање, али могу изражавати и стварну економску вредност. Трошкови лечења представљају стварну штету, али служе и као показатељ стварне економске вредности животиње за власника јер су неопходни ради очувања животиње, у условима када ни тржишна вредност ни трошкови замене не изражавају вредност животиње с обзиром на њену посебну корисност власнику. С обзиром на

[1275] Одлука ОКС од 9.8.1875. године, бр. предмета 3481, наведено према М. Караникић Мирић, Одговорност за штету по Српском грађанском законику: један основ или њихова множина, у: М. Полојац, З. Мирковић, М. Ђурђевић (уред.), *Српски грађански законик – 170 година*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2014, стр. 327.

[1276] Караникић Мирић указује на дилеме поводом основа одговорности које је текст §§ 800 и 801 СГЗ уносио међу тадашњу судску праксу и правну науку. *Ibidem*, стр. 319–341.

прихваћено мерило штете, у америчком праву разликујемо два приступа одмеравања штете на животињама: према тржишној вредности (енг. fair market value approach) и према стварној вредности (енг. actual value approach, intrinsic value approach).[1277] Према ставу судске праксе у појединим савезним држава, примена метода процене стварне вредности могућа је тек онда када нема тржишне вредности.[1278]

Достизање комутативне правде истакнуто је као сврха (циљ) накнаде штете, формулисано кроз идеју повраћаја у пређашње стање.[1279] Како је накнада штете основни вид грађанскоправне заштите у оквирима одштетног права, то произилази да се одштетно право заснива на принципу комутативне правде. Мерила вредности штете настоје да изразе губитак (штету) насупрот ког треба одредити добитак (накнаду штете) ради постизања једнакости у одштетноправним односима. Тржишна вредност животиње и вредност коју животиња има за оштећеног представљају средства за достизање комутативне правде, док је афекциона вредност најјаснији пример дистрибутивне правде – ради достизања једнакости штета се одмерава на основу критеријума емотивне привржености оштећеног, али тек онда и под условом да постоји тежи степен кривице штетника. Ови критеријуми биће објашњени у наставку.

Животиња може да представља заменљиву или незаменљиву ствар, с обзиром на своја својства, односно њене посебне особине или способности. Заменљиве животиње су нпр. стока и живина на пољопривредном газдинству, пчеле, рибе у рибњаку. Незаменљивост постоји када животиња има посебне особине или способности, или када човек гаји осећање привржености према њој. Објективно незаменљиве су оне животиње чије су индивидуалне карактеристике од значаја за намену (нпр. сервисна животиња, изложбени коњ, приплодни бик, ловачки пас). Субјективно незаменљиве су оне животиње за које је власник лично везан из разлога привржености (нпр. кућни љубимац). Разликујемо ситуације када је усмрћена заменљива и незаменљива животиња. Тржишна вредност животиње, по правилу, одређује висину штете у првом случају, док у другом случају није довољно мерило. Надокнадиви трошкови лечења у случају повређене заменљиве животиње не могу да буду виши од њене тржишне вредности. Поједини

[1277] Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, Накнада нематеријалне штете у случају смрти или повреде животиње (кућног љубимца), у: М. Караникић Мирић, М. Давинић, И. Вуковић (уред.), *Животиње и право*, Београд, 2016, стр. 184–189.

[1278] Jankoski v Preiser Animal Hospital, 510 N.E.2d 1084 (Ill. App. Ct. 1987). Тужиоци су одвели свог пса на ветеринарски преглед, али је од примљене дозе анестезије преминуо. Тужбом су тражили накнаду штете због изгубљеног друштва (енг. loss of companionship). Суд је одбио тужбени захтев. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.4.2024. године).

[1279] Видети: чл. 185 ЗОО.

правни системи уређује да у случају повређене незаменљиве животиње трошкови лечења, као вид надокнадиве штете, могу да превазилазе тржишну вредност.

3.1.1.1. Тржишна вредност животиње

Тржишна вредност изражава мерљивост материјалних ствари у новцу, за који се оне могу прометати, било отуђивати, било присвајати.[1280] Назива се објективним или апстрактним мерилом јер изражава вредност коју ствар исте врсте и истог квалитета има за свакога у датом тренутку на тржишту (*pretium commune*).[1281] Стога зависи од времена и тржишта на којем се утврђује.

Животиње представљају прометно добро, робу која има своје тржиште. Промет животиња обухвата премештање између различитих сектора производње и потрошње. Фактори који утичу на тржишну вредност животиње, својим деловањем на понуду и потражњу, јесу: врста употребе животиње, раса, педигре, године старости, исхрана, посебне вештине и други.

У случају *усмрћене* животиње штета се своди на тржишну вредност по којој се животиња исте врсте и истих особина може купити на тржишту (апстрактни критеријум). Примена овог мерила није упитна када су особине животиње, значајне за упоредно утврђивање тржишне вредности, генеричког карактера, као што су раса, године старости животиње и (условно говорећи) педигре. Другим речима, свођење штете на тржишну вредност животиње није проблематично када је реч о животињи као генеричкој и заменљивој ствари (нпр. грла стоке на пољопривредном газдинству). У предмету *Soucek v. Banham*, амерички суд је нагласио ранији став да штета, која настаје у случају повреде животиње, не прелази њену тржишну вредност и одговара разлици између њене вредности пре и после повреде.[1282] Тржишна вредност може бити одређена и као договорена цена животиње ради њене продаје (конкретни критеријум), у случају када је остварење продаје спречила повреда или усмрћење животиње. Конкретни критеријум олакшава утврђивање тржишне вредности у одговарајућим условима, али замагљује границу између стварне штете и измакле добити.

[1280] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 220.
[1281] *Ibidem*, стр. 220, 311.
[1282] Soucek v. Banham, 524 N.W.2d 478, 481 (Minn.App.1995). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.3.2024. године). О овој теми видети и, Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit.*, стр. 186.

Уколико су особине животиње, значајне за упоредно утврђивање тржишне вредности, индивидуалног карактера, као што су посебне способности или вештине, тада настају специфични изазови. Вештине су резултат тренинга и међусобног прилагођавања животиње и њеног власника, те се друга животиња са таквим особинама заправо не може наћи, него је потребно да оштећени употреби своје време ради подизања новог примерка (нпр. животиње које играју у филмовима). Тржишна вредност тада није адекватно мерило јер не изражава извршена улагања.

Проблем настаје уколико одређена врста животиње постане ствар ван промета. У таквим условима, процена штете у случају повређене или усмрћене животиња постаје отежана јер, како се не може прибавити на тржишту, тако нема ни тржишну вредност, односно непроценљива је. Наведени проблем чини недостижном сврху накнаде материјалне штете (враћање у пређашње стање). Другачије је када животиња постане ствар у ограниченом промету. Иако ограничени, промет постоји, те постоји и тржишна вредност. Међутим, да би оштећени могао да прибави нову животињу исте врсте и квалитета нужно се сусреће са трошковима прибављања дозвола (нпр. увозна дозвола). Обухватом трошкова прибављања дозвола штета превазила оквире имовинског губитка који је наступио за оштећеног (јер он такве трошкове није имао). Необухватом трошкова прибављања дозвола штета не досеже оквире издатака који ће оштећени поднети да би прибавио исту врсту животиње.

У случају *повређене* животиње штета не може да се изрази кроз њену тржишну вредност. Проблем који се јавља представља прилагођену верзију већ познатог теоријског проблема „ново за старо”:[1283] ако је штета тржишна вредност животиње и власник добије накнаду у тој висини, онда се власник обогаћује јер он и даље има животињу, иако повређену, и добија накнаду у висини њене вредности. Другим речима, добија више него што износи штета. Тржишна вредност повређене животиње је ретка јер не постоји интересовање за прибављање такве животиње. Штета која настаје у виду смањења вредности животиње не може да се изрази кроз тржишну вредност јер делови животиње као живог бића немају појединачну тржишну вредност. Поред тога, у овом случају настаје и штета у виду трошкова лечења. У случају излечивих повреда привременог карактера (нпр. посекотине, сломљена нога), трошкови лечења су једини вид штете, уколико ствар није имала тржишну вредност. У случају повреда трајног карактера (нпр. одсечени удови), трошкови лечења имају карактер посебног вида штете.

[1283] Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 313, 314.

Домаћа судска пракса сличну недоумицу, када је реч о оштећењу ствари, решила је на терену накнаде штете у облику натуралне реституције: уколико поправком возила оштећења не могу бити потпуно отклоњена, оштећени има право на замену оштећеног возила новим.[1284] Применом аналогије, исто решење могуће је искористити када је реч о трајној повреди животиње као заменљиве ствари. Међутим, када је реч о животињи као незаменљивој ствари, такво решење није применљиво. Постојећа решења за случај оштећења ствари није могуће адекватно искористити за све случајеве повреде животиња, иако животиње посматрамо као ствари.

У случају телесне повреде човека, која има трајни или привремени карактер, штета која настаје тиче се последица телесне повреде; штета није сама телесна повреда, него последице које из ње происходе. Штета се јавља у облику трошкова лечења и смањених прихода услед привременог или трајног губитка радне способности. Није могуће повући паралелу између реченог и штете у случају телесних повреда животиње. Телесна повреда животиње јесте штета сама по себи јер је вредност имовинског добра којим човек располаже умањена. Проблем се јавља поводом питања мерила те штете. Трошкови лечења и евентуално губитак прихода које је животиња редовно доносила свом власнику, такође, представљају штету поводом њене повреде. Њихова економска величина није немерљива. Економска величина телесне повреде животиње трајног карактера, која је за свог власника незаменљива ствар, спорна је из разлога што оштећени и даље има животињу, али умањене вредности. Сва питања се своде на процену овог умањења: Оштећени је имао тркачког пса који је вредео 200.000 динара, па му је нога ампутирана јер га је штетник ударио аутом, те оштећени у својој имовини више нема ствар вредности 200.000 динара. Повређени пас више нема вредност као тркачки. Са таквом перспективом, штета износи 200.000 динара, што представља тржишну вредност неповређеног пса. Међутим, иако повређен, пас као ствар постоји и даље има одређену употребну вредност, што захтева процену. Штета се своди на разлику између тржишне вредности животиње пре повреде и након повреде.

3.1.1.2. Вредност коју је животиња имала за оштећеног

Тржишна вредност животиње у одређеним случајевима показује се као недовољно мерило јер не обухвата економски ефекат који њено поседовање има у

[1284] Одлука Врховног суда Србије Рев 2190/80. Наведено према: Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 314.

имовинској позицији власника. Тај економски ефекат огледа се у вредности животиње за употребу у нарочите сврхе, као и у повећању вредности осталим деловима имовине оштећеног, са којима она чини економску целину. Уважавајући тај економски ефекат, вредност животиње понекад премашује њену тржишну вредност, у којем случају говоримо о вредности коју је животиња имала за оштећеног (*pretium singulare*). Тржишна вредност се у овом упоредном односу појављује као објективна, јер се процењује на основу општих фактора на тржишту, а потоња вредност је субјективна, јер се процењује на основу фактора повезаних са имовином оштећеног.[1285]

Вредност коју је животиња имала за оштећеног по правилу је увећана тржишна вредност која у себи садржи улагања власника да би она стекла или додатно развила одређене способности или вештине. Субјективно мерило вредности или интерес је материјална вредност коју ствар има за њеног власника и заснива се на економским факторима: процени учињених улога или укупној вредности економске целине. Ово мерило је посебно применљиво када је реч о повреди или усмрћењу сервисних животиња, које су трениране да пруже одређену услугу (нпр. чување непокретности, вођење стада, помагање особи са инвалидитетом и слично). Тако, када је пас чувар убијен или трајно повређен, штета обухвата вредност пса и трошкове свих обука и тренинга.[1286] Сервисне животиње имају ову посебну вредност јер захтевају дуготрајну специјализовану обуку за одређени вид активности и временом њихова вредност за власника расте услед усклађености заједничких активности (дуготрајна употреба).

У предмету *McDonald v. Ohio State University Veterinary Hospital*, суд је досудио накнаду штете у износу од 5.000 америчких долара власнику чији је пас остао парализован након неуспешне операције. Суд је уважио да је власник уложио много времена и новца да обучи пса, на којег се ослањао ради безбедности у кући, као и губитак потенцијалне зараде за упаривање паса ради узгоја (изгубљена добит, о томе у наставку).[1287] Процена висине штете коју је суд досудио није одређена ни тржишном вредношћу пса ни трошковима његовог лечења, но проценом вредности коју је пас имао у имовинској позицији власника. У наведеном предмету суд је био става да сентименталност није елемент за утврђивање штете настале повредом животиње, али да

[1285] У литератури ово мерило још се означава као нарочита вредност ствари – M. Vuković, *Obvezno pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1956, str. 66; односно као посебна вредност или интерес – Ј. Радишић, Разграничење имовинске и неимовинске штете, стр. 13.
[1286] Видети: § 44-17-403 of the Tennessee Code, Title 44 Animals and Animal Husbandry.
[1287] McDonald v. Ohio State University Veterinary Hospital, 644 N.E.2d 750 (Ohio Ct. Claims 1994). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

тржишна вредност не изражава на адекватан начин имовински значај пса за његовог власника. Суд је улоге власника у тренинг и такмичења животиње сматрао одлучним чињеницама, поред његовог педигреа, за процену вредности животиње. Приступ стварне вредности животиње у америчком праву развијен је прилагођавањем мерила за процену штете: мерило није цена животиње исте врсте на тржишту, већ цена плаћена да би власник добио животињу одговарајућих квалитета. Стварна вредност животиње тако обухвата, поред тржишне вредности (ако је животиња има) и трошкове имунизације, кастрације, тренинга и слично.[1288]

Вредност коју животиња има за оштећеног карактеристична је за случајеве када животиња заједно са другим стварима чини економску целину. Пример су два пса дресирана за акробације у циркусу: штета која настане услед усмрћења једног пса не своди се на његову тржишну вредност јер и други пас, који је био навикнут на свог друга у акробацијама, сада вреди мање.[1289] Ово је последица општег правила да штета у случају уништене или оштећене ствари обухвата и смањење вредности других ствари које су са уништеном или оштећеном биле функционално повезане.[1290]

У домаћем праву, чл. 189 ст. 4 ЗОО регулише да, ако је оштећеникова ствар уништена или оштећена умишљајним кривичним делом, суд може да одреди висину накнаде штете према вредности коју је та ствар имала за оштећеног.[1291] Наведена одредба била је предмет различитих тумачења, да ли је реч о субјективном мерилу материјалне штете или о афекционој вредности као моралној штети.[1292] Поједини аутори суздржавали су се од опредељења природе овог мерила.[1293] Имајући у виду систематизацију овог

[1288] Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit*., стр. 189.

[1289] Наведено према: Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 312.

[1290] Ј. Радишић, Разграничење имовинске и неимовинске штете, стр. 13. М. Караникић Мирић, Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника, *Crimen,* vol. 2, бр. 1, Београд, 2011, стр. 78.

[1291] Преднацрт садржи предлог исте одредбе, чиме се не решавају недоумице истакнуте у правној теорији. Видети: чл. 335 ст. 2 Преднацрта, и упоредити М. Караникић Мирић, Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника, стр. 77–79.

[1292] Став да је реч субјективном мерилу материјалне штете заступају Караникић Мирић, Радишић и Константиновић. Став да је реч о афекционој вредности ствари заступају Антић, Лоза и Ђорђевић. Детаљну анализу ставова наведених аутора приказује М. Караникић Мирић, Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника, стр. 74, 75. Видети и, Р. Миленковић, Накнада штете у случају смрти или повреде кућног љубимца, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, бр. 10, 2015, стр. 533, 534. Расправа траје и даље. Радуловић припада групи ауторима који се залажу да чл. 189 ст. 4 прописује одмеравање штете према афекционој вредности. С. Радуловић, (Правни) Статус кућних љубимаца и посебна афекција према њима, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 89, 2020, стр. 340.

[1293] Примера ради, Цигој о правилу из чл. 189 ст. 4 ЗОО каже следеће: „При томе је интересантно да закон тај очигледан случај субјективне штете, који може имати карактеристике не само имовинске, већ и неимовинске штете, сврстава у одсек који говори о материјалној штети.” Аутор јасно указује да ова штета

правила (у оквиру одељка Обим накнаде материјалне штете) и ограничени појам нематеријалне штете у домаћем праву (страх, физички болови и душевни болови услед законом побројаних повреда), приклањамо се ставу да наведена одредба садржи субјективно мерило материјалне штете.[1294]

Имајући у виду услов умишљајног извршења кривичног дела, примена субјективног мерила накнаде штете суочена је са значајним ограничењима. Прво, мали је број кривичних дела чији је објекат радње животиња.[1295] Друго, чак и када животиња буде повређена приликом извршења кривичног дела чији објекат радње није сама животиња (нпр. приликом саобраћајне несреће или подметањем пожара), нужно је да постоји умишљај као степен кривице. Треће, како кривична дела могу извршити само људи, то су из домена примене субјективног мерила накнаде штете издвојени сви случајеви неподстакнутог сукоба две животиње. Станковић и Караникић Мирић указују да примена субјективног мерила накнаде штете не треба да буде ограничена наведеним условом умишљајног извршења кривичног дела, а имајући у виду опште начело потпуне (интегралне) накнаде штете.[1296]

3.1.1.3. Прописана вредност животиње

У домаћем праву за штету проузроковану на дивљачи накнада се одређује према прописаним вредностима сваке појединачне врсте дивљачи. Ове вредности утврђују се правилником, који доноси министар надлежан за послове ловства. Мерило вредности овог вида материјалне штете није, дакле, тржишна вредност дивљачи, но њена

може бити нематеријална и тој констатацији супротставља систематизацију закона. Цигој, Члан 184, у: Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, стр. 536.

[1294] Афекциона вредност регулисана је у § 1311 ABGB. Због сличности квалификованог облика кривице у § 1311 ABGB и чл. 189 ст. 4 ЗОО, развијен је став да и српско право регулише афекциону вредност. Међутим, аустријска норма изричито прописује накнаду штете према вредности из посебне или личне наклоности (нем. Werth der besonderen Vorliebe). Домаћа норма не садржи слично упућивање на емоционални однос оштећеног према уништеној или оштећеној ствари. Видети више: О. Станковић, Новчана накнада неимовинске штете, у: О. Станковић, *Накнада штете*, приредио З. Ивошевић, Номос, Београд, 1998, стр. 135. Ј. Радишић, Разграничење имовинске и неимовинске штете, стр. 14. М. Караникић Мирић, Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника, стр. 75.

[1295] Примера ради, у току 2023. године због кривичног дела убијање и злостављање животиња из чл. 269 КЗ било је пријављено 162 лица, а укупно предмета у раду (заједно са нерешеним пријавама из претходног периода) било је 278. Од тог броја, одбачене су пријаве против 115 лица (41%), подигнути су оптужни акти против 34 лица (12%), док је преостали број предмета остао нерешен (47%, пренос у следећу календарску годину). Видети: Врховно јавно тужилаштво, Рад јавних тужилаштава на сузбијању криминалитета и заштити уставности и законитости у 2023. години, Београд, 2024, стр. 50.

[1296] О. Станковић, Новчана накнада неимовинске штете, стр. 135. М. Караникић Мирић, Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника, стр. 78, 79.

прописана вредност.[1297] Наиме, ЗОО уређује да се висина накнаде штете утврђује према ценама у време доношења пресуде, осим када закон прописује што друго.[1298]

Мерило вредности повређене или усмрћене дивљачи одређује Закон о дивљачи и ловству. Лице које лови дивљач на начин супротан одредбама овог закона или је на други начин уништава одговорно је за незаконити лов (прекршајноправна одговорност, односно одговорност за привредне преступе када је реч о правним лицима) и за штету која настане на дивљачи (грађанскоправна одговорност). Висину накнаде штете одређује министар надлежан за послове ловства у споразуму са министром надлежним за послове заштите животне средине.[1299]

Посебним правилником су прописане мере за спречавање штете на дивљачи, у ловиштима и током жетви и кошења.[1300] У случају штете на дивљачи, лице које обавља ловочуварске послове у ловишту дужно је да без одлагања обавести ловног инспектора.[1301] За разлику од претходно важећег правилника из 2006. године, нови не садржи вредносно одређење штете на дивљачи.[1302] Према ранијем правилнику, вредност сваке врсте дивљачи је била исказана новчано, а за трофејну дивљач важили су стандарди Међународног савета за лов и заштиту дивљачи. У недостатку нових прописа, судови и даље примењују наведени правилник из 2006. године.[1303] Примена овог правилника ограничена је на случајеве противзаконитог лова или када је на други начин уништена дивљач. Дакле, случајеви повреде дивљачи нису обухваћени. Према судској пракси,

---

[1297] Пресуда Врховног касационог суда Рев 3086/2018 од 7.8.2020. године: „Супротно ревизијским наводима, висина накнаде настале штете и измакле добити не утврђује се према тржишним ценама у време настанка штете, већ према одредбама наведеног Правилника о висини штете за противзаконито уловљену дивљач или на други начин уништену дивљач, којим је одређена висина штете за ловостајем заштићену дивљач." Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 20.2.2024. године).

[1298] Видети: чл. 189 ЗОО.

[1299] Видети: чл. 91 ЗДЛ.

[1300] Видети: чл. 5–7 Правилника о мерама за спречавање штете од дивљачи и штете на дивљачи и поступку и начину утврђивања штете.

[1301] Видети: чл. 9 Правилника о мерама за спречавање штете од дивљачи и штете на дивљачи и поступку и начину утврђивања штете.

[1302] Правилник о висини штете за противзаконито уловљену дивљач или на други начин уништену дивљач, „Сл. гласник РС", бр. 60/2006. Истичемо да је реч о раније важећем правилнику јер је реч о општем акту, донетом на основу раније важећег закона из 1993. године. Посебан правилник о висини штете на дивљачи није донет након ступања на снагу Закона о дивљачи и ловству из 2010. године. Према чл. 112 наведеног закона, као прелазна одредба, прописано је да ће прописи за спровођење овог закона бити донети у року од годину дана од дана ступања на снагу овог закона, што није учињено.

[1303] Пресуда Врховног касационог суда Рев 3086/2018 од 7.8.2020. године. Тужени је на свом пољопривредном земљишту током 2014. и 2015. године оставио отров за глодаре, што представља дозвољену агротехничку меру тровање глодара. Међутим, услед неуклањања остатака отровних супстанци са земљишта, дивљач из ловишта тужиоца (корисника ловишта) се отровала. Суд је утврдио одговорност туженог и обавезао га да тужиоцу надокнади штету, у складу са Правилником о висини штете за противзаконито уловљену дивљач или на други начин уништену дивљач из 2006. године. Нарочито је значајно да суд изричито указује да је реч о раније важећем правилнику, али износ накнаде штете ипак утврђује на основу њега.

правилник се не примењује ни на случајеве усмрћења дивљачи на јавном путу када је до судара животиње са возилом дошло услед непредвидљиве радње саме дивљачи.[1304]

Законско правило да се штета одређује према ценама у време пресуђења представља израз начела монетарног ревалоризма и омогућава прилагођавање накнаде штете (дакле, грађанскоправне заштите) променама вредности новца од тренутка проузроковања штете до тренутка пресуђења. Одмеравање накнаде штете према прописаним ценама (вредности) не остварује ту сврху. Напротив, прописана вредност настоји да очува одређену вредносну позицију у времену. На тај начин, накнада штете према прописаној вредности представља израз начела монетарног номинализма. То није супротно ЗОО, али је проблематично када је правилник који прописује вредности дивљачи стар скоро две деценије. Из овог разлога, постоји значајна разлика између трофејне вредности дивљачи у тренутку проузроковања штете и правилником прописане вредности.[1305] Трофејна вредност дивљачи је изражена у ЦИЦ трофејним поенима и одређена од стране Међународног савета за лов и дивљач (енг. International Council for Game and Wildlife).[1306] Вредности дивљачи у правилнику јесу утврђене у зависности од ЦИЦ трофејних поена (колико трофејних поена свака дивљач носи), али је сама вредност животиње утврђена множењем ЦИЦ поена са одређеним бројем новчаних јединица, према одлуци министра израженој у правилнику. Трофејни поени дивљачи су јединствени и важе свуда једнако, али разлику у вредности дивљачи ствара број новчаних јединица који се множи са овим поенима и куповна снага валуте у коју се вредност дивљачи претвара.

Изостанак новог правилника, усвојеног на основу Закона о дивљачи и ловству из 2010. године, ускратило нас је за судски став поводом односа између формалне важности посебних правних прописа и материјалних норми ЗОО. Висина накнаде штете се утврђује према ценама *у време доношења пресуде*, осим када закон прописује другачије. Уколико је између проузроковања штете и пресуђења донет нов правилник, или је

[1304] Пресуда Апелационог суда у Нишу Гж 413/2022 од 12.5.2022. године. На јавном путу срнаћ је излетео испред аутомобила у покрету, те је услед судара настала штета на возилу, а срндаћ је угинуо. Возач аутомобила тужио је ловачко удружење за накнаду штете на аутомобилу, а ловачко удружење истакло је противтужбени захтев за накнаду штете на срнаћу. Суд је усвојио тужбени захтев и одбио противтужбени захтев. Доступно на: http://www.ni.ap.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 20.2.2024. године).

[1305] Пресуда Апелационог суда у Нишу Гж 413/2022 од 12.5.2022. године. Вештак за област шумарства и ловства у свом налазу и мишљењу из 2017. године одредио је трофејну вредност усмрћеног срндаћа на 23.400 динара. Према Правилнику о висини штете за противзаконито уловљену дивљач и на други начин уништену дивљач из 2006. године, вредност срндаћа је 500.000 динара.

[1306] Међународна организација образована 1930. године, коју чине 29 држава чланица и преко 2.000 појединачних чланова. Има статус посматрача при Уједињеним нацијама. Више о томе на: https://cic-wildlife.org/ (приступ на дан 20.2.2024. године).

изменама постојећег правилника извршена ревалоризација вредности дивљачи, поставља се питање према којој вредности треба одредити накнаду штете. Могућа су два решења. Прво, да се примењује прописана вредност према правилнику у време проузроковања штете. Друго, да се примењује прописана вредност према правилнику у време пресуђења. Сматрамо да је друго решење сврсисходније.

Исто мерило прописане вредности животиње примењује се и у случају повреде или смрти заштићених или строго заштићених дивљих врста. Закон о заштити природе прописује да се висина ове штете утврђује према одштетном ценовнику који утврђује министар надлежан за послове заштите животне средине у споразуму са министром надлежним за послове шумарства.[1307] Остварена средства од накнаде штете представљају приход републичког, односно покрајинског буџета и користе се за очување и унапређење заштићеног подручја.

3.1.1.4. Трошкови лечења животиње

Стварна штета коју власници животиње трпе у случају њене повреде, осим умањења вредности своје имовине, јавља се и у виду трошкова лечења. О којим трошковима је реч произлази из искуства живота и аналогије са трошковима лечења човека, који су према ставу судске праксе надокнадиви. То су ветеринарски трошкови поводом предузетих прегледа ради пружања помоћи (укључујући лечење и боравак код ветеринара), трошкови транспорта ради пружања ветеринарских услуга, трошкови лекова и трошкови набавке других медицинских средстава.[1308]

Власници животиња (лица одговорна за њу) из разлога корисности, емотивне везаности или принципијелног вредновања сваког облика живота одлучују се да у случају њене повреде уложе средства потребна за адекватну ветеринарску помоћ и негу. Појам адекватне помоћи и неге није одређен чисто објективним мерилом, као степен помоћи и неге који је разумно и уобичајено потребан како би животиња наставила живот или живот одређеног квалитета. У појединим случајевима субјективно мерило постаје одлучујуће, као степен помоћи и неге који су власници жељни да пруже животињи. Висина накнаде штете постаје упитна у условима неподударности ова два мерила, имајући у виду озбиљност повреде, старост или опште здравствено стање животиње.

[1307] Видети: чл. 66 ст. 3 Закона о заштити природе.
[1308] Р. Миленковић, *op. cit.*, стр. 528. M. Michel, *op. cit.*, p. 420.

Када је реч о поправци ствари, трошкови поправке се надокнађују у износу који је потребан да се ствар доведе у стање пре оштећења, али до максималног износа у висини њене тржишне вредности.[1309] Када је реч о лечењу животиње, извиру два питања. Прво, да ли је тржишна вредност животиње оправдано ограничење накнаде. Друго, да ли је накнада оправдана и у погледу трошкова лечења чија сврха није била да се животиња доведе у стање пре оштећења (јер то у појединим случајевима није могуће), него спашавање живота и олакшавање обављања основних активности у будућности. Судска пракса нужно је разматрала питања оправданости и висине ових трошкова. У појединим државама законодавци су приступили регулисању овог облика штете.

Изменама из 1990. године немачки законодавац регулисао је право власника повређене животиње на накнаду трошкова лечења, наглашавајући да они нису несразмерни само зато што превазилазе вредност животиње.[1310] Наведено је део правила да оштећени има право на новчану накнаду за оштећење ствари уколико би реституција (поправка) била могућа само уз несразмерне издатке. Из реченог следе два закључка. Први, да је право на накнаду ограничено на разумне или оправдане трошкове, при чему критеријум процене укључује и тржишну вредност животиње. Други, да трошкови нису неразумни или неоправдани само зато што су несразмерни тржишној вредности. Тако, немачки судови су признавали накнаду трошкова лечења мачке која нема тржишну вредност.[1311] Суд је посебно нагласио да мора да постоји горња граница за накнаду трошкова лечења животиње, преко које су настали медицински трошкови несразмерни и стога не морају бити надокнађени. Горњу границу утврђује суд на основу процене свих околности случаја: изгледа за успешност лечења, година старости животиње и степена кривице штетника, укључујући индивидуални однос власника са животињом и одговорност човека за добробит животиње, али водећи рачуна о сразмерности трошкова у односу на тржишну вредност животиње.[1312]

[1309] Р. Миленковић, *op. cit.*, стр. 528, 529.

[1310] Видети: § 251 Abs. 2 BGB, који гласи (незван. превод): *Одговорно лице може да надокнади штету оштећеном у новчаном облику ако је поправка ствари могућа само уз несразмерне трошкове. Трошкови настали у лечењу повређене животиње нису несразмерни само зато што значајно превазилазе њену вредност*. Измене су учињене на основу Gesetz zur Verbesserung der Rechtsstellung des Tieres vom 20.08.1990, BGBl I 1762.

[1311] LG Bielefeld 22 S 13/97 am 15. Mai 1997. Иако је власник потрошио више од 7.000 (тадашњих) немачких марака на лечење повређене мачке, која нема тржишну вредност (другим речима, тржишна вредност је једнака нули), суд је накнаду признао у висини од 3.000 немачких марака. Доступно на: https://dejure.org/ (приступ на дан 20.10.2024. године).

[1312] BGH VI ZR 23/15 – LG Oldenburg. Суд је границу сразмерности трошкова лечења одредио као троструки износ годишњих трошкова држања животиње. Трошкове држања животиње суд је сагледао као критеријум колико оштећеном вреди животиња, из ког разлога те трошкове предузима на себе. Доступно на: https://dejure.org/ (приступ на дан 20.10.2024. године).

Швајцарски законодавац изменама из 2002. године регулисао је право власника на накнаду трошкова лечења кућног љубимца чак и ако превазилазе његову вредност.[1313] Сличност са немачким решењем, иако евидентна, престаје када је реч о правној класификацији животиња. У немачком праву накнада трошкова лечења преко тржишне вредности животиње није условљена употребом животиње у нарочите сврхе. У швајцарском праву ова могућност је изричито резервисана само за кућне љубимце, односно за животиње које се држе у кући (нем. Tieren im häuslichen Bereich), не и за животиње које се користе ради остваривања прихода (нем. Tieren zu Vermögens- oder Erwerbszwecken gehalten werden).[1314] Посебно је било значајно питање да ли држање животиња ван куће допушта класификовање животиње као кућног љубимца, у смислу услова „животиње које се држе у кући". Суд је усвојио став да, поред географске димензије држања животиња у близини куће, значајније је сагледавање постојања блиске везе између човека и животиње, која се очитује у учесталости контакта; дакле, класификовање животиње као кућног љубимца зависи и од временске димензије контакта држаоца са животињом, вредности животиње и природе њиховог односа.[1315]

Приликом одлучивања о накнади штете у виду трошкова лечења суд нарочито узима у обзир и емотивну вредност животиње за њеног власника или чланове његове породице.[1316] Околности које су од значаја за процену висине накнаде јесу вероватноћа опоравка у односу на медицинске трошкове, старост и очекивани животни век животиње, као и њено претходно здравствено стање.[1317] У судској пракси развија се стандард

[1313] Видети: Art. 42 Abs. 3 OR, који гласи (незван. превод): *За животиње које се држе у кући, а не ради остваривања прихода, трошкови лечења могу да се накнаде до одговарајуће висине, чак и када превазилазе вредност животиње.* Измене су ступиле на снагу 2003. године.

[1314] BGE 143 III 646. У саобраћајној несрећи повређен је коњ, којег је тужиља превозила у приколици. Тужиља и њен муж нису имали своју шталу, па су коња држали у штали шест километара удаљеној од њихове куће, на пар минута вожње, при чему су дневну бригу о коњу водили тужиља и њен муж, а не запослени у штали, како је било уобичајено. Тужиља је користила коња за јахање. Окружни суд на основу таквих чињеница определио је употребу коња као „држање у кући". Кантонални суд сматрао је да држање коња у штали на шест километара удаљености од куће не може да се сматра „држањем у кући". Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

[1315] BGE 143 III 646. Савезни суд цитира мишљења различитих аутора која физичка удаљеност од куће је прихватљива у оквиру услова држања животиња у кући (непосредна близина куће, неколико корака удаљености од куће). Потом упућује на став да је временска димензија учесталости контакта важнија од географске удаљености објекта где је животиња смештена од куће у којој власници живе. На основу холистичког приступа, водећи се језичким, историјским и циљним тумачењем одредби закона, суд је заузео став да није могуће искључити коња из одређења као животиње која се држи у кући само зато што се држи у штали, било одмах до куће или у близини куће, уколико власници одржавају дневни контакт и брину се о њему као да је животиња која живи у кући. Уколико би се учинило другачије, суд је истакао, коњи никада не би могли бити обухваћени § 42 (3) OR јер се коњи не држе у кући, а имајући у виду блиску везу човека и коња такав став није лако прихватити.

[1316] BGE 143 III 646.

[1317] P. Krepper, Affektionswert-Ersatz bei Haustieren, *Allgemeine Juristische Praxis*, No. 6, 2008, p. 706.

разумног власника ради утврђивања појма разумних трошкова лечења: то су они трошкови које би предузео разумни власник у истој позицији као и оштећени-тужилац.[1318] Развој оваквог стандарда истовремено омогућава остваривање принципа да накнада штете не може довести оштећеног у бољи положај него што је био пре проузроковања штете, односно да га не може обогатити.[1319] Уколико оштећени не би предузео одређене трошкове лечења јер не рачуна на њихов повраћај од стране штетника (одговорног лица), тада надокнада таквих трошкова представља богаћење оштећеног. Оштећени има право на накнаду трошкова лечења иако је животиња преминула услед претрпљених повреда, аналогно праву на накнаду трошкова лечења у случају смрти блиског лица.[1320]

У случају повреде животиње која се користи ради остваривања прихода, власник има право на накнаду разумних трошкова лечења. Схватајући ове трошкове као начин „поправке" животиње, односно исправљања штетних последица, њихова висина је ограничена вредношћу саме животиње. Уколико су трошкови лечења (поправка) несразмерни вредности животиње (замена), штетник дугује надокнаду штете у висини вредности животиње.[1321] Решење које прави разлику између категорија животиња критиковано је јер је изменама закона требало допринети заштити достојанства животиња, у складу са уставном гаранцијом, и побољшању њиховог правног третмана.[1322] Разликовање између кућних животиња и животиња које служе остваривању прихода чини да лечење потоњих буде непримерено и економски неисплативо улагање, због чега заштита њиховог живота и добробити остаје изван законских оквира.

У аустријском праву регулисано је право на накнаду трошкова лечења иако превазилазе вредност животиње, уколико би у истој ситуацији разумни држалац животиње предузео исте трошкове.[1323] Аустријски законодавац прописао је правни стандард разумног држаоца животиње (нем. verständiger Tierhalter), а судска пракса га развија када процењује оправдане трошкове лечења животиње.[1324] Као и у немачком

[1318] M. Michel, E. Schneider Kayasseh, *op. cit.*, p. 23. M. Michel, *op. cit.*, p. 421.
[1319] P. Krepper, *op. cit.*, p. 706.
[1320] *Ibidem*.
[1321] M. Michel, E. Schneider Kayasseh, *op. cit.*, pp. 21, 22.
[1322] M. Michel, *op. cit.*, p. 411.
[1323] Видети: § 1332a ABGB, који гласи (незван. превод): *Ако је животиња повређена, трошкови њеног лечења или покушаја лечења надокнађују се иако превазилазе вредност животиње, под условом да би разуман држалац животиње у положају оштећеног сносио те трошкове.*
[1324] OGH 2012-8-12 1 R 127/12z. Суд је нашао да би разумни власник кућног љубимца потрошио износ пет пута већи од вредности пса за његово лечење, имајући у виду старост животиње и трошкове лечења који обично настају за „породичног пса". Пас је имао тржишну вредност од 950 евра, досуђења је накнада

праву, примена наведене норме није ограничена правном класификацијом животиња. Међутим, иако законодавац такав услов не прописује, у теорији је развијен став да се наведено правило односи само на кућне љубимце.[1325] Стандард понашања разумног држаоца обухвата трошкове лечења животиње само до висине њене вредности, када је реч о животињи на пољопривредном газдинству, са којом иначе не постоји емотивна веза.[1326] Уколико се животиња посматра као ресурс, као ствар, разумно је трошкове поправке ограничити на трошкове набавке нове ствари. То је и логични основ правила о надокнади трошкова поправке ствари до висине вредности ствари. Када човек развије емотивну везу са животињом, зато што то више није ствар, већ биће које му је битно, издвајање новчаних средстава за њено лечење није неразумно само зато што превазилази вредност животиње.[1327]

Предлог измена аустријског одштетног права ове недоумице оставља по страни. Предлог измена регулише накнаду трошкова поправке ствари, као посебан вид штете, и наглашава да оштећени има право на накнаду трошкова поправке који правазилазе тржишну вредност ствари.[1328] Граница надокнаде трошкове јесте постављена у виду стандарда разумне особе која предузима трошкове, при чему се нарочито води рачуна о нематеријалним интересима оштећеног. Предлог измена примену наведеног правила проширује на повреду и усмрћење *животиње*, без одређивања категорије кућног љубимца. Нужно је да постоји посебна корисност (материјални интерес) или емотивна везаност (нематеријални интерес) због чега власник улаже у лечење своје животиње. Ово из разлога јер је у оквиру стандарда разумне особе да предузима трошкове лечења животиње која му је посебно корисна, иако ти трошкови превазилазе њену вредност. Када је реч о нематеријалном интересу, предлог измена га непосредно прописује.

штете у виду трошкова лечења у износу од скоро 4.750 евра. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 20.10.2024. године).

[1325] Извештај Правног комитета (нем. Justizausschuss) аустријског Парламента поводом измена закона спроведених 1988. године садржао је објашњење стандарда разумног држаоца животиње, наводећи да би разумни држалац потрошио на лечење животиње само онолико колико износи њена вредност, када је реч о животињи на пољопривредном газдинству. Из тога следи да би за лечење кућног љубимца, са којим постоји емотивна веза, разумни држалац потрошио и више од његове вредности.

[1326] OGH 2001-5-10 8 Ob 93/01m. Тужилац је тражио трошкове лечења свог ловачког пса са педигреом, којег је користио за парење. Тужени је оспорио износ трошкова јер је реч о ловачком псу. Суд је заузео став да таква употреба животиње не искључује постојање емотивне везе власника са његовом животињом. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 20.10.2024. године).

[1327] OGH 2017-6-27 10 Ob 29/16m. Тужилац је купио штене од тужене одгајивачнице, али је пас имао здравствене проблеме због чега је лечење било неопходно. У тренутку подизања тужбе пас је имао девет месеци, што значи да је пас био код тужиоца краће од овог времена. Тужилац је тужио одгајивачницу за накнаду трошкова лечења пса, у износу који осам пута премашује вредност пса, а суд није нашао да је такав захтев неприхватљив. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.10.2024. године).

[1328] Видети: § 1324 (2) of the Austrian Draft Proposal from 2007, наведено према H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, p. 338.

У аустријској судској пракси настало је занимљиво спорно питање да ли су оправдани трошкови лечења у случају озбиљне повреде животиње, која се више не може користити у раније сврхе (нпр. тркачки коњ), а имајући у виду могућност еутаназије. У предметима где је власник повређене животиње тражио накнаду значајног износа трошкова лечења, тужени штетник је оспорио оправданост тих трошкова, имајући у виду да је повреда била такве природе да је јасно да се здравствено стање животиње не може обновити, а трошкови еутаназије су знатно нижи од трошкова лечења. Другим речима, оспорено је да би разумни власник предузео те значајне трошкове лечења. Заузет је став да у случајевима када је животиња повређена без икаквих изгледа за опоравак, те више не обезбеђује користи због којих ју је власник набавио, ништа не спречава власника животиње да одржи животињу у животу, а из разлога емотивне привржености животињи.[1329] Следи да су трошкови оправдани, иако су са аспекта обнове користи којима је животиња служила били „узалудни". Разумни власник би предузео такве трошкове јер је дужан да се стара о животињи, према Закону о добробити животиња.[1330]

Америчка судска пракса такође се бавила питањем накнаде трошкова лечења животиње који превазилазе вредност животиње. У предмету *Leith v. Frost*, власници повређеног јазавичара тражили су надокнаду трошкова лечења и трошкова пута до клинике током три дана колико је био задржан на лечењу, који двадесет пута превазилазе његову вредност.[1331] Првостепени суд досудио је тужиоцима накнаду у висини тржишне вредности пса, према процени професионалног одгајивача. Другостепени суд заузео је другачији став. Прво је истакао да је упитна процена тржишне вредности пса јер је мало вероватно да би неко платио 200 америчких долара за седмогодишњег јазавичара. Потом је упоредио пса са породичним наслеђем и констатовао да он као такав за тужиоце има непроценљиву вредност. На крају је суд истакао да плаћени трошкови лечења и трошкови пута показују колико власници вреднују свог пса у конкретној ситуацији и да треба да

[1329] OGH 2020-3-25 6 Ob 177/19a. Туженом је био поверен коњ ради превоза и старања, за које време је претрпео повреде и било је јасно да више неће моћи да учествује на тркама. Тужиља је наставила да плаћа смештај у изнајмљеној штали и трошкове ветеринара, што је са трошковима превоза укупно износило скоро 12.800 евра. Тужени је истакао да наведени трошкови нису били оправдани јер је тужиља могла да еутанизира коња, у складу са Законом о добробити животиња. Заузети правни став носи број RS0110774. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 20.10.2024. године).

[1330] Видети: § 15 TSchG AUT.

[1331] Leith v. Frost, 899 N.E.2d 635 (Ill. Ct. App. 2008). Током 2006. године јазавичар Моли била је нападнута док је била у ограђеном дворишту својих власника, од стране комшијског сибирског хаскија. Сва три дана колико је Моли била у ветеринарској клиници у другом граду, ради операција и постоперативног лечења, власници су је посећивали. Трошкови пута и лечења износили су око 4.700 америчких долара. Тужиоци су подигли кредит ради њиховог подмирења, а потом тужбом тражили њихову надокнаду од власника пса нападача. Првостепени суд је досудио накнаду од 200 долара, а у другостепеном поступку суд је усвојио тужбени захтев у потпуности. Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

буду обештећени у том износу. Другостепени суд је трошкове лечења и трошкове пута досудио као стварну штету власницима, али се није упустио у расправу да ли су ови трошкови били објективно неопходни или субјективно жељени. На пример, да ли су трошкови пута до клинике, за сва три дана док се пас налазио на лечењу, били неопходни. Или, да ли су све извршене операције биле нужне за одраслог пса, на половини свог животног века (груба процена је да јазавичари живе од 12 до 16 година). Одлука за предузимање овако високог износа трошкова лечења и трошкова пута била је вођена субјективним интересима, који се заснивају на осећају породичне повезаности власника и животиње (подизање кредита ради лечења кућног љубимца није уобичајена појава). Амерички суд је уважио субјективно мерило приликом процене трошкова адекватне неге повређене животиње.

У предмету *Burgess v. Shampooch Pet Industries*, суд је досудио штету у висини трошкова лечења због ишчашења кука пса приликом шишања од стране унајмљеног професионалца: трошкови операције и лекова за ублажавање болова за време опоравка.[1332] Суд је тада изразио јасан став да, када лична имовина нема тржишну вредност, чињенице значајне за утврђивање висине штете постају првобитна вредност ствари, трошкови поправке, трошкови губитка употребе и очекиваних користи, као и посебна вредност коју власник даје стварима и трошкови замене ствари. Притом, посебно је истакнуто да трошкови поправке у случају повреде животиње обухватају разумне и уобичајене трошкове ветеринарског лечења.

У домаћем праву питање трошкова лечења животиње је скромно разматрано. Након накнаде штете оштећени не сме да буде ни у бољој ни у горој ситуацији неголи пре штетног догађаја. Стога уколико је због штетног догађаја настало умањење имовинских средстава оштећеног на име трошкова лечења животиње, оправдано је надокнадити трошкове који због штетног догађаја не би настали.[1333] Власник не може да набави новог кућног љубимца ради замене постојећег јер је он незаменљив свом власнику. У случају повреде кућног љубимца, једини начин за повратак у пређашње стање јесте путем лечења.

Признавање трошкова лечења животиње треба свести на услов разумних трошкова. Трошкови лечења су разумни уколико су учињени ради предузимања

[1332] Burgess v. Shampooch Pet Industries, 131 P.3d 1248 (Kan. Ct. App. 2006). Пас је био тринаест година стар, те је његова тржишна вредност била веома мала. Међутим, суд је уважавањем трошкова лечења определио накнаду штете у износу од 1.309 америчких долара. Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 20.11.2023. године).
[1333] Р. Миленковић, *op. cit*., стр. 530.

медицинских метода који дају реалне изгледе за излечење, односно уколико се ради о уобичајеним медицинским поступцима за одређену врсту повреде.[1334] Објективно мерило разумних трошкова обухвата реалне изгледе за излечење и уобичајене медицинске поступке. Међутим, када је реч о кућним љубимцима, чија се основна вредност за власника своди на емотивну, треба уважити и субјективно мерило разумних трошкова. Такво мерило уважава емотивну везу између човека и животиње због које би човек желео да плати уобичајене поступке који у датим условима озбиљности повреде пружају мале изгледе за излечење. Притом, субјективно мерило је независно од имовинске позиције власника животиње. Није од значаја да ли су предузети медицински методи резултовали излечењем или је здравствено стање животиње остало непромењено (повреде нису отклоњене). Додатно, трошкови покушаја пружања помоћи треба да буду надокнађени без обзира на то да ли је крајњи резултат повреде била смрт животиње или не, уколико каузални ланац није прекинут.

Питање трошкова козметичких операција животиње не разматрамо јер су забрањене Законом о добробити животиња.[1335] Закон забрањује интервенције на животињама које се не предузимају ради лечења или побољшања здравственог стања (нпр. ради прикривања телесних мана и старости). Чак и уколико су телесне мане настале као последица штетног догађаја за које је друго лице одговорно, власник животиње не може да тражи надокнаду трошкова интервенције зарад прикривања тих телесних мана. Како такви медицински захвати нису законом дозвољени, њихова надокнада није могућа.

3.1.2. Измакла добит

Повреда или губитак животиње може да води (привременом или трајном) губитку очекиваних прихода. Одлучујући услов представља правни стандард редовно очекиваних прихода, које животиња доноси свом власнику. Најчешће је реч о расним животињама за расплод или парење (бикови, коњи, пси, мачке). Од значаја је да ли је животиња фактички служила овој сврси и да ли је њен власник остваривао приходе, није неопходно постојање познатог породичног стабла животиње.

У поменутом предмету *McDonald v. Ohio State University Veterinary Hospital*, суд је приликом досуђивања накнаде штете уважио и власников губитак потенцијалне зараде

[1334] Р. Миленковић, *op. cit.*, стр. 530.
[1335] Видети: чл. 14 ЗДЖ.

за упаривање паса ради узгоја.[1336] Имајући у виду педигре пса, његове године старости (осам година), уобичајени животни век немачких овчара (дванаест година) и дотадашње приходе од парења (350–500 америчких долара по штенету), суд је утврдио да је пас могао још четири године да доноси приходе свом власнику. Разматрајући услов очекиваних прихода у редовним околностима, суд није дао на значају чињеници да је пас само неколико пута, спорадично, био плаћен за парење током својих осам година живота. Другим речима, на основу чињенице да пас није искључиво и редовно био употребљаван за парење, суд није одлучио да право на накнаду измакле користи не постоји. Напротив, суд је утврдио да је власник пса имао очекивање могуће користи. Чињеница претходних парења јесте била део економске процене очекиваних прихода.

Измакли приход од репродуктивног циклуса животиње није искључиво везан за комерцијално парење. Речено нарочито важи за женке. По правилу, штета у случају усмрћења женке обухвата губитак животиње као имовинске вредности (стварна штета) и губитак будуће младунчади (измакла добит). У домаћем праву то обухвата и дивље животиње, које се сматрају добром државе, односно ловачких удружења или привредних друштава којима је ловиште дато на управу. Штета у случају усмрћења женке-дивљачи обухвата вредност јединке (стварна штета) и вредност младунчади које би женка добила у преосталом очекиваном репродуктивном животном циклусу (измакла добит).[1337]

Приходе својим власницима доносе животиње које се користе у филмској и рекламној индустрији, на спортским и изложбеним такмичењима. Услов редовно очекиване користи је теже доказати у овим случајевима јер раније учешће на филму или у реклами не гарантује ново ангажовање, као што ни учешће на такмичењу не гарантује новчану награду. Међутим, уколико власник животиње има уговор са организацијама или другим агенцијама, у којима је стипулисан услов учешћа животиње на филму или такмичењу, онда њена повреда или губитак представља измаклу добит, у висини изгубљених уговорених накнада.

Амерички судови у појединим одлукама пропустили су да цене основаност очекивања добити, која је услед штетног догађаја измакла. У случају повреде тркачког коња за време трке, услед непажљивог одржавања стазе, суд је досудио власнику и

[1336] McDonald v. Ohio State University Veterinary Hospital, 644 N.E.2d 750 (Ohio Ct. Claims 1994).

[1337] Пресуда Врховног касационог суда Рев 8194/2021 од 10.6.2022. године. Пси су напали и усмртили срну стару две године у ловишту. Имајући у виду да су пред срном била још два репродуктивна циклуса, а да срне у просеку добију два ланета у једној репродуктивној фази, суд је стварну штету определио на 200.000 динара и измаклу добит на 800.000 динара. Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 20.10.2023. године).

тренеру коња накнаду штете у виду изгубљених новчаних награда.[1338] Обојица су тврдили да би коњ био награђен да није било штетног догађаја, а суд је на основу таквог чињеничног стања досудио накнаду штете. Једино спорно чињенично питање које је суд утврђивао било је постојање непажње у погледу одржавања стазе, не и да ли су прилике биле такве да пружају основано очекивање добити. Након утврђивања одговорности тужених за непажљиво одржавање стазе, суд је констатовао да ранија тркачка каријера коња говори у прилог постојања очекиване добити. Током осам месеци пре штетног догађаја, коњ је учествовао на 12 трка, на којима је седам пута освојио прво место и четири пута друго. На основу прихода које је власник остварио на овим тркама, уз уважавање трошкова исхране, тренинга, смештаја и превоза животиње, суд је власнику досудио паушални износ, без прецизирања који део накнаде је досуђен на име стварне штете, а који на име измакле добити. На основу уобичајеног процента који тренери добијају у случају првог и другог пласмана коња, суд је тренеру досудио паушални приход, без прецизирања која измакла добит је призната – за прво или за друго место.

3.1.3. Материјална штета у случају повреде специфичних категорија животиња

Разматрајући облике материјалне штете и мерила вредности стварне штете, највише пажње природно је припало штети на власничким животињама, и то кућним љубимцима. Реч је била, по правилу, о домаћим животињама и у ограниченом обиму о дивљим животињама. Уважавајући различите правне класификације и посебну корисност специфичних категорија животиња, у наставку кратко разматрамо облике материјалне штете који настају у случају њихове повреде или усмрћења. Пажњу посвећујемо повреди напуштених животиња, корисних животиња и животиња за посебне намене. На крају, кратко се осврћемо на примере штета на дивљачи и на дивљим животињама. Важно је напоменути да у већем броју случајева, питање штете због повреде појединих категорија животиња разматрамо на теоријском нивоу, услед изостанка судске праксе о овом питању.

[1338] Alaimo v. Racetrack at Evangeline Downs, Inc., 893 So.2d 190 (3rd Cir., 2005). Током трке, у другом кругу, коњ који је развио брзину сударио се са отвореном капијом на траци. Услед претрпљених повреда, власник је еутанизирао коња. Власник је тужбом тражио накнаду материјалне штете у виду стварне штете и измакле добити, а тренер је тражио накнаду материјалне штете у виду измакле добити. Тужени су оспоравали начин настанка повреде и да капија није била отворена, но да ју је коњ сам отворио приликом проласка поред ње. Првостепену одлуку којом је досуђена накнада штете власнику и тренеру потврдио је другостепени суд. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

Старање о напуштеним животињама и заштита њихове добробити поверена је, по правилу, јединицама локалне самоуправе. Имајући у виду да у домаћем праву јединица локалне самоуправе одговара за накнаду штете када напуштена животиња проузрокује штету другоме, логично би било претпоставити да јединица локалне самоуправе има право потраживања накнаде штете у случају повреде напуштене животиње.

Одговорност јединица локалне самоуправе за штету од напуштених животиња не заснива се на праву својине, него на надлежности за обављање делатности старања о зоохигијени. Сваки појединац може да заснује право својине над напуштеном животињом јер се сматрају ничијим стварима (*res nullius*). Уколико се сматрају ничијим, онда не припадају јединицама локалне самоуправе. Додатно, према Закону о добробити животиња, јединица локалне самоуправе дужна је да обезбеди прихватилиште ако на својој територији има напуштене животиње.[1339] Уколико се у року од 30 дана од смештања у прихватилиште животињи не пронађе власник, примењују се мере из програма контроле и смањења популације напуштених паса и мачака.[1340] Како постоји рок да се животињама пронађе власник, то упућује да ни јединица локалне самоуправе ни прихватилиште не постају власници ових животиња, односно на њих не прелази право својине над животињама. Стога не постоји право на накнаду штете у случају повреде напуштених животиња.

Појам корисних животиња обухвата оне које човек употребљава ради задовољења одређене потребе. Без намере да набрајање учинимо коначним, као корисне можемо да наведемо животиње које се користе у производне сврхе, животиње за рад и службене животиње. Кућни љубимци такође припадају овој категорији јер задовољавају потребу за дружењем. Производно оријентисана номенклатура супротставља корисне и луксузне животиње (обухватајући овим појмом кућне љубимце), иако су све оне корисне човеку за задовољење различитих потреба. Категорија животиња за посебне намене јавља се као поткатегорија корисних и одређена је управо специфичношћу начина или сврхе њихове употребе: животиње које се користе у научноистраживачке сврхе, у изложбено-такмичарске сврхе, у производњи филмова, реклама и других дела, итд.

У случају повреде или усмрћења животиње које се користе у производне сврхе, материјална штета обухвата стварну штету, у висини њихове тржишне вредности, и

[1339] Видети: чл. 66 ЗДЖ.

[1340] Видети: чл. 67 ЗДЖ. Мере контроле популације напуштених животиња су: стерилизација, вакцинација против беснила, удомљавање, враћање на јавну површину или лишавање живота. Примера ради, вид. Градско веће града Београда, Програм контроле и смањења популације напуштених паса и мачака на територији града Београда, бр. 352-122/13-ГВ од 24.1.2013. године, стр. 12–14.

изгубљену добит у виду младунчади, производа које обезбеђују за свог власника (нпр. млеко од крава музара) или друге врсте прихода (нпр. зарада од приплода). Уколико власник производе од животиња користи као сировине за производњу других производа (нпр. органски млечни производи), измакла добит може да обухвати вредност прихода од очекиване продаје финалних производа.

Материјална штета у случају повреде или смрти животиње за рад или службене животиње обухвата стварну штету, према вредности коју је она имала за власника или према тржишној вредности.[1341] Њихова карактеристика је поседовање специфичних вештина и знања, који се стичу тренингом и искуством пружања одређених услуга. Стога њихова тржишна вредност треба да одражава улагање у такве тренинге и стицање искуства. Сервисне животиње, које помажу особама са инвалидитетом, такође поседују посебне вештине и знања, због чега су својим власницима незаменљиве. Њихова тржишна вредност треба једнако да одражава улагање у потребне тренинге.

У случају повреде или усмрћења животиња у зоолошким вртовима или парковима природе, материјална штета се углавном своди на стварну штету, у висини тржишне вредности. Међутим, сматрамо да тиме није сагледан целокупан обим штете која настаје. Поједине врсте животиња у зоолошким вртовима су посебно заштићене и њихов промет је строго забрањен, те се не могу наћи на тржишту и, последично, немају тржишну вредност. У највећем броју случајева, животињски примерци у зоолошким вртовима су рођени у заточеништву. Стога тржишна вредност као мерило није адекватно. У случајевима када је промет дивљих животиња ограничен или изузетно дозвољен између зоолошких вртова, штета поред тржишне вредности обухвата и трошкове прибављања одговарајућих дозвола.

Стварна штета у случају повреде животиње у зоолошком врту или парку природе своди се на трошкове лечења. Уколико је повреда трајног карактера, стварна штета нужно мора да искаже смањење вредности имовине зоолошког врта. Мерило ове вредности, чије умањење потом треба утврдити, јесте вредност коју конкретна животиња има у билансу стања зоолошког врта, а на основу учињених улога у њену исхрану, смештај и чување. Додатно, уколико је она представљала део целине, мерило вредности коју животиња има за свог власника је такође применљиво. У случају смрти животиње, оба

[1341] Према чл. 5 тач. 45 ЗДЖ, радна животиња (животиња за рад) је животиња која се користи као помоћ човеку у чувању лица или имовине, одбрани, спасавању, трагању, пољопривредним радовима, у терапеутске сврхе, као подршка особама са инвалидитетом, и у друге сличне сврхе. Према тач. 48 истог члана, службена животиња је животиња која је обучена и користи се за обављање послова појединих државних органа (службени коњи и пси).

потоња мерила стварне штете су прихватљива. Уколико је смрти претходило лечење, трошкови лечења су надокнадиви облик стварне штете. На крају, с обзиром на значај конкретне животиње за понуду зоолошког врта или парка природе, могуће је разматрати измаклу добит, исказану кроз цену улазница. Уколико је бројност посета зоолошком врту или парку природе смањен у периоду након смрти животиње, смањени приход представља надокнадиву штету, под условом да је могуће доказати везаност смањеног броја посетилаца за одсуство конкретне животиње.

У случају повреде или смрти лабораторијске животиње, односно животиње која се користи у научноистраживачке сврхе, материјална штета заправо зависи од значаја конкретне животиње за резултате истраживања и фазе истраживања. Уколико је животиња била део дугогодишњег истраживања, те је незаменљива (нпр. експеримент о понашању делфина), њено усмрћење или повреда која онемогућава даље учествовање у истраживању проузрокује штету у висини вредности самог истраживања. У преосталим случајевима, када је животиња заменљива за ток самог истраживања, штета се своди на њену тржишну вредност.

Животиње које се користе ради учешћа на изложбама или на спортским такмичењима имају увећану тржишну вредност, у односу на остале припаднике своје врсте. Ово из разлога што таква тржишна вредност уважава улоге у тренинге и искуство појединачне животиње. У случају њихове повреде или смрти, власнику припада накнада материјалне штете у висини њихове тржишне вредности. Уколико је животиња усмрћена или повређена на начин који онемогућава њено учешће на пријављену изложбу или такмичење, стварна штета обухвата и евентуалне трошкове пријаве. Наградни фонд на изложбама најчешће није новчаног карактера, већ одговарајући резултати побољшавају педигре саме животиње, што утиче на њену тржишну вредност. Питање је да ли штетни догађај, који је проузроковао пропуштање изложбе, ствара штету у виду измакле добити (повећање тржишне вредности животиње након учешћа на изложби). Извесност да би учествовање животиње резултовало наградом ствара каузалну везу између штетног догађаја и измакле добити. Вероватноћа или, пак, могућност таквог исхода не оправдавају разматрање штете у виду измакле добити у овом случају.

Повреда или смрт животиње која се користи у производњи филмова или реклама проузрокују стварну штету у висини тржишне вредности животиње и измаклу добит у висини прихода на основу уговора о учешћу на филму или реклами. Потоње зависи од испуњености два услова: да постоји уговор о учешћу и да је повреда такве природе да спречава животињу да учествује. Уколико власник животиње сноси одговорност за штету

због неиспуњења уговора, ова штета може да се превали на штетника. Другим речима, обим штете у овом случају директно зависи од уговора о учешћу животиње на филму или реклами и губитака заснованих на њему. Вреди поновити да је и тржишна вредност ових животиња увећана у односу на остале припаднике своје врсте, уколико имају ранија искуства за учешће на филму или рекламама.

У случају повреде или смрти дивљачи, стварна штета се огледа у новчаној вредности трофеја. Повреда или усмрћење женке проузрокује штету у облику измакле добити, према очекиваним репродуктивним циклусима. Занимљиво је да је, по правилу, вредност младунчади једнака вредности одрасле јединке. Ово из разлога што се сврха репродуктивне обнове дивљачи види управо у томе да младунчад, протеком времена, одрасте у дивљач одређене трофејне вредности. У домаћем праву, ове вредности су прописане посебним правилницима. Једнако важи и у случају повреде или смрти заштићених врста дивљих животиња.

У домаћем праву, штета на дивљачи јесте штета коју правно и физичко лице и/или дивљач проузрокује на дивљачи, као и штета која настане као последица елементарних непогода.[1342] Стога разликујемо три ситуације. Прва се тиче правног и физичког лица као штетника, те они сносе одговорност за проузроковану штету. Није од значаја средство наношења штете. Лице може да нанесе штету лично, својим снагама (уништи птичја гнезда или узме младунче), коришћењем ватрених, отровних и других средстава, као и плашењем или навођењем друге дивљачи.

Друга ситуација постоји када дивљач сама, спонтано нанесе штету другој дивљачи. По правилу, ова штета настаје у ланцу исхране. Како је у овом случају корисник ловишта и одговорно лице (за дивљач која је нанела штету) и оштећени (за дивљач на којој је штета настала), услед конфузије субјеката облигациони однос не настаје. Уколико у настанку штете учествује дивљач са територија различитих ловишта, до каквих сусрета долази услед природних или утицаних миграција дивљачи, отворено је питање настанка облигационог односа између различитих корисника ловишта.[1343] Са теоријске тачке

[1342] Видети: чл. 2 Правилника о мерама за спречавање штете од дивљачи и штете на дивљачи и поступку и начину утврђивања штете. Дивљач у смислу овог правилника јесу оне врсте дивљих сисара и птица који су заштићени ловостајем, о којој категорији заштићених дивљих животиња претходно је било речи у другом делу рада.

[1343] Република Србија својим прописима установила је 190 ловишта, распоређених у листу А (34 ловишта) и Б (156 ловишта). Газдовање овим ловиштима на основу јавног конкурса додељује се привредним друштвима (ловишта класификована у листу А) и ловним удружењима (ловишта класификована у листу Б). Конкурс расписује министарство надлежно за послове ловства. Право на газдовање ловиштем додељује се на десет година. Према последњем конкурсу, право на газдовање ловиштима са листе А додељено је различитим привредним друштвима, чија привредна делатност обухвата послове лова и трговине (ЈП

гледишта, нема конфузије субјеката, те облигациони однос настаје. Питање одговорности своди се на узрочну везу: да ли је кретање дивљачи било предвидљиво и да ли је могло бити спречено у условима неугрожавања природних односа у екосистему. Негативни одговор на ове аспекте узрочне везе представља вишу силу и води изостанку одговорности. У сваком случају, речено се односи на штету која настаје на територији ловишта. Одговорност корисника ловишта је територијално ограничена границама ловишта. За штету која настане ван ловишта од стране ловостајем заштићене дивљачи одговара министарство надлежно за послове ловства. Међутим, за штету на дивљачи која настане ван ловишта од дивљачи министарство не сноси одговорност према кориснику ловишта: обе јединке дивљачи, и нападач и нападнута, морале су претходно да напусте територију ловишта, којим управља корисник ловишта.

Трећа ситуација тиче се штете на дивљачи од елементарних непогода, када одговорност за штету изостаје. Правилник набраја непогоде: поплава, земљотрес, суша, пожар. Одсуство било каквих назнака да је реч о егзампларном навођењу води закључку да су ово случајеви елементарних непогода које су правилником обухваћене. Људска активност у проузроковању ових непогода (нпр. рушење бране, подметање или случајно стварање пожара) проширује узрочни ланац са радњама човека, те одговорност настаје.

3.2. Нематеријална штета

Посматрајући животиње као ствари и објекте права, у случају њихове повреде или смрти не настаје право на накнаду нематеријалне штете. Овај класични приступ данас трпи критику. Уважавање посебне емотивне везаности коју човек развија према својој животињи, отворило је питање у одштетном праву да ли повреда ове емотивне везе представља штету у правном смислу. По правилу, ова емотивна веза је карактеристична за кућне љубимце, али није нужно да кућни љубимац нема и другу употребну вредност

Србијашуме, Планет Фрее доо из Ужица, Балкан еко тим доо из Пријепоља, Предузеће за трговину и услуге лова доо Ловац из Сремчице, Предузеће за рибарство Вршачки ритови доо из Вршца, Сафари Интернационал доо из Сремске Каменице, Ц & ЛЦ Гроуп из Београда, Ферокс Феилд доо из Салаша, Мостар доо из Београда и ЈП Шуме – Гоч из Врњачке Бање). На наведена 10 привредна друштва распоређена су права газдовања над 34 ловишта у Србији, међу којима ЈП Србијашуме има највећи број додељених ловишта. Права газдовања над ловиштима са листе Б додељивана су оним ловним удружењима на чијој територији се налазе, а на основу њихове пријаве. Наведено према: Одлука Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, Управе за шуме, о избору корисника ловишта коме се даје право на газдовање ловиштем бр. 324-02-11/4/2021-10 од 19.2.2021. године. Наведену информацију наводимо ради разумевања ширине круга носилаца овлашћења корисника ловишта. Из једне више перспективе, наведена информација је значајна и у погледу разумевања располагања природним богатством Републике Србије.

(ловачки пас, тркачки коњ). Правни системи овом питању приступају различито. Проблем који се јавио у судској пракси појединих држава разрешен је на нормативном нивоу. Стога разматрамо питање да ли је у случају повреде или смрти животиње њеном власнику признато право на накнаду нематеријалне штете коју он лично трпи.

Нематеријална штета различито је регулисана у појединим правним системима, на линији разликовања субјективне и објективне концепције, о чему је раније било речи. Субјективна концепција нематеријалне штете прихваћена је у српском, аустријском, немачком, француском, америчком и енглеском праву, и огледа се у претрпљеном болу или страху услед повреде заштићених личних права и добара. Објективну концепцију усваја право Швајцарске и нематеријалну штету одређује као повреду права личности.

С једне стране, примена субјективне концепције трпи нормативна ограничења. Поједини правни системи, где припада и домаће право, таксативно утврђују повреде услед којих претрпљени болови и страх представљају надокнадиву нематеријалну штету. Признање накнаде нематеријалне штете због претрпљених душевних болова или страха у случају повреде или смрти животиње нужно захтева претходно законодавно признање такве повреде нематеријалног интереса. С друге стране, поједини правни системи немају ово нормативно ограничење нематеријалне штете (нпр. америчко право). Тада субјективна концепција може да непосредно вреднује емотивни однос између човека и његове животиње и да омогући накнаду када су услед повреде животиње настале патње или страх за власника. На тај начин могуће је уважити однос емотивне везаности без његовог нормативног уобличавања. Истовремено, недостатак таквог приступа огледа се у значајним могућностима злоупотребе самог института.

Ограничење примене објективне концепције нематеријалне штете у случајевима повреде или смрти животиње огледа се у нужности развијања заштићеног права личности које обухвата човеков емотивни однос према животињи. Неадекватно је сагледавати заштиту овог односа у оквиру права на поштовање породичног живота или личног интегритета. Чињеница да се појединци према својим кућним љубимцима понашају као према члановима породице (нпр. живот у истој кући, дневна купања, посебна исхрана, слављење рођендана), недовољно је да такав однос правно квалификује као породични однос. Породица је друштвена категорија, али нужно захтева правно признање.[1344] У том смислу, две цимерке које дужи низ година станују заједно не могу се

[1344] Коломбијски суд је својом одлуком утврдио право на поштовање интерврсне породице, односно породице коју чине припадници различитих врста. Тиме је животиња обухваћена као члан породице, а њена повреда ствара право на накнаду штете због повреде права на поштовање интерврсне породице.

категорисати као породица, чак и када емотивни однос између њих свакако постоји и једна другу сматрају за сестру. Са друге стране, признање статуса члана породице кућним љубимцима неоправдано оставља изван круга обухваћених случајева повреде осталих животиња, са којима власници неспорно имају емотивни однос, али их не пореде са чланом породице. У ову групу спадају и кућни љубимци које њихови власници држе у дворишту или у одвојеним шталама. Право на поштовање личног интегритета обухвата заштиту физичког и психичког интегритета. Чињеница да је психички интегритет лица нарушен (нпр. проузроковани стрес, бол или страх) није сама по себи довољна да би постојало право на накнаду наматеријалне штете. У том смислу, раскид емотивне везе не представља повреду личног интегритета које остављеном лицу обезбеђује право на накнаду нематеријалне штете. Иако власник трпи бол или страх због повреде или смрти његове животиње, чиме је нарушен његов психички интегритет, сама та чињеница није довољна да буде обухваћена правом на поштовање личног интегритета.

Поједини правни системи у германској породици права регулишу право на накнаду штете према афекционој вредности животиње, као посебан облик нематеријалне штете. У таквој ситуацији, ограничења субјективне и објективне концепције нематеријалне штете су без значаја јер право регулише посебан начин одмеравања штете, који уважава емотивну, индивидуалну вредност животиње за њеног власника.

С обзиром на законско уређење и став судске праке, разликујемо две групе правних система. Прву групу чине они који прате традиционални приступ и не признају право на накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова у случају повреде или усмрћења животиње. Ту спадају српско, швајцарско, немачко, аустријско и енглеско право. Другу групу чине правни системи који ово право признају, те њихов пример представља део савремених реформи права које уважавају посебан однос човека и животиња. У ову групу убрајамо француско и америчко право. Поједини правни системи регулишу накнаду штете према афекционој вредности животиње, те ћемо издвојити овај посебан облик нематеријалне штете.

Juzgado primero penal del circuito con funciones de conocimiento, Ibagué, 2020-0047, 26.6.2020. Тужиоци су куповали лек за епилепсију за свог пса у државној апотеци, а у јуну 2020. године апотека је одбила да прода лек јер он није доступан јавности. Тужиоци су поднели захтев за издавање привремене мере. Суд је заузео став да, одбијањем продаје лека, држава је игнорисала да су животиње бића која осећају бол и право тужилаца на заштиту породице, а имајући у виду да су тужиоци доказали своју породичну везаност за пса. У образложењу је наведено да је Уставни суд у својим ранијим одлукама утврдио право на држање кућног љубимца као део основних права на слободу и породичну приватност. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.4.2024. године).

3.2.1. Традиционални приступ – непризнавање нематеријалне штете у случају повреде или смрти животиње

Нематеријална штета према ЗОО јесу претрпљени физички болови, претрпљени душевни болови и претрпљени страх.[1345] У вези са повредом или усмрћењем животиње, разматрамо могућност накнаде нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова и страха власника животиње. Додатно, разматрамо питање нематеријалне штете услед привременог губитка могућности употребе животиње.

Накнада нематеријалне штете у виду душевних болова ограничена је законом утврђеним узроцима душевних болова: због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности, и услед смрти блиског лица.[1346] Међу наведеним, једини рефлексни узрок јесте смрт блиског лица. Како животиње нису обухваћене појмом лица, није могуће досудити накнаду нематеријалне штете. Према важећем решењу, ЗОО не нуди основ за досуђивање накнаде нематеријалне штете у случају повреде или губитка животиње.

Остваривање овог права на накнаду нематеријалне штете захтевало би одговарајуће измене. Једна могућност јесте промена схватања појма *лица*, тако да и животиње буду обухваћене тим појмом, или промена законске норме тако да узрок душевних болова буде смрт блиског *бића*, обухватајући и лица и животиње. Друга могућност јесте уважавање посебног емотивног односа између човека и животиње као заштићеног права личности, слично праву на поштовање породичног живота. Примена одредби ЗОО захтева било нормативну измену било развој новог права личности.

У судској пракси усвојен је став да губитак материјалне ствари, па и уметничког дела, не представља законом признати правни основ за досуђење правичне новчане накнаде нематеријалне штете проузроковане душевним патњама насталим тим поводом.[1347] Поистовећујући животиње са стварима, судови наведени став примењују аналогно. Животиње се уподобљавају покретним стварима, те се у случају њихове смрти или повреде не признаје право на накнаду нематеријалне штете.[1348]

[1345] Видети: чл. 155 ЗОО. Такође, нематеријална штета се јавља и у виду будућих болова и страха, према чл. 203 ЗОО.
[1346] Видети: чл. 200 ЗОО.
[1347] Решење Врховног суда Србије Рев 2749/2004 од 25.11.2004. године. Наведено према, М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, стр. 622.
[1348] Пресуда Окружног суда у Ваљеву Гж 170/2006 од 27.1.2006. године. Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Гж 805/2011 од 21.4.2011. године. Наведено према, Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit.*, стр. 181, 182.

Власник животиње може да искуси душевну патњу због повреде или угинућа његове животиње, или просто зато што му је одузета. У одређеном степену право уважава ову чињеницу када прописује да кућни љубимац не може да буде предмет извршења.[1349] Дакле, извршни поверилац не може да се наплати из вредности расног пса којег извршни дужник држи као кућног љубимца, јер закон штити достојанство и интимне осећаје лица у поступку извршења. У случају намерног усмрћења тог истог расног пса, штетник ће само дуговати накнаду материјалне штете јер у одштетном праву ти исти интимни осећаји оштећеног нису заштићени. Другим речима, у поступку извршења кућни љубимац, без обзира на вредност, није ствар као свака друга; у поступку накнаде штете јесте.

Судска пракса страх одређује као психички осећај и последицу неке опасности или кризне ситуације у којој се нашло лице које га доживљава.[1350] Дакле, то је лични осећај поводом догађаја које је лице доживело. Пратећи такво схватање, заузет је став да основан интензиван страх родитеља за судбину свог детета није правно призната нематеријална штета.[1351] Стога није могуће досуђивање накнаде за претрпљени страх лицу у вези догађаја који га није непосредно угрозио. Такав став је ограничавајући и у случајевима повреде или смрти животиња. Суд је одбио тужбени захтев за накнаду нематеријалне штете у виду претрпљеног страха у ситуацији када је тужиља присуствовала догађају напада и усмрћења њеног кућног љубимца од стране напуштених паса.[1352] Како тужиља није задобила повреде критичном приликом, нити су је пси напали, те није трпела страх за сопствену безбедност, суд је одлучио да она нема право на накнаду нематеријалне штете.

[1349] Видети: чл. 218 ст. 1 тач. 6 Закона о извршењу и обезбеђењу.

[1350] Решење Врховног касационог суда Рев 5462/2021 од 24.2.2022. године. Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 20.4.2024. године).
У ранијој судској пракси забележено је да се нематеријална штета у виду претрпљеног страха разумевала као *душевни бол због претрпљеног страха*. Пресуда Врховног суда Србије Рев 4052/02 од 5.12.2002. године. Наведено према, М. Почуча, Накнада нематеријалне штете за претрпљени страх у праву Републике Србије, у: З. Петровић (уред.), *Измене Закона о парничном поступку, накнада штете и осигурање*, Удружење за одштетно право, Златибор, 2008, стр. 199. У савременој судској пракси раздвојеност ових видова нематеријалне штете је неупитан, а накнада се мора одредити за сваки вид појединачно, без обзира што је штета проистекла из истог догађаја. Решење Врховног касационог суда Рев 584/2010 од 11.2.2010. године. Доступно на: https://www.vrh.sud.rs/, судска пракса (приступ на дан 20.4.2024. године).

[1351] Закључак саветовања Савезног суда, врховних судова република и аутономних покрајина и Врховног војног суда од 14. и 15. септембра 1983. године. Наведено према: Д. Петровић, Облици нематеријалне штете и њена накнада, у: С. Перовић (уред.), *Закон о облигационим односима 1978–1988, Књига о десетогодишњици*, први том, Савез удружења правника СР Србије, Београд, 1988, стр. 505.

[1352] Решење Врховног касационог суда Рев 2043/2020 од 4.6.2020. године. Доступно на: https://www.paragraf.rs/ (приступ на дан 20.2.2024. године).

Посебно питање накнаде нематеријалне штете у домаћој судској пракси настало је поводом губитка могућности употребе ствари. У случају оштећења или уништења ствари, власник се сусреће са значајним непријатностима због ускраћености коришћења ствари и нужности проналажења нових могућности за задовољење својих потреба. Заузет је став да за привремену немогућност употребе оштећеног аутомобила оштећеном не припада накнада нематеријалне штете.[1353] Усвајањем ЗОО, који регулише видове нематеријалне штете, наведени правни став добио је и нормативни основ. Посматрајући животиње као ствари, не постоји право на накнаду нематеријалне штете у случају када су производне или службене животиње привремено ван употребе.

Дискусија о накнади нематеријалне штете у случају повреде или смрти животиње је релативно новијег карактера у домаћој литератури. Аутори су заузели различите ставове, на граничној линији прихватања и неприхватања овог облика нематеријалне штете. Јевремовић Петровић и Петровић Томић исказују заједнички став да прихватање права на накнаду нематеријалне штете власницима животиња захтева рестриктивно конципирање овог права. Како у највећем броју случајева кућни љубимац припада породици, да би се избегли „тзв. понављајући захтеви и досуђивање екстензивних накнада" право на накнаду нематеријалне штете треба да буде признато само једном члану породице, који ће накнаду штете тражити у своје име или у име породице.[1354] Додатно, ауторке се залажу да право на накнаду нематеријалне штете постоји у случају повреде или смрти свих животиња које Закон о добробити животиња обухвата (а то су животиње које могу осетити бол, патњу, страх или стрес), не само кућних љубимаца.[1355] Караникић Мирић указује да право прихвата као чињеницу да власник животиње може да искуси душевну патњу у случају повреде или усмрћења његове животиње, али да судска пракса не признаје такав вид моралне штете.[1356]

Нематеријална штета у швајцарском праву законом је одређена као повреда права личности (нем. Persönlichkeit). Право на накнаду нематеријалне штете ради задовољења (нем. Genugtuung) постоји под условом да је повреда учињена противправно и да тежина повреде оправдава досуђивање накнаде.[1357] Нужно је и да повреда није отклоњена на

[1353] Правни став судија грађанског одељења Врховног суда Југославије и судија представника грађанских одељења републичких и покрајинских судова од 26. и 27. јуна 1969. године. Наведено према, Ј. Радишић, Разграничење имовинске и неимовинске штете, стр. 15.
[1354] Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit.*, стр. 207.
[1355] *Ibidem*.
[1356] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 169.
[1357] Видети: Art. 49 OR. Поред наведеног, чл. 47 регулише право на накнаду нематеријалне штете у случају смрти лица и тешке телесне повреде, уколико околности случаја то оправдавају.

други начин. Права личности у смислу овог члана закона обухватају све физичке, психичке, моралне и друштвене вредности које припадају особи на основу њеног постојања.[1358] У швајцарском праву тиме је прихваћена објективна концепција нематеријалне штете. Међутим, у литератури се истиче да повреда права личности мора да нарушава психичку равнотежу или благостање оштећеног.[1359] Другим речима, према наведеном ставу, да би се остварила накнада нематеријалне штете, повреда права личности мора да изазове последицу у виду промене у психичком благостању оштећеног. Тиме се заправо изражава субјективна концепција нематеријалне штете јер није довољно да је учињена повреда права личности, но је и нужна и последица таквог деловања, односно да је таква повреда створила промену у психичком благостању.

Услов досуђивања накнаде нематеријалне штете у швајцарском праву јесте да тежина повреда то оправдава. Раније је законска формулација захтевала да *посебна* тежина повреде оправдава досуђивање накнаде, што је након измена закона изостављено. Тежину повреде процењује суд, на основу објективних (медицинске повреде, вештачења, искуства живота) и субјективних критеријума. Двојство ових критеријума захтева да је повреда истовремено објективно озбиљна за просечно осетљиву особу и субјективно тешка за оштећеног.[1360]

Када је реч о повреди или усмрћењу животиње, швајцарски судови су заузели став да накнада нематеријалне штете није могућа. Поједини аутори истичу да би, теоријски, досуђивање накнаде нематеријалне штете услед повреде или смрти животиње било оправдано у нарочито тешким случајевима (нпр. мучење до смрти или озбиљно осакаћење животиње).[1361] Реформа спроведена у швајцарском праву током 2002. године није обухватила промене појма нематеријалне штете (осим поменутог изостављања услова *посебне* тежине повреде), тако да омогуће обухват и ових повреда. Водећи се другачијим приступом проблему накнаде нематеријалне штете у случају повреде или смрти животиње, реформом швајцарског права признато је право на накнаду штете према афекционој вредности животиње. У односу на општу одредбу о праву на накнаду нематеријалне штете, накнада према афекционој вредности представља посебни вид нематеријалне штете, као *lex specialis*. О томе ће више речи бити у наставку.

[1358] M. Michel, *op. cit*., p. 428.
[1359] *Ibidem*. M. Michel, E. S. Kayasseh, *op. cit.*, p. 26.
[1360] M. Michel, *op. cit*., p. 429.
[1361] M. Michel, E. S. Kayasseh, *op. cit.*, p. 26, и тамо наведени аутори.

Немачко право уважава животиње као субиђа, али их у бипартидној подели класификује као објекте права, те њихова повреда или смрт за власника стварају само материјалну штету. Накнада нематеријалне штете могућа је само у случајевима прописаним законом, што изостаје у случају штете на животињама.

У посебним случајевима проузроковања штете аустријско право допушта примену аналогије са општим нормама о одговорности, али не и у случају нематеријалне штете услед повреде или смрти животиње. Врховни суд у својој пракси заузео је изричит став да, иако сродници преминулог или тешко повређеног лица уживају субјективно право накнаде тзв. шок штете (нем. Schockschaden), такво право не уживају власници животиња.[1362] Суд је посебно истакао да ризик од неразумног проширења одговорности у случају смрти или тешке повреде сродника је ограничен чињеницом да је потребан посебно јак разлог за приписивање одговорности штетнику: тај разлог је управо блиско сродство и тежина повреда сродника, што узрокује повреду апсолутних права оштећеног. Тако јак разлог не постоји у случају смрти или повреде животиње, према ставу суда. Другим речима, брига човека о животињи не посматра се као адекватан узрок таквог психолошког шока. У аустријском праву душевни болови претрпљени услед повреде или смрти животиње нису правно надокнадива штета. Судска пракса прати јединствени став да је штета у виду душевних болова и патње (нем. Trauerschmerzengeld) надокнадива само кроз накнаду према афекционој вредности животиње.[1363]

Накнада нематеријалне штете за претрпљене душевне болове (енг. mental distress) у енглеском праву има своје специфичности. С једне стране, спорна је могућност постојања самосталног облика ове штете.[1364] Надокнада штете због претрпљених душевних болова по правилу се остварује уколико постоји и неки други вид материјалне или нематеријалне штете. С друге стране, накнаду за претрпљене душевне болове могуће је остварити у великом броју деликата, укључујући и деликте према имовини.[1365] Тако, штета у овом виду схвата се као додатна последица штетниког деловања, а накнада која

[1362] OGH 2016-8-30 1 Ob 125/16p. Тужени су у својој штали чували коња оца малолетне тужиље, али је коњ услед неадекватне бриге угинуо. Тужиља је тужила за накнаду нематеријалне штете због претрпљеног шока и за накнаду афекционе вредности. Оба тужбена захтева су одбијена. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

[1363] TE OGH 2020-11-27 2 Ob 142/20a. У случају губитка животиње, право на накнаду за душевну патњу може се остварити једино на основу § 1331 ABGB. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

[1364] K. Oliphant, Basic Questions of Tort Law from the Perspective of England and the Commonwealth, in: H. Koziol (ed.), *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, Jan Sramek Verlag, Wien, 2015, p. 391.

[1365] *Ibidem*, p. 390.

се остварује назива се увећана или тешка накнада (енг. aggravated damages). Остваривање накнаде нематеријалне штете захтева виши степен кривице, те није надокнадива штета проузрокована обичном непажњом.[1366] Судска пракса је веома опрезна приликом одлучивања о увећаној накнади у случају деликта према имовини, стога не чуди изостанак признања ове накнаде у случају повреде или смрти животиње.

3.2.2. Савремени приступ – признање нематеријалне штете у случају повреде или смрти животиње

Признање нематеријалне штете у случају смрти животиње није резултат савремених токова реформи које се спроводе у француском праву. Француска судска пракса изнедрила је 1962. године став да смрт животиње може да проузрокује личну и емотивну штету власнику (франц. préjudice sujectif et affectif), која оправдава досуђивање новчане накнаде, независно од постојања материјалне штете.[1367] Суд је досудио накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова (франц. préjudice moral pour atteinte affective) услед смрти коња, образлажући да повреда животиње ствара материјалну и нематеријалну штету. Лунус пресуда, како се колоквијално назива, била је контроверзна у време када је донета и означила је почетак другачијег сагледавања штете у случају повреде и смрти животиње.[1368] У другом предмету, власнику пса досуђена је накнада нематеријалне штете, а суд је истакао да интерес заштите ужива однос наклоности, било према другом човеку било према кућном љубимцу (животињи која се држи).[1369] Међутим, судска пракса није јединствена по овом питању.[1370]

Иновативност које француско право показује представља одраз схватања правно надокнадиве штете и узрочне везе. Основно правило је да лице које претрпи штету као непосредну последицу штетне радње има право на накнаду штете. У вези са реченим следе две напомене. Прво, судска пракса је веома рано, још 1833. године заузела став да свака материјална и нематеријална штета мора да буде надокнађена, без обзира на

[1366] P. Giliker, *op. cit*., pp. 32, 38.
[1367] Cour de Cassation, Chambre civile 1, du 16 janvier 1962, Publié au bulletin. Тужилац је власник тркачког коња Лунуса, којег је изнајмио тренеру, ради учествовања на тркама. Смештај за коња обезбедио је организатор трке. Лунус је умро од електричног удара када је наишао на ограду. Власник је тужио тренера и организатора трке. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
[1368] O. Moréteau, *op. cit*., p. 39.
[1369] TGI de Caen, le 30 octobre 1962. Пса женку тужиоца напао је пас туженог, услед чијих угриза је женка преминула. Тужиоцу је досуђена материјална штета и нематеријална штета због претрпљених душевних болова. Наведено према, E. Rude-Antoine, *op. cit*., p. 435, f. 27.
[1370] C. van Dam, *op. cit*., p. 177.

величину или облик.[1371] Надокнада није ограничена условом знатности штете. Друго, судска пракса је услов непосредне узрочне везе сматрала испуњеним и у случају када лице А претрпи штету као последицу штете коју је лице Б претрпело (рикошет оштећени, франц. *victimes par ricochet*).[1372] Лице В које је одговорно за проузроковање штете лицу Б истовремено је одговорно и за штету проузроковану лицу А. Најчешће, рикошет оштећени су сродници оштећених лица, који су услед повреде или смрти својих сродника претрпели економске губитке и душевне болове. Флексибилност оваквог решења омогућава признање накнаде нематеријалне штете у случају смрти кућног љубимца.

У америчком праву бројни су примери досуђивања накнаде нематеријалне штете у случају повреде или губитка животиње. По правилу, није признато право на накнаду нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова у случају повреде или смрти животиње из непажње (*negligence*).[1373] Овај став произлази из аналогије да не постоји право на накнаду нематеријалне штете у случају оштећења имовине. Поједине државе признају ово право за штету проузроковану намерно или крајњом непажњом, нарочито уколико се докаже намера штетника да повреди оштећеног повређивањем или убијањем његове животиње.[1374] Тада суд повређивање животиње посматра као начин повређивања њеног власника, управо уважавајући њену вредност за власника.

По правилу, признање права на накнаду нематеријалне штете везано је за повреду или смрт кућног љубимца, не и других правних категорија животиња. Један од чувених случајева из америчке судске праксе јесте *La Porte v. Associated Independents Inc* из 1964. године (недуго након Лунус пресуде у француском праву), у којем је суд признао право на накнаду нематеријалне штете власнику убијеног кућног љубимца.[1375] Одлучујућа

[1371] O. Moréteau, *op. cit.*, p. 39.
[1372] J. S. Borghetti, *op. cit.*, p. 146.
[1373] Изузетак постоји када је реч о непажњи у саобраћају, према праву савезне америчке државе Луизијана. Ово је логична последица преовлађујућег основа одговорности у Луизијани, која се по правилу заснива на кривици. У случају када је моторциклиста прекршио обавезу дужне пажње да води рачуна о прегледности пута и о поштовању ограничења брзине, суд је досудио накнаду нематеријалне штете власницима прегаженог пса због претрпљених душевних болова. Суд је нарочито ценио да су власници нашли свог пса одмах након несреће, да су га имали 12 година и били емотивно везани за њега, те да су због овог догађаја претрпели психичку трауму. Barrios v. Safeway Ins. Co., 97 So.3d 1019 (La.App. 4 Cir., 2012). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
[1374] Petco Animal Supplies, Inc. v. Schuster, 144 S.W.3d 554 (Tex.App.-Austin, 2004). Власник је оставио пса код фризера за псе. Услед непажње запослених, пас је напустио објекат и угинуо након удара од стране аутомобила. Власница је тужила фризера за псе за накнаду материјалне и нематеријалне штете. Тужбени захтев за накнаду нематеријалне штете је одбијен. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
[1375] La Porte v. Associated Independents Inc, 163 So.2d 267 (Fla. 1964). Тужена је компанија за одвожење комуналног отпада. Запослени туженог је након пражњења канти за смеће празну канту бацио на везаног пса тужиље и усмртио га. Суд савезне америчке државе Флорида је досудио накнаду штете у износу од 2.000 америчких долара и казнену одштету у износу од 1.000 америчких долара. Приликом одмеравања

чињеница коју је суд имао у виду јесте да је штета проузрокована намерно. То је направило разлику између дотадашњих водећих случајева по овом питању, где је захтев за накнаду нематеријалне штете одбијен јер је штета проузрокована непажњом.[1376]

Признање права на накнаду нематеријалне штете чини се путем закона или кроз судску праксу. Нејединственост америчког одштетног права долази до изражаја и по овом питању, те се разликују државе које признају право на накнаду нематеријалне штете (савремени приступ) и остале које то не чине (традиционални приступ).[1377]

Додатна разлика у америчкој судској пракси постоји у погледу облика нематеријалне штете чија се накнада тражи у парницама поводом повреде или смрти животиње. То су претрпљени душевни болови (енг. emotional distress), губитак друштва (енг. loss of companionship) и губитак ствари која има сентименталну или афекциону вредност (енг. loss of sentimental value). Надокнада нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова је најчешћи захтев у парницама,[1378] због чега је овај облик нематеријалне штете најмање споран. *Restatement* уређује да лице које екстремним и нечувеним понашањем (енг. extreme and outrageous conduct) намерно или безобзирно проузрокује тешку душевну патњу другоме, одговорно је за прозроковану душевну патњу, као и за телесне повреде које настану.[1379]

казне суд је нарочито водио рачуна о емотивном односу власнице и пса и о претрпљеним душевним боловима. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године). Видети и, Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit*., стр. 195, 196.

[1376] Занимљив је мање познати предмет Brown v. Crocker, у ком је суд савезне америчке државе Луизијане 1962. године досудио накнаду нематеријалне штете малолетном тужиоцу због претрпљених душевних болова услед смрти његове кобиле. Тужени је затекао кобилу тужиоца на свом земљишту и упуцао је. Кобила је лечена од стране ветеринара, али због лошег стања унутрашњих органа је угинула. Суд није досудио накнаду материјалне штете због губитка животиње јер није доказана узрочна веза између повређивања од стране туженог и смрти, односно вештачењем није потврђено да је лоше стање унутрашњих органа настало као последица повређивања од стране туженог. Са друге стране, суд је досудио накнаду нематеријалне штете. Brown v. Crocker, 139 So.2d 779 (La. 1962). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

[1377] Brisson v. These Guys New York Deli Corp, 2023 WL 370990 (Conn. Super. Ct. Jan. 20, 2023). Врховни суд савезне америчке државе Конетикан заузео је став да није могућа надокнада нематеријалне штете због претрпљених душевних болова услед смрти кућног љубимца. Достављач је својим камионом прегазио пса тужилаца и остатке пса развукао улицом, којем догађају су тужиоци присуствовали. Врховни суд је истакао да веза власника са кућним љубимцем не задовољава услов „блиске везе", који би оправдао досуђивање накнаде штете. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

[1378] Womack v. Von Rardon, 135 P.3d 542 (Wash. 2006). Прва одлука суда у савезној држави Вашингтон да душевни болови проузроковани мучењем кућног љубимца представљају надокнадиву штету. Малолетни тужени је запалио мачку тужиље, која је потом тужбу за накнаду штете поднела против њега и његових родитеља. Суд је досудио накнаду штете за претрпљене душевне болове и у образложењу нагласио да штета може бити проузрокована нечијем емоционалном благостању злонамерном повредом кућног љубимца те особе као личне имовине, као и да се од суда не тражи да објашњава одмеравање висине накнаде или да издваја посебне факторе које узима у обзир све док је одлука донета у оквиру распона доказа. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

[1379] The Restatement (Second) of Torts Sec. 46 (1997).

У предмету *Burgess v. Taylor*, суд је досудио накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова, пружајући детаљну анализу услова: 1) да је понашање штетника било намерно или безобзирно, 2) да је понашање било екстремно или нечувено на начин који вређа опште прихваћене стандарде поштења и морала, 3) да постоји узрочна веза између штетниковог понашања и претрпљених душевних болова, и 4) да су претрпљени душевни болови били тешки. [1380] Реч је о субјективној одговорности, чији је услов виши степен кривице штетника. Одговорност има општи карактер, те није посебно везана за одређени вид наношења повреде, а наведена пресуда пример је установљавања ове одговорности у случају усмрћења туђе животиње.

Право на накнаду штете због губитка друштва се изводи из права на накнаду штете у случају противправног лишења живота, које је у највећем броју случајева регулисано законом.[1381] Оштећени формулишу тужбене захтеве стварајући аналогију између законског решења, које обухвата право на накнаду штете у случају противправног лишења живота блиског сродника, и случаја када је животиња противправно лишена живота.[1382] По правилу, судови не досуђују накнаду за овај вид нематеријалне штете, позивајући се на законско ограничење: противправно лишење живота *лица*.[1383] Накнада штете према сентименталној или афекционој вредности највише је спорна у судској пракси, али јој се посвећујемо у посебном делу.[1384]

[1380] Burgess v. Taylor, 44 S.W.3d 806 (Ky. 2001). Власници су уговорили са туженом чување на отвореном пашњаку њихова два коња, без преноса права својине (уговор о бесплатном закупу). Без обавештавања власника, тужена је продала коње кланици, по цени од 1.000 долара, а потом власницима рекла да су коњи нестали. Суд је досудио тужиоцима, између осталог, материјалну штету у износу од 1.000 долара, према процењеној тржишној вредности коња, и накнаду нематеријалне штете у износу од 50.000 долара. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

[1381] Jankoski v Preiser Animal Hospital, 510 N.E.2d 1084 (Ill. App. Ct. 1987). Разматрајући тужбени захтев за накнаду нематеријалне штете због губитка пса, суд савезне америчке државе Илиноис указује на разлику основа досуђивања ове накнаде у различитим случајевима из праксе. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

[1382] S. Wise, Recovery of Common Law Damages for Emotional Distress, Loss of Society, and Loss of Companionship for the Wrongful Death of a Companion Animals, *Animal Law*, vol. 4, 1998, pp. 56–59.

[1383] По правилу, закони о противправном лишењу живота (енг. wrongful death statutes) прописују ограничења ко може да подигне тужбу, под којим условима и за накнаду којих облика штете. J. F. Witt, op. cit., pp. 664, 665. Имајући у виду да закони прописују да су сродници активно легитимисана лица (супружник, потомци, родитељи), услов брачне везе или сродства онемогућава да власници кућних љубимаца подигну тужбу на аналогном основу, иако своје кућне љубимце сматрају члановима породице.

[1384] Banasczek v. Kowalski, 10 Pa. D. & C.3d 94 (1979). Тужени је неовлашћено ушао у двориште тужиоца и убио два његова пса. Тужилац је тужбом тражио накнаду нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова. Суд савезне америчке државе Пенсилваније је усвојио тужбени захтев и истакао да се накнада штете због претрпљених душевних болова услед злонамерног усмрћења кућног љубимца разликује од накнаде штете према сентименталној вредности кућног љубимца, при чему потоња није призната у већини држава. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

Примере статутарног регулисања права на накнаду нематеријалне штете у случају повреде или смрти животиње пружају Тенеси и Илиноис.[1385] У Тенесију власници паса имају право на накнаду нематеријалне штете због губитка разумно очекиваног друштва, дружења, љубави и наклоности кућног љубимца (енг. *society, companionship, love and affection of the pet*), када је он убијен намерно или из непажње.[1386] Појам кућног љубимца обухвата псе и мачке, који се држе у кући или у близини куће власника. Стандард разумне очекиваности набројаних нематеријалних користи (интереса) чини ову штету видом будуће штете. Право на накнаду постоји само у случају усмрћења или наношења повреде које доведу до смрти кућног љубимца. У оба случаја, смрт или фатална повреда треба да је наступила на непокретности власника кућног љубимца или држаоца, односно док је кућни љубимац под контролом власника или држаоца. Штетник је лице услед чијег намерног или непажљивог акта је дошло до штете. Својство штетника искључено је у односу на непрофитне организације или владине агенције, као и њихове запослене, који непажњом узрокују смрт кућног љубимца док поступају ради заштите јавног здравља или добробити животиња. Такође, својство штетника искључено је у односу на лиценциране ветеринаре, који непажњом узрокују смрт или смртну повреду кућног љубимца. На крају, накнада не обухвата случај убијања пса који је повредио стоку. Ова неекономска штета (енг. *noneconomic damages*) има прописани законски максимум до 5.000 америчких долара. Међутим, када је пас чувар убијен или трајно повређен, штета обухвата вредност пса и трошкове свих обука и тренинга пса. То значи да у потоњем случају није реч о нематеријалној штети, него о материјалној штети.

Илиноис регулише право власника повређене или усмрћене животиње на накнаду следећих видова штете: губитак или смањење вредности животиње, ветеринарски трошкови лечења животиње, трошкови који су учињени ради отклањања последица претрпљеног мучења, бола и патњи животиње (енг. expenses incurred by the owner in rectifying the effects of the cruelty, pain, and suffering of the animal), и претрпљени душевни болови власника (енг. emotional distress suffered by the owner).[1387] Значајна карактеристика наведених видова штете јесте законско признање болова и патњи *животиње* (посредно, кроз материјалну штету) и њеног *власника* (непосредно, кроз нематеријалну штету). Закон уређује право на накнаду трошкова које је власник предузео

[1385] Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit.*, стр. 197.
[1386] Видети: § 44-17-403 of the Tennessee Code, Title 44 Animals and Animal Husbandry. Видети и, Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit.*, стр. 197.
[1387] Видети: Sec. 16.3. of the Humane Care for Animals Act, 510 ILCS 70. Доступно на: https://www.ilga.gov/ (приступ на дан 20.4.2024. године).

да би ублажио или отклонио болове и патњу коју је његова животиња претрпела. Тиме није признато право животињама на накнаду штете, нити је власнику признато право на накнаду штете због болова и патњи које је његова животиња претрпела. Није реч о нематеријалној штети. Закон је посредно уважио ове патње и болове, кроз трошкове којима се власник вољно изложио да би својој животињи умањио последице претрпљене повреде. Непосредно је регулисано право на накнаду нематеријалне штете власнику због душевних болова које је он претрпео у случају повреде или губитка животиње. Поред наведеног, власник има право и на казнену одштету, о чему ће бити речи касније.

Остваривање накнаде наведених видова штете у праву Илиноиса трпи значајно ограничење. Штета треба да је настала као последица законом забрањеног понашања према животињама: тешка окрутност, мучење или деловање у лошој намери. Тешка окрутност (енг. aggravated cruelty) законом је инкриминисана као забрана сваког намерно извршеног дела које проузрокује озбиљне повреде или смрт кућног љубимца.[1388] Речено искључује еутаназију од стране овлашћеног лица. Мучење животиње (енг. animal torture) законом је инкриминисано као забрана свесног или намерног наношења или подвргавања животиње екстремном физичком болу, које је мотивисано намером да се повећа или продужи бол, патња или агонија.[1389] Речено искључује дозвољене активности: лов, риболов, хватање у замку, медицинско деловање или уништавање животиње од стране овлашћених лица. Док забрана тешке окрутности инкриминише повреде кућних љубимаца, забрана мучења обухвата повреде свих животиња. Деловање у лошој намери (енг. acting in bad faith) није инкриминисано и обухвата случајеве обављања законитих активности у вези са животињама, али на начин који ствара непотребне и неоправдане болове и патње. Право на накнаду штете постоји када лице у лошој намери обавља активности хватања и задржавања (енг. impounding), и активности располагања ухваћеним кућним љубимцима и борбеним животињама.[1390]

[1388] Видети: Sec. 3.02. of the Humane Care for Animals Act, 510 ILCS 70. У случају осуде за извршено кривично дело тешке окрутности, поред других законом прописаних казни суд може да наложи осуђеном лицу да се подвргне психолошком или психијатријском прегледу, као и да се подвргне било каквом лечењу које суд оцени да је примерено на основу процене психолошког или психијатријског прегледа. Ово лечење пада на трошак осуђеног лица, не државе. Ако је осуђено лице малолетник или држалац животиња, суд мора да наложи психолошки или психијатријски преглед осуђеног и да одреди примерено лечење у складу са проценом извршених прегледа.

[1389] Видети: Sec. 3.03. of the Humane Care for Animals Act, 510 ILCS 70. У случају осуде за извршено кривично дело мучења животиње, поред других законом прописаних казни суд мора да наложи психолошки или психијатријски преглед осуђеног и да одреди примерено лечење у складу са проценом извршених прегледа.

[1390] Видети: Sec. 3.06. and 12. of the Humane Care for Animals Act, 510 ILCS 70.

3.2.3. Афекциона вредност животиње

Афекциона вредност (*pretium affectionis*) постоји у индивидуалној свести једног лица и израз је његове емотивне везаности за животињу (ствар), из особите љубави или нарочите наклоности.[1391] Разлози привржености могу бити различите природе: дар од драге особе, животиња је била део одређеног срећног или трауматичног дела живота власника и слично. Њихова заједничка карактеристика јесте да посебна вредност животиње не произилази из њене корисности, уникатности, учињених улога или економске вредности у склопу других ствари, него из емотивне везаности оштећеног.

Штета према афекционој вредности оштећене или уништене ствари представља нематеријалну штету, имајући у виду да се приликом процене суд не води ниједним економским мерилом, већ уважава личне и емотивне осећаје оштећеног. Другим речима, афекциона вредност је чисто субјективно мерило вредности ствари, које се не заснива на корисности или употребљивости ствари (какав је случај са субјективном вредношћу ствари), већ искључиво на емотивној привржености оштећеног.[1392] Још се назива и сентиментална или емотивна вредност ствари, на који начин се ствара јасно разликовање од субјективне вредности ствари. Иако обе зависе од вредности коју ствар има за оштећеног (субјективни критеријум), афекциона вредност се заснива на емотивним осећајима, а субјективна вредност на посебном значају одређене ствари у имовини оштећеног. Стога је прва вид нематеријалне штете, а потоња мерило материјалне штете.

Афекциона вредност је увек виша од тржишне вредности ствари.[1393] Она постоји чак и када ствар нема тржишну вредност (јер је оштећена или личне природе). Класични примери јесу породичне слике, љубавна писма или дипломе.[1394] Управо из овог разлога афекциона вредност је карактеристично везана за кућне љубимце. Привржености коју лице осећа за свог кућног љубимца постоји невезано од његове тржишне вредности, која може бити непостојећа (удомљени пас мешанац) или веома висока (расни пси).

Одмеравање штете према афекционој вредности регулишу аустријско и швајцарско право. Српско право некада је регулисало овај вид накнаде штете, али је њено постојање данас упитно у правној теорији. Француско право користи појам повреде

[1391] Р. Миленковић, *op. cit.*, стр. 532. Ј. Радишић, *Облигационо право*, стр. 312. M. Vuković, *Obvezno pravo*, str. 66.
[1392] F. Werro, Le tort moral en cas de violation d'un contrat, en : C. Chappuis, B. Viniger (ed.), *Le tort moral en question*, Université de Genève, Schulthess, Genève, 2013, p. 60.
[1393] Исказ је тачан када је реч о упоређивању различитих мерила вредности ствари у одштетном праву. Власник својој скупоценој ствари не мора да припише никакву афекциону вредност.
[1394] Ј. Радишић, Разграничење имовинске и неимовинске штете, стр. 14.

афекције, али не регулише накнаду штете према афекционој вредности животиње. У америчкој судској пракси накнада штете према сентименталној или афекционој вредности животиње (енг. loss of sentimental value) предмет је велике дискусије, на разделној линији признања и оспоравања. Већина савезних америчких држава стоји на становишту да су животиње ствари, део личне имовине, те да накнада штете према сентименталној вредности није оправдана.[1395] Поред законске и судске неутемељености таквог захтева за накнаду штете, посебно се истиче високи степен могућности злоупотребе. Са друге стране, поједине савезне америчке државе у својој судској пракси уважавају сентименталну вредност животиње приликом одмеравања накнаде нематеријалне штете због претрпљених душевних болова.[1396] Самостални захтев за накнаду штете према сентименталној вредности усмрћене животиње судови, по правилу, одбијају. Енглеско и немачко право не познају овај вид нематеријалне штете.

Одмеравање штете према афекционој вредности ствари представља карактеристичну одлику аустријског права. Раније је указано да накнада материјалне штете зависи од степена кривице штетника. Квалификовани облик кривице штетника овлашћује оштећеног да у случају оштећења ствари, поред накнаде материјалне штете, оствари и накнаду нематеријалне штете. Тако, уколико је штета на имовини проузрокована кривичним делом, из злобе и обести, оштећени има право на накнаду вредности посебне наклоности коју има према стварима (нем. Werth der besonderen Vorliebe).[1397] Нужно је испуњење три услова. Први, да је реч о трајном оштећењу ствари.

[1395] Strickland v. Medlen, -397 S.W.3d 184 (Tex. 2013). У случају непрописно спроведене еутаназије пса, власници су тужили ветеринара због наношења нематеријалне штете и тражили накнаду за штету према афекционој вредности ствари. После дијаметрално различитих ставова судова који су одлучивали у првом и другом степену, Врховни суд савезне америчке државе Тексас истакао је да су пси ствари, да је штета у случају њиховог губитка једнака њиховој тржишној вредности и да није надокнадива нематеријална штета заснована на емотивној везаности за пса.
Wilcox v. Butt's Drug Stores, Inc. 35 P.2d 978 (N.M. 1934). Власници пса тужили су апотекара који има је, уместо уобичајеног лаксатива за псе, препоручио и продао лаксатив другог произвођача, услед чије конзумације је пас угинуо. Суд савезне америчке државе Њу Мексико подвукао је да надокнада штете према афекционој вредности пса није дозвољена.
Barking Hound Village, LLC, et al. v. Monyak, et. al., 299 Ga. 144, 787 S.E.2d 191 (Ga., 2016). Тужиоци су одвели свог пса у одгајивачницу на преглед, где је псу дат лек за артритис, а пас је недуго затим преминуо. Врховни суд савезне америчке државе Џорџије истакао је да докази о неекономским факторима који указују на сентименталну вредност пса нису прихватљиви. Све пресуде доступне на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 10.6.2024. године).
[1396] У претходно разматраном предмету из америчке судске праксе La Porte v. Associated Independents Inc, суд је приликом одмеравања новчане накнаде за претрпљене душевне болове нарочито указивао на емотивни однос власнице и паса и на сентименталну вредност коју су пси имали за њу.
[1397] Видети: § 1331 ABGB, који гласи (незван. превод): *Ако је лице намерно или из крајње непажње уништило или оштетило туђу ствар, оштећени има право да захтева измаклу добит, а ако је штета проузрокована делом забрањеним кривичним законом или из злобе и обести, и вредност посебне наклоности коју има према оштећеној ствари*.

Други, да је штетник поступао са квалификованим обликом кривице. Трећи, да постоји посебна наклоност оштећеног према оштећеној ствари.

Први услов није споран јер појам ствари обухвата и животиње. Међутим, након измена којима је уређено да животиње нису ствари, у судској пракси се поставило питање оправданости примене § 1331 ABGB у случају њихове повреде. Врховни суд је заузео став да се одредба и даље примењује на животиње зато што не постоје посебне одредбе које указују на другачије.[1398] Пример посебног уређивања одређеног питања у случају повреде животиње јесу трошкови лечења. За разлику од општег правила да се трошкови поправке надокнађују до висине вредности оштећене ствари, надокнада трошкова лечења животиње није непосредно ограничена вредношћу животиње.[1399] Када је реч о нематеријалној штети у случају повреде животиње, посебно правило није прописано, нити је примена постојећег правила (§ 1331 ABGB) искључена у односу на животиње. Стога се одредба о нематеријалној штети према афекционој вредности и даље примењује у случајевима повреде животиња.

Законик не прописује услов *трајног* оштећења ствари, али је судска пракса развила такав стандард. У судској пракси је истакнуто да је надокнада нематеријалне штете због оштећења ствари дозвољена само изузетно, што остали услови њеног остваривање потврђују. Стога није довољно да је оштећење такво да само привремено онемогућава употребу ствари. Нужно је да је оштећење трајно и да ствар не може да се врати у претходно стање.[1400] Примена правила је неспорна у случају када је пас усмрћен, док његова телесна повреда мора бити трајна.

Други услов представља значајно ограничење. Тек квалификовани облик кривице дозвољава и оправдава уважавање посебне емотивне везаности власника за његову ствар ради надокнаде нематеријалне штете.[1401] Реч је о услову доказане кривице, и то не било

[1398] OGH 2020-11-27 2 Ob 142/20a. Након саобраћајне несреће између аутомобила тужиоца и тужених, један од тужених је пришао аутомобилу тужиоца и одвезао појас који је држао пса, услед чега је пас побегао из аутомобила. Тужилац је подигао тужбу због претрпљених душевних болова због губитка пса, што су судови прве и друге инстанце одбили. Врховни суд у свом образложењу осврнуо се на могућност накнаде нематеријалне штете због губитка животиње и истакао да је једино могуће остварити накнаду према афекционој вредности ствари. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
[1399] Видети: § 1332a ABGB.
[1400] OGH 2018-12-20 1 Ob 163/18d. Тужиља је подигла тужбу против комшије који јој је противно договору посекао живу ограду стару 65 година, тражећи накнаду штете према афекционој вредности шуме за њих. Суд је одбио јер се жива ограда обнавља, те је реч о привременом оштећењу, при чему је реч о живој огради коју тужиља није посебно одржавала. У образложењу суд се позвао на другу одлуку Врховног суда, где је одбијен тужбени захтев за накнаду штете према афекционој вредности у случају дрвене статуе којој је одсечена глава, те је била реч о привременом оштећењу. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
[1401] OGH 2020-11-27 2 Ob 142/20a.

ког степена кривице, већ највишег – зле намере, односно злобе или обести.[1402] Додатно, накнада овог вида нематеријалне штете могућа је и услед проузроковања штете на друштвено-политички непожељан начин, због чега је такво поступање забрањено кривичним законом. Потоње је претходно питање у парници за накнаду штете: осуђујућа пресуда кривичног суда представља доказ испуњености другог услова, њено одсуство захтева доказивање пред парничним судом да се у начину проузроковања штете стичу услови одговарајућег кривичног дела.

Трећи услов је да оштећени докаже да ствар за њега има посебну сентименталну вредност. Доказ о вредности ствари постиже се кроз субјективне и објективне показатеље, а најчешће доказно средство јесте (саслушање) исказ самог оштећеног. Субјективни показатељ је тврдња оштећеног о личној, емотивној вредности коју животиња има за њега. Објективни показатељи јесу пажња која је посвећена чувању животиње, њеној исхрани и здравственом стању, трајање државине и околности под којима је оштећени стекао животињу, старосно доба животиње и самог оштећеног, као и евентуални лични догађаји у којима је животиња служила оштећеном као подршка (нпр. губитак блиског члана породице).

Право на накнаду нематеријалне штете у случају оштећења ствари има само њен власник. Речено је логична последица заједничког регулисања права на накнаду материјалне и нематеријална штете у случају оштећења ствари, у оквиру § 1331 ABGB. Једнако тако, право на накнаду нематеријалне штете у случају повреде животиње ужива само њен власник.

Предлог реформе аустријског одштетног права задржава правило о накнади афекционе вредности, уз две значајне измене.[1403] Прво, накнада нематеријалне штете могућа је у случају *намерног* оштећења ствари. Изостављене су формулације зле намере и обести, које се могу приписати духу законика из времена када је писан. Изостављен је услов извршења дела кажњивог по кривичном закону. Друго, предлог измена изричито прописује да безначајна штета није надокнадива,[1404] што озакоњује стандард значајног оштећења ствари. Истовремено, нема помена о услову трајности оштећења. Предлог

[1402] OGH 2016-8-30 1 Ob 125/16p. Тужени су у својој штали чували коња оца малолетне тужиље, али је коњ услед неадекватне бриге угинуо. Тужбени захтев за досуђивање накнаде афекционе вредности је одбијен јер није доказано постојање зле намере за неадекватну бригу о коњу.
[1403] Видети: § 1316 (4) of the Austrian Draft Proposal from 2007, наведено према H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, p. 335.
[1404] Видети: § 1316 (2) of the Austrian Draft Proposal from 2007.

измена два пута наводи правило о накнади нематеријалне штете у случају оштећења *ствари*, при чему други пут изричито прописује да се исто односи и на животиње.[1405]

Швајцарски Законик о облигацијама уређује накнаду штете према емотивној, афекционој вредности (нем. Affektionswert) коју животиња има за њеног држаоца или његову породицу, у случају повреде или усмрћења животиње.[1406] Право на накнаду штете ужива држалац животиње, због посебне вредности, наклоности или афекције коју јој он или чланови његове породице приписују. Притом, ово право постоји само у односу на животиње које се држе у кући, а не у привредне или финансијске сврхе.

Услов остваривања права на накнаду штете према афекционој вредности јесте постојање блиског односа наклоности (љубави, афекције). Важи оборива законска претпоставка афекције оштећеног.[1407] У случају оспоравања, процена постојања и интензитета овог блиског односа заснива се на одређеним спољним показатељима, примера ради: околности стицања или доласка животиње у домаћинство, учесталост свакодневног контакта са животињом, начин држања и временски период чувања животиње, карактеристике животиње (опште понашање и начин интеракције са човеком) и карактеристике оштећеног (године старости, здравствено стање, одсуство одређених породичних веза).[1408] Различите научне студије о повезаности коју човек развија са животињом такође представљају помоћно средство.[1409] Потребан доказ тиче се начина употребе животиње, а не њене врсте. Суд може да досуди накнаду штете након процене постојања емотивне везе и тежине повреде те везе. Истиче се да није реч о дискреционом овлашћењу судије и да законски израз *може* (нем. kann) треба схватити као *мора* (нем. muss) уколико се докаже постојање афекције, уз испуњеност осталих услова.[1410]

По правилу, накнада штете у случају усмрћења животиње је већа но у случају њене повреде. Само теже повреде животиње оправдавају досуђивање накнаде штете, уколико је природа повреде таква да је остваривање ранијег односа онемогућено.[1411] Међутим, законодавац не условљава накнаду штете условом озбиљности или тежине повреде (знатност штете), како то чини када је реч о накнади нематеријалне штете у

[1405] Видети: §§ 1316, 1324 of the Austrian Draft Proposal from 2007.
[1406] Видети: Art. 43 abs. 1bis OR, који гласи (незван. превод): *Када је повређена или убијена животиња која се држи у кући, а не ради стицања прихода, суд може приликом одређивања накнаде узети у обзир њену афекциону вредност за држаоца или чланове његове породице.*
[1407] P. Krepper, *op. cit*., p. 714.
[1408] M. Michel, *op. cit*., p. 433. M. Michel, E. S. Kayasseh, *op. cit*., p. 25.
[1409] M. Michel, E. S. Kayasseh, *op. cit*., p. 25, и тамо наведене спроведене студије.
[1410] P. Krepper, *op. cit*., pp. 705, 706.
[1411] M. Michel, *op. cit*., p. 434. M. Michel, E. S. Kayasseh, *op. cit*., p. 26.

другим случајевима.[1412] Накнада штете у случају усмрћења животиње изражава њену емоционалну вредност, чија повреда сама по себи, принципијелно, оправдава накнаду моралне штете, те није нужна озбиљност напада на личност оштећеног.[1413]

Разлике које постоје између општих одредби о накнади нематеријалне штете и одредби о накнади према афекционој вредности, издвојиле су потоње као *lex specialis*.[1414] Истиче се да сврха накнаде према афекционој вредности није сатисфакција (нем. Genugtuung) као када је реч о накнади нематеријалне штете, због чега је и законодавац пажљиво изабрао да је не означи на исти начин.[1415] Накнада према афекционој вредности представља нови облик накнаде у швајцарском праву, *sui generis*, која се не може изједначити са накнадом материјалне штете нити са накнадом нематеријалне штете.[1416]

Као носиоца права на накнаду штете закон означава држаоца животиње (нем. Halter) и чланове његове породице. У литератури и судској пракси превагнуо је став да се појам држаоца тумачи према материјалноправном критеријуму, те је од значаја постојање посебне наклоности или афекције.[1417] Разлог таквог тумачења јесте јединствени појам држаоца животиње у случајевима грађанскоправне одговорности за штету од животиња и за штету проузроковану на животињи. Појам чланова породице у судској пракси обухвата супружника, регистрованог или ванбрачног партнера, потомке, родитеље, браћу и сестре држаоца.[1418]

На наведени начин законодавац је уважио „да је емоционални однос између животиња и човека правно добро вредно заштите, о чему судија мора да води рачуна у балансирању интереса".[1419] Другим речима, однос човека и животиње представља човеково заштићено правно добро.[1420] У случају повреде или смрти животиње настаје право на накнаду према афекционој вредности. Притом, право на накнаду признато је само у случају повреде или усмрћења животиња које се држе у кући, не и у случају осталих животиња и (других) ствари. За одмеравање штете у случају повреде или смрти

[1412] У случају смрти или тешке повреде лица суд може, *узимајући у обзир све околности случаја*, да досуди накнаду нематеријалне штете оштећеном или сродницима преминулог лица. У случају противправне повреде права личности, суд може да досуди правичну новчану накнаду *уколико озбиљност повреде* то оправдава и штете није надокнађена на други начин. Видети: Art. 47 und 49 OR.
[1413] F. Werro, *op. cit.*, p. 60.
[1414] Р. Миленковић, *op. cit.*, стр. 538, 539.
[1415] P. Krepper, *op. cit.*, p. 706.
[1416] *Ibidem*, и тамо наведени остали аутори. F. Werro, *op. cit.*, p. 60.
[1417] P. Krepper, *op. cit.*, pp. 711, 712. M. Michel, E. S. Kayasseh, *op. cit.*, p. 24, и тамо наведени остали аутори.
[1418] M. Michel, *op. cit.*, p. 437.
[1419] Bericht der Kommission für Rechtsfragen des Ständerats, BBl 2002 4164, „Die Tiere in der schweizerischen Rechtsordnung", 2002, p. 4712. Извештај парламентарне Комисије за правна питања.
[1420] P. Krepper, *op. cit.*, p. 705.

животиња које се држе у кући није прикладна примена одредби које важе за ствари, те је посебно прописано одмеравање штете према афекционој вредности.[1421] Афекција према животињи није материјална вредност, из ког разлога се она не може свести на финансијски губитак у случају повреде или смрти животиња које се чувају ради остваривања финансијских добитака (у привредне или финансијске сврхе).[1422]

Захтев за накнаду штете према афекционој или емотивној вредности не заснива се на неком економски проценљивом критеријуму, већ заправо представља захтев за накнаду претрпљених душевних болова.[1423] У том смислу није могуће удвајање захтева за накнаду нематеријалне штете због душевних болова у случају повреде или смрти животиње (Art. 49 OR, општа норма о нематеријалној штети) и захтева за накнаду штете према афекционој вредности (Art. 43 abs. 1bis OR, посебна норма о афекционој вредности).[1424] Закључак није нетачан, али проистиче из погрешне премисе. Лице не може да оствари накнаду нематеријалне штете због душевних болова у случају повреде или смрти животиње јер наведено не представља признато право личности. Да је подвођење повреде емотивног односа човека према животињи под окриље опште норме о нематеријалној штети било остварив у судској пракси, законодавац не би посебно регулисао накнаду према афекционој вредности, истичући да правила накнаде штете на стварима не одговарају у потпуности потребама накнаде штете на животињама. Друго је питање да ли је било нужно увођење новог облика нематеријалне штете у швајцарско право или је била довољна реформаторска прокламација да је човеков однос са животињом његово заштићено правно добро, те да постоји право на накнаду нематеријалне штете. Са друге стране, лице може да оствари накнаду нематеријалне штете уколико оно, услед повреде или смрти животиње, доживи шок и претрпи физичке повреде или психичке промене.[1425] Тада је реч о повреди оштећеникових права личности. У таквом сценарију, могуће је истовремено остваривање накнаде нематеријалне штете због претрпљених повреда права личности (Art. 49 OR) и накнаде према афекционој вредности животиње (Art. 43 abs. 1bis OR).

Разлике између аустријског и швајцарског решења можемо свести на следеће: Прво, аустријско решење регулише право на накнаду штете према афекционој вредности

[1421] Bericht der Kommission für Rechtsfragen des Ständerats, BBl 2002 4164, „Die Tiere in der schweizerischen Rechtsordnung", 2002, p. 4712.
[1422] P. Krepper, *op. cit*., p. 706.
[1423] M. Michel, *op. cit*., p. 431.
[1424] *Ibidem*.
[1425] P. Krepper, *op. cit*., p. 707.

ствари, које одредбе се примењују и на животиње. Са друге стране, швајцарско решење афекциону вредност везује искључиво за животиње. Друго, штета према афекционој вредности у аустријском праву не зависи од правне класификације животиња, док у швајцарском праву постоји управо таква зависност. Накнада штете према афекционој вредности регулисана је само у односу на кућне љубимце, тј. животиње које се држе у кући. Двоумице око законског појма „животиње које се држе у кући" судска пракса је настојала да реши, о чему је било речи приликом разматрања накнаде трошкова лечења за ову категорију животиња. Треће, најзначајнија разлика огледа се у услову квалификованог облика кривица, који прописује аустријско решење. Такав захтев не постоји у швајцарском праву.

Упркос двоумљењу у домаћој литератури у другој половини XX века, српско право не регулише право на накнаду штете према афекционој вредности оштећене или уништене ствари.[1426] Појам афекционе вредности ЗОО не познаје, али је у теорији широко прихваћен. Посматрајући животиње као ствари и уважавајући посебну емотивну везу коју човек развија према животињама, одмеравање накнаде штете према афекционој вредности је оправдано. Поједини домаћи аутори управо истичу кућне љубимце као пример ствари које имају афекциону вредност.[1427] Преднацрт не садржи предлог за уређивање афекционе вредности, већ предлог одредбе идентичне постојећем чл. 189 ст. 4 ЗОО, те одређене недоумице о природи накнаде коју овај члан прописује остају.

Правни основ за досуђивање накнаде нематеријалне штете према афекционој вредности животиње у домаћем праву јесте Закон о неважности прописа из 1946. године. Наиме, на деловима територије данашње аутономне покрајине Војводине важио је ABGB који уређује, како је већ представљено, право на накнаду штете према вредности из посебне или личне наклоности у случају оштећења или уништења ствари. Према § 205 СГЗ власник одузете ствари има право на накнаду по цени коју „из особитог за себе уважавања" захтева. Остваривање овог права постоји само у случају одузимања ствари на забрањен или злочиначки начин. Дакле, досуђивање накнаде по афекционој вредности могуће је само у случају крађе животиње, али не и у случају њене повреде или усмрћења.[1428] У судској пракси није примењен овај правни пут досуђивања накнаде штете према афекционој вредности животиње.

[1426] О. Станковић, Новчана накнада неимовинске штете, стр. 135.
[1427] О. Антић, *Облигационо право*, стр. 474.
[1428] Р. Миленковић, *op. cit*., стр. 532.

3.3. Казнена одштета

Казнена одштета (енг. *punitive damages*) је специфичан облик накнаде штете у англо-америчким правним системима, чија је сврха кажњавање штетника путем високих износа накнаде штете. Ова накнада штете није вођена економским мерама проузроковане штете, него се опредељује у износу који треба да делује васпитно према штетнику, односно да се путем ове накнаде оствари генерална и индивидуална превенција у грађанском праву.[1429] Још се назива и примерна штета или узорна штета (енг. *exemplary damages*) јер се од кажњеног штетника прави пример (енг. *example*) о последицама друштвено нежељеног понашања на терену грађанског права, односно узор (енг. *exemplar*) како ће слична понашања и убудуће бити кажњавана. Сврха казнене одштете, дакле, није повраћај у пређашње стање или обештећење, као код накнаде материјалне штете, нити сатисфакција, као код накнаде нематеријалне штете.[1430] Казнена одштета се по својој сврси разликује од осталих облика накнаде штете.

Разматрајући историјски развој одговорности за штету од животиња у другом делу рада, указали смо на нераздвојеност грађанскоправних и кривичноправних елемената одговорности у старим правима. Казнена одштета у англо-америчким правима постоји као реликт тог историјског процеса развоја правне одговорности. Сврха казнене одштете приближава је кривичноправној одговорности. Закони по правилу утврђују вредносни опсег казнене одштете, слично минималном и максималном износу новчане казне у кривичном праву. Притом, казнена одштета се досуђује само у случајевима намерног или крајње непажљивог поступања. Другим речима, примена је условљена вишим степеном кривице.[1431] Са друге стране, казнена одштета се досуђује за грађанскоправни деликт, те изостаје утврђивање извршења кривичног дела. Услови одговорности су грађанскоправне природе: штета, одговарајући облик кривице и узрочна веза између штете и деловања штетника. Право на казнену одштету је самостално у односу на право на накнаду материјалне или нематеријалне штете, те њихово кумулативно досуђивање није искључено.[1432]

[1429] Burgess v. Taylor, 44 S.W.3d 806 (Ky. 2001). А. Мојашевић, Казнена одштета у америчком праву, *Страни правни живот*, бр. 1, 2011, стр. 198, 199.
[1430] Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit.*, стр. 198.
[1431] Berry v. Frazier, 307 Cal. Rptr. 3d 778 (2023). Ветеринар је извршио еутаназију мачке тужилаца применом методе која се сматра нехуманом. Власници мачке су подигли тужбу против ветеринарске ординације, тражећи између осталог и казнену одштету. Суд је истакао да, иако ветеринари нису искључени из опсега примене одредаба о казненој одштети, у конкретном случају није било доказане намере или крајње непажње. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.6.2024. године).
[1432] Burgess v. Taylor, 44 S.W.3d 806 (Ky. 2001).

Поједине савезне америчке државе прописују могућност одређивања казнене одштете за повреде животиња учињене намерно или из грубе непажње, уз занемаривање хуманости. У Калифорнији такав пропис постоји од 1872. године, што говори о историјском утемељењу овог облика накнаде штете. Важно је напоменути да законска норма истиче статус животиње као објекта права.[1433] Посебан акценат дат је занемаривању хуманости приликом повређивања животиње. Такав законски услов досуђивања ове накнаде штете даје јој основ и разлог: кажњавање штетника због његовог нехуманог понашања. У Илиноису власник повређене животиње, поред права на накнаду других облика штете, има право на казнену одштету у случају злостављања или занемаривања његове животиње.[1434] С друге стране, Невада прописује могућност накнаде казнене одштете у случају повреде или усмрћења сервисне животиње, као вид посебне заштите која се пружа особама са инвалидитетом.[1435] Дакле, досуђивање казнене одштете је ограничено на случајеве проузроковања штете особама са инвалидитетом.

Висина казнене одштете је најчешће законом ограничена на минимални и максимални износ. Притом, износи могу бити исказани номинално (новчано) или упоредно (вишеструка вредност животиње или штете). Најчешће је реч о комбинацији оба принципа. Примера ради, у Илиноису законски распон казнене одштете је 500–25.000 долара, али за сваки чин злостављања или занемаривања којем је животиња била изложена, а не гледано у збиру. У Невади законски максимум казнене одштете је трострука вредност стварне штете (тржишна вредност животиње и уложених средстава за њено тренирање), при чему казнена одштета не може бити нижа од 750 долара.

Приликом одмеравања казнене одштете, судови се воде следећим критеријумима: поступање са намером или у крајњој непажњи, материјално стање штетника и новчани износ који би остварио одвраћајући ефекат, сентиментална вредност животиње и степен претрпљених душевних болова власника.[1436] Према наведеним условима, власник животиње може да оствари право на накнаду штете независно од њене материјалне вредности или учињених улагања, а на основу степена непримерног понашања штетника. Ово није накнада материјалне ни нематеријалне штете, иако се претрпљени

[1433] Видети: § 3340 of the Californian Civil Code. Доступно на: https://leginfo.legislature.ca.gov/ (приступ на дан 20.6.2024. године).
[1434] Видети: Sec. 16.3. of the Humane Care for Animals Act, 510 ILCS 70.
[1435] Видети: § 426.820 of the Nevada Revised Statutes, 2022, Chapter 426 – Persons with Disabilities. Доступно на: https://law.justia.com/ (приступ на дан 20.6.2024. године).
[1436] Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit.*, стр. 200. Први критеријум заправо представља *mala fide* понашање, односно поступање у лошој вери, које обухвата проузроковање материјалне штете, повреде здравља или других заштићених вредности одговарајућим степеном кривице.

душевни болови оштећеног уважавају, већ посебна накнада у чијем срцу лежи захтев за кажњавање штетника.

У поменутом предмету *La Porte v. Associated Independents Inc* амерички суд је досудио казнену одштету због злонамерног убиства кућног љубимца. Чињенице које је суд ценио тицале су се понашања запосленог туженог (бацање празне канте за смеће на везаног пса), које је било злонамерно и показало је велики степен равнодушности према правима власника пса.[1437] У поменутом предмету *Burgess v. Taylor*, суд је досудио казнену одштету за убијене коње у износу 75 пута већем од стварне штете.[1438]

У енглеском праву казнена одштета уобичајено налази своју примену у два *common law* деликта, и то за опресивно, арбитражно или неуставно поступање органа јавне управе и за противправно наношење штете другоме ради стицања користи. У судској пракси и литератури спорна је примена казнене одштете у погледу осталих деликата.[1439] Стога њена примена у случајевима штете проузроковане на животињама није уобичајена.

Одређену сличност казнених одштета можемо наћи са одмеравањем накнаде материјалне штете према субјективном мерилу, односно према вредности коју је ствар имала за оштећеног. У домаћем праву, чл. 189 ст. 4 ЗОО могућност таквог одмеравања штете допушта само у случају проузроковања штете (уништење или оштећење ствари) умишљајним кривичним делом. Дакле, примена субјективног мерила није допуштена увек, но само када то оправдавају околности проузроковања штете – извршење кривичног дела са вишим степеном кривицем (умишљајем). Природа такве накнаде штете није само одштетног карактера, но садржи и елементе ретрибутивности. Правило о примени субјективног мерила, према условима који су прописани за његову примену, исказује посебан однос правног поретка према лицу које умишљајним кривичним делом проузрокује штету другоме.[1440] Примена овог правила постоји независно од основа одговорности лица (кривица, створени или одржани ризик, правичност) и независно од тога да ли је реч о одговорности за сопствене радње или за другога.[1441]

[1437] Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit.*, стр. 199.
[1438] Burgess v. Taylor, 44 S.W.3d 806 (Ky. 2001). Суд је досудио тужиоцима, између осталог, материјалну штету у износу од 1.000 долара, према процењеној тржишној вредности коња, и казнену одштету у износу од 75.000 долара.
[1439] K. Oliphant, Basic Questions of Tort Law from the Perspective of England and the Commonwealth, p. 376.
[1440] М. Караникић Мирић, Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника, стр. 81.
[1441] *Ibidem*, стр. 80.

Институт казнене одштете не постоји ни у француском, аустријском и немачком праву. Холистички приступ изучавању појединих правних система показује да они ипак нису слободни од елемената приватне казне.[1442] У аустријском праву елементи приватне освете видљиви су и у накнади према афекционој вредности, када је штета проузрокована извршењем кривичног дела.

У појединим правним системима судови су се изричито изјаснили о немогућности досуђивања казнене одштете. Пример пружа одлука Врховног савезног суда Швајцарске из 2004. године, којом је истакнуто да је сврха досуђивања новчане накнаде нематеријалне штете пружање задовољења оштећеном, а не кажњавање штетника или освећивање оштећеног. На тај начин указано је да је казнена одштета, чија је сврха управо кажњавање штетника, супротна јавном поретку Швајцарске.[1443] Једнак став заузео је и Врховни суд Немачке, због чега се пресуде америчких судова, у делу о досуђеној казненој одштети, не могу извршити у Немачкој.[1444]

3.4. Оштећена лица

Нормативне реформе које су усмерене ка деобјективизацији животиња не мењају њихов претежнији положај објеката права у грађанском праву. Заштита која се остварује у случајевима повреде или смрти животиње јесте заштита интереса њеног власника. Ти интереси су материјалне и нематеријалне природе, на којој линији разликовања смо разматрали материјалну и нематеријалну штету у претходним редовима.

Појам оштећеног лица у погледу материјалне штете зависи од формалног критеријума – постојање права из којег извиру материјални интереси, повређени деловањем штетника. На првом месту то је власник животиње, чији интереси извиру из права својине. Затим, то су лица која на основу уговора имају право коришћења животиње. Речено важи у свим правним системима. Појам оштећеног лица у погледу нематеријалне штете је специфичан у сваком од система који признају заштиту нематеријалних интереса у случају повреде или усмрћења животиње.

[1442] То је видљиво, на пример, у новчаној казни или пеналима који се плаћају за сваки дан неиспуњења уговорне обавезе. O. Moréteau, *op. cit.*, pp. 17–18.
[1443] BGE 131 III 26. Тужбени захтев тицао се накнаде нематеријалне штете због повреде части и угледа тужиоца, политичара, путем текстова објављених у новинама од стране туженог као аутора. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 20.10.2024. године). Видети и: M. Michel, E. S. Kayasseh, *op. cit.*, p. 27.
[1444] H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, p. 52.

Власник животиње може да буде физичко или правно лице. Када је реч о накнади материјалне штете, ова разлика не утиче на статус оштећеног. Имовински интереси су исти. Власник животиње може бити малолетно лице, с тим да ће његови законски заступници водити рачуна о заштити његових интереса. Условно, власник животиње може бити *nasciturus*, о заштити чијих интереса рачуна води његов законски заступник (родитељ) или колизијски заступник. Примери правних лица као власника животиња су привредна друштва различите пословне оријентације (нпр. животиње чувари у фирмама, одгајивачнице паса или ергеле коња, фармаколошке компаније), зоо вртови, институти и др. На крају, и држава као правно лице може бити власник животиње. Јединице локалне самоуправе једнако тако. Примера ради, дивљач је природно богатство и имовина Републике Србије.[1445] Стога повреда или усмрћење дивљачи представља повреду имовинских интереса Републике Србије. Исто важи и у погледу заштићених дивљих животиња. Уколико је управљање ловиштем поверено привредном друштву, онда настаје разлика. У случају штете на ловостајем заштићеној дивљачи, оштећено лице је привредно друштво као корисник ловишта; у случају штете на трајно заштићеној дивљачи, оштећено лице остаје Република Србија.[1446] Разлика настаје јер привредно друштво као корисник ловишта има имовинске интересе само у погледу ловостајем заштићене дивљачи, коју сме да искоришћава (организује лов и наплаћује чланске карте или учешће у лову), на начин прописан законом.

Уколико лице на основу уговора располаже правом коришћења животиње, повреда или усмрћење животиње представља повреду његових материјалних интереса. Оштећена лица у овом случају су власник животиње и лице које на основу уговора има право коришћења. Одмеравање штете коју је штетник дужан да надокнади оштећеним лицима не сме да доведе до дуплирања накнаде. На пример, лице А је свог расног пса предао ради комерцијалног парења са расном керушом лицу Б, али је пса усмртило лице В. Лице А и лице Б су оштећени јер су обоје очекивали корист од уговореног парења. Лице А је очекивао приход у износу од 10% вредности за свако штене, а лице Б се професионално бави продајом расних штенаца. Штетник (лице В) ће бити дужан да надокнади стварну штету лицу А у висини тржишне вредности пса и измаклу добит у висини од 10% вредности за просечан број штенади који је овај пар добијао. Истовремено, штетник ће бити дужан да надокнади измаклу добит лицу Б у висини од

[1445] Видети: чл. 1 ЗДЛ.
[1446] Видети: чл. 91 ЗДЛ.

90% тржишне вредности за просечан број штенади који је овај пар добијао. Досуђивање накнаде у висини од 100% лицу Б представљало би дуплирање накнаде и повреду принципа потпуне накнаде. Једнако тако, штету трпи и закупац када је штетник усмртио закупљену животињу, па његова имовина претрпи умањење (нпр. непозната лица провале у складиште након што је убијен пас чувар складишта).

Штета коју трпи лице са уговорним правом коришћења животиње може имати три вида. Први је видљив из претходног примера и своди се на губитак користи коју би остварио употребом животиње. Други се огледа у губитку могућности употребе животиње за остатак уговореног периода, а за шта је плаћена противнакнада. Штета је део противнакнаде сразмерно преосталом времену трајања уговора, рачунајући од дана проузроковања штете. Уколико је реч о бесплатном коришћењу туђе животиње, овај вид штете изостаје. Трећи вид штете своди се на трошкове које је лице направило да би користило животињу. Тада није од значаја да ли је уговор био доброчин или теретан.

Када је реч о носиоцима права на накнаду нематеријалне штете, разматрамо решења америчког, француског, аустријског и швајцарског права.[1447] Француско право нема формално опредељен круг овлашћених лица за остваривање накнаде нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова због повреде или смрти животиње. Судска пракса је развила појам тзв. рикошет оштећених (франц. *victimes par ricochet*), у случају када лице А претрпи штету као последицу штете коју је лице Б претрпело.[1448] Најчешће, рикошет оштећени су сродници оштећених лица, који су услед повреде или смрти својих сродника претрпели економске губитке и душевне болове. Категорија рикошет оштећених није одређена везом сродства, него узрочном везом између штете коју трпи лице Б (услед деловања лица В) и штете коју трпи лице А. Због ове узрочне везе, лице В које је проузроковало штету лицу Б истовремено је одговорно за надокнаду штете лицу А. Логика француских судова која је иза појма рикошет оштећених допушта одређивање оштећених у случају повреде или смрти животиње. Уколико је лице Г претрпело душевне болове услед смрти или повреде животиње, коју је проузроковало лице Д, онда лице Г има право на накнаду од лица Д. Ово право није условљено постојањем права својине или коришћења животиње. Битно је постојање штете и узрочне везе између поступања штетника (лице Д) према животињи и штете коју је претрпео оштећени (лице Г).

[1447] Америчко и француско право признају накнаду нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова у случају повреде или смрти животиње. Аустријско и швајцарско право регулишу накнаду штете према афекционој вредности животиње.
[1448] J. S. Borghetti, *op. cit*., p. 146.

Накнада нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова услед повреде или смрти животиње призната је само у појединим савезним америчким државама. Опрезност судске праксе условило је и уско одређивање појма оштећеног лица. Власник животиње има поводом ње одговарајуће материјалне и нематеријалне интересе, те у случају повреде животиње само власник трпи повреду својих интереса. У америчкој судској пракси значајан пример представља случај *Campbell v. Animal Quarantine Station*,[1449] у којем је суд признао право на накнаду штете због претрпљених душевних болова власницима убијене животиње и члановима њихове породице (супружници и њихово троје деце). Ова судска пресуда је померила границе у погледу признања нематеријалне штете у случају усмрћења животиње на два начина. Прво, појам оштећених лица је од власника животиње проширен ка члановима његове породице. Друго, у дотадашњој судској пракси важио је став да оштећени нужно мора да буде сведок догађаја који је проузроковао његове душевне болове. У поменутом случају *Campbell*, ни власници ни чланови породице нису присуствовали штетном догађају, као ни каснијој ветеринарској интервенцији. О штетном догађају су имали посредна сазнања. Негативни доживљаји који су наступили услед сазнања о штетном догађају нису захтевали никакву медицинску помоћ, нити су они такву помоћ тражили.[1450] Одлучујуће чињенице којима се суд водио приликом одлучивања о накнади штете јесу да је штета проузрокована крајњом непажњом и да је постојала емотивна веза између тужилаца и пса, услед чијег усмрћења су тужиоци претрпели душевне болове.

Право на накнаду нематеријалне штете према афекционој вредности у случају повреде или смрти животиње у аустријском праву има само њен власник. Тако уско одређење појма оштећеног лица последица је заједничког регулисања материјалне и нематеријалне штете у случају оштећења ствари, у оквиру § 1331 ABGB. У случају оштећења било које ствари, неупитно је да је овлашћено лице за накнаду материјалне штете њен власник. Право на накнаду нематеријалне штете према афекционој вредности

[1449] Campbell v. Animal Quarantine Station, 632 P.2d 1066 (Hawaii, 1981). Током транспорта од карантинске станице (тужени) до ветеринара, пас је угинуо у врућем комбију, где је остављен на сат времена без вентилације. Тужбу за накнаду штете су поднели власници пса (супружници) и троје њихове деце. Суд је досудио накнаду штету због губитка пса и појединачне накнаде штете због претрпљених душевних болова. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.4.2024. године). Видети и, Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *op. cit*., стр. 196.

[1450] Све ове чињенице тужени је истицао против истакнутог тужбеног захтева за досуђење накнаде нематеријалне штете. Међутим, суд је заузео став да власник убијеног пса и чланови његове породице имају право на накнаду штете иако нису били сведоци штетног догађаја. Суд се осврнуо и на наводе тужене стране о одсуству медицинских показатеља лошег здравственог стања тужилаца, истичући да медицински докази могу да се користе као показатељ степена претрпљеног душевног бола, али нису искључиви доказ постојања душевних болова.

животиње проистиче из поменутог § 1331 ABGB и заснива се правилу да се на животиње примењују одредбе о стварима, уколико другачије није прописано.

У швајцарском праву ситуација је другачија. Право на накнаду нематеријалне штете према афекционој вредности животиње има њен држалац (нем. Halter) и чланови његове породице.[1451] У литератури су развијени различити ставови о појму држаоца животиње. Судска пракса се такође двоуми. Према једном ставу, појам држаоца се недвосмислено схвата као власник животиње, што двозначност немачког појма дозвољава.[1452] На тај начин, када је реч о одговорности за штету проузроковану на животињи, појам држаоца се цени према формалноправном критеријуму постојања права својине. Тиме је направљена разлика између појма држаоца у смислу одредби о одговорности за штету од животиња, који се према материјалноправном критеријуму схвата као лице које врши овлашћења чувања, надзора и контроле над животињом. Према другом ставу, појам држаоца тумачи се према материјалноправном критеријуму, једнако као у области одговорности за штету од животиња.[1453] Оправдање оваквог става лежи у уважавању емотивне везе која не зависи од односа власништва, једнако као што ни контрола понашања животиње не зависи од права својине. Критика да такав став води ка неконтролисаном ширењу круга лица која су титулари права на накнаду нематеријалне штете је неоснована, имајући у виду ограничавајуће услове за остваривање овог права.

Чланови породице држаоца носиоци су самосталног права на накнаду штете. За разлику од америчког права, швајцарско право нормативно уређује право чланова породице држаоца на накнаду нематеријалне штете. С обзиром на законски појам блиске везе држаоца и кућног љубимца, изражен кроз услов да се животиња држи у кући, следи закључак да је и појам чланова породице ограничен на лица која живе у заједници са држаоцем.[1454] Ту уобичајено спадају супружник (односно регистровани или ванбрачни партнер), потомци, родитељи и браћа и сестре. Имајући у виду сврху законске норме, да уважи емотивну везу између човека и животиње, услов заједничког живота не треба тумачити уско. Стога је истакнуто да и сродници који не живе у заједници са држаоцем животиње имају право на накнаду нематеријалне штете (мисли се превасходно на родитеље).[1455] Логично, у таквим условима доказивање повреде емотивне везаности

[1451] Видети: Art. 43 abs. 1bis OR.
[1452] M. Michel, *op. cit*., pp. 435, 436.
[1453] P. Krepper, *op. cit*., pp. 711, 712. M. Michel, E. S. Kayasseh, *op. cit*., p. 24, и тамо наведени остали аутори.
[1454] M. Michel, *op. cit*., p. 437.
[1455] P. Krepper, *op. cit*., p. 712.

сродника држаоца за животињу захтева повећану пажњу. Захтев за накнаду штете држаоца не искључује захтев чланова његове породице.[1456]

На крају, када говоримо о праву на накнаду нематеријалне штете у случају повреде или губитка животиње, оштећено лице не може да буде правно лице. Такав је резултат решења представљених у анализираним правним системима. Правно лице не може да буде титулар права на накнаду нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова у француском и америчком праву јер оно не може да доживи такве осећаје. Правно лице не може да буде титулар права на накнаду према афекционој вредности јер оно не може да развије афекцију, односно наклоност према животињи. Француско, америчко и аустријско право усвајају субјективну концепцију нематеријалне штете, док швајцарско право усваја објективну концепцију. Без обзира на ову разлику, у сва четири посматрана правна система запажамо одсуство права правног лица на накнаду нематеријалне штете.

[1456] M. Michel, *op. cit*., p. 437.

4. Животиње као носиоци субјективних овлашћења

У првом делу рада осврнули смо се на покрете који заступају идеју да животињама треба признати правни субјективитет, чију садржину би чинила конкретна права. Разматрање одштетноправних последица признања правног субјективитета животиња, у садашњем тренутку, представља теоријски експеримент. Промене које се већ дешавају у свету по питању права животиња и, последично, правног субјективитета животиња оправдавају упуштање у овај експеримент и разматрање овог питања. Препрека прихватању ове идеје лежи у устаљеном схватању да су животиње ствари, а ствари немају субјективна овлашћења, односно нису носиоци права. Оба елемента представљеног схватања нису апсолутно тачна.

Почевши од потоњег, да ствари нису носиоци права, супротан пример налазимо у енглеском и америчком поморском праву. Правном фикцијом броду се додељују атрибути субјективитета: може да закључује уговоре (пословна способност) и одговоран је за проузроковану штету (деликтна способност).[1457] Ова правна фикција остварује се у судском поступку, где брод има статус „ентитета у праву", одговорног за испуњење уговорних обавеза и накнаду проузроковане штете.[1458] Стога је правилније рећи да право признаје субјективитет броду, туженом у судском поступку, ради разматрања одговорности за штету или испуњење уговорних обавеза; пословна способност се признаје утолико што служи као претходни услов одговорности (закључење уговора).

У специфичним штетним догађајима одговорност сноси брод, односно пловило (енг. vessel), а не власник брода или возар. Персонификацијом брода, он је означен као носилац одговорности у штетним догађајима када не постоји одговорност бродовласника или возара за управљање бродом. Такав је пример обавезне пилотаже (енг. compulsory pilotage).[1459] Поједине савезне америчке државе прописују да су пловила дужна да имају пилота (енг. pilot) приликом уласка или изласка из њихових вода (пилот није капетан брода, није члан посаде, већ посебно унајмљено лице да управља бродом у одређеним воденим пролазима или прилазима). Свака штета која настане услед немарности или грешке пилота приписује се броду, а не бродовласнику. Одговорност

[1457] Историјска је занимљивост да су судови република које су прогласиле независност на америчком континенту овај став заступали још од XVIII века, кратко резонујући да постоји *кривица брода*, у већини случајева означавајући брод заменицом „она". Personification of Vessels, *Harvard Law Review,* Vol. 77, No. 6, 1964, pp. 1122, 1124.
[1458] G. M. Gauci, The Ship as an Extension of Flag State Territory and an Entity with Human Attributes – Is it time to jettison these Legal Fictions?, *International and Comparative Law Review,* Vol. 21, No. 2, 2021, p. 16.
[1459] Personification of Vessels, p. 1128.

брода развијена је у пракси судова, опрезним заобилажењем појма одговорног *лица*.[1460] Оштећени су овлашћени да подигну тужбу *in rem*, против брода. Последица подизања тужбе јесте успостављање заложног права над бродом, све до намирења потраживања. Уколико власник брода не намири ово потраживање добровољно, у принудном поступку брод и ствари на броду (које могу припадати различитим лицима) се продају.[1461] Како брод у овим случајевима сноси одговорност, то је лака логичка повезица да се брод посматра као носилац права, иако се такво наглашавање избегава у судским одлукама. У савременом поморском праву примена ове правне фикције има врло сужено поље примене, често је критикована и оспоравана, али постоји.[1462] Персонификацијом није обухваћен само брод, већ носиоцем одговорности може бити означен терет (ствари) на броду или ненаплаћене путарине.[1463] Признање правног субјективитета брода, каргоа или путарина је двоструко ограничено: за потребе судског поступка и само у виду пасивне процесне легитимације. Ограничени правни субјективитет брода своди се на потребу наплате потраживања из имовинске вредности самог брода или терета.

Схватању да су животиње ствари супротстављамо следећи пример: Врховни суд Аргентине 2016. године заузео је изричити став је шимпанза Сеселија нељудски субјекат

[1460] Reed v. The Yaka, 373 U.S. 4IO (I963). У овом предмету лучки радник био је повређен приликом пристанка изнајмљеног брода без посаде (енг. bareboat charter). Како је повреда настала током периода закупа, то власник брода није одговоран; није утврђена грешка у руковању закупаца; није утврђена одговорност послодавца за повреду на раду. Нижестепени судови одбили су тужбени захтев за надокнаду штете, али је Савезни суд заузео став да ова ситуација оправдава заснивање одговорности *in rem*, позивајући се на одговорност закупаца. Таквим наративом Савезни суд је створио загонетку, да ли је одговоран брод или закупац. С једне стране, брод је ствар, а с друге стране, погрешно поступање закупца није утврђено и за овај случај није прописана објективна одговорност. Више о томе видети, Personification of Vessels, p. 1122.

[1461] Успостављено заложно право у *in rem* поступку има првенство у односу на било које друго заложно право које постоји, било на броду, било на каргоу; не постоји захтев његове забележбе, но наступа по сили закона и делује према свим трећим лицима; везано је за брод, те није од значаја промена власништва над бродом или стварима на њему. Personification of Vessels, p. 1123.

[1462] G. M. Gauci, *op. cit.*, pp. 16, 17.

[1463] Argentum Exploration Ltd v. The Silver and all persons claiming to be interested in and/or to have rights in respect of the Silver, [2020] EWHC 3434 (Admiralty), и другостепена одлука Argentum Exploration Ltd (Respondent) v Republic of South Africa (Appellant), [2024] UKSC 16. Брод потопљен 1942. године у Индијском океану је пронађен 2017. године, као и његов товар – полуге сребра. Проналазач је тужио товар, дакле полуге сребра, тражећи да буде проглашен власником нађене ствари или, истакнуто као евентуални захтев, да буде исплаћен за своје услуге проналазача. Као тужени је било означено сребро и сва лица која могу да имају права поводом сребра. У поступак се упустила Влада Јужноафричке Републике, тврдећи да је потопљени брод превозио сребро које је она купила ради ковања новца, коју тврдњу је тужилац прихватио у поступку по жалби. Суд није оспорио примену правне фикције, али је услед упуштања Владе Јужноафричке Републике пресудио да, прво, тужилац није власник пронађеног товара, и друго, да нема право на накнаду по правилима међународног поморског права (товар није био претежно намењен за комерцијалну употребу). Доступно на: https://www.supremecourt.uk/ (приступ на дан 20.6.2024. године).

права (шпан. sujeto de derecho no humano) и титулар права на живот ван заточеништва.[1464] Судски поступак је вођен у име животиње од стране представника удружења које се стара о заштити животиња. Основ тужбе било је проширење основних (људских) права ка великим приматима. Иако за сада јединични (познати) случаја судског признања субјективитета животињи, нема сигурности да се такво стање неће променити.[1465] Претходно је указано да су поједини европски правни системи нормирали да животиње нису ствари, али им истовремено није признат статус субјеката права. Наведена одлука изричито признаје животињама статус субјеката права, по чему се значајно разликује од приступа анализираних европских и англо-америчких правних система. Ова одлука, иако има историјски значај, не доноси револутивне промене. У праву Аргентине судске одлуке нису формални извор права, а наведена одлука има значај појединачне правне норме, применљиве само у датом случају. Стога није основано очекивати да ће исти став нужно бити примењен и у погледу других случајева заточених, повређених или убијених животиња. Речено не утиче на њен значај као примера да животиње нису ствари.

Поводом расправе о правном субјективитету животиња треба уважити чињеницу признања субјективитета деловима природе или природи као целини, о чијим правима се старају посебно устоличени заступници. Ако се признаје субјективитет рекама и шумама, као живим силама природе, признање права животиња постаје очигледније из два разлога. Прво, ако се признаје субјективитет шуми, екосистему чију основну карактеристику представљају дрвенасте биљке, једнако треба признати субјективитет животињама које се рађају, живе и имају чула (осетљивост). Друго, ако се признаје субјективитет шуми, тиме је обухваћен и сав живот у шуми, дакле и животиње. Биљке, животиње и човек су облици живота на Земљи (редослед навођења не одређује значај).

Стога, ако ствари могу да имају права, и додатно, ако животиње нису ствари, већ могу бити посматране као субјекти права *sui generis*, онда повреда коју животиње претрпе постаје питање одштетног права: да ли постоји штета у правном смислу? У савременој судској пракси, повреда животиње узима се у обзир само посредно, као штета

[1464] Presentacion efectuada por A.F.A.D.A. respecto del chimpancé Cecilia – Sujeto no humano, expte. no. P-72.254/15, Tercer Juzgado de Garantías, Mendoza, 3.11.2016. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.6.2024. године).

[1465] Ово је за сада једина правноснажна судска одлука која није промењена у поступку по ванредним правним лековима или од стране Уставног суда. Супротан пример јесте пресуда Врховног суда Колумбије, којим је признат статус субјекта права медведу Чучоу. Суд је заузео став да медвед ужива право на слободу кретања, те да се се заштита основних људских права проширује и ка њему. Уставни суд Колумбије укинуо је пресуду као неуставну јер медведи нису субјекти права, ни титулари основних људских права. AHC4806－2017 Radicacien n. 7001-22-13-000-2017-00468-02, Corte Suprema de Justicia, Bogotá, 26.7.2017. Доступно на: https://www.cortesuprema.gov.co/ (приступ на дан 20.6.2024. године).

која је проузрокована њеном власнику, о чему је до сада било речи. Овде разматрамо да ли постоји штета коју је претрпела непосредно и искључиво животиња. У наставку разматрамо начине признања и остваривања правне заштите субјективних овлашћења животиња. На крају пажњу посвећујемо питању одговорности животиња за проузроковану штету, као противтежу штете проузроковане животињи.

4.1. Остваривање правне заштите субјективних овлашћења животиње у судској пракси

У досадашњој судској пракси забележени су случајеви разматрања права животиња на живот у слободи, подношењем тужби за заштиту основних (људских) права. Анализираћемо два примера чији је циљ било остваривање правне заштите субјективних овлашћења животиња. У оба примера предмет разматрања је право на живот животиња. Истичући да је кратак „корак" од права на живот до права на заштиту физичког интегритета (животиња као „оштећени"), примере наводимо као релевантне.

Удружење Пројект за права животиња (енг. The Nonhuman Rights Project) поднео је три представке 2013. године Врховном суду савезне америчке државе Њујорк, ради судске контроле законитости заточености четири шимпанзе у прихватилиштима, позивајући се на *habeas corpus* правну заштиту (заштита основних људских права).[1466] Све три представке су одбијене, уз тумачење да се *habeas corpus* правна заштита тиче „особа", те да шимпанзе нису особе у смислу чл. 70 Закона о парничном поступку државе Њујорк, због чега питање њиховог затварања не долази под оквир *habeas corpus* заштите.[1467] Иако је став судија био једнодушан, разлику је направило образложење једне од одлука, у којој је судија истакао да су разумљиви напори за проширење права ка шимпанзама и да можда једног дана они буду и остварени, али да таква одлука треба да буде донета на легислативном нивоу.[1468]

[1466] У англо-америчким правним системима постоји специјални арсенал судских наредби или налога, тзв. *writ*. Један од њих је *writ of habeas corpus*, који омогућава судску контролу законитости затварања особе од стране државе (нпр. затвореника или пацијената у психијатријским институцијама). Физичка и правна лица подносе представке (захтеве) суду за издавање *writ of habeas corpus*, којим суд од одговарајуће институције захтева пружање доказа о законитости затварања одређених особа. Резултат судске контроле може бити наредба за пуштање особе.

[1467] B. Ashleigh, *op. cit.*, pp. 33–34. Захтев за заштиту основних права може да поднесе особа (лице) која је незаконито притворена или на други начин лишена своје слободе, ради испитивања основа затварања и пуштања на слободу. Видети: Art. 70 of the New York Civil Practice Law and Rules, 1962. Доступно на: https://www.nysenate.gov/legislation/laws/CVP/-CH8 (приступ на дан 11.12.2023 године).

[1468] A. Best, S. Riley, *op. cit.*, pp. 45, 51.

У научним расправама је истакнуто да би примена различитих теорија тумачења закона водила различитом исходу одлучивања по овим представкама. Према Хартовој (H. L. A. Hart) теорији позитивизма, зато што су законска правила исказана речима, она у одређеним ситуацијама ипак нису довољно одређена јер постоје границе језичког тумачења.[1469] Харт представља пример правила „У парку су забрањена возила", које значи да нису дозвољени аутомобили у парку, али је неодређено да ли се то односи и на бицикле или на дечије аутомобиле.[1470] Из тога следи да свако правило има свој циљ или сврху која одређује његову сржи, те да примену правила треба уподобити према њеној сржи, а не према језичком тумачењу. Према Шауеровој (Frederick Schauer) теорији формализма, законска правила су исказана речима, те имају своје језичко значење и само условно допуштају тумачење у контексту.[1471]

Подносилац наведених представки заснивао је своје захтеве на аналогији између робова и животиња гледе позивања на заштиту основних људских права. Робови су се позивали на *habeas corpus* правну заштиту како би се ослободили своје заробљености као ствари у имовини „белог човека"; иста правна заштита може да ослободи животиње заточености у прихватилиштима.[1472] Други значајан аргумент подносиоца представки био је да сврха *habeas corpus* пружање правне заштите аутономним бићима.[1473] Другим речима, подносилац представки залагао се за примену Хартове теорије позитивизма, истичући да је сврха гарантија људских права заштита аутономних бића, у коју групу припадају и велики примати. Чињеница да основна људска права не обухватају животиње тумачена је кроз историјски пример: робови нису сматрани људима, него стварима, и дуго су судови одбијали да признају да се примена заштите основних људских права односи и на њих; временом такав став је промењен.

Примењујући Шауерову теорију, судови су тумачили да *habeas corpus* правну заштиту уживају само особе, уз истицање да иако појам „особе" није дефинисан законом, он у судској пракси никада није обухватао животиње.[1474] Човек представља парадигму „особе", стога је поседовање карактеристике човека услов припадања категорији особа.[1475] Способност да се буде носилац права и обавеза је основ признавања правног

[1469] B. Ashleigh, *op. cit*., p. 40.
[1470] H.L.A. Hart, Positivism and the Separation of Law and Morals, Harward Law Review, Vol. 71, No. 4, 1958, pp. 607–611.
[1471] F. Schauer, Formalism, The Yale Law Journal, Vol. 97, No. 4, 1988, pp. 514, 534, 535.
[1472] B. Ashleigh, *op. cit*., p. 47.
[1473] *Ibidem*, p. 45.
[1474] *Ibidem*, p. 41.
[1475] *Ibidem*, p. 50.

субјективитета, те правну заштиту уживају само правни субјекти, односно особе у праву (физичка и правна лица). Иако неки људи имају смањену способност да буду носиоци права и обавеза, та способност јединствено припада свим људима. Феномен транзиције од статуса објекта права до статуса субјекта права јесте могућ, али суд је истакао да статус шимпанзи као објекта права преклудира њихову карактеризацију као „особа" за потребе *habeas corpus* правне заштите.[1476] Стога историјско проширивање субјективитета ка маргинализованим групама људи не може да представља правни основ или одговарајућу аналогију за проширивање субјективитета ка животињама.[1477]

Када би судови прихватили поставке Хартове теорије, они би тумачили да *habeas corpus* правну заштиту ужива свако ко је противправно затворен, при чему за одређивање круга „свако" не би било потребно да је реч о човеку. Према Хартовој теорији, сврха и циљ *habeas corpus* правне заштите јесте контрола законитости одузимања слободе и гранични случајеви примене ових правила везани су управо за ту сврху, а не за одређење појма субјективитета.

Примена ове идеје, међутим, није потпуно страна америчкој судској пракси. Наиме, једно од правних питања у кривичним поступцима поводом извршења кривичних дела злоупотребе или убијања животиња, било је да ли дозвољен претрес без судског налога ради заштите животиње. Према изграђеном стандарду у судској пракси, претрес без судског налога је дозвољен ако полиција има објективно разумно уверење, засновано на уочљивим чињеницама, да је улазак без налога неопходан или да би се пружила непосредна помоћ особама које су претрпеле или којима непосредно прети патња, озбиљне телесне повреде или штета.[1478] Разумно уверење поступајућег полицајца да ће озбиљно неухрањени коњ, који се једва одржавао на ногама, сигурно умрети уколико не прими хитну помоћ ветеринара, било је довољно да претрес без судског налога у предмету *State v. Fessenden* буде оцењен као законит. Кривични суд је тумачио да животиње припадају категорији особа (лица) којима полиција може пружити помоћ без судског налога јер то оправдава друштвени интерес заштите нељудских животиња од непотребних патњи, повреда и окрутне смрти.[1479] Дакле, иако правно правило гласи „да

[1476] B. Ashleigh, *op. cit.*, pp. 43–44.
[1477] *Ibidem*, pp. 48–49.
[1478] Pine v. State, 889 S.W.2d 625, 631 (Tex App 1994). State v. Stone, 321 Mont 489, 498, 92 P3d 1178 (2004). State v. Baker, 350 Or 641, 649, 260 P3d 476 (2011). Доступно на: https://www.findlaw.com/ (приступ на дан 23.12.2023. године).
[1479] State v. Fessenden, 258 Or.App. 639, 310 P.3d 1163 (2013). Посматрајући са пута, полицајац је приметио да коњ у дворишту приватног поседа озбиљно лоше изгледа и да постоји вероватноћа да ће пасти због лошег здравственог стања, што у највећем броју случајева води еутаназији. Верујући да коњ пати због

би се пружила непосредна помоћ *лицима* (енг. to render immediate aid to *persons*)", суд је појам лица тумачио у складу са потребом пружања непосредне помоћи, а не у смислу субјекта права. Наведена судска пресуда је пример како језичко значење појма лица у праву не мора да представља препреку обухвату животиња под оквире правне норме.

Врховни суд Аргентине у раније поменутом предмету био је другачијег става од америчких упоредника. Заузет је изричити став је шимпанза Сеселија субјект права (шпан. sujeto de derecho no humano) и да има право на живот ван заточеништва.[1480] Полазећи од таквог става, суд је искористио постојећа процесна овлашћења да нареди њено ослобођење из зоолошког врта и повратак у њено природно станиште у Бразилу (престанак повреде права). Тужбу у име и у за рачун шимпанзе подигао је председник Удружења званичника и адвоката за заштиту права животиња.[1481] Служећи се правом да одлучи о правном основу захтева, суд је наведену тужбу посматрао као тужбу за заштиту права од заједничког интереса (шпан. derechos de incidencia colectiva),[1482] која између осталог обухватају и заштиту животне средине, у складу са чл. 41 и 43 Устава. Суд је закључио да животиње нису ствари јер се са њима не може располагати као са другим стварима; напротив, њихова заштита је граница вршења права својине. Затим, суд је

занемаривања, ушао је у двориште окривљеног без налога, пружио хитну негу коњу, одузео га од власника и одвео га ветеринару. Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

[1480] Presentacion efectuada por A.F.A.D.A. respecto del chimpancé Cecilia – Sujeto no humano, expte. nro. P-72.254/15, Tercer Juzgado de Garantías, Mendoza, 3.11.2016. Изрека пресуде заслужује посебну пажњу јер излази из круга уобичајених судијских формулација познатих у српском праву. У првом ставу прихваћен је *habeas corpus* захтев председника Удружења званичника и адвоката за права животиња. У другом ставу утврђено је да шимпанза Сесилија, која живи у зоолошком врту провинције Мендоза, нељудски субјекат права. У трећем ставу наређено је њено премештање у резерват Сарокаба у Бразилу. У четвртом ставу наглашено је која лица су сарађивала у доношењу одлуке (из различитих министарстава). У петом ставу је упућен захтев локалној заједници Мендоза да обезбеди надлежним телима потребна правна средства за обустављање озбиљних ситуација неадекватних услова заточеништава у зоолошком врту. Шести став садржи пословичне изреке Имануела Канта, Анатола Франка, Буде и Махатме Гандија о односу човека према животињама. Такав судијски приступ излази из уобичајених оквира и приближава судијску одлуку политичкој прокламацији. Судска власт заснива се на надлежности примене права. Иако суд својим тумачењем заузима став о другачијем статусу животиња, таква одлука представља примену права јер произлази из правног силогизма. Цитирање изрека побројаних ауторитета, иако инспиративно, није у складу са природом изреке судске одлука, која представља појединачну правну норму и служи одређивању правила понашања за странке у поступку (или утврђење чињеница).

[1481] У тужби је било истакнуто следеће: Здравље, физички интегритет и емотивно стање шимпанзе су озбиљно угрожени, те постоји ризик наступања смрти уколико шимпанза не буде пуштена из заточеништва, у којем је провела 30 година. Услови живота у кавезу нису одговарали природним потребама шимпанзе, а након смрти друге две шимпанзе у зоолошком врту током протекле три године, Сесилија је почела да показује знаке социјалне искључености. Шимпанза није извршила ниједно кривично дело због којег би била дужна да сноси казну заточеништва, при чему је реч о бићу које трпи бол и патњу, које није ствар и не сме бити третирано као ствар. Законом је забрањено злостављање животиња и прокламована је заштита дивљих животиња.

[1482] У домаћој правној науци у употреби је термин права солидарности, који поред права на здраву животну средину обухватају право на управљање националним ресурсима, право на економски и социјални развој и право на мир и међународну безбедност. В. Димитријевић, М. Пауновић, В. Ђерић, *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997. стр. 411–419.

истакао да шимпанзе уживају основна права као бића, али да нису људи, те да стога припадају категорији нељудских субјеката права. Посебно је наглашено да такав закључак не води развијању каталога права животиња, али да је непобитно да бројни међународни документи прокламују да поједине животиње, а међу њима и велики примати, имају право да живе у слободи. Како шимпанзе имају право да живе у слободи, то је оправдано разматрање основаности пружања *habeas corpus* правне заштите.[1483]

Наведени примери пружају могућност следећих закључака: Остваривање правне заштите субјективних овлашћења животиња зависи од судијског тумачења статуса животиња као субјеката или објеката права. Поистовећивање животиња са људима, без обзира на генетички проценат сличности (код великих примата чак 99%), води судијском одбијању проширивања примене постојећих правних средстава за заштиту субјеката права ка животињама из једноставног разлога: животиње нису људи. Позивање на међународне конвенције и националне законе који штите „права" животиња, као појединачне прокламације или као део заштите животне средине, омогућава посматрање животиња као титулара тих права, дакле носиоца субјективних овлашћења, али различитих од људи. Заступник животиња у оба примера било је удружење за заштиту права животиња, при чему се на процедуралном нивоу њихово право представљања животиња пред судом поистовећује са постојањем права животиња.

4.2. Признање правне заштите животиње у одштетном праву

Постојање правно надокнадиве штете подразумева да правни систем призна одређене интересе животиња који уживају самосталну заштиту. Иако таква ситуација данас није присутна у правним системима, то је могуће учинити на два начина. Кроз

[1483] Суд се посебно осврнуо на питање незаконитог затварања шимпанзе и истакао да за затварање није била нужна одлука суда, да није било незаконито јер је зоолошки врт основан 1903. године и надлежне власти јесу тада имале у виду довођење и затварање различитих примерака дивљих животиња. Иако није било незаконито, суд је изразио своје неслагање са таквом праксом: „Међутим, не можемо оспорити да, као правило потврђено искуством, друштва напредују у својим моралним понашањима, мислима и вредности, као и у законодавству. Пре више од једног века већина појединачних права која су данас изричито призната у уставима различитих држава и у међународним конвенцијама о људским правима била су игнорисана и у појединим случајевима занемарена, или још горе, вређана као права везана за род. Данас, видимо уважавање ситуација и стварности које, иако се дешавају од давнина, нису увек биле препознате у друштву. То су примери родног насиља, равноправности у браку, једнаког права гласа, итд. Иста ситуација постоји и у погледу уважања права животиња." Presentacion efectuada por A.F.A.D.A. respecto del chimpancé Cecilia – Sujeto no humano, expte. nro. P-72.254/15, Tercer Juzgado de Garantías, Mendoza, 3.11.2016, pp. 26–27.

признање права животиња (конституисање ограниченог правног субјективитета животиње) или кроз признање права на штету у случају повреде добробити животиње.

Водинелић заступа став да су животиње истовремено објекти права *sui generis* и субјекти права *sui generis*. Овај потоњи статус условљен је правима које животиње уживају. Притом, Водинелић не указује на ограничење појма животиње, нити прецизира која права животиње уживају, већ егзампларно наводи право на име, право на живот, здравље, физички и психички интегритет.[1484] Другим речима, он се залаже за признање ограниченог правног субјективитета животиње, али не опредељује прецизно садржину тог права. Предлози корпуса права које чине Фавре и Стојановић подразумевају признавање ограниченог правног субјективитета животиња, кроз признање права животиња. Према Фавреу, корпус права животиња обухвата право не буду коришћене у недозвољене сврхе, да не буду повређене, да имају животни простор, да се човек стара о њима, да буду предмет „подесног" власништва, да буду правно заштићене, да стичу имовину и да буду „укључене у уговоре".[1485] Стојановић ова права исказује на следећи начин: право на живот; право на слободу, према категорији којој животиња припада; право да им се не наноси бол, патња и стрес; право да се људи брину о њима; право да стичу имовинска права; право на правну заштиту.[1486] Насупрот томе, међународне конвенције и декларације које су биле предмет наше пажње у првом делу рада залажу се за развијање каталога права животиња, са карактеристичним садржајем: право на живот, на заштиту од злостављања и напуштања, на одговарајућу исхрану, на понашање у складу са својом врстом. Сва ова права могу се свести на елементе остваривања добробити животиње, те нису права у смислу субјективних овлашћења. Њихово признање не води конституисању правног субјективитета животиња.

Уколико је животиња носилац права на здравље, физички и психички интегритет, у случају повреде она је титулар права на накнаду штете. Правно је релевантна она штета која је надокнадива, те је са постојањем штете нужно повезано постојање права на накнаду штете. Остваривање тог права постизало би се у судском поступку, који би у име и за рачун животиње водио њен заступник, било власник било специјализовано надлежно тело. Пример таквог тела јесу адвокати за животиње у Швајцарској, о чијој надлежности је раније било речи. Иако су ови адвокати били усредсређени на случајеве

[1484] В. Водинелић, *op. cit.*, стр. 426.
[1485] D. Favre, *op. cit.*, pp. 1062–1070.
[1486] Н. Стојановић, *Право животиња*, стр. 61–69.

повреде добробити животиња, адекватан су пример законом одређених стручних лица за старање о заштити животиња.

Право на накнаду штете у супротности је са ставом оних аутора који имовинска права не уврштују у каталог права животиња. Право потраживања је имовинско право, без обзира у ком виду се оно остваривало: накнада штете у корист повређене животиње (која има заступника) или у корист посебног фонда за лечење животиње. Дакле, уколико ограничени правни субјективитет животиње не обухвата и имовинска права, макар сведена на право потраживања накнаде штете, признање ограниченог правног субјективитета не пружа грађанскоправну заштиту у случају повреде права која чине саставни део таквог субјективитета. Другим речима, признање ових права нема суштински другачији ефекат у односу на постојећи режим кривичноправне и прекршајноправне заштите добробити животиња. Супротно, признање имовинских права животиња нужно захтева уређивање начина њиховог остваривања, заштите, наследивости и преносивости. Не заустављајући се на теоријској компликованости таквог приступа, основно питање које треба поставити јесте практична ефикасност таквог решења са аспекта економске анализе права.

Одштетно право првенствено садржи правила која омогућавају успостављање економске равнотеже у имовинској позицији оштећеног. Посматрајући животињу као оштећену страну, питање је да ли настаје неравнотежа у њеној имовинској позицији услед повреде права на живот, здравља, физичког и психичког интегритета или других права. Нужно је да је животиња претходно имала одређену имовинску позицију, која је због повреда ових права била умањена (материјална штета). Повреда нематеријалних интереса (нематеријална штета) посебно је питање, о чему ће бити речи.

Други пут остваривања заштите јесте кроз признање права на накнаду штете у случају повреде добробити животиња. Такво право не захтева признање правног субјективитета животињама. Оно допуњује систем кривичноправне и прекршајноправне заштите добробити животиња. Носилац права јесте лице задужено да штити добробит животиње; дакле, њен власник или посебна надлежна тела. Накнада штете остваривала би се у корист носиоца права или посебног фонда за заштиту добробити животиња. Проблем овог приступа једнако настаје на терену економске анализе права.

Трећи пут остваривања заштите разматран је у француској доктрини, заобилазећи услов признања заштите субјективитета или заштите добробити животиња. Овај приступ заправо решење тражи на терену процесног права, а не материјалног. Наиме, однос материјалног и процесног права показује различиту структуру променом угла

сагледавања. Из угла материјалног права, поступак је подређен меритуму о којем треба да се одлучује, стога је нужно да прво постоји материјално право, чијем остварењу и заштити процесно право треба да служи.[1487] Другим речима, прво мора да буде признат субјективитет (права) животиње, да би се он у судском поступку могао штитити. Из угла процесног права, услов вођења поступка је право на тужбу, а не одредбе материјалног права. Право на тужбу је субјективно процесно право које постоји независно од постојања суштинског, материјалног права (очигледан пример, тужба је допуштена, али је тужбени захтев одбијен).[1488] У таквој перспективи, више није питање да ли је животињама признато право на накнаду претрпљене штете, него да ли постоји тужба ради утврђивања одговорности за ову штету. Такав процесни приступ чини материјално право зависним од правне радње. Допуштеност предузимања правне радње може бити довољна да обезбеди заштиту одређеног правног стања или правне ситуације (иако субјективно право не постоји) јер резултат судијског одлучивања је појединачна мера која утиче на правни поредак,[1489] омеђен границама интереса у покренутој парници.

Караникић Мирић истиче да, чак и ако се животињама признају одређена права чији су објекат лична добра попут живота, здравља, телесног и психичког интегритета, животиње немају овлашћења да од суда захтевају грађанскоправну заштиту.[1490] Парнично процесно право располаже средствима заштите повређених интереса ентитета који претходно нису признати као субјекти права. Странка у поступку је физичко и правно лице, али изузетно суд може решењем да призна својство странке и оним облицима удруживања и организовања који немају страначку способност.[1491] Дакле, признање правног субјективитета није препрека за вођење поступка пред судом ради заштите интереса. Законска норма говори о „облицима удруживања и организовања", али нема препреке да слична законска норма регулише исту могућност суду за признање својства странке и другим ентитетима, не нужно групи појединаца.

[1487] T. Goujon-Bethan, H. Kassoul, Pour un aggiornamento de la responsabilité civile : vers la reconnaissance d'un préjudice animal pur, *Revue semestrielle de droit animalier*, no. 2, 2022, p. 529.
[1488] *Ibidem*, p. 530.
[1489] *Ibidem*.
[1490] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 172.
[1491] Видети: чл. 74 Закона о парничном поступку.

4.3. Нематеријална и материјална штета коју претрпи животиња

Међународне конвенције и национални прописи о заштити добробити животиња заснивају се, у пресеку, на два основна начела: начело једнаког поштовања живота и начело универзалности бола. Потоње начело уважава да животиње могу да осете бол, патњу и страх, те је забрањено предузимати радње који такве осећаје стварају. Другим речима, право уважава интерес животиња да не пате, због чега се пружа заштита таквом интересу.[1492] Заштита животиња одвија се на два нивоа: на еколошком нивоу, кроз заштиту животне средине у виду очувања животињских врста, и на појединачном нивоу животињских јединки, кроз заштиту њихове добробити. Важно је приметити да почетак и основ заштите животиња јесте њихова осетљивост – способност да осете бол, патњу и страх. Институт нематеријалне штете штити управо ову психичку (емотивну) сферу интереса човека.

У првом делу пажњу смо указали да добробит животиња подразумева стандарде њихове заштите, односно начине употребе уз смањење или потпуно искључење бола, страха и патњи.[1493] Држање, чување, репродукција и превоз животиња морају да се одвијају у условима који им обезбеђују остваривање карактеристичних потреба њихове врсте. Заштита добробити животиња не искључује њихово убијање, али се то мора чинити на хумани начин. Стога добробит животиња представља заштићени нематеријални интерес, који се огледа у захтеву да су природне потребе животиње за храном, друштвом, одмором и слободним кретањем испуњене, без наметања страха, боли и патњи приликом различитих видова употребе од стране човека. Овај интерес постоји само у односу на оне животиње које могу да осете страх, бол и патњу; дакле, само у односу на оне животиње које су способне за такве субјективне доживљаје. На правном нивоу, заштита овог интереса подразумева да у случају његове повреде настаје правна одговорност. Стога настају питања ко је титулар овог интереса и да ли у случају његове повреде постоји штета у правном смислу.

Титулар заштићеног нематеријалног интереса истовремено је ималац неимовинског субјективног права, који је овлашћен да заштиту свог права захтева пред судом.[1494] Власник животиње није титулар овог интереса јер се њему намећу обавезе

[1492] T. Goujon-Bethan, H. Kassoul, *op. cit.*, p. 530.
[1493] М. Пауновић, *Права животиња – Савремени међународни стандарди*, стр. 158. А. Батрићевић, *op. cit.*, стр. 62–78.
[1494] М. Караникић Мирић, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, стр. 171.

заштите и поштовања добробити животиње. Према тренутном стању, одређивање носиоца овог интереса кружи око животиње, али се не приближава довољно близу. Чини се да је лакше прихватити идеју да се одређено надлежно тело стара о испуњењу захтева заштите добробити животиње, као што постоје тела која се старају о заштити животне средине, културних добара и слично. Међутим, чак и тада остаје питање да ли постоји штета и право на накнаду штете услед повреде добробити животиња.

Штета у правном смислу не постоји у сваком случају повреде заштићених права или интереса. На пример, право на поштовање породичног живота је заштићено лично право појединца, те ЗОО регулише право на накнаду штете у случају смрти блиског лица. Међутим, у случају прекида трудноће изазваног грешком лекара или услед саобраћајне несреће, лице нема право на накнаду нематеријалне штете због смрти свог нерођеног детета јер не постоји „лице" у смислу закона (човек постоји од тренутка рођења). Дакле, иако постоји заштићени нематеријални интерес, не постоји штета у правном смислу. Пословни углед правног лица је заштићено неимовинско добро, али правно лице нема право на правичну новчану накнаду нематеријалне штете због повреде пословног угледа.[1495] Поново, иако постоји заштићени неимовински интерес, не постоји штета.

Имајући у виду речено, признање да је животиња титулар личних права чији су објекат лична добра (нпр. живот, здравље, телесни и психички интегритет) или да је животиња титулар добробити као заштићеног неимовинског интереса, нужно не води постојању штете у правном смислу услед повреде личног права или заштићеног интереса. Караникић Мирић стога закључује:

> „Независно од начина на који се одговори на питање ко је титулар тог неимовинског интереса – сама животиња, сваки човек, друштво у целини – када дође до његове повреде, грађанско право не третира животињу као сустворење: Бол и страх животиње поводом повреде добара као што су њен живот, здравље, тело и психички интегритет, нису признати као штета у грађанскоправном смислу."[1496]

У америчкој судској пракси већ је разматрано питање права повређене животиње на накнаду нематеријалне штете. Одговор је негативан: без обзира како неко посматра кућне љубимце, као бића или личну имовину, право не препознаје право на накнаду

[1495] М. Караникић Мирић, Објективизовање моралне штете, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, бр. 152, 3/2015, стр. 488, 490, 494, 498. У домаћој судској пракси заузет је став да се повреда пословног угледа правног лица не манифестује у правом признатим видовима нематеријалне штете (физички и психички бол, страх). У објективистичкој концепцији нематеријалне штете овог ограничења нема.
[1496] М. Караникић Мирић, *Облигационо право*, стр. 623, 624.

нематеријалне штете животињи.[1497] Независно од недостатка законског признања овог права, одлика америчког права јесте управо судска пракса (прецеденти) као извор права. До сада, амерички судови нису нашли да постоје оправдани разлози за признање накнаде нематеријалне штете животињама, те да својом одлуком створе прецедент такве врсте. Право на накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова захтева да природа и интензитет болова буду тако озбиљни да се не може очекивати да их просечно разуман човек издржи. Када је реч о душевним боловима животиње, аналогни стандард разумне животиње не постоји јер то је управо карактеристика коју биолози, антрополози и филозофи користе да опишу човека – као животињу која се од осталих врста царства *Animalia* разликује по свом когнитивном развоју.

Хипотетичко признање повреде нематеријалних интереса животиње као штете у правном смислу захтева још један увид. У објективистичкој концепцији нематеријалне штете, мало препрека постоји за признање штете коју трпи животиња. Уколико се признају права или интереси животиња, њихова повреда представља нематеријалну штету. У субјективистичкој концепцији, утврђивање бола или страха које животиња трпи услов је постојања нематеријалне штете.

Значајно ограничење хипотетичке грађанскоправне заштите нематеријалних интереса животиња јесте наметање одговорности само човеку. Ван опсега заштите остају случајеви проузроковања штете између самих животиња, примера ради, када лисица нападне кокошку, али је не усмрти. Исти нематеријални интереси кокошке (живот и телесни интегритет) су повређени уколико човек нападне кокошку, али сама идеја одговорности животиња за међусобне сукобе не постоји.[1498] Дакле, заштита права или добробити животиња није апсолутна вредност. Уколико кажемо да право штити добробит животиње, то истовремено не значи да је свака повреда добробити санкционисана у свим правним областима. Најочигледнији пример јесте усмрћење животиње. Правни системи прокламују да је живот универзална вредност и да добробит животиња ужива правну заштиту, али допуштају усмрћивање животиња ради

[1497] Oberschlake v. Veterinary Assoc. Animal Hosp., 785 N.E.2d 811 (Ohio App. 2 Dist., 2003). Власници су одвели свог пса Пупија (енг. Poopy) код ветеринара ради чишћења зуба. Док је пас био под анестезијом, ветеринар је покушао да стерилише пса, иако је она већ била стерилисана. Власници су поднели тужбу у име пса због физичких и психичких болова које је пас трпео након буђења из анестезије са ожиљком преко стомака. Тужбени захтеви су одбијени. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

[1498] Природни систем јесте сложена мрежа интереса који повезује живу и неживу природу у заједничкој потреби опстанка. Мајка Природа, као персонификација те животне силе, уредила је односе међу животињама по принципу симбиозе, паразитне заједнице или ланца исхране. Човекове активности нису потребне ради регулисања односа међу животињама.

прехрамбрене и друге производње. Додатно, правни системи допуштају усмрћивање животиња не само ради остваривања користи (храна или производи), него и ради спречавања штете (усмрћивање заражених животиња). Дакле, уколико повреда личног добра животиње као што је живот не ужива апсолутну заштиту, јасно је да признање заштите одређених права или интереса не подразумева нужно и грађанскоправну заштиту у виду правног признања штете.

Да би говорили о материјалној штети коју је животиња претрпела, то нужно подразумева је животиња претходно била сопственик материјалних добара, односно да је њена имовина умањена услед повреда њених нематеријалних добара. Предуслов разматрања прве ситуације (повреда материјалних добара) јесте признање имовинских права животиње, да је она титулар права својине над стварима, а потом да конкретна животиња заиста поседује конкретне ствари које су оштећене или уништене. Друга ситуација уско је повезана са признањем грађанскоправне заштите нематеријалних добара или интереса животиње, о чему је претходно било речи. У хипотетичком сценарију признања права на накнаду штете услед повреде нематеријалних интереса животиње, материјална штета која настаје у вези такве повреде најчешће се огледа у трошковима лечења и повећаним трошковима живота (паралела са материјалном штетом у случају телесне повреде и оштећења здравља човека). Проблем који се открива у овом случају тиче се подвајања субјеката који сносе трошкове лечења: власник животиње (односно, заступник) или животиња. У перспективи промене правног статуса животиња, од објекта ка субјекту права који ужива грађанскоправну заштиту, овај вид заштите (право на накнаду материјалне штете) је најудаљеније и најмање вероватно да пружи ефективни и ефикасни исход.

У закључку, чињеница да су одређени интерес или добро заштићени нужно не подразумева да се та заштита пружа у свим областима права. Према тренутном стању ствари, заштита добробити животиња, као признатог нематеријалног интереса, ужива кривичноправну заштиту. Разматрање грађанскоправне заштите није плодоносно тле. Постоје и супротна мишљења. У француској доктрини истакнуто је да је Закон о модернизацији и поједностављењу права и процедура у области права и унутрашњих односа из 2015. године изричито уважио животиње као бића која имају чула (осетљивост).[1499] Посматрајући чл. 1240 CC у духу те модернизације, истиче се да појам

[1499] Видети: Art. 515-14 CC, création du Art. 2 du Loi n°2015-177 du 16 février 2015 relative à la modernisation et à la simplification du droit et des procédures dans les domaines de la justice et des affaires intérieures.

штете може да обухвати и штету проузроковану животињама (франц. préjudice purement animal).[1500] Наиме, чл. 1240 CC прописује да је лице дужно да надокнади штету коју другоме проузрокује својом кривицом. Појам „другоме" (франц. autrui) може лако да обухвати животиње као носиоце заштићених интереса, једнако као што је учињено у погледу еколошке штете.[1501] Признање ове штете не захтева измене позитивног права, већ његово тумачење и примену у духу циљева заштите која се жели пружити животињама. Кључно питање остаје: Која се заштита жели пружити животињама?

4.4. Одговорност животиње за проузроковану штету

Заступајући став да животиње представљају субјекте права *sui generis*, Водинелић изричито наводи да животиње немају пословну и деликтну способност.[1502] Последица таквог става јесте одсуство одговорности животиња за проузроковану штету. Међу писцима који се залажу за признање права животиња не налазимо другачији став. Чак и у хипотетичкој перспективи признања ограниченог правног субјективитета животињама, човек остаје деликтно одговоран за штету у чијем проузроковању животиње учествују. Признање права животиња не означава повратак суђењима животињама, које примере налазимо у средњем веку.

Питање одговорности животиње за проузроковану штету разматрамо као другу страну признања права животиња. Уколико се животињама признају права, питање је да ли то признање права прате и обавезе које настају као резултат присуства животиња у правним односима (примера ради, уколико се животињама признају поједина имовинска права, као што је право наслеђивања, да ли оне сносе одговорност за дугове завештаоца). У домену одштетног права ово се своди на питање да ли, уколико се животињама признаје правни субјективитет јер су аутономна бића са чулима, оне сносе одговорност за штету коју проузрокују човеку, који је аутономно биће са чулима. Покрети за признање права животиња чине поређења са историјским примерима признања права робовима и женама. Оно што изостаје у овом упоредном поступку јесте разумевање да је резултат искоришћених примера било успостављање пуног правног субјективитета ових категорија лица: признањем (једнаких) права, признаје се и одговорност. Друга страна ове једначине није предмет залагања за признање права животиња.

[1500] T. Goujon-Bethan, H. Kassoul, *op. cit.*, p. 531.
[1501] *Ibidem*, p. 531.
[1502] В. Водинелић, *op. cit.*, стр. 426.

Није необично да право уреди ограничени правни субјективитет. Деца по правилу уживају права, али не сносе одговорност за своје поступке; уместо њих то чине њихови родитељи или лица дужна да их чувају. Фикција о *nasciturus*, по правилу, ограничена је на заштиту имовинских (наследних, уговорних) и личних права (накнада штете због повреде личних добара). Признање субјективитета правних лица ограничено је делатношћу коју обављају. Ипак – и деца могу у одређеним ситуацијама да сносе одговорност за штету; *nasciturus* је носилац обавеза које терете заоставштину; правна лица сносе грађанскоправну одговорност за штету коју својим поступањем њихови органи или запослени проузрокују.

На међународном плану приметно је да покрети за признање права деловима природе (екосистемима) и животињама не израњају из потребе намирења потраживања, већ спречавања њиховог нарушавања или повреда. Циљ такве заштите јесте ограничење видова употребе природних богатстава и животиња, стварањем „права" чију заштиту може да тражи свако заинтересовано лице, без нужног услова да буде власник земљишта или животиње. Из овог разлога, изостаје и идеја развитка друге стране субјективитета, односно изостаје разматрање одговорности животиња. Такво објашњење је задовољавајуће, али значајну резерву ствара захтев признања имовинских права животиња. Уколико животиња може да буде носилац имовинских права (права својине, права потраживања, права наслеђивања), стварање нове имовине (имовина животиња) нужно захтева њено сагледавање као имовинске основе одговорности за обавезе. У супротном, признањем имовинских права животињама развија се специјална категорија имовине, недодирљива са аспекта накнаде штете, чиме постаје механизам погодан за злоупотребе.

5. Одговорност за штету на животињи проузроковану понашањем друге животиње

Значајан број проузрокованих штета на животињама потиче од других животиња. Одговорност за штету на животињи проузроковану понашањем друге животиње разматрамо уважавајући разлике које постоје између посматраних правних система у погледу основа одговорности. Нарочиту пажњу привлаче правне класификације животиње, у обиму у којем су основи одговорности диверзификовани према њима. Значај ове анализе јесте у утврђивању ко сноси одговорност за штету у случају сукоба две животиње и у чему се огледа штета. На тај начин сажимамо резултате истраживања из другог и трећег дела дисертације.

Жељени резултат упоредне анализе најбоље се остварује применом различитих правних решења на исти проблем. Стога ћемо искористити следећи хипотетички пример:

> У градској средини лице А је шетало свог пса расе лабрадор, старог четири године. Према уобичајеном маниру, на око 500 метара удаљености од куће пустило је пса са повоца. Пас је мирољубив са другим псима и није направио никакав проблем до тада. Након пар метара слободне шетње, лабрадор је уочио другог пса и затрчао се ка њему. Други пас је био мешанац, мале расе, на повоцу и водило га је лице Б заједно са коњем, који му је служио да вуче кочију као део туристичке понуде града. Лабрадор се приближио мешанцу са уобичајеном намером да га њуши, али је лице Б реаговало и ногом ударило лабрадора. Ударени пас је нагло реаговао, кренуо ка лицу Б, али се испречио мешанац, а коњ се пропео. Резултат сукоба био је поломљена кичма лабрадора (услед ударца коњских копита), повреда ока мешанца и повреда ноге коња (услед уједа лабрадора).

Циљ решавања хипотетичког примера применом правила различитих правних система није да се пружи коначни одговор на питање постојања одговорности и надокнадиве штете, већ да се укаже на разлике у правним системима.

5.1. Системи објективне одговорности

Француско и домаће право уређују објективну одговорност за штету од животиња. Ови правни системи не праве разлику у погледу режима одговорности спрам правне категорије животиња.

Став француске судске праксе у случају штете коју животиња проузрокује другој животињи јесте да држаоци треба да надокнаде штету узајамно.[1503] Уколико нема кривице ниједног држаоца, нити је, унакрсно посматрајући, понашање животиње представљало непредвидљив и неизбежан догађај за другога, суд је заузео став да свако од држалаца одговара за штету коју његова животиња проузрокује.[1504] Дакле, у хипотетичком примеру, лице А треба да надокнади лицу Б штету коју је лице Б претрпело због повреда његових животиња, и *vice versa*. Још једна чињеница је значајна у узрочном ланцу. Уколико се због свог понашања једна од животиња може окарактерисати као нападач (агресор), онда се она сматра узроком свеукупне штете.[1505] Последица таквог става јесте одсуство права држаоца животиње-нападача на накнаду штете коју је он претрпео повредом његове животиње. У хипотетичком примеру лабрадор јесте иницирао сукоб, али је био надражен понашањем лица Б. Могуће је тумачити двојако: да сукоб не би настао да лице Б није ударило лабрадора, али и да сукоб не би настао да је лице А водило свог пса на повоцу. У таквим условима, чињеница да је лабрадор први напао нужно га не квалификује као нападача.

Надокнада обухвата материјалну и нематеријалну штету. Лице А има право на накнаду трошкова лечења лабрадора, а висина накнаде је ограничена његовом тржишном вредношћу. Како мешанац нема тржишну вредност, лице Б нема право на накнаду трошкова његовог лечења, нити на посебну накнаду штете због његове повреде. Лице Б има право на накнаду трошкова лечења коња и измаклу добит услед немогућности његовог коришћења за пружање туристичких услуга. Уколико су мешанац и коњ заједно коришћени за пружања туристичких услуга, имајући у виду потребу животиња да се навикну једна на другу, оне чине имовинску целину за лице Б. Физичка наруженост мешанца може бити препрека за његову даљу употребу за пружање туристичких услуга, услед чега коњ остаје без пратиоца. Стога је могућа надокнада штете према субјективној вредности мешанца. Захтеви лица А и Б за накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова начелно су дозвољени, али судска одлука зависи од околности сваког појединачног случаја.

У домаћем праву одговорност за штету у случају сукоба две животиње разматрамо као случај узајамног оштећења две опасне ствари. У ЗОО нема општег

[1503] M. Planiol, G. Ripert, *op. cit*., p. 841.
[1504] *Ibidem*, p. 874. Суд је водио рачуна о кривици држаоца јер се сваки од држаоца у односу на другог јавља као оштећени, чија кривица за проузроковање штете ослобађа одговорности држаоца животиње.
[1505] *Ibidem*, p. 841.

правила, али је регулисан случај удеса моторних возила. Одговорност се расподељује према кривици: уколико је један ималац моторног возила искључиво крив за удес, он сноси одговорност за целокупну штету; уколико постоји обострана кривица ималаца, одговорност се распоређује сразмерно степену кривице; уколико нема кривице ниједног имаоца, одговорност сносе обоје на равне делове, осим ако разлози правичности прописују што друго.[1506] Другим речима, домаће право не допушта конкуренцију две објективне одговорности у случају удеса моторних возила.[1507]

Примена аналогије на случај сукоба животиња није правилна из два разлога. Први, постоји разлика између природе деловања моторних возила и животиња. Моторна возила немају самосталну вољу, већ човек управља њима. Случајеви проузроковања штете од животиња које разматрамо тичу се спонтаног и невођеног понашања животиње. Стога нема људског управљања према ком бисмо ценили постојање кривице имаоца животиње. Друго, није могуће извести општи закључак који ће обухватити и случајеве штете у којима је учествовала напуштена животиња (одговара надлежна јединица локалне самоуправе), или трајно заштићена дивљач (одговара држава). Одговорност јединице локалне самоуправе за штету од напуштених животиња извире из њене надлежности за обављање комуналне делатности. Одговорност државе извире из надлежности за обављање ловних активности. Примена аналогије могућа је уколико имаоци опасних ствари припадају истој заједници ризика (нпр. имаоца два пса на изложби паса или два коња на сточној пијаци).[1508] У хипотетичком случају животиње припадају истој заједници ризика, имаоци их воде јавним путем. С обзиром на постојање кривице оба лица (лице А водило је пса без повоца, лице Б ударило је туђег пса што је започело сукоб), свако одговара сразмерно степену своје кривице за целокупну штету.

Са друге стране, чињеницу да домаће право нормира само случај узајамног проузроковања штете моторним возилом у покрету могуће је тумачити као изузетак од правила. Само за тај специфичан случај колизије опасних ствари регулисано је распоређивање одговорности према кривици. У погледу колизије осталих опасних ствари имаоци одговарају један другоме за штету. У хипотетичком примеру, лице А и Б узајамно одговарају један према другоме, као у француском решењу. Животиња се посматра као опасна ствар, а ималац опасне ствари се може ослободити одговорности

[1506] Видети: чл. 178 ЗОО.
[1507] М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 180.
[1508] *Ibidem*, стр. 180, 181.

доказујући деловање више силе или искључиву радњу трећег лица или оштећеног.[1509] У ситуацији када штета настаје супростављеним деловањем две опасне ствари, одговорност сваког од ималаца се појединачно цени у погледу постојања ослобађајућих разлога. Имаоци животиња један према другоме стоје као одговорна лица и као оштећени. Међутим, управо у томе лежи недостатак конкуренције објективне одговорности: сваки од ималаца може да се позива на понашање другога као на ослобађајућу околност јер је други истовремено и оштећени који је допринео настанку штете. Не постоје две узрочне везе, већ јединствена, и она обухвата деловање ималаца обе опасне ствари. У домаћем праву јасна је потреба за нормативним уређивањем ових случајева проузроковања штете.

У домаћем праву имаоци животиња имају право на накнаду само материјалне штете. Не постоје значајније разлике у погледу облика материјалне штете у односу на француско право.

5.2. Системи субјективне одговорности

Аустријско и швајцарско право заснивају одговорност за штету од животиња на кривици. Правна класификација животиња значајна је у погледу врста штете.

У аустријском праву за штету од животиње одговара онај који ју је на то натерао, надражио или занемарио чувати.[1510] У случају сукоба две животиње, појединачно се процењује одговорност сваког од држалаца, односно лица које је животињу натерало или надражило. У хипотетичком примеру лице Б је надражило лабрадора, али је лице А занемарило да га чува, водећи га без повоца. У датим условима постоји конкуренција кривица лица А и Б за насталу штету, али је нужно да постоји противправност њихових појединачних деловања. Шетања паса без повоца је противправно, с тим да поједини градови допуштају изузетак у виду „виртуелних поводаца" за послушне псе. Одговорност лица А зависи од тога да ли је у конкретном граду било допуштено водити свог послушног пса на виртуелном повоцу. Уколико јесте – одговорност изостаје. Са друге стране, и одговорност лица Б зависи од квалификације његовог понашања као противправног. Није допуштено ударити туђе животиње, али јесте допуштено одбранити

[1509] Видети: чл. 177 ст. 2 ЗОО. М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*, стр. 148, 149.
[1510] Видети: § 1320 (1) ABGB.

се од опасности. Стога одговорност лица Б зависи од процене да ли је његово понашање представљало нужну одбрану или не.

Лица А и Б имају право на накнаду материјалне и нематеријалне штете. Накнада материјалне штете се јавља у поменутим облицима (трошкови лечења, смањена вредност животиња и измакла добит). Разлика постоји у погледу висине надокнадивих трошкова лечења јер су у аустријском праву надокнадиви и трошкови који превазилазе тржишну вредност животиње. Стога оба лица имају право на накнаду трошкова лечења. Према тренутном ставу у аустријској судској пракси, лице А би имало право на накнаду трошкова који превазилазе вредност лабрадора, а лице Б само до вредности коња. Додатно, лице Б би имало право на накнаду трошкова лечења мешанца само ако је кућни љубимац (нема тржишну вредност, стандард разумног држаоца животиње).

Накнада нематеријалне штете огледа се у афекционој вредности коју су животиње имале за своје власнике. Услов знатности штете и повређених афекција није спорaн, али тешкоће ствара услов понашања које је кривичним законом забрањено, односно постојање зле намере или обести. Шетање пса без повоца и ударање туђе животиње могу представљати прекршаје, али не и кривична дела. Према датим описима у хипотетичком примеру нема услова за разматрање зле намере или обести. Хипотетички пример је уједно показатељ колико је накнада штете према афекционој вредности животиња ограничена у аустријском праву.

Швајцарско право одговорност заснива се на скривљеном понашању држаоца животиње, а кривица се претпоставља.[1511] Држалац животиње је дужан да обезбеди заштиту других од специфичних ризика које животиња представља. Стога постоји кривица лица А јер није био предузео све разумно потребне мере да штету спречи – није водио свог лабрадора на повоцу. Међутим, у узрочном ланцу није могуће занемарити понашање лица Б. Адекватност узрочне везе управо захтева да се води рачуна о предвидљивости и могућности процене понашања животиње. Реакција лабрадора након ударца од стране лица Б је била предвидљива, једнако као и реакција мешанца и коња на напад лабрадора. Додатно, предвидљиво је да лабрадор може напасти друге животиње, иако није имао сличну историју понашања. Ово из разлога његових релативно младих година и чињенице да је дружељубив са другим животињама, које не морају одговорити на једнако дружељубив начин.

[1511] Видети: Art. 56 OR.

Лица А и Б имају право на накнаду материјалне штете, у једнаким видовима као у аустријском праву. Међутим, док лице А има право на накнаду трошкова лечења свог лабрадора без ограничења у виду тржишне вредности животиње, лице Б не ужива такво право јер су мешанац и коњ животиње које се користе ради остваривања прихода. Положај лица А и Б се такође разликује и у погледу права на накнаду афекционе вредности животиње. Право на накнаду нематеријалне штете постоји само у случају губитка животиње која се држи у кући, а не животиње која се држи ради остваривања прихода. Последица такве нормативе јесте да право на накнаду има само лице А, али не и лице Б. Иако оба лица сносе одговорност, обим њихове одговорности се разликује, што је последица разликовања правних категорија животиња.

5.3. Системи мешовите одговорности

Америчко, енглеско и немачко право уређују мешовите системе одговорности за штету коју проузрокују животиње. Немачко право уважава правну класификацију животиња у погледу основа одговорности.

У судској пракси већине савезних америчких држава које усвајају *common law* објективну одговорност за штету од животиња развијено је правило једног слободног угриза (енг. *one free bite rule* или *one-bite rule*), које обухвата све начине наношења повреда свих врста домаћих животиња. У другом делу рада представљен је пример Масачусетса: уколико животиња раније није показивала насилно понашање према другим животињама, одговорност њеног држаоца изостаје.[1512] У хипотетичком примеру одговорност лица А изостаје јер његов лабрадор није никога до тада повредио. Уколико мешанац и коњ лица Б нису имали историју насилног понашања према другим животињама, онда изостаје и одговорност лица Б. Дакле, с обзиром на правило једног слободног угриза, у хипотетичком примеру је могуће да једно од два лица буде одговорно, ниједно да не буде одговорно или оба да буду одговорна.

Поједине савезне америчке државе објективну одговорност за штету од животиња су уредили нормативно и искључиле примену правила једног слободног угриза. У Илиноису, уколико пас или друга животиња, без провокације, нападне или повреди било коју особу, власник пса или друге животиње је одговоран за проузроковану штету.[1513] То

[1512] Greeley v. Jameson, 265 Mass. 465, 164 N.E. 385 (Mass. 1929). Видети у раду ф. 1016.
[1513] Видети: § 366, Chapter 8 of the Animal Control Act, 510 ILCS 5/16.

значи да у хипотетичком примеру заштиту не ужива лице Б јер је ударило лабрадора. Истовремено, ни лице А не ужива правну заштиту јер је његов невезани лабрадор испровоцирао напад мешанца и коња. Стога одговорност изостаје. Са друге стране, поједине савезне америчке државе изричито уређују право на накнаду штете проузроковане на домаћим животињама од стране паса.[1514]

У оквирима деликта *negligence*, оба лица сносе одговорност за проузроковану штету. Власници животиње су одговорни ако нису показали уобичајену пажњу која је, у датим околостима, била неопходна да спречи повреду других. Лице А није показало уобичајену пажњу јер није водило лабрадора на повоцу. Лице Б није показало уобичајену пажњу јер је ударило лабрадора, у условима када су друге животиње присутне, што повећава агресивност паса.

Лица А и Б имају право на накнаду материјалне и нематеријалне штете. Накнада материјалне штете обухвата трошкове лечења до висине тржишне вредности животиња, њихову смањену тржишну вредност и измаклу добит. Накнада нематеријалне штете призната је у појединим америчким савезним државама за претрпљене душевне болове. Сврха или употреба животиње није од значаја, те начелно оба лица имају право на накнаду нематеријалне штете.

У енглеском праву за решавање хипотетичког примера конкуришу три основа одговорности. То су одговорност за штету од паса и одговорност за штету од опасних животиња, оба регулисана Законом о животињама из 1971. године, и деликт *negligence*.

Одговорност за штету од паса обухвата случајеве проузроковања штете на туђој стоци од стране паса. Међутим, услов је да се штета догодила на туђем земљишту, на које је пас неовлашћено ушао. Стога овај основ одговорности није применљив.

Пси нису опасне животиње у смислу Закона о животињама јер су уобичајено настањене на британским острвима. Одговорност за штету од опасних животиња обухвата и животиње које нису опасне, али за које је вероватно да би проузроковане штету због својих абнормално опасних карактеристика. Како није неприродно псу да нападне када је ударен, то ни овај основ одговорности није применљив.

У оквирима деликта *negligence* држалац животиње одговара када повреди обавезу дужне пажњу у чувању животиња које је извео на јавни пут. У том смислу, лица А и Б

[1514] Webber v. Patton, 558 P.2d 130 (Kan. 1976). Поводом штете настале у међусобном сукобу домаће свиње и пса кућног љубимца, суд је утврдио одговорност власника пса. Одлуку је засновао на закону државе Канзас који предвиђа право на накнаду сви штете у случају напада пса на домаће животиње. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.6.2024. године).

обоје сносе одговорност за штету коју су проузроковали другоме. Лице А јер је водило пса без повоца, лице Б јер у спречавању контакта лабрадора и његових животиња није поступило са дужном пажњом. Лица А и Б имају право на накнаду материјалне штете, без значајнијих разлика у односу на америчко право. Не постоји право на накнаду нематеријалне штете.

У немачком праву основ одговорности за штету од животиња зависи од правне класификације животиња на луксузне и корисне. Држалац првих објективно одговара за штету, док је одговорност држаоца потоњих субјективна. У хипотетичком примеру лабрадор је кућни љубимац, те се сматра луксузном животињом. Лице Б користи мешанца и коња за обављање привредне делатности, те се сматрају корисним животињама. Уколико се мешанац не користи за обављање привредне делатности, него га је лице Б водило у шетњу, онда је реч о луксузној животињи.

У случају сукоба две луксузне животиње, поново извире нерешено питање конкуренције објективних одговорности. Судска пракса није пружила одговор. У случају сукоба две корисне животиње, одговорност оба држаоца зависи од постојања њихове кривице. У хипотетичком примеру, без обзира на класификацију мешанца, долази до сукоба луксузне животиње (лабрадор) и корисне животиње (коњ). Услови одговорности се цене за сваког појединачног држаоца животиња у сукобу, без обзира на различит основ одговорности. Лице А одговараће без обзира на кривицу јер је водило луксузну животињу без повоца. Није нужно утврђивање опасних особина лабрадора, нити је од значаја његова мирна историја понашања. Лице Б одговараће уколико се утврди његова кривица за изазивање сукоба. Наиме, лице Б одговара за понашање својих животиња (мешанца и коња), који су одговорили на напад лабрадора, али напад лабрадора је уследио након ударца које му је лице Б задало (узрочни ланац). Конкуренција одговорности представља значајан проблем из већ наведених разлога: оба држаоца имају положај оштећених, чије су радње допринеле настанку штете.

Лица А и Б имају право на накнаду материјалне штете. Трошкови лечења нису ограничени тржишном вредношћу животиње, без обзира на њену правну класификацију. Не постоји право на накнаду нематеријалне штете.

* * *

Право на накнаду одређених видова материјалне штете у појединим правним системима зависно је од правне класификације животиња. Надокнада трошкова лечења преко тржишне вредности животиње призната је у аустријском и швајцарском праву за кућне љубимце. Немачки судови приликом разматрања границе надокнадивих трошкова лечења посебно уважавају индивидуални однос власника са животињом, иако само право није искључиво везано за кућне љубимце. Право на накнаду нематеријалне штете признато је, по правилу, у случају повреде или усмрћења кућног љубимца. Аустријско право регулише накнаду према афекционој вредности животиње, те иако не користи појам кућног љубимца, указује на сентименталну вредност коју човек приписује својој животињи. Наведени примери представљају израз уважавања нематеријалних интереса човека поводом животиње у одштетном праву.

Добробит животиње је заштићени нематеријални интерес, али његова повреда не представља самостални основ за остваривање накнаде штете. Надокнадива штета је она која је настала повредом материјалних или нематеријалних интереса човека поводом његове животиње. На тај начин, у одштетном праву заштита животиње се остварује само посредно. Таква заштита има изразито утилитаристички карактер: човек штити само оне животиње које отелотворују његове материјалне или нематеријалне интересе. Човек је стваралац правне норме и право служи човеку за заштиту онога што му је корисно.

З А К Љ У Ч А К

Положај животиња у праву трпи промене услед уважавања њихове добробити, због чега се животиње издвајају од осталих ствари. Немачки, аустријски, швајцарски и француски законодавац изричито су прокламовали да животиње нису ствари. Међутим, тиме није значајно промењен њихов положај у бипартидном систему правних статуса: животиње и даље јесу објекти права. Одредбе којима се регулише да животиње нису ствари углавном су систематизоване управо у одељцима грађанских законика који уређују објекте права. Додатно, ове прокламације праћене су допунским правилом да се на животиње примењују одредбе о стварима онда када другачије није прописано. Резултат законских реформи није стварање посебног правног статуса за животиње нити животиње имају људске чуваре или заступнике уместо власника.[1515] Наши налази нису у складу са Водинелићевим закључком да се правни положај животиња у грађанском праву изменио, те да оне „нису више објекти права, него да постају субјекти права".[1516] Иако је Водинелић истакао да је закључак „на први поглед" и да животиње *постају*, а не да јесу субјекти права, када је реч о одштетном праву ови искази нису потврђени анализом правних прописа и судске праксе изабраних европских и англо-америчких правних система. Различитост њихове правне традиције, значај који имају као упоредници за друге правне системе и њихов број у представљеној анализи обезбеђују веродостојност нашег налаза.[1517]

У одштетном праву положај животиња условљен је њиховим статусом објеката права. У случају штете од животиње, лице које има власт над њом одговара за штету. У случају штете која је причињена на животињи, лице које има власт над њом има право на накнаду штете јер су његови интереси повређени. Сажимајући закључке спроведеног

[1515] M. Michel, E. Schneider Kayasseh, *op. cit*., p. 20.
[1516] В. Водинелић, *op. cit*., стр. 423.
[1517] У већини правних система животиње су објекти права, иако их циљеви заштите њихове добробити издвајају у хетерогеном скупу објеката права. Поједини правни системи, као изузеци од реченог, у судској пракси признају посебан статус животиња, одређујући их као нељудске животиње, бића или чланове интерврсне породице. Пример таквог приступа пружа судска пракса Аргентине и Колумбије, представљена у раду. Признање посебног статуса животињама било је повезано са потребом пружања заштите животињама (ослобођење из зоо врта или доступност лекова животињи).

научног истраживања о наведена два случаја проузроковања штете, у наставку ће бити представљена оцена провереност постављених хипотеза.

Аустријско, швајцарско, немачко, француско, енглеско и америчко право уређују одговорност за штету од животиња као посебан случај проузроковања штете. Домаће право је изузетак јер изостаје нормативна уређеност овог случаја одговорности. Посматрани правни системи разликују се према усвојеном основу одговорности. Аустријско и швајцарско право заснивају одговорност на принципу кривице. Француско право уређује објективну одговорност, а домаћа судска пракса квалификује животиње као опасне ствари, те штете од њих подводи под режим објективне одговорности. Између ова два поларитета стоје немачко, енглеско и америчко право. Немачко право усваја оригиналну класификацију животиња на корисне и луксузне, те основ одговорности одређује према употреби животиње: субјективна одговорност важи за штете од корисних животиња, а објективна за штете од луксузних. Енглеско и америчко право познају више појединачних деликата, при чему се одговорност заснива било на принципу кривице, било на принципу каузалитета.

По правилу, одговорност за штету од животиња везује се за правну категорију власничких животиња, односно животиња које се налазе у државини лица. Није од значаја да ли је животиња домаћа или дивља, све док припада одређеном лицу због чега оно преузима одговорност. Француско, аустријско, швајцарско, немачко и домаће право регулишу објективну одговорност за штету од дивљачи, као заштићене категорије у оквиру дивљих животиња.[1518] Куриозитет је субјективна одговорност у америчком праву – федерална држава одговара за непажњу у вршењу јавне дужности, што може да обухвати и штету од дивљих животиња (нпр. удес аутомобилом услед изласка дивље животиње на јавни пут). У енглеском праву штета од дивљих животиња није правно надокнадива категорија. Када је реч о о напуштеним животињама, само домаће право регулише одговорност јединица локалне самоуправе.

Сва посматрана права повреду или смрт животиње признају као случај материјалне штете, али се разлике јављају у погледу мерила вредности и висине надокнадивих трошкова лечења. Нарочито су значајне новеле у немачком, аустријском и швајцарском праву које изричито прописују да горња граница накнаде трошкова лечења животиња није нужно њена тржишна вредност. Ове новеле резултат су реформи

[1518] Аустријско и швајцарско право регулишу субјективну одговорност за штету од животиња као правило. Изузетак су случајеви штета од дивљих животиња, који се заснивају на принципу каузалитета.

грађанског права у посматраним правним системима ради заштите животиња као посебних вредности за њиховог власника.

Француска и америчка судска пракса бележе случајеве признања права на накнаду нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова услед повреде или смрти животиње. Аустријско и швајцарско право регулишу накнаду према афекционој вредности животиње. Немачко, енглеско и домаће право не признају нематеријалну штету у случају повреде или смрти животиње.

Разлике које постоје између посматраних правних система потврђују конвенционалност као карактеристику позитивног права.[1519] Законодавци уређују одговорност за штету *од животиње* према свом политичком опредељењу основа алокације одговорности. Истовремено, законодавци уређују одговорност за штету *на животињи* према свом политичком опредељењу правнозаштићених интереса. Историјскоправна и упоредноправна анализа обезбедиле су увид у променљивост ових политичких опредељења. Било да се правило заснива на обичају или усвојеном закону, идеја иза одређеног правила изражава политички став заједнице о условима заштите одређених вредности. Ова идеја трпи промене кроз време. Јасни примери су француско, немачко и домаће право. Феудално француско право уређивало је субјективну одговорност за штету од животиња, док у савременом добу (од усвајања CC 1804. године) француско право уређује објективну одговорност. Феудално немачко право прихватало је објективну одговорност за штету од животиња, а у савременом добу (од усвајања и измена BGB 1896, односно 1908. године) немачко право комбинује принцип кривице и каузалитета према правној категорији животиња. Ближи пример пружа домаће право, које је према СГЗ из 1844. године уређивало субјективну одговорност за штету од животиња, да би у годинама након Другог светског рата судска пракса почела да подводи штете од животиња под режим објективне одговорности. Други пример нуди накнада нематеријалне штете у случају штете на животињи. Раније није била регулисана, а данас је познају аустријско и швајцарско право (афекциона вредност) и француска и америчка судска пракса (нематеријална штета због претрпљених душевних болова).

Штета од животиња (као последица спонтаног, инстиктивног и невођеног деловања) заправо представља штету због човековог пропуштања да контролише ризике које животиња генерише (објективна одговорност), односно пропуштања да надзире

[1519] К. Чавошки, *op. cit.*, стр. 19.

животињу (субјективна одговорност). Реч је о одговорности због нечињења.[1520] Дужност чињења, као први елемент одговорности, проистиче из могућности контроле животиње и законске дужности да се другоме не проузрокује штета. Како би штета изостала да је власник своју животињу контролисао (објективна одговорност), односно надзирао како треба (субјективна одговорност), испуњен је и други елемент одговорности за штету због нечињења. По правилу, објективна одговорност везује се за реализацију повећаног ризика наступања штете за другог, те није од примарне важности контрола коју одговорно лице врши. Међутим, када је реч о штети од животиња, могућност контроле је једини разлог зашто друштвена заједница дозвољава појединцу да држи животиње као извор опасности (одомаћивање животиња). Специфичност животиња као живих бића чини их независним од човека у погледу свог настанка (супротно од ствари са недостатком) и понашања (супротно од употребе аутомобила или електричних уређаја). Самосталност одлучивања животиња и њихово инстиктивно понашање чини их извором опасности које друштво прихвата јер појединац који држи животињу преузима обавезу њене контроле. Наступање штете доказ је одсуства ефективног вршења те контроле.

Принцип кривице тамо где је прихваћен као основ одговорности за штету од животиња показао се као недовољан, те је допуњен принципом каузалитета: у аустријском и швајцарском праву за дивље животиње, у немачком праву за луксузне животиње (и делом за корисне), у америчком и енглеском праву појединачним деликтима за штету од опасних животиња или паса. Приметно је издвајање правних класификација животиња: дивље, луксузне, корисне, опасне. Све ове класификације су сврсисходне и опредељене наумом о употреби или заштити од животиња.

У аустријском праву одговорност за штету од власничке дивље животиње заснива се на кривици, те примена објективне одговорности за невласничке дивље животиње није условљена посебном опасношћу животиње, већ одсуством лица којем животиња припада. Разликовање основа одговорности према категорији животиња у немачком праву има своју друштвено-економску оправданост. Међутим, таква разлика ствара апсурдну ситуацију да лице објективно одговара за штету коју проузрокује његов померанац, кућни љубимац, и субјективно за штету коју коњ као радна животиња проузрокује. Степен опасности између померанца и коња је неупоредив. Додатно, немачко право успоставља посебну границу примене субјективне одговорности

[1520] Када је штета резултат контролисаног или испровоцираног понашања животиње, реч је о одговорности због чињења.

држаоцима корисних животиња: до 500 крмачи, 1.700 свиња или 100.000 живинарских јединки. Уколико пољопривредно газдинство броји животиње преко наведених граница, одговорност држаоца је објективна.

Појам опасне животиње у америчком и енглеском праву се разликује, али оба задржавају у својој основи поделу на *ferae naturae* и *mansuetae naturae* из римског права. Поједини правни системи регулишу правило једног слободног угриза (енг. one free bite rule), чинећи ненадокнадивом штету коју животиња први пут проузрокује било коме. Дакле, за примену објективне одговорности, по правилу, нужно је да животиња има историју опасног понашања или опасне особине које су познате њеном држаоцу (елемент кривице као услов објективне одговорности). Са друге стране, за примену субјективне одговорности у оквирима деликта *negligence* лице је одговорно за сваку штету од животиња, уколико је повредило обавезу дужне пажње према оштећеном.

Домаће право везује објективну одговорност за штету од животиња условом претходне квалификације животиње као опасне ствари. Примери из посматраних правних система показују да такво условљавање није нужно. Француско право је извориште теорије ризика и упоредник уређења објективне одговорности за штету од животиња, али у француском праву одговорност није условљена опасношћу коју животиња представља. Француски законодавац уређује да држалац животиње одговара за сваку штету коју животиња проузрокује и одговорност везује за чињеницу држања (чувања) животиње. Није од значаја сама животиња и њене особине, већ чињеница да је лице држи у својој власти и преузима одговорност за штету која за друге настане услед те чињенице.

Појам опасне ствари у домаћем праву није нормативно одређен, већ судија квалификује одређену ствар као опасну ретроактивно, са постојећим сазнањем о околностима проузроковања штете и особинама животиње које су условиле њено штетно понашање. Притом, опасна је она ствар чије постојање, употреба или положај ствара повећану опасност наступања штете.[1521] Није довољан било који степен опасности, но повећана опасност. То даље значи да постоји одређени степен толеранције према опасности употребе, постојања или положаја ствари, све док није реч о *повећаној* опасности. Иако то не подразумева да је свака животиња опасна ствар, у савременој судској пракси нисмо наишли на пример одговорности за животиње када је суд није квалификовао као опасну ствар. Додатно, домаће право уређује одговорност за штету од

[1521] М. Константиновић, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, стр. 133–135.

дивљачи и заштићених дивљих животиња. Реч је о објективној одговорности, али изостаје квалификација дивљачи и заштићених дивљих животиња као опасних ствари. Ови примери посебне одговорности још једном потврђују да уређење објективне одговорности за штету од животиња није нужно везано за појам опасних ствари, нити је потребно да буде. Свака животиња може да повреди човека, једнако као што сваки човек може да повреди другог човека. Везивање основа одговорности за правну класификацију животиња трпи критике у правним системима које усвајају такав приступ (раније поменути примери и критике аустријског, швајцарског, немачког, америчког и енглеског права). Стога закључујемо да није потребно везивати основ одговорност за правну класификацију животиње, оптимално решење се тиме не постиже. Наведени закључци показују да хипотезе 2, 3 и 4 нису потврђене: у облигационом праву не треба правити разлику између опасних животиња и оних које то нису, нити избор основа одговорности према овој класификацији на адекватни начин успоставља равнотежу између интереса оштећеног и одговорног лица.

Избор принципа кривице је недовољан за штете од животиња, што примери аустријског и швајцарског права показују. Појам кривице у овим правима, када је реч о одговорности за штете од животиња, нарочито уважава карактеристике понашања животиње, што смањује разлику између субјективне и објективне одговорности. Стандард дужне пажње, који је кључан за утврђивање кривице и субјективне одговорности, зависи од озбиљности конкретне повреде и вероватноће њеног наступања. Када је реч о држању животиња као извора опасности, степен ризика нужно захтева повећање предострожности држаоца, како би штета изостала. Другим речима, повећава се и стандард дужне пажње. Што је степен ризика већи, то се субјективна одговорност приближава објективној одговорности. Ово је најјасније видљиво у аустријском праву, које уважава субјективно мерило непажње, али у области одговорности за штету од животиња прихвата објективизовано мерило.

С друге стране, избор принципа каузалитета је претерано оптерећујући за држаоца животиње, уколико нема никакве диверзификације ризика. У избору између принципа кривице и каузалитета сматрамо да треба превагнути ка потоњем.

Међутим, могуће је додати и трећи приступ. Инспирацију пружа пример америчког и енглеског права о правилу једног слободног угриза. Према трећем приступу, адекватно решење јесте заснивање одговорности држаоца животиње на кривици за штету коју животиња први пут проузрокује другоме, и заснивање одговорности на каузалитету за сваки наредни случај проузроковања штете. Када

животиња први пут проузрокује штету другоме, њен држалац може да се ослободи одговорности доказујући да се понашао како је требало у складу са стандардом пажљивог држаоца животиње, односно да би штета настала и да се понашао како је требало (субјективна одговорност). Сваки наредни пут када животиња проузрокује штету, на било који начин и било коме, одговорност држаоца је објективна јер његова претходна сазнања о понашању животиње чине стандард пажљивог држаоца животиње недовољним: његова животиња захтевала је више пажње него што је то уобичајено потребно у истој ситуцији, а он је животињу задржао иако су му биле познате њене способности или склоности да чини штету. Иако приступ има своје предности, нужно морамо признати да је за домаћу правну традицију неуобичајен.

Преднацрт Грађанског законика Републике Србије из 2019. године основ одговорности за штету од животиње заснива на принципу каузалитета. Преднацрт прати систематизацију из Скице, те прво регулише објективну одговорност за штету од опасних ствари, као опште правило, и потом штету од животиња као посебан случај одговорности за штету од опасних ствари. Другим речима, Преднацрт све животиње одређује као опасне ствари, поред грађевина и ствари са недостатком. Сматрамо да такав приступ није адекватан, из претходно указаних разлога. Право задржавања животиње штетника оправдано је нашло места у Преднацрту. Одговорно лице је држалац животиње у свим посматраним правним системима. Материјалноправни критеријум државине и контроле над животињом односи превагу над формалноправним критеријумом постојања права својине. Међутим, Преднацрт као одговорно лице одређује сопственика животиње, што упућује на носиоца права својине. Сматрамо да таква промена није друштвено-правно пожељна.

Када животиња није квалификована као опасна ствар или нема имаоца, ти случајеви штете остају изван подручја обухвата објективне одговорности. Имајући у виду немогућност нормативне обухватности шареноликих друштвених догађаја, корисно је искористити правичност као додатни (корективни) основ. Проширивање граница одговорности било би само изузетно, када судија нађе да правичност то захтева, а облик и размере штете то оправдавају, нарочито имајући у виду материјални положај одговорног лица и оштећеног.

Надокнада материјалне штете у домаћем и упоредном праву не отвара већа питања. Комбинацијом тржишне вредности и субјективне вредности животиње остварује се одговарајућа накнада материјалне штете у највећем броју случајева проузроковања штете. Проблеми се очитавају поводом друга два аспекта материјалне

штете. Први је надокнада трошкова лечења животиње. Други је одсуство материјалне штете (и уопште сваке накнаде) када повређена или усмрћена животиња није имала тржишну вредност, нити је имала посебни значај у имовинској позицији држаоца.

Аналогија између трошкова поправке ствари и трошкова лечења животиње ограничава потоње на тржишну вредност животиње. У условима када животиња има малу или никакву тржишну вредност, губици које је власник претрпео у својој имовинској позицији услед штетног догађаја остају ненадокнадиви. Уважавајући да животиње нису обичне ствари, немачко, аустријско и швајцарско право су уредили да накнада трошкова лечења није несразмерна само зато што превазилази тржишну вредност животиње. Америчка судска пракса овај проблем превазишла је тумачењем да претрпљени трошкови лечења показују вредност животиње за њене власнике, те су надокнадиви. Ограничење је остављено у виду процене разумних и уобичајених трошкова лечења. Домаће право не регулише накнаду трошкова лечења животиње који превазилазе њену тржишну вредност, нити Преднацрт садржи предлог такве норме. Сматрамо да услови савременог живота нужно захтевају такву нормативу.

Када човек животињу третира као ствар, чињеница да животиња (ствар) нема тржишну нити субјективну вредност води изостанку накнаде материјалне штете. Међутим, људи су склони да „безвредне" ствари чувају онда када за њих имају посебну вредност, по правилу нематеријалну. Стога је оправдано и пожељно признати право на накнаду нематеријалне штете у случају повреде или смрти животиње. На тај начин истовремено се превазилази проблем одсуства надокнадиве штете и уважавају се запостављени нематеријални интереси човека. Речено везујемо за нематеријалне интересе човека у вези његовог кућног љубимца. Наиме, у савременом праву није спорно да накнада нематеријалне штете није оправдана у случају претрпљених непријатности, нелагодности или нарушене психичке равнотеже слабог интензитета (незнатна штета). Живот у заједници нужно супротставља интересе појединаца, материјалне и нематеријалне. Право штити оне интересе чија повреда значајно нарушава равнотежу односа у друштву и представља негацију правде. Нематеријални интереси које човек има наспрам свог кућног љубимца захтевају правну заштиту у виду грађанскоправне санкције у случају њихове повреде. Закључујемо да блиска емотивна веза човека и кућног љубимца оправдава остваривање накнаде нематеријалне штете у случају повреде или губитка кућног љубимца, чиме је хипотеза бр. 5 потврђена.

Посебна заштита емотивног односа човека и животиње остварује се у породичном праву (старатељство над кућним љубимцем у бракоразводним парницима),

у наследном праву (завештање легата у корист животиња), у стварном праву (могућност откупа животиње као ствари која има посебну вредност у случају стицања од невласника) и у извршном праву (искључивање кућних љубимаца из извршења). У облигационом праву простор за пружање ове посебне заштите могуће је и пожељно обезбедити кроз накнаду нематеријалне штете. Одмеравање накнаде штете према афекционој вредности животиње или признавање права на накнаду нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова и страха у случају повреде или усмрћења животиње представљају два начина за постизање тог циља. У основи оба приступа лежи правно уважавање емотивне везаности човека за његову животињу. Њихово удвајање, пак, не би било оправдано.

Аустријско и швајцарско право нуде примере накнаде штете према афекционој вредности животиње. Домаћем праву није непозната категорија афекционе вредности, те њено нормирање не би било неуобичајено за домаћу правну културу.

У домаћој литератури спорна је природа накнаде штете према чл. 189 ст. 4 ЗОО – да ли овај члан уређује накнаду материјалне или нематеријалне штете (према афекционој вредности). Сматрамо да одредба која омогућава досуђивање накнаде према вредности коју је ствар имала за оштећеника, уколико је штета изазвана умишљајним кривичним делом, не представља материјалноправни основ за накнаду афекционе вредности. Напротив, реч је одредби која прописује примену субјективног мерила за процену вредности ствари. Субјективна вредност ствари је економска категорија јер узима у обзир вредност оштећене или уништене ствари у имовини оштећеног.

Чињеница је да тумачење поменутог чл. 189 ст. 4 ЗОО оставља места примени само једног мерила: субјективна вредност ствари или афекциона вредност. Међутим, резултат дискусије не треба да буде искључивање друге опције која остаје изван прихваћеног тумачења. Напротив, обе вредности су потребне ради постизања сврхе одштетног права: уравнотежење сукобљених приватних интереса поводом проузроковане штете. Прихватајући став да чл. 189 ст. 4 ЗОО нормира субјективну вредност ствари, истичемо да у домаћем праву постоји потреба за регулисањем накнаде према афекционој вредности.

Регулисање одмеравања накнаде према афекционој вредности у домаћем праву могуће је изменама ЗОО или Преднацрта. Нормирање афекционе вредности не треба да буде условљено умишљајним извршењем кривичног дела, какво ограничење за примену субјективне вредности ствари садржи чл. 189 ст. 4 ЗОО. Законом треба уредити накнаду према афекционој вредности животиње у случају када је животиња усмрћена или

повређена намерно или крајњом непажњом. Простор постоји за дискусију да ли је нужан услов степена кривице. Као што је претходно указано, накнада нематеријалне штете трпи ограничење да је реч о знатној штети, спречавајући њену злоупотребу. У домаћем праву то је исказано кроз услов јачине и трајања претрпљених болова и страха. Болови и страх су категорије које трпе оцену вештака одговарајуће медицинске специјалности. Афекција или осећање наклоности према животињи не трпи такву оцену, стога је нужно ограничити накнаду нематеријалне штете на другом пољу, кроз степен кривице.

Француска и америчка судска пракса нуде примере признања накнаде нематеријалне штете у виду душевних болова и страха. Наведени правни системи не везују душевне болове за одређене случајеве повреда нематеријалних интереса, како то чини домаћи законодавац.[1522] Према ставу домаће судске праксе, накнада нематеријалне штете у виду претрпљеног страха везује се за опасност у којој се налази лице које трпи страх (на пример, мајка нема право на накнаду штете због претрпљеног страха у ситуацији када је живот њеног детета угрожен). Признање нематеријалне штете у виду душевних болова у случају повреде или смрти животиње нужно би захтевало уређивање новог случаја повреде нематеријалних интереса.

Технички најједноставнији приступ јесте путем нормирања права на накнаду нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова услед тешке повреде добробити животиња, имајући у виду да је овај нематеријални интерес већ прихваћен у домаћем праву. Међутим, проблем се огледа у ширини појма добробити. Додатно, у овој ситуацији нема услова за свођење појма животиња на кућне љубимце јер добробит је нематеријални интерес наспрам свих животиња. Признање накнаде нематеријалне штете у виду претрпљеног страха не захтева нормативне промене, већ промену судског става. Међутим, обе ове промене створиле би апсурд да се већа заштита пружа нематеријалним интересима у вези животиња него у вези људи (поменути пример болова и страха мајке због детета). Стога би уважавање ових промена нужно захтевало значајно ширење круга заштићених нематеријалних интереса у односу на блиска лица: душевни болови у случају тешке повреде благостања блиских лица и страх за блиска лица. Приметно је искоришћен појам блиских лица, а не чланова породице. Скоро по правилу сви правни системи познају право лица на накнаду нематеријалне штете у случају смрти блиских

[1522] Накнада нематеријалне штете у виду претрпљених душевних болова могућа је у случају повреде части, слободе или права личности, због умањења животне активности, наружености или смрти блиског лица, као и у случају тешког инвалидитета блиског лица, противправног навођења на кажњиву обљубу или кажњиву блудну радњу, или у случају извршења кривичног дела против достојанства личности и морала. Вид. чл. 200–202. ЗОО.

сродника, али нормативна ограниченост појмова их спречава да то право прошире ка случајевима смрти блиских бића, односно несродника и животиња. Флексибилност француске судске праксе у одређивању појма рикошет оштећених пружа супротан пример. Сматрамо да више изгледа за успешно спровођење реформи у домаћем праву има регулисање накнаде афекционе вредности.

Преднацрт садржи предлог усвајања мешовите објективно-субјективне концепције нематеријалне (неимовинске) штете у домаћем праву. Према предложеном решењу, под неимовинском или моралном штетом се подразумева повреда права личности, као што су право на живот, здравље и телесни интегритет, право на људско достојанство, слободу, част и углед, стид, лични и породични мир и друга права личности предвиђена овим законом, као и наношење другоме физичког или душевног бола.[1523] Нематеријална штета због повреде или губитка животиње у таквој норми нашла би своје место у оквиру наношења душевног бола, о чему је било речи. Други приступ јесте подвођење нематеријалног интереса човека услед постојања емотивне везаности за кућног љубимца под одговарајуће право личности, или развој посебног права личности. Сматрамо да је такав вид реформе мање пожељан у односу на регулисање права на накнаду афекционе вредности кућног љубимца.

Разматрајући право на накнаду нематеријалне штете због повреде или губитка животиње, суочавамо се са питањем појма животиње, односно кућног љубимца. Појам животиње у праву је сврсисходан и треба да задовољи одговарајуће потребе друштвене заједнице. Регулисање нематеријалне штете у случају повреде или губитка животиње нужно појам животиње ограничава категоријом кућног љубимца, у односу на кога постоје нематеријални интереси који захтевају грађанскоправну заштиту. Кућни љубимац је животиња коју човек приоритетно држи ради дружења, при чему чињеница да човек остварује и одређену економску добит од употребе животиње не угрожава класификовање животиње као кућног љубимца. Нужно је да постоји одговарајући емотивни однос човека према животињи, који се штити као нематеријални интерес. Разликовањем категорија корисних и луксузних животиња, при чему потоња обухвата кућне љубимце, немачко право настоји да олакша доказивање сврхе којој животиње служе и везивање основа одговорности. Такав приступ јесте практичан, али не и неопходан. Категорија кућних љубимаца нужно се своди на животиње које су према достигнутом степену научних сазнања способне да осете бол, стрес и патњу. Заштита

[1523] Видети: чл. 287 ст. 2 Преднацрта.

добробити животиња управљена је управо ка овим животињама. Човек развија емотивну везу са животињом тако што пружа и од ње добија повратну пажњу и нежност. Животиње које су способне да покажу нежност истовремено су способне да осете бол, стрес и патњу. Отуда је оправдано признати право на накнаду нематеријалне штете због повреде или губитка кућних љубимаца, при чему кућним љубимцима треба сматрати само животиње способне да осете бол, стрес и патњу. Такав закључак потврђује хипотезу бр. 6, према којој признавање права на накнаду нематеријалне штете због повреде или губитка животиње треба да зависи од биолошких критеријума.

На основу представљених закључака спроведеног научног истраживања јасно је да су савремени принципи заштите добробити животиња утицали на промену облигационог права у упоредном праву. Домаће облигационо право за сада не пружа могућност уважавања ових принципа. На другој страни стоји питање уважавања идеје права животиња у облигационом праву. Признање ограниченог правног субјективитета животиња нужно не захтева промену облигационоправних института, али је нереално очекивати да на облигационо право не би утицао развој нове категорије субјеката права. Историјски примери показују да се појам правног субјективитета ширио ради задовољења интереса правног промета (нпр. правни субјективитет међународних организација, правни субјективитет брода у поморском праву), а правни промет између приватних лица регулише управо облигационо право.

Идеја ограниченог правног субјективитета животиња није производ мисли савременог доба. Ноксална одговорност римског права пружа доказ овој тврдњи. Објашњење ноксалне одговорности не налази пригодне упореднике у традиционалним врстама одговорности. Најближа је одговорности за другог, али се разликују у својој сврси. Одговорност за другог подразумева установљавање категорије одговорног лица (родитеља, лица која врше надзор, послодавца, правног лица) за штету коју учине лица „под њиховом влашћу", односно контролом (малолетници, лица са сметњама у развоју, запослени, орган правног лица). Основ одговорности је кривица одговорног лица због пропуста у надзору, контроли или инструкцијама, али и ризик и правичност. Супротно томе, ноксална одговорност захтевала је да нема кривице одговорног лица (власника животиње) јер ако постоји кривица одговорног лица, он је тада био одговоран за сопствени деликт. Ноксална одговорност пратила је штетника, те уколико се промени власник животиње, нови власник је одговорно лице, а смрћу штетника гасило се и право на тужбу. Такво слеђење личности штетника упућује на одсуство кривице власника и на

постојање кривице самог штетника.[1524] Јасније разумевање реченог наступа ако имамо у виду да је ноксална одговорност обухватала штете које проузрокују син породице, роб или животиња. Стога ноксална одговорност није одговорност за штету од ствари јер се односила и на сина породице. Деликтна одговорност животиње није била страна као идеја, иако никада није била формулисана као општи појам. Важно је приметити да ноксална одговорност није постојала за штету од дивљих животиња (*actio de feris*) или домаћих животиња које се понашају у складу са својом питомом природом (*actio de pastu*), но само у случају када се домаћа животиња, спонтано, понашала супротно својој питомој природи. У таквом њеном понашању лежи и њена „кривица" за штету.

Утицај покрета за признање права животиња на савремено право не обухвата циљ признања деликтне одговорности животиња. Напротив, сва права животиња чије се признање тражи усмерена су ка заштити животиња, а не њиховој одговорности у случају проузроковања штете. Човек и даље остаје централна категорија када је реч о деликтној одговорности, уз истовремено повећање терета одговорности на рачун признања „права" потенцијалних нових категорија: животиња, неживе природе и вештачке интелигенције. Међутим, супротни захтеви постоје: да животиња буде носилац права на накнаду штете у случају повреде њених заштићених интереса. Животињи није потребна накнада штете, него пажња и старање човека. Признање права на накнаду материјалне и нематеријалне штете у случају повреде или губитка животиње омогућава остваривање овог циља без потребе да посебно право буде признато и самој животињи. У условима ширења и усложњавања друштвених односа право треба да тежи једноставним решењима, која задовољавају циљеве заштите интереса. Стога закључујемо да хипотеза бр. 1 јесте потврђена јер савремени принципи заштите добробити и права животиња траже признање у облигационом праву.

Европскоконтинентални и англоамерички правни системи посебно регулишу одговорност за штету од животиња, што указује на значај случајева штета од животиња. Историјски разлози су неоправдано изоставили регулисање одговорности за штету од животиња у домаћем праву. Одговорност за штете од опасних ствари развијала се паралелно или након регулисања посебне одговорности за штету од животиња, што указује на њихову раздвојеност. Стога нема нужности да се одговорност за штету од животиња квалификује као посебан случај одговорности за опасне ствари. Савремена потреба заштите добробити животиња условила је реформе у упоредном праву,

[1524] М. Полојац, *op. cit.*, стр. 40, 157.

прокламујући уважавање животиња као бића, а не ствари, и регулишући посебне услове за накнаду материјалне и нематеријалне штете у случају повреде или губитка животиње. У домаћем одштетном праву такве промене до сада нису остварене. Радови на кодификацији домаћег права истовремено представљају прилику за спровођење одговарајућих промена. Преднацрт не прати савремене процесе заштите животиња у одштетном праву, иако је потреба за таквим приступом јасна.

Имајући у виду несталност политичких опредељења законодаваца и ставова судске праксе, у условима снажних позива за промену постојећег стандарда и степена заштите добробити животиња, тема рада нужно остаје отворена за нова истраживања. Настојали смо да обухватимо историјски развој одговорности за штету од животиња и штете на животињи, у домаћем и упоредном праву, и да обрадимо савремени оквир ових случајева одговорности и ставове судске праксе. Тиме је створена опширна подлога за провере нових хипотеза о положају животиња у одштетном праву.

.

Л И Т Е Р А Т У Р А

Уџбеници, књиге, монографије и остале публикације

Ћирилични попис

1. Андрејевић Миливоје, *Одговорност за штету коју причини животиња*, Институт за упоредно право, Београд, 1969.
2. Антић Оливер, *Облигационо право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Службени гласник, Београд, 2008.
3. Аранђеловић Драгољуб, *О одговорности за накнаду штете*, Државна штампарија Краљевине Србије, Београд, 1907.
4. Аристотел, *Политика*, Култура, Београд, 1970.
5. Бабић Илија, *Основи имовинског права*, Службени гласник, Београд, 2003.
6. Бартош Милан, *Међународно јавно право, I књига,* Београд, 1954.
7. Батрићевић Ана, *Заштита животиња у међународном праву*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2013.
8. Батрићевић Ана, Станковић Вера, *Заштита животиња у упоредном праву – закони, праксе и еколошке политике*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015.
9. Благојевић Борислав, Круљ Врлета (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, Савремена администрација, Београд, 1983.
10. Благојевић Борислав, *Облигационо право, Посебни део, Уговори, једнострани правни послови, грађанско-правни деликти,* Издавачко и књижарско предузеће Геце Кон ад, Београд, 1939.
11. Бујуклић Жика, *FORUM ROMANUM, Римска држава, право, религија и митови*, Шесто измењено издање, Правни факултет Универзитета у Београду, 2012.
12. Водинелић Владимир, *Грађанско право, Увод у грађанско право и општи део грађанског права*, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, 2014.
13. Вукадиновић Гордана, Митровић Драган, Трајковић Марко, *Увод у право*, Досије студио, Београд, 2012.
14. Вучковић Милица, *Право својине – од апсолутне слободе ка ропству социјализације*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2024.
15. Гај, *Институције*, превод Обрад Станојевић, Завод за уџбенике, Београд, 2009.

16. Димитријевић Војин, Пауновић Милан, Ђерић Владимир, *Људска права*, Београдски центар за људска права, Београд, 1997.
17. Ђорђевић Алексовски Сања, *Однос између међународног јавног права и права Европске уније*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2021.
18. Ђорђевић С. Живомир, Станковић С. Владан, *Облигационо право*, општи део, Савремена администрација, Београд, 1980.
19. Ђукић Нада, Хорватовић Анђелка, Катарановски Драган, Малетин Стеван, Матавуљ Милица, Пујин Власта, Секулић Радосав, Јуришић Александар, *Пољопривредна зоологија*, Пољопривредни факултет, Нови Сад, 2017.
20. *Енциклопедија имовинског права и права удруженог права*, I–III, том III, Службени лист СФРЈ, Београд, 1978.
21. Игњатовић Никола, *Закон о одговорности жељезница за проузроковану смрт или телесну повреду (XVIII: 1874) и односна судска пракса*, Застава, Нови Сад, 1923.
22. Јанковец Ивица, *Уговорна одговорност*, Пословна политика, Београд, 1993.
23. Јовичић Катарина, Вукадиновић Слободан, *Неизвршење уговора, одговорност и накнада штете*, Институт за упоредно право, Београд, 2023.
24. Кант Имануел (Kant Immanuel), *Критика чистога ума*, треће издање, Београдски издавачко-графички завод, Београд, 1976.
25. Караникић Мирић Марија, *Кривица као основ вануговорне грађанскоправне одговорности,* докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 2008.
26. Караникић Мирић Марија, *Објективна одговорност за штету*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2013.
27. Караникић Мирић Марија, *Облигационо право*, Службени гласник, 2024.
28. Келзен Ханс (Kelsen Hans), *Чиста теорија права*, превод Данило Баста, Правни факултет Универзитета у Београду, 2007.
29. Ковачевић Куштримовић Радмила, Лазић Мирослав, *Стварно право*, Пунта, Ниш, 2009.
30. Константиновић Михаило, *Облигације и уговори. Скица за законик о облигацијама и уговорима*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
31. Константиновић Михаило, *Облигационо право, према белешкама са предавања*, средио В. Капор, Научна књига, Београд, 1952.
32. Костић Драган, *Појам опасне ствари*, Савремена администрација, Београд, 1975.
33. Лоза Богдан, *Облигационо право*, Службени гласник, Београд, 2000.

34. Лукић Радомир, *Методологија права*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1977.
35. Марковић Лазар, *Грађанско право, Прва књига, Општи део и Стварно право*, Народна самоуправа, Београд, 1927.
36. Марковић Чедомир, *Предоснова грађанског законика за Краљевину Југославију*, Југословенска тискарна, Љубљана, 1936.
37. Николић Драган, Ђорђевић Александар, *Законски текстови старог и средњег века*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2013.
38. Пауновић Милан, *Права животиња*, *Савремени међународни стандарди*, Правни факултет Универзитета у Београду, ад „Ђуро Салај", Београд, 2004.
39. Перовић Слободан, Стојановић Драгољуб (редак.), *Коментар Закона о облигационим односима*, књ. 1, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Културни центар, Крагујевац, Горњи Милановац, 1980.
40. Полојац Милена, *Actio de pauperiae и одговорност за штету коју причини животиња у римском праву*, докторска дисертација, Правни факултет Универзитета у Београду, 1997.
41. Радишић Јаков, *Облигационо право, општи део*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2019.
42. Салма Јожеф, *Облигационо право*, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, 2007.
43. Салма Јожеф, *Узрочност и грађанскоправна одговорност*, Војвођанска академија наука и уметности, Нови Сад, 2012.
44. Станишић Слободан, *Објективна одговорност за штету*, Паневропски универзитет Апеирон, Бања Лука, 2012.
45. Станковић Обрен, Накнада штете, приредио Зоран Ивошевић, Номос, Београд, 1998.
46. Станојчић Гордана, *Практикум за примену Закона о облигационим односима*, Пословни биро, Београд, 2020.
47. Стојановић Драгољуб, *Увод у грађанско право*, Савремена администрација, Београд, 1984.
48. Стојановић Наташа, *Право животиња*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2017.
49. Тарановски Теодор, *Историја српског права у немањичкој држави, II део: Историја кривичног права*, Издавачко књижарница Геце Кона, Београд, 1931.
50. Тарановски Теодор, *Историја српског права у немањичкој држави, III део: Историја грађанског права*, Издавачко и књижарско предузеће Геце Кон ад, Београд, 1935.

51. Цветковић Михајло, *Узрочна веза у одштетном праву*, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2020.
52. Чавошки Коста, *О правди и правичности*, Српска академија наука и уметности, Београд, 2017.
53. Шопенхауер Артур (Schopenhauer Arthur), *Свет као воља и представа*, Први том, Други део, превод Божидар Зец, Графос, Београд, 1984.

Латинични попис:

1. Aristotel, *Ustav Atenski*, prevod Niko Majnarić, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1948.
2. Bentham Jeremy, *An Introduction to the Principles of Moral and Legislation*, A New Edition, corrected by the Author, Clarendon Press, Oxford, 1823.
3. Boras Mile, Margetić Lujo, *Rimsko pravo*, Pravni fakultet u Zagrebu, 1980.
4. Coleman Sydney, *Humane Society Leaders in America*, The American Humane Assocication, Albany New York, 1924.
5. Darwin Charles, *The Descent of Man and Selection in Relation to Sex*, Princeton University Press, New Jersey, 1981.
6. Descartes René, *A Discourse on the Method of Correctly Conducting One's Reason and Seeking Truth in the Science*, Oxford University Press, 2006.
7. Dobbs Dan, *The Law of Torts*, St. Paul, West Group, 2000.
8. Dunayer Joan, *Specizam*, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2009.
9. Eisner Bertold, Horvat Marijan, *Rimsko pravo*, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb, 1948.
10. European Commission, *Liability for artificial intelligence and other emerging digital technologies*, Publications Office of the European Union, 2019.
11. Etier Guillaume, *Du risque à la faute, Evolution de la responsabilité civile pour le risque du droit romain au droit commun*, Schulthess, Genève, 2006.
12. Evans P. Edward, *The Criminal Persecution and Capital Punishement of Animals*, E. P. Dutton and Company, New York, 1906.
13. Francione Gary, *Animals as Persons, Essays on the Abolition of Animal Exploitation*, Columbia University Press, New York, 2008.
14. Griffin Donald, *Animal Minds*, The University of Chicago Press, Chicago, 1992.
15. Guastini Riccardo, *Sintaksa prava*, s talijanskog preveo Luka Burazin, Naklada Breza, Zagreb, 2019.

16. Hume David, A *Treatise of Human Nature, A critical edition*, Volume 1: Texts, Clarendon Press, Oxford, 2007.
17. Jakšić Stevan, *Obligaciono pravo, opšti dio*, Univerzitetsko izdavačko i knjižarsko preduzeće Veselin Masleša, Sarajevo, 1953.
18. Jensen Adolf Severin, *The Sacred Animal of the God Set*, Levin & Munksgaard, København, 1934.
19. Josserand Louis, *De la responsabilité du fait des choses inanimées*, Librairie nouvelle de droit et de jurisprudence, Paris, 1897.
20. Koch A. Bernhard, Koziol Helmut (eds.), *Unification of Tort Law: Strict Liability*, Kluwer Law International, Hague, 2002.
21. Koziol Helmut, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*, Jan Sramek Verlag, Wien, 2012.
22. Locke John, *The Works of John Locke in Nine Volumes*, 12th edition, Rivington, London, 1824.
23. Lubelska-Sazanów Małgorzata, *Animals as specific objects of obligations under Polish and German law*, Universitätsverlags Osnabrück, Vandenhoeck & Ruprecht Verlag, Göttingen, 2020.
24. Malaurie Philippe, Aynés Laurent, Stoffel-Munck Philippe, *Droit des obligations*, LGDJ, 2016.
25. Markesinis Basil, Unberath Hannes, *The German tort law, A comparative treatise,* Hart Publishing, 2002.
26. Martin-Casals Miquel (ed.), *The Borderlines of Tort Law: Interactions with Contract Law*, Intersentia, 2019.
27. Matulić Tonči, *Metamorfoze kulture*, Glas Kocila, Zagreb, 2009.
28. Michel Margot, *Rechtsgemeinschaft mit Tieren*, Springer, 2024.
29. Montero Etienne, Van Enis Quentin*, Responsabilités, Traité théorique et pratique, Titre III, Livre 35, La responsabilité du fait des animaux*, Wolters Kluwer, Bruxelles, 2008.
30. Mulheron Rachael, *Principles of Tort Law* (Online content), Cambridge University Press, 2020.
31. North Peter, *The Modern Law of Animals*, Butterworths, London, 1972.
32. Noyes Reinold, *The Institution of Private Property*, Longmans, New York, 1936.
33. Osenbrüggen Eduard, *Studien sur deutschen und schweizerischen Rechtsgeschichte*, Schaffhausen, 1868.

34. Planiol Marcel, Ripert Georges, *Traité pratique de Droit civil français, Obligations*, Tome VI, Paris, 1952.
35. Ross Alf, *On Law and Justice*, Stevens & Sons, London, 1958.
36. Sauvageot Maurice, *Responsabilité civile du fait des animaux*, these, Université de Dijon, 1903.
37. Schweitzer Albert, *Civilization and Ethics*, Adam & Charles Black, London, 1949.
38. Singer Peter, *Oslobođenje životinja,* prevod Neven Petrović, Ibis, Zagreb, 1998.
39. Thommen Marc (ed.), *Introduction to Swiss Law*, Carl Grossmann Verlag, Berlin, 2018.
40. Visković Nikola, *Država i pravo*, Studentska štamparija, Sarajevo, 1996.
41. Van Dam Cees, *European Tort Law*, Oxford University Press, 2013.
42. Van Gerven Walter, Larouche Pierre, Lever Jeremy, *Cases, Materials and Text on National, Supranational and International Tort Law*, Oxford, Hart Publishing, 2000.
43. Visković Nikola, *Životinja i čovek, Prilog kulturnoj zoologiji*, Književni krug, Split, 1996.
44. Vuković Mihajlo, *Obvezno pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 1956.
45. Vuković Mihajlo, *Opći dio građanskog prava*, knjiga II, Školska knjiga, Zagreb, 1960.
46. Walters Kerry, Portmess Lisa, *Ethical Vegetarianism, From Pythagoras to Peter Singer*, State University of New York Press, 1999.
47. Weaver Russell, Bauman John, Cross John, Klein Andrew, Martin Edward, Zwier II Paul, *Torts: cases, problems and exercises*, LexisNexis, Newark, 2009.
48. Witt John Fabian, *Torts, Cases, Principles and Institutions*, Cali eLangdell Press, 2016.
49. Zimmermann Rainhard, *The Law of Obligations, Roman Foundation of Civilian Tradition*, Juta & Co, Capetown, Wetton, Johannesburg, 1990.

Научни и стручни чланци

Ћирилични попис:

1. Алекса Шкундрић, Екоцид у међународном кривичном праву, *Зборник радова са међународне научне конференције Раскршћа међународног кривичног и кривичног права – реформа правосудних закона Републике Србије*, Удружење за међународно кривично право, Палић, стр. 443–458.
2. Андрејевић Миливоје, Правна квалификација животиња, *Анали Правног факултета у Београду*, год. 14, св. 1, 1966, стр. 93–103.

3. Арсенијевић Бојана, Одговорност за штету од вештачке интелигенције, *Зборник радова са XXVI међународне научне конференције „Проузроковање штете, накнада штете и осигурање”,* Институт за упоредно право, Удружење за одштетно право, Правосудна академија, Београд, Ваљево, 2023, стр. 135–155.
4. Вуковић Игор, Убијање и злостављање животиња као кривично дело, у: Марија Караникић Мирић, Марко Давинић, Игор Вуковић (уред.), *Животиње и право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2016, стр. 55–108.
5. Гајовић Јелисавета, Штета од животиња и Закон о облигационим односима, у: Слободан Перовић (уред.), *Закон о облигационим односима 1978–1988, Књига о десетогодишњици*, Савез удружења правника СР Србије, Београд, 1988, стр. 662–670.
6. Дракић Драгиша, Милић Иван, Афекат и кривична одговорност, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1, 2017, стр. 91–105.
7. Ђорђевић Живомир, Одговорност за штету коју причини домаћа животиња, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 3-4, 1960, стр. 368–378.
8. Ђурђевић Марко, Један пример уговора о остави, у: Марија Караникић Мирић, Марко Давинић, Игор Вуковић (уред.), *Животиње и право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2016, стр. 131–154.
9. Ђурђић Војислав, Трајковић Марко, Право пред биоетичким изазовима, *Тематски зборник радова Правног факултета у Нишу „Заштита људских и мањинских права у Европском правном простору”*, књига трећа, Ниш, 2013, стр. 1–15.
10. Игњатовић Марија, Правни положај перегрина као мањине у римском праву, Тематски зборник Правног факултета Универзитета у Нишу „*Заштита људских и мањинских права у европском правном простору*”, вол. LXII, Ниш, 2012, стр. 335–345.
11. Јевремовић Петровић Татјана, Петровић Томић Наташа, Накнада нематеријалне штете у случају смрти или повреде животиње (кућног љубимца), у: Марија Караникић Мирић, Марко Давинић, Игор Вуковић (уред.), *Животиње и право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2016, стр. стр. 175–208.
12. Јовашевић Драган, Међународна кривична дела у Римском статуту, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 65, 2013, стр. 201–218.
13. Кандић Љубица, Салијски закон и друштвени односи у Франачкој у доба Меровинга, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1, 1969, стр. стр. 53–61.
14. Караникић Марија, Нормативно у поимању узрочности као услова грађанскоправне одговорности, *Правни живот*, бр. 10, 2005, стр. 985–1015.

15. Караникић Мирић Марија, Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају, у: Марија Караникић Мирић, Марко Давинић, Игор Вуковић (уред.), *Животиње и право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2016, стр. 155–173.
16. Караникић Мирић Марија, Објективизовање моралне штете, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, бр. 152, 3/2015, стр. 487–503.
17. Караникић Мирић Марија, Одмеравање накнаде штете према вредности коју је ствар имала за оштећеника, *Crimen,* vol. 2, бр. 1, Београд, 2011, стр. 67–87.
18. Караникић Мирић Марија, Одговорност за штету по Српском грађанском законику: један основ или њихова множина, у: Милена Полојац, Зоран Мирковић, Марко Ђурђевић (уред.), *Српски грађански законик – 170 година*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2014, стр. 319–341.
19. Караникић Мирић Марија, О односу субјективне и објективне одговорности, *Правни живот*, бр. 11, 2008, стр. 623–638.
20. Караникић Мирић Марија, О разграничењу кривице од узрочности и противправности, *Правни живот*, бр. 10, 2006, стр. 1031–1044.
21. Константиновић Михаило, Основ одговорности за проузроковану штету, *Правни живот*, бр. 9–10 , 1992, стр. 1153–1163 (преузето из *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 3, 1952).
22. Лутовац В. Милисав, Обичајно право у области Старе Рашке, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1, 1972, стр. 359–365.
23. Мартиновић Слободан, Проблем правног субјективитета животиња, *Правни живот, тематски број „Право и аутономија личности“*, том II, бр. 10, Удружење правника Србије, Београд, 2017, стр. 371–382.
24. Миленковић Радмила, Накнада штете у случају смрти или повреде кућног љубимца, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, бр. 10, 2015, стр. 525–542.
25. Митић Михајло, О накнади штете причињене животињом—поводом једне судске одлуке, *Гласник Адвокатске коморе у АПВ*, бр. 2, 1961, стр. 1–12.
26. Мојашевић Александар, Казнена одштета у америчком праву, *Страни правни живот*, бр. 1, 2011, стр. 197–216.
27. Пауновић Милан, Упоредноправни преглед заштите права и добробити животиња, *Страни правни живот*, бр. 1, 2004, стр. 27–61.
28. Перовић Слободан, Грађанскоправна одговорност и начело каузалитета, *Правна ријеч*, бр. 28, 2011, стр. 13–19.

29. Перовић Слободан, Природно право и одговорност, *Правни живот*, бр. 9, 2011, стр. 7–165.
30. Петровић Драгољуб, Облици нематеријалне штете и њена накнада, у: Слободан Перовић (уред.), *Закон о облигационим односима 1978–1988, Књига о десетогодишњици*, први том, Савез удружења правника СР Србије, Београд, 1988, стр. 498–506.
31. Поповић Миодраг, Објективна одговорност у српској судској пракси, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 5, 1935, стр. 521 – 524.
32. Почуча Милан, Накнада нематеријалне штете за претрпљени страх у праву Републике Србије, у: Здравко Петровић (уред.), *Измене Закона о парничном поступку, накнада штете и осигурање*, Удружење за одштетно право, Златибор, 2008, стр. 189–204.
33. Радишић Јаков, Разграничење имовинске и неимовинске штете, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 46, бр. 1–3, 1998, стр. 5–24.
34. Радишић Јаков, Члан 173, у: Слобода Перовић, Драгољуб Стојановић (редак.), Коментар Закона о облигационим односима, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Културни центар, Крагујевац, Горњи Милановац, 1980, стр. 523–525.
35. Радуловић Срђан, (Правни) Статус кућних љубимаца и посебна афекција према њима, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 89, 2020, стр. 335–352.
36. Салма Јожеф, Одговорност за штете од дејства ствари, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 3, 2009, стр. 7–31.
37. Станимировић Војислав, Нови поглед на Хамурабијев законик, I део, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 1, LIX, 2011, стр. 133–159.
38. Станимировић Војислав, Нови поглед на Хамурабијев законик, II део, *Анали Правног факултета у Београду*, бр. 2, LIX, 2011, стр. 91–121.
39. Станковић Обрен, Штета, у: *Енциклопедија имовинског права и права удруженог права*, I–III, том III, Службени лист СФРЈ, Београд, 1978, стр. 253–264.
40. Стјепановић Станка, Одговорност за штету коју причини дивљач, у: Слободан Перовић (уред.), *Закон о облигационим односима 1978–1988, Књига о десетогодишњици*, Савез удружења правника СР Србије, Београд, 1988, стр. 649–661.
41. Стојановић Наташа, Одговорност за штету коју животиња проузрокује према Преднацрту Грађанског законика Републике Србије, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, бр. 81, 2018, 321–347.

42. Стојановић Наташа, Основни принципи Универзалне декларације о правима животиња, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, вол. XLV, 2004, стр. 141–149.
43. Стојановић Наташа, Правни статус животиња – од објеката до субјеката у праву, *Правни живот*, бр. 10, 2016, стр. 413–430.
44. Тасић Ђорђе, Одговорност за ризик, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 3, 1925, стр. 161–168.
45. Тасић Ђорђе, Одговорност за ризик, *Архив за правне и друштвене науке*, бр. 4, 1925, стр. 259–272.
46. Тинтор Љубомир, Субјективитет природе у међународном праву – између фикције и реалности, *Страни правни живот*, год. LXVI, бр. 2, 2022, стр. 305–325.
47. Трајковић Марко, Ђурђић Војислав, Шта јесте, а шта није биоетика, *Тематски зборник радова Правног факултета у Нишу „Заштита људских и мањинских права у Европском правном простору"*, књига пета, Ниш, 2015, стр. 7–18.
48. Ћирић Зоран, Судско-психијатријски аспект афективних стања, *Тематски зборник радова Заштита људских и мањинских права у европском правном простору*, год. LXII, Правни факултет Универзитета у Нишу, 2012, стр. 145–160.
49. Ћорић Драгана, Еколошка етика – појам, историјат и правци развоја, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, бр. 1, 2012, стр. 459–473.
50. Цветковић Михајло, Арсенијевић Бојана, Социјалистичко облигационо право, у: Дејан Поповић, Борис Беговић, Зоран С. Мирковић (уред.), *Социјалистичко право у Југославији 1945–1990*, Трећи том, Правни факултет Универзитета у Београду, 2024, стр. 1027–1175.
51. Цигој Стојан, Чланови 154–156, 158–184, у: Борисав Благојевић, Врлета Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*, Савремена администрација, 1983, стр. 484–553, 567–691.

Латиничнни попис:

1. Anisimov Aleksey, Yuliya Kayushnikova, Anatoliy Ryzhenkov, Compensation for Harms Caused to the Life, Health and Property of Citizens by Wild Animals, Issues of theory and practice, *Revue d'etudes Comparatives Est-Ouest,* vol. 3, no. 3, 2018, pp. 65–91. Online content, https://www.cairn.info/revue-d-etudes-comparatives-est-ouest-2018-3-page-65.htm?contenu=article , приступ на дан 28.6.2024. године.

2. Bathaee Yuvar, The Artificial Intelligence Black Box and the Failure of Intent and Causation, *Harvard Journal of Law and Technology*, vol. 31, iss. 2, 2018, pp. 890–938.
3. Bernstine Herbert, Civil Liability for Pure Economic Loss under American Tort Law, *The American journal of Comparative Law*, vol. 46, 1998, pp. 111–131.
4. Best Ashleigh, Riley Sophie, Property or "Penumbral" Persons? An Examination of Two Jurisprudential Approaches to the Nonhuman Rights Project Litigation, *Journal of Animal & Natural Resource Law*, Vol. XIV, 2018, pp. 33–74.
5. Borghetti Jean-Sébastien, The Borderlines of Tort Law in France, in M. Martin-Casals (ed.), *The Borderlines of Tort Law Interactions with Contract Law*, Intersentia, 2019, pp. 131–169.
6. Boucard Hélène, The curious process reforming France's law of obligations, *Montesquieu Law Review*, Iss. 1, 2015, pp. 62-74.
7. Brüggemeier Gert, The Civilian Law of Delict: A Comparative and Historical Analysis, *European Journal of Comparative Law and Governance*, vol. 7, no. 4, 2020, pp. 339–383.
8. Bukovac Puvača Maja, Mihelčić Gabrijela, Marochini Zrinski Maša, Uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu u europskim nacionalnim pravnim sustavima, praksi Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, 2019, vol. X, br. 1, str. 25–49.
9. Chesterman Simon, Artificial intelligence and the Limits of Legal Personality, *International and Comparative Law Quarterly*, vol. 69, iss. 4, 2020, pp. 819–844.
10. Cochrane Alasdair, Ownership and Justice for Animals, *Utilitas*, vol. 21, no. 4, 2009, pp. 424–442.
11. Cohen Carl, The Case for the Use of Animals in Biomedical Research, *The New England Journal of Medicine*, vol. 315, no. 14, 1986, pp. 865–870.
12. Daly Erin, The Ecuadorian exemplar: the first ever vindications of constitutional rights of nature, *Review of European, Comparative & International Environmental Law*, vol. 21, iss. 1, 2012, pp. 63-66.
13. Décory Margot Simone Marcelle, A Universal Definition of 'Domestication' to Unleash Global Animal Welfare Progress, *Derecho Animal (Forum of Animal Law Studies)*, vol. 10/2, 2019, pp. 39–55.
14. Diodorus of Sicily (Diodorus Siculus), The Library of History, Book I, in: *Diodorus of Sicily in twelve volumes*, English translation by Charles Henry Oldfather, Harvard University Press, Loeb Classical Library, Cambridge, Massachusetts, London, 1933.

15. D.R.S.D, Tort – Liability for Animals – Trespass – Scienter, Buckle v. Holmes [1926] 2 Q.B. 125, *The Cambridge Law Journal*, Vol. 3, No. 1, 1927, pp. 76–78.
16. Fagundes Dave, Notes: What We Talk About When We Talk About Persons: The Language of a Legal Fiction, *Harvard Law Review*, vol. 114, iss. 6, 2001, pp. 1745–1768.
17. Favre David, Living Property: A New Status for Animals Within the Legal System, *Marquette Law Review*, vol. 93, no. 3, 2010, pp. 1021–1070.
18. Flume Johannes, Strict Liability in Austrian and German Law, On the concept of strict liability in the age of technological advancement, *Journal of European Tort Law*, no. 3, 2021, pp. 205–220.
19. Friedman Sam, Torts – Liability for Damage Caused by Trespassing Cattle, *Louisiana Law Review*, vol. 19, no. 3, 1959, pp. 733–737.
20. Gauci Gotthard Mark, The Ship as an Extension of Flag State Territory and an Entity with Human Attributes – Is it time to jettison these Legal Fictions?, *International and Comparative Law Review*, Vol. 21, No. 2, 2021, pp. 7–28.
21. Giliker Paula, A 'new' head of damages: damages for mental distress in the English law of torts, *Legal Studies*, 2000, pp. 19–41.
22. Goujon-Bethan Thibault, Kassoul Hania, Pour un aggiornamento de la responsabilité civile : vers la reconnaissance d'un préjudice animal pur, *Revue semestrielle de droit animalier*, no. 2, 2022, pp. 527–582.
23. Hart Herbert Lionel Adolphus, Positivism and the Separation of Law and Morals, *Harvard Law Review*, Vol. 71, No. 4, 1958, pp. 593–629.
24. Hirch Susanna, Children as Tortfeasors under Austrian Law, in: Miquel Martin-Casals (ed.), *Children in Tort Law, Part I: Children as Tortfeasors*, Springer-Verlag, Wien, 2006, pp. 7–62.
25. Huber Purtschert Tina, Law of Obligations, in: Marc Thommen (ed.), *Introduction to Swiss Law*, Carl Grossmann Verlag, Berlin, 2018, pp. 305–331.
26. International Law Commission, Draft Articles on Diplomatic Protection with commentaries, *Yearbook of the International Law Commission*, Vol. II, Part Two, 2006, pp. 26–55.
27. Jackson Bernard S., Liability for Animals in Roman Law, *The Cambridge Law Journal*, vol. 37, no. 01, 1978, pp. 122–143.
28. Janal Ruth, Extra-Contractual Liability for Wrongs Committed by Autonomous Systems, in: Martin Ebers, Susana Navas (eds.), *Algorithms and Law*, Cambridge University Press, 2020, pp. 174–206.

29. Jurić Alena, Mijatović Maja, Pravni status životinja u građanskopravnom smislu s posebnim osvrtom na uništavanje ekosustava i pandemiju virusa COVID-19, *Zbornik radova Aktualnosti građanskog i trgovačkog zakonodavstva i pravne prakse*, br. 18, Mostar, 2021, str. 150–172.
30. Kaluđerović Željko, Jašić Orhan, Pitagorejska i arapska recepcija ne-ljudskih živih bića, *Nova prisutnost*, br. 13-1, 2015, str. 25–33.
31. Karanikić Mirić Marija, Non-Pecuniary Loss in Serbian Tort Law: Time for a Change in Paradigm?, South Eastern Europe and the European Union – Legal Implications, SEE EU Cluster of Excellence in European and International Law, Series of Papers, vol. 2, Verlag Alma Mater, Saarbrucken, 2016, pp. 29–40.
32. Karanikić Mirić Marija, Subjektivna koncepcija neimovinske štete, Zbornik radova u čast prof. Dr. Sc. Aldu Radoloviću LIBER AMICORUM ALDO RADOLOVIĆ, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2018, str. 395–413.
33. Karner Ernst, Koch Bernhard, The Borderlines of Tort Law in Austria, in: Miquel Martin-Casals (ed.), *The Borderlines of Tort Law: Interactions with Contract Law*, Intersentia, 2019, pp. 13–45.
34. Koch A. Bernhard, Koziol Helmut, Austria, in: Bernhard A. Koch, Helmut Koziol (eds.), *Unification of Tort Law: Strict Liability*, Kluwer Law International, Hague, 2002, pp. 9–42.
35. Koch Bernhard, Principles of European Tort Law, *King's Law Journal*, no. 2, vol. 20, 2009, pp. 203–214.
36. Koziol Helmut, Strick Liability in the New Austrian Draft on Liability Law, in: Helmut Koziol, Barbara C. Steininger (eds.), *European Tort Law*, Springer-Verlag, Wien, 2004, pp. 50–59.
37. Krepper Peter, Affektionswert-Ersatz bei Haustieren, *Allgemeine Juristische Praxis*, No. 6, 2008, pp. 704–718.
38. Latouche E., Chronique du Contentieux, *Revue des usagers de la route*, no. 163, 1931, pp. 3849–3857.
39. Lostal Marina, De-objectifying Animals, Could they Qualify as Victims before the International Criminal Court?, *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 19, Iss. 3, 2021, pp. 583–610.
40. Mazzoni Cristina, *She-wolf, The story of a Roman icon*, Cambridge University Press, 2010.

41. Michel Margot, Schneider Kayasseh Eveline, The Legal Situation of Animals in Switzerland: Two Steps Forward, One Step Back – Many Steps to go, *Journal of Animal Law*, Vol. VII, 2011, pp. 1–42.
42. Miller Alyce, Shah Anuj, Invented Cages: The Plight of Wild Animals in Captivity, *Animal Law*, vol. 1, 2005, pp. 23–60.
43. Moréteau Olivier, Basic Questions of Tort Law from a French Perspective, in: Helmut Koziol (ed.), *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, Jan Sramek Verlag, Wien, 2015, pp. 3–98.
44. Nattrass Kate, „…Und die Tiere“ Constitutional Protection for Germany’s Animals, *Animal Law*, vol. 10, 2004, pp. 283–312.
45. Neumann Jean-Marc, The Universal Declaration of Animal Rights – or the Creation of a New Equilibrium between Species, *Animal Law*, no. 91, 2012, pp. 91–109.
46. O’Donnell Erin, Talbot-Jones Julia, Creating Legal Rights for Rivers: Lessons from Australia, New Zealand, and India, *Ecology and Society* (Online content) vol. 23, no. 1, 2018, art. 7. https://www.ecologyandsociety.org/vol23/iss1/art7/
47. Oliphant Ken, Basic Questions of Tort Law from the Perspective of England and the Commonwealth, in: Helmut Koziol (ed.), *Basic Questions of Tort Law from a Comparative Perspective*, Jan Sramek Verlag, Wien, 2015, pp. 355–430.
48. Oliphant Ken, Rationalising Tort Law for the Twenty-First Century, in: Kit Barker, Karen Fairweather, Ross Grantham (eds.), *Private Law in the 21st Century*, Hart Publishing, 2017, pp. 47–65.
49. Pardo C. Michelle, Legal Personhood for Animals: Has Science Made Its Case, *Animals*, vol. 13, 2023, Art. 2339. Online content https://doi.org/10.3390/ani13142339 (приступ на дан 5.6.2024. године).
50. Piret René, La responsabilité du fait des choses inanimées en droit français et en droit belge, *Les Cahiers de droit*, no. 3, vol. 6, 1958, pp. 152–170.
51. Plunkett C. James, The Historical Foundations of the Duty of Care, *Monash University Law Review,* Vol. 41, No. 3, 2015, pp. 716–744.
52. Regan Tom, The Case for Animal Rights, In M.W. Fox & L.D. Mickley (Eds.), *Advances in animal welfare science*, Washington DC, 1986/87, pp. 179–189.
53. Rude-Antoine Edwige, Le chien, animal domestique, animal de compagnie, animal dangereux – Statut juridique, protection, infraction, responsabilité, *Archives de philosophie du droit*, vol. 58, 2015, pp. 429–459.

54. R. H. K., Tort–Animals–Scienter, Glanville v. Sutton [1928] 1 K. B. 571, The Cambridge Law Journal, Vol. 3, No. 2, 1928, pp. 287–288.
55. Sass Hans Martin, European Roots of Bioethics: Fritz Jahr's 1927 Definition and Vision of Bioethics, u: Čović Ante, Gosić Nada, Tomašević Luka (ured.), *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike*, Zagreb, Pergamena, 2009, str. 19–32.
56. Schauer Frederick, Formalism, The Yale Law Journal, Vol. 97, No. 4, 1988, pp. 509–548.
57. Seps Christopher, Animal Law Evolution: Treating Pets as Persons in Tort and Custody Disputes, *University of Illinois Law Review*, no. 4, 2010, pp. 1339–1374.
58. Shaw David, Rodriguez Perez Christian, Persson Kirsten, Slaying the Swiss Unicorn of Animal Dignity, *Animals*, vol. 14, iss. 3, 2024, Art. 507. Online content: https://doi.org/10.3390/ani14030507 (приступ на дан 3.2.2023. године).
59. Tsiaklagkanou Dimitra, French Tort Law Reform: A Rapprochement to Other Legal Systems?, *Journal of International Business and Law*, Vol. 22, Iss. 2, 2023, pp. 243–277.
60. Visković Nikola, Stradanja, zaštita i prava životinja (Prilog raspravi o „trećoj generaciji prava"), *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 39, br. 5-6, 1989, str. 815–825.
61. Watanabe Chikako, The Symbolic role of Animals in Babylon: A Contextual Approach to the Lion, the Bull and the Mušḫuššu, *Iraq*, vol. 77, Decembar, 2015, British Institute for the Study of Iraq, pp. 215–224.
62. Widmer Pierre, Winiger Bénédict, Duret Caroline, The Borderlines of Tort Law in Switzerland, in: Miquel Martin-Casals (ed.), *The Borderlines of Tort Law: Interactions with Contract Law*, Intersentia, 2019, pp. 569–615.
63. Werro Franz, Le tort moral en cas de violation d'un contrat, en : Christine Chappuis, Bénédict Viniger (ed.), *Le tort moral en question*, Université de Genève, Schulthess, Genève, 2013, pp. 55–78.
64. Wise Steven, Dismantling the Barriers to Legal Rights for Nonhuman Animals, *Animal Law*, vol. 7, 2001, pp. 9–17.
65. Wise Steven, Recovery of Common Law Damages for Emotional Distress, Loss of Society, and Loss of Companionship for the Wrongful Death of a Companion Animals, *Animal Law*, vol. 4, 1998, pp. 33–93.
66. (No author signed) Animals – Highway – Rule in Searle v. Wallbank, *The Cambrigde Law Journal*, Vol. 21, No. 2, 1963, pp. 202–206.
67. (No author signed) Personification of Vessels, *Harvard Law Review*, Vol. 77, No. 6, 1964, pp. 1122–1132.

Прописи, нацрти и историјски правни извори

Србија, текстови доступни на https://www.paragraf.rs/ , осим ако је другачије назначено:

1. Влада Републике Србије, Комисија за израду грађанског законика, Нацрт Грађанског законика, 2015.
2. Влада Републике Србије, Комисија за израду грађанског законика, Преднацрт Грађанског законика, 2019.
3. Врховно јавно тужилаштво, Рад јавних тужилаштава на сузбијању криминалитета и заштити уставности и законитости у 2023. години, Београд, 2024.
4. Градско веће града Београда, Програм контроле и смањења популације напуштених паса и мачака на територији града Београда, бр. 352-122/13-ГВ од 24.1.2013. године.
5. Државна ревизијска институција, Извештај о ревизији сврсисходности пословања, Ефикасност решавања проблема напуштених животиња, бр. 400-259/2021-04/192, Београд, 2021.
6. Закон о ветеринарству, „*Службени гласник РС*”, бр. 91/2005, 30/2010, 93/2012 и 17/2019 – др. закон.
7. Закон о дивљачи и ловству, „*Службени гласник РС*”, бр. 18/2010 и 95/2018 – др. закон.
8. Закон о добробити животиња, „*Службени гласник РС*”, бр. 41/2009.
9. Закон о заштити животне средине, „*Службени гласник РС*”, бр. 135/2004, 36/2009, 36/2009 – др. закон, 72/2009 – др. закон, 43/2011 – одлука УС, 14/2016, 76/2018, 95/2018 – др. закон и 95/2018 – др. закон.
10. Закон о заштити и одрживом коришћењу рибљег фонда, „*Службени гласник РС*”, бр. 128/2014 и 95/2018 – др. закон.
11. Закон о заштити природе, „*Службени гласник РС*”, бр. 36/2009, 88/2010, 91/2010 – исправка, 14/2016, 95/2018 – др. закон и 71/2021.
12. Закон о заштити потрошача, „*Службени гласник РС*”, бр. 88/2021.
13. Закон о извршењу и обезбеђењу, „*Службени гласник РС*”, бр. 106/2015, 106/2016 – аутентично тумачење, 113/2017 – аутентично тумачење, 54/2019, 9/2020 – аутентично тумачење и 10/2023 – др. закон.
14. Закон о комуналним делатностима, „*Службени гласник РС*”, бр. 88/2011, 104/2016 и 95/2018.
15. Закон о локалној самоуправи, „*Службени гласник РС*”, бр. 129/2007, 83/2014 – др. закон, 101/2016 – др. закон, 47/2018 и 111/2021 – др. закон.

16. Закон о мангупима, 1866. Доступно на: https://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-propisi-opsti-propisi.html (приступ на дан 10.4.2024. године).
17. Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. и за време непријатељске окупације, „*Службени лист ФНРЈ*", бр. 86/1946.
18. Закон о облигационим односима, „*Службени лист СФРЈ*", бр. 29/1978, 39/1985, 45/1989 – одлука УСЈ и 57/1989, „*Службени лист СРЈ*", бр. 31/1993, „*Службени лист СЦГ*", бр. 1/2003 – Уставна повеља и „*Службени гласник РС*", бр. 18/2020.
19. Закон о основама својинско-правних односа, „*Службени лист СФРЈ*", бр. 6/1980 и 36/1990, „*Службени лист СРЈ*", бр. 29/1996 и „*Службени гласник РС*", бр. 115/2005 - др. закон.
20. Закон о парничном поступку, „*Службени гласник РС*", бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018, 18/2020 и 10/2023 – др. закон.
21. Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити животиња у међународном превозу и Протокола као додатак Конвенције о заштити животиња у међународном превозу, „*Службени лист СРЈ – Међународни уговори*", бр. 1/1992.
22. Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити кичмењака намењених за огледне и друге научне сврхе измењена Протоколом о измени Европске конвенције о заштити кичмењака намењених за огледне и друге научне сврхе, „*Службени гласник РС – Међународни уговори*", бр. 1/2010.
23. Закон о потврђивању Европске конвенције о заштити кућних љубимаца, „*Службени гласник РС – Међународни уговори*", бр. 1/2010.
24. Закон о потврђивању Конвенције о биолошкој разноврсности, „*Службени лист СРЈ – Међународни уговори*", бр. 11/2001.
25. Закон о потврђивању Конвенције о међународном промету угрожених врста дивље фауне и флоре, „*Службени гласник РС – Међународни уговори*", број 11/2001.
26. Закон о потврђивању Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта, „*Службени гласник РС – Међународни уговори*", број 102/2007.
27. Закон о потврђивању Конвенције о очувању миграторних врста дивљих животиња, „*Службени гласник РС – Међународни уговори*", број 102/2007.
28. Закон о прекршајима, „*Службени гласник РС*", бр. 65/2013, 13/2016, 98/2016 – одлука УС, 91/2019, 91/2019 – др. закон и 112/2022 – одлука УС
29. Закон о путевима, „*Службени гласник РС*", бр. 41/2018, 95/2018 – др. закон и 92/2023 – др. закон.
30. Закон о сточарству, „*Службени гласник РС*", бр. 41/2009, 93/2012 и 14/2016.

31. Закон о локалној самоуправи, „*Службени гласник РС*”, бр. 29/2007, 83/2014 – др. закон, 101/2016 – др. закон, 47/2018 и 111/2021 – др. закон.
32. Закон о чувању пољскога имања од 22.4.1885. године, Штампарија „Гундурић”, Београд, 1922.
33. Конвенција Уједињених нација о уговорима о међународној продаји робе, „*Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*”, бр. 10-1/1984.
34. Кривични законик, „*Службени гласник РС*“, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.
35. Министарство правде Краљевине Југославије, *Предоснова грађанског законика за Краљевину Југославију*, Државна штампарија Краљевине Југославије, Београд, 1934.
36. Одлука о држању домаћих животиња, „*Службени лист града Новог Сада*”, бр. 60/2010, 12/2011 – испр., 1/2012, 65/2013 – др. одлука и 13/2014.
37. Одлука о држању домаћих животиња, „*Службени лист града Шапца*”, бр. 24/2016.
38. Одлука о држању домаћих животиња и кућних љубимаца на територији града Београда, „*Службени лист града Београда*”, бр. 37/2011 и 55/2011.
39. Одлука о држању домаћих животиња на територији града Панчева, „*Службени лист града Панчева*”, бр. 34/2019.
40. Одлука Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде, Управе за шуме, о избору корисника ловишта коме се даје право на газдовање ловиштем бр. 324-02-11/4/2021-10 од 19.2.2021. године.
41. Одлука о условима држања, поступања и заштите домаћих животиња на територији града Смедерева, „*Службени лист града Смедерева*”, бр. 2/2015 – пречишћен текст, 8/2015 и 9/2015.
42. Општи имовински законик за Књажевину Црну Гору, Државна штампарија, Цетиње, 1898.
43. Правилник о висини штете за противзаконито уловљену дивљач или на други начин уништену дивљач, „*Службени гласник РС*”, бр. 60/2006.
44. Правилник о мерама за спречавање штете од дивљачи и штете на дивљачи и поступку и начину утврђивања штете, „*Службени гласник РС*”, бр. 2/2012.
45. Правилник о начину држања паса који могу представљати опасност за околину, „*Службени гласник РС*”, бр. 65/2010.
46. Правилник о начину обележавања и регистрације паса и мачака, „*Службени гласник РС*“, бр. 23/2012.

47. Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива, „*Службени гласник РС*”, бр. 5/2010, 47/2011, 32/2016 и 98/2016.
48. Правилник о проглашавању ловостајем заштићених врста дивљачи, „*Службени гласник РС*”, бр. 9/2012, 31/2013 и 55/2015.
49. Правилник о радовима на редовном одржавању јавних путева, „*Службени гласник РС*”, бр. 15/2020.
50. Правилник о условима које морају да испуњавају одгајивачнице за животиње, „*Службени гласник РС*“, бр. 14/2012.
51. Правилник о условима које морају да испуњавају прихватилишта и пансиони за животиње, „*Службени гласник РС*“, бр. 19/2012.
52. Породични закон, „*Службени гласник РС*”, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.
53. Грађански законик за Књажевство Србију, обнародован на Благовести 25. марта 1844. године, Државна књигопечатња, Београд, 1873.
54. Уредба о начину и условима за отпочињање обављања комуналних делатности, „*Службени гласник РС*“, бр. 13/2018, 66/2018 и 51/2019.
55. Уредба о ратификацији Европске конвенције за заштиту животиња које се узгајају на пољопривредним газдинствима, „*Службени лист СРЈ – Међународни уговори*”, бр. 6/1996.
56. Уредба о ратификацији Европске конвенције за заштиту животиња за клање, „*Службени лист СРЈ – Међународни уговори*”, бр. 6/1996.
57. Устав Републике Србије, „*Службени гласник РС*”, бр. 98/2006.

Француска, текстови доступни на https://www.legifrance.gouv.fr :

1. Code rural et de la pêche maritime de 1979, dernière mise du 1 mars 2025.
2. Ministere de la Justice, Projet de reforme de la responsabilite civile, Mars 2017. Доступно на: https://www.justice.gouv.fr/ (приступ на дан 1.5.2023. године).
3. Loi n° 76-629 du 10 juillet 1976 relative à la protection de la nature.
4. Loi n° 85-677 du 5 juillet 1985 tendant à l'amélioration de la situation des victimes d'accidents de la circulation et à l'accélération des procédures d'indemnisation.
5. Loi n° 2003-706 du 1er août 2003 de sécurité financière.
6. Loi n° 2015-177 du 16 février 2015 relative à la modernisation et à la simplification du droit et des procédures dans les domaines de la justice et des affaires intérieures.

7. Loi n° 2024-346 du 15 avril 2024 visant à adapter le droit de la responsabilité civile aux enjeux actuels.
8. Code civil de 1804, dernière mise du 14 septembre 2024.
9. Code penal de 1990, dernière mise du 1 janvier 2025.
10. Code des assurances de 1976, dernière mise du 16 février 2025.
11. Code de l'environnement de 2000, dernière mise du 01 mars 2025.

Аустрија, текстови доступни на https://ris.bka.gv.at/ :

1. Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) von 1811, JGS Nr. 946/1811, Letzte Änderungen BGBl. I Nr. 33/2024.
2. Austrian Draft Proposal from 2007. Доступно у: H. Koziol, *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*
3. Bundesgesetz über den Schutz der Tiere (Tierschutzgesetz - TSchG) vom 28. September 2004 (Stand am 28. Juli 2024).
4. Bundes-Verfassungsgesetz (B-VG) vom 2. Januar 1930, BGBl. No. 1/1930, Letzte Änderungen BGBl. I Nr. 89/2024.
5. Jagdgesetz (V-JagdG) LGBl. Nr. 32/1988 (Stand am 15.07.2025).

Немачка, текстови доступни на https://www.bundesanzeiger-verlag.de/ :

1. Bundesjagdgesetz (BJagdG), in der Fassung der Bekanntmachung vom 29. September 1976, BGBl. I S. 2849, das zuletzt durch Artikel 7 des Gesetzes vom 25. Oktober 2024, BGBl. 2024 I Nr. 332.
2. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), 1896, in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002, BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738, zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 23. Oktober 2024, BGBl. 2024 I Nr. 323.
3. Gesetz zur Bekämpfung gefährlicher Hunde vom 12. April 2001.
4. основу Gesetz zur Verbesserung der Rechtsstellung des Tieres vom 20.08.1990, BGBl I 1762.
5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23. Mai 1949, BGBL S. 1, zuletzt geändert durch Art. 1 des Gesetzes zur Änderung des Grundgesetzes (Art. 93 und 94) vom 20. Dezember 2024, BGBl. I Nr. 439.

6. Straßenverkehrsgesetz, 1909, in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. März 2003, BGBl. I S. 310, 919, das zuletzt durch Artikel 70 des Gesetzes vom 23. Oktober 2024, BGBl. 2024 I Nr. 323.
7. Tierschutzgesetz (TierSchG), 1972, in der Fassung der Bekanntmachung vom 18. Mai 2006, BGBl. I S. 1206, 1313, das zuletzt durch Artikel 2 Absatz 20 des Gesetzes vom 20. Dezember 2022, BGBl. I S. 2752.
8. Umwelthaftungsgesetz (UmweltHG) vom 10. Dezember 1990, BGBl. I S. 2634, das zuletzt durch Artikel 6 des Gesetzes vom 17. Juli 2017, BGBl. I S. 2421.

Швајцарска, текстови доступни на https://www.fedlex.admin.ch/ , осим ако је другачије назначено:

1. Bericht der Kommission für Rechtsfragen des Ständerats, BBl 2002 4164, „Die Tiere in der schweizerischen Rechtsordnung", 2002.
2. Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht, OR), SR 220, vom 30. März 1911 (Stand am 1. Januar 2025).
3. Bundesgesetz über die Jagd und den Schutz wildlebender Säugetiere und Vögel (Jagdgesetz, JSG) vom 20. Juni 1986 (Stand am 1. Dezember 2023).
4. Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs (SchKG) SR 281.1, vom 11. April 1889 (Stand am 1. Januar 2025).
5. Bundesverfassung der Schweizerischen Eidgenossenschaft, SR 101, vom 18. April 1999 (Stand am 3. Marz 2024).
6. Einführungsgesetz zum Bundesgesetz über die Jagd und den Schutz wildlebender Säugetiere und Vögel (Jagdgesetz des Kantons Aargau, AJSG) vom 24.02.2009 (Stand am 01.07.2024). Доступно на: https://gesetzessammlungen.ag.ch/.
7. Schweizerisches Zivilgesetzbuch (ZGB), SR 210, vom 10. Dezember 1907 (Stand am 1. Januar 2025).
8. Tierschutzgesetz (TSchG), SR 455, vom 16. Dezember 2005 (Stand am 1. September 2023).
9. Verordnung zum Jagdgesetz des Kantons Aargau (Jagdverordnung des Kantons Aargau, AJSV) vom 23.09.2009 (Stand 01.07.2024). Доступно на: https://gesetzessammlungen.ag.ch/.Tierschutzverordnung (TSchV) vom 23. April 2008 (Stand am 1. Juni 2022).

Уједињено Краљевство, текстови доступни на https://www.legislation.gov.uk/ :

1. Animal Welfare Act 2006.
2. Dogs Act 1871.
3. Dangerous Dogs Act 1989.
4. Animal Health and Welfare Act (Scotland) 2006.
5. Welfare of Animals Act (Northern Ireland) 2011.
6. Animal Welfare (Service Animals) Act 2019.
7. The Wildlife & Countryside Act 1981.
8. National Parks & Access to the Countryside Act 1949.
9. Hedgerows Regulations 1997.
10. Protection of Badgers 1992.
11. The Conservation of Habitats and Species Regulations 2010.
12. Countryside & Rights of Way Act 2000.
13. Wild Mammals (Protection) Act 1996.
14. Natural Environment & Rural Communities Act 2006.
15. The Law Commission, Civil Liability for Animals, Her Majesty's Stationery Office, London, 1967.
16. Report of Committee on the Law of Civil Liability for Damage done by Animals (1953), Cmnd 8746. Наведено према, The Law Commission, Civil Liability for Animals.
17. Occupiers' Liability Act 1957.
18. Occupiers' Liability Act 1984.
19. Animals Act 1971 c. 22, last amended 26.5.2015.
20. Dangerous Dogs Act 1991 c. 65, last amended 23.02.2024.

Сједињене Америчке Државе, текстови доступни на https://uscode.house.gov/, осим ако је другачије назначено :

1. Animal Control Act, 510 ILCS 5/16. Доступно на: https://www.ilga.gov/legislation/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
2. Animal Welfare Act 1985: United States Code Title 7 – Agriculture, Chapter 54 – Transportation, Sale and Handling of Certain Animals.
3. Californian Civil Code. Доступно на: https://leginfo.legislature.ca.gov/ (приступ на дан 20.6.2024. године).

4. California Code of Ordinances, City of San Joaquin. Доступно на: https://codelibrary.amlegal.com/codes/sanjoaquin/latest/sanjoaquin_ca/0-0-0-1 (приступ на дан 20.10.2023. године).
5. Federal Tort Claims Act 1946. Доступно на: https://www.ecfr.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).Illinois Domestic Animals Running at Large Act, 510 ILCS 55/1. Доступно на: https://www.ilga.gov/legislation/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
6. Humane Care for Animals Act, 510 ILCS 70. Доступно на: https://www.ilga.gov/ (приступ на дан 20.4.2024. године).
7. Louisiana Civil Code. Доступно на: https://lcco.law.lsu.edu/?uid=83&ver=en#83 (приступ на дан 20.10.2023. године).
8. Nevada Revised Statutes, 2022, Chapter 426 – Persons with Disabilities. Доступно на: https://law.justia.com/ (приступ на дан 20.6.2024. године).
9. New York Civil Practice Law and Rules, 1962. Доступно на: https://www.nysenate.gov/legislation/laws/CVP/-CH8 (приступ на дан 11.12.2023 године).
10. New York Law, Chapter 69 – Agriculture and Markets, Article 26 – Animals.
11. New York Revised Statutes 1829: Title 6: Section 26. Доступно на: https://www.animallaw.info/statute/new-york-revised-statutes-1829-title-6-section-26 (приступ на дан 11.12.2023 године).
12. Restatement (Second) of Torts, 1977.
13. Restatement (Third) of Torts, 2001.
14. Texas Agriculture Code, Title 6 – Production, Processing, and Sale of Animal Products. Доступно на: https://statutes.capitol.texas.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
15. Texas Civil Practice and Remedies Code, Title 4 – Liability in Tort, Chapter 75 – Limitations of Landowners' Liability. Доступно на: https://statutes.capitol.texas.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
16. The Revised Statutes and the Codes, Louisiana, Title 3 – Agriculture and Forestry. Доступно на: https://www.legis.la.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
17. The Revised Statutes and the Codes, Louisiana, Title 56 - Wildlife and Fisheries. Доступно на: https://www.legis.la.gov/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
18. U. S. C. Title 15 – Commerce and Trade, Chapter 44 – Protection of Horses.
19. U. S. C. Title 7 – Agriculture, Chapter 48 – Humane Methods of Livestock Slaughter.

Остали страни и међународни извори права:

1. Constitucion de la Republica del Ecuador, Registro Oficial 449 de 20.10.2008, con la ultima modificación de 13.7.2011.
2. Council Decision 88/306/EEC of 16 May 1988 on the conclusion of the European Convention for the Protection of Animals for Slaughter, OJ L 137, 2.6.1988, p. 25–26.
3. Council Decision of 19 June 1978 concerning the conclusion of the European Convention for the protection of animals kept for farming purposes, OJ L 323, 17.11.1978, p. 12–13.
4. Council Directive 1999/22/EC of 29 March 1999 relating to the keeping of wild animals in zoos, OJ L 94, 9.4.1999, p. 24–26.
5. Council Directive 1999/74/EC of 19 July 1999 laying down minimum standards for the protection of laying hens, OJ L 203, 3.8.1999, p. 53–57.
6. Council Directive 2007/43/EC of 28 June 2007 laying down minimum rules for the protection of chickens kept for meat production, OJ L 182, 12.7.2007, p. 19–28.
7. Council Directive 2008/119/EC of 18 December 2008 laying down minimum standards for the protection of calves, OJ L 10, 15.1.2009, p. 7–15.
8. Council Directive 2008/120/EC of 18 December 2008 laying down minimum standards for the protection of pigs, OJ L 47, 18.2.2009, p. 5–13.
9. Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, OJ L 206, 22.7.1992, p. 7–50.
10. Council Directive 98/58/EC of 20 July 1998 concerning the protection of animals kept for farming purposes, OJ L 221, 8.8.1998, p. 23–27.
11. Council Regulation (EC) No 1/2005 of 22 December 2004 on the protection of animals during transport and related operations.
12. Council Regulation (EC) No 1099/2009 of 24 September 2009 on the protection of animals at the time of killing, OJ L 303, 18.11.2009, p. 1–30.
13. Council Regulation (EC) No 338/97 of 9 December 1996 on the protection of species of wild fauna and flora by regulating trade therein, OJ L 61, 3.3.1997, p. 1–69.
14. Déclaration européenne des droits de l'animal. Доступно на: https://www.univ-tln.fr/Proclamation-La-declaration-europeenne-des-droits-de-l-animal.html (приступ 20.7.2025. године).
15. Directive (EU) 2024/2853 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2024 on liability for defective products and repealing Council Directive 85/374/EEC, OJ L 2024/2853, 18.11.2024.

16. Directive 2002/32/EC of the European Parliament and of the Council of 7 May 2002 on undesirable substances in animal feed, OJ L 285, 1.11.2003, p. 33–37.
17. Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds, (Codified version), OJ L 20, 26.1.2010, p. 7–25.
18. Directive 2010/63/EU of the European Parliament and of the Council of 22 September 2010 on the protection of animals used for scientific purposes, OJ L 276, 20.10.2010, p. 33–79.
19. European Convention for the protection of animals for slaughter, OJ L 137, 2.6.1988, p. 27–38.
20. European Convention for the Protection of Pet Animals, Council of Europe Treaty Series (CETS) No. 125.
21. European Group on Tort Law, Principles of European Tort Law, 2005. Доступно на: http://www.egtl.org/materials.html (приступ на дан 21.7.2022. године).
22. European Parliament Resolution of 20 October 2020 with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence, 2020/2014(INL), OJ C 404, 6.10.2021, p. 107–128.
23. International Court of Justice, Reparations for Injuries Suffered in the Services of the United Nations, Advisory Opinion, ICJ Reports 1949.
24. Ley No. 071 Derechos de la Madre Tierra, de 21.12.2010. Доступно на: https://www.planificacion.gob.bo/ (приступ на дан 15.12.2022. године).
25. Our Planet, Theirs Too, Declaration of Animal Rights, 2011. Доступно на: https://declarationofar.org/ (приступ на дан 20.2.2023. године).
26. Recommendation Rec(2003)10 of the Committee of Ministers to Council of Europe member states on xenotransplantation, adopted on 19 June 2003.
27. Regulation (EC) No 1069/2009 of the European Parliament and of the Council of 21 October 2009 laying down health rules as regards animal by-products and derived products not intended for human consumption and repealing Regulation (EC) No 1774/2002 (Animal by-products Regulation), OJ L 300, 14.11.2009, p. 1–33.
28. Regulation (EC) No 1/2005 of 22 December 2004 on the protection of animals during transport and related operations, and amending Directives 64/432/EEC and 93/119/EC and Regulation (EC) No 1255/97, OJ L 3, 5.1.2005, p. 1–44.
29. Regulation (EU) 2016/429 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on transmissible animal diseases and amending and repealing certain acts in the area of animal health (‘Animal Health Law’), OJ L 84, 31.3.2016, pp. 1–208.

30. Regulation (EU) No 576/2013 of the European Parliament and of the Council of 12 June 2013 on the non-commercial movement of pet animals and repealing Regulation (EC) No 998/2003, OJ L 178, 28.6.2013, pp. 1–26.
31. Regulation EC No 178/2002 of the European Parliament and of the Council of 28 January 2002 laying down the general principles and requirements of food law, establishing the European Food Safety Authority and laying down procedures in matters of food safety, OJ L 31, 1.2.2002, p. 1–24.
32. Regulation EC No 1831/2003 of the European Parliament and of the Council of 22 September 2003 on additives for use in animal nutrition, OJ L 268, 18.10.2003, p. 29–43.
33. Regulation EC No 853/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 laying down specific hygiene rules for food of animal origin, OJ L 139, 30.4.2004, p. 55–205.
34. Regulation EU 2017/625 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on official controls and other official activities performed to ensure the application of food and feed law, rules on animal health and welfare, plant health and plant protection products, OJ L 95, 7.4.2017, p. 1–142.
35. Resolution on action to bring into line the private law of the Member States, OJ C 158, 26.6.1989, p. 400.
36. Resolution on the harmonization of certain sectors of the private law of the Member States, OJ C 205, 25.7.1994, p. 518.
37. Study Group on a European Civil Code, Research Group on EC Private Law, *Principles, Definition and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference*, Munich, 2009.
38. Te Awa Tupua (Whanganui River Claims Settlement) Act 2017. Доступно на: https://www.legislation.govt.nz/ (приступ на дан 20.12.2023. године).
39. Te Urewera Act 2014, last version from 28.10.2021. Доступно на: https://www.legislation.govt.nz/ (приступ на дан 20.12.2023. године).
40. Tierschutzombudsperson von Tirol, Tätigkeitsbericht für die Jahre 2021 und 2022 an die Tiroler Landesregierung, p. 8. Доступно на: https://www.tirol.gv.at/gesundheit-vorsorge/veterinaer/tierschutz/tierschutzombudsperson/ (приступ на дан 20.2.2023. године).
41. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, OJ C 306, 17.12.2007, p. 1–271.

42. UNESCO, International League for Animal Rights, Universal Declaration of Animal Rights, 1978, 1989. Доступно на: https://ecojurisprudence.org/ (приступ на дан 20.2.2023. године).
43. World Organization for Animal Health (OIE), Terrestrial Animal Health Code, vol. I, 2019.
44. World Society for the Protection of Animals (now, World Animal Protection), Universal Declaration on Animal Welfare, 2000.

Текстови правних извора Европске уније и Савета Европе доступни су на њиховим званичним сајтовима: https://eur-lex.europa.eu/ и https://www.coe.int/en/web/conventions/ .

Попис домаће судске праксе

Текстови сентенци и одлука доступни на https://www.paragraf.rs/ и https://www.vrh.sud.rs/, осим ако је другачије назначено.

1. Апелациони суд у Београду Гж 1991/2022 од 23.11.2022. године.
2. Апелациони суд у Београду Гж 2050/2020 од 16.9.2021. године.
3. Апелациони суд у Београду Гж 5085/2012 од 6.12.2012. године. Наведено према, Г. Станојчић, *Практикум за примену ЗОО*.
4. Апелациони суд у Крагујевцу Гж 5375/2018 од 18.4.2019. године.
5. Апелациони суд у Нишу Гж 1252/2024 од 14.3.2024. године.
6. Апелациони суд у Нишу Гж 2374/2019 од 2.9.2019. године.
7. Апелациони суд у Нишу Гж 307/2016 од 28.4.2016. године.
8. Апелациони суд у Нишу Гж 413/2022 од 12.5.2022. године.
9. Апелациони суд у Новом Саду Гж 805/2011 од 21.4.2011. године. Наведено према, Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *Накнада нематеријалне штете у случају смрти или повреде животиње (кућног љубимца)*.
10. Виши суд у Ваљеву Гж 513/2018 од 23.8.2018. године.
11. Виши суд у Чачку Гж 1030/2020 од 2.2.2021. године.
12. Врховни касациони суд Рев 1548/2020 од 15.10.2020. године.
13. Врховни касациони суд Рев 1676/2015 од 22.10.2015. године.
14. Врховни касациони суд Рев 2043/2020 од 4.6.2020. године.
15. Врховни касациони суд Рев 2823/2022 од 7.4.2022. године.

16. Врховни касациони суд Рев 3087/2017 од 30.5.2018. године.
17. Врховни касациони суд Рев 3086/2018 од 7.8.2020. године.
18. Врховни касациони суд Рев 4771/2019 од 24.12.2020. године.
19. Врховни касациони суд Рев 4860/2020 од 18.2.2021. године.
20. Врховни касациони суд Рев 5462/2021 од 24.2.2022. године.
21. Врховни касациони суд Рев 584/2010 од 11.2.2010. године.
22. Врховни касациони суд Рев 8194/2021 од 10.6.2022. године.
23. Врховни суд Македоније Рев 330/1985 од 27.8.1985. године. Наведено према: Слободан Станишић, *Објективна одговорност за штету*.
24. Врховни суд НР Босне и Херцеговине Гзз 114/56 од 7. септембра 1956. године. Наведено према, Савезни врховни суд, Врховни привредни суд, Збирка судских одлука, књ. 1, св. 3, 1956, Београд, стр. 155, 156.
25. Врховни суд НР Србије Гж 1148/58 од 16.6.1961. године. Наведено према: Д. Костић, *Појам опасне ствари*; М. Андрејевић, *Правна квалификација животиња*.
26. Врховни суд НР Србије Гж 1505/56 од 8.7.1956. године. Наведено према: Д. Костић, Појам опасне ствари; М. Андрејевић, Правна квалификација животиња; Ж. Ђорђевић, *Одговорност за штету коју причини домаћа животиња*.
27. Врховни суд НР Хрватске Рев 559/1981 од 30.6.1981. године. Наведено према, Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*.
28. Врховни суд Словеније Ипс 142/1980 и 143/1980 од 4.9.1980. године. Наведено према, Б. Благојевић, В. Круљ (уред.), *Коментар Закона о облигационим односима*.
29. Врховни суд Србије Рев 1067/1987. Наведено према, Ј. Гајовић, *Штета од животиња и ЗОО.*
30. Врховни суд Србије Рев 173/2003 од 1.2.2006. године.
31. Врховни суд Србије Рев 2190/80. Наведено према: Ј. Радишић, *Облигационо право*.
32. Врховни суд Србије Рев 2978/95 од 12.7.1995. Наведено према, М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*.
33. Врховни суд Србије Рев 4052/02 од 5.12.2002. године. Наведено према, М. Почуча, *Накнада нематеријалне штете за претрпљени страх у праву Републике Србије*.
34. Врховни суд Србије Рев 441/2002. Наведено према, М. Караникић Мирић, *Објективна одговорност за штету*.
35. Врховни суд Србије Рев 2749/2004 од 25.11.2004. године. Наведено према, М. Караникић Мирић, *Облигационо право*.

36. Врховни суд Србије Рев 5914/1999 од 9.5.2000. године. Наведено према, М. Караникић Мирић, *Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају*.
37. Врховни суд Србије Рев 604/1988. Наведено према, Ј. Гајовић, *Штета од животиња и ЗОО.*
38. Врховни суд Србије Рев 671/1987. Наведено према, Ј. Гајовић, *Штета од животиња и ЗОО.*
39. Врховни суд Србије У 2281/2006 од 1.11.2006. године.
40. Врховни суд Србије У 5763/2004 од 30.6.2005. године.
41. Закључак саветовања Савезног суда, врховних судова република и аутономних покрајина и Врховног војног суда од 14. и 15. септембра 1983. године. Наведено према: Д. Петровић, *Облици нематеријалне штете и њена накнада*.
42. Касациони суд Рев 160/1935 од 1.6.1935. године. Наведено према, М. Поповић, *Објективна одговорност у српској судској пракси*.
43. Одлука ОКС од 9.8.1875. године, бр. предмета 3481. Наведено према, М. Караникић Мирић, *Одговорност за штету по СГЗ*.
44. Окружни суд у Ваљеву Гж 170/2006 од 27.1.2006. године. Наведено према, Т. Јевремовић Петровић, Н. Петровић Томић, *Накнада нематеријалне штете у случају смрти или повреде животиње (кућног љубимца)*.
45. Окружни суд у Новом Саду Гж 3545/2005 од 17.11.2005. године.
46. Окружни суд у Чачку Гж 109/2008. Наведено према, М. Караникић Мирић, *Грађанскоправни третман животиње у штетном догађају*.
47. Правни став судија грађанског одељења Врховног суда Југославије и судија представника грађанских одељења републичких и покрајинских судова од 26. и 27. јуна 1969. године. Наведено према, Ј. Радишић, *Разграничење имовинске и неимовинске штете*.
48. Савезни Врховни суд Рев 3391/62 од 28.12.1962. године. Наведено према: Д. Костић, *Појам опасне ствари*.
49. Савезни Врховни суд Рев 3732 од 14.2.1959. године. Наведено према: Д. Костић, *Појам опасне ствари*.

Попис стране судске праксе

1. AHC4806－2017 Radicacien n. 7001-22-13-000-2017-00468-02, Corte Suprema de Justicia, Bogotá, 26.7.2017. Доступно на: https://www.cortesuprema.gov.co/ (приступ на дан 20.6.2024. године).
2. Argentum Exploration Ltd v. The Silver and all persons claiming to be interested in and/or to have rights in respect of the Silver, [2020] EWHC 3434 (Admiralty). Доступно на: https://www.supremecourt.uk/ (приступ на дан 20.6.2024. године).
3. Argentum Exploration Ltd (Respondent) v Republic of South Africa (Appellant), [2024] UKSC 16. Доступно на: https://www.supremecourt.uk/ (приступ на дан 20.6.2024. године).
4. Alaimo v. Racetrack at Evangeline Downs, Inc., 893 So.2d 190 (3rd Cir., 2005). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
5. Anns v Merton London Borough Council [1978] AC 728. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).
6. Banasczek v. Kowalski, 10 Pa. D. & C.3d 94 (1979). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
7. Barking Hound Village, LLC, et al. v. Monyak, et. al., 299 Ga. 144, 787 S.E.2d 191 (Ga., 2016). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 10.6.2024. године).
8. Barrios v. Safeway Ins. Co., 97 So.3d 1019 (La.App. 4 Cir., 2012). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
9. Berry v. Frazier, 307 Cal. Rptr. 3d 778 (2023). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.6.2024. године).
10. BGE 102 II 232. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
11. BGE 104 II 23. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
12. BGE 110 II 136. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
13. BGE 126 III 14. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
14. BGE 131 III 26. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 20.10.2024. године).
15. BGE 131 III 115. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
16. BGE 143 III 646. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
17. BGE 5C.61/2004. Доступно на: https://www.bger.ch/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
18. BGH VI ZR 238/04. Доступно на: https://juris.bundesgerichtshof.de/ (приступ на дан 1.12.2023. године).

19. BGH VI ZR 372/13 – LG Oldenburg. Доступно на: https://juris.bundesgerichtshof.de/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
20. BGH VI ZR 49/91 – OLG Düsseldorf, LG Krefeld. Доступно на: https://juris.bundesgerichtshof.de/ (приступ на дан 25.3.2023. године).
21. BGH VI ZR 23/15 – LG Oldenburg. Доступно на: https://dejure.org/ (приступ на дан 20.10.2024. године).
22. BGH, Urteil vom 9. Januar 2008 - VIII ZR 210/06 - OLG Hamm, LG Münster. Наведено према, M. Lubelska-Sazanów, *Animals as specific objects of obligations under Polish and German law*.
23. Brisson v. These Guys New York Deli Corp, 2023 WL 370990 (Conn. Super. Ct. Jan. 20, 2023). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
24. Brown v. Crocker, 139 So.2d 779 (La. 1962). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
25. Brown v. Kendall, 60 Mass. 292 (1850). Наведено према, D. Dobbs, *The Law of Torts*.
26. Buckle v. Holmes [1926] 2 Q.B. 125. Наведено према, D.R.S.D, Tort – Liability for Animals – Trespass – Scienter.
27. Burgess v. Shampooch Pet Industries, 131 P.3d 1248 (Kan. Ct. App. 2006). Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 20.11.2023. године).
28. Burgess v. Taylor, 44 S.W.3d 806 (Ky. 2001). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
29. C-26/62, Van Gend en Loos v Administratie der Belastingen. Доступно на: https://eur-lex.europa.eu/ (приступ на дан 15.12.2022. године).
30. Campbell v. Animal Quarantine Station, 632 P.2d 1066 (Hawaii, 1981). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.4.2024. године).
31. Caparo Industries Plc v Dickman [1990] UKHL 2. Доступно на: https://www.lawteacher.net/ (приступ на дан 20.4.2023. године).
32. Case of Chassagnou and Others v. France, European Court of Human Rights, no. 25088/94, 28331/95 and 28443/95, 29.4.1999. Доступно на: https://hudoc.echr.coe.int/ (приступ на дан 15.12.2022. године).
33. Cassation civil, 16 nov. 1920, Gare de Bordeaux, DP, 1920.1.169, n. R. Savatier. Наведено према, P. Malaurie et al., *Droit des obligations*.
34. Chase v. Washington Power Co, 62 Idaho 298, 111 P. 2d 872 [1941]. Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

35. Commonwealth v. Higgins, 277 Mass. 191, 194 (1931). Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.4.2023. године).
36. Corso v. Crawford Dog and Cat Hospital, Inc. 415 New York Supplement, 2. series, New York City Civil Court 1979. Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.4.2023. године).
37. Cour d'appel de Versailles, du 13 février 1998, 1996-048. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
38. Cour de cassation, 2e chambre civile, du 16 juillet 2020. Доступно на: https://www.doc-du-juriste.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
39. Cour de Cassation, Chambre civile 1, du 16 janvier 1962, Publié au bulletin. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
40. Cour de Cassation, Chambre civile 2, du 17 janvier 2019, 17-28.861. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
41. Cour de Cassation, Chambre civile 2, du 6 mai 1970, 69-11.121. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
42. Cour de Cassation, Chambre Civile, du 4 février 2010. Наведено према, E. Rude-Antoine, La chien.
43. Cour de Cassation, Chambre criminelle, du 14 mars 1861. Наведено према, E. Rude-Antoine, La chien.
44. Cour de Cassation, Chambres réunies, du 13 février 1930, Bulletin ARRETS Cour de Cassation Chambres réunies N. 34, p. 68. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
45. Cour de Cassation, Chambres réunies, du 2 décembre 1941. Доступно на: https://www.legifrance.gouv.fr/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
46. Cowden v. Bear Country, Inc., 382 F.Supp. 1321 (D.S.D. 1974). Доступно на: https://law.justia.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
47. Cowden v. Bear Country, Inc., 382 F.Supp. 1321 (D.S.D. 1974). Доступно на: https://law.justia.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
48. D.G. Khan Cement Company Ltd. v. Government of Punjab, 2021 SCMR 834. Доступно на: https://climatecasechart.com/ (приступ на дан 15.12.2022. године).
49. Dawson v. Woodson, 180 W. Va. 307, 376 S.E.2d 321 (W. Va. 1988). Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
50. Donoghue v Stevenson [1932] 1932 UKHL 100. Доступно на: https://www.lawteacher.net/ (приступ на дан 20.4.2023. године).

51. Donoghue v. Stevenson [1932] AC 562. Доступно на: https://www.scottishlawreports.org.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).
52. Drake v. Dean, 19 Cal.Rptr.2d 325, 15 Cal. App. 4th 915 (Cal. 1993). Доступно на: https://law.justia.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
53. Drew v. Gross, 112 Ohio St. 485, 491, 147 N.E. 757, 758 (Ohio 1925). Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
54. Glanville v Sutton [1928] 1 Q.B. 571. Наведено према, R. H. K, Tort–Animals–Scienter.
55. Greeley v. Jameson, 265 Mass. 465, 164 N.E. 385 (Mass. 1929). Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
56. Gregg v. Scott [2005] UKHL 2. Доступно на: https://publications.parliament.uk/ (приступ на дан 20.4.2023. године).
57. Heidemann v. Wheaton, 72 S.D. 375, 34 N.W.2d 492 (S.D. 1948). Доступно на: https://www.thomsonreuters.com/en/cocounsel (приступ на дан 20.10.2023. године).
58. Heidemann v. Wheaton, 72 S.D. 375, 34 N.W.2d 492 (S.D. 1948). Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
59. Human Rights and Peace for Bangladesh v. Government of Bangladesh and Others, High Court of Bangladesh in Writ Petition No. 13989/2016. Доступно на: https://ecojurisprudence.org/ (приступ на дан 15.12.2022. године).
60. I ACa 528/14, SA Krakow, 17.6.2014. Наведено према, M. Lubelska-Sazanów, *Animals as specific objects of obligations under Polish and German law*.
61. ICC-01/04-01/07, The Prosecutor v. Germain Katanga. Доступно на: https://www.icc-cpi.int/drc/katanga (приступ на дан 20.10.2023. године).
62. Jankoski v Preiser Animal Hospital, 510 N.E.2d 1084 (Ill. App. Ct. 1987). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
63. Juzgado primero penal del circuito con funciones de conocimiento, Ibagué, 2020-0047, 26.6.2020. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.4.2024. године).
64. Knox v. Massachusetts SPCA, 425 N.E.2d 393 (Mass. 1981). Наведено према, Commonwealth v. Higgins.
65. Kralj v McGrath [1986] 1 All ER 54. Доступно на: https://www.lawteacher.net/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
66. La Porte v. Associated Independents Inc, 163 So.2d 267 (Fla. 1964). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).

67. Landings Association, Inc. v. Williams, 728 S.E.2d 577. Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
68. Leith v. Frost, 899 N.E.2d 635 (Ill. Ct. App. 2008). Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
69. LG Bielefeld 22 S 13/97 am 15. Mai 1997. Доступно на: https://dejure.org/ (приступ на дан 20.10.2024. године).
70. Mareau v. Vanatta, 88 Ill. 132. Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
71. Mason v. Keeling (1700) 1 Ld. Raymond, 606. Наведено према, D.R.S.D, Tort – Liability for Animals – Trespass – Scienter. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 15.12.2023. године).
72. May v. Burdett, [1846] 9 QB 101, 115 E.P. 1213. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 15.12.2023. године).
73. McDonald v. Ohio State University Veterinary Hospital*,* 644 N.E.2d 750 (Ohio Ct. Claims 1994). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
74. Nonhuman Rights Project v. Lavery, 998 N.Y.S.2d 248 (N.Y. App. Div. 2014). Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.4.2023. године).
75. Nonhuman Rights Project v. Presti, 999 N.Y.S.2d 652 (N.Y. App. Div. 2015). Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.4.2023. године).
76. Nonhuman Rights Project v. Stanley, 16 N.Y.S.3d 898 (N.Y. 2015). Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.4.2023. године).
77. Oberschlake v. Veterinary Assoc. Animal Hosp., 785 N.E.2d 811 (Ohio App. 2 Dist., 2003). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
78. OGH 1938-05-10 3 Ob 374/38. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/Jus/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
79. OGH 1960-02-03 5 Ob 29/60. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
80. OGH 1980-02-06 6 Ob 782/79. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
81. OGH 1984-10-09 2 Ob 624/84. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
82. OGH 1989-03-16 6 Ob 742/88. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).

83. OGH 1991-9-18 2 Ob 540/91. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
84. OGH 1996-07-09 4 Ob 2155/96g. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
85. OGH 2001-5-10 8 Ob 93/01m. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 20.10.2024. године).
86. OGH 2005-11-03 6 Ob 227/05h. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
87. OGH 2011-12-13 5 Ob 224/11v. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
88. OGH 2012-8-12 1 R 127/12z. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 20.10.2024. године).
89. OGH 2016-8-30 1 Ob 125/16p. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
90. OGH 2017-6-27 10 Ob 29/16m. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.10.2024. године).
91. OGH 2018-12-20 1 Ob 163/18d. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
92. OGH 2020-3-25 6 Ob 177/19a. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/ (приступ на дан 20.10.2024. године).
93. OGH 2020-11-27 2 Ob 142/20a. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
94. OLG Hamm I-19 U 96/12. Доступно на: https://juris.bundesgerichtshof.de/ (приступ на дан 1.12.2023. године).
95. Osborne v. Chocqueel [1896] 2 Q.B. 109. Наведено према, R. H. K, Tort–Animals–Scienter.
96. Palsgraf v. Long Island Railroad, 248 N.Y. 339 (N.Y. 1928). Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).
97. Petco Animal Supplies, Inc. v. Schuster, 144 S.W.3d 554 (Tex.App.-Austin, 2004). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
98. Pine v. State, 889 S.W.2d 625, 631 (Tex App 1994). Доступно на: https://www.findlaw.com/ (приступ на дан 23.12.2023. године).
99. Pitcher v. Martin [1937] 3 All E.R. 918. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).

100. Presentacion efectuada por A.F.A.D.A. respecto del chimpancé Cecilia – Sujeto no humano, expte. no. P-72.254/15, Tercer Juzgado de Garantías, Mendoza, 3.11.2016. Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.6.2024. године).

101. Rabideau v. City of Racine, 627 N.W.2d 795, 798 (Wis. 2001). Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

102. Rands v. McNeil [1955] 1 Q.B. 253. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 15.12.2023. године).

103. Read v Lyons [1947] AC 156. Доступно на: https://www.iclr.co.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).

104. Reed v. The Yaka, 373 U.S. 4IO (I963). Наведено према, *Personification of Vessels*.

105. Rylands v Fletcher [1868] LR3 HL 330. Наведено према, C. van Dam, *European Tort Law*.

106. Salim v. State of Uttarakhand, Writ Petition (PIL) No.126 of 2014 (December 5, 2016 and March 20, 2017) High Court of Uttarakhand. Доступно на: https://ecojurisprudence.org/ (приступ на дан 15.12.2022. године).

107. Searle v. Wallbank [1947] A.C. 341. Доступно на: https://vlex.co.uk/ (приступ на дан 30.12.2023. године).

108. Sendelbach v. Grad, 246 N.W.2d 496 (N.D. 1976). Доступно на: https://casetext.com/ (приступ на дан 10.1.2024. године).

109. Sentencia T-622/2016 Corte Constitucional de Columbia. Доступно на: https://www.corteconstitucional.gov.co/ (приступ на дан 15.12.2022. године).

110. Sierra Club v. Morton, 405 U.S. 727 (1972); Dissenting opinion of Mr. Justic Douglas, Sierra Club v. Morton, 405 U.S. 742–743 (1972). Доступно на: https://supreme.justia.com/ (приступ на дан 15.12.2022. године).

111. Sinclair v. Okata, 874 F. Supp. 1051 (D. Alaska 1994). Наведено према, R. Weaver et al., *Torts*.

112. State of Hawaii v. Kenneth Le Vasseur and Steven Charles Sipman, 1 Haw.App. 19,613 P.2d 1328. Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.4.2023. године).

113. State v. Baker, 350 Or 641, 649, 260 P3d 476 (2011). Доступно на: https://www.findlaw.com/ (приступ на дан 23.12.2023. године).

114. State v. Fessenden, 258 Or.App. 639, 310 P.3d 1163 (2013). Доступно на: https://case-law.vlex.com/ (приступ на дан 20.10.2023. године).

115. State v. Stone, 321 Mont 489, 498, 92 P3d 1178 (2004). Доступно на: https://www.findlaw.com/ (приступ на дан 23.12.2023. године).

116. Strickland v. Medlen, -397 S.W.3d 184 (Tex. 2013). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 10.6.2024. године).
117. TE OGH 1986-01-15 1 Ob 694/85. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/Jus/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
118. TE OGH 2016-05-25 2 Ob 70/16g. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/Jus/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
119. TE OGH 2020-01-21 10 Ob 88/19t. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/Jus/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
120. TE OGH 2020-11-27 2 Ob 142/20a. Доступно на: https://rdb.manz.at/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
121. TE OGH 2024-07-25 2 Ob 119/24z. Доступно на: https://www.ris.bka.gv.at/Jus/ (приступ на дан 10.11.2023. године).
122. TGI de Caen, le 30 octobre 1962. Наведено према, E. Rude-Antoine, *Le chien, animal domestique, animal de compagnie, animal dangereux – Statut juridique, protection, infraction, responsabilité*.
123. Webber v. Patton, 558 P.2d 130 (Kan. 1976). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.6.2024. године).
124. Wilcox v. Butt's Drug Stores, Inc. 35 P.2d 978 (N.M. 1934). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 10.6.2024. године).
125. Womack v. Von Rardon, 135 P.3d 542 (Wash. 2006). Доступно на: https://www.animallaw.info/ (приступ на дан 20.5.2024. године).
126. Кантонални суд у Тузли Гж 823/99 од 12.6.2000. године. Наведено према: М. Цветковић, *Узрочна веза у одштетном праву*.

Интернет извори

1. Belkin Douglas, Animal Rights Gains Foothold as Law Career: Harvard Hosts Court Competition for 50 Students, Boston Globe, 6.3.2005. http://archive.boston.com/news/local/articles/2005/03/06/animal_rights_gains_foothold_as_law_career?pg=full (приступ на дан 24.8.2022. године).
2. https://api.worldanimalprotection.org/ (приступ на дан 20.11.2023. године).
3. https://cic-wildlife.org/ (приступ на дан 20.2.2024. године).
4. https://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/biological_safety_and_use_of_animals/Conventions.asp (приступ на дан 14.6.2024. године).
5. https://pwccc.wordpress.com/programa/ (приступ на дан 20.12.2023. године).
6. https://sorbonne-universite.primo.exlibrisgroup.com/discovery/search?vid=33BSU_INST:33BSU&lang=fr https://labibliothequemondialeducheval.org/bmdc/bmdc/rechercher.html (приступ на дан 25.6.2024. године).
7. https://www.bmel.de/EN/topics/animals/pets-and-zoo-animals/pets-and-zoo-animals_node.html (приступ на дан 10.8.2023. године).
8. https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/583114/IPOL_STU(2017)583114_EN.pdf (последњи приступ 8.3.2022. године).
9. https://www.expo2020dubai.com/en/understanding-expo/participants/country-pavilions/new-zealand (приступ на дан 20.12.2023. године).
10. https://www.ft.com/content/b9b78aae-1f32-11e9-a46f-08f9738d6b2b (приступ на дан 20.8.2022. године).
11. https://www.thecut.com/2019/02/what-will-happen-to-choupette-lagerfelds-inheritance.html (приступ на дан 20.8.2022. године)
12. https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/nature-decline-unprecedented-report/ (приступ на дан 20.10.2023. године).
13. https://www.unige.ch/biblio/fr/infos/sites/mail/ (приступ на дан 25.6.2024. године).
14. https://www.wildlifetrusts.org/uk-wildlife-law (приступ на дан 10.10.2023. године).
15. https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/dispu_status_e.htm (приступ на дан 25.6.2024. године).

16. Report of the Plenary of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES), on the work of its seventh session, https://www.ipbes.net/resource-file/32463 (приступ на дан 21.4.2023. године).
17. Sunstein Cass, Slaugherhouse Jive, Introduction to Animal Rights Your Child or the Dog? by Gary L. Francione, *New Republic*, 29.1.2001. Доступно на: https://newrepublic.com/article/63234/slaughterhouse-jive (приступ на дан 24.8.2023. године).
18. Vinnari Eija, Fong Chua Wai, Baxter Jane, Accounting, accountability and animals, *Critical Perspectives on Accounting*, no. 84, 2022, p. 1. Online edition Доступно на: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1045235421001313 (приступ на дан 24.8.2022. године).

Б И О Г Р А Ф И Ј А А У Т О Р А

Бојана Арсенијевић рођена је 27. августа 1993. године, у Прокупљу. Основну школу „Милоје Закић“ и средњу Економску школу завршила је у Куршумлији, као носилац *Вукове дипломе* и дипломе *Ђак генерације*. Основне академске студије на Правном факултету Универзитета у Нишу уписала је школске 2012/2013. године и дипломирала је 25. јуна 2016. године. Мастер академске студије на истом факултету уписала је школске 2016/2017. године и окончала их 11. октобра 2017. године одбраном мастер рада на тему „Облици завештања у појединим савременим европским правним системима”, ментор проф. др Наташа Стојановић. За постигнут општи просек оцена 10,00 на основним и мастер студијама награђивана је од стране Правног факултета у Нишу и Општине Куршумлија. Добитник је *Плакете* Града Ниша за најбољег дипломираног студента за школску 2015/2016. и 2016/2017. годину, и носилац је *Повеље* Универзитета у Нишу за 2018. годину. Докторске академске студије уписала је школске 2017/2018. године и испунила студијске обавезе са општим просеком оцена 9,66.

Током студија била је стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја и двоструки стипендиста Фонда за младе таленте. Била је члан победничких тимова на студентским такмичењима у симулацији суђења: *Human Rights Moot Court* 2015. и 2016. године, и *Осуди дискриминацију* 2017. године, када је награђена као *Најбољи говорник*. Као демонстратор била је ментор тима студената Правног факултета у Нишу на националном такмичењу *Осуди дискриминацију* 2018. године, а потом коментор тима 2023–2025. године. Приправнички стаж обављала је у Вишем суду у Нишу 2016–2018. године. Правосудни испит је положила 2019. године, са одликама. Радила је на Универзитету у Нишу (2018), у Вишем суду у Нишу (2019) и на Правосудној академији (2020). У новембру 2020. године изабрана је у звање асистент за ужу грађанскоправну област – предмет Облигационо право, на Правном факултету у Нишу.

Завршила је обуку на Правној клиници за заштиту од дискриминације 2017. године на Правном факултету у Нишу, летњу школу на Универзитету у Салцбургу (Аустрија) 2018. године и докторантски колоквијум на Институту *Европа* у Сарбрикену (Немачка) 2020. године. Учествовала је на осам међународних научних скупова и на два научноистраживачка пројекта. Објавила је више научних радова, на српском и енглеском језику. Њени научни радови били су награђени трећом наградом на конкурсу Института за упоредно право и Правног факултета Универзитета у Крагујевцу 2023. године и првом наградом на конкурсу Гласника Адвокатске коморе Војводине 2025. године.

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ

Изјављујем да је докторска дисертација, под насловом

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЖИВОТИЊА У ОДШТЕТНОМ ПРАВУ

која је одбрањена на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да ову дисертацију, ни у целини, нити у деловима, нисам пријављивала на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредила ауторска права, нити злоупотребила интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци, који су у вези са ауторством и добијањем академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада, и то у каталогу Библиотеке, Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Нишу, као и у публикацијама Универзитета у Нишу.

У Нишу, 18. маја 2026. године.

Потпис аутора дисертације:

_____

Бојана О. Арсенијевић

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Наслов дисертације:

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЖИВОТИЊА У ОДШТЕТНОМ ПРАВУ

Изјављујем да је електронски облик моје докторске дисертације, коју сам предала за уношење у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу,** истоветан штампаном облику.

У Нишу, 18. маја 2026. године.

Потпис аутора дисертације:

_____

Бојана О. Арсенијевић

ИЗЈАВА О КОРИШЋЕЊУ

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Никола Тесла“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу унесе моју докторску дисертацију, под насловом:

ПРАВНИ ПОЛОЖАЈ ЖИВОТИЊА У ОДШТЕТНОМ ПРАВУ

Дисертацију са свим прилозима предала сам у електронском облику, погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију, унету у Дигитални репозиторијум Универзитета у Нишу, могу користити сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons), за коју сам се одлучила.

1. Ауторство **(CC BY)**
2. Ауторство – некомерцијално **(CC BY-NC)**
3. **Ауторство – некомерцијално – без прераде (CC BY-NC-ND)**
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима **(CC BY-NC-SA)**
5. Ауторство – без прераде **(CC BY-ND)**
6. Ауторство – делити под истим условима **(CC BY-SA)**

У Нишу, 18. маја 2026. године.

Потпис аутора дисертације:

_____

Бојана О. Арсенијевић